

รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม

ฉัตรฤดี วิลคิ

ดุชนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวโรรส มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พุทธศักราช 2568

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม

ฉัตรฤดี วิลคี่

ดุชนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

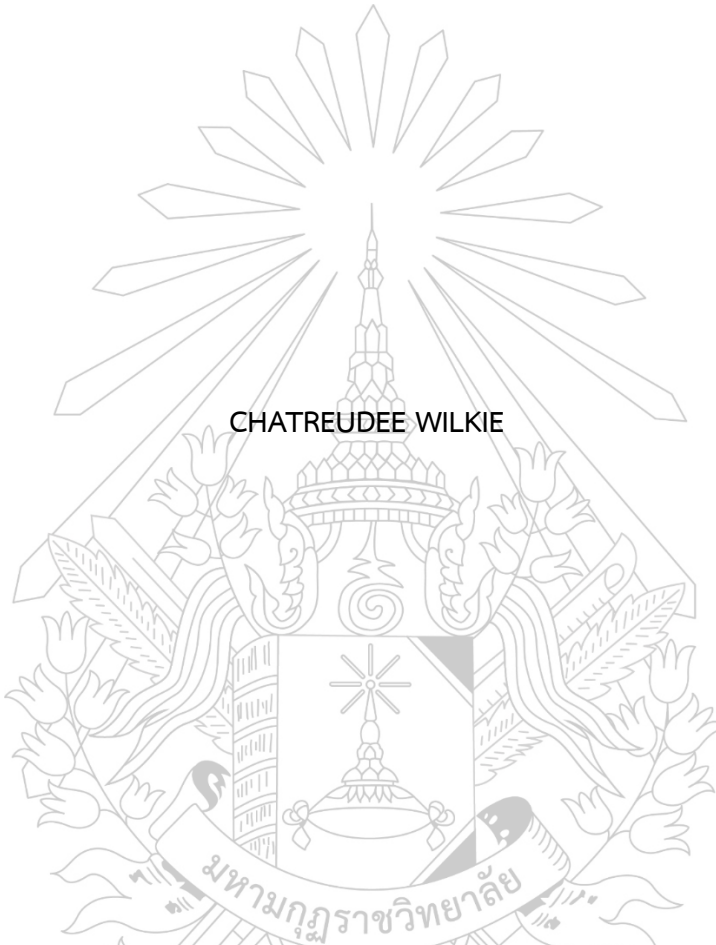
สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวรวิหาร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พุทธศักราช 2568

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

A MODEL OF CULTIVATION OF BUDDHIST WAY OF LIFE IN
CULTURAL APPROACH TO FOREIGN TOURISTS

CHATREUDEE WILKIE

A DISSERTATION SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DEGREE OF DOCTOR OF PHILOSOPHY
PROGRAM IN BUDDHIST STUDIES
GRADUATE SCHOOL OF VAJIRANYANAVARORASA
MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY
2025

COPYRIGHT OF MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY

หัวข้อคุณสมบัติ	รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิธีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม
ชื่อนักศึกษา	ฉัตรฤดี วิลคิ
ชื่อปริญญา	ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชา	พุทธศาสนศึกษา
ปีพุทธศักราช	2568
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิญ รักษัตย์

บัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวรวิหาร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อนุมัติให้แนบคุณสมบัตินี้เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยวชิรญาณวรวิหาร

(พระราชสุทิวาภิรมย์, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.)

คณะกรรมการสอบคุณสมบัติ:

ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.อำพล บุคดาสาร)

อาจารย์ที่ปรึกษา

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิญ รักษัตย์)

กรรมการ

(พระราชวินัยวชิรเมธี, ดร.)

กรรมการ

(พระมหาชนบ สหายปัญญา, ดร.)

กรรมการ

(ดร.ชมพูนุช ช่างเจริญ)

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

หัวข้อวิทยานิพนธ์	รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม
ชื่อนักศึกษา	ฉัตรฤดี วิลคิ
ชื่อปริญญา	ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชา	พุทธศาสนศึกษา
ปีการศึกษา	2568
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิญญู รักสัตย์

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม” มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีวัฒนธรรมการท่องเที่ยว 2) เพื่อศึกษาการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ 3) เพื่อสร้างรูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม และ 4) เพื่อนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม การวิจัยนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพภาคสนาม โดยเน้นการศึกษาประสบการณ์ตรงของผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามแนวทางปรากฏการณ์วิทยาในพื้นที่ที่ศึกษา ได้แก่ สวนโมกขพลาราม จังหวัดสุราษฎร์ธานี และวัดป่าอ้อบัว จังหวัดแม่ฮ่องสอน เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มเฉพาะ โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้จัดการอบรม นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ และผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้อง รวม 45 รูป/คน การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงธีม การสรุปอุปนัย และการเสริมสร้างความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดวัฒนธรรมการท่องเที่ยว เน้นการสร้างประสบการณ์ที่ลึกซึ้งผ่านการเปิดรับความแตกต่างทางวัฒนธรรม โดยในประเทศไทย วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นจุดเด่นที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติให้เข้ามาสัมผัสคุณค่าทางความเชื่อ ขนบธรรมเนียมการดำเนินชีวิต และพุทธสถานที่มีความงดงาม

การบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ ต้องอาศัยวัดที่สงบรวมรื่นเป็นสถานที่สำคัญ มีหลักสูตรและระบบปฏิบัติที่เน้นหลักสติปัญญา 4 โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ผ่านภาษาอังกฤษ กระบวนการบ่มเพาะเน้นการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริง การอยู่ร่วมในชุมชนที่มีความเมตตากรุณา และการปฏิบัติตามจารีตประเพณี

รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีเชิงวัฒนธรรม ที่พัฒนาขึ้นมี 4 มิติหลัก ได้แก่ 1) เชิญชมรมณีสถาน (Serenity) โดยเน้นการสร้างบรรยากาศสงบรวมรื่นเหมาะแก่การปฏิบัติธรรม 2) สืบสานตัวอย่างสุดยอด (Masterpiece) ผ่านการเรียนรู้จากแบบอย่างที่ดี 3) ถ่ายทอดวิถีทรง

พลัง (Voice) โดยใช้การสื่อสารที่เข้าถึงจิตใจ และ 4) จริ่งจ้งปฏิบัติใคร่ครวญ (Immersion) ด้วยการฝึกปฏิบัติธรรมและการไตร่ตรองเชิงลึก

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยคือ “Transformation of Worldview” ซึ่งประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ได้แก่ Serenity, Masterpiece, Voice และ Immersion ที่ช่วยสร้างการเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์ของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติอย่างยั่งยืน รูปแบบนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อออกแบบและพัฒนาหลักสูตรการปฏิบัติธรรมสำหรับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติในประเทศไทย โดยส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและใช้พระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกในระดับบุคคลและสังคม

คำสำคัญ: วัฒนธรรมการท่องเที่ยว, การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม, การบ่มเพาะพุทธวิถี, การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง, นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ

ABSTRACT

Dissertation Topic	A MODEL OF CULTIVATION OF BUDDHIST WAY OF LIFE IN CULTURAL APPROACH TO FOREIGN TOURISTS
Student's Name	Chatreudee Wilkie
Degree Sought	Doctor of Philosophy
Program	Buddhist Studies
Anno Domini	2025
Advisor	Associate Professor Dr. Suvin Ruksat

This research, titled **“A Model of Cultivation of Buddhist Way of Life in Cultural Approach to Foreign Tourists”**, aims to: (1) study the concepts and theories of tourism culture, (2) examine the cultivation of the Buddhist way of life among foreign tourists, (3) develop a cultural-based model for cultivating the Buddhist way of life for foreign tourists, and (4) present new knowledge regarding the model of cultivating the Buddhist way of life for foreign tourists in a cultural context. This study employed qualitative field research grounded in phenomenology, focusing on the lived experiences of key informants in two study areas: Wat Suan Mokkh International Dharma Hermitage in Surat Thani Province and Wat Pa Tham Wua in Mae Hong Son Province. Data were collected through document analysis, participant observation, in-depth interviews, and focus group discussions. The key informants included training organizers, foreign tourists, and relevant experts, totaling 45 individuals. Data analysis utilized thematic content analysis, inductive reasoning, and procedures to ensure the trustworthiness of the findings.

The findings revealed that the concept of tourism culture emphasizes creating profound experiences through embracing cultural diversity. In Thailand, Buddhist culture serves as a significant attraction, drawing foreign tourists to explore values such as beliefs, traditions, lifestyles, and the aesthetic qualities of Buddhist sites.

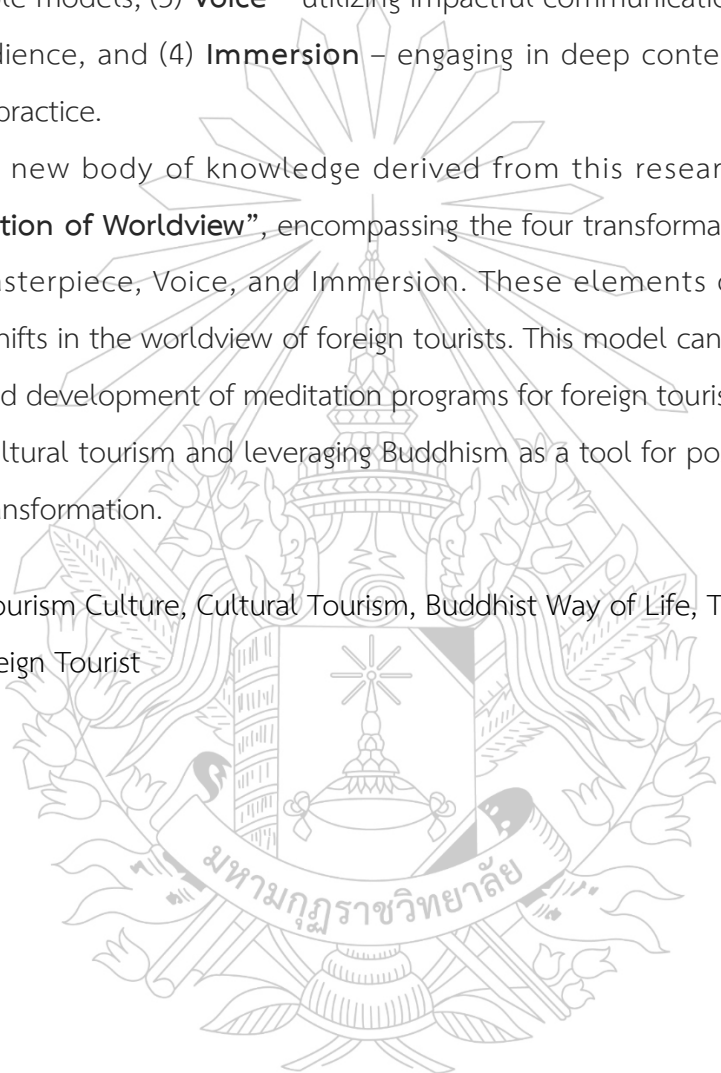
The cultivation of the Buddhist way of life for foreign tourists requires peaceful and serene monasteries as essential venues. Structured programs based on the Four Foundations of Mindfulness are pivotal, with monks serving as key

facilitators who impart knowledge in English. The cultivation process focuses on experiential learning, living in a compassionate community, and adhering to cultural traditions.

The developed model for cultivating the Buddhist way of life in a cultural context comprises four key dimensions: (1) **Serenity** – fostering a tranquil environment conducive to spiritual practice, (2) **Masterpiece** – learning through exemplary role models, (3) **Voice** – utilizing impactful communication to resonate with the audience, and (4) **Immersion** – engaging in deep contemplation and mindfulness practice.

The new body of knowledge derived from this research is termed “**Transformation of Worldview**”, encompassing the four transformative elements: Serenity, Masterpiece, Voice, and Immersion. These elements contribute to sustainable shifts in the worldview of foreign tourists. This model can be applied to the design and development of meditation programs for foreign tourists in Thailand, promoting cultural tourism and leveraging Buddhism as a tool for positive personal and social transformation.

Keywords: Tourism Culture, Cultural Tourism, Buddhist Way of Life, Transformative Learning, Foreign Tourist

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตร์ดุขฎิบัณฑิต และดุขฎิบัณฑิตเล่มนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ด้วยความเมตตาและการสนับสนุนจากหลายท่าน ผู้วิจัยขอโอกาสนี้น้อมจิตกราบด้วยความสำนึกในพระคุณอย่างสูงสุด

ขอขอบคุณ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย สถาบันที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ทางพระพุทธศาสนา ขอน้อมกราบขอบพระคุณ พระเดชพระคุณอธิการบดี และคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย ที่ได้จัดอำนวยความสะดวกสำหรับการศึกษาในหลักสูตร

ขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิญ รักษ์สัตย์ อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้เต็มเปี่ยมด้วยความเมตตาและปัญญา ผู้ให้ความรู้ นำทาง และชี้แนะสอบถามในการทำงานขึ้นนี้ ขอกราบขอบพระคุณ คณะกรรมการสอบดุขฎิบัณฑิต นำโดย รองศาสตราจารย์ ดร.อำพล บุตตาสาร ประธานกรรมการ และคณะกรรมการ คือ พระราชวินัยวรเมธี, ดร., พระมหาชนบ สหายปัญโญ, ดร. และ ดร.ชมพูนุช ช้างเจริญ ที่ได้ช่วยให้ความคิดเห็น เต็มเต็ม และปรับแก้ไขอย่างละเอียด เพื่อให้งานเล่มนี้ออกมาได้อย่างสมบูรณ์แบบที่สุด

ขอขอบพระคุณ ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย คือ พระราชวินัยวรเมธี, ดร., รองศาสตราจารย์ ดร.วุฒินันท์ กันทะเตียน, ดร. เสน่ห์ เดชะวงศ์, ดร. ชมพูนุช ช้างเจริญ, และ Associate Professor Dr. Brooke Schedneck ที่ได้เอื้อเฟื้อเวลาตรวจสอบและให้ความคิดเห็นเพื่อความถูกต้อง เหมาะสม ทั้งด้านภาษา เนื้อหา และระเบียบวิธีวิจัย

ขอกราบขอบพระคุณ คุณเมตตา พานิช ประธานกรรมการธรรมทานมูลนิธิ สอนโมกขนานาชาติ และพระครูวิมลภาวนานาคาสน์ (สายหยุด ปญฺญารโ) เจ้าอาวาสวัดป่าแก้ว ผู้ให้ความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลภาคสนาม กราบขอบพระคุณ คุณอาไพศาล สุกปลั่ง และพระธนินทรธนวฑฺฒโน ผู้ช่วยเจ้าอาวาสด้านต่างประเทศวัดป่าแก้ว ที่ช่วยประสานงานในการลงเก็บข้อมูล กราบขอบคุณพระอาจารย์เอนก จานิสโร อาจารย์ผู้สอนหลักของวัดป่าแก้ว ที่สละเวลาอธิบายเกี่ยวกับการสอนอย่างชัดเจน แจ่มแจ้ง ขอขอบคุณอาสาสมัครทุกท่านในทั้งสองสถานที่ สำหรับมิตรภาพอันงดงาม

ขอกราบขอบพระคุณ ผู้ทรงคุณวุฒิให้สัมภาษณ์เชิงลึก พระพรหมพัชรญาณมุนี (พระอาจารย์ชยสาโร), Mr. Joe Cummings และ Associate Professor Dr. Brooke Schedneck ที่ให้ข้อมูลและข้อคิดเห็นที่สำคัญสำหรับงานวิจัย ขอกราบขอบพระคุณพระอาจารย์ทุกรูป และผู้มีส่วนในการจัดการอบรมปฏิบัติธรรมสำหรับชาวต่างชาติทุกท่าน ทั้งที่สอนโมกขนานาชาติ และที่วัดป่าแก้ว ที่ให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ ชัดเจน และตรงประเด็น ขอขอบคุณ

นักห้องเที่ยวชาวต่างชาติทุกคนที่สนใจการวิจัย ให้สัมภาษณ์ แสดงความคิดเห็นอย่างตรงไปตรงมา และถามคำถามที่ตนไม่เข้าใจด้วยความใฝ่รู้อย่างแท้จริง

ขอกราบขอบพระคุณ ผู้เชี่ยวชาญร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาเกรียงไกร สิริวิฑฒโน (เพ็ชสังคต), รองศาสตราจารย์ ดร. สานู มัทธนาดุลย์, Venerable Nemeinda, Dr., สิกขมานา ธรรมนาถ (ดร.กาญจนา สุทธิกุล), ดร. พจนารถ ชีบังเกิด และ คุณ อนุศักดิ์ วิริยะศิริพจน์ ที่ให้ข้อมูล ความคิดเห็นตามความเชี่ยวชาญพิเศษของท่าน เพื่อช่วยต่อยอดจากผลการวิจัยเบื้องต้น

ขอกราบขอบพระคุณ ดร.เชษฐนิธิภัทร พรหมชิน ที่ช่วยดูแลเรื่อง iThesis อย่างรวดเร็ว ละเอียดถี่ถ้วน หลายครั้งมีใช้หนึ่ง ขอขอบคุณคุณเบญจกัลยาณี หมั่นแสน ที่ช่วย กำกับชี้แนะการทำงานของ AI ให้เป็นไปตามความประสงค์ อันเป็นส่วนสำคัญยิ่งในการออกแบบ เพื่อคำตอบสุดท้ายของงานวิจัย

ขอน้อมกราบขอบพระคุณ พระมหาชนบ สหายปณโณ, ดร. และ พระมหาสุเนตร จตตมโล ที่ช่วยตรวจการพิมพ์ภาษาบาลีที่ต้องใช้ความรู้และความละเอียดในขั้นสูงสุด

ขอกราบขอบพระคุณ พระอาจารย์ทุกรูป และคณาจารย์หลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพุทธศาสนศึกษาทุกท่าน รวมถึงเจ้าหน้าที่ห้องสมุด ที่ได้ร่วมกันประสิทธิ์ประสาทวิชา ปูพื้นฐานความรู้ และการค้นคว้าทางพระพุทธศาสนา ขอขอบพระคุณเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยทุกท่านที่ช่วยประสานงานเบื้องหลังของกิจกรรมต่าง ๆ

ขอขอบคุณ เพื่อนนักศึกษาทุกรุ่น ทุกท่าน ที่เป็นกำลังใจให้ผู้วิจัยตลอดมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณมาลินี วิกรานต์, ดร. ประพัทธ์ร เสงี่ยมพัฒน์ และ คุณวิชิต ทองประเสริฐ ที่เป็นส่วนสำคัญทำให้งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลงอย่างรวดเร็วกว่าคาดหมาย

ขอกราบขอบพระคุณ บิดามารดาและสมาชิกในครอบครัวทุกคน ที่ส่งเสริม สนับสนุน และดูแลให้ศึกษาในขั้นสูงสุด และขอขอบคุณกัลยาณมิตรที่ได้เอื้อนนามทุกท่านที่มีส่วนรู้เห็นและเอาใจช่วยในการศึกษาครั้งนี้

คุณค่าและประโยชน์ใด ๆ อันพึงมีจากดุขุณิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอน้อมอุทิศเป็นกตัญญู กตเวทิตาบูชาพระคุณบิดามารดา ครูบาอาจารย์ ญาติมิตร และผู้มีอุปการคุณทุกท่านที่มีส่วนสร้าง พื้นฐานทางการศึกษาแก่ผู้วิจัยตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงปัจจุบัน

ฉัตรฤดี วิลคี

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อ	จ
ABSTRACT	ช
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ	ญ
สารบัญตาราง	ณ
สารบัญรูปภาพ	ท
คำอธิบายคำย่อ	น
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2. โจทย์ในการวิจัย.....	4
1.3. วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	4
1.4. ขอบเขตของการวิจัย.....	4
1.4.1. ขอบเขตด้านเอกสาร	4
1.4.2. ขอบเขตด้านเนื้อหา.....	4
1.4.3. ขอบเขตด้านพื้นที่.....	5
1.4.4. ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	5
1.4.5. ขอบเขตด้านระยะเวลา.....	6
1.5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
1.6. คำนิยามศัพท์เฉพาะในการวิจัย.....	6
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	8
2.1. แนวคิดวัฒนธรรมการท่องเที่ยว	8
2.1.1. ความหมายและความเป็นมาของการท่องเที่ยว.....	8
2.1.2. แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	18
2.2. พุทธวิถีในประเทศไทย	27
2.2.1. ความเป็นมาของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย	27

2.2.2. ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย	29
2.2.3. ความหมายและเนื้อหาของวัฒนธรรม.....	30
2.2.4. คติธรรมที่มีรากฐานจากพระพุทธศาสนา.....	33
2.2.5. เนติธรรมที่มีรากฐานจากพระพุทธศาสนา.....	42
2.2.6. สหธรรมที่มีรากฐานจากพระพุทธศาสนา.....	52
2.2.7. วัตถุธรรมที่มีรากฐานจากพระพุทธศาสนา	56
2.3. แนวคิดและทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง	62
2.3.1. ความเป็นมาของทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง	62
2.3.2. ความหมายและหลักการของทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง	62
2.3.3. ขั้นตอนของทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง	69
2.3.4. การประยุกต์ใช้และการส่งเสริมการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง	72
2.4. การบ่มเพาะพุทธวิธีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ	76
2.4.1. ความหมายของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ	76
2.4.2. นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติกับการศึกษาพระพุทธศาสนา	77
2.4.3. สถานปฏิบัติธรรมสำหรับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติในประเทศไทย.....	82
2.5. พุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธวิธีในประเทศไทย.....	87
2.5.1. ความสำคัญของพุทธธรรมในพระพุทธศาสนา.....	88
2.5.2. หลักศรัทธา 4	89
2.5.3. หลักการวตา 6	98
2.5.4. หลักทศ 6	110
2.5.5. หลักสติปัฏฐาน 4	111
2.6. สภาพพื้นที่ที่ศึกษา.....	118
2.6.1. สวนโมกขพลาราม จังหวัดสุราษฎร์ธานี.....	118
2.6.2. วัดป่าถ้ำวัว จังหวัดแม่ฮ่องสอน.....	124
2.7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	129
2.7.1. งานวิจัยด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธ.....	129
2.7.2. งานวิจัยด้านพุทธวิธี	131
2.7.3. งานวิจัยด้านการบ่มเพาะพุทธวิธี.....	131
2.7.4. งานวิจัยด้านการบ่มเพาะพุทธวิธีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ.....	133

2.8. กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	136
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	137
3.1. รูปแบบการวิจัย	137
3.1.1. การศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร	137
3.1.2. การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพภาคสนาม	138
3.2. เครื่องมือในการเก็บข้อมูลและการตรวจคุณภาพของเครื่องมือ.....	139
3.2.1. แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม.....	139
3.2.2. การตรวจคุณภาพของแบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม.....	139
3.2.3. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก.....	140
3.2.4. การตรวจคุณภาพของแบบสัมภาษณ์เชิงลึก.....	140
3.3. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	140
3.3.1. เกณฑ์การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	141
3.3.2. ผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึก.....	141
3.3.3. ผู้เชี่ยวชาญร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ	142
3.4. วิธีการรวบรวมข้อมูล.....	143
3.4.1. การศึกษาจากเอกสาร	143
3.4.2. การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพภาคสนาม.....	144
3.4.3. การสรุปข้อมูล.....	145
3.5. การวิเคราะห์ข้อมูลวิจัย.....	145
3.5.1. การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงริม.....	145
3.5.2. การวิเคราะห์สรุปอุปนัย	146
3.5.3. การเสริมสร้างความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย.....	147
3.6. การเรียบเรียงและการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล	148
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	150
4.1. แนวคิดวัฒนธรรมการท่องเที่ยว	152
4.1.1. วัฒนธรรมการท่องเที่ยวจากการศึกษาเอกสาร	152
4.1.2. วัฒนธรรมการท่องเที่ยวจากการศึกษาภาคสนาม	156
4.1.3. สรุปการศึกษาเรื่องแนวคิดวัฒนธรรมการท่องเที่ยว	169
4.2. การบ่มเพาะพฤติกรรมแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ	171

4.2.1. นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติกับการศึกษาพระพุทธศาสนา	171
4.2.2. การอบรมอานาปานสติสำหรับชาวต่างชาติที่สวนโมกขนิมิตนิวาส	173
4.2.3. การอบรมปฏิบัติธรรมที่วัดป่าอ้อวัช	185
4.2.4. สรุปการศึกษาการบ่มเพาะพุทธวิถีก่อนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ	198
4.3. รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีก่อนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้านศีลธรรม	202
4.3.1. การบ่มเพาะความเชื่อเรื่องกรรม	202
4.3.2. การบ่มเพาะความเชื่อเรื่องภพภูมิและสังสารวัฏ	216
4.3.3. การบ่มเพาะความเชื่อเรื่องไตรลักษณ์	225
4.3.4. การบ่มเพาะความเชื่อเรื่องนิพพาน	232
4.3.5. สรุปรูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีก่อนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้านศีลธรรม	239
4.4. รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีก่อนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้านเนติธรรม	242
4.4.1. การบ่มเพาะจารีตประเพณีการปฏิบัติต่อสถาบันทางสังคม	242
4.4.2. การบ่มเพาะขนบประเพณีการปฏิบัติต่อผู้อยู่ในภพภูมิอื่น	250
4.4.3. การบ่มเพาะพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา	256
4.4.4. สรุปรูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีก่อนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้านเนติธรรม	266
4.5. รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีก่อนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้านสหธรรม	267
4.5.1. การบ่มเพาะมารยาทการปฏิบัติตนในวัด	267
4.5.2. การบ่มเพาะการต้อนรับวิถีพุทธ	279
4.5.3. สรุปรูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีก่อนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้านสหธรรม	287
4.6. รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีก่อนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้านวัตรธรรม	290
4.6.1. การบ่มเพาะเรื่องพุทธสถาน	290
4.6.2. การบ่มเพาะเรื่องพระพุทธรูป	298
4.6.3. สรุปรูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีก่อนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้านวัตรธรรม	307
4.7. สรุปการวิเคราะห์ข้อมูล	309
4.7.1. แนวคิดวัฒนธรรมการท่องเที่ยว	309
4.7.2. การบ่มเพาะพุทธวิถีก่อนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ	310
4.7.3. รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีก่อนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้านศีลธรรม	311
4.7.4. รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีก่อนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้านเนติธรรม	311
4.7.5. รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีก่อนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้านสหธรรม	312

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ 1.1 จำนวนผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัย.....	6
ตารางที่ 3.1 รหัสและความหมายของผู้ให้สัมภาษณ์ในการวิจัย	148
ตารางที่ 4.1 รหัสและความหมายของผู้ให้สัมภาษณ์ในการวิจัย.....	151
ตารางที่ 4.2 พัฒนาการของแนวคิดการท่องเที่ยวในโลกตะวันตกและประเทศไทย	153
ตารางที่ 4.3 คำให้สัมภาษณ์เรื่องจุดมุ่งหมายของการท่องเที่ยวในประเทศไทย	157
ตารางที่ 4.4 คำให้สัมภาษณ์เรื่องการท่องเที่ยวเพื่อเปิดโลกทัศน์	158
ตารางที่ 4.5 คำให้สัมภาษณ์เรื่องการฝึกสมาธิภาวนาเพื่อการพัฒนาตนเอง.....	160
ตารางที่ 4.6 คำให้สัมภาษณ์เรื่องการฝึกสมาธิภาวนาเพื่อพักฟื้นจิตใจก่อนเริ่มต้นชีวิตใหม่	161
ตารางที่ 4.7 คำให้สัมภาษณ์เรื่องการท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย	163
ตารางที่ 4.8 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่ไม่ได้นับถือศาสนาใดแต่สนใจศึกษาปฏิบัติพุทธวิธี	164
ตารางที่ 4.9 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่ศึกษาพุทธวิธีร่วมกับศาสนาเดิมของตน	166
ตารางที่ 4.10 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่นับถือศาสนาพุทธ	167
ตารางที่ 4.11 จำนวนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติแยกตามจุดมุ่งหมายของการเข้าอบรม	168
ตารางที่ 4.12 คำให้สัมภาษณ์จากผู้จัดการอบรมของสวนโมกข์นานาชาติเรื่องผู้สอน	174
ตารางที่ 4.13 ความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติต่อผู้จัดการอบรมที่สวนโมกข์นานาชาติ .	175
ตารางที่ 4.14 จำนวนผู้เข้าอบรมที่สวนโมกข์นานาชาติ เดือนพฤศจิกายน 2567 แยกตามทวีป/ ภูมิภาค และประเทศ.....	177
ตารางที่ 4.15 จำนวนผู้เข้าอบรมที่สวนโมกข์นานาชาติ เดือนพฤศจิกายน 2567 แยกตามเพศ	177
ตารางที่ 4.16 จำนวนผู้เข้าอบรมที่สวนโมกข์นานาชาติ เดือนพฤศจิกายน 2567 แยกตามอายุ	178
ตารางที่ 4.17 คำให้สัมภาษณ์เรื่องจำนวนผู้เข้ารับการอบรม สวนโมกข์นานาชาติ.....	179
ตารางที่ 4.18 คำให้สัมภาษณ์จากนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเรื่องคลิปเสียงที่สวนโมกข์นานาชาติ...	180
ตารางที่ 4.19 ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติต่อการอบรมที่สวนโมกข์นานาชาติ	183
ตารางที่ 4.20 สรุปการอบรมอานาปานสติสำหรับชาวต่างชาติที่สวนโมกข์นานาชาติ	185
ตารางที่ 4.21 คำให้สัมภาษณ์จากนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติต่อผู้จัดการอบรมที่วัดป่าอ้อแว	187

ตารางที่ 4.22 จำนวนผู้เข้าอบรมที่วัดป่าถ้ำวัว 1-30 พฤศจิกายน 2567 แยกตามทวีป/ ภูมิภาคและประเทศ.....	189
ตารางที่ 4.23 จำนวนผู้เข้าอบรมที่วัดป่าถ้ำวัว 1-30 พฤศจิกายน 2567 แยกตามเพศ	192
ตารางที่ 4.24 จำนวนผู้เข้าอบรมที่วัดป่าถ้ำวัว 1-30 พฤศจิกายน 2567 แยกตามกลุ่มอายุ	192
ตารางที่ 4.25 ความคิดเห็นของผู้จัดการอบรมเกี่ยวกับจำนวนผู้เข้ารับการอบรมที่วัดป่าถ้ำวัว.....	193
ตารางที่ 4.26 คำให้สัมภาษณ์เรื่องวิธีการอบรมที่วัดป่าถ้ำวัว.....	195
ตารางที่ 4.27 คำให้สัมภาษณ์ชาติเรื่องบรรยากาศของวัดป่าถ้ำวัว.....	196
ตารางที่ 4.28 คำให้สัมภาษณ์เรื่องประโยชน์จากการอบรมปฏิบัติธรรมที่วัดป่าถ้ำวัว.....	197
ตารางที่ 4.29 สรุปการอบรมปฏิบัติธรรมที่วัดป่าถ้ำวัว	198
ตารางที่ 4.30 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม.....	204
ตารางที่ 4.31 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมบางส่วน.....	205
ตารางที่ 4.32 วิธีให้ข้อมูลในการอบรมสติปัฏฐาน 4 สอนโมกขนานาชาติ.....	206
ตารางที่ 4.33 เนื้อหาและวิธีการฝึกอานาปานสติ 16 ขั้น สอนโมกขนานาชาติ	207
ตารางที่ 4.34 วิธีการฝึกอานาปานสติแบบลัดสั้นของสอนโมกขนานาชาติ	209
ตารางที่ 4.35 กิจกรรมการฝึกปฏิบัติของสอนโมกขนานาชาติ	209
ตารางที่ 4.36 ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวยุโรปต่างชาติเรื่องการอบรมอานาปานสติ.....	210
ตารางที่ 4.37 ความคิดเห็นเรื่องการสอบถามที่สอนโมกขนานาชาติ	212
ตารางที่ 4.38 วิธีให้ข้อมูลในการอบรมสติปัฏฐาน 4 ที่วัดป่าถ้ำวัว.....	212
ตารางที่ 4.39 เทคนิคและขั้นตอนการฝึกปฏิบัติสติปัฏฐาน 4 ที่วัดป่าถ้ำวัว.....	213
ตารางที่ 4.40 กิจกรรมการฝึกปฏิบัติที่วัดป่าถ้ำวัว.....	214
ตารางที่ 4.41 คำให้สัมภาษณ์เรื่องการอบรมสติปัฏฐาน 4 ที่วัดป่าถ้ำวัว.....	215
ตารางที่ 4.42 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่เชื่อเรื่องภพภูมิและสังสารวัฏภายนอก	218
ตารางที่ 4.43 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่เชื่อเรื่องภพภูมิและสังสารวัฏภายนอกบางส่วน	220
ตารางที่ 4.44 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่ไม่เชื่อเรื่องภพภูมิและสังสารวัฏภายนอก	221
ตารางที่ 4.45 คำให้สัมภาษณ์จากผู้จัดการอบรมเรื่องภพภูมิและสังสารวัฏภายใน	222
ตารางที่ 4.46 คำให้สัมภาษณ์จากนักท่องเที่ยวยุโรปต่างชาติเรื่องภพภูมิและสังสารวัฏภายใน	224
ตารางที่ 4.47 คำให้สัมภาษณ์จากนักท่องเที่ยวยุโรปต่างชาติเรื่องความไม่เที่ยง	227
ตารางที่ 4.48 คำให้สัมภาษณ์จากนักท่องเที่ยวยุโรปต่างชาติเรื่องความทุกข์	229
ตารางที่ 4.49 คำให้สัมภาษณ์จากนักท่องเที่ยวยุโรปต่างชาติเรื่องความไม่มีตัวตน.....	229

ตารางที่ 4.50 คำให้สัมภาษณ์จากนักท่องเที่ยวยุโรปต่างชาติดูแลรักษาในหลักปฏิบัติสุขภาพ	230
ตารางที่ 4.51 คำให้สัมภาษณ์จากผู้จัดการอบรมเรื่องนิพนธ์ชั่วคราว	233
ตารางที่ 4.52 คำให้สัมภาษณ์จากนักท่องเที่ยวยุโรปต่างชาติดูแลรักษาชั่วคราว	234
ตารางที่ 4.53 คำให้สัมภาษณ์จากนักท่องเที่ยวยุโรปต่างชาติดูแลรักษาโดยสิ้นเชิง	236
ตารางที่ 4.54 คำให้สัมภาษณ์จากผู้จัดการอบรมเรื่องการแสดงความเคารพต่ออาจารย์	243
ตารางที่ 4.55 คำให้สัมภาษณ์จากนักท่องเที่ยวยุโรปต่างชาติดูแลรักษาการปฏิบัติของอาจารย์ต่อศิษย์	244
ตารางที่ 4.56 คำให้สัมภาษณ์จากนักท่องเที่ยวยุโรปต่างชาติดูแลรักษาการแสดงความเคารพต่ออาจารย์	245
ตารางที่ 4.57 คำให้สัมภาษณ์จากนักท่องเที่ยวยุโรปต่างชาติดูแลรักษาการดูแลบำรุงอาจารย์	246
ตารางที่ 4.58 คำให้สัมภาษณ์จากนักท่องเที่ยวยุโรปต่างชาติดูแลรักษาการปฏิบัติต่อกันระหว่างพระสงฆ์กับ ฆราวาส	248
ตารางที่ 4.59 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่เข้าใจและชื่นชมการปฏิบัติ	251
ตารางที่ 4.60 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่ไม่เข้าใจเรื่องการปฏิบัติ	251
ตารางที่ 4.61 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่เห็นว่าไม่จำเป็นต้องสอนเรื่องการปฏิบัติ	252
ตารางที่ 4.62 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่ชื่นชมการแผ่เมตตา	253
ตารางที่ 4.63 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่แผ่เมตตาให้เฉพาะผู้อยู่ในภพภูมิที่มองเห็นเท่านั้น	254
ตารางที่ 4.64 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่ไม่ชอบการแผ่เมตตาบางวิธี	255
ตารางที่ 4.65 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่เข้าใจพิธีการใส่บาตร	258
ตารางที่ 4.66 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่ไม่เข้าใจพิธีการใส่บาตร	258
ตารางที่ 4.67 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่ชอบการสวดมนต์	260
ตารางที่ 4.68 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่ชอบการสวดมนต์เฉพาะในบางภาษา	261
ตารางที่ 4.69 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่ไม่ชอบการสวดมนต์	262
ตารางที่ 4.70 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่ต้องการให้สอนเรื่องพิธีกรรมและวัฒนธรรมเพิ่มเติม	264
ตารางที่ 4.71 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่ไม่สนใจพิธีกรรม	264
ตารางที่ 4.72 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่เข้าใจเรื่องมารยาทต่อเจ้าบ้าน	270
ตารางที่ 4.73 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่ไม่เข้าใจเรื่องมารยาทต่อเจ้าบ้าน	272
ตารางที่ 4.74 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่เห็นว่าการเลือกปฏิบัติในเรื่องมารยาทต่อเจ้าบ้าน	273
ตารางที่ 4.75 คำให้สัมภาษณ์จากนักท่องเที่ยวยุโรปต่างชาติดูแลรักษาการทำงานเพื่อส่วนรวมและการ แบ่งปันประสบการณ์	275
ตารางที่ 4.76 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่ชื่นชมและเคร่งครัดในการเข้าเฝ้า	276

ตารางที่ 4.77 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่ไม่ชอบการเข้าเียบ.....	278
ตารางที่ 4.78 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่เห็นว่าการเข้าเียบขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคล	278
ตารางที่ 4.79 คำให้สัมภาษณ์จากนักท่องเที่ยวยุโรปต่างชาตเรื่องการต้อนรับด้วยข้อมูลสิ่งของ	281
ตารางที่ 4.80 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่ชอบการต้อนรับโดยธรรมโดยรวม	285
ตารางที่ 4.81 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่มีประเด็นเรื่องการสื่อสารภาษาอังกฤษ	286
ตารางที่ 4.82 คำให้สัมภาษณ์เรื่องเมตตธรรมของเจ้าอาวาสวัดป่าอ้อ.....	288
ตารางที่ 4.83 คำให้สัมภาษณ์จากผู้จัดการอบรมเรื่องลักษณะของวัดหรือสถานปฏิบัติธรรม	291
ตารางที่ 4.84 คำให้สัมภาษณ์จากนักท่องเที่ยวยุโรปต่างชาตเรื่องลักษณะของสถานปฏิบัติธรรม	292
ตารางที่ 4.85 คำให้สัมภาษณ์เรื่องอาคารและสิ่งปลูกสร้างสำหรับการเรียนรู้.....	293
ตารางที่ 4.86 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่พอใจในอาคารและสิ่งปลูกสร้างสำหรับการดำรงชีพ	295
ตารางที่ 4.87 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่ไม่พอใจในอาคารและสิ่งปลูกสร้างสำหรับการดำรงชีพ ...	296
ตารางที่ 4.88 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่เห็นว่าควรมีพระพุทธรูปและสนใจเรียนรู้เพิ่มเติม	301
ตารางที่ 4.89 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่เห็นว่าพระพุทธรูปไม่มีผลต่อการปฏิบัติ	303
ตารางที่ 4.90 คำให้สัมภาษณ์จากผู้จัดการอบรมเรื่องการไม่มีอยู่ของพระพุทธรูป.....	304
ตารางที่ 4.91 คำให้สัมภาษณ์จากนักท่องเที่ยวยุโรปต่างชาตเรื่องการไม่มีอยู่ของพระพุทธรูป.....	305
ตารางที่ 5.1 สัญลักษณ์แทนองค์ความรู้ใหม่.....	327

สารบัญรูปภาพ

หน้า

ภาพที่ 2.1 สรุปแนวคิดวัฒนธรรมการท่องเที่ยว	18
ภาพที่ 2.2 สรุปแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในประเทศไทย	27
ภาพที่ 2.3 กระบวนการโต้ตอบต่อประสบการณ์อันนำไปสู่การแสดงออกของบุคคล	64
ภาพที่ 2.4 สรุปหลักเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง	66
ภาพที่ 2.5 ประเภทและผลของการไคร่ควมอย่างมีวิจารณ์ญาณ	68
ภาพที่ 2.6 สรุปขั้นตอนของการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง	71
ภาพที่ 2.7 สรุปการประยุกต์ใช้และการส่งเสริมการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง	75
ภาพที่ 2.8 สรุปการท่องเที่ยวของชาวต่างชาติกับการศึกษาพระพุทธศาสนา	87
ภาพที่ 2.9 สรุปความเชื่อมโยงของหลักศรัทธาและพุทธวิถีในประเทศไทย	98
ภาพที่ 2.10 สรุปหลักคารวตา 6 กับพุทธวิถีในประเทศไทย	109
ภาพที่ 2.11 นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติกับการปฏิบัติตามหลักสติปัญญา 4 ในประเทศไทย	117
ภาพที่ 2.12 สรุปพุทธวิถีตามโครงสร้างวัฒนธรรมที่ศึกษาและหลักธรรมที่เกี่ยวข้อง	118
ภาพที่ 2.13 ศาลาทราย สำหรับฟังธรรมและนั่งสมาธิ	122
ภาพที่ 2.14 ภายในและภายนอกห้องพักผู้ปฏิบัติธรรมหญิง (Dorm. 1)	123
ภาพที่ 2.15 อาคารอำนวยการ	123
ภาพที่ 2.16 ทำลงแช่ตัวบ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติในบริเวณสวนโมกขนานาชาติ	124
ภาพที่ 2.17 อุโบสถวัดป่าถ้ำวัว จังหวัดแม่ฮ่องสอน	127
ภาพที่ 2.18 ศาลาปฏิบัติธรรม วัดป่าถ้ำวัว สำหรับฟังธรรม นั่งสมาธิ และนอนสมาธิ	127
ภาพที่ 2.19 ช่วงการถามตอบตามอัธยาศัยในศาลาปฏิบัติธรรม วัดป่าถ้ำวัว	128
ภาพที่ 2.20 การเดินจงกรมขึ้นเขาในการปฏิบัติภาควายของทุกวัน	128
ภาพที่ 2.21 นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติร่วมกันตักบาตรทุกเช้าในบริเวณศาลาปฏิบัติธรรม	128
ภาพที่ 2.22 ลำธารธรรมชาติที่ไหลผ่านวัดป่าถ้ำวัว ช่วยสร้างบรรยากาศสดชื่น ผ่อนคลาย	129
ภาพที่ 2.23 กรอบแนวคิดในการวิจัย	136
ภาพที่ 3.1 จำนวนและประเทศที่มาของผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัย	143
ภาพที่ 3.2 สรุปวิธีดำเนินการวิจัย	149

ภาพที่ 4.1 การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธสู่จุดเริ่มต้นของการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง	171
ภาพที่ 4.2 สรุปการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติในประเทศไทย	202
ภาพที่ 4.3 สรุปการบ่มเพาะความเชื่อเรื่องกรรมแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ	216
ภาพที่ 4.4 สรุปการบ่มเพาะความเชื่อเรื่องภพภูมิและสังสารวัฏแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ	225
ภาพที่ 4.5 สรุปการบ่มเพาะความเชื่อเรื่องไตรลักษณ์แก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ	232
ภาพที่ 4.6 สรุปการบ่มเพาะความเชื่อเรื่องนิพพานแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ	238
ภาพที่ 4.7 สื่อทดลองการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้านคตินิยม	240
ภาพที่ 4.8 สรุปการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้านคตินิยม	242
ภาพที่ 4.9 สรุปการบ่มเพาะจารีตประเพณีการปฏิบัติต่อสถาบันทางสังคมแก่นักท่องเที่ยว ชาวต่างชาติ	249
ภาพที่ 4.10 สรุปการบ่มเพาะขนบประเพณีการปฏิบัติต่อผู้อยู่ในภพภูมิอื่นแก่นักท่องเที่ยว ชาวต่างชาติ	256
ภาพที่ 4.11 สรุปการบ่มเพาะเรื่องพิธีกรรมแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ	265
ภาพที่ 4.12 สรุปการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้านเนติกรรม	267
ภาพที่ 4.13 สรุปการบ่มเพาะเรื่องมารยาทการปฏิบัติตัวในวัดแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ	279
ภาพที่ 4.14 สรุปการบ่มเพาะเรื่องการต้อนรับวิถีพุทธแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ	287
ภาพที่ 4.15 สรุปการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้านสัทธรรม	290
ภาพที่ 4.16 สรุปการบ่มเพาะเรื่องพุทธสถานแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ	298
ภาพที่ 4.17 สรุปการบ่มเพาะเรื่องพระพุทธรูปแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ	306
ภาพที่ 4.18 สรุปการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้านวัตถุธรรม	308
ภาพที่ 4.19 สรุปความเชื่อมโยงระหว่างการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธกับการเรียนรู้สู่การ เปลี่ยนแปลง	314
ภาพที่ 4.20 สรุป “เนื้อหา” พุทธวิถีในการบ่มเพาะแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม	314
ภาพที่ 4.21 สรุป “วิธีการ” ในการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม	315
ภาพที่ 4.22 สรุป “องค์ประกอบ” ของการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม	315
ภาพที่ 5.1 รูปแบบองค์ความรู้เรื่องการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม	326

คำอธิบายคำย่อ

ในการทำดัชนีฉบับนี้ ผู้วิจัยอ้างอิงพระไตรปิฎกจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติ เนื่องในโอกาสพระราชพิธีพระบรมราชาภิเษก พุทธศักราช 2562 (ชุด 45 เล่ม) และอ้างอิงอรรถกถาจากพระไตรปิฎกและอรรถกถาแปลไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2558 (ชุด 91 เล่ม)

คำย่อและคำเต็ม ชื่อของคัมภีร์ที่ใช้อ้างอิงในดัชนีฉบับนี้ มีดังต่อไปนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.ม. วินยปิฎก มหาวคค

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลกขณธวคค
ที.ม.	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวคค
ที.ปา.	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวคค
ม.มู.	สุตตันตปิฎก	มขณินิกาย	มูลปณณาสก
ม.ม.	สุตตันตปิฎก	มขณินิกาย	มขณิปณณาสก
ม.อุ.	สุตตันตปิฎก	มขณินิกาย	อุปริปณณาสก
ส.ส.	สุตตันตปิฎก	สยุตตนิกาย	สคาถวคค
ส.สพ.	สุตตันตปิฎก	สยุตตนิกาย	สพายตนวคค
ส.ม.	สุตตันตปิฎก	สยุตตนิกาย	มหาวารวคค
อง.เอกก.	สุตตันตปิฎก	องคตตรนิกาย	เอกกนิปาต
อง.ทุก.	สุตตันตปิฎก	องคตตรนิกาย	ทุกนิปาต
อง.ติก.	สุตตันตปิฎก	องคตตรนิกาย	ติกนิปาต
อง.จตุกก.	สุตตันตปิฎก	องคตตรนิกาย	จตุกกนิปาต
อง.ปญจก.	สุตตันตปิฎก	องคตตรนิกาย	ปญจกนิปาต
อง.ฉก.	สุตตันตปิฎก	องคตตรนิกาย	ฉกนิปาต
อง.นวก.	สุตตันตปิฎก	องคตตรนิกาย	นวกนิปาต
อง.ทสก.	สุตตันตปิฎก	องคตตรนิกาย	ทสกนิปาต
ขุ.ธ.	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธมมปท
ขุ.อุ.	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อุทาน
ขุ.อิติ.	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อิติวุตตก

ขุ.สุ.	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	สุตตันิปาท
ขุ.วิ.	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	วิมานวตถุ
ขุ.เปต.	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เปตวตถุ
ขุ.ม.	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	มหานิทเทส

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ม.ม.อ.	มชุฉินนิกาย	ปปยจสุทนี	มชุฉิมปณณาสกฏกถา
ม.อุ.อ.	มชุฉินนิกาย	ปปยจสุทนี	อุปริปณณาสกฏกถา
ส.นิ.อ.	สยัตตนิคาย	สารตถปกาสิณี	นิทานวคคฏกถา
อง.เอกก.อ.	องคุดตนิคาย	มโนรลปุรณี	เอกกนิปาตฏกถา
อง.ฉก.อ.	องคุดตนิคาย	มโนรลปุรณี	ฉกนิปาตฏกถา
ขุ.ธ.อ.	ขุททกนิกาย	ธมมปทฏกถา	
ขุ.อุ.อ.	ขุททกนิกาย	ปรมตถทีปนี	อุทานฏกถา
ขุ.เปต.อ.	ขุททกนิกาย	เปตวตถฏกถา	

ปกรณ์วิเสส

วิสุทฺธิ.	วิสุทฺธิมคคปกรณ์

ตัวเลขที่อยู่หลังชื่อย่อพระไตรปิฎกนั้นเป็นเลข 3 ตอน คือ เล่ม/ข้อ/หน้า เช่น อง.ฉก. 22/63/577 หมายถึง สุตตันตปิฎก องคุดตนิคาย ฉกนิปาต เล่มที่ 22 ข้อที่ 63 หน้าที่ 577 เป็นต้น

ตัวเลขที่อยู่หลังชื่อย่อของอรรถกถาเป็นเลข 2 ตอน คือ เล่ม/หน้า เช่น ขุ.ธ.อ. 40/170-174 หมายถึง อรรถกถาขุททกนิกาย ธมมปท (อรรถกถาขุททกนิกาย ธรรมปท) เล่มที่ 40 หน้าที่ 170-174 เป็นต้น

และตัวเลขที่อยู่หลังชื่อย่อของปกรณ์วิเสสเป็นเลข 2 ตอน คือ ข้อ/หน้า เช่น วิสุทฺธิ. 685/999-1001 หมายถึง วิสุทฺธิมคค ปกรณ์วิเสส ข้อที่ 685 หน้าที่ 999-1001 เป็นต้น

บทที่ 1

บทนำ

1.1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในโลกยุคโลกาภิวัตน์ที่ขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยีและกระแสบริโภคนิยมนั้น ความเคลื่อนไหวของผู้คนข้ามพรมแดนกลายเป็นวิถีปกติ การท่องเที่ยวระหว่างประเทศฟื้นตัวกลับสู่ระดับก่อนเกิดสถานการณ์โควิด 19 อย่างเต็มรูปแบบในปี พ.ศ. 2567 โดยมีจำนวนนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศทั่วโลกรวมทั้งสิ้น 1.4 พันล้านคน (UN Tourism, 2025) แหล่งท่องเที่ยวส่วนมากมีจำนวนนักท่องเที่ยวเข้ามามากกว่าช่วงก่อนการระบาด และรายได้จากการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวยังเติบโตอย่างต่อเนื่อง ประเทศไทยยังคงเป็นจุดหมายปลายทางชั้นนำของโลก นิตยสาร Travel + Leisure (2025) ได้ยกให้ประเทศไทยเป็น “จุดหมายปลายทางแห่งปี” ประจำปี พ.ศ. 2568 จากจุดเด่นด้านมรดกทางวัฒนธรรม อาหารการกิน และการผสมผสานระหว่างขนบธรรมเนียมกับนวัตกรรม โดยในปี พ.ศ. 2567 นั้น มีนักท่องเที่ยวต่างชาติเข้ามาในประเทศไทยถึง 35 ล้านคน และสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวมากกว่า 1.8 ล้านล้านบาท สำหรับปี พ.ศ. 2568 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (TAT, 2024 b) ตั้งเป้าดึงดูดนักท่องเที่ยวไว้ระหว่าง 36 ถึง 39 ล้านคน

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นในหมู่นักท่องเที่ยวที่แสวงหาคุณค่าภายในจิตใจ มากกว่าการบริโภควัตถุภายนอก จุดเด่นของนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมคือ มีความสนใจเข้ามาพบปะใกล้ชิดและปฏิบัติตัวกลมกลืนกับผู้คนในท้องถิ่น และมีใจเปิดรับสิ่งที่แตกต่างกัน วัฒนธรรมเดิมของตน (พระสุธีรัตนบัณฑิต (สุทิพย์ อาภากร), พระมหาสุรไกร ชินพุทธิสิริ, และพระมหาสุรศักดิ์ ปัจจนตเสโน, 2560, หน้า 59) วัฒนธรรมไทยเป็นต้นทุนในการดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาแบบไม่ได้อัดฉีด ความมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวของ “วัฒนธรรมไทย” ทำให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติต้องการเข้ามาชื่นชม และเก็บเกี่ยวประสบการณ์ด้วยตัวเอง กระทรวงวัฒนธรรมเดิม พ.ศ. 2495 แบ่งวัฒนธรรมไทยออกเป็น 4 ด้าน คือ คติธรรม เนติธรรม สหธรรม และวัตถุธรรม โดยนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติในประเทศไทยจะได้พบกับวัฒนธรรม 4 ด้านนี้ ทั้งโดยตรงและโดยอ้อมอยู่เสมอ

การท่องเที่ยวเชิงพุทธเป็นจุดเด่นหนึ่งของการท่องเที่ยวในประเทศไทย ด้วยพระพุทธศาสนามีความผูกพันกับชาวไทยมาเป็นเวลานาน และสังคมไทยมีพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานของวัฒนธรรม เห็นได้จากการสร้างวัดที่มีความวิจิตรงดงามทางด้านสถาปัตยกรรมและพุทธศิลป์เป็นจำนวนมาก พระพุทธศาสนายังเป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรมแบบไทยในทุก ๆ ด้าน ทั้งความคิด ความเชื่อ มารยาท จารีต ขนบ ประเพณี โดยมีสถาบันพระสงฆ์ทำหน้าที่สืบทอดและสั่งสอนหลักธรรมในพระพุทธศาสนา พุทธศาสนิกชนไทยได้ซึมซับหลักธรรมและนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ทำให้คนไทย

มีคุณลักษณะที่พิเศษและแตกต่างจากชาติอื่น เช่น มีความโอบอ้อมอารี มีน้ำใจ มีสัมมาคารวะต่อผู้ใหญ่ ความเป็นเจ้าบ้านที่ดี เป็นต้น เป็นที่ประทับใจของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ

ในการท่องเที่ยววิถีพุทธในประเทศไทยนั้น นอกจากได้ชมความงดงามทางสถาปัตยกรรม พุทธศิลป์ และบรรยากาศที่สงบสะอาดเรียบร้อยของวัดแล้ว นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติยังได้ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาอีกด้วย เช่น ความรู้จากการบรรยายของมัคคุเทศก์ จากแผ่นป้าย แผ่นพับ จากการสังเกตวิธีปฏิบัติของคนในท้องถิ่น จากการพูดคุยกับพระสงฆ์ และจากการมีปฏิสัมพันธ์กับนักท่องเที่ยวด้วยกัน เป็นต้น ยิ่งกว่านั้น นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติบางกลุ่มยังสนใจการฝึกตนในวิถีของพระพุทธศาสนาให้ลึกซึ้งมากขึ้น สถานที่ปฏิบัติธรรมในประเทศไทย โดยเฉพาะวัดและศูนย์วิปัสสนาที่เปิดรับชาวต่างชาติจึงกลายเป็นจุดหมายใหม่ของนักท่องเที่ยวผู้ปรารถนา “ประสบการณ์การเรียนรู้ชีวิตเชิงจิตวิญญาณ” ผ่านวิถีแห่งพุทธธรรม

สำหรับตัวนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติแล้ว การเข้ามาท่องเที่ยวและร่วมปฏิบัติธรรมที่วัดในประเทศไทยนั้น นอกจากจะทำให้ได้พบกับความแตกต่างทางด้านความเชื่อ กฎกติกา พิธีกรรม และวิธีการปฏิบัติต่อกันแล้ว ยังได้เข้าถึงคุณค่าการใช้งานจริงของสถาปัตยกรรมและพุทธศิลป์ในพระพุทธศาสนาอีกด้วย เป็นการเปิดประสบการณ์ที่แตกต่างจากวัฒนธรรมและวิถีการดำเนินชีวิตแบบเดิมของตน ทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงของ แจ็ค เมซิโรว์ (Jack Mezirow) กล่าวไว้ว่า การเรียนรู้ของผู้ใหญ่เริ่มต้นด้วยการพบเจอสถานการณ์ที่ขัดแย้งกับความเชื่อหรือมุมมองเดิมของตน อันจะนำไปสู่การทบทวนว่า วิธีที่ตนดำรงอยู่นั้นยังเหมาะสมอยู่หรือไม่ (Mezirow, 1991) การตัดสินใจทดลองเดินตามพุทธวิธีนี้อาจทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกรอบมโนทัศน์ที่อาจเปลี่ยนชีวิตไปตลอดกาล มีตัวอย่างชาวต่างชาติที่ได้เข้ามาบวชเรียนในประเทศไทย เช่น พระพรหมพัชรญาณมุนี (ฉอน ชยสาร) เดิมเป็นชาวอังกฤษ ปัจจุบันมีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่หลักธรรมในการดำเนินชีวิตทั้งในประเทศไทยและในระดับนานาชาติ ถือว่าเป็นผู้ทำคุณประโยชน์เป็นพิเศษต่อประเทศไทยและพระพุทธศาสนา เป็นต้น อาจกล่าวได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการร่วมกิจกรรมในวัดในประเทศไทยนั้นเป็นประสบการณ์ที่มีคุณค่าต่อจิตใจ และอาจช่วยในการแก้ไขปัญหาชีวิตได้อีกด้วย (เกียรติศักดิ์ ไชยพัฒนะพลกุล, 2564)

แม้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธจะมีศักยภาพในการส่งเสริม “พุทธ soft power” ให้เกิดเป็นภาพลักษณ์ประเทศไทยในระดับนานาชาติ แต่ปัญหาสำคัญคือ ยังไม่มีการออกแบบ “รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถี” ที่เหมาะสมกับความหลากหลายของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ ซึ่งมีพื้นฐานทางวัฒนธรรม ความเชื่อ และภาษาที่แตกต่างกัน การเรียนรู้พุทธธรรมจึงมักถูกจำกัดอยู่เพียงการเข้าร่วมกิจกรรมบางประเภท เช่น การนั่งสมาธิ หรือการฟังธรรมโดยไม่เข้าใจบริบทอย่างถ่องแท้ อันเป็นอุปสรรคต่อการเปลี่ยนแปลงภายในอย่างยั่งยืน

สถานปฏิบัติธรรมบางแห่งแม้จะมีพระภิกษุที่สามารถสื่อสารภาษาอังกฤษได้ แต่ยังคงขาดรูปแบบการถ่ายทอดพุทธธรรมที่เน้นการสร้าง “ประสบการณ์เปลี่ยนแปลง” (transformative learning) ซึ่งเป็นหัวใจของพุทธวิธี เช่น การเข้าเฝ้า การสังเกตตน การภาวนาและใคร่ครวญเรื่องกรรมและไตรลักษณ์อย่างลึกซึ้ง หรือยังขาดความเข้าใจในวิธีการออกแบบการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงหลักพุทธธรรมเข้ากับชีวิตของชาวต่างชาติในรูปแบบที่พวกเขาสามารถเข้าถึงได้

ในขณะเดียวกัน มีวัดและสำนักปฏิบัติธรรมหลายแห่งในประเทศไทยที่พยายามพัฒนาแนวทางการบ่มเพาะพุทธวิธีให้เข้ากับผู้เรียนต่างชาติ เช่น สวนโมกขพลาราม จังหวัดสุราษฎร์ธานี และวัดป่าถ้ำวัว จังหวัดแม่ฮ่องสอน

สวนโมกขพลารามนั้นเป็นสถานปฏิบัติธรรมเก่าแก่ที่เปิดรับชาวต่างชาติมากกว่า 36 ปี เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปในหมู่คนไทยและชาวต่างชาติตามที่ท่านพุทธทาสผู้ก่อตั้งได้มีความตั้งใจไว้ ภาพลักษณ์ของสวนโมกขพลารามเป็นศาสนาพุทธแห่งความมีเหตุผล ศาสนาแห่งความฉลาด อีกทั้งท่านพุทธทาสมีความเป็นนักทดลองและเป็นนักบุกเบิกการสอนที่แตกต่างจากสำนักอื่น (อำพิกา สวัสดิ์วงศ์ & เรืองวิทย์ ลิ้มปนาท, 2562) ในปี พ.ศ.2549 องค์การยูเนสโก (UNESCO) ได้ประกาศยกย่องให้ท่านพุทธทาสเป็นบุคคลสำคัญของโลก (World Eminent Person) ด้านสันติภาพ การศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม (Peace, Education, Religion and Culture) นอกจากนั้นสำนักข่าว CNN ยังได้จัดให้สวนโมกขพลารามเป็นหนึ่งในสิบสำนักปฏิบัติธรรมที่ดีที่สุดในโลกในปี ค.ศ. 2017 (CNN Travel, 2017)

ส่วนวัดป่าถ้ำวัว จังหวัดแม่ฮ่องสอนนั้น ได้รับการยกย่องว่า เป็นสถานปฏิบัติธรรมที่ดีติดอันดับ 1 ใน 5 ของโลก (วรธาร ทัดแก้ว, 2561) โดยตั้งอยู่ภูมิประเทศที่ดี มีความสงบ ร่มเย็น พระครูวิมลภาวนานุศาสน์ (สายหยุด ปญฺญารโ) (2566) ให้ข้อมูลว่า ต้นปี 2566 มีนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมาเข้าร่วมปฏิบัติธรรมมากถึงเดือนละ 2,000 คน จากร้อยกว่าประเทศทั่วโลก และชาวต่างชาติมีส่วนร่วมมากถึง 80% ของผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรมทั้งหมดในวัด (เกียรติศักดิ์ไชยพัฒนะพฤษ, 2564) และมาจากกว่า 140 ประเทศทั่วโลก (วรธาร ทัดแก้ว, 2561)

ทั้งนี้ ยังไม่มีงานวิจัยที่ศึกษาอย่างเป็นระบบว่า การบ่มเพาะพุทธวิธีของสถานที่เหล่านี้มีองค์ประกอบใดบ้าง และมีประสิทธิภาพในการเปลี่ยนแปลงความคิด และวิถีชีวิตของนักท่องเที่ยวต่างชาติอย่างไร การวิจัยในครั้งนี้จึงมีความสำคัญยิ่ง เพราะจะได้เพียงมุ่งหมายพัฒนาแบบแผนการจัดการเรียนรู้เชิงพุทธแก่ชาวต่างชาติ แต่ยังสะท้อนการใช้ “พุทธธรรมเป็นนวัตกรรมวัฒนธรรม” ในการเชื่อมโยงสังคมไทยกับประชาคมโลกอย่างลึกซึ้ง เป็นการศึกษาที่จะช่วยสร้างองค์ความรู้เชิงบูรณาการระหว่างพุทธจริยศาสตร์ จิตวิทยาการศึกษา และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงคุณภาพของมนุษยชาติ

1.2. โจทย์ในการวิจัย

- 1) แนวคิดและทฤษฎีวิวัฒนาการท่องเที่ยวมีลักษณะอย่างไร
- 2) การบ่มเพาะพุทธรูปแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมีลักษณะและกระบวนการอย่างไร
- 3) รูปแบบการบ่มเพาะพุทธรูปแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรมคืออะไร
- 4) องค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับรูปแบบการบ่มเพาะพุทธรูปแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างไร

1.3. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีวิวัฒนาการท่องเที่ยว
- 2) เพื่อศึกษาการบ่มเพาะพุทธรูปแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ
- 3) เพื่อสร้างรูปแบบการบ่มเพาะพุทธรูปแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม
- 4) เพื่อนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการบ่มเพาะพุทธรูปแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม

1.4. ขอบเขตของการวิจัย

1.4.1. ขอบเขตด้านเอกสาร

การศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบ่มเพาะพุทธรูปแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยใช้การวิจัยภาคสนาม (field work) ร่วมกับการวิจัยเชิงเอกสาร (documentary research) ภายใต้แนวทางปรากฏการณ์วิทยา (phenomenology) โดยใช้เอกสารสำคัญ คือ

1) เอกสารปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติ เนื่องในโอกาสพระราชพิธีพระบรมราชาภิเษก พุทธศักราช 2562 (45 เล่ม) และ พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปลไทย 91 เล่ม ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย (2558)

2) เอกสารทุติยภูมิ คือ ปรกรณ์วิเสส ตำราวิชาการ วารสารวิชาการ ดุษฎีนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ งานวิจัย บทความในเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้อง ทั้งในภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

1.4.2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยนี้ศึกษาแนวคิดวัฒนธรรมการท่องเที่ยว แนวคิดพุทธรูปในประเทศไทย ทฤษฎีการเรียนรู้การเปลี่ยนแปลงของ แจ็ค เมซิโรว์ (Jack Mezirow) การบ่มเพาะพุทธรูปแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ และหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธรูปในประเทศไทย คือ หลักศรัทธา 4 คารวตา 6 ทิศ 6 และสติปัฏฐาน 4 เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์และสังเคราะห์รูปแบบการบ่มเพาะพุทธรูป

แก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ โดยมุ่งศึกษาตามองค์ประกอบของเชิงวัฒนธรรม 4 ด้าน คือ คติธรรม เนติธรรม สหธรรม และวัตรธรรม

1.4.3. ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยใช้ขอบเขตด้านพื้นที่ที่ศึกษาใน 2 สถานที่ คือ

1) สวนโมกขนานาชาติ สวนโมกขพลาราม จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่ให้การอบรมอานาปานสติแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติอย่างต่อเนื่องมายาวนานกว่า 36 ปี

2) วัดป่าอ้อว้าว จังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่ให้การอบรมปฏิบัติธรรมแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมากกว่า 20 ปี และมีนักท่องเที่ยวต่างชาติเข้ามามากที่สุดถึงเดือนละ 2000 คน

ผู้วิจัยมุ่งศึกษาจากวัดทั้งสองแห่งที่ประสบความสำเร็จและมีชื่อเสียง เพื่อถอดเป็นรูปแบบองค์ความรู้ สำหรับเป็นแนวทางการปฏิบัติแก่วัดหรือสถานปฏิบัติธรรมแห่งอื่นต่อไป

1.4.4. ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ในงานวิจัยครั้งนี้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informants) รวมทั้งสิ้น 45 รูป/คน แบ่งเป็น

1) ผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึก 39 รูป/คน

โดยเป็นผู้มีประสบการณ์ตรงในบทบาทใดบทบาทหนึ่งใน 3 ข้อต่อไปนี้

(1) เกี่ยวข้องกับการจัดการอบรม การให้การอบรม หรือการดูแลนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติผู้เข้ารับการอบรมที่สวนโมกขนานาชาติ หรือที่วัดป่าอ้อว้าว

(2) เป็นนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่เข้าอบรมปฏิบัติธรรมที่สวนโมกขนานาชาติ หรือวัดป่าอ้อว้าว ในเดือน พฤศจิกายน พ.ศ. 2567 แล้วอย่างน้อย 9 คืน และมีความหลากหลายทางสัญชาติ

(3) เป็นผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญ ด้านการบ่มเพาะพุทธวิธีแก่ชาวต่างชาติ ด้านการเปลี่ยนแปลง หรือด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

2) ผู้เชี่ยวชาญร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ 6 รูป/คน

เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวต่างชาติ 4 รูป/คน ด้านการเปลี่ยนแปลง 1 รูป/คน และด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม 1 คน

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งหมดต้องสามารถสื่อสารได้ด้วยภาษาไทย หรือภาษาอังกฤษ และมีความสนใจในการให้ข้อมูลสำหรับงานวิจัย

ผู้วิจัยสรุปจำนวนผู้ให้ข้อมูลสำคัญในแต่ละกลุ่มไว้ในตารางที่ 1.1 ดังนี้

ตารางที่ 1.1 จำนวนผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัย

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants)	ผู้จัดการอบรม	นักท่องเที่ยวนักท่องเที่ยว ชาวต่างชาติ	ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ
ผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึก จากสวนโมกชนานาชาติ	7	11	-
ผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึก จากวัดป่าถ้ำวัว	7	11	-
ผู้ทรงคุณวุฒิให้สัมภาษณ์เชิงลึก	-	-	3
ผู้เชี่ยวชาญร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ			6
รวม	14	22	9
รวมทั้งสิ้น	45		

1.4.5. ขอบเขตด้านระยะเวลา

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลภาคสนามในระหว่างวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2567 - 13 มกราคม พ.ศ. 2568

1.5. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) ทำให้ทราบแนวคิดทฤษฎีวิวัฒนาการการท่องเที่ยว
- 2) ทำให้ทราบแนวคิดการบ่มเพาะพุทธิวิธีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ
- 3) ทำให้ได้รูปแบบการบ่มเพาะพุทธิวิธีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม
- 4) ทำให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับ “รูปแบบการบ่มเพาะพุทธิวิธีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม”
- 5) ชาวต่างชาติดำเนินชีวิตตามแนวพุทธิวิธีมากขึ้นและมีนักท่องเที่ยวต่างชาติเข้ามาในประเทศไทยมากขึ้น

1.6. คำนิยามศัพท์เฉพาะในการวิจัย

นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ หมายถึง บุคคลที่ถือสัญชาติอื่นนอกเหนือจากประเทศไทย ซึ่งสามารถสื่อสารด้วยภาษาอังกฤษได้ และได้เดินทางเข้ามาในประเทศไทยและพักค้างอยู่อย่างน้อย 1 คืน แต่ไม่ถึง 1 ปี เพื่อจุดมุ่งหมายอื่นที่ไม่ใช่การทำงานในประเทศไทย โดยได้ร่วมอบรมอาณานิคม สติสำหรับชาวต่างชาติที่สวนโมกชนานาชาติ จังหวัดสุราษฎร์ธานี และ/หรือ ได้เข้าร่วมอบรมปฏิบัติธรรมที่วัดป่าถ้ำวัว จังหวัดแม่ฮ่องสอน ในปี พ.ศ. 2567 อย่างน้อย 1 คืน

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมายถึง การเดินทางเพื่อแสวงหาประสบการณ์ทางวัฒนธรรมวิถีพุทธผ่านกิจกรรมการอบรมปฏิบัติธรรมในวัดหรือสถานปฏิบัติธรรม ซึ่งส่งผลต่อการเรียนรู้และเปลี่ยนมุมมองชีวิตของนักท่องเที่ยวต่างชาติ

พุทธวิถี หมายถึง แนวทางการดำเนินชีวิตที่มีรากฐานมาจากคำสอนในพระพุทธศาสนา คือ หลักศรัทธา 4 คารวตา 6 ทิศ 6 หรือ สติปัฏฐาน 4 ในวัฒนธรรมไทย 4 ด้าน คือ คติธรรม เนติธรรม สหธรรม และ วัตถุธรรม

การบ่มเพาะพุทธวิถี หมายถึง การฝึกอบรม สั่งสอน หรือส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวต่างชาติได้เรียนรู้พุทธวิถีที่สวนโมกขนิมิตานาชาต จังหวัดสุราษฎร์ธานี และ/หรือ วัดป่าอ้อวู้ จังหวัดแม่ฮ่องสอน

การบ่มเพาะพุทธวิถีด้านคติธรรม หมายถึง การบ่มเพาะพุทธวิถีเกี่ยวกับ ความเชื่อเรื่องกรรม ภพภูมิ สังสารวัฏ ไตรลักษณ์ และนิพพาน

การบ่มเพาะพุทธวิถีด้านเนติธรรม หมายถึง การบ่มเพาะพุทธวิถีเกี่ยวกับ กฎเกณฑ์แบบปฏิบัติ เรื่อง 1) จาริตประเพณีการปฏิบัติต่อสถาบันสังคม คือ อาจารย์กับศิษย์ และพระสงฆ์กับฆราวาส 2) ขนบประเพณีการปฏิบัติต่อผู้อยู่ในภพภูมิอื่น คือ การอุทิศบุญ และการแผ่เมตตา 3) พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา คือ พิธีตักบาตร พิธีสวดมนต์ และพิธีในวันสำคัญ

การบ่มเพาะพุทธวิถีด้านสหธรรม หมายถึง การบ่มเพาะพุทธวิถีเกี่ยวกับ การปฏิบัติต่อกันในสังคมเรื่อง 1) มารยาทการปฏิบัติตนในวัด คือ มารยาทต่อเจ้าบ้านคือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และมารยาทการอยู่ร่วมกัน คือ การทำงานเพื่อส่วนรวม การเข้าเฝ้า และการแบ่งปันประสบการณ์ 2) การต้อนรับวิถีพุทธ คือ ต้อนรับด้วยข้อมูลสิ่งของ และต้อนรับด้วยธรรม

การบ่มเพาะพุทธวิถีด้านวัตถุธรรม หมายถึง การบ่มเพาะพุทธวิถีเกี่ยวกับ รูปธรรม เรื่อง 1) พุทธสถาน คือ ลักษณะของวัดหรือสถานปฏิบัติธรรม อาคารหรือสิ่งปลูกสร้างสำหรับการเรียนรู้ และอาคารหรือสิ่งปลูกสร้างสำหรับการดำรงชีพ 2) พระพุทธรูป คือ ความหมายและลักษณะของพระพุทธรูป และการไม่มีอยู่ของพระพุทธรูป

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม” มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีวัฒนธรรมการท่องเที่ยว 2) เพื่อศึกษาการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ 3) เพื่อสร้างรูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม 4) เพื่อนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับ “รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม” โดยในบทนี้ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าจากแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นฐานในการตอบโจทย์วิจัยและนำไปสู่การสร้างกรอบแนวคิดของการวิจัย โดยศึกษาในหัวข้อต่อไปนี้

- 2.1 แนวคิดวัฒนธรรมการท่องเที่ยว
- 2.2 พุทธวิถีในประเทศไทย
- 2.3 แนวคิดและทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง
- 2.4 การบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ
- 2.5 พุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธวิถีในประเทศไทย
- 2.6 สภาพพื้นที่ที่ศึกษา
- 2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.8 กรอบแนวคิดในการวิจัย

2.1. แนวคิดวัฒนธรรมการท่องเที่ยว

2.1.1. ความหมายและความเป็นมาของการท่องเที่ยว

1) ความหมายของการท่องเที่ยว

ศิริ ฮามโพธิ์ (2543, หน้า 19) ให้ความหมายของการท่องเที่ยวในทางสังคมวิทยาว่า การท่องเที่ยวเป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ปกติแล้วจะไม่เคยพบกันมาก่อน มีการเผชิญหน้ากันระหว่างวัฒนธรรมที่แตกต่างกันในกลุ่มชาติพันธุ์ วิถีชีวิต ภาษา ความแตกต่างในด้านเศรษฐกิจเป็นพฤติกรรมของกลุ่มคนที่ต้องการผ่อนคลายความตึงเครียดทางเศรษฐกิจและสังคมในชีวิตประจำวัน และเป็นพฤติกรรมของคนต่างถิ่นที่ประสานกันระหว่างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ตนได้รับจากการดำรงชีวิตของคนต่างถิ่น

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554) ให้ความหมายของการท่องเที่ยวไว้ว่า หมายถึง ก. เที่ยวไปเพื่อหาความสุขสนุกเพลิดเพลินตามที่ต่าง ๆ

องค์การท่องเที่ยวแห่งสหประชาชาติ (UN Tourism, 2024) ได้ใช้ความหมายของการท่องเที่ยวตามองค์การสหประชาชาติ (United Nations, 2010) ว่าเป็นปรากฏการณ์ทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางของคนออกจากประเทศหรือสถานที่อยู่อาศัยปกติเพื่อจุดประสงค์ในส่วนตัวหรือธุรกิจในการอาชีพ และเรียกคนที่เดินทางนี้ว่า แขกผู้มาเยือน (Visitors) ซึ่งอาจเป็นนักท่องเที่ยว (Tourists) นักทัศนาจร (Excursionists) หรือผู้มีถิ่นอาศัยในประเทศและนอกประเทศ (Residents or non-residents) การท่องเที่ยวที่มีการทำกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดการใช้จ่ายในการท่องเที่ยว

สรุปได้ว่า การท่องเที่ยว คือ ปรากฏการณ์ทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางของคนออกจากประเทศหรือสถานที่อยู่อาศัยปกติเพื่อจุดประสงค์ในส่วนตัวหรือธุรกิจในการอาชีพ ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ปกติแล้วจะไม่เคยพบกันมาก่อน มีการเผชิญหน้ากันระหว่างวัฒนธรรมที่แตกต่าง

2) ความเป็นมาของการท่องเที่ยว

ในสมัยโบราณนั้นมนุษย์ดำรงชีวิตแบบเดินทางท่องเที่ยวเร่ร่อนไป และเริ่มเปลี่ยนมาเป็นชีวิตแบบพำนักอาศัยถาวรและดำรงชีวิตอย่างมีสังคมเมื่อประมาณ 4,000-3,000 ปีก่อนคริสตกาล (Kennedy, L, 2023) การท่องเที่ยวจึงมีความหมายและจุดประสงค์ที่เปลี่ยนไป และมีวิวัฒนาการแตกต่างกันในแต่ละภูมิภาค

ผู้วิจัยแบ่งการศึกษาแนวคิดความเป็นมาของวัฒนธรรมการท่องเที่ยวออกเป็น 3 ส่วน คือ การท่องเที่ยวในโลกตะวันตก การท่องเที่ยวในประเทศไทย และการท่องเที่ยวในพระพุทธศาสนา เพื่อให้ครอบคลุมเนื้อหาของงานวิจัย ดังต่อไปนี้

(1) การท่องเที่ยวในโลกตะวันตก

ในช่วง 1,000 ปีก่อนคริสตกาลจนถึงประมาณ ค.ศ. 500 นั้น มีการเดินทางเพื่อประโยชน์ด้านต่าง ๆ เช่น ทางการเมืองมีทูตของอาณาจักรโรมันเดินทางไปประเทศจีน เพื่อประโยชน์ทางการค้าขายมีพวกอาหรับเดินทางไปนำสินค้าจากจีนไปขายแก่ชาวยุโรป เพื่อประโยชน์ทางศาสนา เช่น การไปจาริกบุญในดินแดนศักดิ์สิทธิ์ที่เมืองเยรูซาเล็มและเมืองเบธเลเฮม การเดินทางเพื่อพักผ่อน เช่น ชาวโรมันเล่นเรือจากอิตาลีข้ามทะเลเมดิเตอร์เรเนียนเข้าสู่แม่น้ำไนล์เพื่อชมโบราณสถานและสิ่งมหัศจรรย์ในอียิปต์ และยังมีการเดินทางเพื่อสุขภาพอนามัยโดยชาวกรีกและโรมันเดินทางเพื่อค้นหาบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์เพื่อเพิ่มอายุขัยและรักษาสุขภาพ (พรสวรรค์ มโนพัฒนะ, 2547)

ในยุโรปช่วง ค.ศ. 500-1,500 หรือยุคกลางนั้น การเดินทางค้าขายหยุดชะงักเพราะอาณาจักรโรมันสูญเสียอำนาจ บ้านเมืองระส่ำระสาย มีสงครามครูเสดระหว่างศาสนาคริสต์กับอิสลาม

ยึดเยื้อถึง 174 ปี เมื่อถึงสมัยฟื้นฟูได้มีความคิดใหม่ ๆ เกิดขึ้น นักวิชาการชื่อกาลิเลโอ ชาวอิตาลี ยืนยันว่า โลกกลม และประกาศว่า หากผู้ใดแล่นเรือไปทางตะวันออกเรือก็จะแล่นกลับมาที่เก่าโดยไม่ ต้องกลับลำเรือ ทำให้มีนักผจญภัยหลายคนจากหลายชาติออกเดินทางตามที่กาลิเลโอกล่าวไว้ คริสโตเฟอร์ โคลัมบัสได้เดินทางโดยเรือและพบหมู่เกาะเวสต์อินดีส วาสโก ดากามาได้เดินทางไป อินเดีย อเมริโก เวสปุชชี ค้นพบทวีปอเมริกาเหนือ เป็นต้น (ชูสิทธิ์ ชูชาติ, 2544) การค้นพบดินแดน ใหม่ ๆ หลายแห่ง เช่น ทวีปอเมริกา ทวีปออสเตรเลียทำให้เกิดการเดินทางแสวงหาอาณานิคมมากขึ้น (พรสวรรค์ มโนพัฒนา, 2547)

บุญยสฤษฎ์ อเนกสุข (2559, หน้า 2-4) กล่าวว่า ก่อนการปฏิวัติอุตสาหกรรมใน ศตวรรษที่ 18 การท่องเที่ยวเป็นไปเพื่อพักผ่อน หาประสบการณ์และความรู้ และตากอากาศ โดยเป็น ที่รู้จักกันในชื่อ “แกรนด์ทัวร์ (grand tour)” บางส่วนเป็นการแสดงความมั่งคั่งและอำนาจของชน ชั้นสูง หลังการปฏิวัติอุตสาหกรรม โครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมเปลี่ยนไป เกิดมีชนชั้นแรงงาน มีกฎหมายเรื่องวันหยุดและการจ่ายเงินชดเชยในการทำงานวันหยุด การคมนาคมขนส่งรวดเร็วขึ้น รถจักรไอน้ำที่สะดวกและประหยัดทำให้ชนชั้นแรงงานสามารถท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนและตากอากาศ ได้ เมื่อระบบคมนาคมทันสมัยมากขึ้น มีการสร้างรถยนต์และเครื่องบินพาณิชย์ที่พัฒนามาจาก เครื่องบินรบในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้การท่องเที่ยวสะดวกมากขึ้นอีกและราคาไม่สูงมาก เพราะมีจำนวนคนเดินทางมากขึ้น หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดการแบ่งกลุ่มประเทศเป็นประเทศที่ พัฒนาแล้ว (developed country) ประเทศกำลังพัฒนา (developing country) และประเทศ พัฒนาน้อย (less developed country) เกิดความเชื่อว่า การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือการขับเคลื่อน เศรษฐกิจและการเมืองเพื่อความทันสมัยและความเป็นตะวันตกของประเทศกำลังพัฒนาและพัฒนา น้อย เมื่อเครื่องบินพาณิชย์มีการพัฒนาขึ้น นักท่องเที่ยวเริ่มเดินทางออกจากพื้นที่ที่ตนคุ้นเคยสู่การ เดินทางข้ามทวีปมากขึ้น โดยเฉพาะไปที่ประเทศกำลังพัฒนาและประเทศพัฒนาน้อยอันเป็นเป้าหมาย สำคัญของนักท่องเที่ยว เนื่องจากความแปลกตา (quaint) และความแปลกใหม่ (exotic) โดยกลุ่ม ประเทศเหล่านี้มีแหล่งท่องเที่ยวที่แปลกตาและแปลกใหม่สำหรับนักท่องเที่ยวจากประเทศที่พัฒนาแล้ว

จากคริสต์ทศวรรษที่ 1980 เป็นต้นมา มีการเสนอแนวทางการท่องเที่ยวแบบใหม่โดย องค์การพัฒนาเอกชน เช่น พันธมิตรสากลเพื่อการท่องเที่ยวในประเทศโลกที่สาม (The Ecumenical Coalition on Third World Tourism: ECTWT) ซึ่งเสนอรูปแบบ “การท่องเที่ยวทางเลือกใหม่” ที่มี หลักการว่า 1) เป็นการท่องเที่ยวที่ตอบแทนเจ้าของบ้าน และเจ้าของบ้านต้องได้รับการฝึกฝนทักษะ การท่องเที่ยว 2) ต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ยกระดับความเป็นอยู่ของเจ้าของบ้านรวมทั้งพัฒนา สาธารณูปโภค 3) ต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ลดการรั่วไหลของรายได้ไปยังธุรกิจต่างประเทศ 4) ต้องเป็น การท่องเที่ยวที่สร้างจิตสำนึกแก่ผู้มาเยือน ซึ่งแนวทางใหม่นี้ให้ความสำคัญกับทรัพยากรการท่องเที่ยว และเศรษฐกิจท้องถิ่น และชุมชนท้องถิ่นในฐานะเจ้าของบ้านมากขึ้น นอกจากนั้นยังมีความพยายาม

เสนอให้นักท่องเที่ยวมีการปรับตัวออกจากการท่องเที่ยวในประเทศกำลังพัฒนาเพื่อดูความแตกต่างจากตนที่เป็นไปในเชิงลบ โดยได้เสนอ “หลักจรรยาบรรณนักท่องเที่ยว (A Code of Ethics for Tourists)” ดังนี้ 1) การท่องเที่ยวเป็นการเดินทางที่เต็มไปด้วยจิตวิญญาณของความอ่อนน้อมถ่อมตนและความปรารถนาที่จะเรียนรู้ผู้คนในประเทศเจ้าของบ้าน 2) มีความอ่อนไหวต่อความรู้สึกของคนอื่น เพื่อไม่ให้แสดงพฤติกรรมที่น่ารังเกียจออกมา โดยเฉพาะเวลาถ่ายภาพ 3) บ่มเพาะนิสัยการรับฟังและการสังเกตในการท่องเที่ยวแต่ละครั้งมากกว่าเพียงการได้ยินและมองเห็น 4) นักท่องเที่ยวควรตระหนักว่า ในประเทศที่ตนเองไปเยือนมีความแตกต่างในแนวคิดและรูปแบบการใช้ชีวิต ซึ่งไม่ได้แตกต่างในเชิงด้อยกว่าแต่อย่างใด 5) แทนที่จะมองหา “หาดสวรรค์” นักท่องเที่ยวควรแสวงหาคคุณค่าของวิถีการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกันในมุมมองอื่น 6) นักท่องเที่ยวควรเรียนรู้ประเพณีท้องถิ่นซึ่งคนในท้องถิ่นล้วนยินดีที่จะช่วยอยู่แล้ว 7) แทนที่จะปฏิบัติตัวตามชนบชาวตะวันตกเกี่ยวกับการซักถามเพื่อให้รู้คำตอบ นักท่องเที่ยวควรปลูกฝังนิสัยการเป็นผู้ฟังที่ดีด้วย 8) ตระหนักว่า นักท่องเที่ยวเป็นเพียงหนึ่งในนักท่องเที่ยวจำนวนนับพันที่มาเยือนประเทศนี้ ดังนั้น จึงไม่จำเป็นต้องเรียกร้องสิทธิพิเศษใด 9) เป็นเรื่องโง่หากนักท่องเที่ยวจะเสียเงินในการเดินทางมาเยือนเพียงเพื่ออยากได้ประสบการณ์แบบไม่แตกต่างจากบ้านที่เคยอยู่ 10) การต่อราคาเท่ากับการที่ผู้ผลิตได้คำตอบแทนที่ลดลงด้วย 11) นักท่องเที่ยวไม่พึงสัญญากับคนในประเทศเจ้าของบ้านจนกว่าจะมั่นใจว่า สามารถทำตามสัญญาได้ 12) นักท่องเที่ยวที่ประสงค์จะใช้เวลาอยู่กับเจ้าของบ้านเพื่อเก็บเกี่ยวประสบการณ์ในชีวิตประจำวันอาจส่งเสริมให้เกิดการละเมิดเจ้าของบ้านได้ (O' Grady, 1982, อ้างใน บุญยสฤษฎ์ อเนกสุข, 2559, หน้า 6)

เนื่องจากการท่องเที่ยวเป็นกลไกสำคัญในการลดความยากจนและส่งเสริมการพัฒนาในหลายประเทศ การส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจึงมีความจำเป็น องค์การการท่องเที่ยวโลกได้ประกาศ “ระเบียบสากลว่าด้วยจรรยาบรรณสำหรับการท่องเที่ยว” (WTO General Assembly, 2001) เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอย่างมีจริยธรรมและยั่งยืน โดยเน้นประเด็นสำคัญ 10 ประการ ได้แก่ การส่งเสริมความเข้าใจและเคารพกันระหว่างชนชาติ ความเสมอภาคและศักดิ์ศรีของทุกฝ่าย การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากร การปกป้องมรดกวัฒนธรรม การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ความรับผิดชอบของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง การคุ้มครองสิทธิในการท่องเที่ยว เสรีภาพในการเดินทาง สิทธิของแรงงานในอุตสาหกรรม และการยึดมั่นในหลักจริยธรรมสากล

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของวัฒนธรรมการท่องเที่ยวในโลกตะวันตกมีความเชื่อมโยงโดยตรงกับการปฏิวัติอุตสาหกรรมทั้ง 4 ระลอก (Kalandarovna et al., 2022; พัชรภรณ์ สุนทรวิบูลย์, 2561; สวทช., 2560) ได้แก่ **การปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 1** (คริสต์ศตวรรษที่ 18–19) เริ่มมีการใช้เครื่องจักรไอน้ำ ช่วยลดแรงงานมนุษย์ การเดินทางเพื่อจุดประสงค์ทางศาสนา การค้าและรักษาโรค เรียกได้ว่าเป็นยุคของการท่องเที่ยว 1.0 ซึ่งยังจำกัดอยู่ในท้องถิ่นและใช้การบอกเล่า

เป็นหลัก การปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 2 (คริสต์ศตวรรษที่ 19–20) การใช้ไฟฟ้าและการผลิตแบบอุตสาหกรรมทำให้การเดินทางขยายออกสู่สากล นักท่องเที่ยวได้รับข้อมูลจากสื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์ มีการวางแผนการเดินทางมากขึ้น เกิดการท่องเที่ยวยุค 2.0 การปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 3 (ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 20) การใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์และระบบอัตโนมัติทำให้เกิดการท่องเที่ยว 3.0 โดยนักท่องเที่ยวสามารถวางแผนและจองบริการผ่านอินเทอร์เน็ต แอปพลิเคชัน และโซเชียลมีเดีย โดยมีเป้าหมายหลักคือการพักผ่อน และความพึงพอใจของลูกค้าเป็นหัวใจสำคัญ การปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 (หลัง ค.ศ. 2013) เริ่มต้นด้วยนโยบาย “Industry 4.0” ของประเทศเยอรมนี โดยบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัล เช่น IoT, AI, VR และ AR เข้ากับระบบการผลิต ในภาคการท่องเที่ยวเกิดแนวคิด “Smart Tourism Destination” ซึ่งมุ่งเน้นการใช้นวัตกรรมดิจิทัลเพื่อมอบประสบการณ์เสมือนจริง วางแผนเฉพาะบุคคลด้วย Big Data สร้างความยืดหยุ่น เชื่อมโยงพันธมิตร และลดการแข่งขันอย่างสิ้นเปลือง

โดยสรุปแล้ว แนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวในโลกตะวันตกเริ่มต้นจากจุดประสงค์ด้านการค้า การแสวงบุญ การรักษาโรค และการเยี่ยมญาติ และพัฒนาเป็นการพักผ่อนและแสวงหาประสบการณ์ใหม่ โดยเริ่มจากชนชั้นสูงและหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรมแล้วประชาชนทั่วไปจึงเข้าถึงการท่องเที่ยวได้มากขึ้น ช่วงทศวรรษ 1980 มีแนวคิดการท่องเที่ยวทางเลือกใหม่ การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน พร้อมการวางหลักจรรยาบรรณนักท่องเที่ยวและระเบียบสากลว่าด้วยจรรยาบรรณการท่องเที่ยว ในยุคการท่องเที่ยว 4.0 ผู้คนเข้าถึงข้อมูลได้รวดเร็วและสมจริง ทำให้สามารถวางแผนการเดินทางได้ตรงกับความต้องการเฉพาะบุคคล ทำให้มีความคาดหวังคุณภาพและบริการสูงขึ้นด้วย

(2) การท่องเที่ยวในประเทศไทยของชาวต่างชาติ

ในอดีต คนไทยยังไม่ได้มีแนวคิดเรื่อง “การท่องเที่ยว” ในลักษณะที่เข้าใจกันในปัจจุบัน เนื่องจากข้อจำกัดด้านระบบคมนาคมซึ่งยังไม่เอื้อต่อการเดินทางไกล รูปแบบการเดินทางในสมัยนั้นจึงมักเกิดขึ้นในฤดูแล้ง โดยใช้เกวียนเป็นพาหนะหลัก เพื่อร่วมกิจกรรมทางศาสนาในพื้นที่ห่างไกล อาทิ การทอดกฐิน ทอดผ้าป่า หรือการสักการะรอยพระพุทธรูป

สมัยรัชกาลที่ 3 เกิด แนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวเริ่มขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของชนชั้นสูงและมิชชันนารีชาวคริสต์ที่ต้องการเดินทางเพื่อเหตุผลด้านสุขภาพและการเปลี่ยนอากาศ (Wells, 1958) ต่อมารัชกาลที่ 4 ทรงเปิดรับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีตะวันตกเข้ามาสู่สยาม และชาวตะวันตกที่เข้ามาพำนักในสยามได้นำวิถีชีวิตของตนเข้ามาปรับใช้ เช่น การสร้างถนนสำหรับรถม้าเพื่อการพักผ่อนตากอากาศ จนเกิดเป็นแนวคิดเรื่องการเดินทางเพื่อการพักผ่อน ซึ่งกลายเป็นกิจกรรมใหม่ในกลุ่มชนชั้นนำของสังคมไทยในยุคนั้น (พรสวรรค์ มโนพัฒน, 2547)

สมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 กรุงเทพมหานครกลายเป็นจุดหมายปลายทางของนักท่องเที่ยวชาวตะวันตก เนื่องจากในยุคนั้นประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคนี้ตั้งอยู่ภายใต้อำนาจจักรวรรดิ

นิยมตะวันตก ทางการรถไฟได้จัดพิมพ์หนังสือ Guide to Bangkok with Notes on Siam เพื่อแนะนำการท่องเที่ยว ขณะที่หนังสือ Lonely Planet ซึ่งตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1982 (พ.ศ. 2525) ได้รับความนิยมน้อยกว่าหลาย ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยว วิถีชีวิต และศิลปวัฒนธรรมของไทย (วริณัฐ พิทักษ์วงศ์วาน, 2565)

สมัยรัชกาลที่ 6 ธุรกิจการท่องเที่ยวในประเทศไทยเริ่มต้นขึ้นเนื่องจากไทยเข้าสู่ตลาดโลกและมีการพัฒนาระบบคมนาคม ทั้งถนนและรถไฟ เมื่อเกิดภาวะเศรษฐกิจถดถอย รัชกาลที่ 6 ทรงใช้การท่องเที่ยวภายใต้กรมการรถไฟหลวงเป็นมาตรการหารายได้ ส่งเสริมการท่องเที่ยวตามเส้นทางรถไฟโดยเฉพาะชายทะเล เช่น หัวหิน หาดใหญ่ เชียงใหม่ พร้อมตั้งกองโฮเทลและแผนกโฆษณาเพื่อให้บริการข้อมูลและจัดกิจกรรมดึงดูดนักท่องเที่ยว (อรรถพร ศรีอุทม, 2543)

สมัยรัชกาลที่ 7 พระองค์ทรงสานต่อการส่งเสริมธุรกิจท่องเที่ยว เช่น การสร้างโรงแรม การถ่ายทำภาพยนตร์ส่งเสริมการท่องเที่ยว และพัฒนาสาธารณูปโภคในพื้นที่ท่องเที่ยว เช่น หัวหิน โดยในยุคนี้การท่องเที่ยวส่วนใหญ่ตอบสนองนักท่องเที่ยวต่างชาติ เนื่องจากบริการยังมีราคาสูงและไม่แพร่หลายแก่คนไทยทั่วไป (อรรถพร ศรีอุทม, 2543) เช่น ปี 2473 มีนักท่องเที่ยวต่างชาตินั่งเรือท่องเที่ยวประมาณ 500 คนจากท่าเรือกรุงเทพฯ (ชนัญ วงษ์วิภาค, 2547) ธุรกิจการท่องเที่ยวในประเทศไทยขยายตัวเป็นการท่องเที่ยวมวลชนและกลายเป็นเครื่องมือพัฒนาประเทศตั้งแต่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองปี พ.ศ. 2475 มีการจัดตั้งแผนกส่งเสริมพาณิชย์และการท่องเที่ยว รวมถึงใช้การท่องเที่ยวสร้างความเข้าใจระหว่างศาสนา เช่น การพาชาวไทยมุสลิมจากปัตตานีไปท่องเที่ยว กรุงเทพฯ และเชียงใหม่ โดยมีมหาตมาคานธีเป็นผู้ประสานงาน (ปณัญญา อัญชลีกุล, 2548, หน้า 15)

ปี พ.ศ. 2502 มีการแยกสำนักงานส่งเสริมการท่องเที่ยวออกจากกรมโฆษณา ตั้งเป็นองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (อศท.) และปรับเป็นการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) การที่กองทัพสหรัฐเข้ามาในประเทศไทยในช่วงสงครามเวียดนาม (พ.ศ. 2503-2512) ส่งผลกระทบอย่างมากต่อธุรกิจท่องเที่ยวและการลงทุน โดยในปี พ.ศ. 2502 กองทัพสหรัฐขอใช้สนามบินอู่ตะเภาเป็นฐาน และทหารส่วนใหญ่เลือกพักผ่อนที่พัทยา ธุรกิจบันเทิงในปี พ.ศ. 2509 จึงกระจายอยู่ในกรุงเทพฯ ภาคตะวันออกเฉียกเหนือ และบริเวณฐานทัพ ทหารอเมริกันนิยมท่องเที่ยวพักผ่อนในสถานที่ตากอากาศมากกว่าสถานที่ทางวัฒนธรรม การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจึงสนับสนุนภาคเอกชนในการพัฒนาสถานที่พักผ่อนและกิจกรรมสันทนาการต่าง ๆ ถือได้ว่า ช่วงพักรบของทหารสหรัฐในสงครามเวียดนามเป็นช่วงเวลาสำคัญที่ช่วยเผยแพร่ชื่อเสียงประเทศไทยสู่ชาวต่างชาติ (วริณัฐ พิทักษ์วงศ์วาน, 2565, หน้า 14-29, 14-35)

ปี พ.ศ. 2522 เมื่อการท่องเที่ยวกลายเป็นแรงขับเคลื่อนเศรษฐกิจ โดยถูกบรรจุในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520-2524)

ทศวรรษ 2530-2540 หน่วยงานการท่องเที่ยวขยายตัวและเกิดความตระหนักถึงมิติของทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ส่งผลให้ชุมชนท้องถิ่นได้รับการยอมรับในฐานะเจ้าของบ้านอย่างแท้จริง มีการใช้แนวคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของโลกตะวันตก มีการส่งเสริมการศึกษาวิจัยและกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเพิ่มขึ้น เช่น การท่องเที่ยวโดยชุมชน การจัดโฮมสเตย์ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร เชิงนิเวศ และเชิงวัฒนธรรม (บุญยสฤษฎ์ อเนกสุข, 2559, หน้า 11)

ปี พ.ศ. 2540 ประเทศไทยเผชิญวิกฤตเศรษฐกิจครั้งใหญ่ การท่องเที่ยวมีบทบาทช่วยพยุงเศรษฐกิจ รัฐบาลออกนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวผ่านแคมเปญต่าง ๆ ได้แก่ Amazing Thailand (พ.ศ. 2541-2542) มุ่งประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมทั่วประเทศ 7 Wonders of Amazing Thailand (พ.ศ. 2551-2552) เน้น 7 สินค้าการท่องเที่ยว เช่น ตัวตนความเป็นไทย พื้นที่มรดกโลก ชายทะเล ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การบริการสุขภาพและจิตใจ สวนสนุก และเทศกาลต่าง ๆ Amazing Thailand It Begins with the People (พ.ศ. 2556-2557) ส่งเสริมบทบาทเจ้าบ้านที่ดีของคนไทย พร้อมเน้นวิถีชีวิตและสิ่งแวดล้อม Amazing Thailand Go Local (พ.ศ. 2561) มุ่งเน้นการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยส่งเสริมชุมชนในพื้นที่เมืองรอง (วาริณัฐ พัทธกษัตริย์, 2565, หน้า 14-40, 14-43)

ปี พ.ศ. 2545 รัฐบาลจัดตั้งกระทรวงท่องเที่ยวและกีฬาขึ้น เพื่อส่งเสริมและพัฒนากการท่องเที่ยว กีฬา และนันทนาการ โดย ททท. ยังคงทำหน้าที่ด้านการตลาดและส่งเสริมการท่องเที่ยวเท่านั้น ในปี พ.ศ. 2546 รัฐบาลมีนโยบายพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเพื่อกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นและยกระดับเป็นการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพ

ในยุคปัจจุบัน ประเทศไทยมี ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) ซึ่งเป็นแผนพัฒนาประเทศฉบับแรกตามรัฐธรรมนูญ เพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์ “ประเทศไทยมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้วบนพื้นฐานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” โดยมีประเด็นด้านการท่องเที่ยวสำคัญ ได้แก่ 1) พัฒนาและสร้างความหลากหลายด้านการท่องเที่ยว โดยใช้อัตลักษณ์ วัฒนธรรม และเทคโนโลยี เสริมความปลอดภัยและอำนวยความสะดวกให้ทุกกลุ่ม รวมถึงคนพิการและผู้สูงอายุ 2) ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและสร้างสรรค์ ผ่านสินค้าท้องถิ่น เทคโนโลยี และนวัตกรรม รวมถึงสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงชุมชน เกษตร อนุรักษ์ และ “การท่องเที่ยววิถีพุทธ” 3) ดึงดูดนักท่องเที่ยวเชิงธุรกิจ ส่งเสริมให้ไทยเป็นศูนย์กลางการจัดประชุมและนิทรรศการระดับโลก 4) พัฒนาไทยเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวทางทะเลและวัฒนธรรมลุ่มน้ำที่มีเอกลักษณ์ 5) เชื่อมโยงการท่องเที่ยวระดับภูมิภาค โดยใช้ประโยชน์จากภูมิศาสตร์ของไทยในการขยายการท่องเที่ยวร่วมกับประเทศเพื่อนบ้าน 6) ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงกีฬาและนันทนาการ พร้อมพัฒนาบุคลากรและนวัตกรรมด้านการท่องเที่ยว (ราชกิจจานุเบกษา, 2561)

สรุปได้ว่า วัฒนธรรมการท่องเที่ยวในสมัยรัชกาลที่ 3 ยังจำกัดอยู่ในกลุ่มพระมหากษัตริย์และคณะมิชชันนารี มีเป้าหมายหลักเพื่อเปลี่ยนอากาศ ต่อมาเมื่อระบบคมนาคมในประเทศไทยพัฒนาขึ้น และภาครัฐมีบทบาทในการส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง ทำให้การท่องเที่ยวเติบโตและได้รับความนิยมจากชาวต่างชาติเพิ่มขึ้น จนกลายเป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมหลักทางเศรษฐกิจของประเทศ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเริ่มได้รับความสนใจอย่างจริงจังในช่วงทศวรรษ 2530-2540 โดยสอดคล้องกับแนวคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจากตะวันตก ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปีของไทยได้กำหนดแนวทางการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในหลากหลายมิติ โดยบูรณาการเทคโนโลยียุค 4.0 เข้ากับอัตลักษณ์และวัฒนธรรมไทย เพื่อส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน รวมถึงมีเป้าหมายให้ประเทศไทยเป็นจุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยววิถีพุทธระดับโลก

(3) การท่องเที่ยวในพระพุทธศาสนา

แนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวในพระพุทธศาสนามีจุดประสงค์ที่แตกต่างออกไป ดังนี้

การท่องเที่ยวเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในทางพระพุทธศาสนานั้นแนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวมีมาก่อน พ.ศ. 1 ด้วยคำว่า “ท่องเที่ยว” ปรากฏในคำบาลีว่า “จร” ธาตุ หรือในภาษาไทยว่า “เที่ยวไป” ดังในตอนที่พระพุทธองค์ส่งพระอรหันตสาวกทั้ง 60 รูปไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังปรากฏในพระไตรปิฎก พระวินัยปิฎก มหาวรรค มารกถา ดังนี้

พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายที่มีธุลีในตาน้อย มีอยู่ ย่อมเสื่อมเพราะไม่ได้ฟังธรรม จักมีผู้รู้ธรรม ภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อแสดงธรรม (วิ.ม. 4/32/40)

ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์อธิบายคำว่า จาริก ว่าหมายถึง เที่ยวไป หรือ เดินทางเพื่อศาสนกิจ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559, หน้า 61)

กิจวัตรหนึ่งของพระสงฆ์คือการออกเที่ยวบิณฑบาตเพื่อโปรดเวไนยสัตว์ มีตัวอย่างจากสมัยพุทธกาลที่การเที่ยวบิณฑบาตของพระสาวกทำให้ประชาชนได้เห็นและเกิดความเลื่อมใส ดังในพระวินัยปิฎกเล่มที่ 4 มหาวรรค ภาค 1 ว่าด้วยสารีบุตรและโมคคัลลานะบรรพชาตอนที่พระอัสสชิครองอันตรวาสกถือบาตรและจีวร เข้าไปบิณฑบาตยังกรุงราชคฤห์ มีกิริยาน่าเลื่อมใส จักขุทอดลงถึงพร้อมด้วยอริยาบถ สารีบุตรปริพาชกได้เห็นท่านแล้วร้อจจะหะเหมาะจึงเข้าไปหาท่าน เรียนถามท่านว่า “ผู้มีอายุ อินทรีย์ของท่านผ่องใส ผิวพรรณบริสุทธิ์ผ่อง ผู้มีอายุ ท่านบวชอุทิศให้ใคร ใครเป็น

ศาสดาของท่าน หรือท่านชอบใจธรรมของใคร” (วิ.ม. 4/60/73) และท้ายที่สุดสาริบุตรปริพาชกได้บวชในพระพุทธศาสนาและได้รับแต่งตั้งเป็นพระอัครสาวกเบื้องขวาอีกด้วย

การเดินทางเพื่อไปฟังธรรม ในพระไตรปิฎกมักพบเรื่องราวของการเดินทางไปฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าและพระสาวก ดังตัวอย่าง ในพระไตรปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน พาหิยสูตร กล่าวถึงบุรุษชื่อพาหิยะทารุจิริยะ อาศัยอยู่ ณ ท่าสุปปรากะ ใกล้ฝั่งทะเล เมื่อได้ทราบข่าวพระผู้มีพระภาคก็ได้รับเดินทางไปเข้าเฝ้าที่เมืองสาวัตถีเพื่อขอฟังธรรมทันที “ลำดับนั้น พาหิยะทารุจิริยะถูกเทวดานั้นทำให้ส่วงแล้ว จึงหลีกไปจากท่าสุปปรากะในทันใดนั้นเองไปยังเมืองสาวัตถีทันที โดยพักแรมสี่ราตรีเดียวในที่ทั้งปวง ได้เข้าไปยังพระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่” (ขุ.อุ. 25/10/183-187) หรือในอรรถกถา สังยุตตนิกาย นิทานวรรค ภาค 2 มหาภักปนิสสูตร 11 กล่าวว่า มหาภักปนิสและพระอัครมเหสี ผู้เป็นกษัตริย์ครองราชสมบัติในนครกุฏกภูวดีในปัจจุบันประเทศ เมื่อทรงทราบข่าวการอุบัติของพระพุทธเจ้าแล้วเกิดปีติศรัทธา ทรงสละราชสมบัติทรงม้าเดินทางถึง 300 โยชน์มาเฝ้าพระพุทธเจ้า สดับธรรมกถา บรรลุพระอรหัตแล้วได้รับอุปสมบท เป็นพระมหาสาวกองค์หนึ่ง ส่วนพระอัครมเหสีชื่อโนชา เมื่อทราบข่าวการอุบัติของพระพุทธเจ้าก็เกิดปีติและศรัทธาเช่นเดียวกัน พระนางทรงรถเสด็จมาเฝ้าพระพุทธเจ้า ฟังธรรมบรรลุโสดาปัตติผลแล้ว รับบรรพชาจากพระอุบลวรรณาเถรี ไปอยู่ในสำนักภิกษุณี (ส.นิ.อ. 26/738-743)

การเดินทางเพื่อไปสักการะสังเวชนียสถาน นอกจากการท่องเที่ยวไปเพื่อเผยแพร่ธรรมแล้ว ในพระไตรปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรคมหาปริณิพพานสูตร ยังได้ปรากฏเรื่องของการท่องเที่ยวอีกประเภทหนึ่ง คือ การ “ไปเห็น” สังเวชนียสถาน 4 แห่ง คือ สถานที่ประสูติ สถานที่ตรัสรู้ สถานที่แสดงปฐมเทศนา และสถานที่ปรินิพพาน ดังแสดงไว้ดังนี้

อานนท์ สังเวชนียสถาน 4 แห่งนี้เป็นสถานที่ (เป็นศูนย์รวม) ที่กุลบุตรผู้มีศรัทธาควรไปดู สังเวชนียสถาน 4 แห่ง ะไรบ้าง คือ 1. สังเวชนียสถานที่กุลบุตรผู้มีศรัทธาควรไปดู ด้วยระลึกว่า ‘ตถาคต ประสูติในที่นี้’ 2. สังเวชนียสถานที่กุลบุตรผู้มีศรัทธาควรไปดู ด้วยระลึกว่า ‘ตถาคต ได้ตรัสรู้อุตรสัมมาสัมโพธิญาณในที่นี้’ 3. สังเวชนียสถานที่กุลบุตรผู้มีศรัทธาควรไปดู ด้วยระลึกว่า ‘ตถาคต ทรงประกาศธรรมจักรอันยอดเยี่ยมในที่นี้’ 4. สังเวชนียสถานที่กุลบุตรผู้มีศรัทธาควรไปดู ด้วยระลึกว่า ‘ตถาคต ได้เสด็จดับขันธปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุในที่นี้’ อานนท์ สังเวชนียสถาน 4 แห่งนี้เป็นสถานที่ที่กุลบุตรผู้มีศรัทธาควรไปดู ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ผู้มีศรัทธาจะมาดู ด้วยระลึกว่า ‘ตถาคต ประสูติในที่นี้’ ... ว่า ‘ตถาคตได้ตรัสรู้อุตรสัมมาสัมโพธิญาณในที่นี้’ ... ว่า ‘ตถาคต ประกาศธรรมจักรอันยอดเยี่ยมในที่นี้’ ... ว่า ‘ตถาคตได้เสด็จดับขันธปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุในที่นี้’ อานนท์ คนเหล่าใดเหล่าหนึ่งจาริกไปยังเจดีย์

จักมีจิตเลื่อมใสตายไป คนเหล่านั้นทั้งหมดหลังจากตายแล้วจะไปเกิดในสุคติโลก
สวรรค์ (ที.ม. 10/202/150-151)

สังเวชนียสถานถือว่าเป็นหนึ่งในวัตถุเครื่องระลึกในพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า เจดีย ซึ่งมีทั้งหมด 4 ประเภท คือ 1) ธาตุเจดีย หมายถึงพระบรมสารีริกธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้รับการถวายพระเพลิงและแจกจ่ายในเมืองที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยพุทธกาล 2) บริโภคเจดีย หมายถึงสังเวชนียสถานทั้ง 4 ดังกล่าวมาแล้ว 3) ธรรมเจดีย หมายถึง พระธรรมวินัยที่ทรงรับสั่งไว้เป็นตัวแทน ในสมัยก่อนมีประเพณีการเขียนพระธรรมลงเป็นตัวอักษรประดิษฐ์ขึ้นไว้เป็นที่บูชา โดยเลือกเอาพระธรรมที่เป็นหัวใจพระพุทธศาสนา เช่น คาถาแสดงพระอริยสัจ ว่า “เย ธมมา เหตุปฺปวา เตสํ เหตุํ ตถาคโธ (อาห) เตสญจ โย นิโรธํ จ เอวํ วาที มหาสมโณ” มาจารึกเป็นธรรมเจดีย ต่อมาเมื่อพระไตรปิฎกแล้วก็นับถือว่าเป็นพระธรรมเจดียด้วย 4) อุเทสิกะเจดีย หมายถึง สิ่งก่อสร้างขึ้นโดยเจตนาอุทิศต่อพระพุทธเจ้าและไม่ได้กำหนดว่าจะสร้างเป็นอะไร ดังนั้น เจดีย นอกเหนือจากดังกล่าวมาแล้ว ถือเป็นอุเทสิกะเจดียทั้งสิ้น อุเทสิกะเจดียที่นิยมสร้างในสมัยแรก ๆ นั้น น่าจะเป็นพระพุทธรูปลัทธิเป็นที่ยึดการบูชาในเวลารำลึกถึงพระพุทธองค์ เรียกกันว่า อาสนะบูชา (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2510, หน้า 5-8)

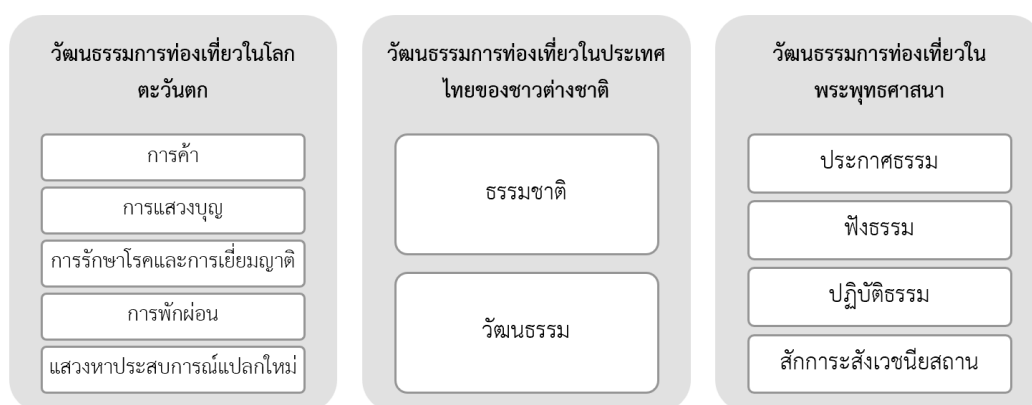
เชษฐ ดิงสัญชลี (2566, หน้า 34-37) ระบุว่า คติการจารึกแสงบุญไปสังเวชนียสถาน เริ่มชัดเจนในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช โดยพระองค์ได้เสด็จไปยังสถานที่สำคัญทั้ง 4 แห่ง ซึ่งยืนยันจากจารึกบนเสาอโศก ต่อมาในสมัยราชวงศ์คุปตะ หลักฐานจากหลวงจีนฟาเหียนและเหียนจั้งบ่งชี้ว่า สังเวชนียสถานเป็นจุดหมายแสงบุญของชาวพุทธทั่วโลก และแนวคิดนี้สะท้อนผ่าน “พระพุทธรูป 4 ปาง” ในศิลปะคุปตะสมัยราชวงศ์ปาละมีการเพิ่มอีก 4 สถานที่ รวมเป็น “อัฐมมหาสถาน” ซึ่งมักแสดงใน “พระพุทธรูป 8 ปาง” ที่พบในศิลปะทวารวดีในไทย แสดงถึงความรู้จัก หรือการเดินทางไปแสงบุญของชาวไทยในยุคนี้หลังพุทธศตวรรษที่ 19 สังเวชนียสถานตกอยู่ภายใต้การปกครองของชาวมุสลิม ทำให้การแสงบุญลดลง และศรีลังกากลายเป็นจุดหมายสำคัญแทน เช่น การนมัสการเขาสุมณภู หรือพระเจดีย์ที่อนุราชปุระ ในปลายพุทธศตวรรษที่ 24 นักโบราณคดีอังกฤษค้นพบสังเวชนียสถานอีกครั้ง ทำให้การแสงบุญที่อินเดียกลับมาคึกคักและสืบเนื่องจนถึงปัจจุบัน

ในปัจจุบันนี้การเดินทางท่องเที่ยวในพระพุทธศาสนาด้วยจุดประสงค์ทั้ง 3 นี้ยังคงมีอยู่ ดังเห็นได้จากข้อมูลเชิงประจักษ์ทั่วไปว่า พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนามีการเดินทางไปประกาศธรรมทั้งในประเทศตนเองและต่างประเทศ ชาวพุทธทั้งหลายยังคงเดินทางไปสักการะสังเวชนียสถานที่ประเทศอินเดีย และพุทธศาสนิกชนมีการเดินทางไปฟังธรรมหรือปฏิบัติธรรมในวัดหรือสำนักต่างๆ ในประเทศไทย และมีหลายแห่งยินดีต้อนรับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเข้าร่วมปฏิบัติธรรมด้วย

สรุปได้ว่า แนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวในพระพุทธศาสนามีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล โดยมีจุดประสงค์เพื่อไปประกาศธรรมและเพื่อไปฟังธรรม ในสมัยหลังพุทธกาลมีการเดินทางไปสักการะ

สังเขปสถาน ในปัจจุบันยังคงมีการเดินทางที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาดังกล่าว คือ การเดินทางไปประกาศธรรม การไปสักการะสังเขปสถานในประเทศอินเดีย และการเดินทางไปปฏิบัติธรรม

สรุปแนวคิดเรื่องวัฒนธรรมการท่องเที่ยวได้ว่า จุดมุ่งหมายของการท่องเที่ยวมีความแตกต่างกันในแต่ละสมัยตามบริบทสังคมและพัฒนาการของนวัตกรรมต่าง ๆ ปัจจุบันนักท่องเที่ยวมีข้อมูลในการตัดสินใจท่องเที่ยวมาก จึงมีความคาดหวังมากขึ้นด้วย การท่องเที่ยวทำรายได้ให้ประเทศไทยมากและรัฐบาลไทยมีบทบาทในการสนับสนุนการท่องเที่ยวในประเทศไทยเสมอมา การเดินทางเพื่อศึกษาพระพุทธศาสนาก็เป็นหนึ่งในการเดินทางท่องเที่ยวที่ยังคงดำรงอยู่จนถึงปัจจุบัน ผู้วิจัยสรุปแนวคิดวัฒนธรรมการท่องเที่ยวเป็นภาพได้ ดังนี้

ภาพที่ 2.1 สรุปแนวคิดวัฒนธรรมการท่องเที่ยว

2.1.2. แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงความหมายและหลักของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธในประเทศไทย และการส่งเสริมความรู้ทางพระพุทธศาสนาแก่นักท่องเที่ยว ดังต่อไปนี้

1) ความหมายและหลักการของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

บุญยสฤกษ์ อเนกสุข (2559, หน้า 17-32) อธิบายว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการใช้ทุนทางประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรมและประเพณีเป็นสินค้าในการท่องเที่ยว ชนิดหรือรูปแบบของกิจกรรมการท่องเที่ยวจึงแตกต่างกันตามลักษณะของทุน ตัวอย่างชนิดของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมี ดังนี้ 1) การท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์ (ethic tourism) 2) การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรม (culture heritage tourism) 3) การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (agricultural tourism) 4) การท่องเที่ยวเชิงอาหาร (food tourism) 5) การท่องเที่ยวในตัวเมือง (urban tourism) 6) การท่องเที่ยวเชิง

ศาสนา (religious tourism) และการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ (spiritual tourism) กับการท่องเที่ยวเชิงแสวงบุญ (pilgrimage tourism) 7) การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (health/ wellness tourism) 8) การท่องเที่ยวเชิงเทศกาล (festival tourism) และ 9) การท่องเที่ยวด้านมืด (dark tourism)

องค์การท่องเที่ยวโลก (UN Tourism, 2017) ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (cultural Tourism) ไว้ว่า เป็นการท่องเที่ยวที่ผู้มาเยือนมีแรงจูงใจในการเรียนรู้และเก็บเกี่ยวประสบการณ์จากแหล่งท่องเที่ยวทั้งในด้านรูปธรรมและนามธรรม ซึ่งสิ่งที่ดึงดูดใจในแหล่งท่องเที่ยวอันอาจเป็นวัตถุรูปธรรมที่โดดเด่นหรือเป็นลักษณะทางสังคมที่เกี่ยวกับอารมณ์ จิตวิญญาณ และปัญญาของคนในสังคมหนึ่งๆ ซึ่งแสดงออกมาในรูปของงานศิลปะ สถาปัตยกรรม มรดกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม มรดกทางอาหาร วรรณกรรม ดนตรี อุตสาหกรรมสร้างสรรค์ และวัฒนธรรมความเป็นอยู่ในวิถีชีวิต การให้คุณค่า ความเชื่อ และประเพณี

องค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือยูเนสโก (UNESCO, 2006, pp. 27-38) เสนอแนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมความเข้าใจระหว่างวัฒนธรรม ได้แก่ 1) ส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชนเจ้าบ้าน เพื่อลดอคติและเข้าใจความต่างทางวัฒนธรรม 2) พัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวให้เข้าถึงวิถีชีวิตท้องถิ่นและสนับสนุนให้ชุมชนถ่ายทอดวัฒนธรรมของตน 3) ใช้ตัวกลาง เช่น มัคคุเทศก์หรือบริษัททัวร์ ถ่ายทอดข้อมูลที่ถูกต้องลึกซึ้ง และไม่บิดเบือน 4) ใช้สื่อสร้างความเข้าใจวัฒนธรรม เช่น หนังสือ แผ่นพับ ภาพยนตร์ 5) ส่งเสริมความหลากหลาย ไม่ให้การท่องเที่ยวจำกัดอยู่ในรูปแบบเดียว เปิดพื้นที่ให้อัตลักษณ์เฉพาะถิ่น 6) ให้ความรู้กับนักท่องเที่ยว เจ้าบ้าน และผู้เกี่ยวข้อง เพื่อส่งเสริมความเข้าใจ การเคารพ และการพัฒนาที่ยั่งยืน บุญยสฤกษ์ อเนกสุข (2559, หน้า 89) ชี้ว่า นโยบายนี้ช่วยเปิดพื้นที่ความสัมพันธ์ที่ระหว่งนักท่องเที่ยวกับเจ้าบ้าน และให้ความสำคัญกับการลดผลกระทบทางลบต่อวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในประเทศไทยได้รับความสนใจเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จุดเด่นของนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือ มีความสนใจเข้ามาพบปะใกล้ชิดและปฏิบัติตัวกลมกลืนกับคนในท้องถิ่นและมีใจเปิดรับสิ่งที่แตกต่างจากวัฒนธรรมเดิมของตน (พระสุธีรัตนบัณฑิต (สุทิพย์ อาภากรโ), พระมหาสุรไกร ชินพุทธิสิริ, และพระมหาสุรศักดิ์ ปัจจนตเสโน, 2560, หน้า 59)

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธ ถือเป็นจุดเด่นสำคัญของการท่องเที่ยวในประเทศไทย เนื่องจากพระพุทธศาสนาได้ฝังรากลึกในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมไทยมาอย่างยาวนาน จึงทำให้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในประเทศไทยมีความเชื่อมโยงกับวิถีพุทธอย่างแยกไม่ออก จากการศึกษาพบว่า การท่องเที่ยววิถีพุทธมีการเรียกชื่อแตกต่างกันออกไป เช่น การท่องเที่ยวแนวพุทธ การท่องเที่ยวเชิงพุทธ การท่องเที่ยวเชิงศาสนา หรือการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในมิติพระพุทธศาสนา เป็นต้น สำหรับการทบทวนวรรณกรรมในครั้งนี้ ผู้วิจัยจะคงชื่อเรียกต่าง ๆ ตามต้นฉบับไว้ทั้งหมด

ภัทรสุภา สีสานภาพรรณ (2551, หน้า 9) ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงพุทธไว้ว่า หมายถึงการเดินทางไปท่องเที่ยวยังพุทธสถานเพื่อบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุ 10 หรืออย่างใดอย่างหนึ่ง ตามคติทางพระพุทธศาสนา คือ ทานมัย ศีลมัย ภาวนามัย อปายณมัย เวยยาวัจจมัย ปัตติทานมัย ปัตตานุโมทนามัย ธัมมัสสวนมัย ธัมมเทศนามัย และทิวฏฐุชัมมม์ นอกจากนั้นยังหมายถึงการเดินทาง เพื่อไปสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ปฏิบัติธรรมและเข้าร่วมศาสนพิธี งานเทศกาลประเพณีต่าง ๆ เช่น การทอดกฐิน การทอดผ้าป่า การตักบาตรเทโว เป็นต้น

พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อปอ่น) (2542, อ้างใน พระสุธีรัตนบัณฑิต (สุทิตย์ อาภากร), พระมหาสุรไกร ชินพุทธิสิริ, และพระมหาสุรศักดิ์ ปัจจนตเสโน, 2560) สรุปความหมายของการท่องเที่ยวแนวพุทธไว้ว่า คือ การเดินทางเพื่อการศึกษา พัฒนาจิตใจ และการปฏิบัติในแนวทางที่ถูกต้องแก่เพื่อนมนุษย์และสิ่งแวดล้อมในลักษณะที่ก่อให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลต่อสรรพสิ่ง โดยมีลักษณะดังนี้ 1) เป็นการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจทั้งในด้านรูปธรรมและนามธรรม กล่าวคือ เป็นการศึกษาหาความรู้จากสิ่งที่มองเห็นจากภายนอก ทั้งทางธรรมชาติ และทางศิลปวัฒนธรรม แล้วมองสรรพสิ่งโดยเป็นองค์รวม ให้เกิดความเข้าใจในความหมาย และซาบซึ้งถึงภายในอันเป็นนามธรรม และสามารถปฏิบัติต่อสิ่งต่างๆ อย่างเกื้อกูลซึ่งกันและกัน 2) เป็นการสร้างประโยชน์เกื้อกูลให้เกิดขึ้นแก่ทุกฝ่าย ทั้งผู้ที่เดินทางท่องเที่ยว ผู้ให้บริการ และสถานที่ท่องเที่ยว โดยมีให้มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรมของชุมชนนั้นๆ หรือให้มีผลกระทบน้อยที่สุด 3) เป็นการท่องเที่ยวที่ให้เกิดความดีงามต่อตนเองและผู้อื่นในลักษณะที่เกื้อกูลกัน กล่าวคือ เป็นการเยี่ยมเยือน ชื่นชม ชุมชน สังคม และวัฒนธรรมอย่างมีคุณค่าร่วมกัน 4) เป็นการท่องเที่ยว ที่ยึดหลักของ ศิล สมาธิ ปัญญา กล่าวคือ มีข้อปฏิบัติทางกาย วาจา ร่วมกันในทางที่ถูกต้อง ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นและยึดมั่นในหลักการของความถูกต้องและเป็นธรรม 5) เป็นการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดการพัฒนาต่อตนเอง ชุมชน สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมร่วมกันอย่างสร้างสรรค์

ทัศนีย์ ปิยะเจริญเดช (2564) ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงพุทธไว้ว่า การท่องเที่ยวไปยังศาสนสถานหรือสถานที่ที่สำคัญทางศาสนาเพื่อเยี่ยมชมบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ นมัสการเกจิอาจารย์ รวมถึงกิจกรรมทางศาสนา เช่น วิปัสสนากรรมฐาน เป็นต้น และได้แบ่งแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธเป็น 2 ประเภท คือ 1) แหล่งท่องเที่ยวทางศาสนา หมายถึง อาคาร สิ่งปลูกสร้างทางศาสนา 2) สถานที่ท่องเที่ยวประเภทสถานปฏิบัติธรรม หมายถึง สถานที่สำหรับบำบอดจิตใจโดยการเข้าฝึกปฏิบัติตนตามแนวทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ การนั่งสมาธิ และการทำวิปัสสนากรรมฐานเพื่อฝึกฝนจิตใจให้สงบ

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถิพุทธเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างเป็นธรรมชาติในตัวเอง พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) (2545, หน้า 40-42) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในมิติของพระพุทธศาสนามีผลต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปสู่ชนกท่องเที่ยวชาวต่างชาติหรือต่างศาสนา พระพุทธศาสนาแสดงหลักการไปตามความเป็นจริงที่เป็นธรรมดาของธรรมชาติ จึงมีความเป็นสากล

ในตัวเองไม่ขึ้นต่อใครและไม่ก่อให้เกิดความแบ่งแยกแต่กลับทำให้มนุษย์รวมเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันด้วยหลักสากล 3 ประการ คือ 1) ความจริงที่เป็นสากล แสดงหลักเหตุผลเป็นกลาง ๆ ตามความจริงของกฎธรรมชาติ ผลดีหรือร้ายเกิดจากเหตุและปัจจัย คือ การกระทำที่ดีหรือชั่วนั่นเอง การทำดีเป็นเหตุให้ไปสวรรค์ การทำชั่วเป็นเหตุให้ไปนรกโดยไม่ต้องมีเทพเจ้ามาตัดสินโทษ 2) ความเป็นมนุษย์ที่เป็นสากล เชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีความเสมอกันไม่ว่าจะนับถือศาสนาไหน การทำร้ายมนุษย์ไม่ว่าคนใดก็เป็นบาปทั้งนั้น 3) ความเมตตาที่เป็นสากล สอนให้รักใคร่มีเมตตาต่อมนุษย์ทุกคนไม่จำกัดว่าเป็นกลุ่มพวกไหน หรือนับถือศาสนา

Ajahn Jayasaro (2014, p. 174) กล่าวถึงการเยี่ยมชมพระพุทธสถานไว้ว่า ในทางอุดมคติแล้ววัดเป็นที่ที่พุทธศาสนิกชนเข้ามาแล้วสามารถปล่อยวางความวิตกกังวล ความต้องการทางโลก และความกลัว สามารถหาความสงบ ความงดงาม และความเมตตาต่อกัน วัดยังเป็นที่พบกัลยาณมิตรที่มีความชอบแบบเดียวกัน ได้ทำบุญ และเกิดความปิติจากการให้ทานและบริการ เป็นที่ที่ทำให้เกิดแรงบันดาลใจและการสะท้อนคิดอย่างชาญฉลาดจากพระเถระผู้ใหญ่ วัดเป็นที่ที่พุทธศาสนิกชนมาร่วมพิธีกรรมในวันสำคัญในครรลองชีวิต เช่น การเกิด การแต่งงาน และการตาย

พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อปอฺ) (2542, อ้างใน พระสุธีรัตนบัณฑิต (สุทิตย์ อาภากร), พระมหาสุรไกร ชินพุทธิสิริ, และพระมหาสุรศักดิ์ ปจจนตเสโน, 2560) สรุปไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธมีแนวทางปฏิบัติเฉพาะตัว คือ 1) ยึดหลักการปฏิสันถาร คือ อามิสปฏิสันถารและธรรมปฏิสันถาร กล่าวคือ อามิสปฏิสันถารในการต้อนรับเชิญชวนให้ท่องเที่ยวในด้านรูปธรรมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม เพื่อชื่นชมความงดงามจากภายนอก และควรมีธรรมปฏิสันถาร คือ การให้เกิดความรู้ ความเข้าใจซาบซึ้งถึงธรรมนามที่อยู่ภายในของสิ่งต่างๆ เหล่านั้น มีความเข้าใจอันดีในระหว่างเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน และเพื่อให้เกิดการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องจากความรู้ในทางธรรมะ คือความเป็นจริงแห่งชีวิตและสรรพสิ่งที่ทุกคนควรปฏิบัติต่อกัน 2) ยึดหลักความถูกต้องและเป็นธรรมในบทบาทและหน้าที่ของบุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่นผู้ให้บริการ รู้จักเคารพ ให้เกียรติแก่นักท่องเที่ยว ไม่หลอกลวงในทางเสียหาย และนักท่องเที่ยวควรยกย่อง ชื่นชม ความเป็นเอกลักษณ์ในวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชนนั้น ๆ 3) ยึดหลักการเรียนรู้ร่วมกัน คือ มีการฝึกอบรม เรียนรู้ร่วมกันเพื่อสร้างสรรค์สิ่งดีงามต่อเพื่อนมนุษย์และสิ่งแวดล้อม โดยมีความเข้าใจในบทบาทและหน้าที่ ทั้งสองฝ่ายทั้งผู้ให้บริการและนักท่องเที่ยว 4) ยึดหลักของศีล สมาธิ ปัญญา ในการแก้ไขปัญหา หรือเพื่อการพัฒนาในวงการท่องเที่ยว คือ ให้มีความสุจริต จริงใจ ในการให้บริการ แนะนำ ดักเตือนให้นักท่องเที่ยวในทางที่ถูกต้อง และเสนอปรัชญาของการท่องเที่ยวในแต่ละด้าน เช่น การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม หรือการท่องเที่ยวแนวพุทธ เป็นต้น

ในเรื่องรูปแบบนั้น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธสามารถจัดรูปแบบเป็นการเที่ยวชมความงดงามของวัด ชมจิตรกรรมฝาผนัง พุทธศิลป์ อันเป็นรูปธรรมภายนอก แล้วจัดให้มีการสอน

การฝึกปฏิบัติสมาธิวิปัสสนาในระดับเบื้องต้น อันเป็นการเรียนรู้และฝึกฝนทางด้านจิตใจให้แก่ นักท่องเที่ยวที่สนใจ โดยพระภิกษุหรือผู้เชี่ยวชาญในเรื่องดังกล่าว ในสถานที่เหมาะสมแห่งใดแห่ง หนึ่ง กิจกรรมนี้จะเป็นการต้อนรับทั้งอาคันตุกะและธรรมปฏิบัติสนทนา อันจะเป็นการนำมาซึ่ง ความเจริญ ความสงบสุขและประโยชน์เกื้อกูลของทั้งสองฝ่าย การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธเป็น สิ่งที่ควรนำมาพิจารณาในสถานการณ์ที่การท่องเที่ยวมีความหลากหลายเพื่อตอบสนองความต้องการ เรียนรู้ของนักท่องเที่ยวที่สนใจในการพัฒนาจิตใจและการดำรงชีวิตอย่างถูกต้องเหมาะสม หน่วยงาน และบุคคลที่เกี่ยวข้องควรพิจารณาเพื่อเป็นทางเลือกในการดำเนินงานและประชาสัมพันธ์กิจกรรมการ ท่องเที่ยวของประเทศไทยในฐานะที่เป็นดินแดนแห่งพระพุทธศาสนา (พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอูน), 2542), อ้างใน พระสุธีรัตนบัณฑิต (สุทิตย์ อาภากร), พระมหาสุรไกร ชินพุทธิสิริ, และพระ มหาสุรศักดิ์ ปัจจนตเสนโน, 2560)

สรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมคือการเดินทางที่ผู้มาเยือนมีแรงจูงใจในการเรียนรู้ เข้าถึงประสบการณ์ท้องถิ่น และเปิดใจยอมรับความแตกต่างทางวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรมในประเทศไทยจึงแยกไม่ออกจากการท่องเที่ยววิถีพุทธ ซึ่งหมายถึงการเยี่ยมชมพุทธสถาน และพุทธศิลป์ การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาและประเพณี รวมถึงการศึกษาปฏิบัติธรรมเพื่อพัฒนา จิตใจ และเรียนรู้และสร้างประโยชน์ร่วมกัน โดยเจ้าบ้านมีบทบาทสำคัญในการใช้หลักปฏิสนธิญาณเชิญ ชวนให้ชื่นชมความงามภายนอก พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้เข้าใจแก่นธรรมภายใน ภายใต้หลักความ ถูกต้องและความเป็นธรรมในบทบาทหน้าที่ของทุกฝ่าย และยึดถือแนวทางการเรียนรู้ร่วมกันเป็น

2) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธในประเทศไทย

ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธในประเทศไทยสามารถแบ่งออกเป็น 3 ด้านใหญ่ ๆ ตามวัตถุประสงค์ของนักท่องเที่ยว กล่าวคือ

(1) การเที่ยวเพื่อชื่นชมและศึกษาวัตถุธรรมในพระพุทธศาสนา เป็นการท่องเที่ยว เพื่อชมสภาพแวดล้อมทางกายภาพของวัดในเชิงประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม และเพื่อพักผ่อนในบรรยากาศที่มีความสงบ ร่มรื่น ความสะอาดและ ความเป็นระเบียบของ วัด การท่องเที่ยวในมิตินี้เป็นรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมมากที่สุด เพราะมี นักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมเป็นจำนวนมากในแต่วัน รวมถึงนักท่องเที่ยวต่างชาติที่ไม่ได้นับถือ พระพุทธศาสนา เป็นการเที่ยวชมที่มีคุณค่าทางจิตใจและมีมูลค่าในเชิงการท่องเที่ยว ดังนั้น วัดต่างๆ จึงได้มีการสร้างสรรค์พุทธศิลปกรรมที่มีความสวยงามเพื่อแสดงให้เห็นถึงความศรัทธาใน พระพุทธศาสนาและการดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชม (พระมหาเสรีชน นริสสร, สายชน ปัญญชิต, และภูเบศ วณิชชานนท์, 2556), หน้า 24-25)

จากการศึกษาข้อมูลล่าสุดพบว่า “วัด” ยังคงเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญที่ดึงดูด นักท่องเที่ยวต่างชาติให้เข้ามาสัมผัสความงามและวัฒนธรรมไทย ตัวอย่างเช่น เว็บไซต์การท่องเที่ยว

แห่งประเทศไทย (TAT, 2024 a) แนะนำสถานที่เด่น 5 แห่ง ซึ่งเป็นวัดถึง 4 แห่ง ได้แก่ วัดพระแก้ว วัดราชบพิธ วัดอรุณ และวัดสระเกศ ขณะที่ทริป แอดไวเซอร์ (Trip Advisor, 2024) จัดอันดับสถานที่ยอดนิยม 10 อันดับแรกในไทย ซึ่งมีวัดติดอันดับถึง 4 แห่ง เช่น วัดโพธิ์ วัดอรุณ วัดพระใหญ่ ภูเก็ต และวัดพระแก้ว ด้านเว็บไซต์ ทราเวล + เลเซอร์ (Travel + Leisure, 2023) ระบุว่า “วัด” ในไทยมีใช้เพียงสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ แต่ยังเป็นศูนย์รวมสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม และวิถีชีวิตไทย เช่น วัดร่องขุ่น วัดพระธาตุดอยสุเทพ วัดมหาธาตุ และวัดไชยวัฒนาราม

(2) การท่องเที่ยวเพื่อร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่เน้นศรัทธาและประเพณี

นักท่องเที่ยวในกลุ่มประเทศทางเอเชียที่นับถือพระพุทธศาสนาทั้งเถรวาทและมหายานมีความนิยมเข้ามากราบไหว้ ขอพร เพื่อความเป็นสิริมงคล จึงเกิดการจัดกิจกรรมไหว้พระ 9 วัด และได้ผลตอบรับดีจากนักท่องเที่ยว (พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอูน) และพระมหาเสรีชน นริสสโร, 2556) ภาคเหนือมีความโดดเด่นในเรื่องการจัดงานประเพณีหรือวัฒนธรรม เช่น ประเพณีสงกรานต์ และประเพณีลอยกระทง เป็นต้น ทำให้เกิดเส้นทางท่องเที่ยวเชิงจิตธรรมเน้นศรัทธาความเชื่อและประเพณีวัฒนธรรม (พระใบฎีกาเสน่ห์ ญาณเมธี, และคนอื่น ๆ , 2556) ภาคกลางมีวัดที่มีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์เป็นที่เคารพสักการะ เช่น วัดโสธรวรารามวรวิหารเป็นที่ประดิษฐานหลวงพ่อบุญรอดโสธร วัดไร่ขิง จ. นครปฐม เป็นต้น (พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอูน) และพระมหาเสรีชน นริสสโร, 2556) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์และพระอริยสงฆ์เป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยวโดยมีความเชื่อว่า การไหว้พระพุทธรูปและทำบุญกับพระอริยสงฆ์ผู้เป็นนักปฏิบัติได้บุญมาก (กฤษณา รักษาโฉม, และคนอื่น ๆ , 2556) จะเห็นได้ว่านักท่องเที่ยวกลุ่มที่เน้นศรัทธาเป็นนักท่องเที่ยวจากประเทศในทวีปเอเชียหรือผู้ที่มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว ส่วนนักท่องเที่ยวที่สนใจงานประเพณีนั้นเป็นนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติทั่วไป

(3) การท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้และฝึกตนในพระพุทธศาสนา เป็นรูปแบบการท่องเที่ยว

และการศึกษาทางพระพุทธศาสนาในลักษณะเฉพาะ โดยเป็นการศึกษาถึงหลักธรรม การฟังธรรม การนั่งสมาธิวิปัสสนา และการสนทนากับพระสงฆ์ในเชิงลึก ซึ่งอาศัยความสนใจเฉพาะตัวของนักท่องเที่ยวที่มีต่อพระพุทธศาสนา วิถีชีวิต และความเป็นวิชาการ การท่องเที่ยวรูปแบบนี้มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างมากในกลุ่มนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ในทุกเพศทุกวัย วัดและคณะสงฆ์ดำเนินการจัดการท่องเที่ยวในลักษณะเฉพาะ โดยจัดให้มีสถานที่เพื่อปฏิบัติธรรมฝึกสมาธิให้กับนักท่องเที่ยว สร้างเป็นศูนย์ฝึกสมาธิในหลายวัด เช่น วัดอรุณราชวราราม กรุงเทพฯ วัดหนองป่าพง จังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น เป็นการสร้างความสนใจ และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพพระยาวัยสำหรับชาวไทยแล้ว วัดต่าง ๆ มีกิจกรรมไหว้พระสวดมนต์และกิจกรรมตามพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ทำให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติได้มีโอกาสศึกษาวิถีชีวิตของชาวพุทธด้วย (พระมหาเสรีชน นริสสโร, สายชน ปัญญชิต, และอุเบศ วนิชชานนท์, 2556), หน้า 22)

สรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธในประเทศไทยได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมาโดยตลอด โดยนักท่องเที่ยวมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน แบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม คือ การเที่ยวเพื่อชื่นชมและศึกษาวัฒนธรรมในพระพุทธศาสนา การท่องเที่ยวเพื่อร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่เน้นศรัทธา และการท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้และฝึกตนในพระพุทธศาสนา

3) การส่งเสริมความรู้ทางพระพุทธศาสนาแก่นักท่องเที่ยว

วัดในประเทศไทยมีการส่งเสริมความรู้ทางพระพุทธศาสนาในมิติของการท่องเที่ยวมากขึ้นแตกต่างกันไป ผู้วิจัยศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องและสรุปเป็นหมวดหมู่ได้ดังนี้

(1) การให้ข้อมูลความรู้ ทำด้วยวิธีการต่าง ๆ ดังนี้

การจัดทัศนศึกษานำชมวัด เป็นการนำเดินชมของจริงไปตามโบราณสถาน โบราณวัตถุ สถาปัตยกรรม จิตรกรรมที่อยู่ในวัด โดยมีพระวิทยากรเป็นผู้นำชม ตัวอย่างเช่น วัดพระเชตุพนฯ มีพระวิทยากรผู้ที่จะใช้เทคนิคต่าง ๆ ในการนำชม เช่น การเล่านิทานสอดแทรกเกร็ดความรู้ การตั้งคำถาม และการใช้เทคนิควิธีเพื่อช่วยในการจดจำ เช่น การใช้โคลงกลอน และใช้ตัวเลข เป็นต้น (พระศรีวิสุทธิวงศ์, 2547, หน้า 71) พระสงฆ์มีบทบาทมากในการนำชมศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ในวัด เนื่องจากนักท่องเที่ยวบางครั้งต้องการคำแนะนำและขอความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวัด เช่น ความเป็นมาของวัด โบราณวัตถุ ตลอดจนกิจกรรมการเวียนเทียนเมื่อมาท่องเที่ยวในวัด และบุคคลที่จะทำหน้าที่ได้ดีที่สุดคือเจ้าอาวาสหรือพระสงฆ์ที่ประจำอยู่วัดนั้น ๆ พระสงฆ์สามารถใช้บทบาทดังกล่าวในการถ่ายทอดหลักธรรมผ่านศิลปกรรมต่าง ๆ ทำให้เกิดความน่าสนใจ (พระมหาเสรีชน นริสสโร, สายชน ปัญญชิต, และภูเบศ วนิชชานนท์, 2556, หน้า 32-33) บางวัดส่งเสริมการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ทางด้านการท่องเที่ยว เช่น การจัดฝึกอบรมความรู้เกี่ยวกับมรดกโลกแก่พระสงฆ์หรือบุคคลากรในวัดเพื่อร่วมเผยแพร่กิจกรรมการเรียนรู้และกิจกรรมการท่องเที่ยว (พระมหาสุทนต์ อากาศโร (อบอูน) และพระมหาเสรีชน นริสสโร, 2556)

การจัดพิพิธภัณฑ์และห้องสมุด บ้าย นิทรรศการ เพื่อให้ผู้สนใจสามารถศึกษาได้ด้วยตนเอง เช่น วัดพระเชตุพนฯ มีหอสมุดสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ วัดพระเชตุพนฯ มากมาย และยังมีศาลาจารึก 8 หมวด เช่น ที่ผนังอุโบสถมีจารึกเป็นร้อยแก้วบรรยายภาพฝาผนังระหว่างช่องหน้าต่างและประตูพระวิหารพระพุทธไสยาส ศาลารายรอบหอไตรทรงมณฑปมีจารึกหมวดวรรณคดี (พระศรีวิสุทธิวงศ์ (ถาวร ดิสสานุกโร), พระมหาสำเร็จ อากาศโร (สุรพล ชิตญาโณ), พระมหาวิเชียร สิริวิฑฒโน, และเคลือบ ชันติวัฒนา, 2547, หน้า 82, 86) ศาลารายเป็นพื้นที่โดดเด่นที่รวมบันทึกความรู้ศาสนาประเพณีมีหน้าที่เป็นทั้งหอสมุด พิพิธภัณฑ์ และนิทรรศการกลางแจ้ง จนในสมัยหนึ่งมีผู้กล่าวว่า เป็น “ห้องสมุดประชาชนแห่งแรกของประเทศไทย” (วารุณี โอสการมย์, 2565, หน้า 3-32)

การผลิตสื่อเพื่อให้ความรู้ เช่น เอกสาร หนังสือ แผ่นพับ เว็บไซต์ของวัด และอื่นๆ วัดส่วนใหญ่มีการพัฒนาสื่อธรรมะ เช่น หนังสือ เอกสาร แผ่นพับ หรือเอกสารเผยแพร่หลักพุทธธรรมอื่น ๆ (พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอูน) และพระมหาเสรีชน นริสโร (2556) ตัวอย่างเช่น วัดพระเชตุพนฯ ได้จัดทำหนังสือ “คู่มือนำเที่ยววัดโพธิ์” มีรูปแบบและเนื้อหาสำหรับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เป็นคู่มือท่องเที่ยวด้วยตัวเองที่สมบูรณ์ด้วยองค์ประกอบ คือ เนื้อหา แผนที่ และภาพที่ให้ข้อมูลสถานที่ที่ควรชมอย่างครบถ้วนในวัด ที่สำคัญยังมีบทบัญญัติของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ที่ว่าด้วยนักท่องเที่ยวพึงกระทำเมื่อไปวัด ซึ่งเป็นศาสนสถานอันควรปฏิบัติด้วยความเคารพ เป็นต้นว่า การแต่งกายสุภาพ ระเบียบการเก็บรองเท้าบนชั้น ขอดำสำหรับสุภาพสตรีพึงปฏิบัติต่อสงฆ์ ขอดำให้นักท่องเที่ยวแสดงต่อพระพุทธรูป และพระสงฆ์ (วารุณี โอสธามย์, 2565, หน้า 3-19) มีการทำเว็บไซต์ชื่อ www.watpho.com มีข้อมูลทั้งภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษาจีน มีการจัดพิมพ์หนังสือ เอกสารเผยแพร่เกี่ยวกับประวัติวัดทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ (พระศรีวิสุทธิวงศ์ (ถาวร ตีสานุกโร), พระมหาสำเร็จ อาภสโร (สุพล ชิตญาโณ), พระมหาวิเชียร สิริวฑฒโน, และเคลือบ ชันติวัฒนา, 2547, หน้า 70) วัดอรุณราชวรารามวรมหาวิหาร มีแผ่นพับนำเที่ยวแจกฟรีและมีหนังสือ “สิ่งน่ารู้ในวัดอรุณราชวราราม” จำหน่าย (ศรัญญู นกแก้ว, 2555, หน้า 161) เป็นต้น

(2) การจัดงานตามเทศกาล วัดส่วนใหญ่มีการจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมของวัดเนื่องในงานเทศกาลต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนเรียนรู้และการท่องเที่ยว (พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอูน) และพระมหาเสรีชน นริสโร (2556) ตัวอย่างเช่น วัดพระเชตุพนฯ มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่านงานประเพณีทางพระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันเข้าพรรษา กลืน และวันออกพรรษา วันพระหรือวันธรรมสวนะ เชื่อมโยงศาสนกิจและศาสนพิธีให้ประชาชนทั่วไปได้เข้ามาปฏิบัติธรรมในศาสนสถาน ทางวัดได้จัดกิจกรรมรองรับนักท่องเที่ยวจากภายนอก เช่น งานไหว้พระ 9 วัด เพื่อให้ประชาชนได้รับความรู้จากการท่องเที่ยว ซึ่งคล้ายกับการทัศนศึกษาของนักเรียนนักศึกษาที่มาเป็นคณะ (วารุณี โอสธามย์, 2565, หน้า 3-45) วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ และวัดพระพุทธบาท จ. สระบุรี มีจัดการตักบาตรดอกไม้ ในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 ของทุกปี (ศรัญญู นกแก้ว, 2555, หน้า 53) เป็นต้น

(3) การส่งเสริมการปฏิบัติธรรมตามหลักไตรสิกขา

ทาน การทำบุญ การถวายสังฆทาน และการถวายภัตตาหาร เป็นกิจวัตรปกติที่พุทธศาสนิกชนและนักท่องเที่ยวสามารถร่วมด้วยได้อยู่เสมอ วัดในเมืองไทยเกือบทุกวัดมีตู้หรือวิธีการอื่น ๆ สำหรับให้นักท่องเที่ยวร่วมปฏิบัติจาคะ บางวัดมีวิธีการอื่น ๆ เช่น บริจาคแรงด้วยการกวาดลานวัด เช่น วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ ส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวกวาดลานวัดด้วยจิตไม่กวาดไว้ พร้อมติดป้ายว่า “อยากสวย อยากงาม ต้องกวาดวิหาร ลานพระเจดีย์” (ศรัญญู นกแก้ว, 2555, หน้า 79) บางวัดที่มีสถานที่เหมาะสมมีการจัดทำทานด้วยการให้อาหารปลา เช่น

วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามราชวรรมหาวิหาร จัดทำทานด้วยการให้อาหารปลาบริเวณริมคลอง ด้านข้างพระอุโบสถซึ่งมีปลาอยู่มาก (ศรีบุญ นกแก้ว, 2555, หน้า 107, 142, 171) เป็นต้น

ศีล การสมาทานศีล 5 หรือ ศีล 8 ตัวอย่างเช่น ที่วัดหนองป่าพงตามช่วงปกติสามารถเข้าวัดมาถือศีล 5 ศีล 8 ได้ในวันโกน คือ ซึ่งทางวัดเปิดให้มานอนที่อุโบสถได้ ผู้ชายสามารถนอนได้ที่โรงนอน ผู้หญิงให้พักรวมกันได้ที่อุโบสถ หากต้องการมาปฏิบัติเป็นระยะเวลานานสามารถติดต่อสอบถามได้ที่ห้องสมุดของวัดหนองป่าพง (พระมหาสิงห์ณรงค์ สิรินทรเมธี, พระวิมาน คมกัปปโย, เอกชัย ศรีบุรินทร์, เกียรติศักดิ์ บุตรราช, และนายไชยสิทธิ์ อุดมโชคนามอ่อน, 2560, หน้า 101) ส่วนนักท่องเที่ยวอื่น ๆ ที่เข้ามาเที่ยวชมวัดก็ได้ฝึกตนตามระเบียบของวัด เช่น การแต่งกายให้เหมาะสม การถอดรองเท้า ลดร่ม ถอดแว่นกันแดด ไม่ส่งเสียงดัง ไม่ปิ่นปาย ไม่ชี้เท้าไปที่พระพุทธรูป เป็นต้น

ในเว็บไซต์สำหรับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมักมีข้อมูลแสดงข้อปฏิบัติเหล่านี้ให้นักท่องเที่ยวทราบไว้ล่วงหน้าเพื่อการเตรียมตัวปฏิบัติได้ถูกต้องเหมาะสม ดังวัดโพธิ์ให้ข้อมูลในเว็บไซต์ของวัดทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษว่า

“วัดเป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจและปฏิบัติธรรม เมื่อเดินเข้าไปในกำแพงวัดแล้วควรประพฤติตัวเรียบร้อยและสุภาพต่อที่และทุกคนที่พบ การแต่งกายนิยมใช้ชุดประจำท้องถิ่นหรือชุดที่สุภาพเรียบร้อย (สุภาพสตรีห้ามสวมกางเกงขาสั้นเหนือเข่า) พุทธสถานทุกแห่งที่เดินเข้าไปจะต้องถอดรองเท้าวางไว้ที่เก็บข้างบันได ส่วนที่เป็นอาสนะสงฆ์ใช้เฉพาะสงฆ์แต่อนุญาตให้สุภาพบุรุษ ขึ้นไปช่วยพระสงฆ์ปฏิบัติกิจกรรมศาสนาและไม่อนุญาตให้สุภาพสตรีขึ้นไป พระพุทธรูปเป็นสิ่งแทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่พุทธศาสนิกชนเคารพและกราบไหว้บูชา อนุญาตให้ถ่ายภาพข้างเคียงเป็นที่ระลึกได้ ห้ามทุกคนขึ้นไปบนองค์พระ (เว้นแต่เจ้าหน้าที่ขึ้นไปทำความสะอาดและนำเครื่องบูชาถวาย) พระสงฆ์ผู้แทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งพุทธศาสนิกชนและสุภาพชนให้ความเคารพนับถือ การปฏิบัติตัวต่อพระสงฆ์จึงให้ความนอบน้อมสุภาพด้วยกิริยา สุภาพสตรีห้ามสัมผัสกายพระสงฆ์และสามเณร เพราะเป็นพุทธบัญญัติ” (วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรรมหาวิหาร, 2561)

ภาวนา คือ การจัดสถานที่สำหรับการสวดมนต์ การภาวนา และการอบรมวิธีปฏิบัติภาวนา วัดที่มีการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติภาวนาในประเทศไทยมีกระจายกันอยู่ทั่วทุกภาค กิจกรรมในการอบรมปฏิบัติธรรมในวัดโดยทั่วไป มีดังนี้ รับศีล 8 สวดมนต์ ฟังธรรม เรียนรู้วิธีปฏิบัติภาวนา นั่งสมาธิ เดินจงกรม และสวดอารมณ โดยแต่ละวัดจะมีวิธีการสอนแตกต่างกัน

สรุปสภาพการส่งเสริมความรู้ทางพระพุทธศาสนาแก่นักท่องเที่ยวของวัดในประเทศไทยได้ว่า มีรูปแบบและความโดดเด่นแตกต่างกันออกไปตามลักษณะและทรัพยากรของวัด โดยอาจแบ่งได้

เป็นการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว การจัดงานตามเทศกาล และการส่งเสริมการปฏิบัติ โดยมีแนวการให้ความรู้ การให้มีส่วนร่วมในกิจกรรม และวิธีสอนปฏิบัติที่แตกต่างกันออกไป

สรุปเรื่องการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในประเทศไทยได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมคือการท่องเที่ยวที่ผู้มาเยือนมีแรงจูงใจในการเก็บเกี่ยวประสบการณ์ตรง ทำตัวกลมกลืนกับคนในท้องถิ่นและมีใจเปิดรับสิ่งที่แตกต่างจากวัฒนธรรมเดิมของตน การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในประเทศไทยเป็นการท่องเที่ยววิถีพุทธ โดยมีจุดประสงค์คือ เพื่อชมความงามของพุทธสถานและพุทธศิลป์ เพื่อร่วมกิจกรรมตามความเชื่อและประเพณี และเพื่อศึกษาปฏิบัติธรรม เจ้าบ้านให้การต้อนรับด้วยทั้งอามิสปฏิสันถารและธัมมปฏิสันถาร และเรียนรู้ร่วมกันกับนักท่องเที่ยว ผู้วิจัยสรุปเป็นภาพได้ ดังนี้

ภาพที่ 2.2 สรุปแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในประเทศไทย

2.2. พุทธวิถีในประเทศไทย

ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึง ความเป็นมาของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ความสำคัญของพุทธวิถี ความหมายและเนื้อหาของวัฒนธรรม และวัฒนธรรมที่มีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนา 4 ด้าน คือ คติธรรม เนติธรรม สหธรรม และวัตรธรรม ดังต่อไปนี้

2.2.1. ความเป็นมาของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

ความเป็นมาของพระพุทธศาสนาในประเทศไทยนั้นอาจแบ่งได้เป็น 5 ช่วง คือ (คณะกรรมการการศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมและการท่องเที่ยว สภานิติบัญญัติแห่งชาติ, 2561; คุณ โทจันทร์, 2545, หน้า 10-13)

1) ช่วงที่ 1 หลังการทำสังคายนาครั้งที่ 3 พ.ศ. 303 พระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งพระสมณทูตเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนต่าง ๆ ทั้งที่เป็นประเทศอินเดียในปัจจุบันและประเทศใกล้เคียง รวมทั้งสิ้น 9 สายด้วยกัน สายที่ 8 นำโดยพระโสณเถระและพระอุตตรเถระได้มายังดินแดนสุวรรณภูมิ (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2510) สันนิษฐานว่าเป็นดินแดนในคาบสมุทรอินโดจีน คือ ไทย พม่า เขมร เวียดนาม ลาว และมาเลเซีย ในขณะนั้นดินแดนที่เรียกว่าประเทศไทยนี้เป็นที่อยู่ของพวกละว้า เรียกชื่อประเทศว่าสุวรรณภูมิ จดหมายเหตุจีนเรียกว่าทวารวดี มีนครปฐมเป็นเมืองหลวง ประชาชนในสมัยนั้นมีความศรัทธาเลื่อมใส มีการอุปสมบทและสร้างสถูปเจดีย์ไว้สักการบูชา เกิดเป็นศิลปะแบบทวารวดี มีหลักฐาน คือ พระปฐมเจดีย์และซากวัดอุโบสถหลายอย่าง เช่น เสาธรรมจักร พระแท่นต่างๆ สถูป ศิลา รอยพระบาท รูปกวาง เป็นต้น อันเป็นศิลปะฝีมือแบบเดียวกับโบราณสถานและวัตถุในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช หลังจากนั้นได้ปนเปื้อนกับศาสนาพราหมณ์ทำให้ผู้นับถือทั้งพราหมณ์และพุทธ

2) ช่วงที่ 2 ประมาณปี พ.ศ. 600 พระพุทธศาสนาได้เริ่มต้นตัวอีกครั้งโดยพระพุทธศาสนาแบบมหายานเข้ามาจากประเทศจีนตอนใต้ในสมัยของพระเจ้าเม่งตี้ ผู้ที่นำพระพุทธศาสนามหายานจากเอเชียกลางเข้าไปเผยแผ่ในประเทศจีนและส่งคณะทูตมาเจริญสัมพันธไมตรีกับขุนหลวงเจ้าหรือเลอเมืองกษัตริย์ไทยผู้ครองอาณาจักรอัยลาว คณะทูตจึงเอาพุทธศาสนามหายานเข้ามาด้วย

3) ช่วงที่ 3 ประมาณปี พ.ศ. 1300-1550 นิกายมหายานได้แผ่เข้ามาในประเทศไทยทางด้านใต้โดยกษัตริย์แห่งศรีวิชัยในเกาะสุมาตราได้แพร่อาณาเขตถึงเมืองไชยาและนครศรีธรรมราช โดยได้นำนิกายมหายานเข้ามาด้วย มีการพบพระพุทธรูปและพระโพธิสัตว์จำนวนมาก และเจดีย์องค์ใหญ่ 2 องค์ คือ พระธาตุเมืองไชยากับพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช ประมาณพุทธศตวรรษที่ 14 กษัตริย์กัมพูชาราชวงศ์สุริยวรมันแผ่อาณาเขตเข้ามาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลางของประเทศไทย ทรงนับถือพุทธศาสนาฝ่ายมหายานแต่เป็นแบบปนกับศาสนาพราหมณ์ คนไทยในถิ่นนั้นจึงได้รับทั้งพระพุทธศาสนาแบบเถรวาท พุทธศาสนาแบบมหายาน และศาสนาพราหมณ์ โดยมีหลักฐาน คือ พระปรางค์สามยอดจังหวัดลพบุรี ปราสาทหินพิมายจังหวัดนครราชสีมา ปราสาทหินพนมรุ้งจังหวัดบุรีรัมย์ และพระพุทธรูปศิลปะแบบขอม ประมาณปี พ.ศ. 1550 กษัตริย์แห่งจักรศรีวิชัยเข้าครองเมืองลพบุรีและประเทศเขมรไว้ได้ และนำพระพุทธศานานิกายมหายานเข้ามาด้วย

4) ช่วงที่ 4 ประมาณ พ.ศ. 1600 นิกายเถรวาทแผ่เข้ามาจากเมืองพุกาม กล่าวคือประเทศพม่านั้นเดิมทีได้รับพระพุทธศาสนาจากประเทศอินเดียเช่นเดียวกับประเทศไทย แต่เนื่องจากพม่าห่างเหินจากอินเดียมาก จึงเกิดเป็นนิกายเถรวาทอย่างเมืองพุกามขึ้นซึ่งมีลักษณะคล้ายไปจากของเดิม เมื่อปี พ.ศ. 1600 พระเจ้าอนुरुทรมหาราชหรืออินรธาหมังซอได้ปราบปรามมอญและขยายอาณาเขตมาถึงตอนเหนือของไทยและได้นำเอาพระพุทธศานานิกายเถรวาทอย่างพม่าเข้ามาด้วย

จนเป็นที่แพร่หลายในหลายจังหวัดในภาคเหนือของประเทศไทย ดังจะเห็นได้จากเจดีย์ที่จังหวัด เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูนนั้นเป็นรูปทรงเดียวกันกับเจดีย์ชเวดากองในพม่า

5) ช่วงที่ 5 ประมาณ พ.ศ. 1800 พ่อขุนผาเมืองและพ่อขุนบางกลางหาวได้รวบรวมกำลัง ขับไล่ขอมและมอญออกจากเมืองสุโขทัยและตั้งเมืองสุโขทัยเป็นอิสระ ต่อมาพ่อขุนรามคำแหงได้ขยาย อาณาเขตไปถึงแหลมมลายูอันพระพุทธรูปศาสนานิกายลัทธิวาทังค์ตั้งมั่นอยู่ที่นครศรีธรรมราช พระองค์ เกิดความเลื่อมใสและอาราธนาพระเถระลัทธิวาทังค์และช่างฝีมือในด้านต่างๆเข้ามาฟื้นฟูประดิษฐาน พระพุทธรูปศาสนาที่กรุงสุโขทัยในแบบอย่างเถรวาทลัทธิวาทังค์ ในปี พ.ศ. 1897 พระมหาธรรมราชาลิไท ที่ 1 (พญาลิไท) เสด็จออกผนวชโดยได้อาราธนาพระสังฆราชจากลังกาเข้ามาเป็นพระอุปัชฌาย์ให้ พระมหาธรรมราชาลิไทได้ทรงพระราชนิพนธ์ เถกมิกถา (ไตรภูมิพระร่วง) ซึ่งจัดเป็นวรรณคดีพุทธ ศาสนาภาษาไทยเล่มแรก ทรงสร้างพระมหาธาตุบรรจุพระบรมสารีริกธาตุที่อัญเชิญมาจากลังกา

จะเห็นได้ว่า ตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมาคนไทยมีความสัมพันธ์กันกับพระพุทธรูปศาสนาอย่าง แนบแน่น ทั้งในระดับราชสำนักจนถึงครอบครัวชาวบ้าน พระพุทธรูปศาสนาจึงเป็นศาสนาประจำชาติ ไทยตลอดมาไม่ขาดสายเป็นเวลากว่า 700 ปี จนถึงปัจจุบันนี้ ด้วยเหตุนี้เองดินแดนไทยจึงเต็มไปด้วย สิ่งที่เป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธรูปศาสนา เช่น วัด โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ เจดีย์ พระปรางค์ สถูป พระพุทธรูป มีวัดและสำนักสงฆ์กว่าสี่หมื่นแห่ง มีพระภิกษุสามเณรกว่าสามแสนรูป พระพุทธรูปศาสนา มีอิทธิพลต่อศิลปวัฒนธรรมของคนไทยในทุกด้าน

2.2.2. ความสำคัญของพระพุทธรูปศาสนาในประเทศไทย

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) (2543, หน้า 9-10) กล่าวถึงความสำคัญของพระพุทธรูปศาสนา ต่อสังคมไทย สรุปได้ว่า 1) พระพุทธรูปศาสนาเป็นหลักในการดำเนินชีวิตของคนไทยเพราะคนไทยนำ หลักธรรมมาประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันทำให้คนไทยมีนิสัยและจิตใจที่ดีงาม เช่น มีความเป็น มิตร เป็นต้น 2) กษัตริย์ไทยทุกพระองค์ใช้หลักพุทธธรรมในการปกครองประเทศ เช่น ทศพิธราชธรรม ธรรมาธิปไตย เป็นต้น 3) พระพุทธรูปศาสนาเป็นศูนย์รวมจิตใจ เนื่องหลักพุทธธรรมมุ่งให้เกิดความรัก ความสามัคคีกัน 4) พระพุทธรูปศาสนาเป็นที่มาของวัฒนธรรมไทยเพราะวิถีชีวิตของคนไทยผูกพันกับ พระพุทธรูปศาสนา เช่น การบวช การแต่งงาน เป็นต้น 5) พระพุทธรูปศาสนาเป็นสถาบันหลักของสังคมไทย สืบทอดกันมาเป็นช้านาน จึงมีบทบาทสำคัญในด้านต่างๆ เช่น การศึกษา ด้านสังคม ด้านศิลปกรรม เป็นต้น 6) พระพุทธรูปศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวัฒนธรรมด้วยวิถีชีวิตของคนไทยผูกพันอยู่อย่าง แนบแน่น 7) พระพุทธรูปศาสนาเป็นเอกลักษณ์ของชาติ คนไทยซึมซาบเอาหลักปฏิบัติของ พระพุทธรูปศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ก่อให้เกิดความเป็นเอกลักษณ์ของคนไทย เช่น รักความเป็น อิสระ มีน้ำใจไมตรี เป็นต้น 8) พระพุทธรูปศาสนาในฐานะเป็นมรดกของชาติที่เข้ามาในดินแดนสุวรรณ ภูมิ ก่อน พ.ศ. 500 และยังคงอยู่จนปัจจุบัน 9) พระพุทธรูปศาสนาในฐานะที่ช่วยสร้างสรรค์อารยธรรม

เช่น ศิลปวัฒนธรรมไทยมีเอกลักษณ์ที่มีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนา 10) พระพุทธศาสนาในฐานะที่ช่วยสร้างความสงบสุขให้แก่โลก

นีน่า วัน กอร์คคอม (2559, หน้า 43) เขียนในหนังสือพระพุทธศาสนาในชีวิตประจำวันไว้ว่า เหตุจูงใจให้ศึกษาพระพุทธศาสนา คือ ความอยากรู้ขนบธรรมเนียมและความรู้สึกนึกคิดของคนไทย การศึกษาพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งสำคัญทำให้เข้าใจวัฒนธรรมไทย เพราะเหตุว่าความรู้สึกนึกคิดและจิตใจของคนไทยได้รับการอบรมมาในทางพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน

ฐิธฐา มณีนเตร (2553, หน้า 115-119) กล่าวว่า วัฒนธรรมไทยคือวิถีชีวิตของคนไทยที่อยู่ร่วมกันผ่านการสื่อความหมายและการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ตามลักษณะไทย เป็นผลรวมของประสบการณ์ ความรู้ และภูมิปัญญาที่สืบทอดจากบรรพบุรุษ ลักษณะเด่นของวัฒนธรรมไทย ได้แก่ ยึดพระพุทธศาสนาเป็นหลัก เชื่อในกฎแห่งกรรม นิยมทำบุญ และศิลปกรรมไทยล้วนเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ผูกพันกับสถาบันพระมหากษัตริย์ เป็นวัฒนธรรมเสรีที่เปิดโอกาสให้เลือกวิถีชีวิต และเน้นการเคารพผู้ใหญ่ พระสงฆ์ และการอยู่ร่วมกันอย่างเอื้อเฟื้อและให้อภัย

พระปัญญา จิตตภาณ, เขตต์พนธ์ วิชชุรังษี และพรประทาน ชูโต (2562) สรุปในบทความ “วัฒนธรรมไทยตามแนวพุทธศาสตร์” ว่า พุทธศาสนามีอิทธิพลและเป็นแม่แบบของวัฒนธรรมไทย คนไทยผูกพันกับความเชื่อและแนวปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนา ทำให้วัฒนธรรมไทยและพุทธศาสนาแยกจากกันไม่ได้ เพราะพุทธศาสนาเป็นรากฐานของสังคมไทยอย่างแท้จริง ทั้งนี้ พุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทยมีบทบาทต่อสังคมในหลายด้าน ได้แก่ กำหนดรูปแบบของสถาบันและบทบาทในสังคม ควบคุมพฤติกรรม เป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นหนึ่งเดียว กำหนดแนวทางปฏิบัติร่วมกัน สะท้อนความหมายของชีวิต และหล่อหลอมบุคลิกภาพของสังคมไทย

สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทย แยกจากกันได้ยาก เพราะเป็นตัวกำหนดรูปแบบและบทบาทของสถาบัน ควบคุมสังคม เป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นหนึ่งเดียว สร้างแนวปฏิบัติร่วม และหล่อหลอมบุคลิกภาพของสังคม ช่วยให้คนไทยตระหนักถึงความหมายของชีวิต ส่งผลให้คนไทยมีลักษณะพิเศษ เช่น สุภาพ อ่อนน้อม มีสัมมาคารวะ ยิ้มแย้ม เอื้อเฟื้อ มีน้ำใจ กตัญญู รักอิสระ ให้อภัย และเชื่อในกฎแห่งกรรม นิยมทำบุญ ทำให้เกิดศิลปกรรม พิธีกรรม และประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยตรงหรือทางอ้อม

2.2.3. ความหมายและเนื้อหาของวัฒนธรรม

สุชีพ ปุณฺณานุภาพ (2540, หน้า 1) ให้คำจำกัดความของวัฒนธรรมไว้ว่า คือ วิถีชีวิตซึ่งสังคมมนุษย์ทำให้เจริญขึ้นเพื่อสนองความต้องการอันเป็นมูลฐานที่มีต่อความดำรงอยู่รอด ความถาวรแห่งเชื้อสาย และการจัดระเบียบแห่งการประสบเหตุการณ์ทางสังคม วัฒนธรรม คือ ประมวลแห่งงานทางวัตถุ แบบหรือกระบวนแห่งองค์การทางสังคม แบบแผนความประพฤติที่ได้รับการอบรมมาแล้ว

ความรู้ ความเชื่อถือ และการดำเนินงานอื่นๆทั้งปวงซึ่งได้มีการทำให้เจริญขึ้นในสังคมมนุษย์ ดังนั้นวัฒนธรรมจึงได้แก่การจัดการกับเหตุแวดล้อมมนุษย์

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2539, หน้า 18) แสดงความเห็นว่ วัฒนธรรมจะมีคุณค่าได้ก็ต่อเมื่อคนเรามีปัญญาเข้าถึงสัจธรรมที่เป็นรากฐานของวัฒนธรรม รู้เข้าใจเหตุผลแห่งการกระทำของตนว่ารูปแบบนี้มีเพื่ออะไร หากไม่มีเหตุผลแล้ววัฒนธรรมนั้นจะไม่สามารถดำรงอยู่ได้ยั่งยืน หรือมีละนั้นก็จะไม่สามารถรักษาความหมายที่แท้จริงได้ ในที่สุดก็จะเคลื่อนคลาดแล้วความหมายอย่างอื่นที่ทวีปติผิดเพี้ยนที่จะเข้ามาสิ่งสู่แทนรูปแบบเดิม ซึ่งเมื่อเวลาผ่านไปนานเข้า ตัวรูปแบบยังมีอยู่ แต่เนื้อหาและความหมายไม่ใช่ของเดิมเสียแล้ว

ในปี พ.ศ. 2495 ได้มีการประกาศ พระราชกฤษฎีกาจัดวางระเบียบราชการกรมการวัฒนธรรมในกระทรวงวัฒนธรรม โดยแบ่งกองในกรมการวัฒนธรรมออกเป็น 2 กอง คือ 1) กองวัฒนธรรมวิทยา แบ่งเป็น 4 แผนก คือ แผนกคติธรรม แผนกเนติธรรม แผนกวัตถุธรรม และแผนกสทธรรม 2) กองวัฒนธรรมสัมพันธ์ เป็นงานด้านส่งเสริม แบ่งเป็น 4 แผนก คือ แผนกส่งเสริมทางจิตใจ แผนกส่งเสริมทางศิลปกรรม แผนกส่งเสริมทางวรรณกรรม และแผนกส่งเสริมทางระเบียบประเพณี โดยมีรายละเอียดคือ 1) คติธรรม เป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับจิตใจเป็นหลักในการดำเนินชีวิตส่วนใหญ่ได้มาจากทางศาสนา 2) เนติธรรม เป็นวัฒนธรรมทางด้านกฎหมาย หรือระเบียบข้อบังคับ กฎกติกา รวมทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีความสำคัญเสมอด้วยกฎหมาย หรือการกระทำบางอย่างที่ไม่มีกฎหมายห้ามไว้ แต่ถ้าใครทำเข้าก็เป็นที่ยึดถือของสังคม เช่น พ่อแม่มีหน้าที่เลี้ยงดูบุตรถ้าพ่อแม่เพิกเฉยละทิ้งหน้าที่ ก็จะถูกกฎหมายลงโทษ แต่เมื่อลูกโตขึ้นไม่เลี้ยงดูพ่อแม่ ไม่ถือว่าผิดกฎหมาย บ้านเมืองจะลงโทษไม่ได้ แต่จะเป็นที่ครหาในทางของสังคม 3) สทธรรม เป็นวัฒนธรรมทางสังคมหรือวัฒนธรรมในการติดต่อเกี่ยวข้องกับกลุ่มชน เป็นมารยาทในสังคม เช่น มารยาทในการพูด มารยาทการรับประทานอาหาร ฯลฯ 4) วัตถุธรรม เป็นวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมที่มนุษย์ได้สร้างขึ้น โดยไม่ได้หมายถึงเฉพาะวัตถุทางศิลปกรรมเท่านั้น ยังรวมถึงบ้านเรือน เครื่องแต่งกาย เครื่องใช้ ถนน บ้านเรือนเครื่องอำนวยความสะดวกก็จัดเป็นวัตถุธรรม วัฒนธรรมทุกสำนักย่อมดำเนินนโยบายวัฒนธรรมให้ได้ผลครบทั้งทางคติ ทางกฎหมาย ทางวัตถุ และทางสังคม (Ministry of Interior, Thailand, 2008; สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2540, หน้า 11, 116) อนึ่ง การแบ่งวัฒนธรรมออกเป็น 4 ด้านนี้ยังใช้อยู่ถึงปัจจุบันนี้ จะเห็นได้จากบทเรียนในวิชาสังคมศึกษาในโรงเรียนชั้นประถมและมัธยมในประเทศไทย (โรงเรียนกุหลาบวิทยา, 2564; บรรณวิทย์ เล้าสุริพงษ์, 2565; สุทัศน์ ภูมิรัตนจิรินทร์, ม.ป.ป.) เป็นต้น

ยศ สันติสมบัติ (2540) นักมานุษยวิทยาได้สรุปลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมไว้ 6 ประการ คือ 1) วัฒนธรรมเป็นความคิดร่วมและค่านิยมทางสังคมซึ่งเป็นตัวกำหนดมาตรฐานของพฤติกรรมของบุคคลมีความสอดคล้องกับผู้อื่น เช่น ค่านิยมอย่างหนึ่งในสังคมไทย คือ การเคารพนับถือผู้ใหญ่ เมื่อเด็กพบผู้ใหญ่ที่ตนรู้จัก เด็กทราบดีว่าตนควรยกมือไหว้เพื่อทักทายและแสดงความเคารพ

ขณะเดียวกันผู้ใหญ่ก็สามารถคาดคะเนได้ว่า เด็กจะไหว้ตนและตนควรจะรับไหว้ 2) วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์เรียนรู้ที่ละน้อยจากการเติบโตในสังคมแห่งหนึ่ง วัฒนธรรมเปรียบเสมือน “มรดกทางสังคม” ที่ผ่านกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม เช่น การอบรมสั่งสอน และประสบการณ์ต่างๆ ที่บุคคลสั่งสมจากการเป็นสมาชิกสังคม 3) วัฒนธรรมมีพื้นฐานมาจากการใช้สัญลักษณ์ เช่น เงินตรา สัญญาณไฟจราจร สัญลักษณ์ทางศาสนา เช่น พระพุทธรูป เป็นต้น 4) วัฒนธรรมเป็นองค์รวมของความรู้และภูมิปัญญาที่สนองความต้องการพื้นฐานและการอยู่รอดของมนุษย์ เช่น สอนให้มนุษย์รู้จักหาอาหารอย่างมีประสิทธิภาพ วางกฎเกณฑ์ให้มนุษย์ดำเนินชีวิตอย่างมีระเบียบแบบแผน เพื่อให้สังคมทำงานได้อย่างมีระบบและช่วยให้มนุษย์ปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม 5) วัฒนธรรม คือกระบวนการที่มนุษย์กำหนดนิยามความหมายให้กับชีวิตและสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัว เช่น พยายามกำหนดความหมายของชีวิต อาจจะออกมาในรูปของความเชื่อทางศาสนา พิธีกรรม เทพปกรณัม จักรวาลวิทยา ฯลฯ เป็นจุดเริ่มต้นในการสร้าง “แนวความคิด” พื้นฐานของระบบการเมืองการปกครองของสังคมนั้น 6) วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่งและมีความเปลี่ยนแปลงปรับตัวตลอดเวลาด้วยสาเหตุหลายประการ เช่น การกระจายวัฒนธรรม (Diffusion) เช่น ความคิดและค่านิยมที่มาจากวัฒนธรรมอื่น การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีทางการผลิต เป็นต้น

คุณ โทซันธ (2545) กล่าวว่าคำว่า “วัฒนธรรม” เป็นคำสมาสระหว่างภาษาบาลีกับสันสกฤต แปลตามรากศัพท์ได้ความว่าสภาพอันเป็นความเจริญงอกงามหรือลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Culture” ซึ่งหมายถึง การเพาะปลูกบำรุงให้เจริญงอกงาม ลักษณะสำคัญของวัฒนธรรม คือ 1) เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกฝนเรียนรู้และพิจารณาหาเหตุผลได้ ต่างจากสัตว์อื่นที่กระทำการต่างๆ จากสัญชาตญาณเท่านั้น มนุษย์เริ่มเรียนรู้จากสิ่งใกล้ตัว เช่น การอยู่กิน การเดินทาง การแต่งกาย การประกอบอาชีพ หรือการผลิตเทคโนโลยีต่างๆ ไม่ใช่เป็นไปโดยกรรมพันธุ์ 2) มีลักษณะเป็นมรดกทางสังคม ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น รับช่วงสืบทอดเรื่อย ๆ ถ้าวัฒนธรรมใดสูญสิ้นไปแสดงถึงว่า คนรุ่นก่อนมิได้ถ่ายทอดให้คนรุ่นใหม่ 3) มีลักษณะเปลี่ยนแปลงและไม่คงที่ เมื่อมนุษย์มีการเรียนรู้สิ่งต่างๆ มากขึ้น ก็มีการแทนที่สิ่งเก่า หรือปรับปรุงของเดิมให้เหมาะสมกับสถานการณ์ 4) มีลักษณะเป็นส่วนรวม มิใช่เป็นของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เพราะเป็นสิ่งที่สังคมยอมรับปฏิบัติเป็นบรรทัดฐานของสังคม ทุกคนเป็นผู้มีส่วนร่วมและร่วมมือในการทะนุบำรุงส่งเสริม หรือปรับปรุงดัดแปลงหรือแม้แต่การเลิกใช้

องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO, 2001) ได้ให้ความหมายของคำว่า Culture ไว้ว่า คือ กลุ่มลักษณะโครงสร้างที่เป็นเอกลักษณ์ในสังคมทางด้านอารมณ์ ปัญญา วัตถุสิ่งของ และ จิตวิญญาณ ที่แสดงออกมาในรูปศิลปะ วรรณกรรม วิถีชีวิต การอยู่ร่วมกันในสังคม การให้คุณค่า ประเพณี และความเชื่อ และได้แบ่งวัฒนธรรมออกเป็น 5 ประเภท คือ 1) สาขามนุษยศาสตร์ ได้แก่ วัฒนธรรมที่วัดด้วยขนบธรรมเนียมประเพณี คุณธรรม ศีลธรรม

จริยธรรม ค่านิยม ศาสนา ปรัชญา ประวัติศาสตร์ โบราณคดี มารยาทสังคม การปกครอง กฎหมาย ฯลฯ 2) สาขาศิลปะ ได้แก่ วัฒนธรรมในเรื่องภาษา วรรณคดี ดนตรี วรรณกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ฯลฯ 3) สาขาช่างฝีมือ ได้แก่ วัฒนธรรมในเรื่องการเย็บปักถักร้อย แกะสลัก ทอผ้า จักสาน ทำเครื่องเงิน เครื่องเงิน เครื่องทอง เครื่องถม จัดดอกไม้ ฯลฯ 4) สาขาหัตถกรรมศิลป์ ได้แก่ วัฒนธรรมเรื่องอาหาร เสื้อผ้า การแต่งงาน บ้าน ยา ครอบครัวย ฯลฯ 5) สาขากีฬาและนันทนาการ ได้แก่ วัฒนธรรมในการเล่น มวยไทย ฟันดาบสองมือ กระบี่กระบอง กีฬาพื้นบ้าน ฯลฯ (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม, 2534, หน้า 6)

สุชีพ ปุญญานุภาพ (2540, หน้า 85) กล่าวว่า วัฒนธรรมเป็นครลองชีวิตอันครอบคลุมทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้น ความเชื่อและศาสนาจัดเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง และตามมติของนักสังคมวิทยาบางท่านศาสนาซึ่งได้แก่ความเชื่อและการปฏิบัติตามความเชื่อนั้นนับเป็นจุดสุดยอดของวัฒนธรรมเลยทีเดียว

สรุปได้ว่า วัฒนธรรมหมายถึงวิถีชีวิตจากองค์รวมของปัญญาที่พัฒนาเพื่อความอยู่รอดและสนองความต้องการของมนุษย์อันถ่ายทอดจากการเรียนรู้สืบทอดกันมาและไม่ใช่ว่าจากกรรมพันธุ์ พุทธวิถีในประเทศไทย หมายถึง แนวทางการดำเนินชีวิตตามวัฒนธรรมไทยที่มีรากฐานจากพระพุทธศาสนา แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนาต่อสังคมและวัฒนธรรมไทย การวิจัยเรื่องนี้มุ่งศึกษาการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรมโดยใช้โครงสร้างของวัฒนธรรม 4 ด้าน คือ คติธรรม เนติธรรม สหธรรม และวัตถุธรรม ตามการแบ่งของกรมการวัฒนธรรมไทยและกระทรวงวัฒนธรรมเดิมที่ยังใช้อยู่ในปัจจุบัน เพื่อให้เนื้อหาที่เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทยมากที่สุด

2.2.4. คติธรรมที่มีรากฐานจากพระพุทธศาสนา

คติธรรมเป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับจิตใจ อันเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ซึ่งส่วนใหญ่ได้มาจากทางศาสนา ความเชื่อจัดเป็นนามธรรมที่จับต้องไม่ได้ แต่เป็นสิ่งสำคัญอันทำให้เกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรม คติธรรมที่พบว่าเป็นเรื่องหลักที่สำคัญในสังคมไทยและนำมาศึกษาในงานวิจัยชิ้นนี้ คือ ความเชื่อเรื่องกรรม ภพภูมิ สังสารวัฏ ไตรลักษณ์และนิพพาน

1) ความเชื่อเรื่องกรรม

ความเชื่อเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรมนั้นเป็นความเชื่อพื้นฐานของคนไทยมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยมาถึงปัจจุบัน ดังสุภาษิตที่ได้ยินกันทั่วไปว่า “ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว” “ถ้าไม่มีไฟ ที่ไหนจะมีควัน” “ให้ทุกข์แก่ท่าน ทุกข์นั้นถึงตัว” (สุภาษิตไทย, 2567) “กงเกวียนกำเกวียน” (Wordyguru, 2566) หรือในเพลงไทย เช่น เพลง “ทำดี ได้ดี” ของ อัสนี วสันต์ โชติกุล (MusicATM, 2556) เป็นต้น คำสอนในสี่ธรรมตามยุคสมัยของครูอาจารย์ผู้เป็นที่รู้จักในสังคมที่สอนเกี่ยวกับกรรมดี-กรรมชั่วและนรก-สวรรค์นั้นมีมาในทุกยุคสมัย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

หนังสือ “ไตรภูมิพระร่วงหรือไตรภูมิกลา” เป็นหนังสือที่มีเนื้อหาพระพุทธศาสนาที่เป็นองค์ความรู้ในสมัยพระมหาธรรมราชาลิไทยอันเป็นยุคที่พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง โดยแสดงให้เห็นว่ากรรมที่แต่ละบุคคลทำไว้จะนำไปสู่การเวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิต่างๆ หากทำดีก็จะได้ไปเกิดในภพภูมิที่ดี หากทำชั่วก็จะได้ไปเกิดในภพภูมิที่ไม่ดี (พญาสิทธิ, 2555)

ท. เลียงพิบูลย์ เขียนหนังสือเกี่ยวกับเรื่องกรรมและผลของกรรมไว้กว่าสองร้อยเล่มจากประมาณปี พ.ศ. 2501 เช่น ชุด ทำดีได้ดี-ทำชั่วได้ชั่ว และชุดกฎแห่งกรรม โดยเขียนจากเหตุการณ์จริงหรือบุคคลจริง เล่าถึงเรื่องบาปบุญคุณโทษ การเวียนว่ายตายเกิด วิญญาณ การระลึกชาติ การชดใช้กรรม เจ้ากรรมนายเวร และหลักกรรมตามการตีความของผู้เขียน เมื่อหนังสือได้รับความนิยมมาก ทำให้ได้รับการสร้างเป็นละครโทรทัศน์ในปี พ.ศ. 2520 ได้รับความนิยมมากและนำเสนออยู่ต่อเนื่องยาวนานหลายปี และสร้างอีกครั้งในปี พ.ศ. 2533 (พงศกร จินดาวัฒนะ, 2567)

หลวงพ่ोजรัญ จิตธมโม (2532) สอนเรื่องการใช้กรรมฐานในการแก้กรรมมาโดยตลอด โดยเน้นว่า “ใครเจริญวิปัสสนากรรมฐานอย่างต่อเนื่อง สร้างความดีให้ติดต่อกัน สร้างความดีถูกตัวบุคคล ถูกสถานที่ ถูกเวลา ต่อเนื่องกันเสมอต้นเสมอปลายแล้ว คนนั้นจะได้รับผลดี 100%” หลวงพ่อมีสื่อธรรมที่เกี่ยวกับกฎแห่งกรรมหลายเล่มอยู่ในเว็บไซต์ของวัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรี ในบทความเรื่อง “กรรมวิธี: การแก้กรรมของพระธรรมสิงห์บุราจารย์ (จรัญ จิตธมโม) กล่าวไว้ว่า ท่านสอนให้ศิษย์พยายามแก้ไขปัญหิต่าง ๆ ด้วยตนเองโดยวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวทางสติปัฏฐาน 4 การอธิษฐานจิตขอขมากรรม ขอโทษกรรม การแผ่เมตตา และการสวดมนต์ โดยใช้หลักให้เร่งกระทำความดีเพื่อให้กรรมดีได้เข้าแทรกแซง ซึ่งจะเป็นการบรรเทาอุกศลกรรมให้ค่อย ๆ จางหายไป (ศิริพัชร์ พัฒนวรเศรษฐ์, พระศรีวินยาภรณ์, สุเชาว์ พลอยชุม, 2565)

สุภาพรรณ ณ บางช้าง (2535 ข, หน้า 28) ศึกษาเรื่องขนบธรรมเนียมประเพณี: ความเชื่อและแนวปฏิบัติในสมัยสุโขทัยถึงสมัยอยุธยาตอนกลาง กล่าวเรื่องความเชื่อในอำนาจกฎแห่งกรรมว่าชีวิตทุกชีวิตประสบสภาวะสุขทุกข์แตกต่างกันไปในกระแสการเวียนว่ายตายเกิดตามการกระทำและผลการกระทำของตน โดยเป็นไปตามกฎแห่งกรรม ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว กฎแห่งกรรมนี้ครอบคลุมกระแสชีวิตทุกชีวิต ไม่ยกเว้นผู้ใด การประพฤติดีชั่วของบุคคลนอกจากจะมีผลต่อบุคคลผู้กระทำแล้วยังมีผลต่อภาวะดีชั่วเป็นสุขเป็นทุกข์ของสังคมส่วนรวมด้วย

พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร) (2541) เขียนหนังสือ “กรรมที่ปณี” อธิบายเรื่องกรรมอย่างละเอียด เช่น ประเภทแห่งกรรมว่าโดยหน้าที่ กรรมที่ว่าด้วยลำดับการให้ผล กรรมที่ว่าด้วยเวลาให้ผล ผลแห่งกรรมที่เป็นอกุศล ผลของกรรมที่เป็นกุศล พร้อมยกอุทาหรณ์มากมายจากพระไตรปิฎกที่กล่าวว่า ทำกรรมอย่างไรแล้วได้ผลอย่างไร ไปเกิดในภพภูมิไหนด้วยเหตุไรอีกด้วย

สุชีโว ภิกขุ (2544, หน้า 18) ได้อธิบายไว้ว่า หลักเรื่องกรรมหรือทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่วนี้เป็นหลักสำคัญในพระพุทธศาสนาซึ่งสอนให้คนเว้นจากการประพฤติดีชั่ว ประพฤติความดี ให้รู้จัก

ควบคุมความประพฤติของตน คือ เมื่อทราบว่าความรุ่งเรืองหรือความเสื่อมทรามในชีวิตอยู่ในมือของตนแล้ว จะได้เว้นกรรมชั่ว ทำแต่กรรมดี เหตุผลที่คนเราเกิดมาไม่เหมือนกันนั้นเพราะผลกรรมที่ทำไว้แต่ชาติปางก่อนไม่เหมือนกัน ผลกรรมที่ทำไปแล้วเราแก้ไม่ได้ แต่เราสามารถควบคุมผลแห่งกรรมใหม่ได้ การทำความดีเพิ่มเติมไว้เสมออาจช่วยตัดรอนผลของกรรมเก่าให้เพลาลง การให้ผลของกรรมมีต่างกัน บางอย่างเร็วทันตาเห็น บางอย่างช้า บางอย่างช้ามาก บางคนจึงเข้าใจผิดว่าทำดีไม่ได้ดี ทำชั่วไม่ได้ชั่ว คนย่อมสำคัญผิดตราบเวลาที่กรรมนั้นๆยังไม่ให้ผล

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) สอนเรื่องกรรมในหนังสือของท่านหลายเล่ม เช่น “กรรมตามนัยแห่งพุทธธรรม” ซึ่งอธิบายว่า กรรมเป็นหนึ่งในนิยาม 5 ได้แก่ อุดุนิยาม พินนิยาม จิตตนิยาม กรรมนิยาม และธรรมนิยาม กรรมแบ่งตามคุณภาพเป็นอกุศลและกุศล และตามทวารเป็นกายกรรม วาจากรรม และมโนกรรม รวมถึงการจำแนกในแง่มุมต่าง ๆ ทั้งด้านความดีความชั่ว และการให้ผลของกรรม (พระเทพเวที (ประยุทธิ์ ปยุตฺโต), 2529) หนังสืออื่น ๆ ที่ท่านเขียนยังรวมถึง “กรรม-นรกสวรรค์ สำหรับคนรุ่นใหม่” (2542) และ “บุญ-กรรม นรก-สวรรค์ เลือกกันได้ทุกคน” (2561)

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน) (2555) สอนเรื่องกรรมไว้ในหนังสือ “อำนาจอันยิ่งใหญ่แห่งกรรม” ว่า อำนาจของกรรมยิ่งใหญ่มากที่สุดในโลก ไม่มีอำนาจใดทำลายล้างได้ กรรมนำเพื่อถือและให้ผลตรงตามเหตุโดยไม่มียึดติดด้วยอำนาจใดเลย ความพรั่งพร้อมด้วยสมบัติย่อมเกิดแต่ความบริจาศ ความขาดแคลนย่อมเกิดแต่ไม่มีการบริจาศ ความปลงใจเชื่อในเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรมจะทำให้กลัวการทำความผิด เมื่อไม่ทำความผิดดี ผลไม่ดีย่อมไม่เกิดแก่ตน ความสบายทั้งปวงย่อมมีมา เมื่อประสบเหตุแห่งความทุกข์ยากจะทำให้ยอมรับได้ว่า ตนเป็นผู้ทำเหตุไม่ดีไว้ และการให้ผลของกรรมก็ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้พ้น ความไม่เข้าใจเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรมมีโทษสถานเดียว ไม่มีคุณเลย

สรุปได้ว่า คนไทยเชื่อเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรมมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย โดยมีหลักฐานจากคำสอนของครูอาจารย์และนักปราชญ์ที่มีชื่อเสียงในสังคมไทยเกี่ยวกับกรรมในแง่มุมต่าง ๆ มีหลักว่า ทำดีได้ดี-ทำชั่วได้ชั่ว และผลของกรรมที่ตามติดตัวไปทุกหนแห่ง ด้วยคตินี้ทำให้คนไทยเกรงกลัวต่อบาปและหมั่นทำดีเพื่อให้ได้ผลดีมาสู่ตน เกิดเป็นวิถีการดำเนินชีวิตจากความเชื่อในเรื่องกรรมและผลของกรรม นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่เข้าใจถึงคติเรื่องของกรรมจะสามารถเข้าใจพฤติกรรมของคนไทยและทำให้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธในประเทศไทยมีความหมายมีความลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น

2) ความเชื่อเรื่องภพภูมิและสังสารวัฏ

คติเรื่องภพภูมิและสังสารวัฏเป็นความเชื่อพื้นฐานของคนไทย และเกี่ยวข้องแนบแน่นกับเรื่องกรรมและผลของกรรม ดังจะเห็นจากเพลงละคร “พิภพมัจจุราช” ที่กล่าวว่า “ถ้าทำดีให้ไปสวรรค์ ทำชั่วพระยมว่าไง ข้าฯ ส่งลงไปนรกโลกกันด้นะสิ...” (เนื้อเพลงออนไลน์, ม.ป.ป.) และสุภาษิตไทย เช่น “สวรรค์ในอก นรกในใจ” ที่ชี้ว่า ความสุขทุกข์ขึ้นอยู่กับใจของเราเอง (สุภาษิตไทย, 2567)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2554) ยังให้คำจำกัดความของภพภูมิ เช่น “นรก” คือแดนแห่งการลงโทษผู้ทำบาป, “สวรรค์” คือโลกของเทวดา, “เปรต” คือสัตว์ในอบายภูมิ ครูบาอาจารย์ที่สอนเรื่องกรรมก็มักกล่าวถึงผลของกรรมที่นำพาให้เวียนว่ายอยู่ในสังสารวัฏและภพภูมิต่าง ๆ อยู่เสมอ

หนังสือ ไตรภูมิพระร่วง หรือ ไตรภูมิภิกษา (พญาลิไท, 2555) อธิบายเรื่องเวียนว่ายตายเกิดในไตรภูมิตามกรรมที่ทำไว้ ได้แก่ 1) กามภูมิ คือภูมิที่สัตว์ยังยึดติดโลก โกรธ หลง แบ่งเป็น 11 ภูมิ ได้แก่ นรก ตีรจณาน เปรต อสุรกาย มนุษย์ และสวรรค์ 6 ชั้น คือ จาตุมหาราชิกา ดาวดึงสา ตูลิตา ยามา นิมมานรดี และปรนิมมิตวสวัตตี 2) รูปภูมิ คือแดนพรหมที่มีรูป มี 16 ชั้น เช่น พรหมปาริฉชะ พรหมบุโรหิต มหาพรหม และอีกหลายชั้นที่ผู้เกิดใน 5 ชั้นสุดท้ายจะไม่กลับมาเป็นมนุษย์ และเข้าสู่นิพพานในชั้นนั้น 3) อรูปภูมิ คือแดนพรหมที่ไม่มีรูป มี 4 ชั้น คือ อากาสนัญญายตนะ วิญญานัญญายตนะ อากิญจัญญายตนะ และเนวสัณญานาสัญญายตนะ หากทำกรรมดีจะได้เกิดในภพที่ดี หากทำกรรมชั่วจะได้เกิดในภพที่ต่ำกว่า และหากไม่ต้องการเวียนว่ายตายเกิดต้องเข้าสู่นิพพาน

พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร) (2541, 442-736) กล่าวในหนังสือกรรมที่ปณี แบ่งผลแห่งกรรมออกเป็น 4 กลุ่มใหญ่ คือ อกุศลกรรม นำสัตว์ไปสู่อบาย 4 คือ ตีรจณานภูมิ เปรต อสุรกาย และนรก กามาวจรกุศลกรรม นำสัตว์ไปเกิดในกามสุขคติ 7 ภูมิ ได้แก่ มนุษย์ และสวรรค์ 6 ชั้น คือ จาตุมหาราชิกา ดาวดึงสา ยามา ตูลิตา นิมมานรดี และปรนิมมิตวสวัตตี รูปาวจรกุศลกรรม นำผู้บรรลุนิพพานไปเกิดในพรหมโลก 16 ชั้น โดยแบ่งตามฌานชั้นต่าง ๆ คือ ปฐมฌาน (3 ชั้น) ทุตติยฌาน (3 ชั้น) ตติยฌาน (3 ชั้น) และจตุตถฌาน (2 ชั้น) รวมถึง ปัญจสุทธาวาสพรหมภูมิ อีก 5 ชั้น ซึ่งเป็นที่อยู่ของอนาคามีและอรหันตบุคคล นอกจากนี้ ผู้ที่บรรลुरुูปาวจรฌานจะไปเกิดใน อรูปภูมิ ซึ่งมีเพียงจิตเท่านั้น ได้แก่ อากาสนัญญายตนะ วิญญานัญญายตนะ อากิญจัญญายตนะ และเนวสัณญานาสัญญายตนะ

เพื่อ หริพิทักษ์ (2552, หน้า 91) กล่าวไว้ในหนังสือ “เวียนเกิด” ไว้ว่า ความเวียนเกิดมีความสัมพันธ์จาก “กรรม” (กรรมสนอง กรรมชดเชย ผลของกรรม) แล้วจึงเกิดวัฏฏความเวียนเกิด ถ้ามีความเข้าใจหรือเชื่อในเรื่องกรรมและผลของกรรมก็ย่อมเชื่อถึงการเวียนเกิดเวียนตายด้วย ซึ่งเกาะเกี่ยวสืบเนื่องกันเป็นลูกโซ่ตราบไต่ที่ยังมีตัณหาและความปรารถนา ความปรารถนาก็ให้เกิดเจตนา เจตนาให้เกิดกรรม แล้วกรรมสะท้อนหรือสนองกรรมและผลของกรรมเนื่องกันไป

พิน ดอกบัว (2557) ศึกษาเรื่อง “แนวความคิดเกี่ยวกับสังสารวัฏ: การเวียนว่ายตายเกิดในพระพุทธศาสนา” พบว่า เรื่องการเวียนว่ายตายเกิดปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และแหล่งอื่น มีผู้ระลึกชาติมากมายทั้งในและต่างประเทศ พระพุทธศาสนาเชื่อว่า มีสังสารวัฏแน่นอน โดยกิเลส เช่น อวิชชา ตัณหา อุปาทาน เป็นเหตุให้เกิดกรรมและผลกรรมวนเวียนไม่สิ้นสุด ภพภูมิต่างๆรองรับการเกิดใหม่ตามระดับสภาพ ทุกภพล้วนมีความทุกข์ต่างกัน นิพพานเท่านั้นที่เป็นสุขอย่างยิ่ง ผู้เข้าถึงนิพพานสิ้นทุกข์ ไม่ต้องเวียนเกิดอีก ผู้ปรารถนาไปสวรรค์ต้องทำกุศลและยกระดับจิตด้วยคุณธรรม ผู้ปรารถนานิพพานต้องปฏิบัติสมณะและวิปัสสนา เจริญอุบายมรรคมีองค์ 8 จนบรรลุอรหันต์

วสิน อินทสระ (2558, หน้า 97-98) กล่าวว่า หลักพระพุทธศาสนาแสดงวิญญูะ คือ วิญจกรแห่งชีวิตที่ดำเนินเป็นเหตุและผล 3 ขั้นตอน คือ 1) กิเลสวิญ คือ แรงขับเคลื่อนของกิเลสที่ก่อให้เกิดการกระทำทั้งดีและชั่ว 2) กรรมวิญ คือ การกระทำมีเจตนาที่ก่อให้เกิดผลตามมา 3) วิบากวิญ คือ ผลของกรรมที่เกิดขึ้น หากเป็นผลดีทำให้บุคคลพอใจและเกิดกิเลสในทางโลภะต่อไป หากเป็นผลร้ายทำให้เกิดทุกข์และกิเลสในทางโทสะ หากไม่รู้เท่าทันก็กลายเป็นโมหะ วิญจกรนี้คือ กิเลส -> กรรม -> วิบาก -> กิเลส วงเวียนอย่างไม่สิ้นสุด

ณัฐพล โสติธรัตน์วิโรจน์ (2562, หน้า 1-20) อธิบายไว้ว่า กรรมมีความสัมพันธ์กับภพภูมิและสังสารวัฏ โดยสัตว์โลกตายแล้วจะไปเกิดในภพภูมิใดขึ้นอยู่กับกิเลสและกรรมที่เกี่ยวข้องกับภพภูมินั้น ๆ แนวคิดเรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดนั้นปรากฏให้เห็นในสังคมไทยจากการยอมรับภาวะของชีวิตที่เกิดขึ้นมาในลักษณะที่แตกต่างกันตามบุญบารมี วาสนา หรือคุณความดีที่ได้สั่งสมมาแต่ชาติปางก่อน หากเป็นผู้มีบารมีสูงภาวะชีวิตของบุคคลนั้นก็จะเป็ชีวิตที่มั่งมี มีอำนาจ เป็นชนชั้นสูง ดังในสำนวนไทยว่า “แข่งเรือแข่งพายแข่งได้ แข่งบุญวาสนาแข่งไม่ได้”

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) (2564, หน้า 988-994) กล่าวในหนังสือ “พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย” ว่า โลกมนุษย์เป็นสถานที่ที่มีโอกาสมากที่สุดในการเลือกทำกุศลกรรมและปฏิบัติธรรม มีทั้งสุขและทุกข์ ทำให้ได้ประสบการณ์และบทเรียนชีวิตมากมาย การฝึกกำหนดจิตในโลกมนุษย์ช่วยให้สติพัฒนาและก้าวหน้าในการฝึกตน เทวดาและชาวสวรรค์มีแต่ความสุข ทำให้เกิดความประมาทและมัวเมา เพราะสติไม่ตั้งมั่น แม้เทวดาทั่วไปจะมีอายุยืนยาว แต่ก็ยังมีอวิชชา ไม่รู้สังขารเช่นเดียวกับมนุษย์ จิตของเทวดาก็เหมือนมนุษย์ ส่วนใหญ่ยังเป็นปุถุชนที่มีความกิเลสหมุนเวียนในสังสารวัฏเช่นกัน แม้แต่พระพรหมที่มีคุณธรรมสูง ก็ยังประมาทว่า ตนเป็นนิรันดร์ ซึ่งเป็นความผิดพลาด การอ่อนนอนบนบานเทวดาทำให้เกิดผลเสีย ทั้งฝ่ายเทวดาและมนุษย์ เพราะเทวดาจะหลงในลาภสักการะ ทำให้พยายามผูกมัดมนุษย์ให้พึ่งพาอยู่ตลอด ส่งผลให้เทวดาดี ๆ ที่ช่วยเหลือคนดีโดยไม่หวังผลประโยชน์เบื้อหนายและถอยห่าง สร้างโอกาสให้เทวดาร้ายแสวงหาผลประโยชน์มากขึ้น และมนุษย์ยิ่งมัวเามามากขึ้น แท้จริงแล้ว มนุษย์ที่ทำความดีควรทำด้วยตนเองโดยไม่ต้องพึ่งพาเทวดาส่วนเทวดาดี ๆ จะช่วยเหลือมนุษย์ดีตามคุณธรรมของตนเอง เมื่อมนุษย์ดีเดือดร้อน เทวดาจะลงมาช่วยเอง สรุปคือ: “การเพียรพยายามทำความดี เป็นหน้าที่ของมนุษย์การช่วยเหลือคนทำความดีเป็นหน้าที่ของสวรรค์ เราทำหน้าที่มนุษย์ให้ดีที่สุดก็แล้วกัน”

สรุปได้ว่า คนไทยมีความเชื่อในเรื่อง ภพภูมิสังสารวัฏ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องอย่างแนบแน่นกับคติเรื่อง กรรม โดยมีหลักฐานทั้งจากคำสอนของครูบาอาจารย์และหนังสือจำนวนมากเพื่อรองรับความอยากรู้ของคนไทย ความเชื่อนี้ส่งผลให้คนไทยนิยม ทำบุญสะสมกรรมดี เพื่อไปเกิดในภพภูมิที่ดีหลังตาย และกลัวบาปเพราะไม่ต้องการไปตกนรก รวมถึงนิยมทำบุญอุทิศให้ผู้วายชนม์ที่อยู่ในภพภูมิอื่น และแผ่เมตตาให้สัตว์ทั้งหลายที่อยู่ร่วมในสังสารวัฏ หากนักท่องเที่ยวยาวต่างชาติเข้า

ใจความเชื่อเหล่านี้ จะช่วยให้เข้าใจพฤติกรรมและพิธีกรรมไทย เช่น การทำบุญ การกรวดน้ำอุทิศกุศล และการแผ่เมตตาได้ดีขึ้นด้วย

3) ความเชื่อเรื่องไตรลักษณ์

ไตรลักษณ์เป็นหนึ่งในแนวคิดหลักของพระพุทธศาสนาที่ปรากฏชัดในสังคมไทย ซึ่งเป็นลักษณะความจริงของโลก 3 ประการ คือ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา ร่วมกับหลักอริยสัจ 4 และมรรคมีองค์ 8 เพื่อนำสู่การบรรลุเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนาคือพระนิพพาน (ณัฐพล โสติรัตนวิวัฒน์, 2562, หน้า 1-17) คนไทยเรามีสุภาษิตที่แสดงคติเกี่ยวกับไตรลักษณ์อยู่มาก เช่น บทว่า “ชั่วเจ็ดที ดีเจ็ดหน” อันหมายความว่า ชีวิตคนเราเอาแน่นอนอะไรไม่ได้ เตี้ยรุ่งเรือง เตี้ยตกอับ ดังนั้น เมื่อถึงคราวตกอับ ก็อย่าเพิ่งหมดอาลัยในชีวิต และเมื่อถึงคราวรุ่งเรืองก็อย่าประมาท (สุภาษิตไทย, 2567) บทว่า “สังขารไม่เที่ยง” หมายความว่า ร่างกายหรือสิ่งที่ประกอบขึ้นมาล้วนมีความไม่แน่นอน มีการเกิดขึ้นและเสื่อมไปเป็นธรรมดา (ClassStart Books, ม.ป.ป.) และยังมีเพลงชื่อว่า “ไม่มีใครอยู่ค้ำฟ้า” ผลงานของ ว. วัชญาณ ขับร้องโดย สุเทพ วงศ์กำแหง (สุดใจ วงศ์ดี, 2020) ที่เนื้อเพลงกล่าวว่า “ไม่มีใครจะอยู่ค้ำฟ้าดินได้ มินานก็ดับสลาย ทุกคนต้องตายเหมือนกัน” หรือเพลงชื่อ “มันบ่แน่ดอกนาย” ขับร้องโดย มณีนุช เสมรสุต คำร้องและทำนองโดย สรวง สันติ (Siammelodies, 2022) มีเนื้อความตอนหนึ่งว่า “เกิดเป็นคนต้องดิ้นรนบ่หยุดโลกมนุษย์ มันบ่แน่บ่นอน” นอกจากนั้นยังมีครูบาอาจารย์สอนเรื่องนี้กันอย่างกว้างขวางมาโดยตลอด ดังตัวอย่างต่อไปนี้

สุภาพรรณ ณ บางช้าง (2535 ข, หน้า 24, 312-313) ได้สรุปสาระสำคัญจากหนังสือไตรภูมิที่พญาสิทธิธรรมาโหวในสมัยสุโขทัยว่า ชีวิตในไตรภูมิดำเนินไปตามกฎสำคัญ คือ กฎแห่งกรรม และกฎแห่งไตรลักษณ์ มีความไม่เที่ยงแท้ สรรพชีวิตในไตรภูมิจึงควรกระทำความดีเพื่อเป้าหมายคือการพ้นจากชีวิตในกระแสไตรภูมิ ลุถึงชีวิตเหนือไตรภูมิคือพระนิพพาน คือ สภาวะดับทุกข์สิ้นเชิง โดยพระพุทธศาสนาจะนำทางให้รู้จักเลื่อนระดับชีวิตให้ดีและประณีตยิ่งขึ้นในกระแสไตรภูมิและรู้แนวทางปฏิบัติสู่ชีวิตเหนือไตรภูมิ โดยคติไตรภูมิเป็นพื้นฐานโลกทัศน์ของคนไทย 4 ด้าน คือ 1) ขั้นตอนและเป้าหมายของชีวิต คือ การทำความดีเพื่อยกระดับชีวิตให้สูงขึ้นในกระแสไตรภูมิ และลุถึงภาวะเหนือไตรภูมิในที่สุด 2) คุณค่าของพระรัตนตรัย หมายรวมถึงคุณค่าของพระพุทธศาสนาที่มีต่อการพัฒนาชีวิต 3) การยอมรับความมีอยู่ของสรรพชีวิตในภพภูมิที่ต่างไปจากมนุษย์ ทำให้เกิดการประสานคติเทพนิกรของพราหมณ์ และคติความเชื่อเรื่องผีตามความเชื่อดั้งเดิมเข้ามาในชีวิตของคนไทยอย่างกลมกลืน 4) เชื่อในอำนาจต่างๆที่สัมพันธ์กับชีวิต ด้วยชีวิตในกระแสไตรภูมิย่อมมีความสัมพันธ์ต่อกัน อิงอาศัยกัน และเป็นเหตุปัจจัยแก่กัน ซึ่งสาระในไตรภูมินี้มีอิทธิพลต่อแนวทางการดำเนินชีวิตด้านต่างๆของคนไทยในสมัยสุโขทัยและอยุธยาเป็นอย่างมาก นับเป็นโลกทัศน์ชีวทัศน์พื้นฐานของคนในสังคม ได้มีการนำสารดังกล่าวมานำเป็นบาทฐานของการสร้างศีลธรรมในสังคมในรูปแบบต่างๆ

รัฐจวน อินทรกำแหง (2539, หน้า 224-225) กล่าวไว้ว่า กฎอิตฺตปปัจจยตาเป็นกฎธรรมชาติที่แสดงให้เห็นว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมย่อมเป็นไปตามเหตุปัจจัยของมันทั้งสิ้น เกิดต่อเนื่องกันเป็นกระแสตามเหตุปัจจัยนั้นๆอย่างไม่มีที่สิ้นสุด มนุษย์จึงควรสำเหนียกว่า ไม่มีสิ่งใดให้ยึดมั่นถือมั่นอย่างจริงจังได้ว่าเป็นฉัน เป็นเรา เป็นเขา เป็นท่าน หรือเป็นมัน ได้เลยสักอย่างเดียว ดังนั้น มนุษย์พึงประกอบเหตุปัจจัยให้ถูกต้องอยู่เป็นประจำ เพื่อความมีชีวิตที่เบิกบานผ่องใสอยู่เนืองนิตย์

วศิน อินทสระ (2558, หน้า 23, 98) อธิบายว่า หลักธรรมหนึ่งที่สำคัญในพระพุทธศาสนา คือ หลักอนัตตา หรือความไม่มีตัวตนที่แท้จริง ทุกสรรพสิ่งล้วนเกิดจากเหตุและปัจจัยที่เชื่อมโยงกันเป็นลูกโซ่ ไม่ว่าจะเป็นปรากฏการณ์ทางกายภาพหรือสภาวะทางจิตใจ ตัวอย่างความคิดความเชื่อของเราล้วนไม่ได้เกิดขึ้นมาเองโดยไม่มีที่มาที่ไป แต่เป็นผลมาจากการหล่อหลอมของประสบการณื สิ่งแวดล้อม และอิทธิพลจากคนรอบข้าง เมื่อเราได้พบเจอข้อมูลใหม่หรือมีปฏิสัมพันธ์กับผู้คนที่มีมุมมองต่างออกไป ความคิดและความเชื่อของเราก็อาจเปลี่ยนไปได้ แสดงให้เห็นว่า ความคิดความเชื่อของเราไม่มีตัวตนที่แท้จริงหรือเป็นแก่นสารคงที่ (อนัตตา) แต่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปตามเหตุและปัจจัยต่าง ๆ การเข้าใจเรื่องอนัตตาช่วยให้เรามีใจที่เปิดกว้างยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่าง โดยไม่ยึดติดกับความเชื่อเดิม ๆ นอกจากนั้น ยังอธิบายว่า วัฏฏะหรืออาการวนเวียนแห่งชีวิตที่ดำเนินไปเป็นเหตุเป็นผลกัน 3 อย่าง คือ 1) กิเลสวัฏฏ ประกอบด้วย อวิชชา ตัณหา อุปาทาน คือ แรงผลักดันของกิเลสทำให้คนเรากระทำการต่าง ๆ 2) กรรมวัฏฏ ประกอบด้วยสังขารและกรรมภพ คือ การกระทำการต่าง ๆ ที่มีเจตนา 3) วิปากวัฏฏ ประกอบด้วย วิญญาน นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ที่แสดงออกในรูปปรากฏที่เรียกว่า อุปปตติภพ ขาติ ขรา มรณะ คือ สภาพชีวิตหรือความเป็นไปอันเป็นผลของกรรม วนเวียนกันอยู่อย่างนี้ เมื่อสิ่งต่าง ๆ เกิดขึ้นโดยการอิงอาศัยกันจึงเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุและปัจจัยอยู่ตลอดเวลาและไม่มีตัวตนที่แน่นอน ไม่เที่ยงแท้ถาวร ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่จริงอย่างเด็ดขาด และไม่ใช่ไม่จริงอย่างเด็ดขาด ทั้งนี้ต้องเน้นย้ำว่า พระพุทธเจ้าเป็นผู้ทรงค้นพบหลักธรรมดานี้เท่านั้น ไม่ได้เป็นผู้ตั้งหลักหรือสร้างหลักขึ้น เช่นเดียวกับนักวิทยาศาสตร์ที่ค้นพบกฎของธรรมชาติและนำมาบอกเล่าให้คนทั้งหลายได้รับรู้

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) (2564, หน้า 74) อธิบายคำว่า “ไตรลักษณ์” ในหนังสือพุทธธรรม ฉบับปรับขยาย ว่า อนิจจตา คือ ความไม่เที่ยง ความไม่คงที่ ภาวะที่มีแล้ว-ไม่มี ความเกิดขึ้นแล้วดับหาย ภาวะที่เกิดขึ้นแล้วสลายไป ทุกขตา คือ ความเป็นทุกข์ ความไม่คงตัว ภาวะที่คงอยู่ไม่ได้ ภาวะที่ถูกบีบคั้นด้วยการเกิดขึ้นและสลายไปเพราะปัจจัยที่ปรุงแต่งให้มีสภาพเป็นอย่างนั้นเปลี่ยนแปลงไป ก่อให้เกิดทุกข์แก่ผู้ที่ยากเข้าไปยึดด้วยตัณหาอุปาทาน อนัตตา คือ ความไม่มีไม่ เป็นตัวตนที่แท้จริงที่จะเป็นเจ้าของครอบครองสิ่งบังคับได้

สรุปได้ว่า คนไทยมีความเชื่อเรื่องไตรลักษณ์มาโดยตลอด เห็นได้จากสุภาษิตต่าง ๆ บทเพลง และคำสั่งสอนของครูบาอาจารย์ให้ตระหนักถึงสามัญลักษณะเหล่านี้และพยายามขัดเกลาจิตใจเพื่อมีความบริสุทธิ์และสามารถหลุดพ้นสู่พระนิพพานได้ในที่สุด โดยสามัญลักษณะเหล่านี้เป็นลักษณะสากลสำหรับมนุษย์ทุกชาติศาสนา ดังนั้น นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติจึงสามารถใช้ประโยชน์จากการศึกษาแนวคิดเรื่องไตรลักษณ์ของคนไทยโดยการประยุกต์ใช้ในชีวิตของตนได้

4) ความเชื่อเรื่องนิพพาน

คนไทยเชื่อว่า นิพพานคือจุดสูงสุดในพระพุทธศาสนา และเป็นเป้าหมายสูงสุดของผู้ปฏิบัติธรรมทุกคน ในวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนามีคำสอนเกี่ยวกับนิพพานอยู่เสมอ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ไตรภูมิพระร่วงกล่าวถึงนิพพานว่า นิพพานสมบัติเป็นสุขอันเกษมยิ่งนักหาที่จะเปรียบปานมิได้ ไม่มีการเจ็บป่วย ไม่แก่ ไม่เฒ่า ไม่ตาย ไม่ฉิบหาย ไม่มีพลัดพรากจากกัน เป็นสมบัติที่เลิศกว่าสมบัติใดในมนุษยโลก เทวโลก และพรหมโลก หนทางที่จะไปสู่นิพพาน คือ มรรค 4 ผล 4 ได้แก่ โสตาปัตติมรรค-โสดาปัตติผล สกิทามิมรรค-สกิทามิผล อนาคามิมรรค-อนาคามิผล อรหัตมรรค-อรหัตผล ผู้ใดถึงพระนิพพานแล้ว ผู้นั้นก็ไม่ประสบกับความพินาศเสียหาย ไม่แปรปรวนไปมา ไม่ต้องท่องเที่ยวอีกต่อไป เพราะพระนิพพานมีสภาพสิ้นกิเลสแล้ว พ้นจากทุกข์ทั้งปวง เป็นสันติสุข ไม่เหมือนสรรพสัตว์ทั้งหลายที่ยังคงท่องเที่ยวไปอยู่ในไตรภูมิอย่างไม่รู้จบสิ้น (ธรรมสภา ม.ป.ป., หน้า 229-237)

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน) (2558, หน้า 62) กล่าวว่า นิพพานได้แก่ธรรมะเป็นที่ดับราคะ โทสะ โมหะ ธรรมเป็นที่ดับตัณหา หรือธรรมเป็นที่ดับกิเลสทั้งหมด เมื่อปฏิบัติทำกิเลสสิ้นแล้ว นิพพานก็ปรากฏขึ้นแก่ผู้ดับกิเลสเอง ไม่ได้ขึ้นอยู่กับความอยากหรือไม่อยาก

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2559, หน้า 379) อธิบายว่า “พระนิพพาน” หมายถึงภาวะที่ไร้โรค คือ ความมีสุขภาพจิตสมบูรณ์ ซึ่งจริง ๆ แล้ว คือ ความหมายของภาสิตไทยที่ว่า ความไม่มีโรคเป็นลาภอย่างยิ่งนั่นเอง (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต, 2544, หน้า 71-72) และได้อธิบายเรื่องวิมุตติว่า คือ ความหลุดพ้น ความพ้นจากกิเลส มี 5 อย่าง คือ 1) ตทังควิมุตติ พ้นด้วยธรรมคู่ปรับหรือพ้นชั่วคราว 2) วิกัมภณวิมุตติ พ้นด้วยขมหรือสะกดได้ 3) สมุจเฉทวิมุตติ พ้นด้วยตัดขาด 4) ปฏิปัสสทธิวิมุตติ พ้นด้วยสงบ 5) นิสสรณวิมุตติ พ้นด้วยออกไป โดย 2 อย่างแรกเป็นโลกียวิมุตติ และ 3 อย่างหลังเป็นโลกุตตรวิมุตติ

วรรณสิทธิ ไวทยะเสวี (2560, หน้า 117-127) ระบุว่า “นิพพาน” แยกได้เป็น นิ + วาน นิ แปลว่า พ้น วาน แปลว่า ธรรมที่เป็นเครื่องร้อยรัด (ตัณหา) รวมแล้วแปลว่า ธรรมที่พ้นจากเครื่องร้อยรัด หรือธรรมที่พ้นจากตัณหา อธิบายไว้ว่า บรรดาสัตว์ต่าง ๆ ล้วนผ่านความเกิดความตายมาจนนับไม่ได้และจะต้องเวียนว่ายตายเกิดไปอีกนานก็เพราะมีตัณหา คือ ความยินดีติดใจในอารมณ์ต่าง ๆ

สำหรับนิพพานนั้นเป็นธรรมชาติที่พ้นไปจากตัณหา ความสุขของพระนิพพานนั้นมิใช่ความสุขที่ได้รับจากการเสวยอารมณ์ แต่เป็นความสุขที่พ้นจากกิเลสอันเป็นนิโรธสัง ได้แก่อะไรที่เป็นความสุขที่พ้นจากความทุกข์ และเป็นธรรมที่ดับเสียซึ่งทุกข์สังขและสมุทัยสังข

ประพัฒน์ ศรีกุลกิจ (2561) กล่าวว่า พระนิพพานในพระพุทธศาสนาเถรวาท คือ ภาวะทางจิตที่บรรลุถึงความจริงสูงสุด เป็นธรรมชาติที่ออกไปจากตัณหาเครื่องร้อยรัด พระนิพพานมีความสงบเป็นลักษณะ พระนิพพานเป็นสิ่งที่เที่ยง เป็นสุข และเป็นอนัตตา เพราะภาวะของพระนิพพานหมายถึงภาวะที่พ้นทุกข์ เป็นความดับแห่งกิเลส ภาวะของพระนิพพานตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท คือ ความว่างจากกิเลสตัณหา ว่างจากความยึดมั่นถือมั่นว่า “เป็นเราเป็นของเรา”

แท้จริงแล้ว คติความเชื่อที่มีรากฐานจากพระพุทธศาสนาของคนไทยในเรื่องกรรม ภพภูมิ สังสารวัฏ ไตรลักษณ์ และนิพพาน มีความเกี่ยวพันกันอย่างแยกไม่ได้ สุภาพรรณ ณ บางช้าง (2535 ก, หน้า 251-259) สรุปไว้ว่า ความเชื่อเรื่องกรรม วัฏสงสาร นิพพาน ทำให้คนไทยมีความยึดมั่นในพระรัตนตรัย ค่านิยมในการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา ใฝ่ใจในการทำทานและเมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความกตัญญูต่อพ่อแม่ครูบาอาจารย์ผู้มีพระคุณ พระปัญญา จิตตภาณ, เขตต์พนธ์ วิชชุรังษี และพรประทาน ชูโต (2562) กล่าวว่า คนไทยมีค่านิยมพุทธ เช่น ทาน เมตตา ฉันทะ (ใฝ่ดี ใฝ่รู้ ใฝ่สร้างสรรค์) ความไม่ประมาท การพึ่งตน การใช้ปัญญา การฝึกตน คุณค่าชีวิต (เห็นว่าชีวิตมีค่าควรถนอมรักษา) มีความอิสระไม่ยึดติดตัณหาอุปทาน ความกตัญญูรู้คุณท่าน เป็นต้น แล้วยังมีอุดมการณ์พุทธ คือ มีเป้าหมายในการพ้นไปจากกิเลสตัณหา คือ พระนิพพานนั่นเอง พระชลญาณมุนี (สมโภช ธมฺมโกชโช) และสรวิชัย วงษ์สอาด (2563) ได้ศึกษาเรื่อง “พระพุทธศาสนากับความเชื่อ” ผลการศึกษาพบว่า ในการดำเนินชีวิตของคนไทยนั้นมีความเชื่อเรื่อง บาป-บุญ การเวียนว่ายตายเกิด เรื่องอนิจจัง เรื่องการไม่จองเวร เชื่อว่า ทุกคนเกิดมาเท่าเทียมกัน ชาวพุทธมีเสรีภาพในการเชื่อ ศรัทธา และเชื่อเรื่องกรรม และศาสนามีบทบาทสนองความต้องการทางจิตใจคนในสังคมได้

สรุปได้ว่า คติเรื่องกรรม ภพภูมิ สังสารวัฏ ไตรลักษณ์และนิพพาน เป็นความเชื่อที่มีรากฐานจากพระพุทธศาสนาและมีอิทธิพลต่อสังคมไทยมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ส่งผลให้คนไทยใส่ใจในการกระทำของตน มีจิตใจเมตตา ใฝ่ทำบุญกุศล เกรงกลัวต่อบาป ไม่จองเวร รู้จักปล่อยวางได้ในบางจังหวะของชีวิต เคารพในพระรัตนตรัย ฝึกตนในศีลและภาวนา โดยหวังว่า จะนำไปสู่ภพภูมิที่ดีในชาติหน้าและเป็นการสั่งสมบุญบารมีเพื่อนำไปสู่พระนิพพานอันเป็นจุดหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา คติธรรมเหล่านี้เองที่ส่งผลให้เกิดเป็นวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตตามแนวทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทย ดังจะเห็นได้จากเนติธรรม สหธรรม และวัตรธรรม ที่จะได้กล่าวต่อไป หากนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเข้าใจในความเชื่อเหล่านี้แล้วจะทำให้เข้าใจพฤติกรรม การแสดงออกและพิธีกรรมของคนไทยมากขึ้น ทำให้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในประเทศไทยมีความหมายลึกซึ้งขึ้นมาก

2.2.5. เนติธรรมที่มีรากฐานจากพระพุทธศาสนา

วัฒนธรรมไทยด้านเนติธรรมนั้นเกี่ยวข้องกับภฏกฏติกา จาริตประเพณีที่มีความสำคัญเสมอด้วยกฎหมาย ขนบประเพณี รวมถึงพิธีกรรมต่าง ๆ ในที่นี้จะกล่าวถึงเรื่องจาริตประเพณี ขนบประเพณี และพิธีกรรมในพระพุทธศาสนาที่นักท่องเที่ยวยาวต่างชาติมีโอกาสพบเห็นในการท่องเที่ยวงังวัฒนธรรมวิถีพุทธในประเทศไทย ดังต่อไปนี้

1) จาริตประเพณีการปฏิบัติต่อสถาบันทางสังคม

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายคำว่า จาริตประเพณี ไว้ว่าเป็น “ประเพณีที่นิยมและประพฤติกันสืบมา ถ้าฝ่าฝืนถือว่าเป็นผิดเป็นชั่ว” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554) คำว่า จาริต หมายถึง แบบแผนการประพฤติปฏิบัติที่กระทำสืบต่อกันมาช้านาน มักถือเป็นกฎหรือระเบียบของสังคมที่เกี่ยวกับศีลธรรม ใครไม่ทำตามจาริตจะถือว่า เป็นคนชั่ว ถูกสังคมลงโทษรุนแรงและไม่อาจจะอยู่ร่วมในสังคมนั้นได้ จาริตประเพณีมีหลายด้าน ในที่นี้จะกล่าวถึงจาริตประเพณีการปฏิบัติต่อสถาบันทางสังคม

คนไทยเรามีจาริตประเพณีการปฏิบัติต่อสถาบันทางสังคมมายาวนาน การปฏิบัติต่อสถาบันทางสังคมที่นักท่องเที่ยวงังวัฒนธรรมวิถีพุทธชาวต่างชาติในประเทศไทยมีโอกาสได้เห็น คือ การปฏิบัติต่อกันระหว่างอาจารย์กับศิษย์ และการปฏิบัติต่อกันระหว่างพระสงฆ์กับฆราวาส ดังนี้

(1) การปฏิบัติต่อกันระหว่างอาจารย์กับศิษย์ สังคมไทยถือว่า อาจารย์เป็นผู้มีบุญคุณต่อศิษย์ เพราะท่านประสิทธิ์ประสาทวิชาให้ทั้งในและนอกบทเรียน ศิษย์จึงควรมีความกตัญญูสำนึกรู้ในคุณของอาจารย์ ดังสุภาษิตไทยที่ว่า “ความกตัญญูกตเวทีเป็นเครื่องหมายของคนดี” (สุภาษิตไทย, 2567) สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายกได้ให้พระคติธรรมในเทศกาลวิสาขบูชา วันที่ 8 พฤษภาคม 2560 เกี่ยวกับความกตัญญูไว้ว่า “การดูว่าใครเป็นคนดีจริงหรือไม่ ดูได้ไม่ยาก ถ้าบุคคลใดมีลักษณะของคนเนรคุณ ไม่รู้บุญคุณของผู้มีพระคุณ และไม่พยายามสนองพระคุณแก่ผู้มีอุปการคุณเสียแล้ว ก็เป็นบรรทัดฐานบ่งบอกได้ชั้นหนึ่งว่า คนเช่นนั้นจะมีคุณธรรมชั้นสูงต่อยอดขึ้นไปไม่ได้เลย” (กรมประชาสัมพันธ์, 2566)

คุณ โทชันท์ (2545, หน้า 95-98) ได้สรุปหน้าที่อันศิษย์พึงปฏิบัติต่ออาจารย์ คือ การให้เกียรติและแสดงความเคารพโดยการลุกขึ้นยืนรับตามความเหมาะสมของสถานที่ การกราบไหว้หรือคำนับ การช่วยทำกิจธุระของอาจารย์เกี่ยวกับการเรียนการสอนหรือธุระอื่น การเชื่อฟังคำแนะนำสั่งสอนเพราะธรรมชาติครูอาจารย์ที่ดีนั้นย่อมสั่งสอนด้วยจิตเมตตาและปรารถนาดีเสมอ การอุปัฏฐากหรือการแสดงความกตัญญูโดยการหาโอกาสเข้าไปช่วยเหลือตอบแทนบุญคุณตามโอกาส และตั้งใจเล่าเรียนด้วยความเคารพ ทั้งนี้เพื่อให้ศิษย์สำนึกในหน้าที่ มีความเคารพ กตัญญู มีน้ำใจ มีความรับผิดชอบ อ่อนน้อมว่าง่าย และยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น อาจารย์กับศิษย์ต้องมีความสัมพันธ์

ที่ดีต่อกันในฐานะที่เป็นกัลยาณมิตร ประรณาดิและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยหน้าที่ของอาจารย์ต่อศิษย์ คือ การให้คำแนะนำในสิ่งที่ตั้งมาเป็นประโยชน์ สร้างสรรค์ ทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี สอนด้วยความตั้งใจ วิชาอะไรที่ควรรู้ก็ต้องให้รู้ สอนโดยไม่อำพราง สร้างขวัญกำลังใจแก่ศิษย์ด้วยการด้วยการเชิดชูความรู้ความสามารถ และปกป้องศิษย์มิให้เสื่อมเสีย ผกผันศิษย์กับผู้ใหญ่ในถิ่นที่อาศัย อาจารย์ไม่ทอดทิ้งศิษย์ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน เพื่อให้วิชาสาขาต่างๆ สืบทอดไป

(2) การปฏิบัติต่อกันระหว่างพระสงฆ์กับฆราวาส ในประเทศไทยมีคำสอนเรื่องการปฏิบัติต่อกันระหว่างพระสงฆ์และฆราวาสจากครูอาจารย์หลายท่าน ดังเช่น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2553, 196) สรุปไว้ว่า พระสงฆ์เป็นผู้สูงด้วยคุณธรรมและเป็นผู้นำทางจิตใจ พระสงฆ์ควรอนุเคราะห์คฤหัสถ์ ดังนี้ 1) ห้ามปรามจากความชั่ว 2) ให้ตั้งอยู่ในความดี 3) อนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาดี 4) ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง 5) ทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้แจ่มแจ้ง 6) บอกทางสวรรค์ คือทางชีวิตที่มีความสุขความเจริญให้ คฤหัสถ์ควรบำรุงพระสงฆ์ ดังนี้ 1) จะทำอะไร ก็ทำด้วยเมตตา 2) จะพูดสิ่งใด ก็พูดด้วยเมตตา 3) จะคิดสิ่งใด ก็คิดด้วยเมตตา 4) ต้อนรับด้วยความเต็มใจ 5) อุปถัมภ์ด้วยปัจจัย 4 และที่ชาวบ้านอุปถัมภ์พระสงฆ์ด้วยปัจจัย 4 นั้น เรียกว่า ถวายอามิสทานเพื่อให้ท่านมีพละกำลังในการศึกษาและสั่งสอนธรรม และการที่พระสงฆ์บอกธรรมแก่ชาวบ้านเรียกว่าให้ธรรมทาน เป็นความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกันเพื่อลดความชั่วร้ายและความทุกข์ และถึงประโยชน์สุขร่วมกัน การถวายทานแบบมีปัญญานั้นจะไม่ยึดติดอยู่กับพระองค์ที่ถวาย แต่ให้มองเห็นว่าเป็นการถวายสงฆ์โดยรวมในพระพุทธศาสนาและมองไปถึงสันติสุขของโลก เป็นบุญกุศลที่แท้จริงเรียกว่า สังฆทาน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2560, 7-8, 24)

พระสงฆ์เป็นผู้ถือศีล 227 ฆราวาสจึงควรใส่ใจและเอื้อเฟื้อต่อท่านให้ปฏิบัติตามได้อย่างถูกต้อง พระมหาวิเชียร ธมมวชิโร (2567) สรุปไว้ในบทความเรื่องพระวินัยกับคฤหัสถ์: แนวปฏิบัติตามพระวินัยเพื่อความเข้าใจที่ถูกต้อง ไว้ว่า พุทธบริษัททั้ง 4 เหล่านี้ ต้องศึกษาพระธรรมวินัยเพื่อนำไปประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้อง คฤหัสถ์ต้องเรียนรู้พระวินัยเพื่อป้องกันการปฏิบัติผิดพระวินัย เช่น การถวายอาหารและน้ำปานะ การถวายเงินทองหรือสิ่งของต่าง ๆ การดักบาตร การนิมนต์ และการปวารณา เป็นต้น หรือกิริยามารยาท การกระทำต่าง ๆ ที่แสดงออกทางกาย ทางวาจา ต่อพระภิกษุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องเกี่ยวกับสุภาพสตรี คฤหัสถ์หลายคนมีบทบาทสำคัญในการอุปถัมภ์พระศาสนา เช่น กษัตริย์ในสมัยพุทธกาล มีพระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าปเสนทิโกศล เป็นต้น หรือเศรษฐีและคหบดีหลายคน เช่น อนาถปิณฑิกเศรษฐี โฆสกเศรษฐี จิตตคฤเศรษฐี วิสาขมหาอุบาสิกา เป็นต้น ได้ให้ความอุปถัมภ์ดูแลพระศาสนา ทั้งศึกษาปฏิบัติตามคำสอนจนบรรลุธรรมอีกด้วย

จะเห็นได้ว่า สังคมไทยมีจารีตในด้านธรรมเนียมการปฏิบัติต่อผู้ที่อยู่รอบตัวโดยมีพื้นฐานมาจากพระพุทธศาสนา เช่น การแสดงความเคารพต่อครูอาจารย์ การเป็นอยู่อย่างเกื้อกูลระหว่าง

พระสงฆ์กับฆราวาส เป็นต้น นักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธที่ได้เข้ามาอยู่ในบริบทของการปฏิบัติธรรมจะได้มีโอกาสสังเกตเห็นและเรียนรู้จากการปฏิบัติต่อกันเหล่านี้

2) ขนบประเพณีการปฏิบัติต่อผู้อยู่ในภพภูมิอื่น

คำว่า “ขนบประเพณี” นั้นคือ จารีตประเพณีที่วางเป็นระเบียบแบบแผนไว้แล้วอาจเป็นโดยตรงหรือโดยอ้อม เช่น ลูกที่ไม่เลี้ยงดูพ่อแม่ถือว่าผิดขนบประเพณี (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554) ในการวิจัยนี้ศึกษาเรื่องขนบประเพณีการปฏิบัติต่อผู้อยู่ในภพภูมิอื่นของสังคมไทย สืบเนื่องจากคติความเชื่อเรื่องสังสารวัฏและภพภูมิคนไทยทั่วไปจึงเชื่อว่าผู้ที่อยู่ในภพภูมิอื่นที่มนุษย์มองไม่เห็นด้วยตาเนื้อ และในสังคมไทยมีวิธีปฏิบัติต่อผู้ที่อยู่ในภพภูมิอื่นเหล่านี้เป็นขนบประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

(1) การทำบุญอุทิศให้ผู้อยู่ในภพภูมิอื่น บุญ คือ เครื่องชำระสันทาน ความดี กุศล ความสุข ความประพาสชอบทางกายวาจาและใจ หรือกุศลธรรม บุญกิริยาวัตถุหรือสิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งการทำบุญหมวด 3 คือ 1) ทานมัย ทำบุญด้วยการให้ 2) สีลมัย ทำบุญด้วยการรักษาศีลและประพาสดี 3) ภาวนามัย ทำบุญด้วยการเจริญภาวนา หรือหมวด 10 คือ 1) ทานมัย ทำบุญด้วยการให้ 2) สีลมัย ทำบุญด้วยการรักษาศีลและประพาสดี 3) ภาวนามัย ทำบุญด้วยการเจริญภาวนา 4) อปจายนมัย ด้วยการประพาสอ่อนน้อม 5) เวยยาวัจจมัย ด้วยการช่วยชวนขยายรับใช้ 6) ปัตติทานมัย ด้วยการเฉลี่ยส่วนความดีให้ผู้อื่น 7) ปัตตานุโมทนา มัย ด้วยความยินดีความดีของผู้อื่น 8) ธัมมัสสวนมัย ด้วยการฟังธรรม 9) ธัมมเทศนามัย ด้วยการสั่งสอนธรรม 10) ทิฏฐุชุกัมม ด้วยการทำความเห็นให้ตรง (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559, หน้า 183-184)

การทำบุญอุทิศกุศลให้ผู้ตายเป็นขนบประเพณีไทยอย่างหนึ่งที่มีรากฐานมาจากความเชื่อทางพระพุทธศาสนา เป็นแบบแผนที่ปฏิบัติต่อเนื่องกันมาจนเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต มีรูปแบบชัดเจนและสะท้อนถึงค่านิยมเรื่องกตัญญูและความผูกพันระหว่างญาติพี่น้อง คนไทยนิยมทำบุญในงานเทศกาลต่าง ๆ เพื่อเป็นสิริมงคลและเพื่ออุทิศบุญกุศลให้ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว มีเรื่องราวจากพระไตรปิฎก ขุททกนิกาย เปตวัตถุ **ติโรกฺขบทเปตวัตถุ** กล่าวไว้ว่า

เหล่าชนผู้โอนเคราะห์ ย่อมให้อาหารและน้ำดื่มที่สะอาดประณีต
เหมาะแก่พระสงฆ์ตามกาล อุทิศให้ญาติทั้งหลาย(ที่เกิดเป็นเปรต)อย่างนี้ว่า
ขอทานนี้จงสำเร็จแก่ญาติทั้งหลาย ขอญาติทั้งหลายจงเป็นสุขเถิด ส่วนญาติที่เกิด
เป็นเปรตเหล่านั้น พวกนั้นมาประชุมพร้อมกัน ณ ที่ให้ทานนั้น ย่อมอนุโมทนาใน
อาหารและน้ำดื่มเป็นอันมากโดยเคารพว่า เพราะเหตุแห่งญาติเหล่าใดพวกเราจึง
ได้สมบัติเช่นนี้ ขอญาติเหล่านั้นของพวกเราจงมีอายุยืน อนึ่ง การบูชาญาติผู้เป็น
ทายกก็ได้ทำแก่พวกเราแล้ว และทายกก็ไม่ไร้ผล ก็ในเปตวิสัยนั้น ไม่มีกสิกรรม
(การทำไร่ไถนา) ไม่มีโครักขกรรม (การเลี้ยงวัวไถนา) ไม่มีพาณิขกรรม (การค้า

ขาย) เช่นนั้น การแลกเปลี่ยนซื้อขายด้วยเงินก็ไม่มี ผู้ที่ตายไปเป็นเปรตในเปตวิสัย นั้น ดำรงชีพอยู่ด้วยผลทานที่พวกญาติอุทิศให้จากมนุษย์โลกนี้ น้ำฝนตกลงมาในที ดอนย่อมไหลไปสู่ที่ลุ่มฉ้นใด ทานที่ทายกอุทิศให้จากมนุษย์โลกนี้ ย่อมสำเร็จผล แน่นอนแก่เปรตทั้งหลายฉนั้นเหมือนกัน ห้วงน้ำที่เต็มย่อมยังสมุทรสาครให้เต็ม เปี่ยมฉฉใด ทานที่ทายกอุทิศให้จากมนุษย์โลกนี้ ย่อมสำเร็จแก่เปรตทั้งหลายฉนั้นเหมือนกัน กุลบุตรเมื่อระลึกถึงอุภาระที่ญาติผู้ละไปแล้วทำไว้ในกาลก่อนว่า ผู้นั้นได้ให้สิ่งนี้แก่เรา ได้ทำสิ่งนี้แก่เรา ได้เป็นญาติ มิตร และสหายของเรา ก็ควร ถวายทักษิณาทานอุทิศให้แก่ญาติผู้ละไปแล้ว (ขุ.เปต. 26/16-22/170-171)

ในอรรถกถาได้อธิบายไว้ว่า พระเจ้าพิมพิสารทรงถวายสวนไผ่แก่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าแต่ มิได้ทรงอุทิศทานให้แก่ใคร ๆ เลย เปรตญาติทั้งหลายที่เฝ้ารอคอยการอุทิศทานอยู่ต่างคร่ำครวญ ครั้นตกลางคืนเหล่าเปรตจึงพากันเข้าไปในพระราชนิเวศน์ส่งเสียงโหยหวนกรีดร้องคร่ำครวญด้วย เสียงอันน่าสะพรึงกลัวแบบต่าง ๆ พระเจ้าพิมพิสารทรงได้สดับแล้วทรงหวาดกลัว พอรุ่งเช้าจึงไปทูล ถามพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อทรงทราบว่าเป็นเปรตญาติมาขอส่วนบุญ พระองค์จึงได้ถวายภัตตาหาร ผ้าไตรจีวรและไทยธรรมเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้หมู่ญาติ เหล่าเปรตจึงได้พ้นจากอภัพของเปรตและได้ ทิพยสมบัติ เช่น อาหารทิพย์ ทิพยภูษาอาภรณ์ สระโบกขรณีสวยสดงดงามมาก และได้มาปรากฏกาย ให้พระราชาเห็นเป็นการแสดงความขอบคุณก่อนไปเสวยสุขในสุคติโลกสวรรค์ (ขุ.เปต.อ. 49/28-46)

ในทางพระพุทธศาสนายังมีคำว่า “พลี” ซึ่งหมายถึง การสละเพื่อช่วยหรือบูชา (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์, 2559, หน้า 264) เป็นคำหนึ่งในบรรดาคำเดิมของศาสนาพราหมณ์น้อยคำที่ พระพุทธเจ้าทรงยอมให้ผ่านเข้ามาในพระพุทธศาสนาโดยเกือบมิได้เปลี่ยนความหมายเลย เพราะแต่ เดิมมีความหมายเป็น “การสละให้เพื่อเกื้อกูลหรือดำรงเลี้ยง” ในศาสนาพราหมณ์นั้นเขาให้เทวดา ผี คน ตลอดจนสัตว์ต่าง ๆ สิ่งที่เป็นพลีได้แก่อาหาร ข้าว ตลอดจนดอกไม้ น้ำหอม รูป เป็นต้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2555)

นอกจากนั้นยังมีคำสอนที่มาจากพระพุทธศาสนาเรื่องการใช้โภคทรัพย์ (โกคาทิยะ 5) ไว้ว่า คนเราควรหาโภคทรัพย์ด้วยความขยันและสุจริต และใช้ทรัพย์นั้นเพื่อ 1) เลี้ยงตัว มารดาบิดา บุตร ภรรยา และคนในปกครองทั้งหลายให้เป็นสุข 2) บำรุงมิตรสหายและผู้ร่วมกิจการงานให้เป็นสุข 3) ป้องกันภัยอันตราย 4) ทำพลี 5 อย่าง คือ ญาติพลี (สงเคราะห์ญาติ) อดิธิพลี (ต้อนรับแขก) ปุพพเปตพลี (ทำบุญอุทิศให้ผู้ล่วงลับ) ราชพลี (บำรุงราชการด้วยการเสียภาษีอากร เป็นต้น) เทวตาพลี (ถวายเทวดา คือ สักการะบำรุงหรือทำบุญอุทิศสิ่งที่เคารพบูชาตามความเชื่อถือ) (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2553, หน้า 232)

เมื่อทำบุญแล้วมีการกรวดน้ำเพื่ออุทิศบุญไปให้ผู้วายชนม์ที่เป็นญาติพี่น้อง ผู้มีพระคุณ ทั้งหลาย รวมถึงเทวดาชั้นต่าง ๆ ดังตัวอย่างจากหนังสือสวดมนต์วัตรทองเนียม มี “คำกรวดน้ำอัมมิณา”

เป็นภาษาบาลี แปลเป็นไทยได้ความตอนหนึ่งว่า “ด้วยเดชบุญ กุศลผลบุญแห่งข้าพเจ้าได้อุทิศไปนี้ ของจงไปค้าชูอดหนุนบิดา มารดา ครู อุปัชฌาย์ อาจารย์ พระมหากษัตริย์ ญาติสนิท มิตรสหาย สัตว์น้อยใหญ่ พระภูมิเจ้าที่ เจ้ากรุงพาลี พระนางธรณี พระนางคงคา พญามัจจุราช นายนิรยบาล นายพันธุละเสนาบดี ศิริคุตอำมาตย์ กับทั้งท้าวจตุโลกบาลทั้งสี่ ขึ้นจาดุมหาราชิกา เบื้องบนจนถึงที่สุด มหาพรหม ...” (วัดทองน็ยม เขตหนองแขม กรุงเทพมหานคร, 2564, หน้า 27)

จะเห็นได้ว่า คนไทยยังมีความระลึกนึกถึงผู้วายชนม์ไปแล้วและยังมีขนบประเพณีการทำบุญและอุทิศบุญให้ผู้วายชนม์ได้อนุโมทนาบุญตามโอกาส แม้จะอยู่ในภพภูมิอื่นแล้ว

(2) การแผ่เมตตาไปยังสัตว์โลกทั้งหลาย ในสังคมไทยมีการปฏิบัติแผ่เมตตาสืบต่อกันมานาน เช่น การแผ่เมตตาหลังสวดมนต์ก่อนนอน หรือในการทำบุญต่าง ๆ มักเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมทางศาสนา เช่น ในงานศพ งานทำบุญบ้าน พิธีกรรมของวัด หรือกิจกรรมชุมชน เกี่ยวข้องกับค่านิยมทางวัฒนธรรม เช่น ความกรุณา ความสงบ ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น และมีบทสวดที่ใช้ร่วมกันทั่วประเทศ เช่น บท “แผ่เมตตาให้ตนเอง” และ “แผ่เมตตาให้สรรพสัตว์” วัดและโรงเรียนในประเทศไทยจะสอนให้พุทธศาสนิกชนแผ่เมตตาอยู่เสมอ การแผ่เมตตาเป็นการส่งความปรารถนาดี ความรัก และความเมตตาไปยังตนเอง ผู้อื่น และสรรพสัตว์ทั้งหลาย โดยไม่มีการแบ่งแยกหรือเงื่อนไข การแผ่เมตตาเป็นการพัฒนาจิตใจให้มีความเมตตา กรุณา และปราศจากความโกรธเคือง เพิ่มความสงบสุขภายในตนเองและส่งต่อไปให้ผู้อื่น สามารถลดความเครียด ความโกรธ และความเกลียดชังในจิตใจ เกิดความสัมพันธ์ที่ดีและความเข้าใจระหว่างมนุษย์ด้วยกัน

บทสวดแผ่เมตตาให้สรรพสัตว์ทั้งหลายที่ใช้เป็นหลัก คือ

สพเพ สตฺตา อเวรา อพฺยาปัชฺฌา อนินฺหา สุขี อุตฺตานํ ปหิรฺหนตุ แปลว่า ขอสัตว์ทั้งหลาย, (ที่เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน) หมดทั้งสิ้น, (จงเป็นสุขเป็นสุขเถิด) อย่าได้มีเวรแก่กันและกันเลย, (จงเป็นสุขเป็นสุขเถิด) อย่าได้เบียดเบียนซึ่งกันและกันเลย, (จงเป็นสุขเป็นสุขเถิด) อย่าได้มีทุกข์กายทุกข์ใจเลย, จงมีความสุขกายสุขใจ, รักษาตน (ให้พ้นจากทุกข์ภัยทั้งสิ้น) เถิด (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต), 2559, หน้า 254)

โดยข้อความในวงเล็บ เป็นส่วนที่เพิ่มเข้ามาในคำแปลเป็นภาษาไทย ผู้เจริญเมตตาธรรมอยู่เสมอจนจิตมั่นในเมตตาเมตตาเป็นคุณสมบัติประจำใจจะได้รับอานิสงส์ คือ ผลดี 11 ประการ คือ 1) หลับก็เป็นสุข 2) ตื่นก็เป็นสุข 3) ไม่ฝันร้าย 4) เป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลาย 5) เป็นที่รักของอมนุษย์ทั้งหลาย 6) เทวดาย่อมรักษา 7) ไม่ต้องภัยจากไฟ ยาพิษ หรือศัตรูร้าย 8) จิตเป็นสมาธิง่าย 9) สนิหน้าผ่องใส 10) เมื่อจะตาย ใจก็สงบ ไม่หลงใหลไร้สติ 11) ถ้ายังไม่บรรลุคุณพิเศษที่สูงกว่า ย่อมเข้าถึงพรหมโลก (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต), 2559, หน้า 254)

การแผ่เมตตาจะทำให้ผู้ปฏิบัติเป็นประจำมีจิตใจอ่อนโยน เป็นการแผ่บุญกุศลให้กับบุคคลอื่น เช่น ผู้มีพระคุณ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ญาติสนิท มิตรสหาย เทวดา เจ้ากรรมนายเวร และสัตว์ทั้งหลาย ผู้ที่ได้รับความเมตตานี้ก็จะจิตใจอ่อนโยน เยือกเย็น และได้พบกับความสุขทางใจไปด้วย ทำให้อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ปราศจากความระแวงซึ่งกันและกัน เป็นเหตุให้ไม่เบียดเบียนกัน แต่จะอุดหนุนเกื้อกูลกัน เชื้อใจกันด้วยจิตใจที่บริสุทธิ์ วิธีการแผ่เมตตาที่ถูกต้อง ให้ฝึกแผ่เมตตาให้ตนเองก่อน แล้วจึงแผ่เมตตาไปยังคนใกล้ชิด โดยจะแผ่เมตตาหลังจากการสวดมนต์หรือหลังจากการนั่งสมาธิยังได้ผลดีมาก (บทสวดมนต์, 2024)

จะเห็นได้ว่าสังคมไทยมีความผูกพันกับญาติพี่น้องและผู้มีพระคุณ ถึงแม้จะตายจากโลกมนุษย์ไปแล้วก็ยังคงมีความระลึกถึงและส่งทำบุญอุทิศไปให้ในโอกาสต่าง ๆ ตามสมควร นอกจากนั้นยังมีการแผ่เมตตาให้ไปยังสัตว์โลกในภพภูมิต่าง ๆ ทั้งหมด ทั้งที่รู้จักกันและไม่รู้จักกัน แต่การส่งความปรารถนาดีต่อกันนั้นเป็นพลังที่ดีที่ตอบสนองแก่ผู้ส่งทำให้มีความสุขใจ เมื่อกระทำบ่อย ๆ ทำให้เกิดเป็นชนบประเพณีปฏิบัติต่อผู้ที่อยู่ในภพภูมิอื่น จนเกิดเป็นเอกลักษณ์ของสังคมไทยที่ไม่เหมือนสังคมในประเทศอื่น ๆ อันนี้ท่ต้องเทียะชาวต่างชาติน่าจะได้รับทราบและเข้าใจถึงที่มาที่ไปของชนบประเพณีที่ปฏิบัติสืบกันมานี้

3) พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา

ความเชื่อทางศาสนาเป็นความรู้สึกนึกคิดและเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมการแสดงออกทางกายและวาจา พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นจากการประมวลหลักคำสอนมาสรุปให้ผู้ปฏิบัติยึดเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต (สุวรรณ สุวรรณเวช, 2546, หน้า 295) ถือปฏิบัติเป็นแบบอย่างสืบต่อกันมาเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงาม (ฝ่ายบริหารหอจดหมายเหตุและศูนย์ศิลปกรรมแห่งประเทศไทย สถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ม.ป.ป.) ศาสนพิธีและพิธีกรรมต่าง ๆ มีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของบุคคลตั้งแต่เกิดจนตาย สังคมที่เจริญแล้วนิยมความเป็นระเบียบเรียบร้อย มีขั้นตอนในการทำกิจกรรมต่างๆ (อารี วิชาชัย, 2543, คำนำ) พิธีกรรมเป็นเครื่องฝึกวินัย หรือเป็นพื้นฐานในการฝึกฝนพัฒนาคนในด้านศีล ซึ่งคือการควบคุมกายวาจาให้อยู่ในความดีงาม พิธีกรรมเป็นเครื่องฝึกกายวาจาให้อยู่ในระเบียบ จึงเป็นการฝึกวินัยขั้นต้น เช่น ให้นั่งเป็นระเบียบให้สงบกายวาจา และให้ทำตามลำดับตามแบบตามแผนที่ตกลงกัน ให้หมู่คนเรียบร้อยงดงาม และทำกิจกรรมได้ผลพร้อมเพรียงกัน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), 2551)

ศาสนาพิธีทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทยแบ่งได้เป็น 4 หมวด คือ 1) กุศลพิธี หรือพิธีกรรมที่เนื่องด้วยการอบรมเพื่อความดีงามทางพระพุทธศาสนา เช่น การเวียนเทียนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การรักษาศีลต่าง ๆ พิธีสวดมนต์ เป็นต้น 2) บุญพิธี คือ การทำบุญอันเป็นประเพณีในครอบครัวและเกี่ยวเนื่องกับวิถีชีวิตของสังคม มี 2 ประเภท คือ งานมงคล คือ การทำบุญเพื่อให้เกิดความสุขสวัสดิ์และความเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง ญาติพี่น้อง ครอบครัว หรือบุคคลอื่นที่มี

ความปรารถนาดีต่อกัน ความเป็นสิริมงคลแก่สถานที่ เช่น ทำบุญวันเกิด ทำบุญวันแต่งงาน เป็นต้น ส่วนงานอวมงคล คือ การทำบุญอุทิศให้แก่บรรพบุรุษ หรือบุคคลที่เสียชีวิตไปแล้ว 3) ทานพิธี คือ พิธีถวายทานต่าง ๆ เช่น ปาฏิบุคลิกทาน (เฉพาะเจาะจงบุคคล) การถวายสังฆทาน (ไม่เจาะจง) การถวายกฐิน ผ้าป่า ผ้าอาบน้ำฝน 4) ปกณกพิธี คือ พิธีเบ็ดเตล็ด เกี่ยวกับมารยาท และวิธีปฏิบัติ ศาสนพิธีเช่น วิธีตั้งโต๊ะหมู่บูชา การจัดอาสนะสงฆ์ วิธีจุดธูปเทียน วิธีประเคนของพระสงฆ์ พิธีทอดผ้าบังสุกุล วิธีอาราธนาศีล อาราธนาพระปริตร อาราธนาธรรม วิธีกรวดน้ำ ฯลฯ (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2556) งานวิจัยนี้มุ่งศึกษากิจกรรมที่นักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธชาวต่างชาติได้พบเห็นในบริบทของการร่วมปฏิบัติธรรมในประเทศไทย ได้แก่ การสวดมนต์ การตักบาตร และพิธีในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ดังต่อไปนี้

(1) พิธีตักบาตร การตักบาตรพระสงฆ์เป็นการทำบุญที่คนไทยนิยมมาก คำว่า “บิณฑบาต” มาจากคำบาลีว่า “บิณฑบาต” แปลตามศัพท์ว่า “การตักของก้อนข้าว” หมายถึง การทำอาหารให้ตกลงไปในบาตรพระ ตามหลักหน้าที่ของชาวพุทธอุบาสกอุบาสิกาต้องช่วยกันบำรุงพระศาสนา และสงเคราะห์พระสงฆ์ด้วยปัจจัย 4 ได้แก่ การถวายอาหารบิณฑบาต ถวายผ้าจีวร ถวายเสนาสนะ และถวายคิลานเภสัช และการบิณฑบาตเป็นวัตรสำคัญของพระสงฆ์ (สุวรรณ สุวรรณเวช, 2546, หน้า 301)

กรมศาสนากล่าวถึงหลักควรปฏิบัติในการตักบาตรไว้ว่า 1) ไม่ควรเฉพาะเจาะจงพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง 2) เมื่อพระสงฆ์เดินมาใกล้ ยกอาหารที่จะใส่บาตรเสมอหน้าผาก พร้อมอธิษฐานว่า ทานที่ข้าพเจ้าให้ดีแล้ว ขอจงนำมาซึ่งความสิ้นไปแห่งกิเลส เทอญ 3) ใส่อาหารลงในบาตร ด้วยอาการสำรวมระมัดระวัง 4) ยกมือไหว้พระสงฆ์ 5) เมื่อใส่บาตรเสร็จแล้ว กรวดน้ำอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษผู้ล่วงลับ ด้วยการอธิษฐานให้บุญสำเร็จแก่ญาติทั้งหลาย และองค์ประกอบในการทำบุญ ประกอบด้วยหลักการ 3 ประการ คือ 1) สิ่งที่ทำมาทำบุญบริสุทธิ์หรือวัตถุบริสุทธิ์ 2) มีเจตนาบริสุทธิ์ หมายถึง ผู้ให้ต้องมีใจบริสุทธิ์ 3) ผู้รับบริสุทธิ์ หมายถึง พระสงฆ์หรือบุคคลผู้ที่จะให้ต้องบริสุทธิ์ (สวดมนต์ข้ามปี, ม.ป.ป.)

สมทรง ปุณณฤทธิ (2544, หน้า 140-143) กล่าวถึงวิธีปฏิบัติในการตักบาตรไว้ว่า เวลาใส่บาตรควรถอดรองเท้าออกเสียก่อน เพราะการสวมรองเท้าคือการยืนสูงกว่าพระ เป็นการขาดความเคารพ (ยกเว้นกรณีจำเป็น เช่น เท้าเจ็บ) หรือจัดให้พระยืนสูงกว่า เวลาใส่บาตรให้ระวังอย่าให้ข้างร้อน ๆ หล่นโดนมือพระ อย่าเอาทัพพีเคาะขอบบาตร เพราะหากเป็นบาตรดิน บาตรจะแตก ต้องแสดงอาการนอบน้อมเคารพและอย่าแสดงความตระหนี่กลัวข้าวจะหมด อย่าชวนพระสนทนา เช่น ถามว่า ท่านชอบฉันอะไรวันหน้าจะได้นำมาถวาย หรือว่า อาหารที่ถวายไปวันนี้จะพอฉันหรือไม่ คำถามเหล่านี้พระท่านตอบไม่ได้ เป็นอาบัติ อย่าเอาเงินใส่บาตร แม้ใส่ซองถวายก็ไม่ได้ หากพระรับ

จะเป็นอาบัติ ไม่ควรใส่บาตรเมื่อบาตรพระเต็มแล้ว ไม่ควรฆ่าสัตว์เจาะจงเพื่อนำมาทำอาหารถวายพระ หลังจากใส่บาตรแล้วพึงกวาดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้วด้วย

สรุปได้ว่า การบิณฑบาตเป็นจารีตประเพณีของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาและตักบาตรเป็นหน้าที่ของชาวพุทธที่จะทะนุบำรุงสืบทอดพระพุทธศาสนาด้วยการทำทานและเอื้อเพื่อต่อพระสงฆ์ การตักบาตรเป็นการทำบุญที่เป็นที่นิยมทำเพราะทำได้ง่าย นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติสามารถพบเห็นการตักบาตรได้ทั่วไปและอาจได้ร่วมตักบาตรด้วยในการร่วมอบรมปฏิบัติธรรม

(2) พิธีการสวดมนต์ การสวดมนต์ในพระพุทธศาสนาเริ่มจากการเป็นวิธีในการทรงจำคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า หรือที่เรียกว่า มุขปาฐะ ดังพระพุทธพจน์ในพระไตรปิฎก ที่ขนิณายปาฎิการกค **ปาสาทิกสูตร** “ธรรมทั้งหลายที่เราแสดงไว้แล้วเพื่อความรู้ยิ่ง บริษัททั้งหมดนั้นแหละพึงพร้อมเพรียงกันประชุม สอบทานอรรถกับอรรถ พยัญชนะ กับพยัญชนะในธรรมนั้น แล้วพึงสังคายนา ไม่พึงวิวาทกัน เพื่อให้พรหมจรรย์นี้ ตั้งอยู่ได้นาน ดำรงอยู่ได้นาน” (ที.ปา. 11/177/138)

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นประโยชน์ของการสวดมนต์ จึงทรงอาราธนาสมเด็จพระสังฆราชเจ้า (สา ปุสฺสเทว) วัดราชประดิษฐ์ฯ ให้รวบรวมพระสูตรและพระปริตรต่างๆ จากพระไตรปิฎก แล้วโปรดให้พิมพ์ขึ้นเป็นเล่มเรียกว่า ‘สวดมนต์ฉบับหลวง’ พระราชทานไปตามวัดต่างๆ เพื่อพระสงฆ์ได้ท่องจำและใช้ในงานพิธีต่างๆ (พระธรรมโสภณ (สนธิ์ กิจจาโร), 2514, คำนำ) ปัจจุบันมีการสวดมนต์ในงาน 5 งาน คือ ทำวัตรเช้า-เย็น งานมงคล งานอวมงคล ทักษิณานุประทาน (บำเพ็ญกุศลให้ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว) และ งานพิธี การสวดมนต์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทมีอันิสงส์ 7 ประการ คือ ได้ขจัดนิรณ ได้ไตรสิกขา ได้ตัดความเห็นแก่ตัว สมาริมนคง ได้ปัญญาบารมี ได้สืบทอดอายุพระพุทธศาสนา และได้ทำหน้าที่ของพุทธศาสนิกชน (พระสมรรัตน์ รตนสโม และประเวศ อินทองปาน, 2566) ในการสวดมนต์เพื่อรักษาพระพุทธศาสนานั้น มีขั้นตอนดังนี้ คือ ตั้งนะโม 3 จบ แล้วกล่าวพระพุทธานุคุณ พระธรรมคุณ และสังฆคุณ เพื่อระลึกถึงบุญคุณของพระรัตนตรัย จากนั้นเริ่มสวดมนต์ตามสมควรแก่เวลา และจบลงด้วยการแผ่เมตตาให้สรรพสัตว์ทั้งปวง การไหว้พระสวดมนต์เป็นกิจของพุทธศาสนิกชนที่พึงบำเพ็ญทุกวัน ภิกษุที่อยู่ในวัดถือเป็นกิจของพระสงฆ์ที่จะต้องร่วมกันปฏิบัติเป็นประจำทั้งเช้าและเย็น (สุวรรณ สุวรรณเวช, 2546, หน้า 302-303)

พระราชสังวรญาณ (หลวงพ่อดุจ จาณีโย) (2535, หน้า 103-105) สอนให้พุทธศาสนิกชนสวดมนต์เองเป็นประจำเช้าเย็น โดยมีวิธีปฏิบัติ คือ เริ่มด้วยการกล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย จากนั้นสำรวมจิตให้แน่วแน่กล่าวบทคุณของพระพุทธเจ้า คุณของพระธรรม และคุณของพระสงฆ์ จากนั้นให้เจริญพรหมวิหารโดยสวดให้ตัวเองก่อน จากนั้นสวดแผ่เมตตาแก่สัตว์ทั้งหลาย ตามด้วยบทกรุณาบทอุเบกขา ถือว่าเป็นยอดแห่งการสวดมนต์ ให้ทุกคนพยายามท่องจำให้ได้แล้วสวดทุกวัน ๆ ทั้งเช้าและเย็น ต่อเนื่องไป ทำจิตให้มั่นคงต่อบทสวดอย่างแน่วแน่

วิธีการสวดมนต์ที่ถึงพร้อมทั้งกายวาจาใจและนำไปสู่กุศลได้นั้นประกอบด้วยการกระทำอันเป็นกุศลดังนี้ คือ 1) การไหว้-กราบด้วยกิริยาอันแสดงถึงความเคารพ นุ่งด้วยท่าที่เหมาะสมประนมมือในระดับอก ฯลฯ อันเป็นการทำความดีทางกาย 2) การเปล่งเสียงสวดมนต์เพื่อสรรเสริญพระพุทธรูปพระธรรมคุณและพระสงฆ์คุณด้วยน้ำเสียงชัดถ้อยชัดคำ ถูกอักขรวิธี จัดว่าเป็นการทำความดีทางวาจา 3) การตั้งจิตเป็นสมาธิเพื่อระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์สาวก จัดว่าเป็นการทำความดีทางจิตใจ การสวดมนต์ที่ประกอบด้วยปัจจัยทั้ง 3 ครบถ้วนย่อมบังเกิดกุศลแก่ผู้สวดอย่างแน่นอน (วรลักษณ์ ผ่องสุขสวัสดิ์ และพันตรีวิรัช นุโยค, 2561)

สรุปได้ว่า การสวดมนต์เป็นระเบียบวิธีทางพระพุทธศาสนาที่เริ่มจากการทรงจำพระธรรมวินัยสืบทอดมาถึงปัจจุบัน พุทธศาสนิกชนในสังคมไทยได้รับการสอนให้สวดมนต์กันเป็นประจำเข้าเย็น วิธีการสวดมีขั้นตอนในการแสดงความเคารพพระรัตนตรัยทางกายและวาจา ตั้งจิตเป็นสมาธิเปล่งเสียงบทคำสอน และแผ่เมตตา เป็นการดำเนินชีวิตวิถีพุทธที่เป็นกุศลมาก นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่ได้เข้าร่วมปฏิบัติธรรมในประเทศไทยจะได้มีโอกาสร่วมสวดมนต์ทำวัตร นับเป็นการเรียนรู้พุทธวิถีด้วยการมีประสบการณ์โดยตรงอันเป็นหลักการของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

(3) พิธีในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ในประเทศไทยให้ความสำคัญกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนามาก เกือบทุกวัดจะมีการจัดพิธีเพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้มีส่วนร่วมรำลึกถึง และร่วมกิจกรรมในงาน เช่น วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา กลุณ เป็นต้น ในงานวิจัยนี้จะกล่าวถึงการศึกษาเรื่องพิธีในวันวิสาขบูชา และพิธีกลุณ ดังนี้

วันวิสาขบูชา คือ วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 เป็นวันที่มีเหตุการณ์สำคัญที่เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า 3 ประการ คือ เป็นวันประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน ในสมัยรัชกาลที่ 2 พ.ศ. 2360 มีพระราชกำหนดพิธีวิสาขบูชา และให้ราชการหยุด 1 วันเพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้บำเพ็ญกุศลได้โดยสะดวก นับตั้งแต่การทำบุญถวายอาหาร บิณฑบาตรในตอนเช้า ปลอญนกลปลา หรือไปถวายสังฆทานที่วัด รับศีล ฟังพระธรรมเทศนา ในเวลาเย็น นำดอกไม้ ธูป เทียน เครื่องสักการะไปชุมนุมกันรอบอุโบสถหรือเจดีย์ที่ทางวัดกำหนด ไหว้พระสวดมนต์แล้วทำประทักษิณ คือ ประนมมือถือดอกไม้ ธูป เทียน เดินเวียนรอบพุทธสัญลักษณ์ พलगเปล่งวาจาสรรเสริญพระคุณจนครบ 3 รอบ จากนั้นอาจมีพระธรรมเทศนาเรื่องปฐมสมโพธิหรือพระพุทธประวัติ บางแห่งอาจจัดการประกวดโคมไฟ บางวัดมีการตกแต่งวัดให้วิจิตรงดงามด้วย (กรมศิลปากร, 2525) ทั้งนี้องค์การสหประชาชาติได้ประกาศให้วันวิสาขบูชาเป็นวันสำคัญของโลกตามมติของสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติครั้งที่ 54 ประกาศเลขที่ A/RES/53/115 ลงวันที่ 15 ธันวาคม ค.ศ. 1999 (United Nations General Assembly, 1999) เนื่องจากเห็นความสำคัญในคำสอนให้มวลมนุษยมีเมตตาธรรมและขันติธรรมต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เพื่อให้เกิดสันติสุขในสังคม อันเป็นแนวทางขององค์การสหประชาชาติ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2568)

กฐิน เป็นทานที่จำกัดกาล หนึ่งปีมีครั้งเดียว ระยะเวลาที่กำหนดในพระวินัย คือ 1 เดือนเต็มหลังจากออกพรรษา คือ เริ่มตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 ซึ่งเป็นวันลอยกระทงนั่นเอง ผู้มีจิตศรัทธาจะทอดก่อนหรือหลังจากนี้ไม่ได้ (ธนาภิต, 2543, หน้า 102-107) ความเป็นมาของกฐินมีกล่าวไว้ในพระไตรปิฎก พระวินัยปิฎก มหาวรรค ภาค 2 กฐินขันธกะ ไว้ว่า ครั้งหนึ่งพระภิกษุชาวเมืองปาฐา 30 รูป เดินทางมายังสาวตติเพื่อเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าขณะที่พระองค์ประทับอยู่ ณ พระเชตวัน เมื่อใกล้วันเข้าพรรษาไม่สามารถเดินทางต่อไปได้ จึงจำพรรษาที่เมืองสาเกตที่อยู่ระหว่างทาง เมื่อออกพรรษาแล้วก็ออกเดินทางไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ฝนก็ยังชุกอยู่ พื้นดินเป็นหล่มเลน จีวรชุ่มด้วยน้ำ เป็นเหตุให้พระพุทธองค์รับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า

เราอนุญาตให้ภิกษุผู้อยู่จำพรรษาแล้วกรานกฐิน ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้กรานกฐินแล้วจะได้านิสงส์ 5 อย่าง คือ 1) เทียวไปไม่ต้องบอกลา 2) ไม่ต้องถือไตรจีวรไปครบสำหรับ 3) ฉนคณโกษชนะได้ 4) ทรงอธิเรกจีวรได้ตามต้องการ 5) พวกเขาจะได้จีวรที่เกิดขึ้นในที่นั้น ภิกษุทั้งหลาย พวกเขาผู้กรานกฐินแล้วย่อมมีานิสงส์ 5 อย่างนี้แล (วิ.ม. 5/306/145)

ในประเทศไทยนั้น ประเพณีการทอดกฐินนิยมทำกันมากมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย คำว่า กฐิน มีความหมาย 4 ประการ คือ 1) เป็นชื่อของกรอบไม้ อันเป็นแม่แบบสำหรับทำจีวร หรืออาจเรียกว่า สะติง วิธีทำ คือ ทาบผ้าลงไปกับแม่แบบ แล้วตัดเย็บทำให้เสร็จในวันนั้นด้วยความสามัคคีกันอย่างเต็มที่ของสงฆ์ 2) เป็นชื่อของผ้าที่ถวายแก่สงฆ์เพื่อให้สงฆ์นำไปทำจีวร ผ้าที่ถวายนั่นจะเป็นผ้าใหม่หรือผ้าเก่าหรือผ้าบังสุกุลก็ได้ 3) เป็นชื่อกิริยาบุญ คือ การถวายผ้ากฐินแด่ภิกษุสงฆ์ มีข้อกำหนดว่า พระภิกษุสงฆ์ที่จะรับผ้ากฐินได้จะต้องอยู่จำพรรษาในวัดใดวัดหนึ่งครบ 3 เดือน และการถวายผ้าจะต้องทำในช่วง 1 เดือนหลังออกพรรษา การทอดกฐิน คือ การทอดหรือวางผ้าลงไปแล้วกล่าวคำถวายในท่ามกลางสงฆ์ 4) เป็นชื่อของสังฆกรรม เมื่อถวายผ้ากฐินแก่สงฆ์แล้ว ทางฝ่ายสงฆ์จะต้องมีการสวดประกาศขอรับความเห็นชอบจากที่ประชุมสงฆ์ในการมอบผ้ากฐินให้แก่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง (สุภาพรรณ ณ บางช้าง, 2535 ข, หน้า 249) ขั้นตอนในการทำทานกฐินนั้น เมื่อถึงฤดูเข้าพรรษาผู้มีศรัทธาจะไปแจ้งความประสงค์แก่เจ้าอาวาสของวัดแล้วเขียนหนังสือปิดประกาศให้ทราบโดยทั่วกัน ขั้นตอนสำคัญของพิธีทอดกฐิน คือ 1) การถวายผ้ากฐิน ทำเมื่อพระสงฆ์มาประชุมพร้อมหน้าแล้วเจ้าภาพอุ้มผ้ากฐิน กล่าวคำถวายผ้ากฐิน 3 ครั้ง 2) พิธีกรานกฐิน พระสงฆ์ประชุมกัน เมื่อเห็นว่าพระรูปใดมีจีวรเก่าและเป็นผู้รัทธาวิญญูก็พร้อมใจถวายให้รูปนั้น ผู้ที่ได้รับผ้ากฐินจะต้องนำไปทำเป็นผ้าไตรจีวรผืนใดผืนหนึ่ง ทำการตัด เย็บ ย้อม ให้แห้งเสร็จภายในวันนั้น (ธนาภิต, 2543, หน้า 102-107)

สรุปรวมเรื่องเนติธรรมได้ว่า มีเนติธรรมในประเทศไทยที่มีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนา มากมาย ที่เห็นได้ชัดและใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ การปฏิบัติต่อกันระหว่างอาจารย์ศิษย์ พระสงฆ์กับ

ศอก 2 และหน้าผาก โดยให้อวัยวะทั้ง 5 นี้จรดลงกับพื้น หรือผู้หญิงอาจใช้ท่าเทพธิดาด้วยการนั่งหมอบเก็บเท้า ข้อศอกทั้งสองวางกับพื้นตลอดครึ่งแขนพนมมือตั้งเหนือพื้นก้มศีรษะไปหามือจนหน้าผากจรดนิ้วหัวแม่มือแล้วคว่ำมือลงกับพื้น ก้มศีรษะให้หน้าผากสัมผัสพื้นแล้วกลับรวบมือพนมอีก ทำจนครบสามครั้ง (กรมศิลปากร, 2525, หน้า 68-69) ไม่นั่งชี้เท้าไปทางพระพุทธรูป ไม่ปิ่นปาย พระพุทธรูป

(2) มารยาทในการฟังธรรม พุทธศาสนิกชนควรตระหนักถึงคุณประโยชน์ของพระธรรมและแสดงความเคารพ คือ ฟังธรรมด้วยความสงบสำรวม ตั้งใจ ไม่นั่งหลับ ไม่นั่งคุยกัน ไม่คิด ฟุ้งซ่าน การฟังเทศน์หรือการฟังธรรมให้ได้ผลดีนั้นผู้ฟังจะต้องตั้งใจฟัง ไม่ทำการใด ๆ อันเป็นการรบกวนผู้อื่นหรือเป็นการแสดงความไม่เคารพในพระธรรมและพระภิกษุผู้แสดงธรรม พยายามจับใจความเรื่องที่ฟังว่ากล่าวถึงเรื่องใด อย่างไร แล้วจดจำไว้เพื่อนำไปปฏิบัติในโอกาสอันควรต่อไป (ห้องเรียนครูธิดา, 2559ข)

(3) มารยาทในการปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์ การปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระภิกษุทางกาย คือ การแสดงถึงความเคารพอ่อนน้อม เช่น การลุกขึ้นต้อนรับและยกมือไหว้เมื่อพระภิกษุมายังบริเวณพิธี การประนมมือฟังพระธรรมเทศนา การฟังสวดอภิธรรมหรือขณะที่พูดกับพระภิกษุ การกราบเบญจางคประดิษฐ์ การถวายสิ่งของให้พระสงฆ์ด้วยการประเคน การนั่งในที่ที่เหมาะสม เป็นต้น นอกจากนั้นจะต้องไม่แสดงกิริยาที่ไม่สุภาพ หรือกิริยาดูหมิ่นเหยียดหยามต่อพระภิกษุ ไม่แสดงกิริยาเป็นกันเองสนิทสนมกับพระภิกษุเกินควร การปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระภิกษุทางวาจาเป็นการแสดงความเคารพต่อพระภิกษุด้วยวาจาทั้งต่อหน้าและลับหลัง เช่น การพูดจากับพระภิกษุด้วยคำสุภาพนุ่มนวล ใช้คำศัพท์เฉพาะที่พูดกับพระภิกษุให้ถูกต้อง ไม่พูดล้อเล่น ไม่พูดคำหยาบ และควรเป็นเรื่องที่เหมาะสมที่จะพูดกับพระสงฆ์ เป็นต้น การปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระภิกษุทางใจ เป็นการแสดงความเคารพต่อพระภิกษุด้วยจิตใจที่บริสุทธิ์ ด้วยความเคารพอย่างแท้จริง ไม่เสแสร้ง ความเคารพทางใจที่ดีที่สุด คือ การระลึกถึงพระคุณของพระภิกษุแต่ในส่วนที่ดี ตั้งใจที่จะนำคำสอนของท่านไปปฏิบัติ รองลงมาได้แก่ การไม่คิดที่จะทำให้ท่านยุ่งยากเดือดร้อน คิดหาโอกาสที่จะสนับสนุนบำรุงท่านด้วยปัจจัยสี่ หรือคิดที่จะสร้างสรรค์แต่สิ่งที่เป็นประโยชน์พร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือท่านเท่าที่โอกาสจะอำนวย เป็นต้น (ห้องเรียนครูธิดา, 2559 ก)

มารยาทในการปฏิบัติที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ในงานพิธีอาจสรุปได้ดังนี้ 1) การรับพระสงฆ์ เมื่อพระสงฆ์เดินผ่านหน้า หากนั่งเก้าอี้อยู่ ให้ลุกขึ้นยืนรับ เมื่อท่านเดินผ่านมาตรงหน้าให้น้อมตัวลงแล้วยกมือไหว้ เมื่อท่านนั่งเรียบร้อยแล้ว จึงนั่งลงตามเดิม หากนั่งกับพื้นอยู่ ไม่นิยมลุกขึ้นยืนรับเมื่อท่านเดินผ่านมาเฉพาะหน้า นิยมยกมือไหว้ หรือกราบตามความเหมาะสมแก่สถานที่นั้น 2) การให้ที่นั่งแก่พระสงฆ์ นิยมจัดอาสนะสงฆ์ หรือเก้าอี้ไว้ต่างหากจากฆราวาส ให้โอกาสแก่พระสงฆ์นั่งเก้าอี้แถวหน้า หากผู้ชายจำเป็นต้องนั่งแถวเดียวกับพระสงฆ์ นิยมนั่งด้านซ้ายของพระสงฆ์

ส่วนสตรีไม่ควรนั่งแถวเดียวกัน หรืออาสนะยาวเดียวกัน เว้นแต่กรณีจำเป็นต้องมีบุรุษคั่นอยู่ 3) การตามส่งพระสงฆ์ ถ้านั่งเก้าอี้ให้ลุกขึ้นยืนส่งท่าน เมื่อท่านเดินผ่านมาถึงเฉพาะหน้า ให้น้อมตัวลง ยกมือไหว้ ถ้านั่งกับพื้นอยู่ ไม่ต้องยืนส่ง เมื่อท่านเดินผ่านมาถึงเฉพาะหน้า ให้กราบ หรือยกมือไหว้ ตามควร เจ้าภาพหรือประธานพิธี ต้องตามไปส่งท่านจนพ้นบริเวณงาน หรือจนกว่าท่านจะขึ้นรถพ้นออกไปจากบริเวณงานแล้ว โดยก่อนที่ท่านจะจากไป ให้น้อมตัวลงไหว้ 4) เมื่อพระสงฆ์เดินตามหลังมา ให้หลีกเลี่ยงขัดขวางทางด้านซ้ายมือของพระสงฆ์ ยืนตรง มือทั้งสองต้องประสานกันไว้ข้างหน้า หันหน้ามามองท่าน เมื่อพระสงฆ์เดินมาถึงเฉพาะหน้า ให้น้อมตัวลง ยกมือไหว้ ถ้าท่านพูดด้วย ให้ประนมมือพูดกับท่าน ถ้าท่านไม่พูดด้วย ก็ให้อยู่ในท่าปกติ 5) เมื่อเดินตามหลังพระสงฆ์ ให้เดินตามไปเบื้องหลัง โดยให้เอียงไปทางซ้ายของท่านระยะห่างจากท่าน 2-3 ก้าว กิริยาเดินตามหลัง ต้องสำรวมเรียบร้อย (ถาปกรณ กำนิตศิริ, 2564)

ในการเข้าพบพระสงฆ์นั้นหญิงต้องไม่เข้าไปหาพระตามลำพัง เมื่อพบท่านแล้วให้กราบ เบญจางคประดิษฐ์ 3 ครั้งแล้วนั่งพับเพียบ ไม่นั่งบนอาสนะเสมอกับพระสงฆ์ ขณะสนทนาควรสำรวมกาย วาจา ใจ ไม่พูดจาหยาบโลนกับพระ ไม่พูดเล่นหยอกล้อแม้เป็นเพื่อนสนิทกันมาก่อน ไม่สนทนารื่องไร้สาระ ไม่สนทนนานเกินควร เป็นต้น (คุณ โทชน์, 2545, หน้า 183)

สรุปได้ว่า มารยาทการปฏิบัติตนในวัดก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดี มีความสงบเรียบร้อย และร่มเย็นกับทั้งฝ่ายฆราวาสและฝ่ายสงฆ์ ในการท่องเที่ยววัดในประเทศไทยนั้น นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติน่าจะได้ศึกษาหาความรู้ล่วงหน้าหรือมีการประชาสัมพันธ์ก่อนเริ่มเข้าชมวัดเพื่อความสงบเรียบร้อยของวัดและเพื่อเผยแพร่มารยาทชาวพุทธเบื้องต้นให้แก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ

2) การต้อนรับวิถีพุทธ

คนไทยได้ชื่อว่ามีน้ำใจไมตรีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และให้การต้อนรับแก่นักท่องเที่ยวเป็นอย่างดีจนเป็นที่ประทับใจนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ จิตบริการแบบไทย คือ การถ่ายทอดการให้บริการด้วยความจริงใจผ่านจิตสำนึกของศาสนา ความเชื่อ วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีไทยที่ฝังอยู่ในตัวตนของผู้ให้บริการ ในวัฒนธรรมไทยนั้นที่โดดเด่นที่สุดคือการไหว้และการยิ้มแย้มแจ่มใส การไหว้เป็นอวัจนภาษาที่สัมพันธ์กับการอวยพรและการยิ้มที่แสดงถึงความเป็นมิตรของคนไทย นอกจากนั้นอัตลักษณ์ของคนไทยยังรวมถึงการรู้จักกาลเทศะ ความสำรวมในกิริยาและวาจาและการให้ความเคารพผู้อื่น ค่านิยมที่โดดเด่นของไทย 3 ประการที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมไทย ได้แก่ การเอาใจใส่ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และการทำให้ทุกสิ่งเกิดขึ้นได้สำหรับผู้รับ กลายมาเป็นส่วนประกอบของจิตวิญญาณของจิตบริการแบบไทยอย่างลงตัว (ศศิธร รัตนประยูร และ จารุวรรณ แดงบุบผา, 2566)

ในประเทศไทยมีคำสอนมากมายเกี่ยวกับวิธีการต้อนรับหรือปฏิสันถาร ดังตัวอย่างต่อไปนี้ พระมหาอภิพล อภิพล, พระครูโกศลอรธกิจ, และสวสดี อโณทัย (2019) กล่าวว่าตามธรรมเนียมไทยถือว่า เมื่อมีผู้มาเยือนถึงบ้านเจ้าบ้านควรต้อนรับ เป็นการแสดงมารยาทอันดีงาม

ของเจ้าบ้าน การต้อนรับแขกเป็นหลักมนุษยสัมพันธ์ที่สำคัญ ต้องฝึกตนเองให้เข้าสังคมได้อย่างเหมาะสม เมื่อแขกมาเยี่ยมต้องทำให้แขกรู้สึกสบายใจอบอุ่นเหมือนอยู่ที่บ้าน ยามแขกกลับไปจะได้คิดถึงมิตรภาพอันดีงามก็จะกลายเป็นเกลียวสัมพันธ์ที่กระชับแน่นมั่นคงตลอดไป ความเคารพในการต้อนรับปฏิสันถารนี้เป็นหนึ่งในคารวะ 6 อย่าง ที่พระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญมาก เพราะเป็นเส้นทางสู่ความสุขและความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต

มารยาทการต้อนรับของไทยมีรากฐานมาจากคำสอนในพระพุทธศาสนา ในสมัยพุทธกาลพระพุทธองค์ได้สอนให้สาวกเคารพในการปฏิสันถารหรือการต้อนรับอันเป็นหน้าที่ของเจ้าของบ้านอย่างจริงจังด้วยวัตถุสิ่งของและต้อนรับด้วยธรรม (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559, หน้า 198) กล่าวคือ การต้อนรับแขก มี 2 อย่าง คือ อามิสปฏิสันถารหรือการต้อนรับด้วยสิ่งของ และธรรมปฏิสันถารหรือการต้อนรับด้วยธรรม คือ กล่าวแนะนำในทางธรรม การต้อนรับที่ทำพอดีสมควรแก่ฐานะของแขก มีการลูกรับเป็นต้น หรือการช่วยเหลือสงเคราะห์ขจัดปัญหา ทำกุศลกิจให้ลุล่วง ในบริบทของการเข้ามาพักที่วัดนั้น คือ แนวทางการจัดการต้อนรับ จัดที่พัก จัดการอาหาร เครื่องดื่ม รวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ และการให้ธรรมตามความเหมาะสมนั่นเอง

บิเอร์น ลินเดอบลัด ผู้ที่เคยบวชเรียนอยู่ที่วัดป่านานาชาติอยู่ 17 ปี เล่าไว้ในหนังสือ “ฉันอาจจะผิดก็ได้ ปัญญาญาณจากชีวิตพระป่า” ว่า

งานที่ผมได้รับมอบหมายบ่อย ๆ คือ คอยดูแลแขกหรือที่มาเยือนวัด เราต่างคนต่างมีงานที่ต้องรับผิดชอบแตกต่างกันไป ใช้เวลามากบ้าง น้อยบ้าง แต่สำหรับผม เวลาครึ่งหนึ่งของการจำพรรษาที่วัด หมดไปกับการต้อนรับแขก ผมได้ใช้ประโยชน์จากการที่ผมพูดได้หกภาษา และถ้าจะว่าไปแล้ว ผมก็ชอบงานนี้ ผมต้องพร้อมที่จะรับแขกตลอดเวลาเพราะวัดของเราโดดเด่นในสายตาของนานาชาติ (ลินเดอบลัด, 2566, หน้า 93)

สรุปได้ว่า การต้อนรับวิถีพุทธเป็นการต้อนรับที่ให้ความอบอุ่นแก่ผู้มาเยือน ประกอบด้วย การต้อนรับทางวัตถุและการต้อนรับทางจิตใจ คือ การช่วยแก้ปัญหาความเดือดร้อนที่ผู้มาเยือนมี และด้วยการให้ธรรมอันนำไปสู่การแก้ปัญหาที่มีอยู่และดำเนินชีวิตให้เหมาะสม การที่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติได้มาเยือนประเทศไทยในการท่องเที่ยวเชิงพุทธ เช่น เข้าร่วมปฏิบัติธรรมที่วัดจะได้รับการต้อนรับเชิงพุทธอย่างแน่นนอน

สรุปสทธรรมในสังคมไทยเรื่องมารยาทการปฏิบัติตนในวัดและการต้อนรับวิถีพุทธนั้นเห็นได้ว่า มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลและมีหลักฐานอยู่ในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ มารยาทการปฏิบัติตนเหล่านี้ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีในหมู่ชน นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติในเมืองไทยควรได้เรียนรู้มารยาทเหล่านี้ก่อนเข้ามาเที่ยวที่วัด เพื่อความสงบสุขเรียบร้อยทั้งฝ่ายเจ้าบ้านและแขกผู้มา

เยือนเองไม่ให้เกิดความเกือเขินและอึดอัดใจ ส่วนการต้อนรับวิถีพุทธของคนไทยนั้นทำให้ผู้มาเยือนรู้สึกอบอุ่นประทับใจทำให้เกิดการบอกต่อและส่งเสริมการท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี

2.2.7. วัดพุทธที่มีรากฐานจากพระพุทธศาสนา

วัฒนธรรมไทยด้านวัดพุทธเป็นวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมอันมนุษย์สร้างขึ้น โดยไม่ได้หมายถึงเฉพาะวัตถุทางศิลปกรรมเท่านั้น ยังรวมถึงบ้านเรือน เครื่องแต่งกาย ข้าวของเครื่องใช้ ถนนหนทาง บ้านเรือน วัด เครื่องอำนวยความสะดวกทุกชนิดก็จัดเป็นวัดพุทธทั้งสิ้น การวิจัยครั้งนี้ศึกษาเรื่องพุทธสถานสถานและพระพุทธรูป ดังต่อไปนี้

1) พุทธสถาน

วัดมีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลเพื่อใช้ประโยชน์เป็นสำคัญ เช่น เพื่อการจำพรรษา ปฏิบัติธรรม และเจริญสมาธิขัดเกลาจิตใจ วัดเกิดจากความศรัทธาของอุบาสก อุบาสิกา คุณลักษณะของวัดและเสนาสนะสมัยพุทธกาลมีความเรียบง่าย เน้นการใช้สอยตามความจำเป็นโดยไม่ให้ความสำคัญกับการตกแต่งและความงาม การดัดแปลงการใช้สอยในองค์ประกอบต่างๆ ของวัดตั้งอยู่บนพื้นฐานของพระธรรมวินัย และวัดในสมัยพุทธกาลมีสภาพแวดล้อมที่กลมกลืนกับธรรมชาติ (สุรชัย จงจิตงาม, 2564)

คนไทยนิยมสร้างวัดเพราะเชื่อว่ามีอานิสงส์มาก สถาปัตยกรรมในวัด คือ อาคารและสิ่งปลูกสร้างต่างๆ ที่สร้างสรรค์ขึ้นมาด้วยความศรัทธาและความเชื่อในพระพุทธศาสนา เช่น พระเจดีย์ พระอุโบสถ พระวิหาร พระปรางค์ เป็นต้น และสถาปัตยกรรมเกี่ยวกับอาคาร เช่น ศาลาการเปรียญ ฼ฎฐี เป็นต้น (พระครูสิริรัตนาวุธ, 2560, หน้า 49-65) วัดเป็นศูนย์รวมจิตใจ เป็นสถานที่ร่วมกิจกรรมตามประเพณี และเป็นที่ขัดเกลาจิตใจทั้งของพระภิกษุและพุทธศาสนิกชนทั่วไป

วัดในปัจจุบันมีการแบ่งเขตใช้สอยออกเป็น 3 ส่วน คือ เขตพุทธาวาส เป็นพื้นที่สำคัญที่สุดของวัด สิ่งก่อสร้างสำคัญ คือ พระเจดีย์ พระมณฑป พระปรางค์ หากมีจะเป็นประธานของวัด มักวางอยู่ในตำแหน่งสำคัญที่สุดของเขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส เป็นที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสามเณร วัดที่มีขนาดใหญ่มักแบ่งเขตพุทธาวาสและเขตสังฆาวาสออกจากกันอย่างชัดเจน โดยมีกำแพง ถนน หรือคูน้ำกั้นไว้ มีอาคารสำคัญ เช่น ศาลาการเปรียญ ฼ฎฐี หอไตร หอฉัน หอระฆัง ศาลาท่าน้ำ วัจจกฐี เป็นต้น (ฐิตธนา มณีเนตร, 2553, หน้า 175-192) เขตธรณีสงฆ์ เป็นชื่อเรียกที่ดินอันเป็นสมบัติของวัดตามเอกสารสิทธิ์แต่อยู่นอกอาณาเขตของวัด โดยอาจอยู่ต่างตำบลหรือต่างอำเภอก็ได้ เป็นที่ที่มีผู้ถวายให้วัดเพื่อเป็นสมบัติของวัดนั้น ซึ่งอาจเป็นที่นา ที่สวน หรือที่ดินที่มีอาคารปลูกสร้าง โดยถวายทั้งที่ดินและผลประโยชน์ (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2556, หน้า 374)

อาคารและสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ ของวัดตามแบบวัฒนธรรมไทยกล่าวได้พอสังเขป ดังนี้

(1) **พระเจดีย์** คือ สิ่งที่มีเป็นรูปคล้ายลอมฟางมียอดแหลม สร้างเพื่อสักการบูชาเจดีย์ที่เป็นองค์ประธานของวัดมักสร้างอยู่หลังพระอุโบสถ หรือหลังพระวิหาร โดยอาจบรรจุพระบรม

สารีริกธาตุหรือสิ่งอื่น (คุณ โทชน์, 2545, หน้า 139-140) ประเวศ อินทองปาน (2023) ระบุว่า รูปทรงของเจดีย์สื่อถึงปรัชญาในพระพุทธศาสนา เช่น ทรงกลมของเจดีย์สื่อถึงวัฏสงสารหรือการเวียนว่ายตายเกิด ตัวฐานรูปทรงสี่เหลี่ยมหมายถึงอริยสัจ 4 รูปทรง 4 เหลี่ยมชั้นที่ 2 สื่อถึงหลักอิทธิบาท 4 ส่วนกลางของเจดีย์สื่อถึงมรรค 4 และผล 4 ส่วนปลายยอดสุดสื่อถึงพระนิพพาน เมื่อพุทธศาสนิกชนกราบไหว้เจดีย์จะนึกถึงพระพุทธเจ้าและพระธรรม

(2) **อุโบสถหรือโบสถ์** คือ โรงเรือนที่ปลูกอยู่ภายในสีมา มีขนาดอย่างน้อยพอให้พระสงฆ์ 21 รูปนั่งอยู่ภายในหัตถบาสนกันได้ (พิน ดอกบัว, 2550, หน้า 77) ภายในมักประดิษฐานพระประธานที่เป็นพระพุทธรูปองค์สำคัญๆ หากวัดนั้น ๆ ไม่มีพระเจดีย์ พระมณฑป พระปรารักษ์แล้ว อุโบสถจะเป็นประธานของวัดและมักสร้างให้มีขนาดใหญ่กว่าอาคารหลังอื่นๆและมีใบเสมาโดยรอบภายในมีพระประธานที่อยู๋ในตำแหน่งเด่นที่สุด ผนังด้านในส่วนใหญ่จะตกแต่งด้วยจิตรกรรมฝาผนังเพื่อความสวยงาม ก่อให้เกิดศรัทธา รวมทั้งให้ความรู้ทางศาสนาและวรรณคดีแก่ประชาชน (จิรัชญา มณีเนตร, 2553, หน้า 175-192) พระอุโบสถเป็นอาคารสำหรับสังฆกรรมตามพระวินัย มีการฟังสวดพระปาติโมกข์ การปวารณา การสวดมนต์ของสงฆ์ และเป็นที่ประชุมเพื่อปฏิบัติธรรม บริเวณจั่ว (หน้าบัน) มักแสดงฝีมือการแกะสลักไม้ลงรักกระเจกปิดทอง บานประตูหน้าต่างมีการแกะสลักหรือเขียนลายรดน้ำหรือประดับ (คุณ โทชน์, 2545, หน้า 141-142)

(3) **วิหารหรือพระวิหาร** มีรูปทรงเหมือนกับโบสถ์ แต่ไม่มีสีมาล้อมรอบ วิหารจะมีเฉพาะวัดใหญ่หรือสำคัญเท่านั้น วิหารใช้เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป เลียนแบบสมัยพุทธกาลที่เรียกวัดที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ว่า “วิหาร” เช่น วัดพระเชตุพนวิมลมหาวิहार วัดพระเวฬุวันมหาวิหาร เป็นต้น และวิหารยังเป็นที่ทำบุญและทำกิจกรรมอื่น ๆ ของชาวบ้าน (พิน ดอกบัว, 2550, หน้า 77-78)

(4) **หอไตรหรือหอธรรม** เป็นอาคารขนาดเล็กสำหรับเก็บรักษาคัมภีร์ใบลานหรือหนังสือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือพระไตรปิฎก บางแห่งตั้งอยู่กลางน้ำเพื่อป้องกันปลวก และแมลงกัดกินพระไตรปิฎก อาคารบรรจุพระธรรมเป็นธรรมเจดีย์ที่จารึกพระพุทธพจน์ทั้งหมด ธรรมเจดีย์นี้เป็นสิ่งหนึ่งในสี่ของเจดีย์ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าอันได้แก่ ธาตุเจดีย์ บริโภคเจดีย์ ธรรมเจดีย์ และพุทธประติมากรรม (พระครูสิริรัตนาวตฺร, 2560, หน้า 63)

(5) **ศาลาการเปรียญ** ศาลาการเปรียญจัดเป็นสถานที่สำคัญของวัดรองลงมาจากอุโบสถ โบราณว่า อุโบสถเป็นสถานที่สำหรับพระพุทธ ศาลาการเปรียญเป็นสถานที่สำหรับพระธรรม คือ เป็นที่เผยแผ่ธรรม ดังนั้น ศาลาการเปรียญจึงต้องสร้างให้ใหญ่พอที่จะรองรับคนได้จำนวนมาก วัดใดมีชาวบ้านเข้ามามากก็ต้องสร้างศาลาให้ใหญ่เข้าไว้ ที่เรียกชื่อว่า “ศาลาการเปรียญ” นั้นสันนิษฐานว่า เดิมเคยใช้เป็นที่ศึกษาปริยัติธรรมของภิกษุสามเณรด้วย เพราะไม่ได้มีโรงเรียนพระปริยัติธรรมดังในปัจจุบัน (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2556, หน้า 1005) มักสร้างเป็นห้องโถงสี่เหลี่ยมผืนผ้า มักมีหลังคาทรงไทยและต่อระเบียงยื่นออกรอบข้างทั้ง 4 ทิศ (คุณ โทชน์, 2545,

หน้า 143) นิยมทำเป็นอาคารยกพื้นสูง บางครั้งมีการตกแต่งหลังคาและหน้าบันเหมือนอุโบสถและวิหาร หรืออาจมีพระพุทธรูปด้วย เป็นอาคารเอนกประสงค์ใช้ประกอบกิจกรรมต่างๆทางพระพุทธศาสนา เช่น ทำบุญและฟังธรรมของประชาชน (ฐิตญา มณีเนตร, 2553, หน้า 175-192)

(6) **กุฏิ** (หรือ กุฎี) เป็นอาคารทรงเรือนหรือตึกเป็นที่พำนักของพระภิกษุสามเณร สร้างแบบเรียบง่าย พุทธบัญญัติเดิมกำหนดขนาดของกุฏิให้พอดีที่พระภิกษุรูปเดียวจะอาศัยอยู่ได้สะดวก กำหนดความยาว 12 คืบพระสุคต และกว้าง 7 คืบพระสุคต คือ ประมาณ 3.00 เมตร x 1.75 เมตร ตามมาตราส่วนปัจจุบัน จะเห็นได้ว่า เป็นการกำหนดขนาดไว้เพื่อการอยู่อาศัยโดยแท้จริง และมีใช้เพื่อการสะสมสิ่งใด ๆ ไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกให้เกิดความติดอยู่กับการครองเรือนได้ กุฏิแบบนี้ยังสามารถพบเห็นในวัดป่าต่างๆ เนื่องจากความตั้งใจปฏิบัติของพระป่าคือมุ่งวิปัสสนาเพื่อบรรลุการหลุดพ้น กุฏิวัดป่าส่วนใหญ่จึงยังมีขนาดเล็กสร้างด้วยไม้หรืออาจสร้างด้วยการก่ออิฐก็ได้ มีขนาดพอใช้จำพรรษาสำหรับสงฆ์หนึ่งรูปสำหรับนั่งและนอนได้ (ไทยศึกษา, 2018) ในการใช้กุฏิและเสนาสนะนั้น พระภิกษุสามเณรจะต้องพิจารณาโดยแยกคายว่า เสนาสนะนั้นเป็นเพียงเพื่อกันร้อน กันหนาว กันยุง ลมแดด สัตว์เลื้อยคลาน และวัตถุประสงฆ์ที่แท้จริงคือเพื่อหลีกเลี่ยงเพื่อการฝึกพัฒนาจิตใจและปัญญา

(7) **หอระฆัง** ใช้เป็นอาคารสำหรับแขวนระฆังเพื่อใช้ตีบอกเวลาแก่พระสงฆ์ในการลงทำวัตร ขึ้นศาลาทำบุญ ลงพระอุโบสถฟังสวดปาติโมกข์วัน 15 คำของพระสงฆ์ หรือประกอบกิจของสงฆ์ เช่น การทำงานนวัตกรรม กวาดวิหาร กวาดลานเจดีย์ หอระฆังนี้มีความหลากหลายตามวัสดุที่ใช้ เช่น หอระฆังโครงสร้างไม้ ก่ออิฐถือปูน โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก มีลักษณะรูปทรงอาคารอยู่ในแบบสี่เหลี่ยม หกเหลี่ยม แปดเหลี่ยม และแบบทรงกลม รวมถึงหอระฆังบางแห่งมีสองชั้น สามชั้น นอกจากจะใช้ระฆังแล้วยังมีกลองเพลขนาดใหญ่ด้วย (พระครูสิริรัตนาวุธ, 2560, หน้า 61)

กลองเพล หมายถึงกลองตีบอกเวลา เป็นกลองพิเศษขนาดใหญ่ ใช้ตีบอกเวลาฉันเพลของภิกษุสามเณร คือตีในเวลา 11 นาฬิกาซึ่งเป็นเวลาฉันเพลของทุกวัน สมัยโบราณเสียงกลองเพลในวัดซึ่งดังไปถึงหมู่บ้านและในทุ่งในสวนด้วยเป็นการบอกเวลาให้ชาวบ้านรู้ว่า ขณะนี้เป็นเวลาเท่าไร เพราะสมัยก่อนยังไม่มีนาฬิกา ดูต้องอาศัยเสียงกลองเพลเป็นเครื่องบอกเวลา (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2556, หน้า 40)

(8) **หอดฉัน** หมายถึงอาคารหรือศาลาที่สร้างไว้สำหรับเป็นที่ฉันอาหารของพระสงฆ์ โดยเฉพาะ เรียกว่า “โรงฉัน” หรือ “ศาลาหอดฉัน” ก็ได้ หอดฉันปกติเป็นศาลาที่โล่งโปร่ง ไม่อับทึบมองเห็นได้ชัดเจนทุกทิศทางเพื่อให้อากาศถ่ายเทได้สะดวก นิยมสร้างเป็นสัดส่วนไว้ท่ามกลางวัดหรือท่ามกลางกุฏิหมู่ ใช้เป็นที่ฉันรวมกันของภิกษุสามเณรทั้งวัดหรือเฉพาะในแต่ละคณะสำหรับวัดที่มีหลายคณะ หอดฉันเดิมใช้คำว่า “อุปัฏฐานศาลา” หมายถึงศาลาเป็นที่อุปัฏฐากพระ และอาสนศาลา หมายถึงศาลาสำหรับนั่งฉัน (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2556, หน้า 1214)

จะเห็นได้ว่า วัดมีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลโดยมีสิ่งก่อสร้างที่เรียบง่ายและใช้ประโยชน์เป็นสำคัญ ในประเทศไทยนิยมสร้างสถาปัตยกรรมในวัดที่ใช้งานจริงและมีพุทธศิลป์ที่งดงามวิจิตรด้วย เพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจสำหรับระลึกถึงพระรัตนตรัย เป็นสถานที่ร่วมกิจกรรมตามประเพณี และยังเป็นสถานที่ศึกษาหาความรู้ในพระธรรมและฝึกขัดเกลาจิตใจทั้งของพระภิกษุและพุทธศาสนิกชนทั่วไป แสดงให้เห็นถึงศรัทธาที่ชาวไทยมีต่อพระพุทธศาสนา และยังเป็นสิ่งที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติให้เข้ามาชมอีกด้วย

2) พระพุทธรูป

ศิลปะด้านประติมากรรมในประเทศไทยนั้น นิยมการปั้นและการหล่อพระพุทธรูปอันเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธเจ้า และเป็นหนึ่งในเจดีย์ 4 ชนิด ได้แก่ ธาตุเจดีย์ สำหรับ บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า บริโภคเจดีย์ คือ สิ่งหรือสถานที่ที่พระพุทธเจ้าทรงใช้สอย ธรรมเจดีย์ สำหรับบรรจุพระธรรม และอุเทสิกเจดีย์หรือวัตถุที่ควรบูชาที่สร้างขึ้นเป็นเครื่องเตือนใจให้ระลึกถึงพระพุทธเจ้า (พระครูสิริรัตนาวุธ, 2560, หน้า 73-75)

(1) **ความเป็นมาและจุดประสงค์ของการสร้างพระพุทธรูป** ก่อนสมัยพุทธกาลมาจนถึงสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ราวปี พ.ศ. 270 ประเทศอินเดียยังถือประเพณีว่า การทำรูปของผู้ที่นับถือไว้บูชาเป็นการไม่เคารพ ดังนั้น ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชจึงมีการคิดทำสัญลักษณ์ขึ้นแทน เช่น ทำเป็นรูปพระแท่นวางเปล้าไต้ต้นโพธิ์เพื่อแสดงการตรัสรู้ รูปพระธรรมจักรแสดงปฐมเทศนามีรูปพระปัญจวัคคีย์และกวางหมอบ เป็นต้น เมื่อชาวโยนกหันมานับถือพระพุทธศาสนาจึงได้คิดสร้างพระพุทธรูปตามประเพณีของตน ตำนานว่า มีการสร้างพระพุทธรูปในรัชกาลพระเจ้าเมฆินเดอหรือพระเจ้ามิลินท์ (พ.ศ. 369-389) ต่อมาเกิดการต่อสู้แย่งชิงอำนาจและขยายอาณาเขตทำให้เกิดการสร้างพระพุทธรูปแพร่หลายออกไป ลักษณะของพระพุทธรูปสมัยชางโยนกนั้นทำพระเศียรยาวขมวดมุ่นเป็นโมลีไว้บนพระเศียรอย่างพระเศียรของพระศากยบุตรแต่ไม่มีเครื่องสิริภรณ์ กิริยาทรงนั่งขัดสมาธิเพชร ครองผ้าทั้งห่มดองและห่มคลุม จำหลักกลีบผ้าให้เหมือนจริง พระพักตร์งดงามของชาวโยนกคือคล้าย เทวรูปอพอลโล พระรัศมีเป็นประภาณทลเป็นวงกลมอยู่ข้างหลัง ส่วนอริยาบถสร้างให้เข้ากับเหตุการณ์ในพระพุทธประวัติ เช่น ก่อนตรัสรู้ออกแบบให้นั่งขัดสมาธิซ้อนพระหัตถ์บนพระเพลา ตอนชนะมารออกแบบให้พระหัตถ์ซ้ายหงายบนพระเพลา พระหัตถ์ขวาลงที่พระชานุ แสดงว่าทรงชี้อ้างพระธรรมเป็นพยาน ตอนปฐมเทศนาออกแบบให้ทำนิ้วพระหัตถ์กรีดเป็นวงกลมเป็นสัญลักษณ์ของธรรมจักร ตอนพระปริณิพพานเป็นรูปพระพุทธไสยาสน์ เป็นต้น รวมทั้งหมดชางโยนกออกแบบไว้แล้ว 9 ปาง คือ ปางสมาธิ ปางมารวิชัย ปางปฐมเทศนา ปางอุ้มบาตร ปางพระทานอภัย (ปางห้ามญาติ) ปางประทานพร ปางมหาปาฏิหาริย์ ปางลีลา และปางปริณิพพาน ต่อมาชางอินเดียได้คิดทำปางนาคปรกด้วย เมื่อชาวมคธและมณฑลอื่นในอินเดียหันมาเลื่อมใสการสร้างพระพุทธรูปก็มีการออกแบบที่แตกต่าง เช่น เส้นพระเกศาเป็นทักษิณาวฏและเปลี่ยนผ้าครองเป็นผ้าบาง ห่มดองเพื่อ

เน้นความงามของทรวดทรงพระพุทธรูป และเปลี่ยนรัชสมัยประมาณทศเป็นพระเกตุมาลาอยู่เหนือพระเศียรของพระพุทธรูปแทน (หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์, 2503; สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2510; และ สุวรรณ สุวรรณเวช, 2546)

การสร้างพระพุทธรูปในสมัยโบราณส่วนใหญ่สร้างขึ้นเพื่อศรัทธาอุทิศถวายให้พระพุทธรูป ปะติมากรรมที่กล่าวถึงการสร้างตั้งแต่สมัยทวารวดีเป็นต้นมา ปัจจุบันการสร้างพระพุทธรูปยังเป็นแนวคิดที่สืบมาแต่โบราณ คือการทำบุญเพื่อสืบทอดศาสนา เพื่ออุทิศส่วนกุศล และน่าจะขอพรตามและผู้สร้างปรารถนา (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2554, หน้า 383-388)

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) (2561, หน้า 2) กล่าวว่า พระประธานในวัดเป็นเครื่องสื่อพุทธคุณ คือ พระปัญญาคุณ พระวิสุทธิคุณ และพระมหากรุณาธิคุณ เมื่อได้เข้ามานมัสการทำให้จิตใจเบิกบานผ่องใส มีความสุข มีความอิ่มใจ มีความสงบ โดยทั่วไปแล้วพระพุทธรูปมีลักษณะสงบ ยิ้มด้วยเมตตา และมีลักษณะหลุดพ้น เป็นอิสระ ไม่ยึดติดในโลก คือท่านพ้นอยู่เหนือโลก แต่เป็นที่พึ่งแก่เรา ถ้าพระพุทธรูปสื่อพุทธคุณอย่างนี้ได้จะเกิดผลทางจิตใจของผู้มีศรัทธา ทำให้เกิดบุญกุศล เกิดปสาทะอันเป็นบุญข้อแรกที่จะเกิดมีในใจของพุทธศาสนิกชน

คุณ โทษณ์ (2545, หน้า 133) กล่าวว่า พระพุทธรูปเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธเจ้าที่เป็นรูปธรรมมากที่สุด วัตถุประสงค์ในการสร้างพระพุทธรูปนั้นเพื่อเป็นพุทธานุสติให้รำลึกถึงพระพุทธรูป ต่อสรพสัตว์ 3 ประการ คือ 1) พระปัญญาคุณที่พระองค์ทรงตรัสรู้ความเป็นจริงอันประเสริฐแล้วทรงนำมาเปิดเผยให้ชาวโลก 2) พระวิสุทธิคุณที่ทรงพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงเป็นตัวอย่างที่ถูกต้องของสัตว์โลกอย่างแท้จริงและ 3) พระกรุณาคุณที่ทรงช่วยสัตว์โลกให้พ้นทุกข์ การได้กราบไหว้พระพุทธรูปด้วยปัญญาและศรัทธาอย่างถูกต้องจึงมีประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น พระพุทธรูปยังเป็นสิ่งแทนธรรมของพระพุทธองค์ เป็นเครื่องเตือนสติให้ยึดมั่นในธรรมและคุณความดี เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนาและใช้ประกอบพิธีกรรมต่างๆ และเป็นสัญลักษณ์ของวัฒนธรรมไทย

บเยิร์น ลินเดอบลัด ชาวสวีเดน ได้บวชที่วัดป่านานาชาติ ในปี พ.ศ. 2535 อยู่นาน 16 ปี กล่าวเกี่ยวกับการกราบพระพุทธรูปของพระป่าไว้ว่า

เมื่อเราอยู่ในห้อง ถ้ามีพระพุทธรูปตั้งอยู่ ก่อนอื่นใด คุณต้องกราบก่อน 3 ครั้ง และถ้าคุณไปยังห้องที่มีพระพุทธรูป คุณก็ต้องกราบ 3 ครั้ง เนื่องจากเรามักจะอยู่ในห้องค่อนข้างบ่อย และแต่ละห้องในวัด ส่วนใหญ่มีพระพุทธรูปอยู่อย่างน้อยหนึ่งองค์เกือบทุกห้อง เราก็เลยได้กราบอยู่บ่อย ๆ ครั้งแรก ๆ ผมรู้สึกว่าการกราบไหว้เป็นอะไรที่แปลกและไม่คุ้นเคย ภายหลังจึงเข้าใจว่าการก้มลงกราบมีความหมายมาก (บเยิร์น ลินเดอบลัด, 2566, หน้า 90)

(2) ลักษณะของพระพุทธรูป

ชาวพุทธไทยนิยมสร้างพระพุทธรูปเหมือนกันอย่างพิถีพิถัน โดยมีความหมายในเชิงสัญลักษณ์จากพระพุทธรูปด้วย เช่น เปลวเพลิงบนพระเศียร หมายถึง ปัญญา รวมถึงศีล สมาธิที่เป็นขดกันหอย ใบพระกรรณที่ยาวยาน หมายถึง ความยุติธรรม ไม่มีอคติ จากการตัดสินปัญหาโดยรับฟังคดีของฝ่ายโจทก์และจำเลยอย่างเท่าเทียมกัน ไม่ให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเสียเปรียบ นิ้วพระหัตถ์ที่เสมอกัน หมายถึง ความเมตตากรุณาของพระองค์ที่มีต่อสรรพสัตว์อย่างเสมอภาคกัน ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง ไม่เลือกว่าเป็นมิตรหรือศัตรู พระเนตรทอดลง หมายถึง การสำรวมจักขุอันเป็นหนึ่งในอินทรี 6 (พระครูสิริรัตนาวุธ, 2560, หน้า 73-75)

พระพุทธรูปที่สร้างขึ้นในประเทศไทยอาจแบ่งออกได้เป็นสมัย ต่าง ๆ กัน คือ สมัยทวารวดี สมัยลพบุรี สมัยเชียงแสน สมัยสุโขทัย สมัยอู่ทอง สมัยอยุธยา และ สมัยรัตนโกสินทร์ การสร้างนิยมเป็นปางต่าง ๆ ซึ่งมีอิริยาบถ ท่าทางแตกต่างกันไป และสอดคล้องกับพระพุทธรูปประวัติในประเทศไทยที่พบเห็นทั่วไปมีประมาณ 20-30 ปาง ปางที่สำคัญ ๆ ได้แก่ ปางประสูติ ปางสมาธิ ปางมารวิชัย ปางถวายเนตร ปางนาคปรก ปางรำพึง ปางปฐมเทศา ปางห้ามสมุทร ปางอุ้มบาตร ปางห้ามญาติ ปางลีลา ปางไสยาสน์ เป็นต้น (ฐิตชญา มณีเนตร, 2553, หน้า 193-219)

สำหรับปางสมาธินั้นพระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ทั้งสองวางหงายซ้อนกันบนพระเพลลา พระหัตถ์ขวาวางบนพระหัตถ์ซ้าย หมายถึงพระพุทธรูปประวัติตอนตรัสรู้ พระพุทธรองค์ทรงบำเพ็ญเพียรด้วยปางสมาธิ เมื่อมีมารมาผจญ พระพุทธรองค์ทรงแสดงมารวิชัยเพื่อปราบมาร เสร็จแล้วจึงเปลี่ยนมาแสดงปางสมาธิอีกครั้งหนึ่ง จนตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ปางมารวิชัยเป็นปางที่พบมากที่สุดในศิลปกรรมไทย โดยเฉพาะในสมัยสุโขทัย ล้านนา อยุธยา จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ โดยมีพระอิริยาบถ นั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระเพลลา พระหัตถ์ขวาวางค้ำบนพระชานุ นิ้วพระหัตถ์ชี้ลงเพื่อเรียกแม่พระธรณี หมายถึง พระพุทธรูปประวัติตอนตรัสรู้ มีพญามารมาผจญ พระพุทธรองค์ทรงเรียกแม่พระธรณีมาเป็นพยาน (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2554, หน้า 33-35)

สรุปได้ว่า พระพุทธรูปเป็นประติมากรรมทางพระพุทธศาสนาที่นิยมสร้างมากที่สุดในประเทศไทย เป็นตัวแทนอย่างเป็นรูปธรรมขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อระลึกถึงพระปัญญาคุณ พระวิสุทธิคุณ และพระมหากรุณาธิคุณ การสร้างลักษณะของพระพุทธรูปเป็นไปตามพระพุทธรูปประวัติ คนไทยนิยมสร้างปางมารวิชัยมากที่สุด นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมวัดในประเทศไทยนอกจากจะได้ชมประติมากรรมพระพุทธรูปที่มีศิลปะอันงดงามน่าเลื่อมใสแล้ว ยังสามารถเห็นลึกเข้าไปถึงความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนที่แสดงออกด้วยการกราบพระพุทธรูปอีกด้วย

สรุปโดยรวมแล้วนั้น พระพุทธศาสนามีส่วนเป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทยในทุก ๆ ด้าน คือ คติธรรม เนติธรรม สหธรรม และวัตรธรรม อันมีหลักฐานในแต่ละด้านที่ศึกษาอย่างชัดเจน

ต่อไปผู้วิจัยจะศึกษาถึงศาสตร์แห่งการเปลี่ยนแปลงตนเองตามแนวทางตะวันตก เพื่อประกอบกับการศึกษาว่า อะไรที่จะทำให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเกิดการเปลี่ยนแปลงตัวเองและยอมรับการดำเนินชีวิตวิถีพุทธไปปฏิบัติต่อไป

2.3. แนวคิดและทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง

2.3.1. ความเป็นมาของทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง

แจ๊ค เมซิโรว์ (Jack Mezirow) ศาสตราจารย์ด้านการศึกษายุ่งใหญ่ มหาวิทยาลัยโคลัมเบีย สหรัฐอเมริกา ได้เริ่มพัฒนาทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงในปี ค. ศ. 1975 จากการศึกษาในกลุ่มสตรีที่กลับเข้ามาศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาหลังจากที่ได้หยุดไปประกอบอาชีพหรือดูแลครอบครัวเป็นเวลานาน เมซิโรว์สนใจในแง่มุม “การเปลี่ยนแปลงการให้ความหมายต่อโลกและชีวิต” ของผู้หญิงกลุ่มนี้โดยเฉพาะการคิดใคร่ครวญความเชื่อเดิมที่ส่งผลกระทบหรือเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินชีวิตที่ผ่านมา โดยไม่รู้ตัว และต่อมาเมซิโรว์ได้พัฒนาแนวคิดเรื่องการปรับเปลี่ยนทัศนคติต่อโลกและชีวิต (perspective transformation) ซึ่งเป็นที่มาของทฤษฎี “Transformative Learning Theory” หรือเรียกย่อว่า “TL” ในภาษาไทยเรียกว่า “การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง” “การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง” หรือ “การปรับโน้ตทัศน์” (อาจมีชื่ออื่นอีก) ซึ่งกลายเป็นองค์ความรู้ที่มีการอ้างอิงอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน (ธนา นิลชัยโกวิท และ อติสร จันทรสข, 2559, หน้า 23)

2.3.2. ความหมายและหลักการของทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง

1) ความหมายของการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง

แจ๊ค เมซิโรว์ (Jack Mezirow) ให้ความหมายของคำว่า “Transformative Learning” ว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้ผ่านการสะท้อนคิด (critical reflection) อย่างจริงจังที่นำไปสู่การให้ความหมายใหม่ที่ครอบคลุมมากยิ่งขึ้น แยกความแตกต่างได้ชัดเจนขึ้น และบูรณาการความเข้าใจจากประสบการณ์ของตนอย่างแท้จริง การเรียนรู้นี้รวมทั้งการนำเอาความเข้าใจดังกล่าวไปสู่การปฏิบัติด้วย (วิจารณ์ พานิช, 2558, หน้า 4)

นายแพทย์ วิจารณ์ พานิช (2558, หน้า 4, 24, 38) นิยามการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงไว้ว่า หมายถึง การเปลี่ยนรูป เปลี่ยนอารมณ์ เปลี่ยนความคิด เปลี่ยนโลกทัศน์ เปลี่ยนความสัมพันธ์ของตัวเราเองต่อผู้อื่นเพื่อให้เกิดสังคมที่มีความเป็นธรรมมากขึ้น การเรียนรู้ที่แท้จริงในทุกระดับอายุและทุกระดับการศึกษาล้วนต้องเป็นการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงทั้งสิ้น คือเป็นการเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในตนในลักษณะของการให้ความหมาย โดยมีเป้าหมายเพื่อช่วยให้บุคคลสามารถคิดได้อย่างเป็นอิสระโดยการเรียนรู้ที่จะพิจารณาในการกระทำตามคุณค่า ความหมาย และเป้าหมายของ

ตนเอง แทนที่จะรับเอาความคิดเห็นของผู้อื่นมาอย่างไม่มีวิจารณ์ญาณ ทำให้คนสามารถควบคุมชีวิตได้ดีขึ้น สามารถตัดสินใจด้วยความคิดที่ชัดเจน

ธนา นิลชัยโกวิทย์ และ อติสร จันทรสสุข (2559, หน้า 23-24) ได้กล่าวถึงความหมายของการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงของเมชิโรว์ไว้ว่า เป็นกระบวนการในการเปลี่ยนแปลงกรอบอ้างอิง (frames of references) ซึ่งได้แก่มุมมองในการให้ความหมาย แบบแผนความคิด และชุดความคิด ความเชื่อที่บุคคลใช้อยู่เป็นประจำโดยไม่รู้ตัว เพื่อให้ความคิดนั้นครอบคลุมมากขึ้น จำแนกแยกแยะได้ดีขึ้น เปิดกว้างขึ้น มีความพร้อมทางอารมณ์ที่จะเปลี่ยนแปลงได้และสามารถใคร่ครวญได้ดียิ่งขึ้น ทำให้เรามีความเชื่อและทัศนคติที่เป็นจริงและสามารถขึ้นนำการกระทำที่เหมาะสมขึ้น

วรรณดี สุทธิธารกร (2560, หน้า 4) กล่าวว่า การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงของเมชิโรว์แตกต่างจากการเรียนรู้ของมนุษย์ตามธรรมชาติที่ต้องเรียนรู้ที่จะมีชีวิตอยู่ เมื่อประสบเหตุการณ์สำคัญในชีวิตที่กระทบกับความรู้สึกมาก เช่น การเสียชีวิตของคนในครอบครัว มนุษย์สามารถเรียนรู้ที่จะทำความเข้าใจเรื่องราวตามเหตุและผลและผ่านความทุกข์ยากไปได้ แต่การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงเป็นการเรียนรู้เพื่อกำกับการเปลี่ยนแปลงเพื่อสิ่งที่ดีกว่าในชีวิต ด้วยการให้ความหมายใหม่ให้กับประสบการณ์เดิม อันเป็นผลให้เกิดแนวปฏิบัติใหม่ที่แตกต่างกันจากปฏิบัติเดิม

สรุปได้ว่า การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง คือ กระบวนการเรียนรู้พัฒนาทักษะเพื่อให้ได้มุมมองการให้ความหมายแบบใหม่เพื่อแปลความหมายแบบใหม่ให้กับความประสบการณ์เก่าและรวมถึงประสบการณ์ที่จะได้รับใหม่ด้วย

2) หลักการของทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง

ทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงเป็นหลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ คือ ความพยายามที่จะอธิบายและวิเคราะห์ว่า ผู้ใหญ่มีวิธีการเรียนรู้การให้ความหมายหรือตีความประสบการณ์ที่ได้รับอย่างไร หัวใจของการเรียนรู้ คือ การลบล้างหรือเปลี่ยน “มุมมองการให้ความหมาย” ที่ไม่ถูกต้อง โดยต้องมีการทดสอบสมมติฐานที่มาด้วย ไม่ใช่เพียงแต่มีความรู้เพิ่มเติมเท่านั้น

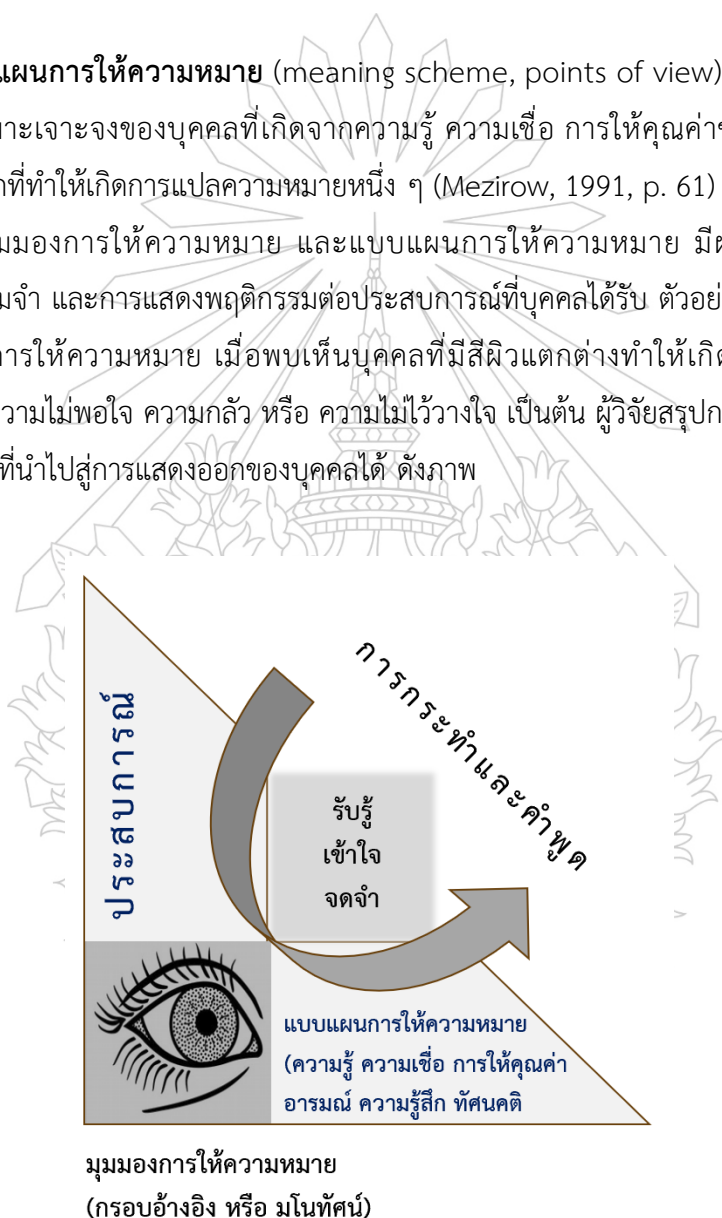
มุมมองการให้ความหมาย (มีชื่อเรียกหลายอย่าง เช่น meaning perspectives, habits of mind, frame of reference, sets of habitual expectation, paradigms, มุมมองโลกโลกทัศน์ มโนทัศน์ กรอบอ้างอิง) หมายถึง ระบบของสมมติฐานกฎเกณฑ์ในเรื่องต่าง ๆ ที่บุคคลใช้คาดการณ์จนเป็นนิสัย เช่น ท่าที หรือรูปแบบของตัวเอง (orientation, personal paradigms) โดยได้มาจากกรอบของสมมติฐานทางธรรมชาติ วัฒนธรรม และจิตใจ อันมาจากประสบการณ์เก่าและนำมาใช้ประมวลผลเพื่อให้ความหมายแก่ประสบการณ์ใหม่ และเมื่อเป็นเพียงรูปแบบการคาดคะเนในเรื่องกว้างๆ ดังนั้น โอกาสที่จะคาดคะเนผิด เห็นผิด หรือเห็นบิดเบือนจึงเกิดขึ้นได้บ่อยครั้ง

มุมมองการให้ความหมายอาจแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ 1) มุมมองทางญาณวิทยา หรือธรรมชาติของความรู้และการให้เหตุผลสนับสนุน (epistemic perspectives) 2) มุมมองด้าน

ภาษาศาสตร์เชิงสังคม หรือการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง ภาษาศาสตร์และสังคมศาสตร์ (sociolinguistic perspectives) และ 3) มุมมองทางด้านจิตวิทยา (psychological perspectives) มุมมองการให้ความหมายนี้เองที่ทำให้เกิดแบบแผนการให้ความหมายในแต่ละเรื่องขึ้นมา (Mezirow, 1991, pp. 44, 62) คนเรามักจะจดจำประสบการณ์ที่สอดคล้องกับมุมมองของตนและประสบการณ์ที่ขัดแย้งและทำให้ตนต้องเปลี่ยนมุมมองโลกอย่างสิ้นเชิงได้แม่นยำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากความขัดแย้งนั้นๆทำให้เกิดอารมณ์ที่รุนแรง และมุมมองการให้ความหมายนี้ทำให้เกิด “แบบแผนการให้ความหมาย”

แบบแผนการให้ความหมาย (meaning scheme, points of view) เป็นนิสัยของการคาดการณ์ที่เฉพาะเจาะจงของบุคคลที่เกิดจากความรู้ ความเชื่อ การให้คุณค่าของสิ่งต่างๆ และอารมณ์ความรู้สึกที่ทำให้เกิดการแปลความหมายหนึ่ง ๆ (Mezirow, 1991, p. 61)

ทั้งมุมมองการให้ความหมาย และแบบแผนการให้ความหมาย มีผลต่อการตีความความเข้าใจ ความจำ และการแสดงพฤติกรรมต่อประสบการณ์ที่บุคคลได้รับ ตัวอย่างเช่น การเหยียดผิวเป็นมุมมองการให้ความหมาย เมื่อพบเห็นบุคคลที่มีสีผิวแตกต่างทำให้เกิดแบบแผนการให้ความหมายคือ ความไม่พอใจ ความกลัว หรือ ความไม่ไว้วางใจ เป็นต้น ผู้วิจัยสรุปกระบวนการโต้ตอบต่อประสบการณ์ที่นำไปสู่การแสดงออกของบุคคลได้ ดังภาพ

ภาพที่ 2.3 กระบวนการโต้ตอบต่อประสบการณ์อันนำไปสู่การแสดงออกของบุคคล
(ที่มา: ผู้วิจัย)

ตามธรรมชาติแล้ว มนุษย์เรียนรู้จากการอยู่ในสังคมผ่านกระบวนการกล่อมเกลาทางสังคม มีการซึมซับมโนทัศน์หรือวิธีการมองโลกผ่านวัฒนธรรมหนึ่ง ๆ อันมีผลต่อการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ในชีวิต ตามหลักการในทฤษฎีการเรียนรู้ของผู้ใหญ่นั้นการเรียนรู้สามารถเกิดขึ้นได้ 4 รูปแบบ ดังนี้ (Mezirow, 1991, p. 93)

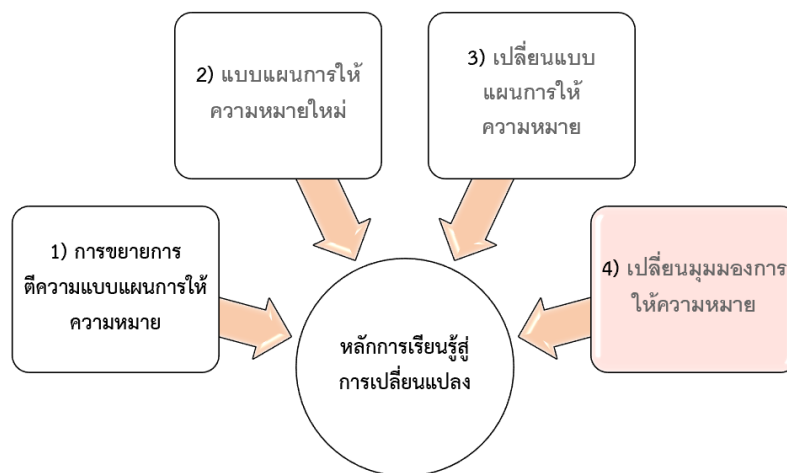
(1) การขยายการตีความแบบแผนการให้ความหมาย (meaning scheme) ที่ใช้อยู่เดิมแต่เรียนรู้เพิ่มด้วยการขยายความ เติมเต็มรายละเอียด และทบทวนให้คมชัดขึ้น (elaboration)

(2) การเรียนรู้แบบแผนการให้ความหมายใหม่ ศึกษาชุดความหมายใหม่ๆ ที่สอดคล้องและไปด้วยกันกับมุมมองการให้ความหมายเดิมของผู้เรียน ในการเรียนรู้แบบนี้ มุมมองการให้ความหมายไม่ได้เปลี่ยน หากแต่มีการขยายให้ครอบคลุมมากขึ้น (new meaning scheme/ extending meaning perspective)

(3) การเรียนรู้ด้วยการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการให้ความหมาย (transformation of meaning schemes) การเรียนรู้แบบนี้ต้องใช้การใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณทบทวนสมมติฐานต่างๆ ที่บุคคลมีอยู่เดิม เมื่อพบว่า แบบแผนการให้ความหมายหรือความเชื่อของตนนั้นอาจไม่ถูกต้อง เพราะเกิดความขัดแย้ง และไม่สามารถอธิบายปรากฏการณ์พบให้เข้าใจได้เพียงพอ เช่น สตรีคนหนึ่งซึ่งเข้าชั้นเรียนตอนเย็นเชื่อว่าตนเองจะต้องรีบกลับบ้านเพื่อเตรียมอาหารเย็นให้สามี เมื่อพบว่า นักศึกษาหญิงคนอื่นไม่คิดว่า ตนต้องรีบกลับบ้านเพื่อทำหน้าที่ของเพศหญิง สตรีผู้นั้นอาจจะกลับมาถามตัวเองว่าแบบแผนการให้ความหมายของตนถูกต้องหรือไม่ บ่อยครั้งที่แบบแผนการให้ความหมายหลาย ๆ เรื่องที่มาจากทัศนคติแบบเหมารวมเดียวกันจะเกิดการเปลี่ยนแปลงไปพร้อมกัน และการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการให้ความหมายนี้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงมุมมองการให้ความหมายด้วย

(4) การเรียนรู้ด้วยการเปลี่ยนมุมมองการให้ความหมาย (perspective transformation) เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณ และพบว่า มุมมองการให้ความหมายแบบเดิมของตนมีความบิดเบือนไม่สมบูรณ์ บุคคลจึงเปลี่ยนมุมมองโดยการจัดระบบการให้ความหมายขึ้นใหม่ การเรียนรู้ด้วยวิธีนี้เป็นการลบล้างความเห็นผิดเดิมที่ชัดเจนมาก โดยเริ่มจากเมื่อบุคคลพบกับสถานการณ์ที่ขัดแย้งกับสิ่งที่ตนคาดคะเนซึ่งมักจะทำให้เกิดความตึงเครียดทางอารมณ์ด้วย เมื่อบุคคลไม่สามารถใช้แบบแผนการให้ความหมายเดิมได้ บุคคลจำต้องแก้ปัญหาโดยการให้ความหมายแบบใหม่ผ่านการใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณในข้อสมมติฐานของแบบแผนการให้ความหมายเดิม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงมุมมองนี้ถือว่าการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่สุด

ผู้วิจัยได้สรุปรูปแบบของการเรียนรู้เป็นแผนภาพได้ ดังนี้

ภาพที่ 2.4 สรุปหลักเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง

สรุปความหมายและหลักการของการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงได้ว่า คือ กระบวนการเรียนรู้เพื่อให้ได้มุมมองการให้ความหมายแบบใหม่เพื่อใช้แปลความหมายแบบใหม่ให้กับความประสบการณ์เก่าและประสบการณ์ที่จะได้รับใหม่ด้วย ซึ่งมีผลขึ้นการตัดสินใจ วิธีการแก้ปัญหา และการกระทำต่างๆให้เหมาะสมขึ้น

วิธีการในการเรียนรู้มุมมองแบบใหม่ ทำได้โดย “การใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณ” (critical reflection) และมีเครื่องมือตรวจสอบที่สำคัญ คือ “สนทนาด้วยเหตุผล” (rational discourse) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

(1) การใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณ (critical reflection) ในการแปลและให้ความหมายของประสบการณ์ เป็นการกลับมาตรวจสอบว่า ความรู้ ความเชื่อ หรือข้อสรุปที่ตนเองใช้อยู่ นั้นถูกต้องหรือไม่ หากมีความสงสัยต้องกลับมาตรวจสอบก่อนก้าวต่อไป การใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณเป็นสิ่งสำคัญในการแก้ปัญหา การมองตัวปัญหา หรือทำที่ต่อปัญหา และการเปลี่ยนการให้ความหมายและมุมมองต่อโลก

ในทฤษฎีการเรียนรู้ของผู้ใหญ่นั้นมีการใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณ 3 รูปแบบ คือ

การใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณในเนื้อหา (content) เช่น หากมีการสงสัยว่าใจโกหกเรื่องอายุ การใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณมุ่งสนใจไปที่ลักษณะทางกายภาพของเขา เช่น สีมผม หรือปีที่โง่จบชั้นมัธยมศึกษา เป็นต้น

การใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณเรื่องกระบวนการ (process) เช่น ทำอย่างไรถึงจะพัฒนากระบวนการแก้ปัญหาให้ดีขึ้นในอนาคต

การใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณเรื่องมโนทัศน์ หรืออาจเรียกว่า กระบวนทัศน์ (premise) อาจเป็นการสะท้อนคิดว่า ทำไมเราจึงต้องสนใจอายุของใจ และเราก็อาจจะสรุปว่า

หากใจมีสุขภาพดี กระฉับกระเฉง และทำงานออกมาได้ดี อายุก็ไม่มีความสำคัญ การใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณเรื่องมโนทัศน์นี้ทำให้เรามองโลกอย่างมีความหมายกว้างขึ้น ครอบคลุมและแยกแยะมากขึ้น และการใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณในระดับนี้ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนมุมมองการให้ความหมาย (meaning perspective) ในขณะที่การใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณเนื้อหาและกระบวนการนั้นมีผลต่อแบบแผนการให้ความหมายเท่านั้น (Mezirow, 1991, p. 117) เมซีโรว์เชื่อว่าการใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณขั้นนี้สำคัญที่สุดเพราะเป็นการตั้งคำถามในแบบแผนวิธีคิดและกรอบอ้างอิงในมุมมองต่างๆ โดยแบ่งได้อีก 2 ส่วน คือ การใคร่ครวญข้อสรุปเบื้องหลังโดยทั่วไป (critical reflection of assumptions) เป็นการตั้งคำถามกับกระบวนการทัศน์ของบุคคลอื่น และการใคร่ครวญข้อสรุปเบื้องหลังของตนเอง (critical self-reflection of assumptions) เน้นที่กรอบเชิงจิตวิทยาและวัฒนธรรมที่จำกัดโลกทัศน์ของตนเองอยู่ เช่น การถามตัวเองว่า เรารู้สึกอย่างนี้เพราะมีรากฐานมาจากอะไร เป็นต้น เมซีโรว์เห็นว่า การใคร่ครวญแบบนี้จะช่วยให้บุคคลสามารถหลุดออกจากการใช้กรอบอ้างอิงเดิม และปรับเปลี่ยนโครงสร้างการให้ความหมายของตนได้ เช่น การตั้งคำถามตนเองว่า การที่เราทำอย่างนี้ รู้สึกอย่างนี้ มีรากฐานมาจากอะไร เราเชื่ออย่างนั้นจริงๆหรือไม่ เราคิดและรู้สึกอย่างเป็นอิสระหรือถูกครอบงำด้วยกรอบอ้างอิงบางอย่าง เป็นต้น

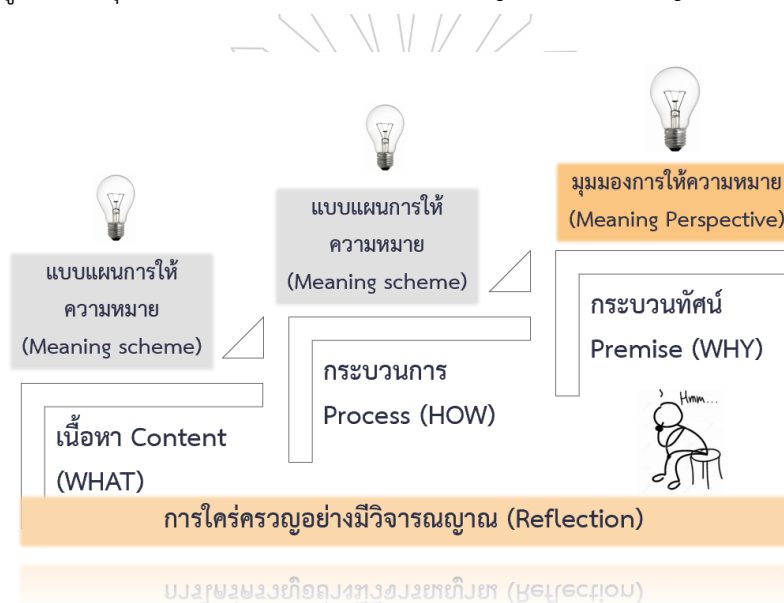
จิตซงค์ ส. นันทนาเนตร (2547, หน้า 18) กล่าวว่า การเรียนรู้จากการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงความรู้สึกนึกคิดภายในบุคคล ปรับเปลี่ยนมุมมองต่อสิ่งต่างๆ รอบตน และการเกิดความเข้าใจสถานการณ์ในอดีตตลอดจนความมุ่งหวังต่ออนาคตของบุคคล โดยเป้าหมายสำคัญของกระบวนการเรียนรู้จากการปรับมโนทัศน์ คือการเปลี่ยนแปลงกรอบหรือโครงสร้างในการคิดและกระบวนการแปลความหมายจากสถานการณ์ พฤติกรรม หรือประสบการณ์ต่างๆ ที่บุคคลเกี่ยวข้อง วิธีการเรียนรู้แบบนี้เหมาะสมกับผู้ใหญ่เพื่อช่วยให้สามารถพัฒนาตนเองได้ และสามารถประยุกต์ใช้กับผู้เรียนกลุ่มต่างๆ ได้ วิธีการเรียนรู้นี้ช่วยให้คนคิดเป็น สามารถตัดสินใจเรื่องต่างๆ ได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง

ผู้จัดการเรียนรู้ควรเข้าใจระดับของการใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณ 3 แบบนี้เพื่อจัดกิจกรรมให้เหมาะสม การเรียนรู้ด้วยวิธีการใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณอาจได้ผลเป็นการยืนยันกรอบแนวคิดเดิม หรืออาจเปลี่ยนแปลงก็ได้หากบุคคลพบว่า กรอบอ้างอิงของเขานั้นไม่ถูกต้องหรือไม่ มีเหตุผลเพียงพอ โดยสรุปแล้วในการศึกษาของผู้ใหญ่นั้นการใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณและการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงควรเป็นวัตถุประสงค์ที่สำคัญด้วย

นายแพทย์วิจารณ์ พานิช (2558, หน้า 20-21) ได้อธิบายในเรื่องการใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณไว้ว่า การใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณมี 3 รูปแบบ คือ 1) การใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณสิ่งที่เรารับรู้ รู้สึก คิด และกระทำ คือการตอบคำถามของ What 2) การใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณว่า เรารับรู้ รู้สึก คิด และกระทำอย่างไร คือการตอบคำถามของ How และการใคร่ครวญ

อย่างมีวิจารณญาณว่า ทำไมเราจึงรับรู้ รู้สึก คิด และทำ คือการตอบคำถาม Why โดยการตอบคำถาม Why นี้จะทำให้เกิดการใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณอย่างจริงจังเพื่อตรวจสอบความเชื่อหรือคุณค่าเดิม แต่เป็นรูปแบบที่เรารู้จักและใช้น้อยที่สุด และเพื่อให้การเรียนรู้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงภายในได้อย่างแท้จริง ครูและนักเรียนต้องมีทักษะในการพูดคุยแบบสุนทรียสนทนา (dialogue) ที่ช่วยเปิดเผยสิ่งที่ซ่อนอยู่ลึกๆภายในใจของแต่ละคนออกมาและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทั้งตัวบุคคล (personal transformation) และการเปลี่ยนแปลงปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในกลุ่ม (social transformation) ซึ่งส่งเสริมกันและกัน นำไปสู่พลวัตของการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง

ผู้วิจัยจึงสรุปประเภทและผลของการใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณได้ดังแผนภาพนี้

ภาพที่ 2.5 ประเภทและผลของการใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณ

ที่มา: ผู้วิจัย

(2) **สนทนาด้วยเหตุผล (rational discourse)** เป็นสิ่งที่จำเป็นในการตรวจสอบข้อมูลในการให้ความหมาย (Mezirow, 1991, p. 63) ในกระบวนการเรียนรู้ นั้น บุคคลต้องมีการตรวจสอบข้อมูลเพื่อให้มั่นใจในความหมายนั้นๆ การพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่นเป็นวิธีสื่อสารตามธรรมชาติของมนุษย์ และการสนทนาด้วยเหตุผลเป็นรากฐานสำคัญของปรัชญาของการศึกษาผู้ใหญ่ เพราะช่วยขยายมุมมอง สามารถวิเคราะห์ แยกแยะ และมองภาพแบบองค์รวมได้มากขึ้น สิ่งที่จะช่วยให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนทางความคิดอย่างมีวิจารณญาณประกอบด้วย การมีข้อมูลที่ถูกต้อง ครบถ้วน ไม่ถูกบีบบังคับ และไม่บิดเบือนความจริงเพื่อหลอกตัวเอง สามารถประเมินหลักฐานและข้อโต้แย้งตามสภาพเป็นจริงได้ เปิดรับทัศนคติที่แตกต่าง สามารถใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณถึง

กรอบคิดเบื้องหลังและผลกระทบของทัศนะนั้น ๆ การมีโอกาสนำมาเปรียบเทียบกันในการถามโต้แย้ง คัดค้าน ทำทนาย สำหรับทุกฝ่าย สามารถยอมรับข้อตกลงร่วมกันที่เกิดจากการตรวจสอบข้อมูลความเป็นจริง และการใช้เหตุผลร่วมกันว่าเป็นข้อสรุปที่ถูกต้องได้ เมซีโรว์เชื่อว่า การที่บุคคลจะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างมีเหตุผลและทำได้อย่างเป็นอิสระอย่างแท้จริงนั้นจะต้องมีความสามารถเชิงการเรียนรู้พื้นฐานสองประการ คือ สามารถใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณเกี่ยวกับตนเอง (critically self-reflective) และสามารถทำการตัดสินใจอย่างใคร่ครวญได้ (reflective judgement)

สรุปได้ว่า การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง คือ กระบวนการเรียนรู้พัฒนาทักษะเพื่อให้ได้มุมมองการให้ความหมายแบบใหม่เพื่อแปลความหมายแบบใหม่ให้กับความประสบการณ์เก่า และรวมถึงประสบการณ์ที่จะได้รับใหม่ด้วย โดยมีหลักการ คือ 1) การขยายการตีความแบบแผนการให้ความหมายที่ใช้อยู่ให้คมชัดขึ้น 2) การเรียนรู้แบบแผนการให้ความหมายใหม่ที่สอดคล้องกับมุมมองการให้ความหมายเดิม 3) การเรียนรู้แบบแผนการให้ความหมายใหม่อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงมุมมองการให้ความหมายด้วย 4) การเรียนรู้ด้วยการเปลี่ยนมุมมองการให้ความหมายโดยมีวิธีการ คือ การใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณ และการสนทนาด้วยเหตุผล

2.3.3. ขั้นตอนของทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง

เมซีโรว์ทำงานวิจัยในปี ค.ศ. 1975 โดยการสัมภาษณ์สตรี 83 คน ที่กลับเข้ามาศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาหลังจากที่หยุดไปประกอบอาชีพหรือดูแลครอบครัวเป็นเวลานาน สรุปได้ว่าการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงสามารถแบ่งได้เป็น 10 ขั้นตอน ดังนี้ (Mezirow, 1975, as cited in Mezirow, 1991, pp. 168-169)

1) การประสบกับเหตุการณ์ที่ขัดแย้งกับกรอบอ้างอิงเดิมของตนอย่างรุนแรง (disorienting dilemma) ทำให้คนเกิดความสับสนในความเชื่อจนอาจมีผลกับการดำเนินชีวิตด้วย ขั้นตอนนี้สำคัญมาก เพราะคนเราได้ตระหนักถึงสิ่งที่ไม่สอดคล้องกันที่เกิดขึ้นในชีวิต เช่น ความตาย ความเจ็บป่วย การหย่าร้าง ลูกออกจากบ้านไปอยู่ที่อื่น การเกษียณ หรืออาจเกิดจากการได้สนทนา การอ่านหนังสือ อ่านบทกวี หรือ การเรียนรู้วัฒนธรรมที่ไม่เคยได้ยินได้ฟังมาก่อน และขัดแย้งกับความเชื่อหรือสมมติฐานของตน อันทำให้เกิดอารมณ์เจ็บปวดและไม่มั่นใจในคุณค่าของตนเอง

2) การตรวจสอบพิจารณาความรู้สึกของตนเอง (self-examination with feelings of guilt or shame) จากการประสบเหตุการณ์ที่ขัดแย้ง เช่น ความรู้สึกหวาดกลัว ความโกรธ อับอาย หรือความรู้สึกผิด ในขั้นนี้คนเราจะมีสำนึกที่อาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง แต่ยังไม่พียงพอ

3) การประเมินสมมติฐานเดิมของตนในมิติต่างๆอย่างมีวิจารณญาณ (critical assessment of assumptions) หลังจากเกิดประสบการณ์ที่ขัดแย้งกับกรอบอ้างอิงเดิมของตนอย่างรุนแรง มีการวิเคราะห์ตรวจสอบความเชื่อของตนเองอย่างมีเหตุผล เปิดเผย จริ่งจ้ง มีการตั้งคำถาม

ถามตัวเอง เช่น ความเชื่อของตนคืออะไร ตนคิดอย่างไรต่อความเชื่อนั้น ความเชื่อนี้ได้รับอิทธิพลมาจากสิ่งใด ทราบได้อย่างไรว่าน่าเชื่อถือ ความเชื่อนั้นปรับได้หรือไม่ ทำไมตนจึงควรเชื่อ เป็นต้น

4) การยอมรับความไม่พอใจในสมมติฐานเดิมของตนและได้มีการแบ่งปันเรื่องราวการเปลี่ยนแปลงนี้กับผู้อื่น (recognition of one's discontent and the process of transformation are shared) เช่น เล่าให้สมาชิกในครอบครัวหรือเพื่อนฟัง เป็นต้น การแลกเปลี่ยนระหว่างบุคคลนี้ช่วยให้บุคคลเรียนรู้ความเชื่อหรือกรอบอ้างอิงของบุคคลอื่น และเกิดการยอมรับร่วมกัน

5) การเริ่มค้นหาทางเลือกเกี่ยวกับบทบาท ความสัมพันธ์ และวิธีการปฏิบัติแบบใหม่ (exploration of options for new roles, relationships, and actions) เมื่อบุคคลปรับความเชื่อข้อสันนิษฐาน หรือกรอบอ้างอิงของตนใหม่แล้วก็เริ่มค้นหาทางปรับใช้ในชีวิตประจำวัน

6) การวางแผนแนวทางปฏิบัติ (planning a course of action) บุคคลจะวางแผนแนวทางในการปฏิบัติเพื่อนำไปสู่บทบาทใหม่ ความสัมพันธ์ใหม่ และการปฏิบัติใหม่

7) การพัฒนาความรู้และทักษะเพื่อให้ตนสามารถทำตามแผนนั้นได้ (acquisition of knowledge and skills for implementing one's plan) จากบทบาทใหม่ ความสัมพันธ์ใหม่ และการปฏิบัติใหม่นั้น บุคคลอาจต้องพัฒนาความรู้และทักษะที่เกี่ยวข้องเพื่อปฏิบัติตามแผน

8) การทดลองทำตามบทบาทใหม่ ความสัมพันธ์ใหม่ และการปฏิบัติใหม่ (provisional trying of new roles) ช่วยให้บุคคลได้สำรวจสิ่งที่เกิดขึ้นและนำไปสู่การปรับบทบาทใหม่นั้นอีกครั้ง

9) การสร้างความสามารถและความมั่นใจในบทบาทใหม่และความสัมพันธ์ใหม่ (building competence/ confidence in new roles and relationships) การสร้างความสามารถ ความมั่นใจในบทบาทใหม่ และความสัมพันธ์ใหม่แก่บุคคลเป็นสิ่งสำคัญเพื่อช่วยให้บุคคลปฏิบัติบทบาทใหม่ด้วยความมั่นใจมากขึ้นและมีความสามารถในการปฏิบัติสูงขึ้น

10) บูรณาการความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นสู่ชีวิตตนบนพื้นฐานของการมองโลกแบบใหม่ (reintegration into one's life on the basis of conditions dictated by one's new perspective) บูรณาการมุมมองใหม่ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ไปสู่การดำเนินชีวิตจริง

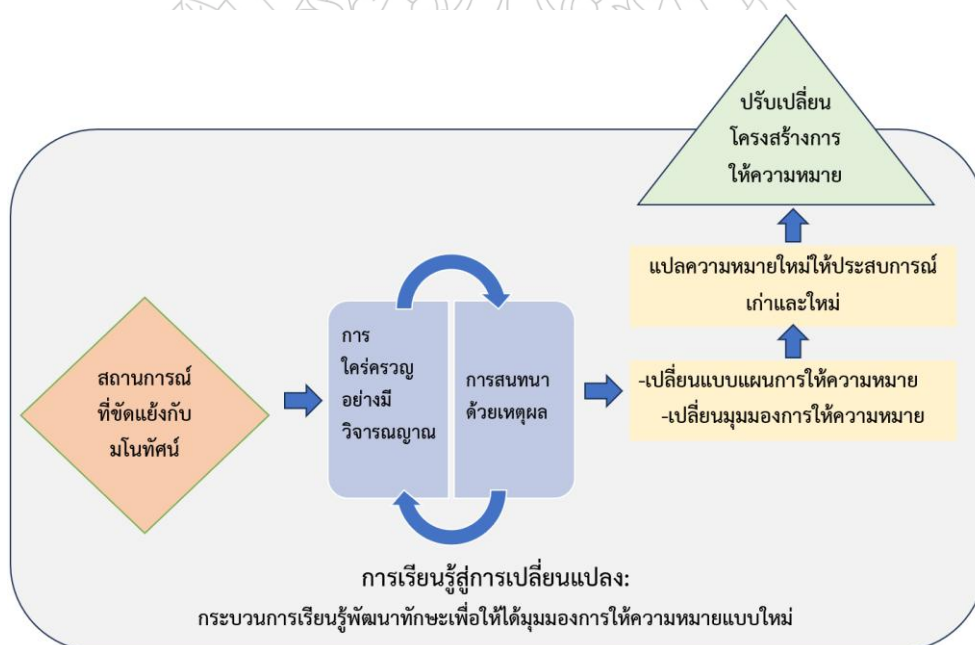
เอ็ดวาร์ด เทเลอร์ (Taylor, 1998, pp. 8-12, อ้างใน ธนา นิลชัยโกวิทย์ และ อติสร จันทรสฤษ, 2559, หน้า 25-31) ได้สรุปเป็น **องค์ประกอบสำคัญของกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง** โดยปรับเปลี่ยนกรอบอ้างอิงของเมซีโรว่า ประกอบด้วยสาระ 3 ประการ คือ

1) ประสบการณ์ สถานการณ์ เรื่องราว หรือเหตุการณ์ (experience) ที่เกิดขึ้นในชีวิต เป็นจุดเริ่มต้นของการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง หากกรอบอ้างอิง (frame of reference) สามารถอธิบายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้ดีเหตุการณ์นั้นก็เป็นการสนับสนุนกรอบอ้างอิงเดิม แต่หากไม่สอดคล้องหรือขัดแย้งอย่างมากกับกรอบอ้างอิงก็ต้องปรับกรอบอ้างอิงใหม่ และหากประสบการณ์มีความสำคัญและขัดแย้งรุนแรงกับกรอบอ้างอิงเดิมเหตุการณ์นั้นจะเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการใคร่ครวญได้

2) การใคร่ครวญอย่างมีวิจารณ์ญาณ (critical reflection) คือการตั้งคำถามกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแบบแผนวิธีคิดและกรอบอ้างอิงในมุมมองต่างๆ เช่น มุมมองทางตรรกะ จริยศาสตร์ การเมืองและสังคม สิ่งแวดล้อม จิตวิญญาณ เมซีโรว์ถือว่า การใคร่ครวญอย่างมีวิจารณ์ญาณเป็นหัวใจของกระบวนการของการปรับเปลี่ยนกรอบอ้างอิง

3) การแลกเปลี่ยนทางความคิดอย่างมีเหตุผล (rational discourse) เป็นเครื่องมือสำคัญที่สุดในการทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนกรอบอ้างอิง เป็นการแลกเปลี่ยนทางความคิดเพื่อตรวจสอบความคิด ความเชื่อ ความรู้สึก และคุณค่าต่างๆ ของกันและกัน

ผู้วิจัยสรุปขั้นตอนของการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงได้ดังนี้ 1) บุคคลเผชิญกับสถานการณ์ที่ขัดแย้งกับมโนทัศน์ของตนเอง โดยเฉพาะเหตุการณ์ที่มีอารมณ์เกี่ยวข้อง (disorienting dilemma) 2) บุคคลมีการใคร่ครวญอย่างมีวิจารณ์ญาณ (critical reflection) ในมุมมองการให้ความหมายของตน ซึ่งมี 3 ระดับ คือ การใคร่ครวญเนื้อหา (what) การใคร่ครวญกระบวนการ (how) และการใคร่ครวญกระบวนการทัศน์ (Why) 3) บุคคลมีการสนทนาด้วยเหตุผล (rational discourse) มีการแลกเปลี่ยนทางความคิดเพื่อตรวจสอบความคิด ความเชื่อ ความรู้สึก และคุณค่าต่างๆ โดยใช้ทักษะในการพูดคุยแบบสุนทรียสนทนา 4) เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวบุคคลโดยสามารถหลุดออกจากการใช้กรอบอ้างอิงเดิม และปรับเปลี่ยนโครงสร้างการให้ความหมายของตน (reintegration)

ภาพที่ 2.6 สรุปขั้นตอนของการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง
(ที่มา: ผู้วิจัย)

2.3.4. การประยุกต์ใช้และการส่งเสริมการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง

แจ๊ค เมซิโรว์ (Jack Mezirow) เจ้าของทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงกล่าวว่า จุดมุ่งหมายพื้นฐานทั่วไปในปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ควรมีดังนี้ คือ 1) การช่วยให้ผู้เรียนสามารถใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณเกี่ยวกับตัวเอง เรียนรู้และหาเหตุผลด้วยตัวเองได้ 2) ช่วยในการสร้างกลุ่มเพื่อการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่ส่งเสริมการใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณและเรียนรู้หาเหตุผล โดยได้เสนอวิธีการเกี่ยวกับการศึกษาผู้ใหญ่ไว้ ดังนี้

1) เป้าหมายของการศึกษาผู้ใหญ่ คือ การช่วยให้ผู้เรียนใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณมากขึ้น มีส่วนร่วมอย่างเป็นอิสระในการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการปฏิบัติตน รวมถึงการปรับมโนทัศน์ให้ครอบคลุม แยกแยะ โปร่งใส และครบถ้วน มากขึ้น

2) ผู้สอนมีหน้าที่หลัก คือ ส่งเสริมการใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณของผู้เรียนในการคิดใคร่ครวญเกี่ยวกับความเชื่อหรือการตีความหมายของตน (meaning schemes) ผ่านการวิเคราะห์ ประวัติ วิเคราะห์บริบท และผลของการสันนิษฐานและมโนทัศน์ (premises) และหน้าที่ต่อไปคือการสร้างกลุ่มเพื่อการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่มีบรรยากาศเหมาะสมและมีความสม่ำเสมอ

3) บรรยากาศเหมาะสมในการร่วมกลุ่มสนทนานั้นเป็นเป็นอุดมคติของการเรียนรู้ด้วย

4) การสอนด้วยวิธีเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงนั้นถูกต้องตามหลักจรรยาบรรณ แม้ว่าทั้งผู้สอนและผู้เรียนจะไม่สามารถทำนายผลของกระบวนการ หรือแม้ว่าสิ่งที่จะต้องทำต่อไปนั้นอาจจะสามารถทำได้ในสถานการณ์นั้นๆ ก็ตาม

5) การสอนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงอย่างมีจรรยาบรรณนั้น ผู้สอนจะต้องไม่พยายามบีบบังคับให้ผู้เรียนยอมรับมโนทัศน์ของตน แต่ต้องพยายามส่งเสริมให้ผู้เรียนเลือกมุมมองโดยอิสระจากจุดยืนที่หลากหลาย อย่างไรก็ตาม ผู้สอนไม่จำเป็นต้องช่วยผู้เรียนในขั้นการลงมือปฏิบัติหากขัดต่อจรรยาบรรณของตน (ถึงแม้ว่าผู้เรียนจะตัดสินใจเองจากการสนทนาแลกเปลี่ยนด้วยเหตุผลก็ตาม)

6) ผู้สอนการเรียนรู้ผู้ใหญ่ควรรับรู้ความรู้สึกได้ไว (sensitive) และมีความรู้ทางจิตวิทยาอย่างเพียงพอ เพื่อช่วยผู้เรียนปรับความเห็นผิดที่มาจากสภาวะทางจิตใจที่บอบช้ำเกี่ยวกับมุมมองและการให้ความหมาย (meaning perspective) ซึ่งเป็นตัวขัดขวางการเปลี่ยนผ่านสถานการณ์ที่เลวร้ายในชีวิต ผู้สอนควรแยกแยะและระบุได้หากมีผู้เรียนคนใดควรได้รับการรักษาแบบจิตบำบัด

7) ต้องมีการนำผลที่ได้จากการใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณไปลงมือปฏิบัติ หากผลพบว่าการเห็นที่ผิดไป (distortion) นั้นมาจากวัฒนธรรมทางสังคม (sociocultural) แล้ว การปฏิบัติการทางสังคม (social action) จะกลายเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงด้วยปฏิบัติการทางสังคมอาจเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ การเปลี่ยนแปลงในองค์กร ระบบ

การเมือง เศรษฐกิจ หรือวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงในตัวระบบนั้นเกี่ยวข้องกับปฏิบัติการทางการเมืองของกลุ่มคนซึ่งเป็นกระบวนการที่ใช้เวลานานและยุ่งยาก

8) สิ่งสำคัญที่ทำให้การสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นมีบรรยากาศที่ดีที่สุดคือ ความเป็นอิสระ ความเป็นประชาธิปไตย ความเท่าเทียมกัน ความยุติธรรม และความร่วมมือทางสังคม ผู้สอนควรพยายามหาวิธีส่งเสริมกิจกรรมที่จะเสริมสร้างสิ่งเหล่านี้

9) กระบวนการและกิจกรรมการเรียนรู้จะแตกต่างกันไปตามจุดประสงค์ว่า เป็นการเรียนผ่านการทดลองปฏิบัติการที่มีการควบคุมสภาพแวดล้อมหรือบุคคลอื่น (instrumental learning) หรือเรียนรู้ผ่านการสื่อสาร (communicative learning) ซึ่งเป็นวิธีการเรียนรู้ร่วมกันในการตรวจสอบแนวคิด ความเชื่อ คุณค่า ความรู้สึก ผ่านกระบวนการต่างๆ แล้วจึงมีมติร่วมกันต่อการเปลี่ยนแปลงนั้น ซึ่งการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงเป็นแบบหลัง

10) ผลประโยชน์ที่แท้จริงของผู้เรียนคือ การที่ผู้เรียนมีความรู้มากขึ้น มีอิสระมากขึ้น และมีความเห็นผิดในมุมมองการให้ความหมายน้อยลง ผลประโยชน์ที่แท้จริงของผู้เรียนวัดได้จากความสอดคล้องในความคิดเรื่องชีวิตที่ดีของผู้เรียนหรือไม่ การประเมินความต้องการของผู้เรียนควรขยายไปถึงผลประโยชน์ที่แท้จริงด้วย

11) การประเมินผลการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงนั้นควรพยายามเปรียบเทียบมุมมองการให้ความหมายของผู้เรียน (meaning perspective) ก่อนเรียนและหลังเรียน และมีการวิเคราะห์ในประเด็นเหล่านี้คือ ประโยชน์ จุดมุ่งหมาย ความตระหนักรู้ในปัญหา ความตระหนักรู้ในบริบท การใคร่ครวญอย่างมีวิจารณ์ญาณและการลงมือปฏิบัติ การเปิดใจต่อมุมมองอื่นๆ ความสามารถในการร่วมสนทนาด้วยเหตุผล (rational discourse) อย่างเป็นอิสระ และความเต็มใจยอมรับผลร่วมกัน อันเป็นวิธีการแก้ปัญหาในการเรียนรู้ผ่านการสื่อสาร Mezirow, 1991, pp. 224-226)

เทเลอร์ (Taylor, 1998, pp. 48-56, อ้างใน ชิตชงค์ ส. นันทนานันตร, 2547, หน้า 16) ได้ศึกษาผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้จากการปรับเปลี่ยนโน้ตชน และสรุปไว้ว่า การส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้จากการปรับโน้ตชนมีหลักการว่า 1) การเรียนรู้จากการปรับโน้ตชนต้องมีกิจกรรมกลุ่ม 2) การเรียนรู้จากการปรับโน้ตชนเป็นกระบวนการที่ต้องใช้เวลาในการเรียนรู้ 3) การเรียนรู้จากการปรับโน้ตชนเป็นการเรียนรู้ที่ให้ความสำคัญต่อความรู้สึกและจิตใจของบุคคล 4) ผู้เรียนต้องพร้อมที่จะเปลี่ยนแปลง 5) ทั้งผู้เรียนและผู้สอนต่างก็เป็นผู้เรียนที่พร้อมจะปรับโน้ตชนด้วยกัน 6) ผู้สอนช่วยสร้างบรรยากาศที่เป็นประชาธิปไตย เปิดเผย มีความไว้วางใจและการเอื้ออาทรต่อกัน

ชิตชงค์ ส. นันทนานันตร (2547, หน้า 16) อธิบายว่า การส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง คือ การสร้างโอกาสและบรรยากาศให้ผู้เรียนได้มีการวิพากษ์ วิเคราะห์ข้อดีต่ออย่างมีเหตุผลอันจะทำให้ผู้เรียนเข้าใจความคิดความเชื่อของตนเองมากขึ้น โดยผู้สอนอาจสร้างสถานการณ์หรือหยิบยกประเด็นให้ผู้เรียนได้อภิปราย วิเคราะห์ว่า ค่านิยม สมมติฐาน หรือแนวคิดต่างๆเข้ามามี

อิทธิพลต่อความเชื่อ ความเข้าใจของตนเองอย่างไร การจะช่วยให้มองเห็นความหมายของประสบการณ์นั้นควรมีการเสวนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอย่างเสรีด้วย และเปิดใจยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น ดังนั้น ทักษะในด้านภาษาและการสื่อสารเป็นเครื่องมือสำคัญ

นายแพทย์ วิจารณ์ พานิช (2558, หน้า 19, 266) สรุปจากทฤษฎีของเมซีโรว์ (Mezirow) ว่า ประสบการณ์การเรียนรู้ที่เอื้อต่อการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง คือ การออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีมิติด้าน “คุณค่า” แทรกอยู่มาก กิจกรรมให้นักเรียนลงมือทำหรือสัมผัสจริงจะช่วยให้ นักเรียนได้ฝึกทำความเข้าใจคุณค่าของกิจกรรมนั้น หากกิจกรรมนั้นทำให้เกิดความอึดอัดหรือได้รับประสบการณ์เชิงอารมณ์จะยิ่งมีโอกาสเกิดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงสูง หากมีการเยี่ยมสถานที่หรือร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง โอกาสเกิดการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ก็ยิ่งสูงตามไปด้วย เช่น นักศึกษาแพทย์เดินทางไปเยี่ยมผู้ป่วยที่ใกล้เสียชีวิต เป็นต้น การเข้าถึงการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องที่มนุษย์ทุกคนมีศักยภาพที่จะทำได้ โดยมีวิธีการ 3 ขั้นตอนที่ทำได้เอง คือ 1) ตั้งเป้าหมายว่า จะเรียนรู้อะไร 2) ลงมือปฏิบัติกิจกรรมตามเป้าหมาย โดยเฉพาะการทำงานเป็นทีม 3) นำประสบการณ์ที่ได้มาไตร่ตรองสะท้อนคิด (ร่วมกัน) ตอบคำถาม เพื่อนำไปสู่เป็นหมายการเรียนรู้ที่ต้องการ (reflection)

อาจกล่าวได้ว่า แก่นแท้ของการเรียนรู้ไม่ได้อยู่ที่การจดจำเนื้อหาเท่านั้น แต่คือการเกิดการเปลี่ยนแปลงวิธีคิดและวิถีปฏิบัติของทั้งผู้เรียนและผู้สอน อันมาจากการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงภายในตนเองอย่างแท้จริง ดังที่คณะวิทยาการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้ใช้วิธีสร้างการเรียนรู้ที่แตกต่างจากในระบบการศึกษาไทย โดยการทำให้ผู้เรียนเชื่อมโยงและสื่อสารกับโลกภายในของตนเอง สรรวจที่มาของความคิดใคร่ครวญ คุณค่า และแรงบันดาลใจ ทำหาคศักยภาพในตัวเองเพื่อการเรียนรู้เปลี่ยนแปลงตนและสังคม ได้แก่ การสะท้อนการเรียนรู้ (reflection) การประมวลการเรียนรู้ (learning portfolio) และการประเมินที่หลากหลายเพื่อพัฒนาผู้เรียน (คณะวิทยาการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ม.ป.ป.)

จิตซังค ส. นันทนานตร (2547, หน้า 16) อธิบายว่า การส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง คือ การสร้างโอกาสและบรรยากาศให้ผู้เรียนได้มีการวิพากษ์ วิเคราะห์ข้อดีต่ออย่างมีเหตุผลอันจะทำให้ผู้เรียนเข้าใจความคิดความเชื่อของตนเองมากขึ้น โดยผู้สอนอาจสร้างสถานการณ์หรือหยิบยกประเด็นให้ผู้เรียนได้อภิปราย วิเคราะห์ว่า ค่านิยม สมมติฐาน หรือแนวคิดต่างๆเข้ามามีอิทธิพลต่อความเชื่อ ความเข้าใจของตนเองอย่างไร การจะช่วยให้มองเห็นความหมายของประสบการณ์นั้นควรมีการเสวนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอย่างเสรีด้วย และเปิดใจยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น ดังนั้น ทักษะในด้านภาษาและการสื่อสารเป็นเครื่องมือสำคัญ

สรุปวิธีการใช้ทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงได้ ดังนี้

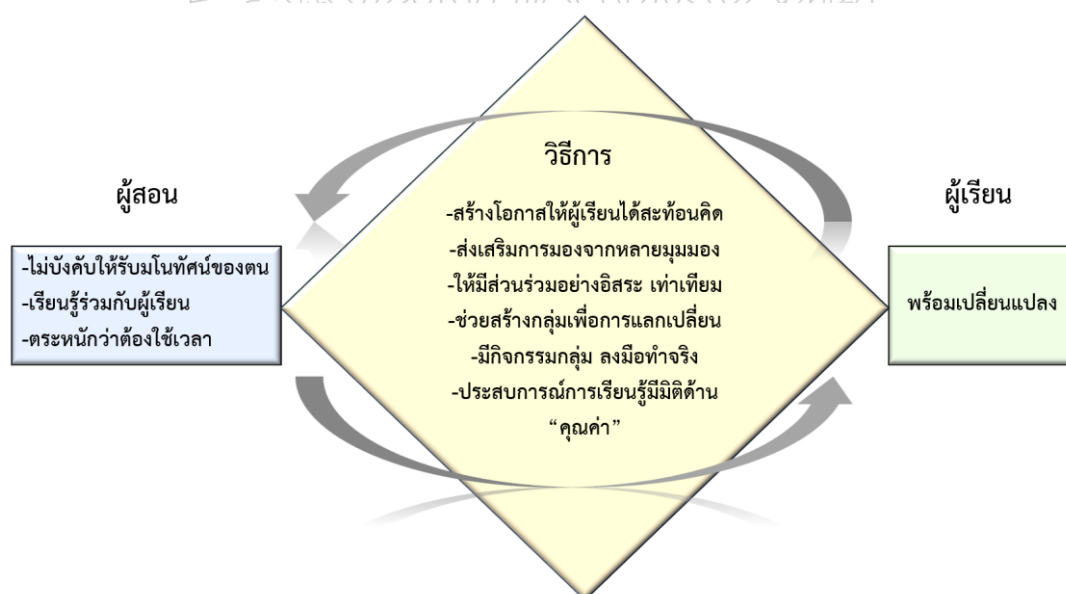
1) ก่อนเรียน ทั้งผู้เรียนและผู้สอนต้องพร้อมปรับมโนทัศน์ไปด้วยกัน ผู้สอนออกแบบประสบการณ์หรือหยิบยกประเด็นให้ผู้เรียนได้วิเคราะห์และอภิปรายว่า ค่านิยม สมมติฐาน

หรือแนวคิดต่างๆเข้ามามีอิทธิพลต่อความเชื่อ ความเข้าใจของตนเองอย่างไร ควรออกแบบประสบการณ์ที่มีมิติด้าน “คุณค่า” แทรกอยู่ให้มาก ยิ่งกิจกรรมทำให้เกิดความอึดอัดหรือได้รับประสบการณ์เชิงอารมณ์จะยิ่งเกิดโอกาสในการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงสูงขึ้น การไปเยี่ยมสถานที่หรือเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องจะทำให้มีโอกาสเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์สูงขึ้น

2) ในขณะที่เรียน ผู้สอนสร้างโอกาสและบรรยากาศให้ผู้เรียนได้มีการวิพากษ์ วิเคราะห์ข้อดีข้อเสียอย่างมีเหตุผล มีการเสวนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอย่างเสรีและเปิดใจยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น ผู้สอนสร้างบรรยากาศที่เป็นประชาธิปไตย เปิดเผย มีความไว้วางใจและความเอื้ออาทรสอนอย่างมีจรรยาบรรณ ไม่พยายามบีบบังคับให้ผู้เรียนยอมรับมโนทัศน์ของตน แต่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเลือกมุมมองโดยอิสระจากจุดยืนที่หลากหลาย มีการทำกิจกรรมกลุ่ม และนำประสบการณ์จากการทำกิจกรรมมาการใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณ (ร่วมกัน) ตอบคำถาม เพื่อนำไปสู่เป้าหมายการเรียนรู้ที่ต้องการ และมีการนำผลที่ได้จากการใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณไปลงมือปฏิบัติด้วย

3) หลังเรียน มีการประเมินว่า ผู้เรียนมีความรู้มากขึ้นหรือไม่ มีมุมมองการให้ความหมายที่ผิดพลาดน้อยลง มีอิสระมากขึ้น มีความสอดคล้องในความคิดเรื่องชีวิตที่ดีของผู้เรียนหรือไม่ การประเมินความต้องการของผู้เรียนควรขยายไปถึงผลประโยชน์ที่แท้จริงด้วย ควรมีการเปรียบเทียบมุมมองการให้ความหมายของผู้เรียน (meaning perspective) ก่อนเรียนและหลังเรียน

ผู้วิจัยสรุปการประยุกต์ใช้และการส่งเสริมการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงเป็นภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 2.7 สรุปการประยุกต์ใช้และการส่งเสริมการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง

สรุปทฤษฎี “การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง” ได้ว่า เป็นการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ที่ใช้เหตุการณ์ที่ขัดแย้งกับความเชื่อของตนเป็นตัวเริ่มต้น และใช้การใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณในการทบทวนไตร่ตรอง เพื่อตอบคำถามว่า มุมมองการให้ความหมายเดิมของตนนั้นถูกต้องหรือไม่ โดยมีตัวช่วยคือการสนทนาด้วยเหตุผลกับผู้อื่นที่ประสบกับเหตุการณ์เดียวกัน และผลลัพธ์คือผู้เรียนจะปรับเปลี่ยนมุมมองการให้ความหมายที่เคยขัดแย้งกับสถานการณ์นั้นๆ เช่น ยอมรับความหลากหลายมากขึ้น จำแนกแยกแยะได้มากขึ้น เปิดกว้างมากขึ้น และสามารถเปลี่ยนแปลงด้านอารมณ์ได้มากขึ้น ทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงนี้ได้รับความนิยมในประเทศไทย และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริง ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเห็นว่า ทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงน่าจะสามารถใช้อธิบายกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการเข้าร่วมปฏิบัติธรรมในประเทศไทย อันเป็นประสบการณ์ที่แปลกใหม่และขัดกับวิถีชีวิตแบบเดิมของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติทุกคน

2.4. การบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ

2.4.1. ความหมายของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ

ฐิรชญา มณีเนตร (2553, หน้า 5) ระบุว่า นักท่องเที่ยวมี 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ 1) นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ หรือนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศ (foreign tourist or international tourist) หมายถึงนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวภายในประเทศไทย 2) นักท่องเที่ยวภายในประเทศ (domestic tourists) หมายถึงนักท่องเที่ยวที่มีถิ่นที่อยู่หรือพำนักถาวรในประเทศไทย อาจเป็นคนไทยหรือคนต่างชาติที่พำนักอาศัยถาวรในประเทศไทยก็ได้ และมีการเดินทางท่องเที่ยวภายในประเทศไทยในจังหวัดอื่นอันมิใช่จังหวัดที่ตนมีถิ่นที่อยู่หรือที่พำนักถาวร

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้กำหนดลักษณะของนักท่องเที่ยวไว้ดังนี้ 1) นักท่องเที่ยวภายในประเทศ หมายถึง ชาวไทยหรือชาวต่างประเทศในประเทศไทยเดินทางจากที่อยู่ในจังหวัดตนไปยังจังหวัดอื่นๆโดยมีวัตถุประสงค์ในการเดินทางใด ๆ ที่ไม่ใช่งานหารายได้ในสถานที่ไปเยือนและระยะเวลาไม่เกิน 60 วัน 2) นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศ หมายถึงชาวต่างประเทศที่เดินทางเข้ามาในประเทศไทยและพำนักอยู่ในการเดินทางครั้งหนึ่งๆไม่น้อยกว่า 1 คืน หรือ 24 ชั่วโมง และไม่มากกว่า 60 วัน โดยมีวัตถุประสงค์ในการเดินทางเพื่อ การติดต่อกิจธุระ การมาพักผ่อน การเยี่ยมญาติมิตร การศึกษา การดูงาน การประชุมสัมมนา หรือเป็นตัวแทนสมาคม นักบวช นักกีฬา (Cheekiwong, 2005, อ้างใน ทศนีย์ ปิยะเจริญเดช, 2564)

กรมการกงสุล (2567) กระทรวงการต่างประเทศของไทยระบุไว้ในเว็บไซต์วันที่ 24 พ.ค. 2567 ว่า วีซ่านักท่องเที่ยว หรือ Tourist Visa นั้นมีระยะเวลาพำนักในราชอาณาจักร 60 วันต่อครั้ง

องค์การท่องเที่ยวแห่งสหประชาชาติ (UN Tourism) ให้ความหมายของคำว่า นักท่องเที่ยว ตามที่องค์การสหประชาชาติเสนอให้ประเทศสมาชิกใช้คำว่า “ผู้มาเยือน” (Visitors) ซึ่งหมายถึงผู้ที่เดินทางออกจากถิ่นที่อยู่ปกติของตนโดยใช้เวลาน้อยกว่า 1 ปี เพื่อจุดมุ่งหมายต่างๆ เช่น ธุรกิจพักผ่อน กิจกรรมตัว ที่ไม่ใช่การทำงานในประเทศที่เป็นจุดหมายนั้นๆ โดยแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ 1) นักท่องเที่ยว (Tourists) หมายถึงผู้มาเยือนและพักอยู่ในประเทศอย่างน้อย 1 คืนหรือ 24 ชั่วโมงขึ้นไป โดยใช้บริการสถานที่พักแรม ณ แหล่งท่องเที่ยวต่างๆ เช่น นักท่องเที่ยวที่มาอยู่กับกลุ่มทัวร์ 2) นักทัศนจร (excursionists/ same-day visitors) หมายถึง นักทัศนจรผู้มาเยือนที่ไม่พักค้างคืน เดินทางมาเยือนเป็นการชั่วคราวน้อยกว่า 24 ชั่วโมงหรือไม่ใช้สถานที่พักแรมในประเทศนั้น ๆ เช่น ผู้ที่มาขึ้นเรือสำราญ (cruise) และพักค้างบนเรือ เป็นต้น (United Nations, 2010, p. 10)

สรุปได้ว่า “นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ” หมายถึง ชาวต่างประเทศที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวภายในประเทศไทยเพื่อจุดมุ่งหมายต่าง ๆ เช่น ธุรกิจ พักผ่อน กิจกรรมตัว ที่ไม่ใช่การทำงานในประเทศไทย ในงานวิจัยครั้งนี้ใช้ขอบเขตเวลาในการอยู่ในประเทศไทยอย่างน้อย 1 คืน แต่ไม่ถึง 1 ปี ตามองค์การท่องเที่ยวแห่งสหประชาชาติ เพื่อให้ครอบคลุมนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติได้มากที่สุด

2.4.2. นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติกับการศึกษาพระพุทธศาสนา

1) ประวัติการท่องเที่ยวของชาวต่างชาติกับการศึกษาพระพุทธศาสนา

พระพรหมมุนี กล่าวไว้ในคำนำหนังสือ “เมธิตะวันตกชาวพุทธ” ไว้ว่า ชาวยุโรปและอเมริกาเกิดความสนใจพระพุทธศาสนาจากการที่มาร์โค โปโล เดินทางท่องเที่ยวไปถึงประเทศจีน เมื่อเดินทางกลับถึงประเทศอิตาลีประมาณปี พ.ศ. 1834 แล้วได้เขียนหนังสือชื่อ Description of the World เล่าเรื่องพระพุทธศาสนาในประเทศจีน (นวม สงวนทรัพย์, 2544, คำนำ) ส่วนในทวีปเอเชีย นั้น พระอนิลมาน ธมมสากิโย (2548) กล่าวไว้ว่า ชาวตะวันตกที่เดินทางออกจากประเทศของตนเพื่อมาเรียนเพื่อศึกษาพระพุทธศาสนาเป็นครั้งแรก ๆ มีดังนี้ 1) Gordon Douglas ชาวอังกฤษ อุปสมบทที่กรุงโคลัมโบ ประเทศศรีลังกาในปี ค.ศ. 1899 (พ.ศ. 2442) มีฉายาว่า ภิกขุอุโศก 2) Charles Henry Allan Bennett ชาวอังกฤษ อุปสมบทที่กรุงโคลัมโบ ประเทศศรีลังกาในปี ค.ศ. 1902 (พ.ศ. 2445) มีฉายาว่า ภิกขุอาณันทะ เมตเตยยะ 3) J.P. M'Kechie ชาวอังกฤษ อุปสมบทที่ประเทศพม่าในปี ค.ศ. 1904 (พ.ศ. 2447) มีฉายาว่า ภิกขุสีลาจา 4) Anton Walter Florus Gueth ชาวเยอรมัน อุปสมบทที่ประเทศศรีลังกาในปี ค.ศ. 1905 (พ.ศ. 2448) มีฉายาว่า ภิกขุญาณติโลกะ ท่านนี้ได้แปลและพิมพ์คัมภีร์ต่าง ๆ มากมาย ที่สำคัญ คือ หนังสือ The Word of Buddha ที่พิมพ์ครั้งแรกในปี ค.ศ. 1906 (พ.ศ. 2449) ได้รับการแปลเป็นหลายภาษา

ในประเทศไทยนั้น มีชาวตะวันตกเดินทางเข้ามาอุปสมบทเป็นรูปแรก คือ Dr. William August Purfurst (Richard Randall) ชาวอังกฤษ โดยอุปสมบทเป็นภิกษุที่วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ มีพระภิกษุโกศลหรือหลวงพ่อดเป็นพระอุปัชฌาย์ ในปี พ.ศ. 2497 (ค.ศ. 1954) ได้ฉายาว่า พระกปิลวฑฺฒ และได้เขียนหนังสือเรื่อง Life as a Siamese Monk ที่เล่าความเป็นมาของตัวท่านเองตั้งแต่ก่อนที่จะสนใจในพระพุทธศาสนา แรงจูงใจ การเข้ามาปฏิบัติกับหลวงพ่อด และการกลับไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ประเทศอังกฤษ (Randall, 1990) ในสมัยปัจจุบันการคมนาคมและการสื่อสารข้อมูลและสะดวกขึ้น มีผู้มีชื่อเสียงชาวต่างชาติเข้ามานับถือศาสนาพุทธอยู่มาก บางคนสนใจศึกษาศาสนาพุทธด้วยตัวเองอยู่แล้ว ในขณะที่บางคนได้รับอิทธิพลจากการเดินทางเข้ามารู้จักกับวัฒนธรรมและศาสนาในทวีปเอเชีย ดังเช่น Steve Jobs ผู้ก่อตั้งบริษัท Apple ได้แสดงความสนใจในศาสนาพุทธและเคยเดินทางมาศึกษาธรรมกับผู้สอนในประเทศไทยและอินเดีย (Schlender, B., & Tetzeli, R., 2015, November 3) เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า ชาวต่างชาติมีความสนใจพระพุทธศาสนาตั้งแต่ที่ได้ค้นพบ และ “การเดินทาง” มีความสำคัญในการเผยแผ่และศึกษาพระพุทธศาสนา ด้วยพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นในประเทศอินเดียและเผยแผ่อยู่ในบริเวณทวีปเอเชียก่อน เมื่อการเดินทางท่องเที่ยวพัฒนามากขึ้น พระพุทธศาสนาจึงเข้าไปสู่สังคมของชาวตะวันตก

2) สาเหตุของการศึกษาพระพุทธศาสนาของชาวต่างชาติ

จากการศึกษาพบว่า สาเหตุของการศึกษาพระพุทธศาสนาของชาวต่างชาติในประเทศไทย แบ่งได้เป็น 4 ข้อใหญ่ ๆ คือ การเห็นทุกข์และต้องการดับทุกข์ การแสวงหาความจริงของชีวิต คนไทยมีจิตใจดีและพระภิกษุไทยเป็นตัวอย่างที่ดี และการพบครูบาอาจารย์ดีในประเทศไทย ดังต่อไปนี้

(1) การเห็นทุกข์และต้องการดับทุกข์ พระอนิลมาน ธมมสากิโย (2548) ได้ศึกษาเรื่อง “พระฝรั่งในประเทศไทย” พบว่า พระฝรั่งที่มาบวชในประเทศไทยมีแรงจูงใจที่สำคัญ คือ การเห็นความทุกข์ของชีวิตและต้องการดับทุกข์ เห็นว่าประเทศไทยมีพระพุทธศาสนาที่บริบูรณ์กว่าประเทศอื่นและมีสภาพแวดล้อมเหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรม มีวัดป่าที่เคร่งวินัย มีครูอาจารย์สอนกรรมฐานดี มีรูปแบบการปฏิบัติที่ดี ส่วนใหญ่เริ่มศึกษาพระพุทธศาสนาจากการอ่านหนังสือ จากหลักสูตรในโรงเรียนมัธยม และจากพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ตามลำดับ ส่วนใหญ่สนใจเรื่องการปฏิบัติสมาธิเป็นพิเศษ รองลงมา คือ สนใจทั้งปริยัติและปฏิบัติ หลักคำสอนที่พระฝรั่งส่วนใหญ่ให้ความสนใจคือ เรื่องอริยสัจสี่ ปฏิจสงฺมุปบาท และหลักด้านกรรมฐาน

รณฺญวน อินฺทรรคํแหง (2539, หน้า 168) กล่าวไว้ว่า ชาวต่างประเทศที่เข้ามาศึกษาพุทธธรรมนั้นส่วนมากเป็นเพราะจิตของเขาอ่อนวายนายระส่ำระสาย ขาดพลัง ขาดความสงบ จึงหวังว่าการฝึกปฏิบัติทางจิตจะช่วยให้เขารู้วิธีบังคับจิตให้สงบนิ่งลงได้บ้าง

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2545, หน้า 99–120) กล่าวในหนังสือ พระธรรมทูตไทย เบิกทางสู่อารยธรรมใหม่ว่า ประเทศตะวันตกมีปัจจัยเร่งให้คนไม่ประมาท ได้แก่ ธรรมชาติที่ทารุณ และวิถีชีวิตที่ต้องแข่งขันดิ้นรน คนอเมริกันเชิดชูหลักปัจเจกนิยม ถือการแข่งขันเป็นหัวใจของความเจริญ ใช้กิเลสมนุษย์สร้างระบบสังคมที่บีบบังคับให้มุ่งอยู่รอดเพื่อตัวเอง โดยละเลยผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม ส่งผลให้เกิดความเปื่อยเน่าและธรรมชาติเสื่อมโทรม จึงจำเป็นต้องหวนกลับสู่ระบบแห่งความไม่ประมาทที่แท้ด้วยสติปัญญา

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (2560, หน้า 24–25) กล่าวในหนังสือ สำนักปฏิบัติธรรมที่สมณาม คือพื้นธรรม พื้นถิ่น พื้นไทย ว่า เมื่อฝรั่งเริ่มหันมาสนใจสมาธิ อเมริกากำลังเจริญทางวัตถุถึงขั้นเรียกตนเองว่า “สังคมมั่งคั่งพร้อม” (affluent society) ถือว่า บรรลุวิญญูธรรมมิกัตถ์แล้ว แต่แม้จะมั่งคั่ง ชีวิตก็ยังไม่มีความสุข จิตใจเป็นทุกข์ มีความเครียด หวาดหวั่น ซึมเศร้า เมื่อได้ฝึกสมาธิจึงพบความสงบสุข ปิติ และความปรารถนา ซึ่งช่วยแก้ปัญหาได้ เป็นการปฏิบัติในระดับสัมปราคัตถ์

(2) การแสวงหาความจริงของชีวิต พระอมโรภิกขุ (Amaro Bhikkhu, 1991) เล่าไว้ใน Journey into Silence ว่า ท่านเกิดในครอบครัวคริสต์ที่ไม่เคร่งศาสนา และมีคำถามด้านจิตวิญญาณที่ยังไม่ได้รับคำตอบ เมื่อเป็นวัยรุ่นท่านแน่ใจว่า ศาสนาคริสต์ไม่สามารถตอบโจทย์ชีวิตได้ และแม้จะสนใจเรื่องจิตวิญญาณเมื่อเรียนมหาวิทยาลัย แต่ก็ยังไม่เคยศึกษาพุทธศาสนาเลย จนเมื่อเรียนจบและเดินทางในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ท่านได้รับคำแนะนำให้ไปวัดป่านานาชาติ และพบว่า พุทธศาสนาสามารถตอบคำถามของตนได้อย่างมีหลักการ ทั้งในด้านปรัชญาและการปฏิบัติ พุทธศาสนาเสนอคำอธิบายเหตุแห่งปัญหาและแนวทางการแก้ไขอย่างเป็นระบบ ซึ่งทำให้ท่านมั่นใจว่าได้พบหนทางที่แสวงหามานาน ท่านจึงบวชเป็นสามเณรในปี พ.ศ. 2521 และอุปสมบทในปี พ.ศ. 2522

(3) คนไทยมีจิตใจดีและพระภิกษุไทยเป็นแบบอย่างที่ดี ปีเตอร์ เอ. แจ็คสัน (2556, หน้า 45) สรุปว่า เหตุที่ชาวตะวันตกมาศึกษาพุทธศาสนาในไทย เพราะเห็นว่าประเทศไทยเหมาะสมที่สุดในการพัฒนาจิตใจ มีพระพุทธรูปที่มั่นคง คณะสงฆ์ที่เคร่งในพระธรรมวินัย และชาวไทยให้ความเคารพเอื้อเฟื้อแก่พระสงฆ์ วัดในไทยยังเอื้อต่อการปฏิบัติธรรม ซึ่งสภาพเช่นนี้หาไม่ได้ในตะวันตก นีนา วัน กอร์คอม (2559, คำนำ) ชาวเนเธอร์แลนด์ กล่าวไว้ใน พุทธศาสนาในชีวิตประจำวัน ว่า สิ่งที่เธอประทับใจในคนไทยคือความโอบอ้อมอารี ไม่ว่ารวยหรือจน ทำให้ผู้พบเห็นอยากเจริญรอยตาม อีกทั้งเธอยังประทับใจในความสันโดษและความเรียบง่ายของพระภิกษุ ซึ่งจุดประกายให้เธอศึกษาพุทธศาสนา และพบว่า เป็นแนวทางที่นำความสุขมาสู่ชีวิต ไม่ว่าผู้ปฏิบัติจะเป็นชนชาติใด

(4) การได้พบครูบาอาจารย์ดีในประเทศไทย นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติบางกลุ่ม ต้องการเข้ามาเรียนรู้การดำเนินชีวิตตามแนวทางพระพุทธศาสนาจากครูบาอาจารย์ในประเทศไทย

3) ตัวอย่างพระอาจารย์ผู้สอนชาวต่างชาติในประเทศไทย

พระอาจารย์ชาวไทยที่มีความโดดเด่นในเรื่องการบ่มเพาะพุทธวิถีก่อนชาวต่างชาติ และมีหลักฐานอย่างเป็นรูปธรรมคือ พระโพธิญาณเถร หรือหลวงพ่ocha สุภโท (17 มิถุนายน พ.ศ. 2461–16 มกราคม พ.ศ. 2535) แห่งวัดหนองป่าพง จังหวัดอุบลราชธานี ท่านเป็นพระเถระผู้ทรงศีลาจารวัตรอันงดงาม ดำเนินชีวิตตามแนวทางของพระธรรมวินัยอย่างมั่นคง และสืบสานปฏิบัติของสายกรรมฐานหลวงปู่มั่น ภูริทัตโตอย่างต่อเนื่อง ด้วยความเลื่อมใสในแนวทางของท่าน ชาวต่างชาติจำนวนมากได้เดินทางมาขอบวชเพื่อปฏิบัติธรรม เมื่อมีจำนวนเพิ่มขึ้น หลวงพ่ocha ได้จัดตั้งวัดป่านานาชาติ เป็นสาขาที่ 19 ของวัดหนองป่าพง ตั้งอยู่ที่ตำบลบึงหวาย อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ท่านได้เผยแผ่ธรรมทั้งในและต่างประเทศ โดยมีสำนักสาขากว่า 300 แห่ง แม้มรณภาพแล้ว ศิษยานุศิษย์ยังคงรักษาวิถีปฏิบัติธรรมตามแนวทางของท่าน (วัดหนองป่าพง, 2566)

ตัวอย่างศิษย์ชาวต่างชาติที่สำคัญ ได้แก่ พระพรหมวชิรญาณ (พระอาจารย์สุเมโธ) ชาวอเมริกัน อุปสมบทในปี พ.ศ. 2510 เป็นศิษย์ต่างชาติรูปแรกของหลวงพ่ocha เคยเป็นเจ้าอาวาสวัดป่านานาชาติ ก่อนจะเดินทางไปอังกฤษในปี พ.ศ. 2522 และเป็นเจ้าอาวาสวัดอมราวดี พระพรหมพัชรญาณมุนี (พระอาจารย์ชยสาโร) ชาวอังกฤษ อุปสมบทในปี พ.ศ. 2523 โดยมีหลวงพ่ocha เป็นพระอุปัชฌาย์ เคยเป็นเจ้าอาวาสวัดป่านานาชาติ และได้รับเกียรติคุณทางวิชาการและสัญชาติไทยเป็นกรณีพิเศษ และพระภาวนาวัชรจารย์ (เอนิ่ง เกวลี) ชาวเยอรมัน ศึกษาธรรมะจากงานเขียนของหลวงพ่ocha อุปสมบทในปี พ.ศ. 2541 และดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดป่านานาชาติรูปที่ 7 ตั้งแต่ปี 2551 ได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ในปี 2561 ถือเป็นพระต่างชาติรูปแรกที่เข้าระบบฝึกอบรมพระอุปัชฌาย์ของคณะสงฆ์ไทย

วิธีการบ่มเพาะพุทธวิถีก่อนศิษย์ชาวต่างชาติของพระโพธิญาณเถร สรุปได้ว่า ท่านไม่บ่มเพาะศิษย์ชาวต่างชาติเป็นพิเศษ เช่น เมื่อพระอาจารย์สุเมโธมาขอฝากตัวเป็นศิษย์ชาวต่างชาติรูปแรกในปี พ.ศ. 2510 ท่านตอบว่า “จะมาอยู่กับผมก็ได้ แต่ผมจะไม่หาอะไรมาบ่มเพาะให้ท่านต้องการ ท่านต้องทำตามระเบียบข้อวัตรเหมือนพระไทย” (ศูนย์เผยแผ่มรดกธรรมฯ, 2545, หน้า 121)

สิ่งที่เป็หัวใจของการสอนคือ การปฏิบัติให้ดูเป็นตัวอย่าง พระภิกษุฝรั่งอยู่ปฏิบัติเคียงข้างพระไทยอย่างเคร่งครัด ทำให้ผู้มาเยือนเกิดความเลื่อมใส และสงสัยว่า หลวงพ่ocha สอนโดยไม่รู้ภาษาอังกฤษได้อย่างไร ท่านตอบว่า “เวลาเราฝึกหมาหรือวัว ต้องรู้ภาษามันไหม” และ “พาเขาทำเอาเลย ทำดีได้ดี ทำไม่ดีได้ไม่ดี” หรือพูดติดตลกว่า “ดิ่งไปดิ่งมาเหมือนควาย เดี่ยวมันก็เป็นเอง” (ศูนย์เผยแผ่มรดกธรรมฯ, 2545, หน้า 123–124) พระพรหมพัชรญาณมุนีกล่าวว่าหลวงพ่ocha ไม่ได้ใช้เทคนิคพิเศษ แต่เน้นการทำให้ดู “ไม่มีรูปแบบเฉพาะ ให้เขาได้ปฏิบัติเอง ถ้าทำดีได้ผลดี ทำไม่ดีได้ผลไม่ดี เขาไม่ได้มาที่นี่เพื่ออ่านหนังสือ แต่มาเพื่อละอกุศลและสร้างกุศลในใจ” (Jayasaro, 2013, p. 6)

รณฺวณ อินทคำแหง ผู้เคยศึกษาปฏิบัติธรรมอยู่กับท่านกล่าวว่า “ท่านไม่พูดมาก ไม่สอนมาก แต่กระตุ้นให้ปฏิบัติที่ดี จูจิต ข่มจิต ไม่ตามใจความด้นรณของมน ให้เห็นสันดานของจิตที่หลุกหลิกเพราะตกอยู่ใต้อำนาจกิเลส” (รณฺวณ, 2539, หน้า 22)

ท่านให้มีศีลเป็นพื้นฐานของการปฏิบัติ และเคร่งในพระธรรมวินัย พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) กล่าวว่า “ในเบื้องต้นของการฝึกปฏิบัติธรรม ต้องมีศีลเป็นรากฐาน ศีลอบรมกายวาจา แม้บางครั้งจะเกิดความวุ่นวายในใจ เมื่อพยายามบังคับใจไม่ให้ตามความอยาก กินน้อย นอนน้อย พูดน้อย ลดนิสัยและความเคยชินทางโลก อยู่อย่างอดทนตามความอยากและติดยึด หยุดเป็นทาส ความพยายามเอาชนะอวิชชาด้วยการบังคับตัวเองนี้ เรียกว่า ศีล” (พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท), 2558, หน้า 78, อ้างใน ยรรยง เดชสะท้าน, 2561) หลวงพ่อกำหนดรากฐานข้อวัตรปฏิบัติที่วัดหนองป่าพงและสาขา เช่น ห้ามรับหรือเก็บเงินทอง ห้ามซื้อขาย ห้ามขอของจากคนไม่ใช่ญาติมิใช่ปวารณา หากได้รับวัตถุทานให้เก็บไว้เป็นกองกลาง และห้ามปฏิบัติวิชาวัดร้างฉาน เช่น บอกเลข ทำน้ำมนต์ หมอยา หมอดู ทำวัตถุมงคล (ศูนย์เผยแผ่มรดกธรรมฯ, หน้า 118-119)

ท่านใช้อุบายแยบคายในการสอนศิษย์ให้เหมาะสมกับแต่ละคน บางคนพูดเรียบ ๆ ให้ฟังก็ไม่ถึงใจ ต้องทำให้กลัวหรืออายเสียก่อน บางคนต้องเร่งเร้าให้กล้าในการทำ ความดี เพียรประพฤติกปฏิบัติถอนกิเลสออกจากใจ บางครั้งสอนให้กลัว คือ กลัวการทำความชั่ว (ศูนย์เผยแผ่มรดกธรรมฯ, 2545, หน้า 107)

ท่านเน้นการดูจิต หลวงพ่อสุเมโธ (2557) กล่าวในหนังสือ “ธรรมปรากฏ” ว่า เมื่อท่านอยู่วัดหนองป่าพง หลวงปู่ชาสามารถทำให้ผู้ปฏิบัติเห็นและรู้เท่าทันอารมณ์โดยไม่หลงอารมณ์ เช่น เมื่อคิดไม่อยากทำงานหรือวัตร แต่ต้องการสมาธิเพื่อความสุข ท่านสอนให้ดูอารมณ์ที่เกิดขึ้น โดยไม่เน้นวิธีกาณนามากมาย แต่เน้นการดูจิตเป็นสิ่งสำคัญ ท่านชี้ตรงประสบการณ์ความทุกข์ Jayasaro (2013, pp. 4-5) เล่าในเรื่องสั้น Twain Shall Meet ว่า เมื่อมีศิษย์ชาวต่างชาติเพิ่มขึ้น จึงมีคนถามหลวงพ่อกว่า สอนชาวต่างชาติอย่างไร ท่านตอบว่า ไม่ได้สอนปรัชญา แต่สอนวิธีหลุดพ้นโดยชี้ไปที่ประสบการณ์ทุกข์ สาเหตุของทุกข์สำคัญกว่าการใช้คำอธิบาย ท่านเปรียบเทียบกับสิ่งใกล้ตัว เช่น เหนียวร้อนลงแล้วบอกว่า “คนไทยเรียกน้ำร้อน คนลาวเรียกน้ำฮ้อน ภาษาอังกฤษเรียกว่า hot water แต่เมื่อจุ่มนิ้วในแก้ว ไม่มีคำใดพรรณนาความรู้สึกนั้นได้ ทุกคนเข้าใจความร้อนได้เอง”

กล่าวได้ว่า พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) แห่งวัดหนองป่าพงฝึกปฏิบัติตามพระธรรมวินัยจนรู้แจ้งและปล่อยวาง ท่านยังสั่งสอนพระสงฆ์และฆราวาสที่มาปฏิบัติธรรมจนสำเร็จด้วยคำสอนง่ายแต่ลึกซึ้ง สามารถเจาะใจและสร้างแรงบันดาลใจ วัดหนองป่าพงมีระเบียบปฏิบัติที่ดีและลูกศิษย์มีคุณภาพตั้งแต่แรก อีกทั้งมีความสามัคคีในหมู่สงฆ์ ทำให้รักษาคำสอนและแนวทางปฏิบัติเป็นมาตรฐานเดียวกัน พร้อมขยายสาขาไปต่างประเทศได้ (ยรรยง เดชสะท้าน, 2561)

สรุปได้ว่า มีประวัติและหลักฐานว่า ชาวต่างชาติเข้ามาศึกษาพระพุทธศาสนาในเอเชียมากกว่า 700 ปี สาเหตุหลักคือเห็นทุกข์และต้องการดับทุกข์ รวมถึงแสวงหาความจริงของชีวิต คนไทยมีจิตใจดีและพระภิกษุไทยเป็นตัวอย่างที่ดี พระโพธิญาณเถระเป็นพระเถระที่บ่มเพาะศิษย์ชาวต่างชาติจำนวนมากโดยไม่บารุงศิษย์เป็นพิเศษ เคร่งครัดในพระธรรมวินัย ใช้อุบายแยบคายเหมาะกับแต่ละคน เน้นอุจิตและชี้ตรงประสบการณ์ทุกข์ ปัจจุบันยังมีชาวต่างชาติสนใจเข้าปฏิบัติธรรมในไทยอย่างต่อเนื่องและน่าจะเพิ่มขึ้นในอนาคต วัดและสถานปฏิบัติธรรมในไทยจึงสามารถใช้กิจกรรมนี้เป็นจุดเด่นหรือซอฟต์แวร์ดึงดูดนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติได้

2.4.3. สถานปฏิบัติธรรมสำหรับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติในประเทศไทย

นักท่องเที่ยวเชิงพุทธชาวต่างชาติบางกลุ่มมีความสนใจที่จะศึกษาพระพุทธศาสนาให้ลึกซึ้งมากกว่าการท่องเที่ยวชมวัดแบบทั่ว ๆ ไป ต้องการสัมผัสอย่างใกล้ชิดเพื่อศึกษาเรียนรู้พุทธวิถีและเข้าร่วมการปฏิบัติอย่างเต็มรูปแบบและพักอาศัยในวัดด้วย โดยใช้ภาษาอังกฤษในการสื่อสาร

เชดเน็ค (Schedneck, 2015) ศึกษาศูนย์สอนสมาธิภาวนานานาชาติในประเทศไทย โดยสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรมชาวต่างชาติและผู้สอนกว่า 30 คน จากสำนักปฏิบัติธรรมมากกว่า 20 แห่ง ระหว่างเดือนสิงหาคม 2009 - กันยายน 2010 และกล่าวในหนังสือ Thailand's International Meditation Centers ว่า ในประเทศไทยมีวัดหรือศูนย์สอนสมาธิประมาณ 200 แห่ง แต่มีไม่กี่แห่งที่รับชาวต่างชาติและสอนเป็นภาษาอังกฤษได้อย่างสม่ำเสมอ เช่น วัดธรรมกาย วัดหลวงพ่อดุสิต วัดมหาธาตุฯ คณะ 5 วัดประยงค์กิตติวนาราม สวนโมกขพลาราม วัดเขาถ้ำ วัดป่าถ้ำวัว วัดพระธาตุดอยสุเทพ วัดไร่เปิง วัดถ้ำดอยโตน และวัดอุโมงค์ เป็นต้น แต่ละแห่งมีความแตกต่างทั้งขนาดที่พัก เทคนิคการสอน ครูผู้สอน และสภาพแวดล้อม จึงไม่สามารถสรุปโดยรวมได้ แนวปฏิบัติหลักที่สอนชาวต่างชาติ ได้แก่ แนวของท่านพุทธทาสภิกขุ อาจารย์ทอง สิริมงคล ธรรมกาย และสติปัฏฐาน 4 ในสายพระป่า เช่น วัดป่านานาชาติไม่มีโครงการสอนฆราวาส แต่อนุญาตให้ฝึกเองได้ นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมักทราบข้อมูลจากลูกศิษย์ในต่างประเทศ จากเว็บไซต์ หรือปากต่อปาก ส่วนใหญ่เป็นชาวยุโรปและอเมริกาเหนือที่มีความรู้พระพุทธศานาน้อยหรือไม่มีเลย

พระอาจารย์ผู้สอนชาวต่างชาติแบ่งได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ 1) พระอาจารย์ที่สอนได้ทั้งภาษาไทยและอังกฤษ มีความเชี่ยวชาญปรับวิธีสอนคนไทยให้เหมาะกับชาวต่างชาติที่ไม่มีพื้นฐานพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย ส่วนมากเป็นเจ้าอาวาสที่เปิดวัดรับชาวต่างชาติ เช่น หลวงตาสายหยุด วัดป่าถ้ำวัว 2) พระอาจารย์ที่ได้รับแต่งตั้งจากเจ้าอาวาสให้สอนชาวต่างชาติโดยเฉพาะพูดอังกฤษคล่อง ส่วนมากอายุน้อยกว่ากลุ่มแรก พระวิปัสสนาจารย์ไทยหลายท่านไม่มีทักษะภาษาอังกฤษเพียงพอ ทำให้ฆราวาสไทยและต่างชาติหลายคนทำหน้าที่สอนแทน ซึ่งทำให้ผู้เรียนชาวต่างชาติผ่อนคลาย พูดคุยเป็นกันเอง ไม่ต้องกราบหรือถวายเครื่องบูชา พระอาจารย์ชาวต่างชาติก็

สอนได้โดยไม่มีอุปสรรคด้านภาษา แต่ผู้ปฏิบัติอาจรู้สึกแปลก ๆ ที่ต้องกราบ หรือปฏิบัติต่อท่านในฐานะ “พระ” เพราะไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมของทั้งสองฝ่าย

การปฏิบัติธรรมสำหรับชาวต่างชาติแบ่งเป็น 2 แบบ คือ แยกกลุ่มชัดเจน เช่น รับชาวต่างชาติต้นเดือน ชาวไทยปลายเดือน กับแบบรับพร้อมกันซึ่งทำให้ชาวต่างชาติมีโอกาสพบปะและเรียนรู้จากชาวไทย แต่ส่วนใหญ่จะแยกกลุ่มตอนปฏิบัติจริง เพราะต่างกันทั้งภาษาและพื้นฐานพระพุทธศาสนา เช่น การชี้แจง การฟังธรรม และสอบอารมณ์ ชาวต่างชาติมักได้รับคำสอนสมาธิที่ “ตัดบริบทพระพุทธศาสนาออก” เน้นปฏิบัติสมาธิ ไม่บังคับรับไตรสรณคมณ์ ไม่กราบพระ ไม่ร่วมพิธีการอื่น ๆ ที่ชาวไทยเข้าร่วม ซึ่งทำให้ชาวต่างชาติไม่ได้เข้าถึงความหมายแท้จริงของการปฏิบัติธรรม อย่างไรก็ตาม วัดและสำนักที่รับชาวต่างชาติสามารถช่วยให้เข้าถึงความเชื่อและเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น อนาคตของการสอนสมาธิภาวนาสากลไม่ควรมองเพียงในมุมศาสนาพุทธ และการตัดพิธีกรรมออกช่วยให้ผู้ทุกคนปฏิบัติสมาธิภาวนาได้โดยไม่ต้องเปลี่ยนศาสนา

ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างการอบรมปฏิบัติธรรมสำหรับชาวต่างชาติจาก 4 สำนัก โดยนำข้อมูลจากเว็บไซต์ภาษาอังกฤษของสำนักในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2567 ดังนี้

1) วัดพระธาตุศรีจอมทอง วรวิหาร (Thailand Vipassana Insight Meditation)

เป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดเชียงใหม่แห่งที่ 1 ตั้งอยู่ที่ 157 ตำบลบ้านหลวง อำเภोजอมทอง จ. เชียงใหม่ ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2534 โดยพระพรหมมงคล วิ. (พระอาจารย์ทองสิริมงคล) ส่งเสริมการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในแนวสติปัฏฐาน 4 มีผู้สนใจมาฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานกันเป็นจำนวนมาก อีกทั้งผลิตบุคคลากรด้านวิปัสสนา (พระวิปัสสนาจารย์) ด้วย วิธีการเข้าปฏิบัติธรรมสำหรับชาวต่างประเทศมีความแตกต่างจากชาวไทยเล็กน้อย ในเว็บไซต์ของวัดให้ข้อมูลทั้งเป็นภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษาเยอรมัน ต่อไปนี้เป็นข้อมูลจากเว็บไซต์ภาษาอังกฤษของวัด (Wat Phradhatu Sri Chom Tong Voravihara, Chiang Mai, 2024)

การเข้าร่วมปฏิบัติ เปิดเป็นรอบ เช่น ในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2567 เปิดรับวันที่ 2, 5, 7, 18 และ 14 โดยให้ติดต่อล่วงหน้าอย่างน้อย 24 ชั่วโมงก่อนมาถึง ไม่ต้องมีประสบการณ์มาก่อนก็ร่วมได้ ต้องร่วมปฏิบัติอย่างน้อย 3 วัน แต่แนะนำว่า ควรอยู่ถึง 7-10 หรือเต็มหลักสูตร คือ 21 วันเพื่อให้ได้ประโยชน์สูงสุด ให้สมาทานศีล 8 ก่อนเข้าปฏิบัติ ระหว่างปฏิบัติให้สวมชุดปฏิบัติธรรมสีขาวตลอดเวลา ไม่มีค่าใช้จ่าย สามารถใส่ของร่วมทำบุญได้

แนวการสอน ใช้หลักสติปัฏฐาน 4 ให้ ฝึกการรู้ตัว การจัดการกับความรู้สึก ความคิด และอารมณ์เพื่อให้เกิดดุลยภาพในชีวิต สอนเทคนิคเบื้องต้นในการฝึกรู้ กาย เวทนา จิต และธรรม ในปัจจุบัน ใช้วิธีฝึกหลัก 3 วิธี คือ 1) การกราบสติปัฏฐาน 4 หรือการกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ โดยมีสติรู้ตัวตลอดการเคลื่อนไหว 2) การเดินจงกรมที่แบ่งการเดินออกเป็น 6 ระยะ 3) การนั่งสมาธิ กำหนดจุด 28 จุด เพื่อให้เกิดความสมดุลในร่างกายและจิตใจ ให้ปฏิบัติอย่างน้อยวันละ 8 ชั่วโมงและ

ฝึกส่วนตัวในกิจวัตรประจำวันด้วย มีการสอบอารมณ์กับพระอาจารย์ผู้มีประสบการณ์ทุกวันประจำเพื่อรับคำแนะนำ ระหว่างการปฏิบัติให้ปัดวาจา ไม่ให้อ่านหนังสือ (รวมถึงหนังสือธรรมะด้วย) ไม่เขียน ไม่ใช้โทรศัพท์ ห้ามนอนหลับในเวลากลางวัน หลังเวลา 15.00 น. สามารถนอนสมาธิดูท้องฟองยุบได้ 20 นาที หมดเวลาแล้วให้ลุกขึ้นทันที อย่านำเทคนิคการปฏิบัติอื่น ๆ มาปะปนกัน กิจกรรมอื่นมีการร่วมสวดมนต์เข้าเฝ้ากับพระสงฆ์และแม่ชี และการร่วมเดินเวียนเทียนในวันพระ

อาหาร ทางวัดจัดอาหารไทยวันละ 2 มื้อเวลา 6.00 น. และ 11.00 น. มีมังสวิรัตให้เลือกได้ รับประทานอย่างมีสติในความเจียม ไม่ฟุ้งซัน เสร็จแล้วล้างจานของตนเอง ที่พักเป็นห้องเดี่ยวที่เรียบง่าย มีห้องพัสดุ บางห้องมีแอร์ (จำนวนจำกัด)

2) วัดป่านานาชาติ (International Forest Monastery)

เป็นสาขาที่ 19 ของวัดหนองป่าพง บ้านบุงหวาย ต. บุงหวาย อ. วารินชำราบ จ. อุบลราชธานี มูลเหตุและแรงศรัทธาในการสร้างวัดคือ ในปี พ.ศ. 2510 พระสุเมธ ชาวอเมริกัน ได้มาอยู่กับหลวงปู่ชาเป็นครั้งแรก หลังจากนั้นก็ได้มีพระต่างชาติทยอยกันเดินทางเข้ามาอยู่กับหลวงปู่มากขึ้น พ.ศ. 2518 วัดหนองป่าพงมีพระสงฆ์ทั้งพระไทยและพระต่างชาติจำพรรษาอยู่เป็นจำนวนมากจึงเริ่มสร้างเป็นสำนักสงฆ์ และประกาศเป็นวัดใน พ.ศ. 2530 วัดอุปประสงค์ คือ การเปิดโอกาสให้ชาวต่างชาติเข้ามาศึกษาพระธรรมวินัยเป็นภาษาอังกฤษจนสามารถที่จะออกบวชเป็นพระภิกษุและปฏิบัติตามข้อวัตรสายวัดป่าได้

การเข้าร่วมปฏิบัติ วัดป่านานาชาติให้คำแนะนำชีวิตบรรพชิตแก่ชาวต่างชาติ ให้การศึกษา ด้านศาสนาพุทธแก่ญาติโยมชาวต่างชาติทั่วไป ผู้สนใจอาจเข้าพักในวัด 3-30 วัน สามารถเขียนอีเมลหรือส่งจดหมายสำรวจที่พักได้ ให้ฝากอุปกรณ์สื่อสารทุกชนิดไว้กับวัด ถือศีลแปด ปฏิบัติตามกิจกรรมของวัดอย่างเคร่งครัดทุกรายการ วัดไม่ได้จัดให้มีการสอนเป็นรายบุคคลหรือจัดเป็นโครงการปฏิบัติธรรม แต่เป็นการเปิดโอกาสให้เรียนรู้จากประสบการณ์การใช้ชีวิตแบบพระป่า ผู้มาร่วมปฏิบัติที่วัดป่านานาชาติจะต้องมีพื้นฐานการปฏิบัติมาบ้างแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากการเข้าร่วมการอบรม 10 วัน เช่น จากสำนักที่ปภาวันธรรมสถาน สวนโมกขพลาราม หรือ สำนักโกเอ็นก้า ระหว่างปฏิบัติฆราวาสชายสวมเสื้อกางเกงสีขาวหลวม ๆ ฆราวาสหญิงสวมเสื้อขาวและกระโปรงยาวสีดำ ฆราวาสชายหากอยู่เกิน 7 วันจะต้องโกนผม หนวด และคิ้ว สำหรับผู้ที่เข้ามาบวชที่วัดป่านานาชาติ ไม่ว่าจะอายุเท่าใดต้องมาเป็นผ้าขาว 4-5 เดือน เป็นสามเณร 1 ปี เพื่ออบรมบ่มนิสัยให้เหมาะสมแก่สมณะเพศ ก่อนที่จะบวชเป็นพระภิกษุได้ เมื่อได้ประสบการณ์ในการปฏิบัติแล้วและได้ศึกษาระบบพระธรรมวินัยพอสมควร คือ ระยะเวลาห้าพรรษา ก็สามารถช่วยเผยแผ่ศาสนาในวัดสาขาที่ต่างประเทศได้ ที่วัดใช้ภาษาอังกฤษเป็นหลักและผู้ที่ตั้งใจจะบวชที่วัดป่านานาชาติต้องมีความรู้ภาษาอังกฤษพอสมควร

แนวการสอนของวัดป่านานาชาติเป็นแบบวิปัสสนากรรมฐาน ยึดปฏิบัติทางพร้อมทั้งข้อวัตรปฏิบัติของหลวงปู่ชาเป็นหลัก ประพฤติพรหมจรรย์ มีกิจกรรมต่างๆ ควบคู่ไปกับการศึกษาพระธรรม

วินัย อบรมกรรมฐาน ฟังพระธรรมเทศนา การสนทนาธรรม แลกเปลี่ยนความคิดความเห็น ใช้ภาษาอังกฤษในการอบรม ทำวัตรเช้าเย็นเป็นภาษาบาลีและภาษาอังกฤษ ทางวัดแนะนำข้อวินัย บัญญัติแก่ผู้ที่ต้องการลองเข้ามาศึกษาชีวิตในผ้าเหลือง และเน้นการอบรมศึกษาด้านพระวินัยสำหรับ เหล่าพระสงฆ์ที่บวชแล้ว มีการจัดหลักสูตรการเรียนพระวินัยเป็นภาษาอังกฤษขึ้น มีการศึกษา อภิปราย แลกเปลี่ยนความเข้าใจกันอย่างละเอียด โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงเวลาสามเดือนในพรรษาของ ทุก ๆ ปี รับประทานอาหารวันละมื้อเดียว

3) ทิปภาวันธรรมสถาน

ตั้งอยู่ที่ 438/130 หมู่ 1 ต.มะเร็ต อ.เกาะสมุย จ.สุราษฎร์ธานี ริเริ่มก่อตั้งโดย พระราชวัชร โภธิคุณ (โพธิ์ จันทสโร) ผู้เป็นชาวเกาะสมุยโดยกำเนิดและได้รับความร่วมมือจากหลายฝ่าย โดยมี คุณศิริวรรณ พงศ์ฉบับภา เป็นริ้วแรงสำคัญผู้มอบถวายที่ดินเพื่อก่อสร้างสำนัก ดูแลการก่อสร้าง และอำนวยความสะดวกด้านต่างๆ เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ทิปภาวันธรรมสถานเปิดให้การอบรมธรรม ปฏิบัติครั้งแรกเมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2548 มีผู้ให้ความสนใจเข้ารับการอบรมต่อเนื่องมาตลอด ทิปภาวันธรรมสถาน มีเว็บไซต์เป็นภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษารัสเซีย ต่อไปนี้เป็นข้อมูลจาก ภาษาอังกฤษ (Dipabhāvan Meditation Center - Koh Samui – Thailand, 2024).

การเข้าร่วม รับผู้สนใจจากทุกชาติทุกศาสนา มี 3 คอร์สต่อเดือน คอร์ส 1 และ คอร์ส 2 ใช้เวลา 7 วัน มีเนื้อหาเหมือนกัน คือ อธิบายตามแนวทำนพุทธทาส แต่ต่างกันที่ระดับในการอธิบาย และทำความเข้าใจและมุมมองที่ต่างกันจากผู้สอน คอร์สที่ 3 ใช้เวลา 3 วัน เน้นการเชื่อมโยงศาสตร์ สมัยใหม่ทางจิตวิทยาเข้าหาพระพุทธศาสนา เปิดอบรมตามวันที่กำหนดเท่านั้น เช่น วันที่ 8 ของเดือน สำหรับคอร์ส 3 วัน และวันที่ 11 ของเดือนสำหรับคอร์ส 1 วันที่ 20 ของเดือนสำหรับคอร์ส 2 เปิดให้ ลงทะเบียนล่วงหน้า 4 เดือน แต่งกายด้วยเสื้อผ้าหลวม ๆ เช่น เสื้อยืด กางเกงเล ไม่บาง สะอาด เรียบร้อย ไม่ต้องเป็นสีขาว สุภาพ กางเกงต้องเลยหัวเข่าเวลานั่งขัดสมาธิ เสื้อต้องปิดต้นแขนและคลุม ช่วงเอว ไม่สวมกางเกงขาสั้นหรือกางเกงรัดรูป หรือเสื้อกล้าม สวมเสื้อผ้าชั้นในให้เรียบร้อย ไม่ควรใช้ เครื่องประดับ มีการสมาทานศีล 5 และปิดวาจาในระหว่างปฏิบัติ ไม่มีค่าใช้จ่าย สามารถบริจาคได้

แนวการสอนและอบรมครอบคลุมการนั่งสมาธิกำหนดลมหายใจ (อานาปานสติ) เพื่อให้จิต สงบ การฝึกวิปัสสนาบำเพาะปัญญา ลดการยึดติดและทุกข์ ฝึกเมตตาภาวนาเพื่อลดความโกรธและ สร้างความสัมพันธ์ดีทั้งมนุษย์และอมมนุษย์ ฝึกสติตามหลักสติปัฏฐาน 4 เพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน มีการ ฟังธรรมเน้นอริยสัจ 4 ปฏิจจนูปบาท มรรค 8 ไตรลักษณ์ นิพพาน ชั้น 5 กรรม และการประยุกต์ใช้ ในชีวิตจริง โดยจัดเวลาสำหรับเรียนรู้และปฏิบัติตามคำสอนอย่างเป็นระบบ สอนเทคนิคจัดการปัญหา โดยอาจารย์ที่เรียกว่า “กัลยาณมิตร” ตามหลักทำนพุทธทาส ที่นี้ไม่บังคับเชื่อแต่ให้ลองปฏิบัติด้วย ตนเองก่อน และให้ยึดคำสอนที่นี้เป็นหลัก หลีกเลียงนำคำสอนอื่นมาเพื่อป้องกันความสับสน นอกจาก นั่งสมาธิและฟังธรรม ยังมีกิจกรรมสวดมนต์สั้น ๆ จากพระไตรปิฎกที่เกี่ยวข้องกับสมาธิและพระธรรม

คำสอน (หากขัดแย้งกับความเชื่อ สามารถนั่งเงียบ ๆ ได้) ในวันที่ 2-3 ของการปฏิบัติมีโอกาสอบถามข้อสงสัยกับผู้สอน

อาหาร มีอาหารมังสวิรัตินะ 2 มื้อ ตอนค่ำมีชาสมุนไพรและกล้วย รับประทานร่วมกันในความเงียบ ที่พัก มีห้องพักเดี่ยวและพักรวม โดยแยกหญิงและชาย มีเตียงไม้ มุ้ง พูก ผ้าปูที่นอน และหมอนนิ่มให้ (ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม 2566) ในห้องไม่มีปลั๊กไฟ ห้องน้ำและห้องอาบน้ำใช้ร่วมกัน

สังเกตได้ว่า สถานที่ปฏิบัติธรรมที่มีชื่อเสียงในหมู่ชาวต่างชาติที่กล่าวมานี้ตั้งอยู่ในเมืองใหญ่ที่มีการคมนาคมสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยว และมีสถานที่ท่องเที่ยวอื่นใกล้เคียงด้วย คือ จังหวัดเชียงใหม่ อุบลราชธานี และ สุราษฎร์ธานี ยังมีอีกสำนักรับนักท่องเที่ยวต่างชาติเข้าอบรมเป็นภาษาอังกฤษเป็นหลัก คือ ศูนย์วิปัสสนาตามแนวทางของท่านโกเอ็นก้า ที่มีสาขาย่อยในหลายจังหวัดในประเทศไทย และทั่วโลกอีกด้วย

4) ศูนย์วิปัสสนาตามแนวทางของท่านโกเอ็นก้า

ท่านโกเอ็นก้ามีเชื้อสายอินเดียกำเนิดและเติบโตในประเทศพม่า (เมียนมาร์ในปัจจุบัน) ได้ฝึกวิปัสสนากับอาจารย์ชาวยาวี อุบาซิ่น เป็นเวลา 14 ปี และเริ่มสอนการปฏิบัติวิปัสสนาในปี 2512 ที่ประเทศอินเดีย สามารถดึงดูดผู้คนจำนวนหลายพันจากทุกชั้นในสังคมจากหลายประเทศทั่วโลก ปัจจุบันมีศูนย์วิปัสสนาตามแนวทางการสอนของท่านในทวีปเอเชีย ยุโรป อเมริกา แอฟริกา และออสเตรเลีย และมีหลักสูตรการอบรม 10 วันในแต่ละศูนย์ฯ ตลอดทั้งปี และในประเทศไทยมีอยู่ 11 จังหวัด คือ กรุงเทพฯ ปราณบุรี จันทบุรี กาญจนบุรี พิษณุโลก ลำพูน นครราชสีมา ขอนแก่น อุดรธานี เพชรบุรี นครศรีธรรมราช

การเข้าร่วมปฏิบัติ สำหรับผู้มาใหม่ เป็นหลักสูตร 10 วัน เปิดให้สมัครผ่านเว็บไซต์ก่อนเริ่มอบรม 5 เดือน การแต่งกายควรเรียบง่ายและใส่สบาย ไม่ควรใส่เสื้อผ้าที่รัดตึงหรือโปรงใส เสื้อไม่มีแขน สายเดี่ยว กระโปรงสั้น กางเกงรัดรูป หรือกางเกงขาสั้น ไม่จำเป็นต้องเป็นสีขาว สมาทานศีล 5 ก่อนอบรม อบรมฟรีไม่มีค่าใช้จ่ายและรับบริจาคในวันสุดท้ายของการอบรม

หลักการสอนวิปัสสนากรรมฐานมีเป้าหมายยกระดับจิตสู่ธรรมขั้นสูงสุดเพื่อหลุดพ้น ปฏิบัติวันละประมาณ 10 ชั่วโมง ทุกคืนเวลา 19.00 น. เปิดเทปคำบรรยายของท่านโกเอ็นก้าเป็นอังกฤษพร้อมแปล ผู้เข้าร่วมต้องปฏิบัติตามอย่างเข้าใจ ไม่เชื่อโดยไม่มีวิจารณญาณ และงดปฏิบัติกรรมฐานรูปแบบอื่น มีเวลาพบอาจารย์ 12.00–13.00 น. และสอบถามในห้องปฏิบัติ 21.00–21.30 น. ต้องรักษาความเงียบตั้งแต่วันแรกถึงเช้าวันที่ 10 งดสื่อสารทุกรูปแบบ สอนวิปัสสนาแบบสากลโดยสังเกตสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริงโดยไม่เอาตัวเองเข้าไปเกี่ยวข้อง ปฏิบัติตนในศีลธรรม ควบคุมใจและแผ่เมตตา ทุกชาติทุกศาสนาสามารถปฏิบัติได้โดยไม่ต้องเปลี่ยนศาสนา ไม่มีพิธีกรรมทางพุทธศาสนา เช่น จุดธูปเทียน บูชาพระรัตนตรัย กราบ หรือสวดมนต์ ไม่มีбирกรรม ไม่มีจินตภาพพระพุทธรูป ไม่ต้องใส่เสื้อขาว จึงไม่ขัดกับหลักศาสนาใด 3 วันแรกสังเกตลมหายใจตามธรรมชาติ

วันที่ 4 สังเกตความรู้สึกทางกาย (เวทนา) ตามความเป็นจริง เห็นความไม่เที่ยง ทุกข์ และความเกิดดับของสรรพสิ่ง นำสู่ปัญญา ลมหายใจและความรู้สึกเป็นสิ่งที่สากลที่ทุกคนใช้ปฏิบัติได้ (Hart, W, 1991; ฮาร์ท, 2554; Vipassana Research Institute, 2023; Vipassana Meditation, 2024)

จะเห็นว่า สถานที่ปฏิบัติธรรมเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธสำหรับชาวต่างชาติในประเทศไทยแต่ละสำนักมีความคล้ายและแตกต่างกันในด้านวิธีสอน การจัดกิจกรรม เนื้อหา สื่อผู้สอน และสถานที่ โดยส่วนใหญ่มีเว็บไซต์ให้ข้อมูลเป็นภาษาไทย อังกฤษ และภาษาอื่น ๆ ทำให้สะดวกในการค้นหาข้อมูลและติดต่อเพื่อดัดสนใจเข้าร่วมอบรม

สรุปได้ว่า เรื่องการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติในงานวิจัยนี้ให้นิยามนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติว่า เป็นผู้เดินทางเข้ามาในไทยเพื่อวัตถุประสงค์อื่นที่ไม่ใช่การทำงาน อย่างน้อย 1 คืนแต่ไม่ถึง 1 ปี สนใจศึกษาพระพุทธศาสนาเพราะเห็นทุกข์และต้องการดับทุกข์ แสวงหาความจริงชีวิต พบว่า คนไทยมีจิตใจดี พระภิกษุไทยเป็นแบบอย่างดี และมีครูบาอาจารย์ที่ดีในไทย เกิดเป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธและเข้าร่วมปฏิบัติธรรมในวัดหรือสถานปฏิบัติธรรม ผู้วิจัยสรุปเป็นภาพได้ ดังนี้

ภาพที่ 2.8 สรุปการท่องเที่ยวของชาวต่างชาติกับการศึกษาพระพุทธศาสนา

2.5. พุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธวิถีในประเทศไทย

“พุทธธรรม” คือ หลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ในส่วนนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงความสำคัญของพุทธธรรมในพระพุทธศาสนา และ หลักพุทธธรรมที่เป็นต้นตอรากเหง้าของวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทย คือ หลักศรัทธา 4 คารวตา 6 ทิศ 6 และ สติปัฏฐาน 4 ดังต่อไปนี้

2.5.1. ความสำคัญของพุทธธรรมในพระพุทธศาสนา

พุทธธรรมเป็นศาสนาของพุทธศาสนิกชนหลังจากที่พระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานแล้ว ด้วยพระพุทธองค์ไม่ได้ทรงตั้งผู้ใดเป็นศาสดา แต่ตรัสว่า “ธรรมและวินัย” จะเป็นศาสดาของเหล่าสาวกทั้งหลาย ดังในพระไตรปิฎก ที่ขนิณาย มหาวรรค **มหาปรินิพพานสูตร** ที่พระพุทธองค์ตรัสกับพระอานนท์ที่เมืองกุสินารว่า “อานนท์ บางทีพวกเธออาจจะคิดว่า ‘ปาพจน์มีพระศาสดาล่วงลับไปแล้ว พวกเราไม่มีพระศาสดา’ ข้อนี้พวกเธอไม่พึงเห็นอย่างนั้น ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไป ก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย” (ที.ม. 10/216/164)

หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่พระพุทธองค์ประกาศไว้นั้น เป็นเครื่องนำเราให้ออกจากทุกข์และเกิดความสงบระงับ ดังในพระไตรปิฎก ที่ขนิณาย ปาฎิกวรรค **ปาสาทิกสูตร** ที่พระพุทธองค์ตรัสกับนายจุนทะ ตอนที่นิครนถ์นาฏบุตรถึงแก่กรรมไว้ว่า “ธรรมวินัยที่ศาสดากล่าวไว้ดีแล้ว ประกาศไว้ดีแล้ว เป็นเครื่องนำออกจากทุกข์ได้ เป็นไปเพื่อความสงบระงับ เป็นธรรมวินัยที่ผู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าประกาศไว้” (ที.ปา. 11/169/129)

การดำเนินชีวิตตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาก่อให้เกิดความเข้าใจในธรรมชาติและความเป็นจริงของชีวิต และเป็นการฝึกให้มีความเห็นที่ถูกต้อง สามารถใช้ชีวิตไปในทางที่เกิดประโยชน์ โดยอาจแบ่งประโยชน์ได้เป็น 3 อย่าง คือ 1) ภูมิธรรมมิกัตถะ (ประโยชน์ปัจจุบัน) คือ ชีวิตที่ดีในปัจจุบัน เป็นเรื่องทางวัตถุหรือสภาพภายนอกที่สามารถเห็นได้ การมีปัจจัย 4 มีฐานะ มีลาภ มีเกียรติ มียศ มีสรรเสริญ เรื่องชีวิตคู่ครอง ความมีมิตรไมตรี เป็นต้น 2) สัมปรายิกัตถะ (ประโยชน์เบื้องหน้า) คือ ประโยชน์ในภพหน้า จะไปเกิดที่ดี ๆ ไม่ไปเกิดที่ชั่ว ๆ หรือหมายถึงประโยชน์ที่ทางจิตใจเรื่องคุณธรรมต่างๆ มีจิตใจที่สุขสบาย มีความเข้าใจรู้จักสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง เมื่อมีแล้วเป็นเครื่องรับประกันชีวิตในเบื้องหน้าได้ว่า คติชีวิตจะเป็นไปในทางที่ดี 3) ปรมัตถ์ (ประโยชน์อย่างสูงสุด) คือเรื่องนิพพาน หรือความมีใจเป็นอิสระ ความมีจิตหลุดพ้น มีจิตใจปลอดโปร่งผ่องใสเบิกบานอยู่ได้ตลอดเวลาเพราะปราศจากกิเลส หากแบ่งในแง่ประโยชน์หรือจุดหมายที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์เป็นด้านๆ ก็แบ่งได้ 3 อย่าง เช่นกัน คือ อัตตัตถะ หรือประโยชน์ตน ปรัตถะ หรือประโยชน์ผู้อื่น และอุภยัตถะ หรือประโยชน์ร่วมกันทั้ง 2 ฝ่าย คำสอนประเภทนี้มีมากมายในพระไตรปิฎก (พระราชวรมนู (ประยูร ปยุตโต), 2527)

จะเห็นได้ว่า หลักธรรมในพระพุทธศาสนามีความสำคัญ และการเรียนรู้หลักธรรมให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อมนุษย์ทุกคน ไม่ว่าจะเชื้อชาติใด หลักธรรมที่เป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทยมีอยู่มากมาย ในงานวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาถึงหลักธรรมอันเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาทั้งในด้านความเชื่อ และวิธีการปฏิบัติตน อันมีผลต่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทย นั่นคือ หลักศรัทธา 4 คารวตา 6 หลักทศ 6 และสติปัฏฐาน 4 โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

2.5.2. หลักศรัทธา 4

เมื่อพระพุทธองค์ประทับอยู่ในแคว้นกาสิ ได้ตรัสให้หมู่สงฆ์เห็นความสำคัญของศรัทธาไว้ว่า การบรรลุอรหัตตผลนั้นเริ่มจาก “ศรัทธา” เป็นอันดับแรก และศรัทธายังเป็น “เป็นเหตุเจริญ” อีกด้วย หลักธรรมในหมวดศรัทธาจึงมีความจำเป็นต่อการสร้างความเลื่อมใสแก่ผู้ที่เริ่มเข้ามาศึกษาพระพุทธศาสนา ดังเช่น นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ

คำว่า “ศรัทธา” นั้น ในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 อธิบายไว้ว่า หมายถึง ความเชื่อ ความเลื่อมใส โดยทั่ว ๆ ไปแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ 1) ศรัทธาโดยไม่ต้องใช้ปัญญาแสวงหาความจริง 2) ศรัทธาโดยใช้ปัญญาแสวงหาความจริงไปพร้อม ๆ กัน และ 3) ศรัทธาต่อเมื่อมีประสบการณ์ด้วยตนเองจริง ๆ แล้ว (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554)

พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559, หน้า 432) อธิบายความหมายของคำว่า “ศรัทธา” ในทางธรรมไว้ว่า หมายถึง สิ่งที่ควรเชื่อ ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล ความเชื่อมั่นในสิ่งที่ดีงาม ความเลื่อมใสซาบซึ้งขึ้นใจ สนใจเชื่อ ความมั่นใจในความจริง ความดี สิ่งที่ดีงาม และในการทำความดี ไม่ลู่ไหลตื่นตูมไปตามลักษณะอาการภายนอก ในทางพระพุทธศาสนานั้น “ศรัทธา” เป็นตัวตั้งต้นของการกระทำที่ดีงามอื่น ๆ อันจะได้ตามมา และเป็นพื้นฐานในการพัฒนาสู่ปัญญา

ในพระไตรปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ **กิฎาคริสูตร** เรื่องการดำรงอยู่ในอรหัตตผล เมื่อพระพุทธองค์ประทับอยู่ในแคว้นกาสิ ได้ตรัสถึงความสำคัญของศรัทธาไว้ว่า การบรรลุอรหัตตผลนั้นเริ่มจาก “ศรัทธา” เป็นอันดับแรก คือเมื่อเกิดศรัทธา แล้วจะหมั่นเข้าไปนั่งใกล้ เจริญสวด ฟังธรรม ทรงจำพิจารณาเพ่งพิจเนื่อความแห่งธรรมนั้น ทำให้เกิดฉันทะ อุตสาหะ ไตร่ตรอง ตั้งความเพียร ทำให้แจ่มสัจจะด้วยกาย และทำให้แจ่มด้วยปัญญา แต่หากไม่มีศรัทธาแล้วไซร้ก็ปราศจากการนั่งใกล้ การเจริญสวดฟังธรรม การทรงจำพิจารณาเพ่งพิจนา กลายเป็นผู้ปฏิบัติผิดพลาดและอยู่ห่างไกลจากพระธรรมวินัย (ม.ม. 13/183/212)

ในพระไตรปิฎก อังคุตตรนิกาย ปุณณกนิบาต **ปฐมวาทิสสูตร** พระพุทธองค์ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายถึงหลักธรรมเป็นเหตุเจริญ 5 ประการว่า คือ ศรัทธา (ความเชื่อ) ศีล (การรักษากาย วาจาให้เรียบร้อย) สุตตะ (การสดับฟัง หาความรู้) จาคะ (การเสียสละ) และปัญญา (ความรู้รอบรู้) เมื่อบุคคลเจริญในธรรม 5 ประการนี้ชื่อว่า ถือเอาแต่สิ่งที่เป็นสาระสำหรับตนไว้ได้ในโลกนี้ทีเดียว (อง.ปญจก. 22/63/111-112)

ในพระพุทธศาสนา มีพระสาวกที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นเอตทัคคะด้วยเหตุแห่ง “ศรัทธา” คือ 1) **พระรัฐपालเถระ** ท่านฟังพระธรรมเทศนาของพระศาสดาแล้วศรัทธาต้องการออกบวช แต่มารดาบิดาไม่อนุญาต ท่านจึงจะอดอาหารให้ตาย ในที่สุดท่านก็ได้รับอนุญาตให้บวช และได้เป็น

พระอรหันต์ (ม.ม. 13/293-307/349-371/) ตอนหลังได้รับการแต่งตั้งว่า “รัฐपाल เลิศกว่าภิกษุสาวกทั้งหลายของเรา ผู้บวชด้วยศรัทธา” (อง.เอกก.20/210/28) 2) **พระวัฏกสิ** เป็นพราหมณ์ชาวสาวัตถิผู้เห็นพระพุทธเจ้าแล้วเกิดพอใจพระพุทธสรีระ จึงออกบวชตามเสด็จไปทุกแห่ง เฝ้ายินดูพระองค์อยู่ตลอด พระพุทธเจ้าตรัสสอนตักเตือนแต่ท่านก็ไม่ละพฤติกรรมเดิม จึงโดนขับออกจากสำนัก ท่านเสียใจและคิดฆ่าตัวตายบนเขาคิชฌกูฏ พระพุทธองค์ทรงปรากฏกายขึ้น และตรัสเตือนสติจนท่านบรรลอรหันต์ ต่อมาพระพุทธเจ้าได้ประกาศท่ามกลางอริยสงฆ์ ยกย่องพระวัฏกสิว่า “วัฏกสิเลิศกว่าภิกษุสาวกทั้งหลายของเรา ผู้หลุดพ้นด้วยศรัทธา” (อง.เอกก.อ. 32/327) 3) **พระสิงคาลมาตาภิกษุณี** เกิดในสกุลเศรษฐีในกรุงราชคฤห์ เป็นมารดาของสิงคาลกุมาร ได้ฟังธรรมแล้วเกิดศรัทธาและขอบวช พระศาสดาทรงทราบว่าเป็นผู้ดำรงมั่นในลักษณะแห่งศรัทธา จึงทรงแสดงธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใส พระเถรก็กระทำศรัทธาลักษณะนั้นแหละให้เป็นฐานะจนได้บรรลุพระอรหันต์ ภายหลังได้รับสถาปนาว่า “เลิศกว่าพวกภิกษุณีสาวิกาทั้งหลายของเรา ผู้พ้นด้วยศรัทธา” (อง.เอกก.อ. 33/46-47)

ชุดของศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่เป็นที่รู้จักกันมากคือ หลักศรัทธา 4 (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559, หน้า 433) ดังนี้

1) **กัมมสัทธา** คือ เชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง เชื่อว่าเมื่อทำอะไรโดยมีเจตนา คือ จงใจทำทั้งรู้ย่อมเป็นกรรม คือเป็นความชั่วความดีมีขึ้นในตน เป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป การกระทำไม่ว่างเปล่าและเชื่อว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จได้ด้วยการกระทำมิใช่ด้วยอำนาจหรืออนาคตโชค เป็นต้น

ในพระไตรปิฎก อังคุตตรนิกาย ฉักกนิบาต **นิพเพธิกสูตร** พระพุทธองค์กล่าวว่า “เรากล่าวเจตนาว่าเป็นตัวกรรม บุคคลคิดแล้ว จึงกระทำความด้วยกาย วาจา ใจ” (อง.ฉก. 22/63/577)

ในพระไตรปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ **กุกกุรวตติกสูตร** พระพุทธองค์ตรัสแก่นายปุณณะผู้ประพาศโควัตรในแคว้นโกสิยะเรื่องกรรม 4 ประการไว้ว่า “กรรม 4 ประการ อะไรบ้าง คือ 1) กรรมดำมีวิบากดำ 2) กรรมขาวมีวิบากขาว 3) กรรมทั้งดำและขาว มีวิบากทั้งดำและขาว 4) กรรมทั้งไม่ดำและไม่ขาว มีวิบากทั้งไม่ดำและไม่ขาว เป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม” (ม.ม.13/81/79) ในอรรถกถากล่าวไว้ว่า กรรมดำมีวิบากดำ คือการที่บุคคลที่สังสมกาย วาจา ใจ ให้เป็นทุกข์ เมื่อปรุงแต่งแล้วย่อมเข้าถึงโลกแห่งความทุกข์ กรรมขาวมีวิบากขาว คือการที่บุคคลที่สังสมกาย วาจา ใจ ที่ไม่เป็นทุกข์ เมื่อปรุงแต่งแล้วย่อมเข้าถึงโลกที่ไม่มีทุกข์และเป็นสุขโดยส่วนเดียว กรรมทั้งดำและขาวมีวิบากทั้งดำและขาว คือการที่บุคคลที่สังสมกาย วาจา ใจ ที่เป็นทุกข์บ้าง ไม่เป็นทุกข์บ้าง เมื่อปรุงแต่งแล้วย่อมเข้าถึงโลกที่เป็นทุกข์บ้าง ไม่มีทุกข์บ้าง เป็นสุขและทุกข์ระคนกันเหมือนมนุษย์เทวดาบางจำพวก (กามาจรเทวดา 6 ชั้น) และวินาติกะ (เวมานิกเปรต) กรรมทั้งไม่ดำและไม่ขาว มีวิบากทั้งไม่ดำและไม่ขาวเป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม คือ กรรมที่มีเจตนาเพื่อละกรรมดำที่มีวิบากดำ เจตนาเพื่อละกรรม

ชาวที่มีวิบากขาว และเจตนาเพื่อละกรรมทั้งดำและขาวที่มีวิบากทั้งดำและขาว เป็นเจตนาในมรรคเพื่อประโยชน์แก่การละกรรมนั้น (ม.ม.อ. 20/179-181)

2) วิปากสัทธา คือ เชื่อวิบาก เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง คือเชื่อว่ากรรมที่ทำแล้วต้องมีผล และผลต้องมีเหตุ ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว ดังในพระไตรปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค **สมุททกสูตร** เมื่อพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน กรุงสาวัตถี สมัยที่มีสงครามระหว่างเทวกบิโสสูร ได้ตรัสเล่าเรื่องแก่ภิกษุทั้งหลาย ความว่า “บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้ผลเช่นนั้น คนทำดีย่อมได้ดี ทำชั่วย่อมได้ชั่ว พ่อ ท่านหว่านพืชลงไปแล้ว ท่านจักต้องเสวยผลของมัน” (ส.ส. 15/256/374)

ในพระไตรปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ **มหากัมมวิภังคสูตร** ว่าด้วยการจำแนกกรรมสูตรใหญ่ เมื่อพระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ เวฬุวัน ได้ตรัสเรื่องการไปบวช-สววรรคภายหลังความตายว่า ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้ 1) กรรมชั่วหรือกรรมดีในกาลก่อน 2) กรรมชั่วหรือกรรมดีในกาลภายหลัง (ชาติปัจจุบัน) 3) มิจฉาทิฏฐิหรือสัมมาทิฏฐิเวลาใกล้ตาย ดังนั้น คนที่ทำชั่วหรือคนทำดีในชาตินี้ก็ยังไม่แน่ว่าจะไปสววรรคหรือนรกเสมอ เพราะยังมีกรรมเก่าในกาลก่อนและจิตก่อนตายเป็นตัวแปรในการส่งผลด้วย ขึ้นอยู่กับว่ากรรมชนิดใดส่งผลก่อน ดังนั้น จึงทำให้มีบุคคล 4 ประเภท คือ 1) ทำชั่วแล้วไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก 2) ทำชั่วแล้วไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ 3) ทำดีแล้วไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ 4) ทำดีแล้วไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก (ม.อ. 14/298-303/357-367)

ในพระไตรปิฎกเล่มเดียวกัน **จูฬกัมมวิภังคสูตร** ว่าด้วยการจำแนกกรรมสูตรเล็ก กล่าวถึงสมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับ ณ พระเชตวัน ได้ตรัสตอบคำถามของสุภมาณพโตทยบุตรที่ว่า อะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้สัตว์มีอายุสั้น มีอายุยืน มีโรคน้อย มีโรคน้อย มีผิวพรรณทราม มีผิวพรรณดี เป็นต้น โดยย่อว่า กรรมจำแนกสัตว์ให้เลวและดีต่างกัน ดังนี้ 1) มีอายุน้อย เพราะฆ่าสัตว์ มีอายุยืน เพราะไม่ฆ่าสัตว์ 2) มีโรคน้อย เพราะเบียดเบียนสัตว์ มีโรคน้อย เพราะไม่เบียดเบียนสัตว์ 3) มีผิวพรรณทราม เพราะขี้โกรธ มีผิวพรรณดี เพราะไม่ขี้โกรธ 4) มีศักดาน้อย เพราะมักริษยา มีศักดามาก เพราะไม่มักริษยา 5) มีโรคภัยน้อย เพราะไม่ให้ทาน มีโรคภัยมาก เพราะให้ทาน 6) เกิดในตระกูลต่ำเพราะกระด้างถือตัวไม่อ่อนน้อม เกิดในตระกูลสูงเพราะไม่กระด้างถือตัว รู้จักอ่อนน้อม 7) มีปัญญาทราม เพราะไม่เข้าไปหาสมณพราหมณ์เพื่อไต่ถามเรื่องกุศล อกุศล เป็นต้น มีปัญญาดีเพราะเข้าไปหาสมณพราหมณ์ไต่ถามเรื่องกุศล อกุศล เป็นต้น (ม.อ. 14/289-297/349-357)

ในพระไตรปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต **วิปากสูตร** พระพุทธองค์ตรัสกับภิกษุทั้งหลาย ว่าด้วยธรรมที่มีทุกข์และที่มีสุขเป็นวิบากว่า “ธรรมที่มีทุกข์เป็นวิบาก อะไรบ้าง คือ 1) ปาณาติบาต ฯลฯ 10. มิจฉาทิฏฐิ ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่มีทุกข์เป็นวิบาก ธรรมที่มีสุขเป็นวิบาก อะไรบ้าง คือ 1) เจตนางดจากปาณาติบาต ฯลฯ 10) สัมมาทิฏฐิ ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่มีสุขเป็น

วิบาก”(อง.ทสก. 24/188/336) อนึ่ง ธรรมที่ย่อไว้ในพระสูตรนี้แสดงชุดเต็มไว้ใน **สาธสูตร** อันเป็นพระสูตรแรกในวรรคเดียวกัน คือ สาธวรรค (จตุตถปณณาสก์) ดังนี้ (อง.ทสก. 24/178/330-331)

ธรรมที่ไม่ดี อะไรบ้าง คือ 1) ปาณาติบาต (การฆ่าสัตว์) 2) อทินนาทาน (การลักทรัพย์) 3) กาเมสุมิฉาจาร (การประพฤติดีในกาม) 4) มุสาวาท (การพูดเท็จ) 5) ปิสุณาวาจา (การพูดส่อเสียด) 6) ผรุสวาจา (การพูดคำหยาบ) 7) สัมผัสปปลาปะ (การพูดเพ้อเจ้อ) 8) อภิขมา (ความเพ่งเล็งอยากได้ของเขา) 9) พยาบาท (ความคิดร้าย) 10) มิจฉาทิฏฐิ (เห็นผิด) ภิขุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่ไม่ดี ธรรมที่ดี อะไรบ้าง คือ 1) เจตนางดเว้นจากปาณาติบาต 2) เจตนางดเว้นจากอทินนาทาน 3) เจตนางดเว้นจากกาเมสุมิฉาจาร 4) เจตนางดเว้นจากมุสาวาท 5) เจตนางดเว้นจากปิสุณาวาจา 6) เจตนางดเว้นจากผรุสวาจา 7) เจตนางดเว้นจากสัมผัสปปลาปะ 8) อนภิขมา (ความไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา) 9) อพยาบาท (ความไม่คิดร้าย) 10) สัมมาทิฏฐิ (เห็นชอบ) ภิขุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมที่ดี

จะเห็นได้ว่า ธรรมไม่ดีนั้นคือ อกุศลกรรมบถ 10 และธรรมที่ดีคือ กุศลกรรมบถ 10 ตามที่เรียกใน **สังคีตสูตร** ที่พระสารีบุตรสรุปไว้ให้กับภิขุทั้งหลาย (ที.ปา.11/347/362) จึงอาจสรุปได้ว่า อกุศลกรรมบถ 10 มีทุกข์เป็นวิบาก และ กุศลกรรมบถ 10 มีสุขเป็นวิบากนั่นเอง

ในพระไตรปิฎก อังคุตตรนิกาย ฉัคนนิบาต **นิพเพธิกสูตร** พระพุทธองค์ตรัสแก่ภิขุทั้งหลายว่า “เรากล่าววิบากแห่งกรรมว่ามี 3 ประการ คือ 1) กรรมที่พึงเสวยในปัจจุบัน 2) กรรมที่พึงเสวยในอภัพตไป 3) กรรมที่พึงเสวยในอภัพตต่อ ๆ ไป (อง.ฉก. 22/63/577)

คัมภีร์วิสุทธิมรรค กล่าวถึงกรรม 12 ชนิดไว้ว่า กรรมให้ผลตามกรรมมี 4 อย่าง คือ 1) ทัฏฐธรรมเวทนียกรรม คือกรรมที่ให้ผลในภพนี้ 2) อุปปัชชเวทนียกรรม กรรมให้ผลต่อเมื่อเกิดแล้วในภพหน้า 3) อปราชยเวทนียกรรม กรรมให้ผลในภพสืบๆไป 4) โอลิสิกรรม กรรมให้ผลสำเร็จแล้ว กรรมที่ให้ผลตามลำดับมี 4 อย่างไม่ว่าจะเป็นกุศลหรืออกุศลก็ตาม คือ 1) คุฏกรรม (กรรมหนัก) เป็นกรรมที่ให้ผลก่อน 2) พหุลกรรม (กรรมเคยชิน) ให้ผลรองลงมา 3) อาสันนกรรม (กรรมเมื่อจวนเจียน) หรือกรรมที่คนเราระลึกได้ในเวลาใกล้มรณะ 4) กตตตกรรม (กรรมสักแต่ว่าทำ) เป็นกรรมที่ได้เจตนาอ่อน หากไม่มีกรรมทั้ง 3 อย่างดังกล่าวจึงจะชักพาไปสู่ปฏิสนธิ กรรมจำแนกตามกิจมี 4 อย่าง คือ 1) ชนกรรม คือกรรมแต่งให้เกิด เป็นทั้งกุศลและอกุศล ทำให้เกิดวิบากชั้นในกามภพ ในรูปภพ และในอรุภพ ทั้งในเวลาปฏิสนธิ ทั้งในเวลาทีวิบากชั้นเป็นไป (ตั้งแต่เกิดจนตาย) 2) อุปัตถัมภกรรม กรรมสนับสนุน ไม่สามารถให้เกิดวิบาก (ชั้น) ได้ แต่เมื่อกรรมอื่นให้ปฏิสนธิแล้ว จึงสนับสนุนสุขหรือทุกข์ที่เกิดขึ้นในวิบาก (ชั้น) ซึ่งกรรมอื่นทำให้เกิดขึ้นให้เป็นไปตลอดกาล 3) อุปปีฬกรรม กรรมบีบคั้น เมื่อกรรมอื่นให้ปฏิสนธิแล้วก็เข้าไปบีบคั้นเบียดเบียนทุกข์หรือสุขที่เกิดขึ้นในวิบาก (ชั้น) ซึ่งกรรมอื่นทำให้เกิดขึ้นมิให้ดำเนินไปตลอดกาล 4) อุปฆาตกรรม กรรมตัดรอน ไม่ว่าจะเป็นกุศล

หรืออกุศล ก็ตามจะคอยตัดรอนกรรมอื่นที่มีกำลังด้อยกว่า ห้ามปรามผลของกรรมนั้นไว้แล้วทำโอกาสให้ผลแก่ตน (วิสุทธิ. 685/999-1001)

3) กัมมัสสกตาสัทธา คือ เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของ จะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน

ในพระไตรปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต **สังสัปติปริยายสูตร** กล่าวถึงเรื่องผลของกรรมไว้ว่า “สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้มีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย ทำกรรมใดไว้ จะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตาม ย่อมเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น” (อง.ทสก. 24/216/353)

ในพระไตรปิฎก อังคุตตรนิกาย **ฐานสูตร** พระพุทธองค์ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า

สตริ บุรุษ คฤหัสถ์ หรือบรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า ‘เรามีกรรม เป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย เราทำกรรมใดไว้ จะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตาม ย่อม เป็นผู้รับผลของกรรมนั้น’ เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์อะไร เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์นี้แลว่า ‘สัตว์ทั้งหลายมีกายทุจริต วาจทุจริต มโนทุจริต เมื่อเขาพิจารณาฐานะนั้น อยู่เนื่อง ๆ ย่อมละทุจริตได้โดยสิ้นเชิง หรือทำให้เบาบางลงได้’ สตริ บุรุษ คฤหัสถ์ หรือบรรพชิตจึงควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า ‘เรามีกรรม เป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรม เป็นที่พึ่งอาศัย เราทำกรรมใดไว้ จะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตาม ย่อมเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น’ (อง.ปญจก. 22/57/101)

อนึ่ง อาจอธิบายวงจรของกรรมเรียกว่า วัฏฏะ 3 หรือ ไตรวัฏฏ์ (วน 3) ที่หมุนเวียนต่อเนื่อง เป็นปัจจัยอุดหนุนกัน ทำให้วงจรแห่งชีวิตดำเนินไปไม่ขาดสาย ดังนี้ 1) กิเลสเป็นตัวสาเหตุผลักดัน ให้คิดปรุงแต่งการกระทำต่าง ๆ เรียกว่า กิเลสวัฏฏ์ (อันเกิดจากอวิชชา ตัณหา อุปาทาน) 2) กรรม คือกระบวนการกระทำ หรือกรรมทั้งหลายที่ปรุงแต่งชีวิตให้เป็นไปต่าง ๆ (สังขาร กรรมภพ) เรียกว่า กรรมวัฏฏ์ 3) วิบาก คือ สภาพชีวิตที่เป็นผลแห่งการปรุงแต่งของกรรม และกลับเป็นปัจจัย เสริมสร้างกิเลสต่อไปได้อีก เรียกว่า วิปากวัฏฏ์ (วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา) (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์, 2564, หน้า 187-188)

มีตัวอย่างเรื่องของกรรม ในอรรถกถา ขุททกนิกาย คาถาธรรมบท **ยมกวรรคที่ 1** เรื่องนาย จุนทสุกริกว่า บุรุษผู้ฆ่าหมูเลี้ยงชีพชื่อว่า “จุนทสุกริก” ฆ่าหมูด้วยวิธีโหดร้ายถึง 55 ปี และไม่เคย ทำบุญเลยสักครั้ง ก่อนที่ตายผลกรรมปรากฏทั้งที่ยังมีชีวิตอยู่คือเขาร้องเหมือนหมูโดนเชือด และคลานไปมาในบริเวณบ้านเป็นเวลาถึง 7 วัน พระศาสดาตรัสว่า “ผลที่เหมาะสมด้วยกรรมเกิดขึ้น แล้วแก่เขา ความร่ำร้อนในอเวจีมหานรกปรากฏแก่เขาทั้งเป็นที่เดียว ด้วยความร่ำร้อนนั้น เขาร้อง

เหมือนหมูเหี่ยวไปภายในนิเวศน์อยู่ ตลอด 7 วัน วันนี้นำกาละแล้ว (ไป) เกิดในอเวจี” เมื่อพวกภิกษุกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เขาเศร้าโศกอย่างนี้ในโลกนี้แล้ว ยังจะไปเกิดในฐานะเป็นที่เศร้าโศกเช่นกันอีกหรือ?” พระพุทธองค์ตรัสว่า “อย่างนั้น ภิกษุทั้งหลาย ชื่อว่าผู้ประมาทแล้ว เป็นคฤหัสถ์ก็ตาม บรรพชิตก็ตาม ย่อมเศร้าโศกในโลกทั้งสองเป็นแท้” (ขุ.ธ.อ. 40/127-130)

4) ตลาคตโพรหัสธา คือ ความเชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า คือความมั่นใจในพระองค์ที่ว่า ทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ทรงพระคุณ 9 ประการ ตรัสธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์คือเราทุกคนนี้หากฝึกตนด้วยดีก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุด บริสุทธิหลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2553)

ในพระไตรปิฎก อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต **ปธานียังคสูตร** พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่พระเชตวัน ตรัสกับภิกษุทั้งหลาย เรื่องความเชื่อในปัญญาตรัสรู้ของพระตลาคตไว้ ดังนี้

องค์ของภิกษุผู้บำเพ็ญเพียร 5 ประการ อะไรบ้าง คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีศรัทธา เชื่อพระปัญญาเครื่องตรัสรู้ของพระตลาคตว่า ‘แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปด้วยดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกผู้ที่ควรฝึกได้ อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค’ (อง.ปญจก. 22/53/92)

นอกจากนั้น ในพระไตรปิฎก อังคุตตรนิกาย นวกนิบาต **ปฐมเวรสูตร** ยังได้ตรัสกับอนาถปิณฑิกว่า ความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้าเป็นหนึ่งในองค์เครื่องบรรลุโสดา 4 ประการ (อง.นวก. 23/27/488)

ในพระไตรปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ **โพธิราชกุมารสูตร** เล่าถึงเหตุการณ์ที่นำไปสู่การตรัสรู้ไว้โดยละเอียด โดยสรุปได้ ดังนี้ พระพุทธองค์ได้เล่าให้โพธิราชกุมารฟังว่า หลังจากที่พระองค์ออกบวชแล้วทรงได้ไปหาอาจารย์ คือ อาหารดาบส กาลามโคตร และอุทกดาบส รามบุตร และไม่นานเลยก็บรรลุฤทธิ์ของอาจารย์ แต่พระองค์เห็นว่า ธรรมเหล่านี้ไม่เป็นไปเพื่อดับทุกข์เพื่อนิพพาน จึงยังไม่พอใจธรรมนั้น และเสด็จจาริกไปจนถึงอุรุเวลาเสนานิคม อันมีป่าน้ำร้อนรมย์ มีแม่น้ำไหลอยู่ น้ำเย็นจิตสนิท มีท่อน้ำราบเรียบ มีโคจรคามโดยรอบเหมาะแก่เป็นที่ทำความเพียร ทรงบำเพ็ญทุกกรกิริยาหลายประการ เช่น กัดฟันด้วยฟัน กัดเพดานด้วยลิ้น ช่มจิตด้วยจิต บีบให้แน่นให้ร้อนจัด กลั่นลมอัสสาสะปัสสาสะ ทั้งทางปากและทางจมูก อดอาหาร เสวยทุกขเวทนาอันกล้าเผ็ดร้อนที่เกิดเพราะความเพียรอย่างยิ่ง แต่ก็ไม่เกิดความรู้ความเห็นของพระอริยะอันวิเศษอย่างสามารถยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ จึงกลับมาฉันอาหารหยาบ คือ ข้าวสุก นมสด ทำให้เหล่าปัญจวัคคีย์ที่คอยอุปฐากอยู่พากันจากไปด้วยความเข้าใจว่า พระสมณโคดมคลายความเพียร เวียนมาเพื่อความเป็นผู้มีมากไปเสียแล้ว เมื่อพระพุทธองค์บริโภคอาหารหยาบมีกำลังขึ้นแล้ว ก็สงัดจากกาม สงัดจากอกุศล

ธรรมทั้งหลาย บรรลุปรุฬหฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน และ จตุตถฌาน ไม่มีทุกข์ไม่มีสุข เพราะละสุขละทุกข์ และดับโสมนัสโทมนัสก่อน ๆ ได้ มีอุเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธียู่ เมื่อจิตควรแก่การทำงานแล้วก็โน้มจิตไปเพื่ออุปเพนิวาสานุสสติญาณ ระลึกชาติได้เป็นอันมากในปฐมยามแห่งราตรีเป็นวิชาที่หนึ่ง แล้วโน้มจิตไปรู้จติและอุบัติตามกรรมของเหล่าสัตว์ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ในมัชฌิมยามแห่งราตรีเป็นวิชาที่สอง และโน้มโน้มจิตไปเพื่ออาสวักขยญาณ ได้รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี่ทุกข์ นี่ทุกขสมุทัย นี่ทุกขนิโรธ นี่ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา เหล่านี้อาสวะ นี่อาสวสมุทัย นี่อาสวนิโรธ นี่อาสวนิโรธคามินีปฏิปทา เมื่อรู้เห็นอย่างนี้ จิตย่อมหลุดพ้น แม้จากกามาสวะ แม้จากภวาสวะ แม้จากอวิชชาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้ว ก็มีญาณหยั่งรู้ว่าหลุดพ้นแล้ว รู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี เป็นวิชาที่สามที่พระพุทธองค์ได้บรรลุแล้วในปัจฉิมยามแห่งราตรี (ม.ม. 13/324-338/392-408)

สภาวะที่พระพุทธองค์กล่าวถึงนั้นเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา คือ “นิพพาน” และในพระไตรปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมีกถาว่าด้วยเรื่องนิพพาน ณ พระเชตวัน และภิกษุทั้งหลายได้น้อมจิต เจียโสตสงฟังธรรม พระพุทธองค์ทรงเปล่งอุทานว่า “ฐานะที่บุคคลเห็นได้ยากชื่อว่านิพพานอันไม่มีตัณหา นิพพานนั้นเป็นธรรมที่มีอยู่จริง ไม่เห็นได้ง่าย ตัณหาอันบุคคลแสวงตลอดแล้ว ก็เลสเครื่องกังวลก็ไม่มีแก่ผู้รู้ อยู่ เห็นอยู่” (ขุ.อุ 25/72/322)

“ภิกษุทั้งหลาย อายตนะ (นิพพาน) มีอยู่ (แต่) ในอายตนะนั้นไม่มีปฐวี ธาตุ ไม่มีอาโปธาตุ ไม่มีเตโชธาตุ ไม่มีวาโยธาตุ ไม่มีอากาศอันจุลเจิญอายตนะ ไม่มีวิญญานัญจายตนะ ไม่มีอาภิญญัญจายตนะ ไม่มีเนวสัญญานาสัญญายตนะ ไม่มีโลกนี้ ไม่มีโลกหน้า ไม่มีดวงอาทิตย์ และดวงจันทร์ทั้งสองนั้น ภิกษุทั้งหลาย เราไม่เรียกอายตนะนั้นว่ามีการมา มีการไป มีการตั้งอยู่ มีการจุติ มีการอุบัติ อายตนะนั้นไม่มีที่ตั้งอาศัย ไม่เปลี่ยนแปลง ไม่มีอารมณ์ยึดเหนี่ยว นี่แลคือที่สุดแห่งทุกข์ (ขุ.อุ. 25/71/321-322)

ภิกษุทั้งหลาย ธรรมชาติที่ไม่เกิด ไม่ปรากฏ มีถูกเหตุสร้าง ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง มีอยู่ ภิกษุทั้งหลาย ถ้าธรรมชาติที่ไม่เกิด ไม่ปรากฏ ไม่ถูกเหตุสร้าง ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง จักไม่มี ในโลกนี้ก็ไม่มีปรากฏภาวะสลัดออกจากธรรมชาติที่เกิดขึ้นแล้วที่ปรากฏแล้ว ที่ถูกเหตุสร้างแล้ว ที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งแล้ว ภิกษุทั้งหลาย ก็เพราะธรรมชาติที่ไม่เกิด ไม่ปรากฏ ไม่ถูกเหตุสร้าง ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง มีอยู่ ฉะนั้น จึงปรากฏภาวะสลัดออกจากธรรมชาติที่เกิดขึ้นแล้ว ที่ปรากฏแล้ว ที่ถูกเหตุสร้างแล้ว ที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งแล้ว (ขุ.อุ. 25/73/323)

ภิกษุทั้งหลาย นิพพานธาตุ 2 ประการนี้ นิพพานธาตุ 2 ประการ อะไรบ้าง คือ 1) สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ 2) อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ

สุปาติเสสนิพพานธาตุ เป็นอย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นพระอรหันต์ ฌานาสพ อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระได้แล้ว บรรลุประโยชน์ตนโดยลำดับแล้ว สิ้นภวสังโยชน์แล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้ชอบ เพราะอินทรีย์ 5 ที่ยังคงอยู่ ไม่ดับไป ภิกษุนั้นจึงประสบอิฏฐารมณ์และอนิฏฐารมณ์ เสวยสุขและทุกข์อยู่ ภิกษุทั้งหลาย ความสิ้นราคะ ความสิ้นโทสะ ความสิ้นโมหะของภิกษุนั้น เราเรียกว่าสุปาติเสสนิพพาน

อนุปาติเสสนิพพานธาตุ เป็นอย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นพระอรหันต์ ฌานาสพ อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระได้แล้ว บรรลุประโยชน์ตนโดยลำดับแล้ว สิ้นภวสังโยชน์แล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้ชอบ ภิกษุทั้งหลาย เวทนาทั้งปวงในอัตภาพนี้นั้นแลของภิกษุนั้น อันค้นหาเป็นต้นให้เพลิดเพลินไม่ได้ต่อไปแล้ว จักระงับดับสนิท ภิกษุทั้งหลาย สภาวะดังกล่าวนี้ เราเรียกว่า อนุปาติเสสนิพพานธาตุ (ขุ.อิตติ. 25/44/392-393)

ในพระไตรปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน **หุติยทัฬหสูตร** พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่พระเชตวัน หลังการปรินิพพานของพระทัฬหมัลลบุตร โดยสรีระถูกเผาไหม้กลางอากาศ ได้ทรงเปล่งอุทานว่า

ไฟที่ลุกโพล่ง ถูกช่างใช้ค้อนเหล็กตี ก็ค่อย ๆ มอดดับสนิทลงไป ใคร ๆ รู้ว่าไฟนั้นไปอยู่ที่ใด ฉันทใด พระอรหันต์ทั้งหลายผู้หลุดพ้นโดยชอบ ข้ามโอฆะเครื่องผูกพันในกามได้หมดแล้ว บรรลุถึงความสุขที่ไม่หวั่นไหว ย่อมไม่มีคติที่จะบัญญัติให้รู้กันได้ ฉันทนั้น (ขุ.อ. 25/80/343)

กล่าวโดยสังเขปได้ว่า นิพพานคือ สภาวะที่หมดสิ้นหรือหลุดพ้นจากกิเลสตัณหา ความสิ้นราคะ ความสิ้นโทสะ ความสิ้นโมหะ ไม่มีอารมณ์ยึดเหนี่ยว เป็นที่สุดแห่งทุกข์ ไม่มีการจุติ ไม่ถูกเหตุสร้าง ไม่มีการอุปบัติ ไม่ถูกปัจจัยปรุงแต่ง ไม่สามารถอธิบายให้ถูกต้องสมบูรณ์ได้ด้วยคำพูด อาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ นิพพานที่ยังเหลือเชื้อ คือพระอรหันต์นั้นยังมีชีวิตอยู่ และนิพพานที่ไม่มีเชื้อเหลือ คือนิพพานของพระอรหันต์เมื่อสิ้นชีวิตแล้ว

หนึ่งในหลักธรรมใหญ่ที่เกื้อกูลต่อการบรรลุนิพพานเป็นอย่างมาก คือ “หลักไตรลักษณ์” ที่พระพุทธองค์ทรงพบ และทรงสั่งสอนในรูปของกฎธรรมชาติดังในพระไตรปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ **จุฬาลงกสูตร** เรื่องหลักไตรลักษณ์ เมื่อพระพุทธองค์ประทับที่ป่ามหาวัน ได้ตรัสถามอัครศิษย์เพื่อทรงสอนว่า “สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันไปเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่า ‘นั่นเป็นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอิตตาของเรา’” (ม.ม. 12/358/394-396)

ในพระสูตรต้นปิฎก อังคตนิคาย ติกนิบาตร **อุปาทาสสูตร** ว่าด้วยความเกิดขึ้นแห่งพระตถาคต พระพุทธองค์ตรัสเรื่อง “ไตรลักษณ์” กับภิกษุทั้งหลายไว้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเกิดขึ้นก็ตาม ไม่เกิดขึ้นก็ตาม ธาตุนั้นคือความตั้งอยู่ตามธรรมดา ความเป็นไปตามธรรมดาก็คงตั้งอยู่อย่างนั้น ตถาคตรู้ บรรลุธาตุนั้นว่า “สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง” ครั้นรู้ บรรลุแล้วจึงบอก แสดง บัญญัติ กำหนดเปิดเผย จำแนก ทำให้ง่ายว่า “สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง” ตถาคตเกิดขึ้นก็ตาม ไม่เกิดขึ้นก็ตาม ธาตุนั้นคือความตั้งอยู่ตามธรรมดา ความเป็นไปตามธรรมดา ก็คงตั้งอยู่อย่างนั้น ตถาคตรู้ บรรลุธาตุนั้นว่า “สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์” ครั้นรู้ บรรลุแล้วจึงบอก แสดง บัญญัติ กำหนดเปิดเผย จำแนก ทำให้ง่ายว่า “สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์” ตถาคตเกิดขึ้นก็ตาม ไม่เกิดขึ้นก็ตาม ธาตุนั้นคือความตั้งอยู่ตามธรรมดา ความเป็นไปตามธรรมดาก็คงตั้งอยู่อย่างนั้น ตถาคตรู้ บรรลุธาตุนั้นว่า “ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา” ครั้นรู้ บรรลุแล้วจึงบอก แสดง บัญญัติ กำหนดเปิดเผยจำแนก ทำให้ง่ายว่า “ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา” (อง.ติก. 20/137/385)

พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปมฺณาสก มหาตมฺหาสังขยสูตร กล่าวเรื่องที่พระภิกษุชื่อสาติเห็นว่า วิญญูญาณเที่ยง แต่พระพุทธองค์กล่าวว่า เป็นความเห็นที่ผิด และทรงชี้ให้เห็นว่า “ปราศจากปัจจัย ก็ไม่มีความเกิดขึ้นแห่งวิญญูญาณ” (ม.ม. 12/398/430) ตัวอย่างวิญญูญาณที่อาศัยปัจจัยในการเกิดอาจมีชื่อเรียกต่าง ๆ เช่น อาศัยตา อาศัยรูป วิญญูญาณที่เกิดขึ้นเรียกว่าจักขุวิญญูญาณ เปรียบเหมือนไฟที่ไหม้ไม้ ก็เรียกว่าไฟไหม้ เป็นต้น

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (2555) กล่าวถึงวิธีรับโลกธรรมไว้ว่า คนเราควรมีปัญญาพึงรับผลของกรรมให้ถูกต้อง คือให้คิดว่า ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข หรือความทุกข์นั้นล้วนอยู่ในลักษณะของไตรลักษณ์ คือ ไม่เที่ยง ทนอยู่ไม่ได้ ต้องเปลี่ยนแปลง ให้พึงละความยึดมั่นในผลกรรมที่ได้ประสบอยู่ ไม่ว่าจะเป็นผลดีหรือผลชั่วก็ตาม

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2564, หน้า 74-75) ได้อธิบายความหมายของหลักไตรลักษณ์โดยย่อไว้ว่า 1) อนิจจตา คือ ความไม่เที่ยง ความไม่คงที่ ภาวะที่มีแล้ว ไม่มี ความเกิดขึ้นแล้วดับหาย ภาวะที่เกิดขึ้นแล้วสลายไป 2) ทุกขตา คือ ความเป็นทุกข์ ความไม่ลงตัว ภาวะที่คงอยู่ไม่ได้ ถูกบีบคั้นด้วยการเกิดขึ้นและสลายไป ภาวะที่กดดัน ผืนและขัดแย้งอยู่ในตัวเพราะปัจจัยที่ปรุงแต่งให้มีสภาพเป็นอย่างนั้นเปลี่ยนแปลงไป จะทำให้คงอยู่ในสภาพนั้นไม่ได้ ไม่ให้ความสมอยากแท้จริง หรือความพึงพอใจเต็มที่แก่ผู้อยากด้วยตัณหา และก่อให้เกิดทุกข์แก่ผู้เข้าไปอยากเข้าไปยึดด้วยตัณหาอุปาทาน 3) อนัตตตา คือ ความไม่เป็นตัว ความไม่ใช่ตัวตน ความไม่เป็นไม่มีตัวตนจริงแท้ที่จะเป็นเจ้าของครอบครองสั่งบังคับให้เป็นไปอย่างไร ๆ ได้

จะเห็นได้ว่า การเข้าใจกฎไตรลักษณ์ช่วยให้มนุษย์เห็นความเป็นจริงของโลกตามความเป็นจริงว่า สรรพสิ่งทั้งปวงล้วนไม่เที่ยง มีความทุกข์ และไม่ใช่ตัวตน จิตจะเริ่มปล่อยวางจากความยึดมั่น

ถือนั่นในสิ่งต่าง ๆ ลดการปรุงแต่ง ไม่สร้างอัตตาตัวตนใหม่ ๆ ทำให้ลดกิเลส ลดความทุกข์ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการก้าวไปสู่พระนิพพานตามการตรัสรู้ของพระพุทธองค์

สรุปเรื่องตถาคตโพธิสัทธาได้ว่า พระพุทธเจ้าเป็นมนุษย์ธรรมดาผู้ได้ทรงเพียรฝึกฝนตนเอง และสามารถพัฒนาตนจนสิ้นอาสวกิเลสบรรลुพระนิพพานได้ ความเชื่อเช่นนี้ทำให้คนเรามองได้ว่า แม้มนุษย์คนอื่น ๆ ไม่ว่าจะมีกำเนิดเช่นใด ก็สามารถฝึกปฏิบัติตนเพื่อกำจัดกิเลสได้เช่นกัน โดยให้พระพุทธองค์เป็นตัวอย่างแห่งความมุ่งมั่นนั้น

สรุปเรื่องศรัทธา 4 ได้ว่า เป็นหลักธรรมสำคัญสำหรับผู้เริ่มต้นปฏิบัติ เพราะศรัทธาจะเป็นตัวทำให้เกิดการกระทำที่ดีอื่น ๆ ต่อไป หลักศรัทธา 4 กล่าวถึงเรื่องกรรมที่มีเหตุและผลเท่าเทียมกันในมนุษย์ทุกคน และกล่าวเรื่องการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าอันเป็นหลักพื้นฐานของศาสนาพุทธ เมื่อคนเราเชื่อว่า พระพุทธองค์ได้ค้นพบความจริงอันประเสริฐ และทรงได้กรุณาชี้ทางให้เราแล้ว การเดินตามเส้นทางนั้นก็จะเป็นเรื่องที่ตามมาโดยอัตโนมัติ กฎเกณฑ์ของกรรมเป็นเรื่องที่มีเหตุและผลในตัวเองที่ทุกชาติศาสนาสามารถทำความเข้าใจได้โดยทั่วกัน ดังนั้น การสอนเรื่องศรัทธา 4 จะช่วยส่งเสริมการบำเพ็ญพุทธวิถีก่อนที่ทอ้งเที่ยวชาวต่างชาติได้

ภาพที่ 2.9 สรุปความเชื่อมโยงของหลักศรัทธาและพุทธวิถียในประเทศไทย

2.5.3. หลักการวตา 6

เมื่อพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่พระเชตวัน เช้าวันหนึ่งได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลาย และตรัสถึง “ธรรม 6 ประการ” ที่หากปฏิบัติแล้วจะเป็นผู้ไม่เสื่อม และดำรงอยู่ใกล้นิพพานทีเดียว หลักธรรมชุดนี้จึงเหมาะสมกับบริบทของการฝึกตนในวัดหรือสถานปฏิบัติธรรม อันเป็นสถานที่ฝึกปฎิชนผู้มุ่งเดินทางไปสู่จุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือพระนิพพาน

คำว่า ‘การวะ’ หรือ ‘การวตา’ นั้น พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม อธิบายว่า คือ ความเคารพ การถือเป็นเรื่องสำคัญที่จะพึงใส่ใจและปฏิบัติด้วยความเอื้อเฟื้อ หรือด้วยความหนักแน่นจริงจัง การมองเห็นคุณค่าและความสำคัญแล้วปฏิบัติต่อบุคคลหรือสิ่งนั้นโดยถูกต้อง ด้วยความจริงใจในสิ่งต่อไปนี้ คือ 1) สัตถุการวตา หรือความเคารพในพระศาสดา หรือความเคารพในพระพุทธเจ้า 2) ธัมมการวตา หรือความเคารพในธรรม 3) สังฆการวตา หรือความเคารพในสงฆ์ 4) ลิกขการวตา หรือความเคารพในการศึกษา 5) อัมปมาทการวตา หรือความเคารพในความไม่ประมาท 6) ปฏิสันถการวตา หรือความเคารพในปฏิสันถาร ธรรม 6 อย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความไม่เสื่อมแห่งภิกษุ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2553, หน้า 189)

หลักการวตา 6 ครอบคลุมหลักการศึกษาและหลักการปฏิบัติในพระพุทธศาสนาที่ยังผลให้บุคคลเกิดการเปลี่ยนแปลงจากปุถุชนเป็นอริยบุคคล และบรรลุจุดหมายสูงสุดคือพระนิพพาน ในพระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ฉกกนิบาต **อปปริหานียสูตรที่ 1** กล่าวถึงธรรม 6 ประการในหลักการวตาไว้ว่า ทำให้เป็นผู้ไม่เสื่อมและอยู่ใกล้นิพพาน (อง.ฉกก. 22/32/478) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) สัตถุการวตา หรือความเคารพในพระศาสดา

ความเคารพในพระศาสดา คือ การมองเห็นคุณค่าและความสำคัญของพระศาสดา และถือพระศาสดาเป็นบุคคลสำคัญที่จะพึงใส่ใจและปฏิบัติด้วยความเอื้อเฟื้อ หนักแน่นจริงจัง ถูกต้อง

พระศาสดาทรงมีพระคุณแก่มวลมนุษยชนเป็นอย่างมาก ดังในพระไตรปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ **วัตถุบมสูตร** กล่าวถึงพระพุทธคุณไว้ว่า “พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค” (ม.ม. 12/74-75/65-66)

พระพุทธคุณโดยย่อที่ชาวพุทธไทยรู้จักกันดีคือ พระปัญญาคุณ พระวิสุทธิคุณ และพระกรุณาคุณ พระคุณทั้ง 3 นี้เป็นแบบอย่างให้พุทธศาสนิกชนปฏิบัติตาม โดยนอกจากเชื่อในศักยภาพที่จะพัฒนาตนได้แล้ว ยังปฏิบัติด้วยการตั้งตัวอยู่ในหลักคุณความดี 3 ประการนี้ และพัฒนาคุณสมบัติทั้ง 3 นี้ให้มีเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนสมบูรณ์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2554, หน้า 31-32)

อรรถกถา มัชฌิมนิกาย อปปริปณณาสก์ เทวทหวรรค **สามคามสูตร** แสดงวิธีแสดงความเคารพพระศาสดาดังนี้ 1) ไปไหว้พระเจดีย์ตามโอกาสอันควร 2) ไปไหว้สังฆเวชนียสถาน 4 แห่ง คือ ที่ประสูติ ตรัสรู้ แสดงธรรม ปรีนิพพาน 3) แสดงความเคารพพระพุทธรูปด้วยการกราบไหว้ 4) แสดงความเคารพพุทธานุภาพ 5) ไม่สวมรองเท้าในลานพระเจดีย์ 6) ไม่กางร่มในลานพระเจดีย์ 7) เวลาเดินไปใกล้พระเจดีย์พึงเงยสรวง ไม่เดินพุดคุยกัน 8) เข้าไปในเขตวัด (ภิกษุ) ต้องลดไหล่ หุบร่ม ถอดรองเท้า 9) ไม่ทำอการวะทุก ๆ อย่างที่ไม่สมควร 10) กราบไหว้ด้วยเบญจางคประดิษฐ์

11) เปล่งวาจาด้วยถ้อยคำที่ระลึกถึงพระพุทธรูป 12) ตามระลึกถึงพระพุทธรูปด้วยใจอันบริสุทธิ์ ผุดผ่อง 13) ปฏิบัติตามโอวาท 3 เป็นนิจด้วยจิตใจเคารพจริง ๆ (ม.อ.อ. 22/92-93)

เจดียเกี่ยวกับพระพุทธรูปมี 4 อย่าง คือ 1) ธาตุเจดีย บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ 2) บริโภคเจดีย คือสิ่งหรือสถานที่ที่พระพุทธรูปเจ้าเคยทรงใช้สอย 3) ธรรมเจดีย บรรจุพระธรรม คือพุทธพจน์ 4) อุทเทสิกเจดีย คือพระพุทธรูป ในทางศิลปกรรมไทยหมายถึงสิ่งที่เคารพนับถือ เช่น พระธาตุและอัฐิบรรพบุรุษ เป็นต้น (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2559)

ผลบุญจากการเคารพเลื่อมใสในพระศาสดานั้นมีตัวอย่างแสดงไว้ในพระไตรปิฎก ขุททกนิกาย วิมานวัตถุ 9 **มัญญุกุณฑลวิมาน** ว่า พราหมณ์บิดาของมัญญุกุณฑลเฒ่าบุตรที่ป่วยตายของตนที่ป่าช้าแล้วร้องไห้คร่ำครวญถึงบุตร บุตรคือมัญญุกุณฑลผู้ได้ไปเกิดเป็นเทวดามาปรากฏกายให้บิดาเห็นและบอกกับบิดาว่า ตนได้ทำกุศลกรรมแล้วถึงความเป็นสหายของเทพเจ้าชาวไตรทศ พราหมณ์ถามว่าตอนมีชีวิตอยู่ไม่เคยเห็นลูกให้ทานหรือรักษาอุโบสถกรรม แล้วได้ไปสู่เทวโลกได้เพราะกรรมอะไร มัญญุกุณฑลกล่าวว่า เมื่อตอนป่วยเป็นไข้ใกล้ตายได้เห็นพระพุทธรูป ทำให้มีใจเบิกบานเลื่อมใส และได้ทำอัญชลีแด่พระตถาคต พราหมณ์อัศจรรย์ใจถึงผลของอัญชลีกรรมนี้ เกิดความเบิกบานเลื่อมใส ขอถึงพระพุทธรูปว่าเป็นที่พึ่งในวันนั้นเอง (ขุ.วิ. 26/1207-1227/151-154)

มีตัวอย่างอันสงสของการใส่บาตรพระพุทธรูป ในอรรถกถา ขุททกนิกาย อุทาน โสณเถรวรรคที่ 5 **ราชสูตร** กล่าวถึงนางมัลลิกาว่า เป็นธิดาของนายมาลาการผู้เชิญใจในกรุงสาวัตถี วันหนึ่งซื้อขนมจากตลาดเพื่อรับประทานเอง แต่เมื่อพบพระผู้มีพระภาคเจ้าพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์กำลังไปศึกษาจารสวณทางมา มีจิตเลื่อมใส ได้ถวายขนมนั้นแด่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเสวยขนมนั้น แล้วตรัสแก่พระอานนท์ว่า วันนี้นางได้ถวายโภชนะแก่ตถาคตเป็นครั้งแรก และในวันนี้นางจักเป็นอัครมเหสี เป็นที่รักเป็นที่โปรดปรานของพระเจ้าโกศล และในวันนั้น พระราชาพบกับหลานพ่ายแพ้นี้เข้าไปยังสวนดอกไม้นั้น นางมัลลิกานั้นเห็นพระราชาเสด็จมาจึงปรนนิบัติท้าวเธอ พระราชาทรงโปรดปรานในการปรนนิบัติของนางแล้วรับสั่งให้เรียกบิดามา ทรงประทานอิสริยยศเป็นอันมาก แล้วให้นางเข้ามายังภายในพระราชวัง ทรงสถาปนาไว้ในตำแหน่งอัครมเหสี (ขุ.อ.อ. 44/443-446)

จะเห็นได้ว่า ความเคารพในพระพุทธรูปคือการเห็นคุณค่าของพระองค์ว่า เป็นผู้ทรงคุณ 9 ประการ พุทธศาสนิกชนผู้มองเห็นในคุณของพระองค์แล้วทำให้จิตใจเกิดความเลื่อมใสศรัทธา ใส่ใจปฏิบัติตามโอวาทด้วยจิตใจที่เคารพหนักแน่นจริงจัง ทำให้เกิดความเจริญขึ้นแก่ตน นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติส่วนมากจะได้ไปชมพระพุทธรูปที่งดงามตามวัดต่าง ๆ ในประเทศไทย และเคยเห็นคนไทยกราบพระพุทธรูปมาแล้ว แต่อาจไม่ทราบถึงพระพุทธรูปเลย หลักสัจธรรมว่าจึงเป็นหนึ่งในหลักธรรมสำหรับบ่มเพาะพุทธวิถีนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ เพื่อให้เข้าใจรากฐานของวัฒนธรรมได้

2) ธัมมการวตา หรือความเคารพในธรรม

ความเคารพในธรรม คือ การมองเห็นคุณค่าและความสำคัญของธรรม และถือธรรมเป็นสิ่งที่สำคัญที่จะพึงใส่ใจและปฏิบัติด้วยความเอื้อเฟื้อ หนักแน่นจริงจัง ถูกต้อง

คุณของพระธรรมมีกล่าวถึงในพระไตรปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ **วัตถุปมสูตร** ว่า “พระธรรมเป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อหิงสาอุยฺยชนพึงรู้เฉพาะตน” (ม.มู. 12/75/66)

พระธรรมเป็นความจริง ความดี ความงามตามธรรมชาติของกฎธรรมชาติ ซึ่งทำให้มนุษย์ที่เข้าถึงกลายเป็นพุทธะ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2554, หน้า 267)

ในอรรถกถา อังคุตตรนิกาย ฉกกนิบาต ปฐมปัณณาสก์ **เสขปริหานยวรรคที่ 4** ได้อธิบายไว้ว่า ธัมมการวตา คือความเป็นผู้เคารพในโลกุตตรธรรม 9 อย่าง (อง.ฉก.อ. 36/617) และสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์อธิบายคำว่า โลกุตตรธรรม 9 อย่าง ไว้ว่า คือ ธรรมอันมิใช่วิสัยของโลก สภาวะพ้นโลก คือ มรรค 4 (โสดาปัตติมรรค สกิทาคามิมรรค อนาคามิมรรค อรหัตมรรค) ผล 4 (โสดาปัตติผล สกิทาคามีผล อนาคามีผล อรหัตผล) และนิพพาน หรือสังขตธาตุ 1

แนวปฏิบัติต่อพระธรรมมีในกล่าวถึงในพระไตรปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ **กิงสีลสูตร** ที่พระพุทธองค์ตรัสตอบคำถามของพระสารีบุตรว่า

นรชนควรเป็นผู้ประพฤติด่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ ไม่ริษยา และควรรู้จักกาลที่จะเข้าไปหาครูทั้งหลาย รู้จักขณะที่จะพึงธรรมิกถาที่ท่านกล่าว และตั้งใจฟังสุภาชิตอื่นๆ จากท่านโดยเคารพ ควรลดมานะ นบนอบอ่อนน้อม เข้าไปยังสำนักของครูตามเวลาเหมาะสม ตั้งใจระลึกถึงอรรถ ธรรม สังขมะ พรหมจรรย์ พร้อมทั้งยึดถือปฏิบัติตามนั้น ควรเป็นผู้พอใจธรรม ยินดีในธรรม ดำรงอยู่ในธรรม รู้จักพิจารณาธรรม ไม่ควรกล่าววาจาที่ประทุษร้ายธรรม ควรให้เวลาสืบไปกับสุภาชิตที่แท้ (ขุ.สุ. 25/327-330/575)

วิธีการแสดงออกซึ่งความเคารพในพระธรรมมีกล่าวในอรรถกถา สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ เทวทหวรรค **สามคามสูตร** ไว้ว่า เมื่อมีประกาศแสดงธรรมก็ไปฟัง เรียนธรรมด้วยความเคารพ สอนธรรมด้วยความเคารพ ไม่นั่งหลับ ไม่นั่งคุยกัน เมื่อมีผู้ตักเตือนก็เชื่อฟัง (ม.อุ.อ. 22/93)

อานิสสแห่งการฟังธรรม 5 ประการมีกล่าวในพระไตรปิฎก อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาต **ธัมมัสสวนสูตร** ไว้ดังนี้ “ภิกษุทั้งหลาย การฟังธรรมมีอานิสส 5 ประการนี้ อานิสส 5 ประการอะไรบ้าง คือ 1) ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง 2) เข้าใจชัดสิ่งที่ได้ฟังแล้ว 3) บรรเทาความสงสัยเสียได้ 4) ทำความเห็นได้ตรง 5) จิตของผู้ฟังธรรมย่อมเลื่อมใส” (อง.ปญจก. 22/202/344)

การสวดมนต์สาธยายธรรมเป็นหนึ่งในการปฏิบัติเพื่อบรรลุธรรม ดังในพระไตรปิฎก อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต **วิมุตตตายตนสูตร** พระพุทธองค์ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายถึงการสาธยายธรรมไว้ว่า เป็นหนึ่งในเหตุแห่งวิมุตติ 5 ประการ ดังนี้

ภิกษุสาธยายธรรมตามที่ตนได้สดับมาตามที่ตนได้เรียนมาโดยพิสดาร เธอรู้แจ้งอรรถรู้แจ้งธรรมในธรรมนั้น ตามที่ภิกษุสาธยายธรรมตามที่ตนได้สดับมาตามที่ตนได้เรียนมาโดยพิสดาร เมื่อเธอรู้แจ้งอรรถรู้แจ้งธรรม ย่อมเกิด ปราโมทย์ เมื่อมีปราโมทย์ ย่อมเกิดปีติ เมื่อใจมีปีติ กายย่อมสงบ เธอมีกายสงบ ย่อมได้รับสุข เมื่อมีสุข จิตย่อมตั้งมั่น นี่เป็นเหตุแห่ง วิมุตติประการที่ 3 ซึ่งเป็นเหตุให้จิตของภิกษุผู้ไม่ประมาท มีความเพียร ฯลฯ หรือเธอย่อมบรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอัน ยอดเยี่ยมที่ยังไม่ได้บรรลุ (อง.ปญจก. 22/26/33-34)

การสาธยายธรรมยังเป็นการทรงจำพระธรรมวินัย ดังในพระไตรปิฎก พระวินัยปิฎก มหาวรรค **ปาติโมกขุเทศานุชานา** แสดงไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราหลีกเร้นอยู่ในที่สงัด ณ ที่นี้ได้เกิดความคิดขึ้นในใจอย่างนี้ว่า ถ้ากระไรเราพึงอนุญาตสิกขาบทที่ได้บัญญัติไว้แก่ภิกษุทั้งหลายให้เป็นปาติโมกขุเทศของพวกเธอ ปาติโมกขุเทศนั้นก็จักเป็นอุโบสถกรรมของพวกเธอ ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ยกปาติโมกข์ขึ้นแสดง” (วิ.ม. 4/133/209) และหลังจากปฐมสังคายนาพระไตรปิฎก การสวดสาธยายเป็นการทรงจำพระธรรมวินัยปากเปล่าสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ที่เรียกว่า मुखปาฐะ

สรุปได้ว่า ความเคารพในพระธรรมคือ การเห็นคุณค่าของพระธรรมว่าเป็นความจริงตามธรรมชาติที่ดำรงอันพึงเห็นชัดด้วยตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาล เป็นสิ่งที่ควรน้อมเข้ามาในตน และเป็นสิ่งที่รู้เฉพาะตน การแสดงความเคารพพระธรรมคือ การฟังธรรม และสาธยายธรรม มีอานิสงส์มาก ทำให้จดจำ เข้าใจ และเกิดความเลื่อมใสในคำสอน เป็นทางนำไปสู่มรรค ผล และนิพพาน คนไทยจึงมีวัฒนธรรมในการไปฟังธรรมและสวดมนต์ในวันสำคัญทางศาสนาและวันสำคัญอื่น ๆ นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่ร่วมการปฏิบัติธรรมในวัดจะมีโอกาสดีในการฟังธรรมและการร่วมสวดสาธยายธรรมหรือสวดมนต์เพื่อฝึกในการเห็นคุณค่าของพระธรรมที่จะนำไปสู่การปฏิบัติต่อไป

3) สังฆคารวตา หรือ ความเคารพในพระสงฆ์

ความเคารพในพระสงฆ์ คือ การมองเห็นคุณค่าและความสำคัญของพระสงฆ์ และถือพระสงฆ์เป็นสิ่งสำคัญที่จะพึงใส่ใจ และปฏิบัติด้วยความเอื้อเฟื้อ หนักแน่นจริงจัง ถูกต้อง พระคุณของพระสงฆ์มีกล่าวในพระไตรปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ **วัตถุปมสูตร** ไว้ว่า “พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูกทาง ปฏิบัติสมควร ได้แก่ อริยบุคคล 4 คู่ คือ 8 บุคคล พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคนี้ เป็นผู้ควรแก่ของที่เขานำมาถวาย ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ทักษิณา ควรแก่การทำอัญชลี เป็นเนืองนาบุญอัน ยอดเยี่ยมของโลก” (ม.ม. 12/74-75/65-66)

พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการสืบทอดพระพุทธศาสนา ภายหลังพุทธปรินิพพานแล้ว พระสงฆ์ทำสังคายนาหลายครั้ง โดยครั้งที่ 1 ที่ถ้ำสัตตบรรณคูหา ภูเขาเวภารบรรพต กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ (รัฐวิหารปัจจุบัน) ประเทศอินเดีย โดยพระมหากัสสปะเป็นผู้ปุจฉาเรื่องพระวินัยกับ พระอุบาลี และปุจฉาพระสูตรกับพระอานนท์ ในการทำสังคายนานี้มีการกสงฆ์เข้าร่วมฟังด้วย จำนวน 500 รูป (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2560, หน้า 12-13)

พระสงฆ์เป็นผู้สั่งสอนธรรมและแสดงให้คนทั้งหลายทราบถึงคุณของพระพุทธเจ้า คุณของ พระธรรม คุณของพระสงฆ์ แสดงให้รู้ชัดถึงอริสัจ 4 และทำนิพพานให้แจ้ง นับว่าเป็นผู้ที่มีอุปการะ มาก ในพระไตรปิฎก อังคุตรนิกาย ดิกนิบาติ **พหุการสูตร** พระพุทธองค์ตรัสถึงบุคคลที่มีอุปการะมาก และวิธีปฏิบัติตอบแทนท่านผู้สั่งสอนเราไว้ว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุคคล 3 จำพวกนี้ มีอุปการะมากแก่บุคคล บุคคล 3 จำพวกไหนบ้าง คือ 1) บุคคลอาศัยบุคคลใดแล้ว นับถือพระพุทธเจ้าว่าเป็นที่พึ่ง ที่ระลึก นับถือพระธรรมว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึก และนับถือพระสงฆ์ว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึก บุคคลนี้ชื่อว่ามีอุปการะมากแก่บุคคลนี้ 2) บุคคลอาศัยบุคคลใดแล้วรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า “นี้ทุกข์ นี้ทุกข์สมุทัย (เหตุเกิดทุกข์) นี้ทุกข์นิโรธ (ความดับทุกข์) นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา (ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์) บุคคลนี้เป็นผู้มีอุปการะ มากแก่บุคคลนี้ 3) บุคคลอาศัยบุคคลใดแล้วทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอัน ไม่มีอาสวะเพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน บุคคลนี้ชื่อว่ามีอุปการะมากแก่บุคคลนี้

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล 3 จำพวกนี้แลชื่อว่าผู้มีอุปการะมากแก่บุคคลนี้ ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่า ไม่มีบุคคลอื่นนอกจากบุคคล 3 จำพวกนี้ที่ชื่อว่าเป็นผู้มี อุปการะมากแก่บุคคลนี้ การที่บุคคลนี้ปฏิบัติตอบแทนแก่บุคคล 3 จำพวกนี้ด้วย การตอบแทน คือ ด้วยการกราบไหว้ การลูกรับ การประนมมือไหว้ การแสดง ความเคารพ การให้ผ้าห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค เรากล่าวว่ามีใช้ จะทำได้โดยง่าย (อง.ติก. 20/24/172)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) (2554, หน้า 267) กล่าวว่า พระสงฆ์เป็นชุมชนแห่ง สามัคคี และความมีกัลยาณมิตรของผู้ที่ฝึกศึกษาพัฒนาตนแล้ว และที่กำลังก้าวไปในการฝึกพัฒนาตน

สรุปได้ว่า ความเคารพในพระสงฆ์คือ การเห็นคุณค่าของพระสงฆ์ว่า เป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติ ชอบ และเป็นหลักในการสืบทอดพระพุทธศาสนา พุทธศาสนิกชนอาราธนาพระสงฆ์ให้แสดงธรรมเมื่อ ต้องการฟังธรรม และมีธรรมเนียมการแสดงความรักเอื้อเฟื้อท่านด้วยการกราบไหว้ การลูกรับ ตักบาตร การถวายสังฆทาน เป็นต้น การปฏิบัติต่อพระสงฆ์ด้วยความเคารพเอื้อเฟื้อนี้นักท่องเที่ยว ชาวต่างชาติจะสามารถสังเกตเห็นตัวอย่างได้จากคนไทยหรือพระไทยที่ปฏิบัติต่อกัน หากมีการชี้แนะ

หลักการและแนวปฏิบัติต่อพระสงฆ์อย่างเป็นระบบด้วยแล้ว จะทำให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมีความเข้าใจมากยิ่งขึ้น

4) ลิกขาการวตา หรือ ความเคารพในสิกขา (การศึกษา)

การเคารพสิกขา หมายถึง การทำสิกขาให้บริบูรณ์ ดังที่อธิบายไว้ใน อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ เทวทหวรรค **สามคามสูตร** ว่า “ก็เมื่อไม่ทำสิกขา 3 ให้บริบูรณ์นั้นแล ชื่อว่า ไม่เคารพในสิกขา” (ม.อ.อ. 22/93)

พระไตรปิฎกมีกล่าวถึงเรื่องไตรสิกขาไว้มาก ดังจะยกตัวอย่าง พระไตรปิฎก อังคุตรนิกาย ติกนิบาต **ปฐมลิกขัตตยสูตร** ที่พระพุทธองค์ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า

ภิกษุทั้งหลาย สิกขา 3 ประการ อะไรบ้าง คือ 1) อธิสัสสิกขา 2) อธิจิตตสิกขา 3) อธิปัญญาสิกขา อธิสัสสิกขา เป็นอย่างไร คือภิกษุในธรรมวินัยนี้มีศีล ฯลฯ สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายนี้เรียกว่า อธิสัสสิกขา อธิจิตตสิกขา เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้สังัดจากกามทั้งหลาย ฯลฯ บรรลุจตุตถฌานที่ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่ นี้เรียกว่า อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา เป็นอย่างไร คือภิกษุในธรรมวินัยนี้รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า “นี้ทุกข์ ฯลฯ นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา” นี้เรียกว่า อธิปัญญาสิกขา (อง.ตีก. 20/90/318-319)

สุชีโวภิกขุ (2554, หน้า 55-56) อธิบายไว้ว่า สิกขา คือ ข้อที่ควรศึกษา 3 ชั้น คือ ศีล สมาธิ และปัญญา หรือเรียกว่า อนุบุพพปฏิปทา เป็นหลักการขัดเกลาข้างนอกไปหาข้างในอย่างเกี่ยวเนื่องกัน ศีลขัดเกลาความประพฤติทางกายวาจา สมาธิขัดเกลาจิตใจให้สงบระงับตั้งมั่น ปัญญาขัดเกลาความเห็นให้ถูกต้องตามเหตุผลที่เป็นจริง แม้มรรคมองค์ 8 ที่เป็นทางสายกลาง เมื่อย่อแล้วคือ ศีล สมาธิ ปัญญาเอง ศีลอบรมสมาธิ สมาธิอบรมปัญญาโดยลำดับ จิตซึ่งปัญญาอบรมแล้วจะพ้นจากอาสวะ คือ กิเลสที่ต้องหมักหมมอยู่ในสันดาน ศีล สมาธิ ปัญญาสัมพันธ์กันดุจเกลียวเชือกอันยวบยาบให้เกิดความดับเพลิงกิเลสเพลิงทุกข์ได้

อธิสัสสิกขา คือ ข้อปฏิบัติเพื่อการฝึกอบรมพัฒนาศีลอย่างสูง คือ ศีล 5 ศีล 8 ศีล 10 ที่รักษาด้วยความเข้าใจให้เป็นเครื่องหนุนนำออกจากวิภูษะ และปาฏิโมกข์สังวรศีล (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2554, หน้า 268)

พระไตรปิฎก อังคุตรนิกาย ปัญจกนิบาต **ภิกขุสูตร** มีกล่าวถึง ธรรม 5 ประการ (ศีล 5) ไว้ว่า ปฏิบัติแล้วจะเกิดในสวรรค์ (อง.ปญจก. 22/286/404)

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ได้อธิบายเรื่อง ปาริสุทธิศีล 4 (ศีล คือ ความบริสุทธิ์ ศีลเครื่องให้บริสุทธิ์ ความประพฤติบริสุทธิ์ที่จัดเป็นศีล) ไว้ดังนี้ (วิสุทธิ. 13-16/23-35)

1) **ปาติโมกข์สังวรศีล** คือ ความสำรวมในพระปาฏิโมกข์ เว้นจากข้อห้าม ทำตามข้ออนุญาต ประพฤติเคร่งครัดในสิกขาบททั้งหลาย ในพระไตรปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค **สามัญญผลสูตร**

พระพุทธองค์ประทับที่สวนมะม่วง เขตกรุงราชคฤห์ ทรงตรัสแก่พระเจ้าอชาตศัตรูว่า “เมื่อบวชแล้วอย่างนี้ สำรวมด้วยการสังวรในพระปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยมารยาทและโคจร (การเที่ยวไป) เห็นภัยในโทษแม้เพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบท ประกอบด้วยกายกรรมและวจีกรรมอันเป็นกุศล มีอาชีวะบริสุทธิ์ สมบูรณ์ด้วยศีล ค้ำครองทวารในอินทรีทั้งหลาย สมบูรณ์ด้วยสติสัมปชัญญะ (และ) เป็นผู้สันโดษ” (ที.สี. 9/193/65)

2) อินทรีสังวรศีล คือ ความสำรวมอินทรี ระวังไม่ให้บาปอกุศลธรรมครอบงำเมื่อรับรู้อารมณ์ด้วยอินทรีทั้ง 6 ดังปรากฏในพระไตรปิฎก อังคตตรนิกาย ปญจกนิบาต **อรรถกถาสุตตร** “เธอทั้งหลายพึงยังภิกษุเหล่านั้นให้สมาทาน ให้ตั้งมั่น ให้ดำรงอยู่ในอินทรีสังวรศีลว่า ‘ผู้มีอายุทั้งหลาย มาเถิด ขอท่านทั้งหลายจงเป็นผู้ค้ำครองทวารในอินทรีทั้งหลาย มีสติเป็นเครื่องรักษา มีสติปัญญาเป็นเครื่องรักษาตน มีใจรักษาดีแล้ว ประกอบด้วยจิตที่มีสติเป็นเครื่องรักษาอยู่’” (อง.ปญจก. 22/114/193) พระไตรปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ **ทุกขวิหารสูตร** กล่าวถึงผลของการไม่ค้ำครองทวารทั้ง 6 ไว้ว่า “ภิกษุใดไม่ค้ำครองทวารทั้ง 6 นี้ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ทั้งไม่รู้จักประมาณในการบริโภค ไม่สำรวมอินทรีทั้งหลาย ภิกษุนั้นย่อมประสบทุกข์ทั้งทางกายและทางใจ ภิกษุเช่นนั้นจะมีแต่ความรุ่มร้อนกาย เร่าร้อนใจ เชื่อว่าอยู่เป็นทุกข์ทั้งกลางวันและกลางคืน” (ขุ.อิติ. 25/28/375)

3) อาชีวะปาริสุทธิศีล คือ ความบริสุทธิ์แห่งอาชีวะ เลี้ยงชีวิตโดยทางที่ชอบ ไม่ประพฤติบาปธรรม คือ การหลอกลวง การพูดเลาะเล็ม การกระทำนิมิต การด่าแข่ง การแสดงหาลาภด้วยลาภ ไม่ประกอบอนเสนา คือ การโอ้อวดอุตริมนุสสรธรรม ทำการชักส่อ กล่าวว่าภิกษุในวัดเป็นพระอรหันต์ ขอโภชนะอันประณีต และ ขอแกลงหรือข้าวสุกมาฉันแม้ไม่ได้อาพาธ

4) ปัจจยสันนิสิตศีล เกี่ยวกับปัจจย 4 ได้แก่ ปัจจยปัจจเวกขณะ อันบริสุทธิ์ด้วยการพิจารณาใช้สอยปัจจยสี่ให้เป็นไปตามความหมายและประโยชน์ของสิ่งนั้น ไม่บริโภคด้วยตัณหา ดังตัวอย่างในพระไตรปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ **สัพพาสวสูตร** ที่กล่าวถึงอาสวะที่ต้องละด้วยการใช้สอยไว้ว่า “อาสวะที่ต้องละด้วยการใช้สอย เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้พิจารณาโดยแยบคายแล้วใช้สอยจิวรเพียงเพื่อป้องกัน ความหนาว ความร้อน เหลือบ ยุง ลม แดด และสัมผัสแห่งสัตว์เลื้อยคลาน เพียงเพื่อปกปิดอวัยวะที่ก่อให้เกิดความละอาย” (ม.มู.12/23/22)

จะเห็นได้ว่า ศีลมีหลายระดับสำหรับบุคคลที่มีสถานะต่างกัน ศีล 5 สำหรับฆราวาสทั่วไป อันทำให้เกิดความสงบสุขในสังคม และศีล 8 สำหรับฆราวาสเพื่อการปฏิบัติที่ยิ่งขึ้นไปในช่วงเวลาพิเศษ ทั้งปาริสุทธิศีล 4 ของนักบวชผู้มุ่งสู่นิพพาน เป็นต้น นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่ร่วมปฏิบัติธรรมในวัดในประเทศไทยจะได้มีโอกาสที่จะทำศีลให้สมบูรณ์ คือ 5 หรือ ศีล 8 และยังได้อยู่ร่วมกับพระสงฆ์และผู้ปฏิบัติปาริสุทธิศีลเป็นตัวอย่างให้เห็นอีกด้วย

อธิจิตตสิกขา เป็นการฝึกฝนอบรมจิตเพื่อให้เกิดสมาธิอย่างสูง การฝึกฝนอบรมจิตในให้เข้มแข็งมั่นคงมีคุณธรรม เช่น ขันติ เมตตา กรุณา สดชื่น เบิกบาน เป็นสุข ผ่องใส เหมาะแก่การใช้ความคิดพิจารณา เป็นฐานแห่งการเจริญปัญญา (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559, หน้า 488-489) และอธิปัญญาสิกขา คือ ปัญญาอันยิ่ง ขอบปฏิบัติเพื่อพัฒนาปัญญาอย่างสูง (วิปัสสนาปัญญาที่กำหนดรู้ความจริงแห่งไตรลักษณ์, ความรู้จักว่าทุกคนเป็นเจ้าของกรรมของตนและเห็นทุกข์เนื่องด้วยวิภวัญญะ, ความเข้าใจที่ถูกต้องในการระลึกถึงคุณพระรัตนตรัยซึ่งเป็นปัจจัยที่เกื้อหนุนการเข้าไปในมรรค) (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2559, หน้า 451-452)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2554, หน้า 268) สรุปเรื่องสิกขา 3 ให้เข้าใจได้ง่ายว่า ศีล คือ ความสัมพันธ์และปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมทั้งด้านวัตถุและทางสังคมอย่างเกื้อกูลกัน ไม่ทำร้ายเบียดเบียน เอื้อต่อการพัฒนาจิตและปัญญา สมาธิเป็นการพัฒนาจิตใจให้มีคุณธรรม มีสามัตถิยะและเป็นสุข ปัญญาเป็นการรู้ความจริงของสิ่งทั้งหลาย และนำความรู้นั้นมาใช้ชี้นำปรับปรุงกระบวนการศึกษาพัฒนาทั้งหมดให้ดำเนินไปสู่จุดมุ่งหมาย เป็นอิสระ

จะเห็นได้ว่า ความเคารพในสิกขาคือ ความเคารพและเห็นคุณค่าของการศึกษาเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา และถือเป็นเรื่องสำคัญที่จะพึงใส่ใจและศึกษาด้วยความเอื้อเฟื้อ หนักแน่นจริงจัง ถูกต้อง การที่นักท่องเทียวชาวต่างชาติเข้ามาร่วมปฏิบัติธรรมในวัดในประเทศไทยนั้นเป็นโอกาสดีที่จะได้ศึกษาและปฏิบัติศีล สมาธิ ปัญญาอย่างครบถ้วน

5) อับปมาทการวตา หรือ การเคารพในความไม่ประมาท

ความเคารพในความไม่ประมาท คือ การมองเห็นคุณค่าและความสำคัญของความไม่ประมาท และถือความไม่ประมาทเป็นสิ่งที่สำคัญที่จะพึงใส่ใจและปฏิบัติด้วยความเอื้อเฟื้อ หนักแน่นจริงจัง ถูกต้อง

พระพุทธองค์ให้ความสำคัญกับความไม่ประมาทมาก เห็นได้จากพระดำรัส 3 เดือนก่อนพระปรินิพพาน ในมหาปรินิพพานสูตร ว่า “ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ เราขอเตือนเธอทั้งหลายว่า สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงทำหน้าที่ให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาทเถิด และยังได้ตรัสต่ออีกว่า “วัยของเราแก่หง่อม ชีวิตของเราเหลือน้อย เราจะจากพวกเธอไป เราทำที่พึงแก้ต้นแล้ว พวกเธอจงอย่าประมาท มีสติ มีศีลบริสุทธฺ์ มีความดำริมั่นคงดี รักษาจิตของตนไว้ ผู้ที่ไม่ประมาทอยู่ในธรรมวินัยนี้ ละการเวียนว่ายตายเกิดแล้ว จักทำที่สุดแห่งทุกข์ได้” (ที.ม. 10/185/131)

ในพระไตรปิฎก อังคตตรนิกาย เอกกนิบาต ปมาทาทิวรรค พระผู้มีพระภาคตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายถึงอานิสงส์ของความไม่ประมาทว่า “เราไม่เห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่งที่เป็นไปเพื่อประโยชน์มากเหมือนความไม่ประมาทนี้ ความไม่ประมาทย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์มาก” (อง.เอกก. 20/83/15)

ในพระไตรปิฎก อังคตตรนิกาย จตุกกนิบาต อับปมาทสูตร (อง.จตุกก. 21/116/178-179) พระพุทธองค์ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายถึงความไม่ประมาทโดยฐานะ 4 ประการ คือ

1) จงละกายทุจริต บำเพ็ญกายสุจริต และอย่าประมาทในการละกายทุจริตบำเพ็ญกายสุจρινั้น 2) จงละวจีทุจริต บำเพ็ญวจีสุจริต และอย่าประมาทในการละวจีทุจริตบำเพ็ญวจีสุจรินั้น 3) จงละมโนทุจริต บำเพ็ญมโนสุจริต และอย่าประมาทในการละมโนทุจริตบำเพ็ญมโนสุจรินั้น 4) จงละมิฉชาติภุญฐิ บำเพ็ญสัมมาทิฐิ และอย่าประมาทในการละมิฉชาติภุญฐิบำเพ็ญสัมมาทิฐินั้น

ในพระไตรปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต **อาร์กขสูตร** (อง.จตุกก. 21/118/179) ว่าด้วยสติเครื่องรักษา พระพุทธองค์ตรัสถึงวิธีทำความไม่ประมาทไว้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพึงทำความไม่ประมาท คือ มีสติเครื่องรักษาใจโดยสมควรแก่ฐานะตนในฐานะ 4 ประการ ฐานะ 4 ประการ อะไรบ้าง คือ พึงทำความไม่ประมาท คือ มีสติเครื่องรักษาใจโดยสมควรแก่ตนว่า 1) จิตของเราอย่ากำหนดในธรรมที่เป็นเหตุแห่งความกำหนัด 2) จิตของเราอย่าขัดเคืองในธรรมที่เป็นเหตุแห่งความขัดเคือง 3) จิตของเราอย่าหลงในธรรมที่เป็นเหตุแห่งความหลง 4) จิตของเราอย่ามัวเมาในธรรมที่เป็นเหตุแห่งความมัวเมา

พระสารีบุตรอธิบายขยายความของความไม่ประมาท ในพระไตรปิฎก ขุททกนิกาย **มหานิทเทส** ไว้ว่า ความประมาท คือ การปล่อยจิตให้ติดอยู่กับกามคุณ 5 ทุจริต 3 ไม่ทำการเจริญกุศลธรรม และควรละให้หมดสิ้นไป (ขุ.ม. 29/177/504-505)

ในพระไตรปิฎก สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค **ปมาทวิหารีสูตร** พระผู้มีพระภาคตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายที่กรุงสาวัตถี สรุปได้ว่า การอยู่ด้วยความไม่ประมาทนั้นต้องสำรวม จักขุนทรีย์ ชิวหินทรีย์ และ มนินทรีย์ (ส.สหา. 18/97/107-108)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) (2559, หน้า 540-541) อธิบายคำว่า “อัปมาทะ” ว่าเป็นอยู่อย่างไม่ขาดสติ ความไม่เผลอ ความไม่เลินเล่อเผลอสติ ความไม่ปล่อยปละละเลย ความระมัดระวังที่จะไม่ทำเหตุแห่งความผิดพลาดเสียหาย และไม่ละเลยโอกาสที่จะทำเหตุแห่งความดีงามและความเจริญ ความมีสติรอบคอบ

เรื่องความไม่ประมาทนี้ส่งเสริมหลักอนิจจังที่กล่าวถึงความไม่เที่ยงว่า สิ่งต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัย เมื่อตระหนักถึงความจริงข้อนี้แล้ว คนเราควรบริหารจัดการสิ่งต่าง ๆ ตามเหตุและปัจจัยเหล่านั้นโดยไม่รอช้า หรือปล่อยปละละเลย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2554, หน้า 47)

สรุปได้ว่า การเคารพในความไม่ประมาทคือ การเห็นความสำคัญของความไม่ประมาท โดยเป็นอยู่อย่างไม่ขาดสติ มีความระมัดระวังในกาย วาจา และใจ สำรวมอินทรีย์ทั้งหลาย ไม่ปล่อยจิตให้ติดอยู่กับกามคุณ 5 ทุจริต 3 การละความเห็นผิด ประกอบความเห็นที่ถูกต้อง ส่งผลให้ชาวพุทธไทยให้ความสำคัญกับการฝึกสติและสมาธิ ฝึกความสำรวม เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดสิ่งที่ไม่ดีงามทั้งทาง

กาย วาจา และใจอันเกิดจากความซื่อสัตย์ จึงเป็นวิถีที่ชาวพุทธไทยพยายามปฏิบัติกันอยู่เสมอ การที่ชาวต่างชาติเข้ามาร่วมปฏิบัติธรรมที่วัดในประเทศไทยนี้เป็นการเปิดโอกาสให้ละความเห็นผิด และเกิดมีความเห็นถูก ได้ฝึกความเป็นอยู่ที่มีศีล ระเบียบร่างกายวาจาใจ และฝึกสติ นับว่าหลักธรรมข้อนี้สนับสนุนการบำเพ็ญพุทธวิถียิ่งได้เป็นอย่างดี

6) ปฏิสันถารคารวตา หรือความเคารพในปฏิสันถาร

ความเคารพในปฏิสันถาร คือ การมองเห็นคุณค่าและความสำคัญของปฏิสันถาร และถือปฏิสันถารเป็นสิ่งสำคัญที่จะพึงใส่ใจและปฏิบัติด้วยความเอื้อเฟื้อ หนักแน่นจริงจัง ถูกต้อง พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการต้อนรับเป็นอย่างมาก มีหลักฐานจากพระไตรปิฎกหลายตอนที่แสดงถึงความสำคัญและอานิสงส์ของการต้อนรับ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

พระพุทธองค์มอบความเป็นเอตทัคคะให้ **พระทัพพมัลลบุตรเถระ** ว่า เป็นยอดเยี่ยมในเรื่องดูแลแขกผู้มาเยือนที่เดินทางมาจากทิศทั้งสี่เพื่อเข้าเฝ้า ดังในพระไตรปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกกนิบาตที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “พระทัพพมัลลบุตร เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้จัดแจงเสนาสนะฯ” (อง. เอกก. 20/214/28) ในมโนรปุรณิ อังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต วรรค 3 **อรรถกถาสูตที่ 6** กล่าวถึงประวัติพระทัพพมัลลบุตร เพิ่มเติมว่า “พระศาสดาทรงดำริว่า พระทัพพนี้ยังเด็กอยู่แต่ดำรงอยู่ในตำแหน่งใหญ่ จึงทรงให้ท่านอุปสมบทแล้ว ในเวลาที่ท่านมีพรรษา 7 เท่านั้น” (อง. เอกก. อ. 32/354-357) เป็นที่ชัดเจนว่าพระพุทธองค์ถือว่าการดูแลต้อนรับมีความสำคัญอย่างยิ่ง

ในพระไตรปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต **สันถารวรรค** หมวดว่าด้วยการรับรอง พระผู้มีพระภาคตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายถึงการต้อนรับ 2 ประเภท คือ “1) อามิสปฏิสันถาร (การต้อนรับด้วยอามิส) 2) ธรรมปฏิสันถาร (การต้อนรับด้วยธรรม) ปฏิสันถาร 2 อย่างนี้แล บรรดาปฏิสันถาร 2 อย่างนี้ ธรรมปฏิสันถารเป็นเลิศ” (อง. ทุก. 20/153/123)

เรื่องอานิสงส์ของการต้อนรับด้วยวัตถุสิ่งของและต้อนรับด้วยธรรมนั้น ในพระไตรปิฎก สังยุตตนิกาย สคาวรรค **กีนทสูต** พระผู้มีพระภาคตรัสตอบเทวดาไว้ว่า “บุคคลให้ข้าว ชื่อว่าให้กำลัง ให้ผ้า ชื่อว่าให้วรรณะ ให้ยานพาหนะ ชื่อว่าให้ความสุข ให้ประทับ ชื่อว่าให้จักขุ และผู้ให้ที่พักอาศัย ชื่อว่าให้ทุกสิ่งทุกอย่าง ส่วนผู้ที่พร่ำสอนธรรม ชื่อว่าให้อมตะ” (ส. ส. 15/42/58)

ในพระไตรปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ **มหาโคสิงคสูต** กล่าวถึงสมัยที่พระพุทธเจ้าประทับที่ป่าละลือชื่อว่าโคสิงคะ วันหนึ่งในยามสายัณห์ พระสาวกกกลุ่มหนึ่งชวนกันไปหาพระสารีบุตร เพื่อฟังธรรม พระสารีบุตรเมื่อเห็นพระอานนท์มาแต่ไกลก็กล่าวทักทายต้อนรับว่า

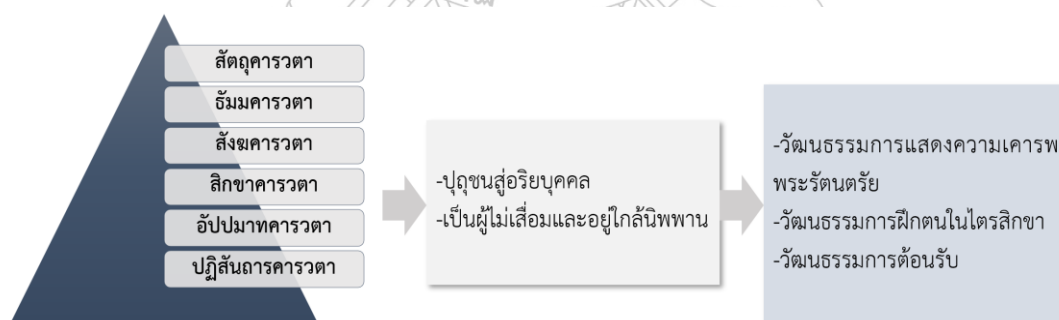
ท่านอานนท์ จงมาเถิด ท่านอานนท์ผู้เป็นอุปัฏฐากของพระผู้มีพระภาค
ผู้อยู่ใกล้พระผู้มีพระภาค ได้มาดีแล้ว ป่าโคสิงคสาละวัน เป็นสถานที่นารีรมย์
ราตรีแจ่มกระจ่าง ไม้สาละบานสะพรั่ง ทิวทุกต้น กลิ่นดอกกลิ่นทิพย์ย้อมฟุ้งไป
ท่านอานนท์ ป่าโคสิงคสาละวันจะพึงงามด้วย ภิกษุเช่นไร (ม. ม. 12/332/366)

จากข้อความด้านบนนี้ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2560, หน้า 29-30) อธิบายว่า เป็นธรรมเนียมในสมัยพุทธกาลในหมู่พระสงฆ์ที่เดินทางไปมาหาสู่กัน พระที่เป็นเจ้าบ้านจะ ปฏิสันถาร โดยถวายเป็นอภัย และกล่าวต้อนรับโดยบอกว่า ‘**ถิ่นที่นั่นเป็นรมณีย์**’ เหมาะที่ท่านผู้มาเยือนจะเข้าพักอาศัย จากคำกล่าวต้อนรับของพระสาวกนี้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของสภาพรมณีย์ต่อชีวิตแห่งการศึกษาภาวนาของพระ และเป็นการเตือนตัวพระว่า ต้องเอาใจใส่ดูแลรักษาวัดและถิ่นอาศัยให้เป็นที่รมณีย์ที่จะกล่าวต้อนรับอาคันตุกะได้

สำหรับชาวราสทั่วไบนั้น พระพุทธองค์ทรงมีคำสอนให้แบ่งทรัพย์ที่หามาได้ส่วนหนึ่งเพื่อการต้อนรับแขกด้วย ดังตัวอย่างในพระไตรปิฎก อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต **อาทียสูตร** ว่าด้วยประโยชน์ที่ควรถือเอาจากโภคทรัพย์ กล่าวถึงการทำพลี 5 อย่างว่า “อริยสาวกย่อมทำพลี 5 อย่าง คือ (1) ญาติพลี (2) **อติถิพลี** (3) ปุพพเปตพลี (4) ราชพลี (5) เทวตพลี” (อง.ปญจก. 22/41/64-66) ทรัพย์เพื่อการต้อนรับแขก คือ “อติถิพลี” นั่นเอง

สรุปเรื่องปฏิสันถารการวตาได้ว่า คือการเห็นว่า การต้อนรับมีความสำคัญ ทั้งการต้อนรับด้วยสิ่งของความรื่นรมย์ของสถานที่ และการต้อนรับด้วยธรรมอันมีประโยชน์ดังให้อมตะต่อผู้มาเยือน เห็นได้ชัดว่าวัฒนธรรมไทยนำหลักธรรมข้อนี้ไปใช้อย่างจริงจัง เกิดเป็นการต้อนรับวิถีพุทธ ทำให้ประเทศไทยมีชื่อเสียงในการต้อนรับและให้บริการต่อผู้มาเยือนชาวต่างชาติ

สรุปได้ว่า หลักการวตา 6 เป็นหลักธรรมที่ทำให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ได้นาน ทำให้พุทธชนสามารถเปลี่ยนแปลงสู่อริยบุคคล เป็นผู้ไม่เสื่อมและอยู่ใกล้นิพพาน หลักธรรมนี้เป็นรากฐานสำคัญของการดำเนินชีวิตในสังคมไทย ทำให้เกิดวัฒนธรรมเกี่ยวเนื่องกับการแสดงความเคารพพระรัตนตรัย การศึกษาไตรสิกขา การฝึกตนให้อยู่ในความไม่ประมาทและการต้อนรับเชิงพุทธสืบต่อกันมายาวนานจนถึงปัจจุบัน ชาวต่างชาติที่ฝึกปฏิบัติในวัดในประเทศไทยจะได้พบเห็นและซึมซับหลักการวตานี้ครบทุกข้อ ด้วยว่าหลักธรรมนี้เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตของชาวพุทธไทยนั่นเอง ผู้วิจัยสรุปหลักการวตา 6 กับพุทธวิถีในประเทศไทยได้ ดังภาพ

ภาพที่ 2.10 สรุปหลักการวตา 6 กับพุทธวิถีในประเทศไทย

2.5.4. หลักทศ 6

พระพุทธรองค์ทรงแสดงพระสูตรนี้ ณ กรุงราชคฤห์ กับสังคาลกคฤหบดีบุตร ผู้ที่ยังไม่ใช่พุทธศาสนิกชน ยังไม่ศรัทธาในพระพุทธรองค์ และกำลังไหว้ทิศทั้ง 6 ด้าน ตามคำสั่งเสียของบิดาด้วยวิธีที่ตนเองเข้าใจ เมื่อพระพุทธรองค์ทรงมาพบเข้า จึงได้ทรงแสดงธรรมให้แจ่มแจ้งในเรื่องทิศทั้ง 6 ทำให้สังคาลกคฤหบดีบุตรเกิดเลื่อมใสและแสดงตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยตลอดชีวิตในการศึกษานี้ นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมีวัฒนธรรมการปฏิบัติต่อกันที่แตกต่างกันออกไป คล้ายกับสังคาลกคฤหบดีบุตร หลักทศ 6 จึงเป็นหลักธรรมที่เหมาะสมกับบริบทเป็นอย่างดี

หลักทศ 6 เป็นหลักพุทธธรรมในการปฏิบัติตนต่อสถาบันบุคคลผู้เกี่ยวข้องกับตัวเราในการดำเนินชีวิต เรียกว่า เป็นการ “ปิดป้องทิศทั้ง 6” ดังที่แสดงไว้ในพระไตรปิฎก ที่มณฑล ปาฏิกวรรค สังคาลกสูตร (ที.ปา. 11/267-272/212-216) มีรายละเอียด ดังนี้

1) **ทิศเบื้องหน้า** คือ บิดามารดา แนวทางปฏิบัติต่อท่าน คือ บุตรพึงบำรุงมารดาบิดาโดยหน้าที่ 5 ประการ คือ 1) ท่านเลี้ยงเรามา เราจักเลี้ยงท่านตอบ 2) จักทำกิจของท่าน 3) จักดำรงวงศ์ตระกูล 4) จักประพฤติดนให้เหมาะสมที่จะเป็นทายาท 5) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน ส่วนบิดามารดานั้นอนุเคราะห์บุตรด้วยหน้าที่ 5 ประการ คือ 1) ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว 2) ให้ตั้งอยู่ในความดี 3) ให้การศึกษา 4) หาภรรยาหรือสามีที่สมควรให้ 5) มอบทรัพย์สมบัติให้ในเวลาอันสมควร

2) **ทิศเบื้องขวา** คือ ครูบาอาจารย์ แนวทางปฏิบัติต่อท่าน 5 ประการ คือ 1) ลูกขึ้นยืนรับ 2) เข้าไปคอยรับใช้ 3) เชื่อฟัง 4) ดูแลปรนนิบัติ 5) เรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ ส่วนอาจารย์นั้นอนุเคราะห์ศิษย์ด้วยหน้าที่ 5 ประการ คือ 1) แนะนำให้เป็นคนดี 2) ให้เรียนดี 3) บอกความรู้ในศิลปวิทยาทุกอย่างด้วยดี 4) ยกย่องให้ปรากฏในมิตรสหาย 5) ทำความป้องกันในทิศทั้งหลาย

ในพระไตรปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ สุตตนีบาต **กิงสิลสูตร** กล่าวถึงวิธีการแสดงความเคารพครูไว้ว่า

(ท่านพระสารีบุตรทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้) นรชนมีปกติอย่างไร มีความประพฤติอย่างไร เพิ่มพูนการทำอะไรบ้างจึงชื่อว่า พึงดำรงตนอยู่อย่างถูกต้อง และบรรลุประโยชน์สูงสุดได้ (พระผู้มีพระภาคตรัสตอบดังนี้) นรชนควรเป็นผู้ประพฤติอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ ไม่ริษยา และควรรู้จักกาลที่จะเข้าไปหาครูทั้งหลาย รู้จักขณะที่จะฟังธรรมมีกาที่ท่านกล่าว และตั้งใจฟังสุภาสิตอื่นๆ จากท่านโดยเคารพ ควรลดมานะ นบนอบอ่อนน้อม เข้าไปยังสำนักของครูตามเวลาเหมาะสม ตั้งใจระลึกลถึงอรรถ ธรรม สังขมะ พรหมจรรย์ พร้อมทั้งยึดถือปฏิบัติตามนั้น (ขุ.อิติ. 25/327-330/575)

3) ทิศเบื้องหลัง คือ ภรรยาและสามี สามีพึงบำรุงภรรยาโดยหน้าที่ 5 ประการ คือ 1) ให้เกียรติยกย่อง 2) ไม่ดูหมิ่น 3) ไม่ประพฤตินอกใจ 4) มอบความเป็นใหญ่ให้ 5) ให้เครื่องแต่งตัว ส่วนภรรยานั้นย่อมอนุเคราะห์สามีด้วยหน้าที่ 5 ประการ คือ 1) จัดการงานดี 2) สงเคราะห์คนข้างเคียงดี 3) ไม่ประพฤตินอกใจ 4) รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ 5) ขยันไม่เกียจคร้านในกิจทั้งปวง

4) ทิศเบื้องซ้าย คือ มิตรสหาย กุลบุตรควรบำรุงมิตรสหายด้วยหน้าที่ 5 ประการ คือ 1) การให้ (การแบ่งปันสิ่งของให้) 2) กล่าววาจาเป็นที่รัก 3) ประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ 4) วางตนสม่ำเสมอ 5) ไม่พุดจาหลวงกลวงกัน ส่วนมิตรนั้นย่อมควรอนุเคราะห์กุลบุตรด้วยหน้าที่ 5 ประการ คือ 1) ป้องกันมิตรผู้ประมาทแล้ว 2) ป้องกันทรัพย์ของมิตรผู้ประมาทแล้ว 3) เมื่อมีภัยก็เป็นที่พึ่งพำนักได้ 4) ไม่ละทิ้งในยามอันตราย 5) นับถือตลอดถึงวงศ์ตระกูลของมิตร

5) ทิศเบื้องล่าง คือ บริวารหรือพนักงาน เจ้านายพึงทำหน้าที่ 5 ประการ คือ 1) จัดการงานให้ทำตามสมควรแก่กำลัง 2) ให้อาหารและค่าจ้าง 3) ดูแลรักษายามเจ็บป่วย 4) ให้อาหารมีรสแปลก 5) ให้อยู่ตามโอกาส ส่วนบริวารหรือพนักงานนั้นพึงทำหน้าที่ 5 ประการต่อนายจ้าง คือ 1) ตื่นขึ้นทำงานก่อนนาย 2) เลิกงานเข้านอนทีหลังนาย 3) ถือเอาแต่ของที่นายให้ 4) ทำงานให้ดีขึ้น 5) นำคุณของนายไปสรรเสริญ

6) ทิศเบื้องบน คือ สามเณร ภิกษุ ภิกษุณีผู้มีศีลอันสูงกว่า หน้าที่ 5 ประการต่อท่าน คือ 1) จะทำสิ่งใด ก็ทำด้วยเมตตา 2) จะพูดสิ่งใด ก็พูดด้วยเมตตา 3) จะคิดสิ่งใด ก็คิดด้วยเมตตา 4) เปิดประตูต้อนรับ 5) ถวายปัจจัยเครื่องยังชีพ ส่วนเณร ภิกษุ ภิกษุณีย่อมอนุเคราะห์ฆราวาสด้วยหน้าที่ 6 ประการ คือ 1) ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว 2) ให้ตั้งอยู่ในความดี 3) อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันดีงาม 4) ให้ได้ฟังสิ่งที่ไม่เคยฟัง 5) อธิบายสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง 6) บอกทางสวรรค์ให้

สรุปได้ว่า พระพุทธองค์ทรงบอกแนวทางการปฏิบัติต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเราในมิติต่าง ๆ ด้วยว่าความสัมพันธ์กับบุคคลเป็นสิ่งสำคัญในชีวิตมนุษย์ ไม่ว่าจะเชื่อชาติกำเนิดเช่นไร หากปฏิบัติตามคำสอนแล้วจะสามารถพัฒนาความสัมพันธ์ต่อบุคคลรอบตัวได้ ในการเข้ามาร่วมปฏิบัติธรรมในวัดในประเทศไทยนั้น นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติจะมีโอกาสได้พบกับครูอาจารย์ผู้สอนธรรม และได้พบกับพระสงฆ์ และสามารถฝึกใช้หลักทศ 6 ได้ในทันที

2.5.5. หลักสติปัฏฐาน 4

เมื่อพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่นิคมของชาวกุรุ ทรงตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายถึงหลักสติปัฏฐาน 4 ว่าเป็นหนทางเพื่อการดับทุกข์และทำนิพพานให้แจ้ง และได้ทรงแสดงวิธีปฏิบัติไว้อย่างหลากหลาย หลักธรรมนี้จึงเป็นสิ่งที่ผู้ต้องการดับทุกข์ควรต้องทำความเข้าใจและฝึกปฏิบัติอย่างถูกต้องจริงจัง จึงเหมาะสมที่จะแนะนำให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติผู้แสวงหาทางดับทุกข์ได้ศึกษาและเริ่มปฏิบัติด้วยตนเองในโอกาสที่เข้าร่วมปฏิบัติธรรมในประเทศไทย

พุทธศาสนิกชนเชื่อว่า คนเราสามารถฝึกตนได้ ดังในพุทธภาษิตที่พระผู้มีพระภาคตรัสกับ ภิกษุรูปหนึ่งว่า “การฝึกจิตที่ควบคุมได้ยาก เปลี่ยนแปลงง่าย ชอบใฝ่หาแต่อารมณ์ที่ปรารถนา จัดว่าเป็นความดี เพราะจิตที่ฝึกแล้วย่อมนำความสุขมาให้” (ขุ.ธ. 25/35/36)

การฝึกทางจิตอันเป็นทางสายเอกสู่พระนิพพาน คือ การปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน 4 ดังที่ปรากฏใน พระไตรปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค **มหาสติปัฏฐานสูตร** เมื่อพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่นิคมของชาวกุรุ และตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า “ทางนี้เป็นทางเดียวเพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงโสกะและปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุนิพพาน เพื่อทำให้แจ้งนิพพาน ทางนี้คือสติปัฏฐาน 4 ประการ (ที.ม. 10/373/301-302)

สติปัฏฐานแปลว่า ที่ตั้งของสติ การตั้งสติกำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลายให้รู้เห็นตามความเป็นจริง คือ ตามที่สิ่งนั้นๆ มันเป็นของมันเอง (พระพรหมคุณาภรณ์, 2553, หน้า 183)

สติปัฏฐาน 4 มีเนื้อหาสรุปได้ดังนี้

1) กายานุปัสสนา คือ การพิจารณากายหรือตามดูรู้ทันกาย การตั้งสติอยู่ที่กิริยาของกาย มีหลายวิธี ดังต่อไปนี้

(1) กายานุปัสสนาหมวดลมหายใจเข้าออก หรืออานาปานสติ คือ ไปในที่สงัด นั่งสมาธิ ตั้งสติกำหนดลมหายใจดังต่อไปนี้

- เมื่อหายใจเข้ายาวก็รู้ว่าหายใจเข้ายาว เมื่อหายใจออกยาวก็รู้ว่าหายใจออกยาว
- เมื่อหายใจเข้าสั้นก็รู้ว่าหายใจเข้าสั้น เมื่อหายใจออกสั้นก็รู้ว่าหายใจออกสั้น
- สำเนียงกว่าเรากำหนดรู้กองลมทั้งปวงหายใจเข้า สำเนียงกว่าเรากำหนดรู้กองลมทั้งปวงหายใจออก

ด้วยวิธีนี้จะได้พิจารณาลมหายใจเข้าออกของตนและลมหายใจเข้าออกของผู้อื่น พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุเกิดและดับแห่งลมหายใจ มีสติว่ากายมีอยู่เพียงเพื่ออาศัยเจริญสติเท่านั้น ไม่ยึดมั่นถือมั่นใดๆในโลก (ที.ม. 10/374/302-304)

(2) กายานุปัสสนาหมวดอิริยาบถ คือ เมื่อ ยืน เดิน นั่ง นอน หรือร่างกายอยู่ในอาการอย่างใดก็รู้ชัดในอาการที่เป็นอยู่นั้นๆ ดังในพระสูตรกล่าวไว้ว่า “ภิกษุเมื่อเดิน ก็รู้ชัดว่า ‘เราเดิน’ เมื่อยืน ก็รู้ชัดว่า ‘เรายืน’ เมื่อนั่ง ก็รู้ชัดว่า ‘เรานั่ง’ หรือเมื่อนอน ก็รู้ชัดว่า ‘เรานอน’ ภิกษุนั้นเมื่อดำรงกายอยู่โดยอาการใดๆ ก็รู้ชัดกายที่ดำรงอยู่โดยอาการนั้นๆ ด้วยวิธีนี้จะพิจารณาเห็นอิริยาบถ 4 ในกายของตน และพิจารณาเห็นอิริยาบถ 4 ในกายของผู้อื่น พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุเกิดและดับในกาย มีสติว่ากายมีอยู่เพียงเพื่ออาศัยเจริญสติเท่านั้น ไม่ยึดมั่นถือมั่นใดๆในโลก (ที.ม. 10/375/304)

(3) กายานุปัสสนาหมวดสัมปชัญญะ คือ มีสัมปชัญญะในการกระทำทุกอย่าง และความเคลื่อนไหวทุกอย่าง เช่น การก้าวเดิน การเหลียวมอง การเหยียดมือ การนุ่งห่มผ้า ตีมี กิน ขับถ่าย เป็นต้น ดังที่แสดงไว้ว่า

ภิกษุทำความรู้สึกตัวในการก้าวไป การถอยกลับ ทำความรู้สึกตัวในการ แลดู การเหลียวดู ทำความรู้สึกตัวในการคู้เข้า การเหยียดออก ทำความรู้สึกตัวในการครองสังฆาฏิ บาตร และจีวร ทำความรู้สึกตัวในการฉัน การดื่ม การเคี้ยว การลึ้ม ทำความรู้สึกตัวในการถ่ายอุจจาระและปัสสาวะ ทำความรู้สึกตัวในการเดิน การยืน การนั่ง การนอน การตื่น การพูด การนิ่ง

ด้วยวิธีนี้จะได้พิจารณาเห็นสัมปชัญญะ 4 ในกายของตน คือ สาทถสัมปชัญญะ (รู้ชัดว่ามีประโยชน์) สัปายสัมปชัญญะ (รู้ชัดว่าเป็นสัปายะ) โจรสัมปชัญญะ (รู้ชัดว่าเป็นโจร) อสัสมโหสัมปชัญญะ (รู้ชัดว่าไม่หลง) ในกายตน และพิจารณาเห็นสัมปชัญญะ 4 ในกายของผู้อื่น พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุเกิดและดับในกาย มีสติว่ากายมีอยู่เพียงเพื่ออาศัยเจริญสติเท่านั้น ไม่ยึดมั่นถือมั่นใดๆในโลก (ที.ม. 10/376/305)

(4) กายานุปัสสนาหมวดปฏิกลมนสิการ คือ พิจารณาร่างกายของตน ตั้งแต่เท้าจรด ศีรษะว่าประกอบด้วยสิ่งที่ไม่สะอาดต่างมารวมอยู่ด้วยกัน ดังที่แสดงไว้ว่า “ในกายนี้ มีผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ไต หัวใจ ตับ พังผืด ม้าม ปอด ลำไส้ใหญ่ ลำไส้เล็ก อาหารใหม่ อาหารเก่า ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา เปรตมัน น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร” ด้วยวิธีนี้จะได้พิจารณาเห็นอาการ 32 ในกายของตน และพิจารณาอาการ 32 ในกายของผู้อื่น พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุเกิดและดับในกาย มีสติว่ากายมีอยู่เพียงเพื่ออาศัยเจริญสติเท่านั้น ไม่ยึดมั่นถือมั่นใด ๆ ในโลก (ที.ม. 10/377/306)

(5) กายานุปัสสนาหมวดธาตุมนสิการ คือ พิจารณากายของตน โดยให้เห็นเป็นธาตุ 4 แต่ละอย่าง ได้แก่ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ด้วยวิธีนี้จะได้พิจารณาเห็นกายในกายของตน และพิจารณาเห็นกายในกายของผู้อื่น พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุเกิดและดับในกาย มีสติว่ากายมีอยู่เพียงเพื่ออาศัยเจริญสติเท่านั้น ไม่ยึดมั่นถือมั่นใดๆในโลก (ที.ม. 10/378/307-308)

(6) กายานุปัสสนาหมวดป้าชา 9 หมวด คือ มองเห็นศพที่อยู่ในสภาพต่าง ๆ กัน โดยแบ่งเป็น 9 ระยะ แล้วให้ย้อนมานึกถึงร่างกายตนว่าจะต้องเป็นเช่นนั้นเหมือนกัน คือ ซากศพใน ป้าชาซึ่งตายแล้ว 1-3 วัน ชื้นอืด ศพเขียวคล้ำ มีน้ำเหลืองเฝิ้ม ซากศพซึ่งถูกนก กา แร้ง สุนัข หรือ สัตว์เล็กๆหลายชนิดกัดกินอยู่ ซากศพเป็นโครงกระดูกยังมีเนื้อและเลือด มีเอ็นรัดรัดอยู่ ซากศพเป็น โครงกระดูกไม่มีเนื้อ แต่ยังมีเลือดเปื้อนเปรอะ มีเอ็นรัดรัดอยู่ ซากศพเป็นโครงกระดูกไม่มีเลือดและ เนื้อ แต่ยังมีเอ็นรัดรัดอยู่ ซากศพ เป็นโครงกระดูกไม่มีเอ็นรัดรัดแล้ว กระจายกระจายไปคนละทิศละ ทาง ซากศพในป้าชาเป็นท่อนกระดูกสีขาวเหมือนสีสังข์ ซากศพเป็นท่อนกระดูกกองอยู่ด้วยกันเกิน

1 ปี ชากศพเป็นกระดุกผูกพันเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย ด้วยวิธีนี้จะได้พิจารณาเห็นกายในกายของตน และพิจารณาเห็นกายในกายของผู้อื่น พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุเกิดและดับในกาย มีสติว่ากายมีอยู่ เพียงเพื่ออาศัยเจริญสติเท่านั้น ไม่ยึดมั่นถือมั่นใดๆในโลก (ที.ม. 10/379/308-313)

2) เวทนานุปัสสนา คือ การพิจารณาเวทนา คือ เมื่อเกิดความรู้สึกสุข ทุกข์ หรือเฉย ๆ ทั้งที่เป็นอามิส (สุขอาศัยสิ่งล่อ) และนิรามิส (สุขปลอดโปร่งเพราะใจสงบ หรือได้รู้แจ้งตามเป็นจริง) ก็รู้ชัดตามที่เป็นอยู่ในขณะนั้น ๆ ด้วยวิธีนี้จะได้พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาของตน และเห็นเวทนาในเวทนาของผู้อื่น พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุเกิดและดับในเวทนา มีสติว่าเวทนามีอยู่เพียงเพื่ออาศัยเจริญสติเท่านั้น ไม่ยึดมั่นถือมั่นใดๆในโลก (ที.ม. 10/380/313-314)

3) จิตตานุปัสสนา คือ การพิจารณาจิตว่าจิตของตนในขณะนั้น ๆ เป็นอย่างไรก็รู้ชัดตามที่เป็นอยู่ขณะนั้น ๆ คือ จิตมีราคะ จิตมีโทสะ จิตมีโมหะ จิตหดหู่ จิตฟุ้งซ่าน จิตเป็นมหัคคตะ จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า จิตเป็นสมาธิ จิตหลุดพ้น หรือปราศจากสิ่งเหล่านี้ ด้วยวิธีนี้จะได้พิจารณาเห็นจิตในจิตของตน และพิจารณาเห็นจิตในจิตของผู้อื่น พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุเกิดและดับในจิตอยู่ มีสติว่าจิตมีอยู่เพียงเพื่ออาศัยเจริญสติเท่านั้น ไม่ยึดมั่นถือมั่นใด ๆ ในโลก (ที.ม. 10/381/314-315)

4) ธัมมานุปัสสนา หรือการพิจารณาธรรม มี 5 หมวด คือ

นิ वर्ณ คือ รู้ชัดในขณะนั้น ๆ ว่ากามฉันทะ ความพยาบาท ความหดหู่ เชื่องซึม ความฟุ้งซ่านร้อนใจ ความลังเลสงสัย มีอยู่ในใจตนหรือไม่ ที่ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้นได้อย่างไร ที่เกิดแล้วจะละเสียได้อย่างไร ที่ละได้แล้วจะไม่เกิดอีกได้อย่างไร

ขันธ คือ กำหนดรู้ว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เกิดขึ้นได้และดับไปได้อย่างไร

อายตนะ คือ รู้ชัดใน ตา-รูป หู-เสียง จมูก-กลิ่น ลิ้น-รส กาย-โผฏฐัพพะ ใจ-ธรรมารมณ์ รู้ชัดในสัญญาขันธ์ที่เกิดขึ้นเพราะอายตนะนั้น ๆ รู้ชัดว่าสัญญาขันธ์ที่ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้นได้อย่างไร ที่เกิดแล้วจะละเสียได้อย่างไร ที่ละได้แล้วจะไม่เกิดขึ้นได้อีกอย่างไร

โพชฌงค์ คือ รู้ชัดในขณะนั้น ๆ ว่า สติ ธัมมวิจยะ วิริยะ ปิติ ปัสสัทธิ สมาธิ อุเบกขา มีอยู่ในใจตนหรือไม่ ที่ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้นได้อย่างไร ที่เกิดขึ้นแล้วจะเจริญเต็มบริบูรณ์ได้อย่างไร

อริยสัจ คือ รู้ชัด ทุกข์ ทุกขสมุทัย ทุกขนิโรธ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ตามความเป็นจริงว่า คืออะไรและเป็นอย่างไร ทุกขอริยสัจ คือ ความเกิด ความแก่ ความตาย ความโศก ความคร่ำครวญ ความทุกข์กาย ความทุกข์ใจ ความคับแค้นใจ การประสบกับอารมณ์อันไม่เป็นที่รัก ความพลัดพรากจากอารมณ์อันเป็นที่รัก การไม่ได้สิ่งที่ต้องการ โดยย่อ อุปาทานขันธ 5 เป็นทุกข์ ทุกขสมุทยอริยสัจ คือ ต้นเหตุที่เป็นเหตุให้เกิดภพใหม่ มีความกำหนดยินดี เป็นเหตุเพิลิตเพลินในอารมณ์นั้น คือ กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา ทุกขนิโรธอริยสัจ คือ ความดับกิเลสไม่เหลือด้วยวิราคะ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ คือ อริยมรรคมีองค์ 8 คือ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ ด้วยวิธีเหล่านี้จะได้พิจารณาเห็น

ธรรมในธรรมทั้งหลายของตน และพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายของผู้อื่น พิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุเกิดและดับในธรรมทั้งหลายอยู่ มีสติว่าธรรมมีอยู่เพียงเพื่ออาศัยเจริญสติเท่านั้น ไม่ยึดมั่นถือมั่นใดๆในโลก (ที.ม. 10/382-386/316-338)

พระไตรปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค **มิตตสูตร** ว่าด้วยการชักชวนมิตรให้เจริญสติปัฏฐาน ดังนี้ “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงอนุเคราะห์คนเหล่าใด และคนเหล่าใดจะเป็นมิตรอำมาตย์ ญาติ สาโลหิตก็ตามให้ความสำคัญคำที่ควรรับฟัง เธอทั้งหลายพึงชักชวนคนเหล่านั้นให้ตั้งมั่น ให้ดำรงอยู่ในการเจริญสติปัฏฐาน 4 ประการ (ส.ม. 19/414/271)

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต) (2564, หน้า 799-813) อธิบายไว้ว่า สติปัฏฐานเป็นหลักธรรมในสัมมาสติอันเป็นข้อที่ 7 ในมรรคมีองค์ 8 ซึ่งท่านอธิบายความหมายของสัมมาสติไว้ว่า ระลึกชอบ คือระลึกในสติปัฏฐาน 4 นั้นเอง การเจริญสติปัฏฐานเป็นวิธีปฏิบัติธรรมที่เป็นที่ยกย่องนับถือและนิยมกันมาก ถือว่ามีพร้อมทั้งสมถะและวิปัสสนาอยู่ในตัว โดยผู้ปฏิบัติอาจเจริญสมถะจนได้ฌาน แล้วเจริญวิปัสสนาตามแนวสติปัฏฐานไปจนถึงที่สุดก็ได้ หรือจะอาศัยสมาธิเพียงขั้นต้น ๆ เพื่อเจริญวิปัสสนาตามแนวสติปัฏฐานไปจนถึงที่สุดก็ได้ การปฏิบัติสติปัฏฐานนั้นไม่จำเป็นต้องปลีกตัวไปปฏิบัตินอกสังคม แต่สามารถปฏิบัติในชีวิตประจำวันโดยการใช้สติคอยกำกับดูแลร่างกายและพฤติกรรม ความรู้สึกสุขทุกข์ต่าง ๆ ภาวะจิตที่เป็นไปต่างๆ และความไตร่ตรองนึกคิด หากทำได้ดังนี้จะช่วยให้อยู่อย่างปลอดภัย ไร้ทุกข์ มีความสุข ผ่องใส และเป็นปฏิปทานำไปสู่ความรู้แจ้งอริยสัจธรรม ในการปฏิบัตินั้นมีข้อธรรมอื่นควบคู่ไปกับสติด้วย ธรรมที่ไม่แบ่งไว้ก็คือสมาธิ ซึ่งจะมีอยู่ด้วยเสมอในขั้นอ่อนๆที่พอใช้สำหรับการนี้ ส่วนธรรมที่ระบุไว้ด้วยเป็นประจำ ได้แก่ อาตปหรือความเพียรในองค์มรรคข้อ 6 คือ สัมมาวายามะ ซึ่งหมายถึงเพียรระวังและเพียรละความชั่ว กับเพียรสร้างและรักษาความดี สัมปชาโน คือ มีสัมปชัญญะหรือปัญญา คือ ความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่สติกำหนดไว้ สติมาคือมีสติ จะเห็นได้ว่า ปัญญาเป็นธรรมที่มักปรากฏคู่กับสติ และในที่นี่การฝึกสติก็คือกระบวนการพัฒนาปัญญานั้นเอง การมีสติสัมปชัญญะทำให้คนเป็นอิสระ ไม่ถูกกิเลสผูกพัน ไม่ติดใจอยากได้ ไม่ขัดเคืองเสียใจ มองเห็นการเกิดขึ้นและความเสื่อมสิ้นไป รับรู้ความจริงของสิ่งนั้นๆตามที่เป็นอย่างนั้นของมันเองโดยไม่มีความยึดมั่นว่าเป็นคน ตัวตน เรา เขา

หลักสำคัญของวิปัสสนา คือ มีสติตามทันปัจจุบันขณะ จิตที่มีสติกำกับจะทำให้ความขบใจหรือความขัดใจไม่มีโอกาสเกิดขึ้น ไม่ไหลลื่นลงไปในอดีต ไม่เลื่อนลอยไปในอนาคต ไม่ถูกความคิดปรุงแต่งบิดเบือนการแปลประสบการณ์ ไม่ปรุงแต่งเติมซ้ำ และทำให้ได้รู้ทันทุกสิ่งที่กำลังเกิดขึ้นในทุกขณะ ไม่หลอกลวงตนเอง ทำให้สามารถล้างกิเลสและแก้ปัญหของตนได้ มีคุณภาพจิตที่บริสุทธิ์ปลอดภัย ผ่องใสและเป็นอิสระ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2564, หน้า 809)

หลักสูตรการปฏิบัติธรรมของสวนโมกขพลารามและวัดป่าแก้วมีการใช้หลัก อานาปานสติ ผู้วิจัยจึงศึกษาพระไตรปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ **อานาปานสติสูตร** ว่าด้วยวิธีเจริญ

อานาปานสติ (ม.อ. 14/148/187-191) พบว่า เมื่อพระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ ปราสาทของ มิครมาตา กรุงสาวัตถี ได้ตรัสถึงอานาปานสติ 16 ขั้น แก่ภิกษุทั้งหลาย สรุปได้ว่าเป็นการใช้สติ กำหนดลมหายใจเข้า-ออก แบบที่เป็นการเจริญสติปัฏฐานไปด้วยครบทั้ง 4 ซึ่งในการปฏิบัติ อานาปานสติ 16 ขั้นนั้น แบ่งออกเป็น 4 จตุกคะหรือหมวด หมวดละ 4 ขั้น เป็นการพิจารณากาย เวทนา จิต และ ธรรม เริ่มจากภิกษุไปสู่วา โคนไม้ หรือเรือนว่าง นั่งขัดสมาธิ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้ เฉพาะหน้า มีสติหายใจเข้ามีสติหายใจออก ดังรายละเอียดต่อไปนี้

จตุกคะ ที่ 1 : ลมหายใจเข้า ลมหายใจออก เป็นกายชนิดหนึ่งในบรรดากายทั้งหลาย

- 1) เมื่อหายใจเข้ายาว ก็รู้ชัดว่าเราหายใจเข้ายาว เมื่อหายใจออกยาว ก็รู้ชัดว่าเราหายใจออกยาว
- 2) เมื่อหายใจเข้าสั้น ก็รู้ชัดว่าเราหายใจเข้าสั้น เมื่อหายใจออกสั้น ก็รู้ชัดว่าเราหายใจออกสั้น
- 3) สำเนียงกว่าเรากำหนดรู้กองลมทั้งปวงหายใจเข้า สำเนียงกว่าเรากำหนดรู้กองลมทั้งปวงหายใจออก
- 4) สำเนียงกว่าเราระงับกายสังขารหายใจเข้า สำเนียงกว่าเราระงับกายสังขารหายใจออก

จตุกคะ ที่ 2 : การใส่ใจลมหายใจเข้าลมหายใจออกเป็นเวทนาชนิดหนึ่งในบรรดาเวทนา

- ทั้งหลาย 5) สำเนียงกว่าเรากำหนดรู้ปิติหายใจเข้า สำเนียงกว่าเรากำหนดรู้ปิติหายใจออก
- 6) สำเนียงกว่าเรากำหนดรู้สุขหายใจเข้า สำเนียงกว่าเรากำหนดรู้สุขหายใจออก 7) สำเนียงกว่าเรากำหนดรู้จิตตสังขารหายใจเข้า สำเนียงกว่าเรากำหนดรู้จิตตสังขารหายใจออก 8) สำเนียงกว่าเราระงับจิตตสังขารหายใจเข้า สำเนียงกว่าเราระงับจิตตสังขารหายใจออก

จตุกคะ ที่ 3 : การพิจารณาเห็นจิตในจิต 9) สำเนียงกว่าเรากำหนดรู้จิตหายใจเข้า

- สำเนียงกว่าเรากำหนดรู้จิตหายใจออก 10) สำเนียงกว่าเราทำจิตให้บันเทิงหายใจเข้า สำเนียงกว่าเราทำจิตให้บันเทิงหายใจออก 11) สำเนียงกว่าเราตั้งจิตมั่นหายใจเข้า สำเนียงกว่าเราตั้งจิตมั่นหายใจออก 12) สำเนียงกว่าเราเปลื้องจิตหายใจเข้า สำเนียงกว่าเราเปลื้องจิตหายใจออก

จตุกคะ ที่ 4 : พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย 13) สำเนียงกว่าเราพิจารณาเห็นว่าไม่

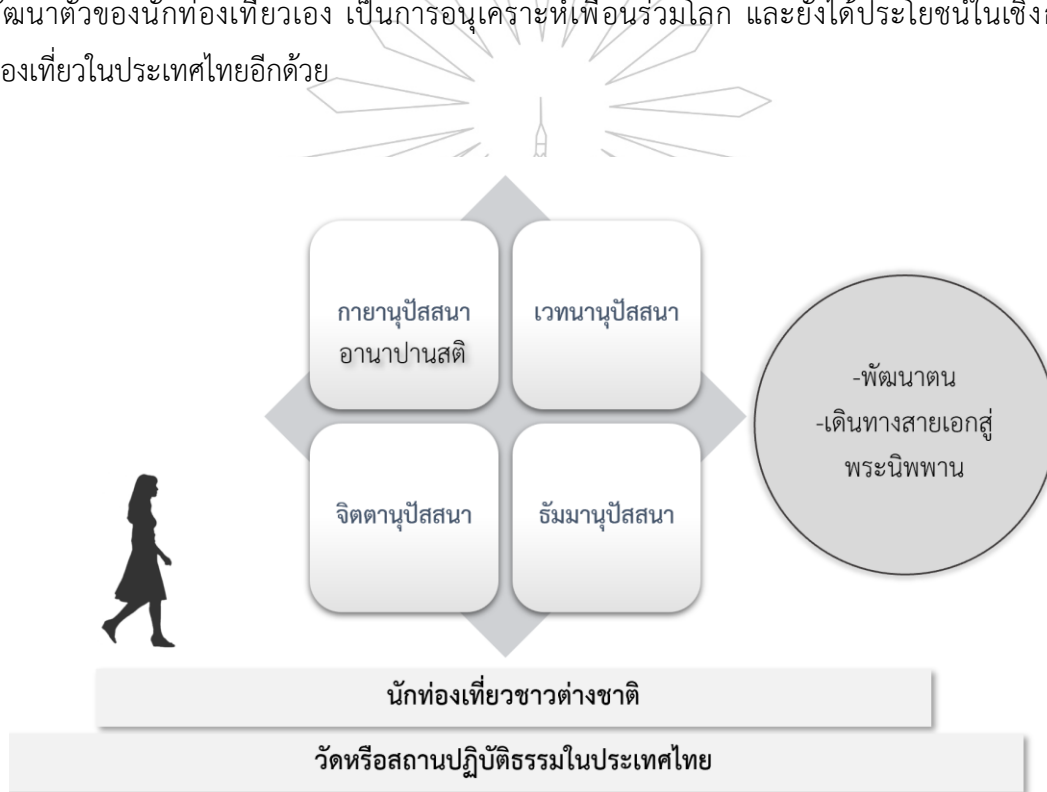
- เที่ยงหายใจเข้า สำเนียงกว่าเราพิจารณาเห็นว่าไม่เที่ยงหายใจออก 14) สำเนียงกว่าเราพิจารณาเห็นความคลายออกได้หายใจเข้า สำเนียงกว่าเราพิจารณาเห็นความคลายออกได้หายใจออก 15) สำเนียงกว่าเราพิจารณาเห็นความดับไปหายใจเข้า สำเนียงกว่าเราพิจารณาเห็นความดับไปหายใจออก 16) สำเนียงกว่าเราพิจารณาเห็นความสละคืนหายใจเข้า สำเนียงกว่าเราพิจารณาเห็นความสละคืนหายใจออก

อนึ่ง อานาปานสตินั้นมีข้อดีพิเศษหลายประการ สรุปได้ดังนี้ 1) เป็นวิธีที่สะดวกมาก

เพราะคนเรามีลมหายใจอยู่แล้วทุกคน ใช้ได้ทุกเวลา ทุกสถานที่ ไม่ต้องเตรียมอุปกรณ์ 2) พอเริ่มลงมือปฏิบัติก็ได้ผลทันที คือ ได้ผ่อนคลายทั้งร่างกายและจิตใจ ระบบหายใจปรับตัวเองให้เรียบและประณีต ทำให้กายใจสุขสงบ 3) เป็นการปฏิบัติที่ใช้ได้ทั้งในทางสมถะจนถึงขั้นสูงสุด คือ จตุตถฌานและส่งผลถึงอรุณมานและนิโรธสมาบัติได้ และใช้เป็นฐานปฏิบัติสติปัฏฐาน 4 ก็ได้ เพราะเป็นข้อปฏิบัติที่

เอื้ออำนวยให้สามารถใช้สมาธิจิตเป็นสนามปฏิบัติการของปัญญาได้เต็มที่ 4) เป็นวิธีที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญและสนับสนุนบ่อยครั้ง (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต), 2564, หน้า 847-848)

สรุปได้ว่า การฝึกปฏิบัติตนตามหลักสติปัฏฐาน 4 เป็นการบ่มเพาะปัญญาให้เกิดขึ้นในตน ช่วยระงับยับยั้งกิเลสทั้งแบบหยาบ กลาง และละเอียด อันเป็นทางนำไปสู่พระนิพพาน อานาปานสติเป็นหลักวิธีปฏิบัติที่มีความพิเศษในตัวที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญและสนับสนุน การฝึกสติปัฏฐาน 4 เป็นคุณวิเศษสำหรับทุกคนที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงชีวิตไปในทางที่เจริญขึ้น ทำให้ได้เข้าใจตัวเองและชีวิตมากขึ้นและลดคลายความทุกข์ลง สมกับที่พระพุทธพจน์ว่า หากจะอนุเคราะห์ใครก็ให้ชวนคนนั้นให้เจริญสติปัฏฐาน 4 ดังนั้น สติปัฏฐาน 4 จึงเป็นหลักธรรมสำคัญเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาตัวของนักท่องเที่ยวยเอง เป็นการอนุเคราะห์เพื่อนร่วมโลก และยังได้ประโยชน์ในเชิงการท่องเที่ยวในประเทศไทยอีกด้วย

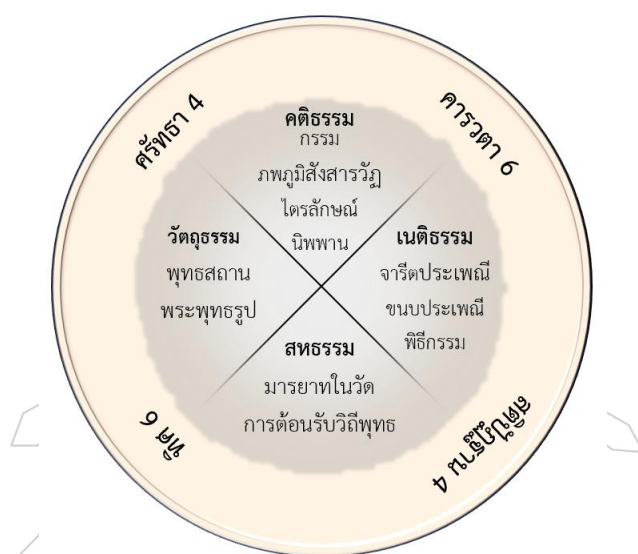

ภาพที่ 2.11 นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติกับการปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน 4 ในประเทศไทย

สรุปได้ว่า หลักธรรมที่ศึกษาในงานวิจัยนี้เป็นรากฐานของพุทธวิธีในประเทศไทยอย่างเห็นได้ชัด โดยมีหลักศรัทธา 4 เป็นจุดเริ่มต้น คือความเชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าและหลักธรรมของพระพุทธองค์ โดยเฉพาะในเรื่องของกรรม ภพภูมิ สังสารวัฏ ไตรลักษณ์ และนิพพาน อันนำไปสู่หลักธรรมเกี่ยวกับการปฏิบัติตน คือ หลักการวตา 6 และ ทิศ 6 อันเป็นรากฐานของการปฏิบัติต่อกันในสังคมไทย นอกจากนั้น หลักการวตา 6 และสติปัฏฐาน 4 ยังเป็นฐานการปฏิบัติสู่พระนิพพาน

โดยตรง นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่ได้เรียนรู้พุทธธรรมอันเป็นรากฐานของพุทธวิถีในประเทศไทยจะเข้าใจคนไทยมากขึ้น ทำให้การท่องเที่ยวในประเทศไทยมีความหมายลึกซึ้งมากขึ้น และยังอาจเกิดความมุ่งมั่นในการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของตนต่อไปได้

ผู้วิจัยสรุปพุทธวิถีตามโครงสร้างของวัฒนธรรมที่ศึกษาและหลักธรรมที่เกี่ยวข้องได้เป็นภาพ ดังนี้

ภาพที่ 2.12 สรุปพุทธวิถีตามโครงสร้างวัฒนธรรมที่ศึกษาและหลักธรรมที่เกี่ยวข้อง

2.6. สภาพพื้นที่ที่ศึกษา

ผู้วิจัยศึกษาและเก็บข้อมูลจากสวนโมกขพลาราม จังหวัดสุราษฎร์ธานี และ วัดป่าอ้อวั จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยเลือกสองวัดนี้เป็นพื้นที่ที่ศึกษาอย่างเฉพาะเจาะจง เพื่อถอดบทเรียนในการจัดการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ โดยมีรายละเอียดของแต่ละสถานที่ ดังต่อไปนี้

2.6.1. สวนโมกขพลาราม จังหวัดสุราษฎร์ธานี

สวนโมกขพลารามเป็นสำนักหนึ่งในประเทศไทยที่อาศัยพุทธวิถีเป็นหลักในการดึงดูดนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ โดยมีการสร้างหลักสูตรการบ่มเพาะพุทธวิถีสำหรับชาวต่างชาติโดยเฉพาะที่บริเวณสวนโมกข์นานาชาติอย่างเป็นรูปธรรมมายาวนาน มีนักท่องเที่ยวเข้าร่วมอบรมอย่างต่อเนื่อง สวนโมกขพลารามเป็นสถานปฏิบัติธรรมเก่าแก่และเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปในหมู่คนไทยและชาวต่างชาติ สำนักข่าว CNN Travel (2017) จัดให้เป็นหนึ่งในสิบสำนักปฏิบัติธรรมที่ดีที่สุดในโลกในปี ค.ศ. 2017 ได้รับการกล่าวถึงเสมอในเว็บไซต์เกี่ยวกับการฝึกปฏิบัติสมาธิในประเทศไทย ภายในวัด

ปราศจากโบสถ์และศาลาแต่มีสิ่งที่น่าสนใจ เช่น โรงมหรสพทางวิญญาณ บริเวณวัดเป็นสวนป่าร่มรื่น เต็มไปด้วยปรีชาธรรมเหมาะสำหรับเป็นที่ฝึกอบรมจิตใจและศึกษาพุทธศาสนา

1) **ที่ตั้งและสภาพภูมิศาสตร์** ตั้งอยู่ที่ 68 หมู่ 6 ตำบลเสม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี สภาพทางกายภาพของวัดเป็นสวนป่าร่มรื่น สงบ

2) **ประวัติความเป็นมา** สวนโมกขพลารามก่อตั้งโดยท่านพุทธทาสภิกขุ (เงื่อม อินทปัญโญ) และคณะธรรมทาน เมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2475 มีความหมายว่า สวนป่าอันเป็นกำลังแห่งการ หลุดพ้น เดิมตั้งอยู่ที่วัดตระพังจิก ตำบลพุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ในปี พ.ศ. 2487 ได้ย้ายมาที่บริเวณวัดธารน้ำไหลในปัจจุบัน โดยได้ตั้งเจตนารมณ์ไว้ 3 ประการ คือ 1) การค้นคว้า พระไตรปิฎก 2) ตามรอยพระอรหันต์ 3) เผยแพร่ความรู้ธรรมะชั้นลึก มุ่งสู่การดับทุกข์ ส่วนการ ดำเนินงานของสวนโมกขพลารามถือเป็นองค์กรอิสระที่จดทะเบียนแยกออกจากวัดเพื่อการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาที่คล่องตัวกว่า (เบญจวรรณ วงศ์ชูแก้ว, 2560, หน้า 50) ในส่วนของการอบรม ชาวต่างชาตินั้นใช้ชื่อว่า ธรรมาศรมนานาชาติ หรือ สวนโมกขนานาชาติ หรือ International Dharma Hermitage จัดสร้างขึ้นโดยความดำริของท่านอาจารย์พุทธทาส เพื่อประกาศหัวใจของพุทธ ศาสนาอย่างถูกต้อง นำหัวใจของพุทธศาสนาไปใช้ได้จริงและสมบูรณ์ ขจัดสิ่งแปลกปลอมขัดแย้งต่อ พุทธศาสนา เพื่อความสำเร็จแห่งปณิธาน 3 ประการ คือ ส่งเสริมเพื่อนมนุษย์ให้เข้าใจถึงหัวใจแห่ง ศาสนาของตน ส่งเสริมความเข้าใจระหว่างศาสนา และนำเพื่อนมนุษย์ออกจากอำนาจของวัตถุนิยม เป็นสถานที่ที่มีสิ่งแวดล้อมสงบเรียบง่ายเป็นธรรมชาติอันเอื้ออำนวยต่อการฝึกปฏิบัติธรรม มีเนื้อที่ ประมาณ 60 ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่ร่มรื่นไปด้วยสวนมะพร้าวและต้นไม้ขนาดใหญ่ ทิศตะวันตกและทิศ ใต้โอบล้อมด้วยภูเขาเขียว เขียวเขามีบ่อน้ำพุร้อนตามธรรมชาติ โครงการเริ่มต้นจากการจัดเตรียม สถานที่ในปี พ.ศ. 2528 เสร็จพร้อมใช้ในการจัดอบรมครั้งแรกให้กับชาวต่างชาติตั้งแต่ปี พ.ศ. 2531 เป็นต้นมา ด้วยความมุ่งหวังที่ว่า “ถ้าฝรั่งรู้ธรรมะมากขึ้นโลกนี้จะมีสันติภาพมากขึ้น เพราะฝรั่งเขามี อิทธิพลมากมีอะไรมากกว่า ถ้าเขารู้ธรรมะแล้วมันก็ช่วยให้โลกนี้รู้ธรรมะกว้างขึ้นเร็วขึ้น” (ธรรมทาน มูลนิธิ, 2561) โดยมีแนวทางคือ ให้เรียนรู้หัวใจของพระพุทธศาสนา และให้มีการฝึกปฏิบัติด้วยวิธี อานาปานสติ โดยท่านได้กล่าวว่า “ท่านที่เข้าสู่สถานที่นี้ ท่านต้องปฏิบัติตนด้วยการปฏิบัติธรรม (practice dhamma) ร่วมกายร่วมใจกับสวนโมกข์ (contribute to the community) ท่านต้อง ค้นหาและเข้าใจให้ถ่องแท้ว่า ‘ธรรมคืออะไร’ จากที่นี่” (สมพงษ์ จันทพันธ์, 2530) ตั้งแต่ก่อตั้งมา จนถึงปัจจุบัน สวนโมกขพลารามเป็นกลุ่มคณะสงฆ์ที่มีบทบาทสำคัญในสังคมไทย ผลงานของท่านมี ความหลากหลายและสามารถเข้าถึงคนได้ทุกชั้น ภาพลักษณ์ของสวนโมกขพลารามเป็นศาสนาพุทธ แห่งความมีเหตุผล ศาสนาแห่งความฉลาด อีกทั้งท่านพุทธทาสมีความเป็นนักทดลองและเป็น นักบุกเบิกการสอนที่แตกต่างจากสำนักอื่น (อำพิกา สวัสดิ์วงศ์ และ เรื่องวิทย์ ลิ้มปนาท, 2562)

พุทธทาสภิกขุ หรือ เจื่อม อินทปญโญ เกิดวันที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ. 2449 เป็นชาวอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี อุปสมบทเมื่ออายุครบ 20 ปี มีความสนใจในการศึกษาธรรมอย่างมาก ในปี พ.ศ. 2473 ท่านพำนักที่วัดปทุมคงคา เรียนบาลีและสอบได้เปรียญ 3 ประโยค ขณะที่กำลังเรียนเปรียญ 4 ประโยคอยู่นั้นท่านได้ศึกษาเพิ่มเติมจากพระไตรปิฎกและมีความสนใจเรื่องการปฏิรูปการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและเปลี่ยนจากการศึกษากับคณะสงฆ์ไปตั้งใจศึกษาค้นคว้าตามแนวทางที่ท่านมีความเชื่อมั่นโดยตัวเอง ท่านเดินทางกลับไปจำพรรษาที่วัดตะพังจิกในปี พ.ศ. 2474 ทำให้มีเวลาศึกษาอย่างเต็มที่และมั่นใจว่า ท่านเดินทางมาถูกทางแล้วและเริ่มก่อตั้งสำนักสวนโมกขพลารามในปี พ.ศ. 2475 พุทธทาสภิกขุมีผลงานสร้างสรรค์ทั้งด้านงานเขียนและปาฐกถาธรรมเป็นจำนวนมาก โดยท่านมุ่งเน้นการปฏิบัติธรรมเป็นหลัก ท่านได้รับการยอมรับจากวงการคณะสงฆ์ไทยและแวดวงการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม ท่านได้รับสมณศักดิ์ชั้นสูงสุดในปี พ.ศ. 2520 เป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่ พระธรรมโกศาจารย์ และได้รับการถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์จากหลายสถาบัน เช่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นต้น ท่านพุทธทาสภิกขุอาพาธด้วยโรคเส้นเลือดสมองอุดตัน และมรณภาพในวันที่ 8 กรกฎาคม พ.ศ. 2536 สิริอายุ 87 ปี 67 พรรษา ในปี พ.ศ. 2549 องค์การยูเนสโก (UNESCO) ได้ประกาศยกย่องให้ท่านพุทธทาสเป็นบุคคลสำคัญของโลกด้านการศึกษา ศาสนา วัฒนธรรม และสันติภาพ นายเมตตา พานิช (หลานชายท่านพุทธทาสภิกขุ) ซึ่งเป็นประธานธรรมทานมูลนิธิเป็นผู้ดำเนินการสวนโมกขนานาชาติมาจนปัจจุบัน (คณะศิษยานุศิษย์, 2537)

3) แนวทางการปฏิบัติ แนวการบ่มเพาะพุทธวิธีของท่านพุทธทาสเน้นในเรื่องการเข้าใจธรรมอย่างถูกต้อง ที่ท่านพุทธทาสเรียกว่า “หลักพระพุทธศาสนาขั้นมูลฐาน” เป็นหลักที่มุ่งไปที่การดับทุกข์ ด้วยการอธิบายสาเหตุให้เกิดทุกข์และดับทุกข์ โดยมูลเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์คือความหลง ความเข้าใจผิดคิดว่ามีตัวเราของเราที่เกิดจากความยึดมั่นถือมั่น (อุปาทาน) ซึ่งมีสองอย่าง คือ ยึดมั่นว่าเรา และยึดมั่นว่าของเรา ที่ท่านเรียกว่า “ตัวกู-ของกู” หรือ โรคทางวิญญาน ท่านพุทธทาสได้นำหลักอริยสัจ 4 และหลักปฏิจจสมุปบาทมาบรรยายให้เข้าใจง่าย เพื่อให้ผู้เรียนเห็นถึงเหตุและผล และแนวทางแห่งการดับทุกข์ โดยสรุปออกมาเป็นข้อธรรมสำคัญว่า “สิ่งทั้งปวงไม่ควรยึดมั่นถือมั่น” และท่านได้นำหลักไตรลักษณ์ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เข้ามามากำกับในชีวิตประจำวัน ให้เห็นว่า รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส และความเป็นตัวกู-ของกู เป็นเพียงมายาไม่มีความเป็นตัวตน อันเป็นวิธีนำไปสู่ความว่างจากความทุกข์และว่างจากกิเลสที่ทำให้เกิดทุกข์ คือ นิพพาน (พุทธทาส อินทปญโญ, ม.ป.ป.)

หลวงพ่อบุญรอดพุทธทาสได้วางหลักสูตรการอบรมอานาปานสติภาวนาแก่พระภิกษุและบุคคลทั่วไปทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเป็นประจำทุกเดือนในบริเวณสวนโมกขนานาชาติ สำหรับชาวต่างชาติโดยกำหนดวันที่ 1-10 ของเดือน (เข้าหนึ่งวันล่วงหน้า และออกวันที่ 11) จะมีการอบรมธรรมะให้โดยที่ไม่ต้องเปลี่ยนศาสนา โดยจัดเป็นค่ายปฏิบัติธรรม ทุกคนต้องมีวินัย ไม่พูดกัน ไม่อ่าน

เขียนหนังสือ ให้เฝ้าดูจิตใจตนเอง สำหรับชาวไทยจัดอบรมทุกวันที่ 19-27 ของเดือน นอกจากนั้นก็มี จัดอบรมข้าราชการ พนักงาน นักเรียนนักศึกษาเป็นหมู่คณะ หรือในวันสำคัญต่างๆ

ตารางปฏิบัติประจำวัน (Wat Suan Mokkh International Dharma Hermitage, n.d.)

04:00***	ตื่นนอน (Wake up)
04:30	ธรรมะรับอรุณ (Morning Reading)
04:45	นั่งสมาธิ (Sitting Meditation)
05:15	โยคะ หรือออกกำลังกายอย่างมีสติ (Yoga/ Exercise - Mindfulness in Motion)
07:00***	ธรรมบรรยายและนั่งสมาธิ (Dhamma Talk and Sitting Meditation)
08:00	อาหารเช้าและงานจิตอาสา (Breakfast & Chores)
10:00***	ธรรมะบรรยาย (Dhamma Talk)
11:00	เดินจงกรม (Walking or Standing Meditation)
11:45***	นั่งสมาธิ (Sitting Meditation)
12:30	อาหารกลางวันและงานจิตอาสา (Lunch & Chores)
14:30***	แนะนำการนั่งสมาธิ และนั่งสมาธิ (Meditation Instruction and Sitting Meditation)
15:30	เดินจงกรม (Walking or Standing Meditation)
16:15***	นั่งสมาธิ (Sitting Meditation)
17:00***	สวดมนต์และแผ่เมตตา (Chanting and Loving Kindness Meditation)
18:00	น้ำปานะ และ อาบน้ำแร่ (Tea and hot springs)
19:30***	นั่งสมาธิ (Sitting Meditation)
20:00	เดินจงกรมหมู่ (Group walking meditation)
20:30***	นั่งสมาธิ (Sitting Meditation)
21:00***	เข้านอน (Bedtime)
21:30***	ปิดไฟ (Lights out)

*** สัญลักษณ์ระฆัง (Monastery bell)

หมายเหตุ: ตารางวันที่ 9 และ 10 มีความแตกต่างเล็กน้อย

ข้อปฏิบัติพื้นฐานในระหว่างการอบรมที่สวนโมกขพลาราม คือ 1) ปิดวาจา ยกเว้นช่วงถามตอบในวันที่ 3-6 และในสถานการณ์ฉุกเฉิน 2) ไม่ออกไปนอกบริเวณที่จัดไว้ให้ และ 3) รักษาศีล 8

เบญจวรรณ วงศ์ชูแก้ว (2560, หน้า 16-18) ได้สรุปหลักปฏิบัติในการอบรมอานาปานสติภาวนาแนวสวนโมกข์ ไว้ว่า เน้นความเข้าใจเกี่ยวกับทุกข์และการควบคุมความทุกข์ แม้ยังไม่สามารถ

ดับทุกข์ได้โดยสิ้นเชิง แต่สามารถทำให้เกิดความสงบสุขในปัจจุบันตามความสามารถในการปฏิบัติของตน ที่ท่านเปรียบเทียบกับ เป็น “นิพพานที่นี้และเดี๋ยวนี้” ทำให้ผู้ฝึกเกิดกำลังใจในการปฏิบัติภาวนา วิธีปฏิบัติใช้หลักอานาปานสติ 16 เพราะเป็นระบบที่สมบูรณ์แบบ เหมาะกับนักบวชที่มุ่งมั่นปฏิบัติอย่างต่อเนื่องเพื่อบรรลุผล นิพพาน และด้วยความมุ่งหมายที่จะเผยแพร่การปฏิบัติอานาปานสติให้คนทั่วไปพอที่จะเรียนรู้และปฏิบัติได้ ท่านจึงเสนอระบบปฏิบัติ “ระบบลัดสั้น” เพื่อควบคุมความทุกข์และแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน โดยไม่ได้เน้นฉันทสมาบัติ ให้เริ่มด้วยหมวดที่ 1 ว่าด้วยกาย การทำกายสังขารให้ระงับจนจิตสงบมีสมาธิพอสมควร จากนั้นข้ามไปปฏิบัติหมวดที่ 4 ว่าด้วยธรรม เป็นการวิปัสสนาเต็มขั้น คือ พิจารณาไตรลักษณ์จนเห็นความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตาในทุกกลมหายใจเข้าออก ทำให้เกิดความไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งทั้งหลาย เห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง

4) การเข้าร่วมปฏิบัติที่วัด ผู้สนใจสามารถเดินทางมาเข้าร่วมได้เลย โดยไม่ต้องจองล่วงหน้า ให้มาถึงก่อนเวลา 15.00 น. ในวันที่ก่อนวันเริ่มหนึ่งวัน เช่น มาถึงวันที่ 31 มกราคม ก่อนเวลา 15.00 น. เพื่อเข้าร่วมการอบรมที่เริ่มวันที่ 1 กุมภาพันธ์ รับเงินบริจาคเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดอบรม สวมเสื้อสีขาว มีอาหารมังสวิรัตินะ 2 มื้อ ที่พักเดี่ยวแบบเรียบง่าย ผู้สนใจเข้าร่วมปฏิบัติสามารถดาวน์โหลดหนังสือได้ที่เว็บไซต์ของสวนโมกขพลาราม (Wat Suan Mokkh International Dharma Hermitage, 2023)

จะเห็นได้ว่า สวนโมกขพลารามมีจุดเด่นในด้านหลักสูตรการอบรมสำหรับชาวต่างชาติที่ได้รับการออกแบบและปรับปรุงพัฒนามายาวนาน อันมุ่งผลไปให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติตามปณิธาน 3 ประการที่ส่งเสริมเพื่อนมนุษย์ให้เข้าใจถึงหัวใจแห่งศาสนาของตน ส่งเสริมความเข้าใจระหว่างศาสนา และออกจากอำนาจของวัตถุนิยม โดยใช้หลักอานาปานสติในการฝึกตนท่ามกลางธรรมชาติที่มีความสัปปายะ และอาคารและสิ่งก่อสร้างที่เรียบง่าย

ภาพที่ 2.13 ศาลาทราย สำหรับฟังธรรมและนั่งสมาธิ

ที่มา: ผู้วิจัย

ภาพที่ 2.14 ภายในและภายนอกห้องพักผู้ปฏิบัติธรรมหญิง (Dorm. 1)

ที่มา: ผู้วิจัย

ภาพที่ 2.15 อาคารอำนวยการ

ชั้นล่างเป็นโรงอาหาร และสำนักงาน ชั้นบนเป็นห้องสมุด ห้องประชุม และห้องพักรับรอง

ที่มา: ผู้วิจัย

ภาพที่ 2.16 ท่าลงแช่ตัวบ่อน้ำพุร้อนธรรมชาติในบริเวณสวนโมกขนานาชาติ

ที่มา: ผู้วิจัย

2.6.2. วัดป่าถ้ำวัว จังหวัดแม่ฮ่องสอน

วัดป่าถ้ำวัวเป็นวัดที่โดดเด่นมากในการใช้พุทธวิธีดึงดูดนักท่องเที่ยวต่างชาติ โดยสร้างวัดให้เป็นศูนย์กลางการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานให้กับชาวต่างชาติ วัดป่าถ้ำวัวมีชื่อเสียงในหมู่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมากและได้รับการยกย่องว่าเป็นสถานปฏิบัติธรรมที่ดีติดอันดับ 1 ใน 5 ของโลก (วรธาร ทัดแก้ว, 2561) ในปี 2566 มีนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมาเข้ามาร่วมปฏิบัติธรรมมากถึงเดือนละ 2,000 คนโดยมากจากกว่าหนึ่งร้อยประเทศ (พระครูวิมลภาวนานุศาสน์, 2566, พฤษภาคม 20) เจ้าอาวาสและบุคคลกรของวัดรวมทั้งอาสาสมัครมีความเป็นกัลยาณมิตร มีความโดดเด่นเรื่องการจัดการที่เหมาะสมแก่การฝึกปฏิบัติธรรม (เกียรติศักดิ์ ไชยพัฒนะพฤษ, 2564, หน้า 4, 119) ได้เป็นสำนักปฏิบัติธรรมดีเด่น เฉลิมพระเกียรติ 82 พรรษา ปีพุทธศักราช 2552 โดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้รับคัดเลือกเป็น วัดดีเด่น ตามโครงการประกวดวัดดีเด่น จังหวัดแม่ฮ่องสอน ประจำปี 2551 เป็นวัดส่งเสริมสุขภาพ ปี 2551 มอบโดยกระทรวงสาธารณสุข ได้รับรางวัล แหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตต้นแบบ รุ่น 2 จากสำนักเลขาธิการสภาการศึกษา ปี พ.ศ. 2555 ได้รับการประกาศเกียรติคุณทำประโยชน์แก่ราชการศาล จังหวัดแม่ฮ่องสอน ปี พ.ศ. 2556 เจ้าอาวาสปัจจุบันคือพระครูวิมลภาวนานุศาสน์ หรือพระอาจารย์สายหยุด ปณณารโธ

1) **ที่ตั้งและสภาพภูมิศาสตร์** วัดป่าถ้ำวัว ตั้งอยู่ที่ บ้านแม่สุยะ หมู่ 6 ตำบลห้วยผา อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน วัดตั้งอยู่บนหุบเขาทางตอนเหนือของจังหวัดแม่ฮ่องสอน มีลักษณะทางกายภาพที่ร่มรื่น มีต้นไม้เขียวชอุ่ม มีลำธารที่น้ำไหลตลอดปี มีถ้ำตามธรรมชาติใหญ่น้อยมากมาย มีพืชพันธุ์และสัตว์ป่าหลายชนิด โดยตั้งอยู่ภูมิประเทศที่ดี มีความสงบ ร่มเย็น

2) ประวัติความเป็นมาของวัด มีเรื่องเล่าสืบต่อกันมาว่า ในอดีตพื้นที่แถบนี้มีฝูงวัวป่าอาศัยอยู่ เมื่อวัวป่าต้องแก่งจวนคลอดก็จะเดินออกจากป่าพร้อมด้วยพรรคพวก มาพักอยู่บริเวณหน้าถ้ำวัว รอนจนแม่วัวคลอดลูก จากนั้นฝูงวัวป่าจะเดินคุ่มกันแม่วัวและลูกวัวกลับสู่ป่า ด้วยความสามัคคีของฝูงวัวพวกเสือกก็ไม่กล้าเข้ามาจับลูกวัว จึงเป็นที่มาของชื่อ “ถ้ำวัว” โดยพระครูวิมลภาวนานุศาสน์หรือพระอาจารย์สายหยุด ปญฺญาวโร ได้จาริกธุดงค์ติดตามครูบาอาจารย์ผ่านมาถึงสถานที่แห่งนี้ เห็นว่ามีธรรมชาติเป็นสัปปายะและยังไม่มีพระสงฆ์มาอยู่ก่อน ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นชาวเขาเผ่าต่าง ๆ เช่น ไทยใหญ่ จีนฮ่อ มูเซอดำ มูเซอแดง กระเหรี่ยง ม้ง ลีซอ ท่านจึงตัดสินใจพำนักที่นี่ โดยคณะสงฆ์ได้ออกบิณฑบาต สอนธรรม แผ่เมตตาแก่ชาวบ้านจนมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ผู้นำชุมชนและชาวบ้านได้มาช่วยบุกเบิกสถานที่ให้กว้างขวางขึ้นเพราะมีผู้ปฏิบัติธรรมจำนวนมากขึ้น ครูบาอาจารย์ท่านจำพรรษาเพียงพรรษาเดียวและมอบหมายให้พระครูวิมลภาวนานุศาสน์ประพฤติปฏิบัติธรรม ณ ที่แห่งนี้ โดยในปี พ.ศ. 2536 ผู้ว่าราชการจังหวัดแม่ฮ่องสอนได้จัดประชุมข้าราชการและชาวบ้านเรื่องการจัดสร้างวัด และประสานงานดำเนินการจนได้รับการจดทะเบียนเป็นวัด มีนามว่า “วัดป่าถ้ำวัว” และในปี พ.ศ. 2538 ท่านได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาสและใช้นามว่า “พระอธิการสายหยุด ปญฺญาวโร” นับตั้งแต่พระครูวิมลภาวนานุศาสน์ได้จำพรรษาอยู่ที่นี่นั้น มีโครงการอบรมปฏิบัติธรรม คุณธรรม จริยธรรมอย่างต่อเนื่องตลอดปี มีข้าราชการ นักศึกษา เจ้าหน้าที่ ชุมชนต่าง ๆ มากมายเข้าร่วมปฏิบัติธรรม ในช่วงปี 2545 มีชาวต่างชาติคนหนึ่งซึ่งเป็นบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ในประเทศเนเธอร์แลนด์ได้เข้ามาสนทนาธรรม ปฏิบัติสมาธิ และได้สัมภาษณ์ท่าน จากนั้นได้เขียนบทความเกี่ยวกับวัดและรูปแบบการปฏิบัติสมาธิของวัดด้วย เมื่อเดินทางกลับประเทศแล้วได้นำบทความลงหนังสือพิมพ์ ทำให้ต่อมามีสื่อจากหลายประเทศเดินทางมาสัมภาษณ์ท่านอยู่เป็นระยะ และเริ่มเป็นที่รู้จักไปทั่วโลก ทางวัดจัดการต้อนรับผู้มาเยือนทุกท่านทั้งด้านอาวาสปฏิสนธิ์หรือการต้อนรับด้วยวัตถุสิ่งของ คือ อาหาร ที่พัก ตามอัตภาพ และธรรมปฏิสนธิ์หรือการต้อนรับด้วยธรรม คือกล่าวแนะนำในทางธรรม ทางวัดไม่ได้มีแหล่งเงินทุนจากที่ใดแต่ได้รับการสนับสนุนจากผู้มีจิตศรัทธาอย่างต่อเนื่อง (เกียรติศักดิ์ ไชยพัฒนพงษ์, 2564)

3) แนวทางการปฏิบัติ วัดป่าถ้ำวัวสอนวิปัสสนากรรมฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 ตามวิธีของพระราชวุฒาจารย์ หรือ หลวงปู่ดูลย์ อตุโล ที่เน้นการดูจิต ปฏิบัติตนตามศีล 8 (ไม่บังคับ) มีหนังสือภาษาอังกฤษให้อ่านล่วงหน้าในเว็บไซต์ของวัด คือ “Walk to be the Knower” และหนังสือสวดมนต์ Chanting Book by Wat Pa Tam Wua จัดทำโดย พระเอนก จานิสฺสโร

ตารางกิจกรรมปฏิบัติธรรมประจำวัน

05:00 น. นั่งสมาธิภาวนาในกุฏิของตนเอง

06:30 น. พระสงฆ์รับบิณฑบาต

07:00 น. รับประทานอาหารเช้า

08:00 น. ฟังธรรมและเรียนการปฏิบัติสมาธิภาวนา
 10:30 น. ถวายเพลพระ
 11:00 น. รับประทานอาหารกลางวัน
 12.50 น. ฟังธรรมและเรียนการปฏิบัติสมาธิภาวนาภาคบ่าย
 16:00 น. ทำความสะอาดและทำงานจิตอาสา
 17:00 น. เวลาอิสระส่วนตัว
 18:00 น. สวดมนต์ทำวัตรเย็น ทำสมาธิภาวนา และฟังธรรม
 20:00 น. ทำสมาธิภาวนาเอง หรือรับน้ำปานะ หรือ พักผ่อน
 22:00 น. เข้านอน
 กฎระเบียบทั่วไปของวัด

1) มีข้อห้าม คือ อย่าฝึกละโมหะในที่ที่ผู้อื่นเห็นเพราะเป็นการรบกวนสมาธิผู้ปฏิบัติท่านอื่น อย่าโอบกอด จับมือ หรือนอนเคียงข้างกับเพศตรงข้าม หรือนำผ้าห่มออกมาปูที่พื้นหญ้าเพราะทำความสะอาดยาก ให้ใช้เสื่อได้ หรือนำแก้วที่แตกได้เข้าไปในศาลาปฏิบัติแต่ให้ใช้แก้วหรือขวดพลาสติกได้ หรือนอนหลับในสวน หากต้องการพักผ่อน ให้นอนในกุฏิ หรือนอนลงในช่องฝึกสมาธิภาวนาหรือช่องสวดมนต์ หรือนั่งกอดเข้าในขณะฟังธรรมเพราะแสดงถึงความเบื่อหน่ายและไม่สนใจ อย่าชี้เท้าไปที่พระพุทธรูปหรือพระสงฆ์หรือแม้แต่ในรูปภาพ อย่าเหยียบหนังสือสวดมนต์ อย่าใช้เท้าแตะหรือเคลื่อนย้ายข้าวของต่างๆ อย่าอยู่ในถ้ำหรือบริเวณถ้ำหลังเวลา 17:00 น. ผู้หญิงไม่ควรเข้าไปภายในถ้ำแต่นั่งด้านนอกได้

2) ข้อควรปฏิบัติ คือ ช่วยเหลืองานต่าง ๆ ในวัดตามสถานการณ์เฉพาะหน้า และงานอาสาสมัครที่ต้องการความช่วยเหลือเป็นประจำ ได้แก่ เวลา 05:00 น. ช่วยเตรียมอาหารเช้าในครัว 07:30 น. ช่วยจัดเบาะนั่งสมาธิ 16:00 น. ช่วยกวาดใบไม้ในบริเวณวัด 17:30 น. ช่วยจัดเบาะนั่งสมาธิให้ความเคารพพระสงฆ์ ไม่พูดคุยกันขณะที่ท่านกำลังสอน ให้พนมมือในขณะรับพร เคารพผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรมท่านอื่น ทำความสะอาดในส่วนของตนเอง และไม่ทำสิ่งที่ขัดขวางการปฏิบัติ เช่น ส่งเสียงดังในช่วงหวัค้ำ เพราะอาจมีท่านอื่นปฏิบัติสมาธิภาวนาอยู่ เป็นต้น

4) การเข้าร่วมฝึกปฏิบัติ เปิดรับเข้าปฏิบัติทุกวัน ระยะเวลาปฏิบัติ 1-10 วัน ไม่เก็บค่าเข้าร่วมปฏิบัติแต่ให้ทำบุญตามสะดวก แต่งกายสีขาว (ทางวัดมีให้ยืม) ต้องนำพาสปอร์ตตัวจริงมาแสดง และมีวีซ่าประเทศไทยหรือประทับตราจากสำนักงานตรวจคนเข้าเมืองอย่างถูกต้องตามกฎหมาย

จะเห็นได้ว่า วัดป่าอ้อวู้ใช้หลักพุทธวิธีเป็นเสมือนซอฟต์แวร์ในการดึงดูดนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ วัดเป็นที่รู้จักในวงกว้างจากปากต่อปาก โดยมีการบ่มเพาะพุทธวิธีครบตามกรอบวัฒนธรรมทั้ง 4 ด้าน คือ คติธรรม เนติธรรม สหธรรม และวัดอุทธรธรรม และมีจุดเด่นคือ การบ่มเพาะคติธรรมโดยการจัดให้ปฏิบัติตามแนวสติปัฏฐาน 4 โดยไม่มีค่าใช้จ่าย (สามารถบริจาคได้) ในสถานที่

ท่ามกลางธรรมชาติที่มีความสัปปายะเหมาะสมในการปฏิบัติเป็นอย่างยิ่ง ทำให้สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวต่างชาติได้เป็นจำนวนมาก

ภาพที่ 2.17 อุโบสถวัดป่าถ้ำวัว จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ที่มา: ผู้วิจัย

ภาพที่ 2.18 ศาลาปฏิบัติธรรม วัดป่าถ้ำวัว สำหรับฟังธรรม นั่งสมาธิ และนอนสมาธิ

ที่มา: ผู้วิจัย

ภาพที่ 2.19 ช่วงการถามตอบตามอัธยาศัยในศาลาปฏิบัติธรรม วัดป่าถ้ำวัว

ที่มา: ผู้วิจัย

ภาพที่ 2.20 การเดินจงกรมขึ้นเขาในการปฏิบัติภาคบายของทุกวัน

ที่มา: ผู้วิจัย

ภาพที่ 2.21 นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติร่วมกันตักบาตรทุกเช้าในบริเวณศาลาปฏิบัติธรรม

ที่มา: ผู้วิจัย

ภาพที่ 2.22 ลำธารธรรมชาติที่ไหลผ่านวัดป่าถ้ำวัว ช่วยสร้างบรรยากาศสดชื่น ผ่อนคลาย
ที่มา: ผู้วิจัย

2.7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.7.1. งานวิจัยด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธ

เกียรติศักดิ์ ไชยพัฒนะพุกข (2564) ศึกษาเรื่อง “แนวทางการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ: กรณีศึกษา วัดป่าถ้ำวัว จังหวัดแม่ฮ่องสอน” ผลพบว่า วัดใช้ “หลักเมตตาธรรม” ทำให้นักท่องเที่ยวสัมผัสถึงความเมตตาและเรียนรู้ที่จะมอบความเมตตาให้ผู้อื่น การอยู่ร่วมกันใช้หลัก “สังคหวัตถุ 4” มีความเป็นกัลยาณมิตร สร้างความประทับใจให้นักท่องเที่ยวต่างชาติ การสอนใช้หลัก “ไตรสิกขา” และการจัดวัดใช้หลัก “สัปปายะ 7” การบริหารวัดแบ่งเป็นส่วนงานปฏิบัติงานภายในวัด ได้แก่ สถานที่ บุคลากร การจัดกิจกรรม การจัดทำแผนการท่องเที่ยว และการประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ส่วนภายนอกวัด ได้แก่ การประชาสัมพันธ์ของวัด การประสานงานการพัฒนาการท่องเที่ยว และการสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวในวัด

พระสุภาพร เตชธโร และนคร จันทราช (2564) ศึกษาเรื่อง “การส่งเสริมกระบวนการทางธรรมปฏิบัติแก่นักท่องเที่ยวของพระสงฆ์สายวัดป่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” ผลพบว่า ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อแรงจูงใจของนักท่องเที่ยว ได้แก่ สิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว การประชาสัมพันธ์ และสภาพแวดล้อม โดยคณะสงฆ์ได้พัฒนาวัดให้สะอาด ร่มรื่น เหมาะ

แก่การท่องเที่ยวเชิงธรรมะและการปฏิบัติธรรม รองรับนักท่องเที่ยวได้จำนวนมาก ถือเป็นจุดแข็งด้านการท่องเที่ยว สถานที่ส่วนใหญ่มีความพร้อมและเข้าถึงได้สะดวก พระสงฆ์สามารถให้บริการนักท่องเที่ยวได้ หากมีความรู้ความเข้าใจในธรรมะและมีปฏิปทาน่าเลื่อมใส รวมถึงการใช้สื่อประชาสัมพันธ์อย่างเหมาะสม จะช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้าสู่กระบวนการธรรมปฏิบัติ และส่งเสริมการท่องเที่ยวของพระสงฆ์สายวัดป่าให้มั่นคงยิ่งขึ้น

พระมหาพรชัย สิริวโร, พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี, ไข่มุก เหล่าพิพัฒนา และเพ็ญพรรณ เฟื่องฟูลอย (2563) ศึกษาเรื่อง “อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จังหวัดแม่ฮ่องสอน” ผลพบว่า อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในการท่องเที่ยวแบ่งเป็น 3 ระดับ ได้แก่ 1) อัตลักษณ์ทางกายภาพ เช่น เครื่องนุ่งห่ม บ้านเรือน สิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ 2) อัตลักษณ์ทางจิตใจ คือ แรงจูงใจจากศาสนาที่หล่อหลอมวิถีชีวิต เช่น การทำบุญ การเคารพผู้ใหญ่ 3) อัตลักษณ์ทางปัญญา ได้แก่ ภาษา การแพทย์พื้นบ้าน และการแก้ปัญหาในชุมชน แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในจังหวัดแม่ฮ่องสอน แบ่งเป็น 3 มิติ คือ 1) มิติกายภาพ เช่น การพุดจาไผระาะ การแต่งกายสุภาพ บ้านเรือนเป็นระเบียบ อาหารพื้นถิ่นสะอาด 2) มิติจิตใจ เช่น การอ่อนน้อม เคารพผู้ใหญ่ กลัวบาป และนิยมทำบุญ 3) มิติทางปัญญา เช่น การใช้ภาษาชนเผ่า การละเล่น การแพทย์พื้นบ้าน การอนุรักษ์วัฒนธรรม ปลูกฝังศีลธรรม และมีศูนย์การเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์

พระศรีสังคม ขยานวทุโธ (ธนาวันษ์) (2561) วิจัยเรื่อง “การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา : รูปแบบและเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวของวัดในสังคมไทย” ผลพบว่า การท่องเที่ยวเชิงพุทธในประเทศไทยมี 2 รูปแบบ คือ 1) วัดที่เน้นความงดงามของพุทธศิลป์ การทำบุญ ไหว้พระขอพร ใช้สื่อและสัญลักษณ์ร่วมสมัย เข้าถึงง่าย ได้รับความนิยมต่อเนื่อง จัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและประเพณีชุมชน และจัดการปฏิบัติภาวนา 2) วัดที่เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม ได้รับความสนใจจากทั้งชาวไทยและต่างชาติ มีการจัดการ 2 ระดับ คือ 1) ระดับบน มหาเถรสมาคมดูแลภาพรวมให้มีมาตรฐานในการปฏิบัติวิปัสสนาตามแนวสติปัฏฐานสูตร และ 2) ระดับปฏิบัติการ เจ้าสำนักมีบทบาทบริหารจัดการสำนัก ฝึกผู้นำรุ่นใหม่เพื่อประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติและสังคมโดยรวม

พระครูสังฆรักษ์วุฒิพงษ์ วุฒิวิโส (2561) วิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดในประเทศไทยเป็นแหล่งเรียนรู้เชิงพุทธเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอาเซียน” ผลพบว่า นักท่องเที่ยวอาเซียนนิยมมาวัดเพื่อแสวงหาความสงบ สวดมนต์ ทำสมาธิ ไหว้พระ ศึกษาธรรมะ ทำบุญ ชมพุทธศิลป์ และเช่าวัตถุมงคล วัดส่งเสริมการท่องเที่ยวโดย 1) พัฒนาอัตลักษณ์เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงพุทธที่สื่อสารเนื้อหาทางศิลปะ วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และหลักธรรม เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรง เข้าใจตนเองและอยู่ร่วมกับสังคมอย่างมีความสุข 2) พัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกภายในวัด 3) เพิ่มช่องทางการเข้าถึง 4) จัดการประชาสัมพันธ์ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากชุมชน ภาครัฐ เอกชน พร้อมพัฒนาบุคลากรที่มีความสามารถด้านภาษา (พระครูสังฆรักษ์วุฒิพงษ์ วุฒิวิโส, 2561)

2.7.2. งานวิจัยด้านพุทธวิธี

ณัชชรีย์ จิตต์พิทยกุล (2563) ศึกษาเรื่อง “การวิเคราะห์องค์ประกอบคุณลักษณะการบริการที่ดีของพนักงานต้อนรับบนเครื่องบิน บริษัทการบินไทย จำกัด (มหาชน)” ผลพบว่า 1) องค์ประกอบคุณลักษณะการบริการที่ดีที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด 3 ลำดับแรก คือ เห็นคุณค่าในน้ำใจที่ผู้อื่นมีต่อท่าน ให้ความสนใจเรื่องความปลอดภัยบนเครื่องบิน และ มีความสุขที่ได้ให้ผู้อื่นพอใจ 2) ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจคุณลักษณะ ประกอบด้วย 12 องค์ประกอบ คือ ความรับผิดชอบ ความฉลาดทางสังคม บุคลิกภาพ ความฉลาดทางวัฒนธรรม การให้ความสำคัญกับลูกค้า การช่วยเหลือผู้อื่น ทักษะการทำงาน มนุษย์สัมพันธ์ ความเป็นมืออาชีพ ความกระตือรือร้นในการให้บริการ การใส่ใจเรื่องการบริการที่ดี และเทคนิคการให้บริการ

พระมหาดนัยพัชร คมภิรตปญโญ (2562) วิจัยเรื่อง “อิทธิพลเรื่องบาปในอรรถกถาธรรมบทที่มีต่อสังคมไทย” ผลพบว่า อิทธิพลเรื่องบาปส่งผลต่อสังคมไทยใน 4 ด้าน คือ 1) ความเชื่อเรื่องผลของบาปทั้งในปัจจุบันและสัมปรายภพจากการฟังธรรมและการอุทิศกุศลตามประเพณี 2) การให้ทานแก่ผู้ล่งลับ โดยมีพื้นฐานจากเรื่องเปรตญาติของพระเจ้าพิมพิสาร 3) การสมาทานศีลของอุบาสกอุบาสิกาในพิธีกรรมทางศาสนา 4) การเจริญภาวนาในวันสำคัญเพื่อแสดงความกตัญญู ซึ่งมีต้นแบบจากผู้ประสบทุกข์ในพุทธกาล อย่างไรก็ตาม อิทธิพลเหล่านี้ในสังคมไทยร่วมสมัยมักเบี่ยงเบนจากแนวทางอรรถกถาธรรมบท อันมีสาเหตุส่วนหนึ่งจากกระแสพุทธพาณิชย์

ประพัฒน์ ศรีกุลกิจ (2561) ศึกษาเรื่อง “อิทธิพลความเชื่อเรื่องพระนิพพานที่มีผลต่อสังคมไทย” สรุปได้ว่า พระนิพพานในพระพุทธศาสนาเถรวาทคือภาวะจิตที่บรรลุนิพพานสูงสุดเป็นธรรมชาติที่หลุดพ้นจากตัณหา มีลักษณะสงบ เย็นสุข และอนัตตา คือภาวะพ้นทุกข์และดับกิเลสความว่างจากตัณหาและความยึดถือ “เป็นเราเป็นของเรา” ในสังคมไทยมีความเชื่อ 3 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มแรกเชื่อว่าพระนิพพานมีสถานที่อยู่เป็นเมืองแยกจากโลกมนุษย์ เป็นโลกวิญญานของผู้ทำความดีขั้นสูง ซึ่งสะท้อนวิถีความเชื่อแบบดั้งเดิมนับถือผีหรือวิญญานบรรพบุรุษ 2) กลุ่มที่สองเชื่อว่าพระนิพพานคือการดับสนิทของกิเลส เป็นภาวะจิตของพระอรหันต์ เมื่อบรรลุแล้วหมดสิ้นภพชาติไม่มีที่อยู่ เป็นความเชื่อที่สอดคล้องกับศรัทธาและปัญญาของพระพุทธศาสนาเถรวาท 3) กลุ่มที่สามเชื่อว่าพระนิพพานคือเมืองแก้ว เมืองสวรรค์บริสุทธิ์ของพระอรหันต์ เป็นที่อยู่อาศัยหลังนิพพาน มีอิทธิพลจากแนวคิดพระพุทธศาสนาเถรวาท

2.7.3. งานวิจัยด้านการบ่มเพาะพุทธวิธี

พระสิทธิชาติ สุภาจาโร (2564) ศึกษาวิธีการสอนวิปัสสนาภาวนาที่สำนักปฏิบัติธรรมวัดไร่เปิง (ตโปทาราม) จังหวัดเชียงใหม่ ผลพบว่า ผู้ปฏิบัติธรรมเกิดความรู้ความเข้าใจจาก 3 ทาง คือ สุตมยปัญญา คือปัญญาที่เกิดจากการฟังและการอ่าน เช่น การอบรมก่อนพิธีรับกรรมฐาน การชมการ

สาธิตวิธีปฏิบัติ การฟังทบทวนความรู้ และการตอบคำถามจากพระวิปัสสนาจารย์ในช่วงสอบอารมณ์ จินตมยปัญญา คือปัญหาที่เกิดจากการคิดพิจารณาและสอบถามข้อสงสัยในช่วงทบทวนความรู้และ สอบอารมณ์ ภาวนามยปัญญา คือปัญหาที่เกิดจากการฝึกปฏิบัติจริงในช่วงสาธิตและปฏิบัติรวมกลุ่ม และพัฒนาต่อเนื่องเมื่อฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง ภาวนามยปัญญาเป็นแหล่งเกิดปัญหาที่วัดร่ำเปิงให้ ความสำคัญที่สุด การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของวัดร่ำเปิงสอดคล้องกับหลักสติปัฏฐาน 4 อย่าง ครบถ้วน เน้นการรู้ชัดในอาการปัจจุบันของกายและใจ เพื่อให้เกิดปัญญาเห็นไตรลักษณ์ และพัฒนาสู่ ความรู้แจ้ง ปลอ่ยวางความยึดมั่นจนหลุดพ้นเข้าสู่พระนิพพาน ซึ่งเป็นภาวะหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง

พระราชปริยัติมุนี, พระมหาสุขสันต์ สุขวฑฺฒโน, และอยุษกร งามชาติ (2561) ศึกษา การพัฒนารูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธสู่การเปลี่ยนแปลงภายใน ผลพบว่า การจัดการ เรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงภายใน ใช้วิธีจัดให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์ฝึกภาวนา เช่น อานาปานสติ ภาวนา เมตตาภาวนา และมรณานุสติ ในสถานที่ธรรมชาติหรือป่าเขา คล้ายการธุดงค์ ซึ่งเป็น ประสบการณ์ที่ไม่คุ้นเคยและก่อให้เกิดความกลัวในตอนกลางคืน พร้อมกับฝึกการดำรงอยู่ด้วยวิธีแห่ง สติ เครื่องมือสำคัญในการจัดกระบวนการเรียนรู้ ได้แก่ การตั้งคำถามที่กระตุ้นให้เกิดการคิดใคร่ครวญ ภายใน เพื่อความตระหนักรู้ในตนเอง และการสนทนาและการถกเถียงด้วยเหตุผล ผลการวิจัยชี้ให้เห็น การเปลี่ยนแปลงใน 2 มิติ คือ มิติการสร้างความหมายใหม่ (meaning-making) ซึ่งเป็นการเรียนรู้ เพื่อปรับเปลี่ยนความคิดและความเชื่อ ผ่านการสะท้อนคิดทั้งในระดับเนื้อหาและกระบวนการ และมิติโลกทัศน์ที่พาบุคคลไปสู่การมองโลกในรูปแบบใหม่ เป็นการเปลี่ยนแปลงภายในลึกซึ้ง โดยการ สะท้อนกระบวนการทัศน์ว่า บุคคลคิด รับรู้ หรือรู้สึกอย่างไรและเพราะเหตุใด ทั้งนี้ การเปลี่ยนแปลง ภายในในระดับต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับความพร้อมและความมุ่งมั่นของแต่ละบุคคลในการเข้าร่วม กระบวนการเรียนรู้นั้น ๆ

บุญมี แก้วตา, พระบุญทรง ปุณฺณโร และพระครูปลัดณัฐพล จนฺทโก (2560) ศึกษา เรื่อง “แนวคิด วิธีการปฏิบัติและการสื่อสารทางพุทธิปัญญาของสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดเชียงใหม่” ผลพบว่า ทั้ง 4 สำนักใช้หลักแนวสติปัฏฐาน 4 โดยกำหนด พองหนอ – ยุบหนอ สืบต่อมาจากสำนัก ท่านมหาสีสยาตอ ประเทศพม่า แต่วิธีการปฏิบัติมีรายละเอียดต่างกัน วัดพระธาตุศรีจอมทองสอน ปฏิบัติด้วยสื่อบรรยายบรรยาย เน้นเรื่อง วิปัสสนาญาณ 16 ชั้น วัดร่ำเปิง (ตโปทาราม) เน้นการ พิจารณาปัญญาเจตสิก ศูนย์ปฏิบัติธรรมตาดังเล้ง เน้นการกำหนดพองหนอ-ยุบหนอ และสำนัก ปฏิบัติธรรมนิโรธารามเน้นการปฏิบัติตนอยู่ในศีล ภาวนา สมาธิ ด้านรูปแบบการสื่อสารให้เกิดพุทธิ ปัญญานั้นทุกสำนักใช้การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน การเทศนาบรรยายธรรม การใช้หนังสือธรรมะ และคู่มือการปฏิบัติธรรม และการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ สื่อโซเชียลมีเดีย เฟสบุ๊ก ไลน์ และเว็บไซต์

พระมหาสิงห์ณรงค์ สิรินทรเมธี, พระวิมาน คมภิรปญฺโณ, เอกชัย ศรีบุรินทร์, เกียรติ ศักดิ์ บุตรราช, และนายไชยสิทธิ์ อุดมโชคนามอ่อน (2560) ศึกษาเรื่อง “การพัฒนาจิตใจและ

ปัญญาของพระสงฆ์สายวัดป่าเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” พบว่า รูปแบบและกระบวนการจัดการเรียนรู้ของวัดประกอบด้วย 3 ประการ คือ 1) เรียนรู้ด้วยการทัศนศึกษา (learning by seeing) โดยให้ผู้มาเยือนได้เรียนรู้หลักการทางพระพุทธศาสนาที่ถูกต้องผ่านวิถีธรรมชาติและวิถีแห่งวัฒนธรรม โดยใช้สื่อธรรมชาติและสื่อธรรมชาติเป็นเครื่องมือ เพื่อให้เกิดความสงบและปรับฐานคิดในการมองชีวิตและสิ่งรอบตัว 2) เรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ (learning by doing) เช่น การเจริญสมาธิภาวนา และการปฏิบัติสติปัฏฐาน 4 เพื่อให้จิตใจสงบ 3) เรียนรู้ด้วยวิธีสร้างเครือข่าย (learning by networking) คือการสร้างสังคมแห่งกัลยาณมิตร ซึ่งนำไปสู่การแลกเปลี่ยนความรู้ การสนทนา และการลงมือปฏิบัติกิจกรรมร่วมกันกับชุมชนและสังคม เพื่อก่อให้เกิดความยั่งยืนใน 4 มิติ ได้แก่ การพัฒนาจิตใจของผู้ปฏิบัติหรือนักท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง การเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมไทย ความยั่งยืนของกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และเครือข่ายทางสังคมที่ส่งเสริมการพัฒนาในด้านอื่น ๆ ของผู้ปฏิบัติ ในกระบวนการสื่อสารมีการใช้สื่ออย่างเรียบง่าย ได้แก่ สื่อบุคคล สื่อธรรมชาติ สื่อเชิงวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรม รวมถึงสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อมวลชนแขนงต่าง ๆ โดยกระบวนการสื่อสารคุณค่าและการพัฒนาจิตใจของนักท่องเที่ยวแบ่งเป็น 2 มิติหลัก คือ การสื่อสารเชิงพุทธที่มุ่งให้ผู้ฟังรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ สามารถตรองและเห็นผลของการปฏิบัติ และการสอนให้เข้าใจหลักการทางพระพุทธศาสนาและหลักการอยู่ร่วมกันในสังคม

2.7.4. งานวิจัยด้านการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ

พระศราวุธ ยาวิชัย (ตปสโณ) (2566) ศึกษาเรื่อง “แนวความคิดของชาวต่างชาติที่มีต่อศาสนาพุทธ” ผลพบว่า ชาวต่างชาติมีความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนามาจากหลายที่ และร่วมปฏิบัติธรรมโดยสนใจแต่หลักคำสอนของพระพุทธองค์และหลักการปฏิบัติ ไม่สนใจพิธีกรรม ชาวต่างชาติตั้งใจฝึกสมาธิมาก และหลังจากฝึกเสร็จแล้วจะจับกลุ่มพูดคุยแลกเปลี่ยนและยกประเด็นข้อสงสัยต่าง ๆ ขึ้นมาสอบถาม เหตุผลที่ชาวต่างชาติสนใจคำสอนและหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนาเพราะเป็นความจริงตามธรรมชาติที่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยตัวเอง อีกทั้งเป็นศาสนาแห่งการปฏิบัติที่ผู้ลงมือปฏิบัติเท่านั้นจึงจะเข้าถึงความจริงในคำสอนของพระพุทธองค์

พระสมุห์เกียรติกร กิตติเวที และ นายศุภกร ณ พิกุล (2566) ศึกษาเรื่อง “การศึกษาแนวทางการเผยแผ่ธรรมแก่ชาวต่างชาติของพระนิสิต วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย” พบว่า แนวทางการเผยแผ่ธรรมแก่ชาวต่างชาติมี 4 ประการ ได้แก่ 1) การเตรียมความพร้อมของผู้เผยแผ่: ต้องเข้าใจพระธรรมวินัยอย่างลึกซึ้ง เป็นแบบอย่างที่ดี และมีทักษะภาษาเพื่ออธิบายธรรมะได้ชัดเจน ตอบคำถามได้ตรงประเด็น 2) การเลือกเนื้อหาและวิธีการนำเสนอ: ควรใช้ธรรมะที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย อธิบายด้วยอุปมา และเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ หลีกเลี่ยงเนื้อหาที่อิงความเชื่อหรือพิธีกรรม เน้นการปฏิบัติจริงเพื่อให้เข้าใจธรรมะที่เป็นนามธรรมได้อย่างเป็นรูปธรรม 3) การกำหนดจุดมุ่งหมายของ

เนื้อหา: ควรกำหนดเป้าหมายชัดเจน เพื่อให้การสื่อสารและการติดตามผลมีประสิทธิภาพ 4) การวิเคราะห์บริบทของผู้รับธรรม ผู้เผยแพร่ควรเข้าใจวัฒนธรรม ความเชื่อ และวิถีคิดของชาวต่างชาติ เพื่อนำเสนอธรรมะให้สอดคล้องกับแต่ละกลุ่มเป้าหมาย อุปสรรคสำคัญ คือ ความแตกต่างทางวัฒนธรรมและความเชื่อ ซึ่งอาจทำให้การสื่อสารธรรมะได้ผลไม่เต็มที่ หากไม่ปรับเนื้อหาและวิธีการให้เหมาะสม

ชยันต์ บุญพิโย, นิเทศ สนั่นนารี, สุนทร สายคำ และพระอธิการบุญช่วย โชติวโธ (2564) ศึกษาเรื่อง “รูปแบบเผยแพร่พุทธธรรมด้วยภาษาอังกฤษของสำนักปฏิบัติธรรมนานาชาติในประเทศไทย” โดยศึกษาจากสำนักปฏิบัติธรรม 10 แห่ง พบว่า ภาษาอังกฤษมีความสำคัญในการเผยแพร่ธรรม หากผู้ฝึกอบรมใช้ภาษาอังกฤษได้จะได้รับมอบหมายให้นำปฏิบัติตามกำหนดเวลา แต่ถ้าจำเป็นจะใช้ล่ามที่มีความรู้ด้านธรรมและปฏิบัติ นอกจากนี้ยังเชิญชาวต่างชาติที่มีประสบการณ์มาช่วยสอนและบรรยายเสริม การสอนเน้นใช้ภาษากายและการสาธิต เช่น การนั่งสมาธิ เดินจงกรม การบริหารอิริยาบถ การทำวัตร และการแผ่เมตตา มีการสอบอารมณ์และเปิดโอกาสให้ซักถาม มีการใช้สื่อมัลติมีเดีย จัดสถานที่ให้เหมาะสม (สัปปายะ) และจัดกิจกรรมพิธีตามวัฒนธรรมไทย เช่น ทำบุญ ตักบาตร บายศรีสู่ขวัญ มอบคู่มือปฏิบัติธรรมสำหรับผู้ผ่านการอบรม เพื่อใช้ปฏิบัติเองต่อไป โดยรูปแบบของแต่ละสำนักจะคล้ายคลึงกัน

Thongmalai, S. & Intongpan, P. (2020) ศึกษาเรื่อง “รูปแบบการอบรมสมาธิที่เหมาะสมสำหรับสังคมวัฒนธรรมของชาวอเมริกัน” พบว่า ในสหรัฐอเมริกามีแนวปฏิบัติสมาธิหลัก 4 แนวทาง คือ โกเอ็นก้า หมู่บ้านพลัม ชัมบาลา และการฝึกจิตปริมาตร (TM) โดยใช้หลักสัปปายะ 4 เป็นกรอบวิเคราะห์ ได้แก่ 1) สถานที่ การอบรมระยะสั้นควรจัดในที่ที่เข้าถึงได้ง่าย ส่วนการอบรมระยะยาวควรใช้ที่ที่สงบ 2) อาหาร โกเอ็นก้าเน้นศีล 8 รับประทาน 2 มื้อ สำนักอื่นให้ 3 มื้อ และมีเพียงชัมบาลาที่อนุญาตเนื้อสัตว์ 3) บุคลากร ทุกแนวมีการอบรมครูอย่างเป็นระบบ เช่น หมู่บ้านพลัมใช้พระสงฆ์ที่ผ่านการรับรอง ส่วน TM และชัมบาลา มีหลักสูตรสอนครูโดยเฉพาะ ผู้สอนควรมีเมตตาอดทน และมีประสบการณ์ปฏิบัติจริง 4) วิธีการสอน โกเอ็นก้า เน้นเวทนานุปัสสนาและพิธีรับศีล 8 อธิบายหลักธรรมตามธรรมชาติ หมู่บ้านพลัมเน้นสติในชีวิตประจำวัน โดยมีพิธีกรรมแต่ไม่บังคับ ชัมบาลาเน้นลมหายใจ ไม่ห้ามตาเพื่อลดความง่วง ไม่สอนพิธีกรรมทางศาสนา ส่วน TM ไม่มีพิธีกรรมหรือเรื่องความเชื่อ เน้นการวิจัยทางวิทยาศาสตร์และใช้มนตราภาวนาเงียบ ๆ ผู้วิจัยสรุปไว้ว่าการอบรมสมาธิควรมุ่งเทคนิคการปฏิบัติ หลีกเลี่ยงเนื้อหาศาสนาและประเด็นอ่อนไหว

อภิญา ชูตระกูล (2562) ศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางส่งเสริมการปฏิบัติธรรมของชาวต่างชาติที่วัดรำเปิง (ตโปทาราม)” พบว่า วัดรำเปิงใช้การสอนสติปัฏฐาน 4 เป็นภาษาอังกฤษ มุ่งเน้นการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง มีการสอบอารมณ์ทุกวัน โดยเน้นหลักธรรม อาทิ อิทธิบาท 4 อินทรีย์ 5 ชั้น 5 อายุตนะ 12 วิปัสสนาภูมิ 6 และโพธิปักขิยธรรม 37 ผู้ปฏิบัติเริ่มจากการเข้าถึงพระรัตนตรัย กราบสติปัฏฐาน 4 และฝึกสติในการทำกิจกรรม เช่น เดินจงกรม นั่งสมาธิ โดยสอบอารมณ์

และซักถามพระอาจารย์ได้ ทั้งนี้มีการใช้หุ่นจำลองเป็นอุปกรณ์เสริมการสอน ผลวิจัยพบว่า ผู้เข้าร่วมรู้สึกผ่อนคลายทั้งความคิด อารมณ์ และรู้สึกสงบนิ่งภายใน ไม่มีปัญหาด้านที่พักเนื่องจากมีกฎพร้อมห้องน้ำในตัว เพิ่มความเป็นส่วนตัวและความสะดวก ข้อเสนอแนะคือ ควรมีป้ายประชาสัมพันธ์สามภาษา (ไทย อังกฤษ จีน) ควรมีอาหารรสจัดในทุกมื้อ ผู้เข้าร่วมควรเตรียมใจให้เปิดรับการปฏิบัติ และไม่ต้องเกรงกลัวการซักถาม ทั้งยังควรเคารพวัฒนธรรมและจารีตของวัด

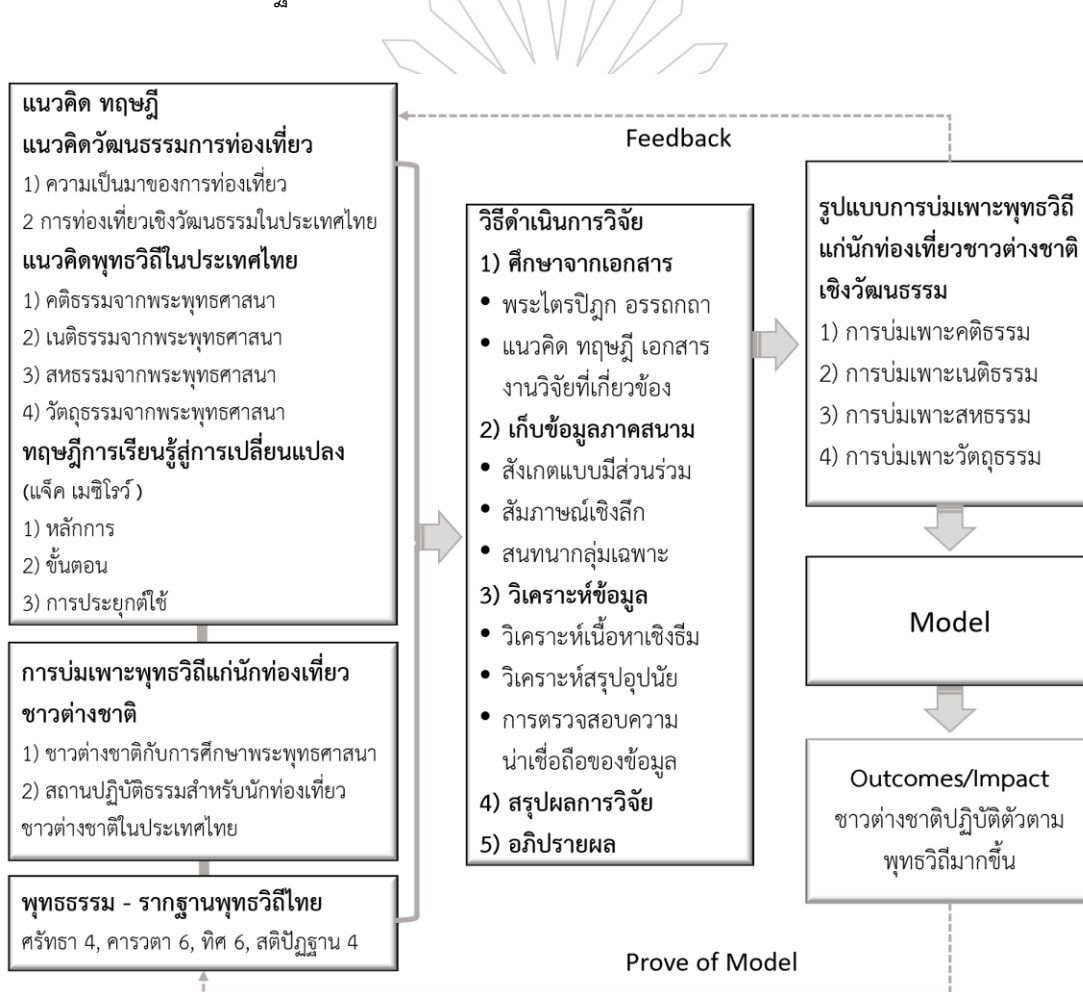
เบญจวรรณ วงศ์ชูแก้ว (2560) ศึกษาเรื่อง “รูปแบบการอบรมอานาปานสติแก่ชาวต่างชาติ: กรณีศึกษาสวนโมกขพลาราม” ผลพบว่า ผู้เข้าอบรมชาวต่างชาติมีความพึงพอใจในระดับ “พึงพอใจมาก” โดยเฉพาะด้านหลักธรรมและบรรยายภาสที่เอื้อต่อการภาวนา ผู้วิจัยเสนอแนวทางพัฒนาใน 5 ด้าน ได้แก่ 1) หลักสูตรและกิจกรรม ควรจัดลำดับกิจกรรมใหม่ เช่น หลังฝึกโยคะควรให้นั่งสมาธิแทนการฟังธรรม และปรับเวลาเดินจงกรมจาก 20:00 น. เป็น 17:00 น. เพื่อความปลอดภัย 2) สื่อการสอน ควรปรับปรุงคุณภาพเสียงเทปบรรยายของท่านพุทธทาสภิกขุ เลือกเนื้อหาที่เหมาะสมกับยุคสมัย จัดทำคู่มือภาษาอังกฤษตลอด 10 วัน และมีการบรรยายสดเพิ่มเติม 3) บุคลากรผู้สอน ควรมีความรู้ธรรมะลึกซึ้ง มีคุณธรรม เข้าใจวิถีตะวันตก และสื่อสารภาษาอังกฤษได้ 4) การบริหารจัดการ ควรมีโครงสร้างองค์กร คู่มือปฏิบัติงาน และประชุมทีมงานสม่ำเสมอ พร้อมอธิบายชีวิตเรียบง่ายในวัดอย่างชัดเจน 5) สิ่งอำนวยความสะดวก ควรมีเครื่องนอนสำรองห้องอาบน้ำมิดชิด ศาลาปฏิบัติธรรมที่ยกระดับ ดัดพัฒน์ ประตูหน้าต่าง เพิ่มแสงสว่าง และมีระบบความปลอดภัยตามมาตรฐานสากล

พระนิพนธ์ โสภโณ (2559) ศึกษาเรื่อง “พุทธวิธีในการปฏิบัติต่อบุคคลต่างศาสนา” ผลพบว่า พระพุทธศาสนาเผยแผ่โดยใช้เหตุผลและศีลธรรมตามหลักสากล ให้เสรีภาพในการนับถือศาสนา ยอมรับความแตกต่างทางศาสนา และสอนให้ปฏิบัติต่อบุคคลต่างศาสนาด้วยความยุติธรรม เคารพ และไม่เบียดเบียน หากได้รับข้อมูลความเชื่อใหม่ควรพิจารณาด้วยเหตุผลโดยยึดความจริง ไม่ด่วนตัดสินว่าตนถูกเสมอ หากเกิดความขัดแย้งควรใช้เหตุผลในการอธิบาย ไม่โต้ตอบด้วยความโกรธ คำสอนของพระพุทธศาสนาเผยแผ่ผ่านวัฒนธรรมหลากหลายโดยไม่ขัดแย้งกับประเพณีดั้งเดิม หากไม่ก่อความเดือดร้อน และส่งเสริมให้อาชนะความขัดแย้งด้วยคุณธรรมและความเมตตา

สรุป จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมดพบว่า มีการศึกษาด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธโดยเน้นการบริหารจัดการวัด มีงานวิจัยเกี่ยวกับวิธียุทธศาสตร์เผยแพร่พุทธวิธีผ่านการลงมือปฏิบัติและการทดสอบผลด้วยตนเอง มีการศึกษาวิธีการจัดการอบรมปฏิบัติธรรมในหลายวัดในประเทศไทยและต่างประเทศ รวมถึงศึกษาคุณสมบัติของผู้สอนที่เหมาะสม อย่างไรก็ตาม ยังไม่พบการศึกษาที่รวบรวมและนำเสนอรูปแบบการเผยแผ่พุทธวิธีเชิงวัฒนธรรมสำหรับนักท่องเที่ยวต่างชาติในแต่ละด้านอย่างเป็นระบบ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเหล่านี้จะเป็นพื้นฐานความรู้สำคัญสำหรับการศึกษาค้นคว้า

2.8. กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการศึกษาเรื่อง “รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม” นี้ผู้วิจัยได้ศึกษาพุทธวิถีในประเทศไทยตามกรอบวัฒนธรรมของกระทรวงวัฒนธรรมเดิม พ.ศ. 2495 เพื่อให้ได้เนื้อหาเหมาะสมกับบริบทประเทศไทยมากที่สุด ศึกษาการเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์จากศาสตร์ทางตะวันตกคือ ทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงของ แจ็ค เมซิโรว์ (Jack Mezirow) อันเป็นศาสตร์แห่งการเปลี่ยนแปลงของผู้ใหญ่ และศึกษาหลักพุทธธรรมที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาที่ครอบคลุมทั้งด้านปริยัติและปฏิบัติ คือ หลักศรัทธา 4 หลักการวตา 6 หลักทศ 6 และหลักสติปัฏฐาน 4 อันเป็นคตินธรรมที่เป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทย และสร้างเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 2.23 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ในบทนี้ ผู้วิจัยอธิบายวิธีการดำเนินการวิจัยตามลำดับ คือ รูปแบบการวิจัย เครื่องมือในการเก็บข้อมูลและการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ วิธีการรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลวิจัย การเรียบเรียงและนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.1. รูปแบบการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยใช้การวิจัยภาคสนาม (field work) ร่วมกับการวิจัยเชิงเอกสาร (documentary research) ภายใต้แนวทางของปรากฏการณ์วิทยา (phenomenology) (Creswell, 2013) ซึ่งมุ่งเน้นการศึกษาประสบการณ์ตรงที่เกี่ยวข้องกับการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรมจากมุมมองบนฐานความรู้ สังคม และวัฒนธรรมของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อวิเคราะห์ข้อมูล เรียบเรียง และนำเสนอ

3.1.1. การศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร

ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลจากเอกสารจากแหล่งต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1) **เอกสารปฐมภูมิ** คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติ เนื่องในโอกาสพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พุทธศักราช 2562 (45 เล่ม) และพระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล 91 เล่ม ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย (2558)

2) **เอกสารทุติยภูมิ** คือ ปกรณวิเสส ตำราวิชาการ วารสารวิชาการ ดุษฎีนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ งานวิจัย บทความในเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้อง ทั้งในภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

ขอบเขตเนื้อหาที่ศึกษา คือ แนวคิดวัฒนธรรมการท่องเที่ยว แนวคิดพุทธวิถีในประเทศไทย ทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงของ แจ็ค เมซิโรว์ (Jack Mezirow) การบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ และหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธวิถีในประเทศไทย คือ หลักศรัทธา 4 หลักการวาทา 6 หลักทศ 6 และหลักสติปัญญา 4 เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์การบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม อันมุ่งศึกษาใน 4 ประเด็น คือ 1) การบ่มเพาะพุทธวิถีเชิงจิตธรรมในเรื่องของ กรรม ภพภูมิ สังสารวัฏ ไตรลักษณ์ และนิพพาน 2) การบ่มเพาะพุทธวิถีเชิงเนติธรรม ในเรื่องจารีตประเพณีการปฏิบัติต่อสถาบันทางสังคม ขนบประเพณีการปฏิบัติต่อผู้อยู่ในภพภูมิอื่น และพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา 3) การบ่มเพาะพุทธวิถีเชิงสหธรรมในเรื่องมารยาทการ

ปฏิบัติตนในวัด และการต้อนรับวิถีพุทธ 4) การบ่มเพาะพุทธวิถีเชิงวัฒนธรรมในเรื่องพุทธสถาน และพระพุทธรูป

3.1.2. การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพภาคสนาม

ผู้วิจัยศึกษาและเก็บข้อมูลจาก 2 สถานที่ คือ

1) สวนโมกขนิมิตนาชาติ สวนโมกขพลาราม อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่ให้การอบรม “อานาปานสติ” แก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติทุกเดือนอย่างต่อเนื่องยาวนานกว่า 36 ปี

2) วัดป่าคำว้า อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่ให้การอบรมปฏิบัติธรรมแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมากกว่า 20 ปี และมีจำนวนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเข้ามามากที่สุดถึงเดือนละ 2000 คน

ผู้วิจัยเลือกสองวัดนี้เป็นพื้นที่ที่ศึกษาอย่างเฉพาะเจาะจง เพื่อถอดบทเรียนแห่งความสำเร็จทั้งในมิติการจัดการอบรมที่ต่อเนื่องยาวนาน และมิติการดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้าร่วมอบรมได้เป็นจำนวนมาก

การเก็บข้อมูลภาคสนามมี 3 วิธี คือ

1) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participation observation) โดยผู้วิจัยเข้าไปสังเกตและร่วมปฏิบัติธรรมในพื้นที่ที่ศึกษาร่วมกับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้วยตนเอง คือ ที่สวนโมกขนิมิตนาชาติระหว่างวันที่ 29 ตุลาคม – 13 พฤศจิกายน พ.ศ. 2567 และที่วัดป่าคำว้าระหว่างวันที่ 23 พฤศจิกายน – 4 ธันวาคม พ.ศ. 2567

2) การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) จากเจ้าอาวาส พระอาจารย์ที่สอนชาวต่างชาติ บุคลากร และอาสาสมัครของวัด นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่เข้าร่วมปฏิบัติธรรมของทั้งสองสถานที่ รวมถึงผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้อง เป็นการเลือกแบบเฉพาะเจาะจงเพื่อค้นหาบุคคลที่มีประสบการณ์ตรงจริง ๆ ซึ่งเป็นวิธีที่ทำให้ผู้วิจัยสามารถเจาะลึกถึงเนื้อหาของข้อมูลและเก็บรายละเอียดของบริบทที่เกี่ยวข้องได้ครบถ้วน โดยเป็นการสัมภาษณ์แบบต่อหน้าและทางออนไลน์ (Zoom, WhatsApp) ในระหว่างวันที่ 6 ตุลาคม – 20 ธันวาคม พ.ศ. 2567

3) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (focus group discussion) เพื่อรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากผู้มีความรู้และประสบการณ์ตรงทางด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการเปลี่ยนแปลง และด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม รวมถึงเพื่อยืนยันหรือปรับปรุงองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยจัดขึ้นทางออนไลน์ (Zoom) ในวันที่ 13 มกราคม พ.ศ. 2568 เวลา 09:00 – 11:30 น.

รวมขอบเขตเวลาการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพภาคสนามทั้งหมด คือ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2567- 13 มกราคม พ.ศ. 2568

3.2. เครื่องมือในการเก็บข้อมูลและการตรวจคุณภาพของเครื่องมือ

3.2.1. แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล คือ แบบบันทึกการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 หัวข้อใหญ่ ดังนี้

1) การท่องเที่ยวเชิงพุทธและสภาพทั่วไป ได้แก่ การเดินทางมาที่วัด ช่องทางการติดต่อ และการให้การต้อนรับของวัด การแต่งกายขณะเข้าร่วมปฏิบัติธรรม สภาพที่พักสำหรับการนอนและ เวลานอน อาหารและการรับประทานอาหาร สภาพห้องน้ำและห้องอาบน้ำ กิจกรรมในชีวิตประจำวัน อื่น ๆ สภาพสถานที่โดยรวม และสภาพอากาศขณะปฏิบัติธรรม

2) สภาพการบ่มเพาะพุทธวิถียุคใหม่ ได้แก่ กิจกรรมที่ใช้ในการอบรมและความยืดหยุ่นในการ เลือกกิจกรรม เนื้อหาธรรมที่ใช้อบรม อุปกรณ์ที่ใช้ในการอบรม คุณลักษณะและจำนวนของอาจารย์ ผู้สอน และบุคลากรในวัด และ สถานที่ที่ใช้ในการอบรมและสิ่งอำนวยความสะดวก

3) นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติกับการศึกษาพระพุทธศาสนา ได้แก่ จำนวนนักท่องเที่ยว ชาวต่างชาติที่ร่วมปฏิบัติ ทั้งเพศชาย และเพศหญิง และวัยโดยเฉลี่ย สภาพการมีส่วนร่วมในแต่ละ กิจกรรม ทศนคติและความตั้งใจในการเรียนรู้และฝึกปฏิบัติ ความเปลี่ยนแปลงที่สามารถสังเกตและ รับรู้ได้ ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปฏิบัติธรรมชาวต่างชาติด้วยกันเอง ลักษณะความสัมพันธ์ ระหว่างผู้ปฏิบัติธรรมชาวต่างชาติกับผู้สอนและบุคลากร และ ข้อสังเกตอื่น ๆ

3.2.2. การตรวจคุณภาพของแบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม

1) ผู้วิจัยออกแบบ “แบบบันทึกการสังเกตแบบมีส่วนร่วม” ตามข้อมูลที่ต้องการได้ตาม วัตถุประสงค์ของการวิจัย และแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

2) ตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของแบบร่วมกับอาจารย์ที่ปรึกษา

3) ตรวจสอบหา “ดัชนีความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา” ของเครื่องมือ (Content Validity Index, CVI) โดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน คือ ดร. ชมพูนุช ช่างเจริญ, รศ.ดร. วุฒินันท์ กันทะเตียน และ ดร. เสน่ห์ เดชะวงศ์ โดยใช้มาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) 4 ระดับ มีเกณฑ์การประเมิน ดังนี้

4 หมายถึง มีความเที่ยงและความสอดคล้องมาก

3 หมายถึง ค่อนข้างมีความเที่ยงและความสอดคล้อง ควรปรับปรุงเล็กน้อย

2 หมายถึง มีความเที่ยงและความสอดคล้องบางส่วน ควรปรับปรุง

1 หมายถึง ไม่มีความเที่ยงและความสอดคล้อง

ค่า I-CVI แต่ละข้อ = จำนวนผู้เชี่ยวชาญที่ให้ 3 หรือ 4 ในแต่ละข้อ / จำนวนผู้เชี่ยวชาญ ทั้งหมด คือ 3 ท่าน โดยใช้เกณฑ์ผ่าน คือ 0.8 ขึ้นไป ผลปรากฏว่า ทุกข้อได้ค่า 1.0 สามารถนำไปใช้ได้

ค่า S-CVI ทั้งฉบับ = จำนวนข้อที่ผู้เชี่ยวชาญทุกท่านให้ 3 หรือ 4 / จำนวนข้อทั้งหมด คือ 21 ข้อ โดยเกณฑ์ที่ผ่าน คือ 0.8 ขึ้นไป ผลปรากฏว่า จำนวนข้อที่ผู้เชี่ยวชาญทุกท่านให้ 3 หรือ 4 มี 21 ข้อจาก 21 ข้อ คิด S-CVI = 1.0 แบบสังเกตนี้จึงผ่านเกณฑ์ความเที่ยงตรงตามเนื้อหาและนำไปใช้ได้

4) นำแบบสังเกตแบบมีส่วนร่วมที่สมบูรณ์ส่งคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และได้รับการอนุมัติในวันที่ 24 กันยายน พ.ศ. 2567

3.2.3. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล คือ “แบบสัมภาษณ์เชิงลึก” โดยแบ่งเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 ข้อคำถามเกี่ยวกับการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ และการบ่มเพาะเชิงวัฒนธรรม 4 ด้าน คือ คติธรรม เนติธรรม สหธรรม และวัตถุธรรม

ตอนที่ 3 ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะ

3.2.4. การตรวจคุณภาพของแบบสัมภาษณ์เชิงลึก

1) ผู้วิจัยสร้าง “แบบสัมภาษณ์เชิงลึก” เพื่อใช้เป็นกรอบในการสัมภาษณ์ โดยพัฒนาคำถามสัมภาษณ์จากการ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ประเด็นการสัมภาษณ์เป็นไปตามวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดที่ตั้งไว้

2) ผู้วิจัยแปลแบบสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นภาษาอังกฤษสำหรับใช้สัมภาษณ์ชาวต่างชาติ

3) อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจทานและแก้ไขแบบสัมภาษณ์ทั้งสองภาษาจนเห็นชอบตรงกัน

4) ตรวจสอบหา “ดัชนีความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา” ของเครื่องมือ (Content Validity Index, CVI) โดยผู้เชี่ยวชาญ 5 รูป/คน แบ่งเป็นกลุ่มตรวจภาษาไทย 3 รูป/คน คือ พระราชวินัย วชิรเมธี, ดร., ดร. ชมพูนุช ช้างเจริญ, และ รศ.ดร. วุฒินันท์ กันทะเตียน กลุ่มตรวจภาษาอังกฤษ 2 คน คือ ดร. เสน่ห์ เดชะวงศ์ และ รศ. ดร. บรู๊ค เซดเน็ค (Brooke Schedneck) โดยใช้มาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) 4 ระดับ โดยมีเกณฑ์การประเมินเช่นเดียวกับแบบสังเกตอย่างมีส่วนร่วม

5) ผู้วิจัยแก้ไขปรับปรุงคำถามตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญร่วมกับอาจารย์ที่ปรึกษา

6) ส่งแบบสัมภาษณ์เชิงลึกที่สมบูรณ์ให้คณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และได้รับการอนุมัติในวันที่ 24 กันยายน พ.ศ. 2567

3.3. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม” มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญรวมทั้งสิ้น 45 รูป/คน แบ่งเป็นผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึก 39 รูป/คน และ

ผู้เชี่ยวชาญร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ 6 รูป/คน โดยดำเนินการตามแนวทางปรากฏการณ์วิทยาที่ใช้การเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) ทั้งหมด เพื่อค้นหาบุคคลที่มีประสบการณ์ตรงจริง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ (ชาย โพธิ์สิตา, 2564, หน้า 117)

3.3.1. เกณฑ์การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1) เป็นผู้มีประสบการณ์ตรงในบทบาทใดบทบาทหนึ่งใน 3 ข้อต่อไปนี้

(1) เกี่ยวข้องกับการจัดการอบรม การให้การอบรม หรือการดูแลนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติผู้เข้ารับการอบรมที่สวนโมกขนิมิตานาชาต หรือที่วัดป่าถ้ำวัว

(2) เป็นนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่เข้าอบรมปฏิบัติธรรมที่สวนโมกขนิมิตานาชาต หรือวัดป่าถ้ำวัว ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2567 แล้วอย่างน้อย 9 คืน โดยเลือกให้มีประเทศที่มาหลากหลาย

(3) เป็นผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญด้านการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่ชาวต่างชาติ ด้านการเปลี่ยนแปลง หรือด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

2) สามารถสื่อสารได้ด้วยภาษาไทย หรือภาษาอังกฤษ

3) มีความสนใจในการให้ข้อมูลสำหรับงานวิจัย

3.3.2. ผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึก

ผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึกรวมทั้งสิ้น 39 รูป/คน ประกอบด้วย 3 ฝ่าย คือ ฝ่ายผู้จัดการอบรม 14 รูป/คน ฝ่ายนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติผู้รับการอบรม 22 คน และฝ่ายผู้ทรงคุณวุฒิ 3 รูป/คน จำนวนผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นไปตามแนวทางปรากฏการณ์วิทยา (Creswell, 2013, pp. 78, 81)

1) ฝ่ายผู้จัดการอบรม 14 รูป/คน

จากสวนโมกขนิมิตานาชาต ประกอบด้วย ประธานกรรมการธรรมทานมูลนิธิ ผู้ประสานงานการอบรม พระอาจารย์ ธรรมวิทยากร และอาสาสมัคร รวม 7 รูป/คน เป็นชาวไทย 4 รูป/คน ชาวเยอรมัน 1 คน ชาวอังกฤษ 1 รูป ชาวเกาหลีใต้ 1 รูป

จากวัดป่าถ้ำวัว ประกอบด้วย เจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาสต่างประเทศ พระอาจารย์อาสาสมัคร และผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดแม่ฮ่องสอน รวม 7 รูป/คน เป็นชาวไทย 5 รูป/คน ชาวเยอรมัน 2 รูป/คน

ต่อไปผู้วิจัยจะกล่าวถึงกลุ่มนี้โดยรวมว่า “ผู้จัดการอบรม”

2) ฝ่ายนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ 22 คน

จากสวนโมกขนิมิตานาชาต 11 คนมาจาก 10 ประเทศ คือ เยอรมนี (2 คน) ออสเตรเลีย แคนาดา มาเลเซีย เนเธอร์แลนด์ อังกฤษ สวิตเซอร์แลนด์ สหรัฐอเมริกา อิตาลี และออสเตรีย เป็นหญิง 3 คน ชาย 8 คน

จากวัดป่าถ้ำวัว 11 คน มาจาก 11 ประเทศ คือ เยอรมนี สาธารณรัฐเช็ก จีน สเปน ออสเตรีย เม็กซิโก อาเซอร์ไบจาน เนเธอร์แลนด์ รัสเซีย สหรัฐอเมริกา และเดนมาร์ก เป็นหญิง 7 คน ชาย 4 คน

สรุปรวม นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่ให้สัมภาษณ์เชิงลึกจากทั้งสองวัด 22 คน มาจาก 18 ประเทศ คือ เยอรมนี (3) เนเธอร์แลนด์ (2) สหรัฐอเมริกา (2) อุรุกวัย แคนาดา มาเลเซีย อังกฤษ สวิสเซอร์แลนด์ อิตาลี ออสเตรีย สาธารณรัฐเช็ก จีน สเปน ออสเตรีย เม็กซิโก อาเซอร์ไบจาน รัสเซีย และ เดนมาร์ก คน เป็นหญิง 10 คน เป็นชาย 12 คน

3) ฝ่ายผู้ทรงคุณวุฒิให้สัมภาษณ์เชิงลึก 3 รูป/ คน

(1) พระพรหมพัชรญาณมุนี ดร. (ฌอน ซิเวอร์ตัน ชยสาร) ประธานมูลนิธิปัญญา ประทีป บ้านไร่ทอสี จังหวัดนครราชสีมา เดิมเป็นชาวอังกฤษ ได้รับพระราชทานสัญชาติไทยเป็นกรณี พิเศษในปี พ.ศ. 2563

(2) รศ.ดร. บรู๊ค เชดเน็ค (Brooke Schedneck) อาจารย์แผนกศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยไรต์ ประเทศสหรัฐอเมริกา ชาวอเมริกัน ผู้เขียนหนังสือ Thailand's International Meditation Centers

(3) นาย โจ คัมมิงส์ (Joe Cummings) ชาวอเมริกัน ผู้เขียนหนังสือนำเที่ยวประเทศไทย เรื่อง The Meditation Temples of Thailand: A Guide (1990) และ Lonely Planet Thailand (2005)

3.3.3. ผู้เชี่ยวชาญร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ

จำนวนผู้เชี่ยวชาญร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะรวม 6 รูป/คน แบ่งเป็น 3 กลุ่มตามความเชี่ยวชาญ เพื่อให้ครอบคลุมเนื้อหาของการวิจัย ดังนี้

1) ผู้เชี่ยวชาญด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวต่างชาติ 4 รูป/คน

(1) พระมหาเกรียงไกร สิริวิฑฒโน (เพ็ชสังคาค) หัวหน้าภาควิชาภาษาตะวันตก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

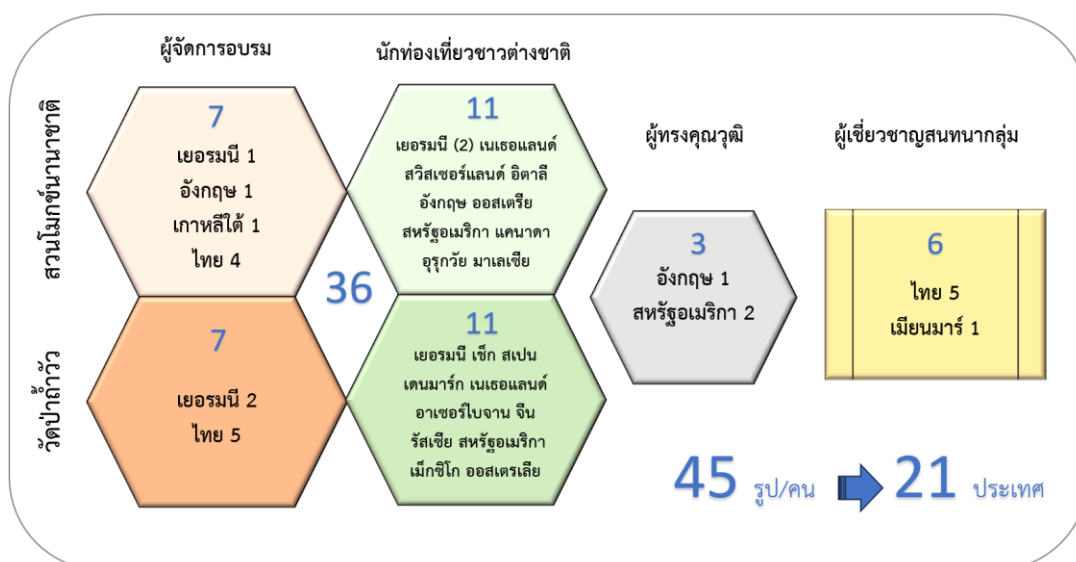
(2) รศ.ดร. สานุ มัทธนาคุณุญ ผู้อำนวยการหลักสูตรดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (หลักสูตรนานาชาติ) วิทยาลัยพุทธศาสน์นานาชาติ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(3) พระเนมินดา, ดร. (Venerable Nemeinda) พระอาจารย์ วิทยาลัยพุทธศาสน์นานาชาติ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ชาวเมียนมาร์

(4) ลิกขมานาธัมมมาถ, ดร. (ดร.กาญจนา สุทธิกุล) ประธานกรรมการมูลนิธิพุทธสาวิกา

2) ผู้เชี่ยวชาญด้านการเปลี่ยนแปลง 1 คน คือ ดร. พจนารถ ชีบังเกิด ประธานกรรมการ และผู้ก่อตั้ง Jimi The Coach Group โค้ชชีวิตมืออาชีพผู้มีชื่อเสียงและเป็นที่เชื่อถือในประเทศไทย

3) ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม 1 คน คือ นาย อนุศักดิ์ วิริยะศิริพงษ์
มัคคุเทศก์อาชีพ บริษัท Ayutthaya Boat & Travel, ETC และ Octopus Travel
ผู้วิจัยสรุปจำนวนผู้ให้ข้อมูลสำคัญในงานวิจัยครั้งนี้ทั้งหมดได้ ดังภาพ

ภาพที่ 3.1 จำนวนและประเทศที่มาของผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัย

3.4. วิธีการรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง“รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม” มีวิธีการเก็บข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อใช้ตรวจสอบข้อมูลที่มาจากวิธีการต่างกัน (ตรวจสอบสามเส้า) โดยมีขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งหมด ดังนี้

3.4.1. การศึกษาจากเอกสาร

1) เอกสารชั้นปฐมภูมิ ศึกษาจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติ เนื่องในโอกาสพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พุทธศักราช 2562 (45 เล่ม) และพระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล 91 เล่ม ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย (2558)

2) เอกสารชั้นทุติยภูมิ ทบทวนวรรณกรรม แนวคิด ทฤษฎี จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ เช่น ปรกรณ์วิเสส ตำราวิชาการ วารสารวิชาการ ดุษฎีนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ งานวิจัย บทความในเว็บไซต์ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนข้อมูลสถิติที่รวบรวมไว้โดยหน่วยงานราชการ สถาบันการศึกษา หรือแหล่งข้อมูล ซึ่งเป็นที่ยอมรับ เว็บไซต์ต่างๆ ทั้งในภาษาไทย และภาษาอังกฤษ

3) **สร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย** โดยนำข้อมูลทั้งหมดที่ได้มาวิเคราะห์จัดแบ่งเนื้อหาตามหัวข้อที่ศึกษา กำหนดขอบเขต และสร้างเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยร่วมกับอาจารย์ที่ปรึกษา

4) **จัดสร้างเครื่องมือวิจัย** ผู้วิจัยสร้างแบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม และแบบสัมภาษณ์เชิงลึก ตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือด้วยการหาค่า CVI และพัฒนาจนได้เครื่องมือวิจัยที่สมบูรณ์

5) **จริยธรรมการวิจัยในมนุษย์** นำเสนอต่อคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และได้รับการอนุมัติในวันที่ 24 กันยายน พ.ศ. 2567

3.4.2. การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพภาคสนาม

1) **หนังสือขออนุญาต** ขอหนังสือจากสาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เพื่อใช้ติดต่อขออนุญาตใช้สถานที่เพื่อเก็บข้อมูล เข้าสังเกตแบบมีส่วนร่วม และสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญสำหรับงานวิจัย

2) **ติดต่อขออนุญาตจากเจ้าของสถานที่** โดยการใช้การโทรศัพท์ไปที่วัดป่าถ้ำวัว และเข้าพบประธานกรรมการธรรมทานมูลนิธิด้วยตัวเองที่สวนโมกข์นานาชาติ และนัดหมายวันเวลาลงพื้นที่

3) **ลงเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยตนเอง** เมื่อถึงสถานที่แล้ว เข้ารายงานตัวกับเจ้าของสถานที่และผู้ช่วยประสานงานการเก็บข้อมูล สร้างความคุ้นเคยและเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป้าหมายก่อนเริ่มลงมือเก็บข้อมูล

(1) **การสังเกตแบบมีส่วนร่วม** ผู้วิจัยเข้าร่วมอบรมอานาปานสติร่วมกับนักท่องเที่ยวนานาชาติที่สวนโมกข์นานาชาติ ในระหว่างวันที่ 29 ตุลาคม - 13 พฤศจิกายน พ.ศ. 2567 และที่วัดป่าถ้ำวัว ในระหว่างวันที่ 23 พฤศจิกายน - 4 ธันวาคม พ.ศ. 2567 แสดงบทบาทนักวิจัยที่มีส่วนร่วมที่ทำได้เป็นผู้สังเกต โดยเฝ้าดูเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามปกติและคลี่คลายไป โดยเล่นเป็น 2 บทบาทสลับกันไประหว่างผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรมและนักวิจัย ผู้วิจัยสังเกตเรื่องราวตามหัวข้อในแบบสังเกตที่สร้างไว้ และบันทึกข้อมูลโดยย่อในสมุดโน้ตภาคสนามแบบวันต่อวัน เมื่อมีข้อสงสัยจากการสังเกต ผู้วิจัยนำไปสอบถามผู้จัดการอบรมในเวลาที่เหมาะสม ผู้วิจัยตรวจสอบข้อมูลให้ครบถ้วนและเพียงพอตามหัวข้อที่ศึกษาก่อนออกจากพื้นที่

(2) **การสัมภาษณ์เชิงลึก** ผู้วิจัยแนะนำตัวเองกับบุคคลเป้าหมายและอธิบายงานวิจัยที่ศึกษา บอกถึงวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ และให้ข้อมูลเกี่ยวกับจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์เพื่อขอความร่วมมือในการให้ข้อมูล จากนั้นนัดหมายวันเวลา และวิธีการสัมภาษณ์ล่วงหน้า เมื่อถึงวันนัด ผู้วิจัยมาตามกำหนดเวลา แนะนำตัวเองอีกครั้ง ขออนุญาตบันทึกเสียงสัมภาษณ์โดยใช้แอปพลิเคชัน Smart Record ในโทรศัพท์มือถือ ใช้เวลาประมาณ 1.5 - 2 ชั่วโมงต่อคน บรรยายภาคเป็นการสนทนาอย่างเป็นธรรมชาติ มีโครงสร้างและจุดมุ่งหมายชัดเจนตามแบบสัมภาษณ์ที่สร้างไว้ ใช้คำถามเพื่อเก็บรายละเอียดอย่างยืดหยุ่น หากมีคำตอบที่ไม่ชัดเจน ผู้วิจัยจะซักถามต่อเพื่อให้ได้กระจ่างชัดทันที

ผู้วิจัยพยายามเจาะลึกไปถึงความหมายของประสบการณ์ และพยายามเข้าใจบริบททางสังคม วัฒนธรรมของผู้ให้สัมภาษณ์ รวมทั้งความรู้สึก และผลกระทบของปรากฏการณ์ในแต่ละคนด้วย ก่อนจบการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยตรวจสอบความครบถ้วนของผลการสัมภาษณ์ตามหัวข้อที่ศึกษา

(3) **การสนทนากลุ่มเฉพาะ** เป็นการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญหลายคนพร้อมกัน คือวันที่ 13 มกราคม พ.ศ. 2568 เวลา 09:00 – 11:30 น. ผ่านแอปพลิเคชัน zoom มีขั้นตอน คือ 1) ทำหนังสือเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ นัดหมายวันเวลาล่วงหน้า 2) ผู้วิจัยนำข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และสัมภาษณ์เชิงลึก มาวิเคราะห์เนื้อหาเชิงธีมเบื้องต้น และเตรียมเอกสารสรุปเนื้อหาให้กับผู้เข้าร่วม 3) เตรียมกำหนดการ ประเด็นคำถามในการสนทนา รวมถึงลิงค์ และรหัสการเข้าร่วมสนทนาในแอปพลิเคชัน zoom โดยจัดส่งให้ผู้เข้าร่วมสนทนาก่อนวันนัดหมายหนึ่งอาทิตย์ 4) จัดเตรียมและทดสอบความพร้อมของอุปกรณ์สำหรับแอปพลิเคชัน zoom 5) ผู้วิจัยดำเนินการสนทนากลุ่มเฉพาะด้วยตนเอง เริ่มด้วยการทักทายและแนะนำตัว ขออนุญาตใช้เครื่องมืออัดเสียง ให้ผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่านแนะนำตัวเองสั้น ๆ จากนั้นผู้วิจัยยกประเด็นขึ้นมาถามโดยให้ทุกคนมีส่วนร่วมตอบอย่างทั่วถึง และทุกคนสามารถแสดงความรู้และโต้ตอบกันและกันได้ ผู้วิจัยตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนของผลการสนทนากลุ่มเฉพาะก่อนกล่าวปิดการสนทนา

3.4.3. การสรุปข้อมูล

- 1) ผู้วิจัยปรับปรุงและเติมเต็มการวิเคราะห์ข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทั้งหมดร่วมกับอาจารย์ที่ปรึกษา สรุปองค์ความรู้เกี่ยวกับ “รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม” และสร้างเป็นรูปแบบ (model)
- 2) นำเสนอผลการวิจัยในการสัมมนาวิจัยนิพนธ์ (public hearing) เพื่อรับฟังข้อคิดเห็น คำแนะนำ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้เข้าร่วมสัมมนา ในวันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ. 2568
- 3) ปรับปรุงแก้ไขงานวิจัยตามคำแนะนำของผู้ร่วมสัมมนาร่วมกับอาจารย์ที่ปรึกษา
- 4) นำเสนองานวิจัยฉบับสมบูรณ์และสอบป้องกันวิทยานิพนธ์ วันที่ 6 สิงหาคม พ.ศ. 2568

3.5. การวิเคราะห์ข้อมูลวิจัย

ผู้วิจัยใช้เทคนิควิธีในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มเฉพาะ โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงธีม และการวิเคราะห์สรุปอุปนัย รวมถึงการเสริมสร้างความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.5.1. การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงธีม

ผู้วิจัยจัดเก็บไฟล์เสียงที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มเฉพาะให้เป็นระเบียบและทำชุดข้อมูลสำรองเก็บไว้ในที่ปลอดภัย จากนั้นถอดข้อมูลออกมาเป็นเอกสารโดย

พยายามรักษาความเป็นธรรมชาติและอารมณ์ความรู้สึกให้ได้มากที่สุด แปลข้อมูลที่เป็นภาษาอังกฤษออกเป็นภาษาไทยอย่างระมัดระวัง หากเป็นคำสำคัญจะวงเล็บคำภาษาอังกฤษไว้ จากนั้นเริ่มการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงธีม (Thematic content analysis) (Braun, V. & Clarke, V., 2022) โดยมีขั้นตอน ดังนี้

1) **ผู้วิจัยอ่านข้อมูลหลาย ๆ รอบ** พร้อมทั้งทบทวนบันทึกภาคสนามรายวัน เพื่อให้เข้าใจอย่างลึกซึ้ง เสมือนว่าได้ประสบกับปรากฏการณ์นั้นด้วยตนเอง (immersion)

2) **ค้นหาและจัดข้อมูลเป็นกลุ่มและใส่รหัสเบื้องต้น** (initial coding) เพื่อแยกเก็บเป็นกลุ่มตามความหมาย ความคิด หรือนัยสำคัญ โดยวิเคราะห์ทั้งเนื้อหาที่ปรากฏตามตัวอักษร และความหมายที่แฝงเร้นอยู่ในข้อมูลนั้น

3) **วิเคราะห์หาความสัมพันธ์ของรหัสต่าง ๆ** ที่มีเนื้อหาเชื่อมโยงกันในด้านต่าง ๆ เช่น ปรากฏการณ์ สาเหตุ บริบท และ ผลลัพธ์ เป็นต้น รวบรวมจดหมายเพื่อจัดกลุ่มเป็นธีม สังเคราะห์เป็นธีมหลักที่สะท้อนออกมาเป็นรูปแบบ (axial coding)

4) **ตรวจสอบความสอดคล้องของธีมกับข้อความในรหัส** ปรับเปลี่ยนแก้ไขให้เหมาะสมที่สุดเพื่อให้เป็นข้อค้นพบในแต่ละหัวข้อที่ศึกษา คือ วัฒนธรรมการท่องเที่ยว การบ่มเพาะพุทธวิถิแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ และการบ่มเพาะเชิงวัฒนธรรม 4 ด้าน คือ คติธรรม เนติธรรม สหธรรม และวัตรธรรม (theme construction)

5) **กำหนดชื่อที่กระชับและชัดเจนให้แก่ธีม** พร้อมอธิบายแต่ละธีมในเชิงปรากฏการณ์ และให้เชื่อมโยงกับคำถามวิจัย

6) **นำเสนอผลวิเคราะห์ในรูปแบบการบรรยายที่ชัดเจน** พร้อมยกตัวอย่างข้อความจริงจากข้อมูลสัมภาษณ์เพื่อยืนยันข้อค้นพบ และเชื่อมโยงกับวรรณกรรมและพุทธธรรมที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์พื้นฐานในการจัดหมวดหมู่ข้อมูล และนำเสนอผลในลักษณะพรรณนาวิเคราะห์ (descriptive analysis)

3.5.2. การวิเคราะห์สรุปอุปนัย

ผู้วิจัยสร้างข้อสรุปอุปนัย (inductive Reasoning) เพื่อแสดงความเชื่อมโยงระหว่างตัวแปรในประเด็นที่ศึกษาแต่ละข้อ โดยหาลักษณะร่วมของรูปธรรมจำนวนหนึ่งเพื่อทำข้อสรุปว่ารูปธรรมเหล่านั้นมีลักษณะอย่างไรหรือมีแบบแผนอย่างไร โดยมีขั้นตอนดังนี้

1) **นำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์เนื้อหาเชิงธีมตามหัวข้อที่ศึกษา** คือ วัฒนธรรมการท่องเที่ยว การบ่มเพาะพุทธวิถิแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ การบ่มเพาะพุทธวิถิแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้านคติธรรม เนติธรรม สหธรรม และวัตรธรรม (ได้ทำแล้วในหัวข้อ 3.5.1 การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงธีม) ตรวจสอบอ่านธีมเหล่านั้นหลาย ๆ รอบ

2) **วิเคราะห์หาลักษณะร่วมและลักษณะต่างของข้อมูลในแต่ละประเด็น** คือ การบ่มเพาะพุทธิวิธีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติในวัฒนธรรม 4 ด้าน คือ คติธรรม เนติธรรม สหธรรม และวัตรธรรม เพื่อทำข้อสรุปให้เกิดความคิดรวบยอดของแต่ละด้าน

3) **วิเคราะห์หาลักษณะโดยองค์รวม**ของการบ่มเพาะพุทธิวิธีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม เพื่อสร้างข้อสรุปอุปนัยในเรื่องรูปแบบการบ่มเพาะพุทธิวิธีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม

4) **ตรวจสอบความถูกต้อง** ความเหมาะสม และความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ เพื่อสรุปเป็นที่ยืนยันหรือปรับแก้องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

3.5.3. การเสริมสร้างความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย

เพื่อเสริมสร้างความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย (**trustworthiness**) ผู้วิจัยใช้แนวคิดของลินคอล์น และ กูบา (Lincoln & Guba, 1985, pp. 288-327) ใน 4 องค์ประกอบ ดังนี้

1) ความน่าเชื่อถือ (**credibility**) ใช้วิธีการ ดังนี้

(1) **การตรวจสอบข้อมูลร่วมกับผู้ให้ข้อมูล (member checking)** โดยตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลโดยตรงทันทีหากได้คำตอบที่ไม่ชัดเจน และหลังจากวิเคราะห์สรุปข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยส่งสาระสำคัญไปตรวจสอบกับทั้งสองวัด เพื่อยืนยันความถูกต้องและลดความคลาดเคลื่อนให้มน้อยที่สุด

(2) **การตรวจสอบสามเส้าจากวิธีการเก็บข้อมูลหลากหลาย (method triangulation)** คือมีการเปรียบเทียบข้อมูลจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มเฉพาะ หากมีประเด็นที่ขัดแย้งกัน ผู้วิจัยจะหาข้อมูลและสอบถามเพิ่มเติมเพื่อความเข้าใจอย่างชัดเจน

2) **ความสามารถประยุกต์ใช้ (transferability)** ผู้วิจัยได้บรรยายบริบทสถานที่ของกลุ่มตัวอย่างอย่างละเอียดครบถ้วน เพื่อให้ผู้อื่นสามารถประเมินความเหมาะสมในการประยุกต์ใช้ได้

3) **ความตรวจสอบได้ (dependability)** ผู้วิจัยบันทึกกระบวนการวิจัยในเล่มอย่างเป็นระบบ เพื่อให้สามารถตรวจสอบได้ ข้อมูลดิบทั้งหมดถูกจัดเก็บในรูปแบบเอกสารและไฟล์เสียงเพื่อความโปร่งใสในการตรวจสอบ

4) **ความไว้วางใจได้ (confirmability)** ผลการวิจัยเกิดจากข้อมูลจริง ไม่ได้ถูกบิดเบือนด้วยความลำเอียงหรือความเชื่อส่วนตัวของผู้วิจัย มีวิธีการ คือ

(1) **การตรวจสอบสามเส้าจากข้อมูลหลายแหล่ง (data source triangulation)** ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากบุคคลที่มีบทบาทต่างกันในบริบทของการปฏิบัติธรรมของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ นั่นคือ ผู้จัดการอบรม นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติผู้รับการอบรม และผู้ทรงคุณวุฒิที่ไม่ได้

อยู่ในวัดที่ศึกษา รวมทั้งข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อช่วยให้ได้ภาพรวมที่ครอบคลุมและเข้าใจปรากฏการณ์ได้ดีขึ้นจากมุมมองที่หลากหลาย

(2) การยกคำให้สัมภาษณ์จริงมาอ้างอิง ผู้วิจัยยกคำให้สัมภาษณ์มาอ้างอิงหลังจากที่สรุปข้อมูลในแต่ละประเด็นย่อยทุกครั้ง เพื่อให้ผู้อ่านเห็นว่า ข้อค้นพบเกิดจากข้อมูลจริง

3.6. การเรียบเรียงและการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่รวบรวมได้ทั้งหมดมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ เพื่อคัดสรรข้อมูลที่ต้องการ นำมาตีความหมาย จัดข้อมูลเป็นกลุ่ม เชื่อมโยงความสัมพันธ์ สร้างข้อสรุปและคำตอบตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ จากนั้นนำเสนอแบบพรรณนาวิเคราะห์ (descriptive analysis) จัดคำให้สัมภาษณ์ลงในตารางตามประเด็นย่อย เพื่อใช้แสดงสนับสนุนข้อสรุปของผู้วิจัย สร้างแผนภาพเพื่อสรุปรวบยอดในประเด็นใหญ่ และสร้างรูปแบบ (model) เพื่อตอบปัญหาการวิจัย และเพื่อให้เป็นไปตามจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ ผู้วิจัยใช้รหัสแทนชื่อในการนำเสนอคำให้สัมภาษณ์ ดังนี้

ตารางที่ 3.1 รหัสและความหมายของผู้ให้สัมภาษณ์ในการวิจัย

รหัส	ความหมาย
SM	สวนโมกข์นานาชาติ
TW	วัดป่าถ้ำวัว
O	ผู้จัดการอบรม พระอาจารย์ ผู้สอน อาสาสมัคร
T	นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ
EX	ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์เชิงลึก
FD	ผู้เชี่ยวชาญร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ
ตัวเลข	เลขประจำตัวของผู้ให้สัมภาษณ์

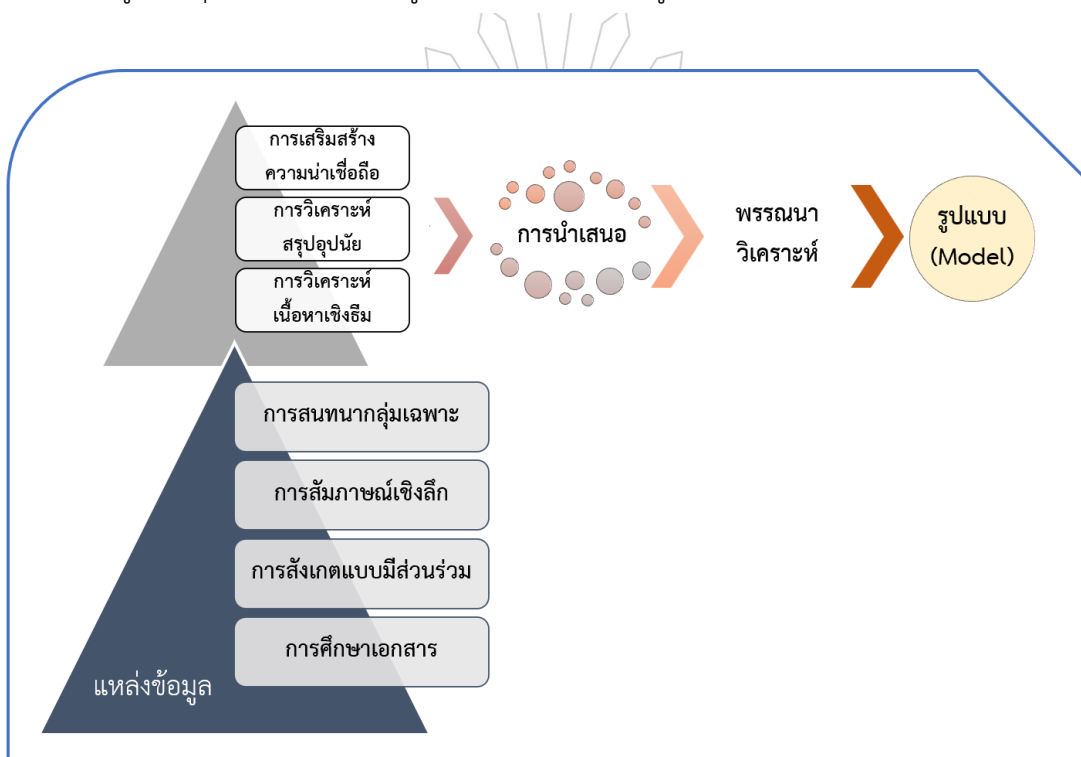
ตัวอย่างการอ่านรหัสของผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัย

SMO1	หมายถึง สวนโมกข์นานาชาติ ผู้จัดการอบรม หมายเลข 1
SMT1	หมายถึง สวนโมกข์นานาชาติ นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ หมายเลข 1
TWO1	หมายถึง วัดป่าถ้ำวัว ผู้จัดการอบรม หมายเลข 1
TWT1	หมายถึง วัดป่าถ้ำวัว นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ หมายเลข 1
EX1	หมายถึง ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์เชิงลึก หมายเลข 1
FD1	หมายถึง ผู้เชี่ยวชาญร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ หมายเลข 1

การนำเสนอรายงานการวิจัยจัดเป็น 5 บท คือ

- บทที่ 1 บทนำ
- บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย
- บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล
- บทที่ 5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยสรุปการวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอข้อมูลการวิจัยเป็นภาพได้ ดังนี้

ภาพที่ 3.2 สรุปวิธีดำเนินการวิจัย

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การวิจัยภาคสนามร่วมกับการวิจัยเชิงเอกสารภายใต้แนวทางปรากฏการณ์วิทยา มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีวัฒนธรรมการท่องเที่ยว 2) เพื่อศึกษาการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ 3) เพื่อสร้างรูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม 4) เพื่อนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม เก็บข้อมูลจากการวิจัยเอกสาร การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มเพาะ ใช้หลักการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงธีมและการวิเคราะห์สรุปอุปนัย รวมถึงการเสริมสร้างความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย แสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามตามประเด็น ดังนี้

4.1 แนวคิดวัฒนธรรมการท่องเที่ยว

- 4.1.1 วัฒนธรรมการท่องเที่ยวจากการศึกษาเอกสาร
- 4.1.2 วัฒนธรรมการท่องเที่ยวจากการศึกษาภาคสนาม
- 4.1.3 สรุปแนวคิดวัฒนธรรมการท่องเที่ยว

4.2 การบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ

- 4.2.1 นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติกับการศึกษาพระพุทธศาสนา
- 4.2.2 การอบรมอานาปานสติสำหรับชาวต่างชาติที่สวนโมกขนิมิตนาชาติ
- 4.2.3 การปฏิบัติธรรมที่วัดป่าอ้อบัว
- 4.2.4 สรุปผลการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ

4.3 รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้านคตินิยม

- 4.3.1 การบ่มเพาะความเชื่อเรื่องกรรม
- 4.3.2 การบ่มเพาะความเชื่อเรื่องภพภูมิและสังสารวัฏ
- 4.3.3 การบ่มเพาะความเชื่อเรื่องไตรลักษณ์
- 4.3.4 การบ่มเพาะความเชื่อเรื่องนิพพาน
- 4.3.5 สรุปรูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้านคตินิยม

4.4 รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้านเนติธรรม

- 4.4.1 การบ่มเพาะจารีตประเพณีการปฏิบัติต่อสถาบันทางสังคม
- 4.4.2 การบ่มเพาะขนบประเพณีการปฏิบัติต่อผู้อยู่ในภพภูมิอื่น

4.4.3 การบ่มเพาะพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา

4.4.4 สรุปรูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิธีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้านเนติธรรม

4.5 รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิธีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้านสธรรม

4.5.1 การบ่มเพาะมารยาทการปฏิบัติตนในวัด

4.5.2 การบ่มเพาะการต้อนรับวิถีพุทธ

4.5.3 สรุปรูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิธีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้านสธรรม

4.6 รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิธีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้านวัตรธรรม

4.6.1 การบ่มเพาะเรื่องพุทธสถาน

4.6.2 การบ่มเพาะเรื่องพระพุทธรูป

4.6.3 สรุปรูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิธีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้านวัตรธรรม

4.7 สรุปการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้รหัสแทนชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ในการนำเสนอคำให้สัมภาษณ์ เพื่อให้เป็นไปตามหลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ โดยมีรหัสและความหมายดังแสดงในตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1 รหัสและความหมายของผู้ให้สัมภาษณ์ในการวิจัย

รหัส	ความหมาย
SM	สวนโมกชนานาชาติ
TW	วัดป่าอ้อว้าว
O	ผู้จัดการอบรม พระอาจารย์ ผู้สอน อาสาสมัคร
T	นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ
EX	ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์เชิงลึก
FD	ผู้เชี่ยวชาญร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ
ตัวเลข	เลขประจำตัวของผู้ให้สัมภาษณ์

ตัวอย่างการอ่านรหัสของผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัย

SMO1 หมายถึง สวนโมกชนานาชาติ ผู้จัดการอบรม หมายเลข 1

SMT1 หมายถึง สวนโมกชนานาชาติ นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ หมายเลข 1

TWO1 หมายถึง วัดป่าอ้อว้าว ผู้จัดการอบรม หมายเลข 1

TWT1 หมายถึง วัดป่าอ้อว้าว นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ หมายเลข 1

EX1 หมายถึง ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์เชิงลึก หมายเลข 1

FD1 หมายถึง ผู้เชี่ยวชาญร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ หมายเลข 1

4.1. แนวคิดวัฒนธรรมการท่องเที่ยว

4.1.1. วัฒนธรรมการท่องเที่ยวจากการศึกษาเอกสาร

“การท่องเที่ยว” มีความหมายหลากหลาย จากแนวคิดขององค์การสหประชาชาติ และ ศิริ ฮามโพธิ์ (UN Tourism, 2024; ศิริ ฮามโพธิ์, 2543, หน้า 19) สรุปได้ว่า เป็นปรากฏการณ์ทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ เกี่ยวกับการเดินทางออกจากถิ่นที่อยู่อาศัยตามปกติ เพื่อวัตถุประสงค์ส่วนตัวหรือธุรกิจ สร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ปกติไม่เคยพบกัน เกิดการเผชิญหน้าวัฒนธรรมแตกต่าง และเป็นพฤติกรรมของกลุ่มคนที่ต้องการผ่อนคลายความตึงเครียดในชีวิตประจำวัน

วัฒนธรรมการท่องเที่ยวคือ ค่านิยมทางสังคมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่เป็นมาตรฐาน พฤติกรรมซึ่งบุคคลเรียนรู้ทีละน้อยจากการเติบโตในสังคมหนึ่ง ผู้วิจัยศึกษาวัฒนธรรมการท่องเที่ยวทั้งในโลกตะวันตกและในประเทศไทย โดยอ้างอิงงานของ บุญยสฤษฎ์ อเนกสุข (2559, หน้า 2-4), พรสวรรค์ มโนพัฒนะ (2547), อรรวรรณ ศรีอุดม (2543), วริณารัฐ พัทธกษวศ์วาน (2565) และศึกษาการเดินทางท่องเที่ยวในพระพุทธศาสนาจากพระไตรปิฎก สรุปผลได้ ดังนี้

1) การท่องเที่ยวในโลกตะวันตกและการท่องเที่ยวในประเทศไทย

วัฒนธรรมการท่องเที่ยวในโลกตะวันตกเริ่มจากการเดินทางไปค้าขายแลกเปลี่ยนสิ่งของ การแสวงบุญ การรักษาโรค และการเยี่ยมญาติ ก่อนจะพัฒนาเป็นกิจกรรมเพื่อพักผ่อนและแสวงหาประสบการณ์ใหม่ในหมู่ชนชั้นสูง ภายหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรม การคมนาคมสะดวกขึ้น ทำให้คนทั่วไปสามารถท่องเที่ยวได้มากขึ้น แนวคิดการท่องเที่ยวทางเลือกใหม่เกิดขึ้นในทศวรรษ 1980 และกลายเป็นรากฐานของแนวคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ยุคการท่องเที่ยว 4.0 ใช้เทคโนโลยีสนับสนุนการเข้าถึงข้อมูลที่รวดเร็วและเสมือนจริง ส่งผลให้นักท่องเที่ยวสามารถเลือกประสบการณ์ตามความต้องการเฉพาะบุคคล พร้อมกับคาดหวังบริการที่มีคุณภาพสูงขึ้น

ในประเทศไทย การท่องเที่ยวเริ่มจากความต้องการเปลี่ยนอากาศของชนชั้นสูงและคณะมิชชันนารีในสมัยรัชกาลที่ 3 เมื่อโครงสร้างพื้นฐานพัฒนาและรัฐส่งเสริมอย่างจริงจัง การท่องเที่ยวจึงเติบโตจนกลายเป็นอุตสาหกรรมเศรษฐกิจที่สำคัญ แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเริ่มได้รับความนิยมในช่วง พ.ศ. 2530–2540 สอดคล้องกับกระแสโลกด้านความยั่งยืน และในยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี รัฐบาลไทยได้ส่งเสริมการท่องเที่ยวด้วยเทคโนโลยีควบคู่กับการใช้วัฒนธรรมและอัตลักษณ์ไทยเพื่อพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลวัฒนธรรมการท่องเที่ยวในโลกตะวันตกและในประเทศไทยมาเรียบเรียงใหม่และจัดแสดงเป็นตารางเปรียบเทียบตามเวลาสำคัญ ดังนี้

ตารางที่ 4.2 พัฒนาการของแนวคิดการท่องเที่ยวในโลกตะวันตกและประเทศไทย

(ที่มา: ผู้วิจัย)

ช่วงเวลา	การท่องเที่ยวในโลกตะวันตก	การท่องเที่ยวในประเทศไทย
ก่อนการปฏิวัติ อุตสาหกรรม (ค.ศ. 1760/พ.ศ. 2303)	การท่องเที่ยวในกลุ่มชนชั้นสูง เพื่อ พักผ่อน ดาอากาศ และแสวงหา ประสบการณ์ (Grand Tour)	รัชกาลที่ 3 (พ.ศ. 2367-2394) การท่องเที่ยวแบบ Grand Tour พบในวงกษัตริย์ เริ่มมีชาว ต่างประเทศมาเพื่อเปลี่ยนอากาศ
ค.ศ. 1850 (พ.ศ. 2393) ยุค 1.0	การท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนของชน ชั้นกลางและแรงงานเริ่มแพร่หลาย	
ค.ศ. 1910 (พ.ศ. 2453 สมัยรัชกาลที่ 6) ยุค 2.0	-ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวเริ่ม แพร่หลายผ่านสื่อ -มีองค์กรสากลส่งเสริมการตลาด	เริ่มมีธุรกิจการท่องเที่ยว กรม รถไฟหลวงจัดตั้งกองโฮเทลและ บ้านพัก
หลัง ค.ศ. 1932 (พ.ศ. 2475 สมัยรัชกาลที่ 7)	-คนสามารถวางแผนท่องเที่ยวได้ -การเดินทางขยายจากท้องถิ่นสู่ ต่างประเทศ	การท่องเที่ยวเริ่มขยายสู่ประชาชน ทั่วไป ใช้เป็นเครื่องมือพัฒนาประเทศ
หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ค.ศ. 1945 (พ.ศ. 2488)	การท่องเที่ยวของมวลชน กลายเป็นเครื่องมือฟื้นฟูเศรษฐกิจ ในประเทศกำลังพัฒนา	องค์การสหประชาชาติส่งเสริม กิจกรรมการท่องเที่ยวในไทย
ค.ศ. 1977 (พ.ศ. 2520) ยุค 3.0	ธุรกิจการท่องเที่ยวเติบโตอย่าง รวดเร็ว ความพึงพอใจของ นักท่องเที่ยวกลายเป็นเป้าหมาย หลัก จุดมุ่งหมายของนักท่องเที่ยว คือการพักผ่อน	แผนส่งเสริมการท่องเที่ยวถูกรวม ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520- 2524)
ค.ศ. 1978 (พ.ศ. 2521)		เมืองพัทยาเป็นแหล่งพักผ่อนของ ทหารอเมริกัน
หลัง ค.ศ. 1980 (พ.ศ. 2523)	เอกชนเริ่มส่งเสริมการท่องเที่ยว ทางเลือก ที่คำนึงถึงชาวบ้านและมี จรรยาบรรณนักท่องเที่ยว	
หลัง ค.ศ. 1987 (พ.ศ. 2530)	แนวคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เริ่มแพร่หลาย องค์การ WTO เสนอมาตรฐาน จรรยาบรรณด้านการท่องเที่ยว	การท่องเที่ยวไทยเน้นมิติ ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม มากขึ้น

ช่วงเวลา	การท่องเที่ยวในโลกตะวันตก	การท่องเที่ยวในประเทศไทย
ค.ศ. 2013 (พ.ศ. 2556) เป็นต้นมา ยุค 4.0	- แนวคิด Smart Tourism Destination - เทคโนโลยีให้ข้อมูลหลายมิติ รวดเร็วและเสมือนจริง - นักท่องเที่ยวตัดสินใจตามความต้องการเฉพาะตัว - นักท่องเที่ยวคาดหวังสูงขึ้น	ประเทศไทยวางยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561–2580) ใช้เทคโนโลยี ยุค 4.0 เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยเน้นอัตลักษณ์และวัฒนธรรม ไทย เพื่อความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน

จะเห็นได้ว่า ประเทศไทยมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นและใช้ดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ รัฐบาลไทยตระหนักดีถึงคุณค่าของการท่องเที่ยวของชาวต่างชาติในประเทศไทย และใน ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ฉบับแรก (พ.ศ. 2561-2580) (ราชกิจจานุเบกษา, 2561) มีประเด็นเกี่ยวกับการท่องเที่ยว เช่น ส่งเสริมให้ไทยเป็นจุดหมายการท่องเที่ยวที่สำคัญ โดยใช้อัตลักษณ์ วัฒนธรรมไทย และภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งเสริมธุรกิจท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และวัฒนธรรมผ่าน การพัฒนาสินค้าและบริการ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีพุทธ เพื่อให้ประเทศไทยเป็นจุดหมายของการท่องเที่ยววิถีพุทธของโลก เป็นต้น

2) การท่องเที่ยวในพระพุทธศาสนา

ผู้วิจัยศึกษาการท่องเที่ยวในพระพุทธศาสนาจากพระไตรปิฎกและอรรถกถา ผลพบว่า

(1) สมัยพุทธกาลมีการท่องเที่ยวเพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนาและศาสนกิจ พบว่ามีคำบาลีว่า “จร” ธาตุ หรือในภาษาไทยว่า “เที่ยวไป” ดังในตอนที่พระพุทธองค์ทรงส่งพระอรหันตสาวก 60 รูปไปเผยแพร่พระพุทธศาสนาว่า “พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์” (วิ.ม. 4/32/40) และมีตัวอย่างศาสนกิจคือการออกเที่ยวบิณฑบาตเพื่อโปรดเวไนยสัตว์ของพระสาวก เช่น พระอัสสชิ (วิ.ม. 4/60/73) เป็นต้น

(2) สมัยพุทธกาลมีการเดินทางเพื่อไปฟังธรรม ในพระไตรปิฎกมีเรื่องราวการเดินทางไปฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าและพระสาวกอยู่มากมาย เช่น เรื่องของพาหิยะทวารุจิริยะ เมื่อทราบข่าวพระผู้มีพระภาคก็ได้รับเดินทางไปเข้าเฝ้าที่เมืองสาวัตถีเพื่อขอฟังธรรมทันที (ขุ.อุ. 25/10/183-187)

(3) หลังสมัยพุทธกาลมีการเดินทางเพื่อไปสักการะสังเวชนียสถาน ในพระไตรปิฎกมีแสดงแนวการท่องเที่ยวแบบ “ไปเห็น” สังเวชนียสถาน 4 แห่ง คือ ที่ประสูติ ที่ตรัสรู้ ที่แสดงปฐมเทศนา และที่ปรินิพาน (ที.ม. 10/202/150-151) คติการจาริกไปสังเวชนียสถานมีหลักฐานชัดเจนคือ เสאוโสภและบันทึกของหลวงจีนฟาเหียนและหลวงจีนเหียนจั้ง (เชษฐ ติงสัชชวลี, 2566, หน้า 34-37)

3) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือ การท่องเที่ยวที่ผู้มาเยือนมีแรงจูงใจในการเรียนรู้เกี่ยวกับประสบการณ์และทำตัวกลมกลืนกับคนในท้องถิ่นและมีใจเปิดรับสิ่งที่แตกต่างกันจากวัฒนธรรมเดิมของตนทั้งด้านรูปธรรมและนามธรรม (UN Tourism, 2017)

จุดเด่นของนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือ มีความสนใจเข้ามาพบปะใกล้ชิดและปฏิบัติตัวกลมกลืนกับคนในท้องถิ่น และมีใจเปิดรับสิ่งที่แตกต่างกันจากวัฒนธรรมเดิมของตน การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธเป็นจุดเด่นหนึ่งของการท่องเที่ยวในประเทศไทย การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธ คือ การท่องเที่ยวเพื่อชมความงามของพุทธสถานและพุทธศิลป์ เพื่อร่วมกิจกรรมตามคติความเชื่อและประเพณี และเพื่อศึกษาปฏิบัติธรรมเพื่อพัฒนาจิตใจตนเองและสร้างประโยชน์เกื้อกูลกับทุกฝ่าย โดยเจ้าบ้านใช้หลักการปฏิสันถารเชิญชวนให้ท่องเที่ยวชมความงดงามจากภายนอก และทำให้เกิดความเข้าใจซาบซึ้งถึงธรรมที่อยู่ภายในอีกด้วย โดยมีหลักความถูกต้องและเป็นธรรมในบทบาทและหน้าที่ของบุคคลที่เกี่ยวข้อง และยึดหลักการเรียนรู้ร่วมกัน (พระสุธีรัตนบัณฑิต (สุทิตย์ อาภากร), พระมหาสุรไกร ชินพุทธิสิริ, และพระมหาสุรศักดิ์ ปัจจนตเสโน, 2560, หน้า 59)

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติอยู่ในตัว พระพุทธศาสนาแสดงหลักการตามความเป็นจริงของธรรมชาติอันเป็นสากล ไม่แบ่งแยก แต่กลับทำให้มนุษย์รวมเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันด้วยหลักสากล 3 ข้อ คือ ความจริงที่เป็นสากลตามกฎธรรมชาติ ความเป็นมนุษย์ที่เป็นสากล และความเมตตาที่เป็นสากล สอนให้รักใคร่มีไมตรีต่อมนุษย์ทุกคนไม่จำกัดว่าเป็นกลุ่มพวกไหน (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2545, หน้า 40-42)

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธมีหลายรูปแบบ คือ การเที่ยวชมรูปธรรมภายนอก และการฝึกฝนทางจิตใจ คือการเรียนรู้การปฏิบัติสมาธิวิปัสสนาในสถานที่เหมาะสม ทำให้วัดมีการต้อนรับทั้ง आमิสปฏิสันถาร และธรรมปฏิสันถาร อันเป็นการนำมาซึ่งความเจริญ ความสงบสุข และประโยชน์เกื้อกูลให้ทั้งเจ้าบ้านและนักท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธมีศักยภาพที่จะเป็นจุดเด่นในการท่องเที่ยวในประเทศไทยในฐานะที่เป็นดินแดนแห่งพระพุทธศาสนา หากได้รับการส่งเสริมประชาสัมพันธ์ที่เหมาะสม (พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอูน) (2542, อ้างใน พระสุธีรัตนบัณฑิต (สุทิตย์ อาภากร), พระมหาสุรไกร ชินพุทธิสิริ, และพระมหาสุรศักดิ์ ปัจจนตเสโน, 2560)

พุทธสถานหรือวัดเป็นที่ที่บุคคลสามารถปล่อยวางความวิตกกังวล ความต้องการทางโลก และความกลัว สามารถหาความสงบ ความงดงาม และความเมตตาต่อกัน วัดยังเป็นที่พบกัลยาณมิตรที่มีความชอบแบบเดียวกัน ได้ทำบุญ และเกิดความปิติจากการให้ทานและบริการ เป็นที่ที่ทำให้เกิดแรงบันดาลใจและการสะท้อนคิดอย่างชาญฉลาดจากพระเถระผู้ใหญ่ วัดเป็นที่ที่พุทธศาสนิกชนมาร่วมพิธีกรรมในวันสำคัญในครองชีวิต เช่น การเกิด การแต่งงาน และการตาย (Ajahn Jayasaro, 2014, p. 174)

ผู้วิจัยสรุปวัฒนธรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธในประเทศไทยปัจจุบันได้ว่า แบ่งออกเป็น 3 ด้านใหญ่ ๆ ตามวัตถุประสงค์ของนักท่องเที่ยว กล่าวคือ

(1) การเที่ยวเพื่อชื่นชมและศึกษาวัฒนธรรมในพระพุทธศาสนา เป็นการท่องเที่ยวเพื่อชมสภาพแวดล้อมทางกายภาพของวัดในทุกด้านและเพื่อพักผ่อนในบรรยากาศที่มีความสงบ ร่มรื่น ความสะอาดและความเป็นระเบียบของวัด การท่องเที่ยวในมิตินี้ได้รับความนิยมมากที่สุด และมีนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก ซึ่งรวมถึงนักท่องเที่ยวต่างชาติที่ไม่ได้นับถือพระพุทธศาสนา ด้วย ปัจจุบันมีคำแนะนำเพื่อการท่องเที่ยววัดในประเทศไทยจากเว็บไซต์การท่องเที่ยวต่าง ๆ

(2) การท่องเที่ยวเพื่อร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่เน้นศรัทธาและประเพณี ประเทศไทยมีวัดที่มีชื่อเสียงทางพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์หลายแห่งที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวทางเอเชียที่นับถือพระพุทธศาสนาและนิยมเข้ามากราบไหว้เพื่อความเป็นสิริมงคล ภาคเหนือโดดเด่นเรื่องงานประเพณีหรือวัฒนธรรม ภาคกลางมีวัดที่มีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์เป็นที่เคารพสักการะ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์และพระอริยสงฆ์เป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยว โดยมีเชื่อว่า การไหว้พระพุทธรูปและทำบุญกับพระอริยสงฆ์ผู้เป็นนักปฏิบัติที่ได้นับถือมาก

(3) การท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้และฝึกตนในพระพุทธศาสนา เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวและการศึกษาทางพระพุทธศาสนาในลักษณะเฉพาะ คือศึกษาถึงหลักธรรม การฟังธรรม การนั่งสมาธิ วิปัสสนา และการสนทนากับพระสงฆ์ในเชิงลึก ซึ่งอาศัยความสนใจเฉพาะตัวของนักท่องเที่ยวที่มีต่อพระพุทธศาสนา วิถีชีวิต และความเป็นวิชาการ การท่องเที่ยวรูปแบบนี้มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นมากในกลุ่มนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ในทุกเพศทุกวัย วัดและคณะสงฆ์ดำเนินการจัดการท่องเที่ยวในลักษณะเฉพาะ โดยจัดให้มีสถานที่เพื่อปฏิบัติธรรมฝึกสมาธิให้กับนักท่องเที่ยว หลายวัดสร้างเป็นศูนย์ฝึกสมาธิ เป็นการสร้างความสนใจและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพในระยะยาว

4.1.2. วัฒนธรรมการท่องเที่ยวจากการศึกษาภาคสนาม

1) ประเทศไทยในฐานะจุดหมายของการท่องเที่ยวโลก

ผลการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติพบว่า ประเทศไทยยังคงเป็นจุดหมายการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ โดยมีเหตุผลหลัก คือ

(1) ประเทศไทยมีภูมิประเทศที่สวยงาม มีธรรมชาติหลากหลาย มีหาดทรายสวยงาม ขาวละเอียด มีกลิ่นลมที่เหมาะกับการพักผ่อน ท้องฟ้าใส สภาพได้น้ำสวยงามเหมาะแก่การดำน้ำลึก สภาพอากาศดี อากาศอบอุ่น ทำให้รู้สึกสบายใจและผ่อนคลาย เหมาะกับการพักผ่อน แตกต่างจากภูมิประเทศในประเทศของตน

(2) นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติชอบลักษณะนิสัยทั่วไปของคนไทย คือ ความใจดี มีน้ำใจ มีความเป็นมิตร มีอัธยาศัย ให้การต้อนรับนักท่องเที่ยวอย่างอบอุ่น ผู้อยู่ในวงการท่องเที่ยวและบริการสามารถพูดภาษาอังกฤษได้ และคนไทยนับถือพระพุทธศาสนา

(3) ประเทศไทยมีวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมายาวนานและเป็นเอกลักษณ์ ไม่เหมือนประเทศอื่น เช่นมวยไทย อาหารอร่อย ชอบการนวดไทย มีพระพุทธศาสนา มีสถานที่สอนปฏิบัติสมาธิภาวนา ได้ปฏิบัติสมาธิกับพระสงฆ์ ซึ่งหาได้ยากในประเทศของตน

(4) ประเทศไทยมีค่าครองชีพถูกกว่าประเทศทางแถบตะวันตกมาก ทำให้คัมค่าเงินที่เสียไป และสามารถท่องเที่ยวได้เป็นเวลานานขึ้น การอบรมสมาธิภาวนาบางแห่งไม่มีค่าใช้จ่ายหรือค่าใช้จ่ายถูกมากเมื่อเทียบกับสิ่งเดียวกันในประเทศอื่น

ตารางที่ 4.3 คำให้สัมภาษณ์เรื่องจุดมุ่งหมายของการท่องเที่ยวในประเทศไทย

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT4 (12 พฤศจิกายน 2567)	ตนชอบประเทศไทยเพราะอากาศอบอุ่นและไม่หนาวเย็น ทำให้กล้ามเนื้อผ่อนคลายจากความหดเกร็งได้ดี
SMT8 (17 พฤศจิกายน 2567)	ตนถึงจุดที่ต้องการหนีความจำเจจากการทำงาน เพื่อพักผ่อนและจิตใจในที่ที่แตกต่าง 6 อาทิตย์ก่อนกลับไปเริ่มต้นใหม่ ประเทศไทยมีสภาพแวดล้อมที่แตกต่างทั้งในด้านภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ลักษณะนิสัยและความเป็นอยู่ของผู้คน
SMT9 (18 พฤศจิกายน 2567)	ตนเคยมาเที่ยวประเทศไทยแล้ว 5 ครั้ง คราวนี้มาเพื่อพักผ่อนจิตใจออกจากสภาพที่อยู่ของตน ประเทศไทยมาแล้วสบายใจ ผู้คนใจดี ให้การต้อนรับอบอุ่น ผู้ที่อยู่ในบริบทการท่องเที่ยวสามารถพูดภาษาอังกฤษได้ อาหารอร่อย
SMT10 (18 พฤศจิกายน 2567)	ตนทำงานหนักมากในชีวิตและถึงจุดที่ต้องหนีจากสภาพเดิม
TWT1 (26 พฤศจิกายน 2567)	ประเทศไทยเป็นเมืองพุทธและตนอยากเห็นด้วยตาของตัวเองว่า วัฒนธรรมไทยแตกต่างจากของทางยุโรปอย่างไร
TWO6 (28 พฤศจิกายน 2567)	ตัวเองชอบคนไทยเพราะมีความเป็นมิตร รักสงบ พึงพอใจในตัวเอง มีความสุข ยิ้มแย้มแจ่มใส แม้ไม่ได้มีเงินทองมาก แต่สามารถมีชีวิตที่เรียบง่ายและทำให้คนที่มาเยี่ยมเยียนมีความสุขไปด้วยได้ ทำให้ตนตระหนักว่า คนเยอรมันนั้นไม่มีความสุขและมองโลกในแง่ร้าย

ผลการศึกษาภาคสนามเรื่องเหตุผลการท่องเที่ยวในประเทศไทยนั้น สอดคล้องกับ เหตุผลจากเอกสารใน 2 ประเด็นหลัก คือ ประเทศไทยมีภูมิประเทศสวยงาม มีธรรมชาติหลากหลาย เหมาะแก่การพักผ่อน และมีวัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์ นอกจากนี้ ยังมีเพิ่มอีก 2 สาเหตุ คือ ชอบลักษณะนิสัยทั่วไปของคนไทย และค่าครองชีพถูกกว่าประเทศแถบตะวันตก

ผลการวิเคราะห์ประเด็นนี้ ตรงกับวัฒนธรรมการท่องเที่ยวทางตะวันตกที่ **บุญยสถุญ์ อเนกสุข (2559, หน้า 2-4)** อธิบายไว้ว่า เมื่อเครื่องบินพาณิชย์พัฒนาขึ้น นักท่องเที่ยวเริ่มเดินทาง ข้ามทวีปมากขึ้นด้วย สำหรับนักท่องเที่ยวจากประเทศพัฒนาแล้วนั้นมุ่งเดินทางไปประเทศกำลัง พัฒนาและพัฒนาน้อยเพราะมีความแปลกตา (quaint) และแปลกใหม่ (exotic) สำหรับตน และตรงกับแนวทางของ **ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ฉบับแรก (พ.ศ. 2561-2580)** (ราชกิจจานุเบกษา, 2561) ที่มุ่งส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยสร้างความหลากหลาย และชูเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมไทย

ผู้วิจัยเห็นว่า เหตุผลทั้ง 4 ข้อนี้เป็นจุดแข็งของประเทศไทยที่สามารถพัฒนาต่อยอดได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีพุทธให้เป็น “พุทธ soft power” ของในประเทศไทย

2) จุดมุ่งหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในประเทศไทย

ผลการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเรื่องจุดมุ่งหมายในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในประเทศไทยพบว่า สามารถจำแนกออกได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ กล่าวคือ

(1) **การท่องเที่ยวเพื่อเปิดโลกทัศน์** นักท่องเที่ยวในกลุ่มนี้ส่วนใหญ่ได้รับคำบอกเล่าปากต่อปากในแง่ชื่นชม และคำแนะนำให้เข้าร่วมการปฏิบัติธรรมที่สวนโมกขนิมิตานาชาตหรือวัดป่าถ้ำวัว หรือมีผู้ชวนให้มาด้วย การตัดสินใจเข้าร่วมอบรมเกิดจากความอยากรู้อยากเห็นโดยไม่คาดหวัง เนื่องจากไม่มีพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับสมาธิหรือพระพุทธศาสนา และปัจจัยสำคัญ คือ ค่าใช้จ่ายต่ำ (2,000 บาท) หรือไม่มีค่าใช้จ่ายเลย โดยเฉพาะที่วัดป่าถ้ำวัวที่เปิดอบรมทุกวัน ไม่จำกัดจำนวนวัน (ไม่เกิน 10 วัน) และไม่ต้องลงทะเบียนล่วงหน้า เมื่อเข้าร่วมแล้ว บางคนรู้สึกเบื่อหน่าย และไม่สามารถปรับตัวกับวิถีชีวิตพอเพียงได้ จึงออกไปเองภายในไม่กี่วัน ขณะที่บางคนสนใจและได้รับความรู้ที่เป็นประโยชน์ อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยไม่ได้สัมภาษณ์กลุ่มนี้โดยตรง เพราะไม่ตรงเกณฑ์ คือ การตั้งใจปฏิบัติครบ 10 วัน และข้อมูลส่วนนี้ได้จากการสัมภาษณ์พระอาจารย์และอาสาสมัคร

ตารางที่ 4.4 คำให้สัมภาษณ์เรื่องการท่องเที่ยวเพื่อเปิดโลกทัศน์

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMO7 (4 พฤศจิกายน 2567)	ที่สวนโมกขนิมิตานาชาตนั้นในแต่ละเดือนมีนักท่องเที่ยวออกก่อนกำหนดสิบวันหลายคน ในเดือนพฤศจิกายน 2567 มีผู้ออกก่อนเช่นกัน ผู้ที่เห็นห้องพักแล้วขอออกเลยก็มีในบางเดือนที่ผ่านมา

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
TWO7 (10 ธันวาคม 2567)	ที่วัดป่าถ้ำวุ้นนั้นไม่มีค่าใช้จ่ายในการเข้าปฏิบัติธรรม นักท่องเที่ยวสามารถกินอยู่ฟรีและเก็บเกี่ยวความรู้ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมเชิงพุทธสามารถเข้ามาวันไหนก็ได้เพราะไม่ต้องลงทะเบียนล่วงหน้า วัดอยู่ใกล้กับสถานที่ท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมมากทางภาคเหนือ คือ อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมักได้พบและได้รับการบอกเล่าจากผู้ที่พักพิงออกมาจากการปฏิบัติที่วัดแล้วแวะพักผ่อน ทั้งหมดนี้ทำให้ตัดสินใจมาเข้าร่วมปฏิบัติธรรมที่วัดป่าถ้ำวุ้นได้ง่าย อย่างไรก็ตาม เมื่อลงทะเบียนเข้ามาแล้วจะอยู่ปฏิบัติได้นานแค่ไหนขึ้นอยู่กับความสนใจของแต่ละบุคคล ผู้ที่ไม่สนใจเรียนรู้จะรู้สึกไม่สะดวกสบายและเกิดความเบื่อหน่ายที่ต้องทำกิจกรรมที่ตนไม่ชอบ แต่มีบางส่วนที่สนใจ ตั้งใจเรียนรู้สิ่งใหม่ และได้รับประโยชน์กลับไป
TWO2 (24 พฤศจิกายน 2567)	ผู้ที่เข้ามาเพื่อเปิดโลกทัศน์แบบนี้บางส่วนจะอยู่ได้แค่ 2-3 แล้วก็ขอออกไปเอง เพราะไม่สามารถทนอยู่ในสภาพที่ไม่สะดวกสบายและไม่มีอิสระได้ และเป็นเพราะมีพลังงานไม่ตรงกัน แต่มีบางส่วนที่เข้าแล้วเกิดความสนใจเรียนรู้และได้ประโยชน์กลับไปด้วย
TWT2 (26 พฤศจิกายน 2567)	มีนักท่องเที่ยวหลายคนมาวัดป่าถ้ำวุ้นเพราะหวังการอยู่กินฟรี เมื่อพบว่า การปฏิบัติไม่ได้หนักมาก และมีช่วงเวลาถามตอบเกี่ยวกับแนวคิดในพระพุทธศาสนาที่น่าสนใจ ทำให้ได้ธรรมกลับไป แม้อ่อนแรกจะไม่สนใจเลยก็ตาม

การท่องเที่ยวเพื่อเปิดโลกทัศน์นี้สอดคล้องกับวัฒนธรรมการท่องเที่ยวในโลกตะวันตกที่ **บุญยศฤษฎ์ อเนกสุข** (2559, หน้า 2–4) อธิบายว่า เมื่อเครื่องบินพาณิชย์พัฒนา นักท่องเที่ยวเดินทางข้ามทวีปมากขึ้น ประเทศกำลังพัฒนาและประเทศพัฒนาน้อยกลายเป็นเป้าหมายสำคัญ เพราะความแปลกตา (quaint) และความแปลกใหม่ (exotic) สำหรับนักท่องเที่ยวจากประเทศพัฒนาแล้ว

ผู้วิจัยเห็นว่า การบอกเล่าปากต่อปากจากผู้มีประสบการณ์ตรงส่งผลต่อการตัดสินใจของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมาก และถือเป็นการประชาสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพที่สุด การได้ก้าวเข้ามา ร่วมการปฏิบัติธรรมเป็นการเปิดโอกาสอันดีงามให้กับตนเองอีกด้วย

(2) **การท่องเที่ยวเพื่อการฝึกสมาธิภาวนา** นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติกลุ่มนี้เป็นผู้สนใจการพัฒนาตนเองในหลายรูปแบบ มักเคยได้ยินหรือเคยฝึกสมาธิมาก่อนแต่ไม่ต้องการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ชอบเพียงการฝึกสมาธิเน้นการผ่อนคลายและความสงบในจิตใจ อาจแบ่งย่อยได้อีก 2 กลุ่ม คือ เพื่อการพัฒนาตนเอง และเพื่อพักฟื้นจิตใจก่อนเริ่มต้นชีวิตใหม่ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

นักท่องเที่ยวยุคใหม่เน้นการพัฒนาตนเอง กลุ่มนี้ส่วนใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับการทำสมาธิ และการฝึกสติอยู่ก่อนแล้วผ่านการอ่านหนังสือ สื่อออนไลน์ และแอปพลิเคชันต่าง ๆ โดยฝึกด้วยตนเองและไม่มีครูสอน และต้องการเข้ารับการอบรมสมาธิที่มีรูปแบบจริงจัง บางคนเดินทางมาเพื่อเข้าร่วมอบรมโดยเฉพาะ ขณะที่บางคนท่องเที่ยวในประเทศไทยอยู่แล้วและใช้โอกาสนี้เข้าร่วมฝึกสมาธิเพื่อพัฒนาตนเองเท่านั้น โดยไม่ได้ตั้งใจศึกษาพระพุทธศาสนา ดังคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

ตารางที่ 4.5 คำให้สัมภาษณ์เรื่องการฝึกสมาธิภาวนาเพื่อการพัฒนาตนเอง

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT1 (11 พฤศจิกายน 2567)	ตนตั้งใจเดินทางมาประเทศไทยเพื่อร่วมการอบรมที่สวนโมกข์นานาชาติ โดยเฉพาะ เพราะมีเพื่อนชาวซีลีที่เคยเข้าอบรมแล้วเล่าว่า การอบรมนี้ได้เปลี่ยนชีวิตของเขา ทำให้อยากมาลองดูบ้าง ประกอบกับต้องการพัฒนาจิตตัวเองด้วยแต่ไม่ได้เน้นการศึกษาพระพุทธศาสนา
SMT8 (17 พฤศจิกายน 2567)	ตนเคยได้ยินว่า การนั่งสมาธิมีประโยชน์ และอยากลองฝึกสมาธิดูว่าจะพัฒนาชีวิตของตนได้อย่างไร ได้รู้จักสวนโมกข์จากอินเทอร์เน็ต และตัดสินใจมาเที่ยวประเทศไทยเพื่อเข้าร่วมการอบรมนี้โดยเฉพาะ
SMO4 (29 ตุลาคม 2567)	โดยทั่วไปแล้ว นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติจะสนใจแต่การท่องเที่ยวในที่ต่าง ๆ เท่านั้น แต่นักท่องเที่ยวทางจิตวิญญาณจะหาทางพัฒนาจิตใจและเสาะหาสถานที่เพื่อปฏิบัติภาวนา ที่สวนโมกข์มีนักท่องเที่ยวหลายคนเข้ามาช้า ๆ ตนเชื่อว่า เราไม่สามารถชักจูงและเปลี่ยนแปลงความคิดของคนได้ และพอถึงเวลาของเขา เขาก็จะเสาะแสวงหาวิธีการและได้เข้ามาปฏิบัติเอง
SMO7 (4 พฤศจิกายน 2567)	นักท่องเที่ยวยุคใหม่ที่ปฏิบัติที่สวนโมกข์จนครบสิบวันนั้น ในวันสุดท้ายจะมีความสุขอย่างเห็นได้ชัด ตนสามารถเห็นได้ถึง การเปลี่ยนแปลงในตัวนักท่องเที่ยวว่า มีความสงบสุขมากขึ้นจากการทำสมาธิภาวนา
TWT2 (26 พฤศจิกายน 2567)	ตนมาปฏิบัติที่วัดป่าแก้วหลายครั้ง เห็นว่า โดยมากแล้วนักท่องเที่ยวต่างชาติสนใจการฝึกสมาธิเพื่อประโยชน์ทางด้านสุขภาพ หาความสงบ และระงับความเครียด มีส่วนน้อยที่สนใจในแง่การฝึกปฏิบัติตนในพระพุทธศาสนา เมื่อได้มาเห็นการทำสมาธิในบริบทพระพุทธศาสนา และมีผู้อธิบายถึงเหตุผลและเป้าหมายของการปฏิบัติแล้ว ทำให้เข้าใจวัฒนธรรมการปฏิบัติมากขึ้น
TWT4 (27 พฤศจิกายน 2567)	ตนเป็นนักจิตวิทยาและเป็นครูสอนการฝึกสติตามแนวทางตะวันตก และทราบว่าการฝึกสมาธิแบบสมณะนั้นมีในหลายศาสนา แต่การฝึกสติแบบ

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
	วิปัสสนามีรากฐานมาจากคำสอนในพระพุทธศาสนา ตนอยากได้ประสบการณ์การปฏิบัติกับพระสงฆ์ในสถานการณ์จริง ค้นหาข้อมูลวัดป่าถ้ำวัวจากอินเทอร์เน็ต
TWT5 (29 พฤศจิกายน 2567)	ตอนอายุ 14-16 ปี ตนมีสุขภาพจิตไม่ค่อยดี เคยอ่านเกี่ยวกับการทำสมาธิและเคยลองฝึกเอง เคยได้ยินเรื่องการเข้าเฝ้าที่วัดในพระพุทธศาสนาแห่งหนึ่งและคิดอยากลองปฏิบัติตามโดยตลอด
TWO4 (25 พฤศจิกายน 2567)	ตนสนใจการฝึกสมาธิเพราะตอนเด็กครูสอนคราต์บอกว่า หากต้องการเล่นให้ได้ดีให้จะต้องฝึกสมาธิ เมื่อปฏิบัติแล้วเห็นว่า นำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ และยังพบว่า ความสุขไม่ใช่จุดสูงสุดของชีวิต ในการเรียนรู้นั้นจำเป็นต้องมีครูบาอาจารย์ที่สามารถสื่อสารภาษาอังกฤษได้ และมีสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ ไม่พลุกพล่านเกินไป
TWO7 (10 ธันวาคม 2567)	ชาวตะวันตกสนใจและฝึกนั่งสมาธิแบบสมณะภวานากันแพร่หลายเพราะต้องการความสงบในใจ แต่ส่วนมากไม่เคยทำวิปัสสนา

นักทองเที่ยวที่เน้นการพักผ่อนจิตใจก่อนเริ่มต้นชีวิตใหม่ กลุ่มนี้ตัดสินใจร่วมปฏิบัติธรรมเนื่องจากประสบเหตุการณ์รุนแรงที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตประจำวัน เช่น การเลิกกับคนรักหรือคู่ชีวิต การตกงานหรือถูกให้ออกจากงานที่ทำมานาน รวมถึงการเจ็บป่วยร้ายแรง ทำให้ต้องการหนีจากสภาพแวดล้อมเดิม พร้อมหวังว่า การฝึกสมาธิภาวนาจะช่วยแก้ปัญหาอย่างเป็นรูปธรรมและเห็นผลทันที ดังคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

ตารางที่ 4.6 คำให้สัมภาษณ์เรื่องการฝึกสมาธิภาวนาเพื่อพักผ่อนจิตใจก่อนเริ่มต้นชีวิตใหม่

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT3 (11 พฤศจิกายน 2567)	ตนกำลังมีปัญหาเรื่องอาชีพและถึงจุดเปลี่ยนของชีวิต ต้องการแสวงหาหลักการและแนวคิดใหม่ ๆ เพื่อหาคำตอบให้ชีวิต
SMT7 (16 พฤศจิกายน 2567)	ตนตั้งใจมาเข้าอบรมครั้งนี้เพราะเลิกกับแฟนที่คบกันมานานและต้องการกลับมาในสถานที่ที่คุ้นเคยเพื่อเยียวยาจิตใจ
SMT10 (18 พฤศจิกายน 2567)	ตนทำงานหนักมาตลอดชีวิตและถึงจุดที่ต้องหนีจากสภาพเดิม ตนเคยฝึกสมาธิมาก่อน และครั้งนี้ต้องการปฏิบัติในรูปแบบเป็นพิเศษ เพราะใกล้ถึงวันเกิดของตน และอยากรู้จักตัวตนมากขึ้นด้วยการอยู่กับตัวเองเงียบ ๆ

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMO5 (30 ตุลาคม 2567)	ชาวตะวันตกมีปัญหาชีวิตต่าง ๆ มาก ทำให้มีความเครียดสูง และพยายามแสวงหาวิธีคลายเครียดด้วยวิธีการต่าง ๆ การทำสมาธิเป็นวิธีหนึ่งที่ได้รับนิยมนิยามมากร่วมกับการฝึกโยคะ ในประเทศทางตะวันตกมีศูนย์ฝึกสมาธิหลายแห่งโดยใช้สมาธิเป็นหลักในการลดความเครียด เช่น มีการอบรม Mindfulness-based stress reduction และได้รับความสนใจแพร่หลาย นักท่องเที่ยวชาวตะวันตกเข้ามาประเทศไทยเพื่อหาทางออกให้กับปัญหาที่สามารถทำแล้วเห็นผลได้เลย ไม่เหมือนคนไทยที่ส่วนมากมาปฏิบัติเพื่อต้องการสะสมบุญเพื่อชีวิตที่ดีขึ้นในชาติหน้า โดยไม่ได้คาดหวังการแก้ปัญหาเฉพาะหน้ามากนักเหมือนชาวต่างชาติ ชาวตะวันตกต้องการตรวจสอบดูว่า พระพุทธศาสนาจะสามารถแก้ปัญหาให้เขาได้หรือไม่ บางคนบินตรงมาจากยุโรปหรืออเมริกาเพื่อมาเข้าร่วมการอบรมโดยเฉพาะ โดยไม่ได้แวะท่องเที่ยวที่ไหนเลย
SMO6 (13 พฤศจิกายน 2567)	สมัยก่อนผู้เข้าร่วมอบรมส่วนมากเป็นนักท่องเที่ยวประเภทแบกเป้ท่องเที่ยวแบบประหยัดในประเทศไทยและผ่านเข้ามา แต่ปัจจุบันมีนักท่องเที่ยวที่ตั้งใจมาร่วมอบรมที่สวนโมกขนิมิตานาชาติโดยเฉพาะเนื่องจากมีปัญหาในชีวิต และส่วนมากเป็นผู้ไม่ถือศาสนาใด และได้ข้อมูลจากการบอกต่อ
TWO3 (27 พฤศจิกายน 2567)	นักท่องเที่ยวชาวตะวันตกมีความทุกข์มาก และต้องการหาทางออก แม้จะไม่เชื่อในสิ่งที่ถูกสอน เช่น ชาวอิสราเอลที่โดนเกณฑ์ทหารเข้ามาร่วมปฏิบัติธรรมเพื่อคลายเครียด และไม่ได้สนใจเรียนรู้การปฏิบัติในพระพุทธศาสนาเลย

จุดประสงค์ของการท่องเที่ยวเพื่อการฝึกสมาธิภาวนานี้เป็นเช่นเดียวกับที่ **รัฐจวนอินทรคำแหง** (2539, หน้า 168) กล่าวว่า ชาวต่างประเทศที่เข้ามาศึกษาธรรมนั้นส่วนมากแล้วเป็นเพราะจิตของเขาอ่อนวายเป็นสาระส่าย ขาดพลัง ขาดความสงบ จึงหวังว่าการฝึกปฏิบัติทางจิตจะช่วยให้เขารู้วิธีบังคับจิตให้สงบนิ่งลงได้บ้าง และตรงกับผลการศึกษาของ **พระครูสังฆรักษ์วุฒิพงษ์ วุฑฒิวโส** (2561) ที่พบว่า นักท่องเที่ยวอาเซียนนิยมมาวัดเพื่อแสวงหาความสงบจากการสวดมนต์ ทำสมาธิ ไหว้พระ ศึกษาธรรมะ ทำบุญ ชมพุทธศิลป์ และเช่าวัตถุมงคล

การท่องเที่ยวเพื่อศึกษาและฝึกสมาธิภาวนาโดยไม่สนใจแง่มุมอื่นในพระพุทธศาสนานั้น ตรงกับงานวิจัยของ **เชดเน็ค** Schedneck (2015, pp. 175-177) ที่ระบุว่า ชาวต่างชาติมักได้รับคำสอนสมาธิที่ “ตัดบริบทพระพุทธศาสนาออก” ไม่บังคับให้รับไตรสรณคมณ์ กราบพระ สวดมนต์ หรือเข้าร่วมพิธีการเหมือนชาวไทย ส่งผลให้ชาวต่างชาติไม่ได้เข้าถึงความหมายแท้จริงของการปฏิบัติธรรม อนาคตการสอนสมาธิแบบสากลจึงไม่ควรมองผ่านมุมมองศาสนาพุทธ การตัดพิธีกรรมออกช่วยให้ชาวต่างชาติสามารถปฏิบัติสมาธิได้โดยไม่ต้องเปลี่ยนศาสนา ทั้งนี้ตรงกับข้อสรุปของ **สุชาติา ทองมาลัย และประเวศ อินทองปาน** (Thongmalai, S., & Intongpan, P., 2020) ว่า การอบรมสมาธิสำหรับชาวอเมริกันควรเน้นเทคนิคการทำสมาธิและหลีกเลี่ยงการสอนเรื่องศาสนาและประเด็นอ่อนไหว

ในความเห็นของผู้วิจัยนั้น การที่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติสนใจเข้าร่วมปฏิบัติสมาธิภาวนาถือเป็นจุดเริ่มต้นที่ดี เมื่อได้เรียนรู้วิถีปฏิบัติที่ถูกต้องจากครูอาจารย์ในประเทศไทยแล้ว จะสามารถเริ่มเข้าใจหลักพุทธธรรมที่มีประโยชน์ต่อชีวิตในปัจจุบัน และอาจนำไปสู่การเข้าถึงพระธรรมอันเป็นอมตะผ่านการวิปัสสนาต่อไปได้อีกด้วย

(3) การท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย กลุ่มนี้ส่วนใหญ่มีความรู้ทางพระพุทธศาสนา หรือมีความสนใจเรียนรู้ศาสนาและวัฒนธรรมของประเทศต่าง ๆ อย่างจริงจังกว่าคนทั่วไป บางคนมุ่งหาทางแก้ปัญหาชีวิตด้วยหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา บ้างศึกษาด้วยตนเองแต่ยังขาดครูอาจารย์ชี้แนะการปฏิบัติ บ้างสนใจเรียนรู้วัฒนธรรมไทยเพื่อเข้าใจวิถีชีวิตของคนไทยมากขึ้น และบ้างเห็นว่า การร่วมปฏิบัติธรรมช่วยให้ได้พ้นจากชีวิตประจำวันไประยะหนึ่ง เพื่อศึกษาหาความรู้ทั้งจากภายนอกและภายในตนเอง ดังคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

ตารางที่ 4.7 คำให้สัมภาษณ์เรื่องการท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT3 (11 พฤศจิกายน 2567)	ประเทศไทยกับพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออก คนไทยมีพุทธศาสนาอยู่ในทุกวิถีของชีวิต คนไทยมีสีหน้าสงบสุข มีรอยยิ้มอยู่ในหน้ามีการต้อนรับที่อบอุ่น การเดินทางเข้ามาในประเทศไทยเป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธโดยอัตโนมัติและเป็นสิ่งที่พิเศษมาก ประเทศอื่นในโลกไม่สามารถสร้างความรู้สึกลึกซึ้งได้ ตนคิดว่า หลักธรรมในพระพุทธศาสนาสามารถนำไปใช้ในชีวิตได้ และใช้ได้กับคนทุกคน การนั่งสมาธิเป็นการปฏิบัติที่มีประโยชน์มาก
SMT4 (12 พฤศจิกายน 2567)	การท่องเที่ยววิถีพุทธหมายถึง การเดินทางเข้ามาร่วมปฏิบัติธรรม ออกจากการใช้ชีวิตปกติประจำวันช่วงหนึ่ง เพื่อศึกษาหาความรู้ ทั้งจากด้านนอกและจากด้านในตัวเอง ตนเองมาที่สวนโมกข์เป็นครั้งที่ 2 เคยมีความรู้ลึก

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
	ถึง “ปิติ” 3 ครั้งจากการนั่งสมาธิที่นี้ อยากสอนเพิ่มเรื่องของวัฒนธรรมไทย เช่น วิธีการแสดงความเคารพ เพราะหากนักท่องเที่ยวเข้าใจความคิดและเหตุผลของการกระทำของคนไทยแล้ว จะทำให้การท่องเที่ยวในประเทศไทยมีความหมายมากขึ้น
SMT10 (18 พฤศจิกายน 2567)	ตนอยากให้มีการสอนเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทยที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาที่สวนโมกขนิรนาชาติด้วย โดยอาจจัดเป็นชั่วโมงเสริมในวันที่ 11 สำหรับผู้ที่สนใจ
SMO2 (29 ตุลาคม 2567)	นักท่องเที่ยวเลือกมาเมืองไทยเพราะชอบวัฒนธรรมและพระพุทธศาสนา อีกทั้งได้ฝึกปฏิบัติสมาธิในราคาที่ถูกมาก
TWO2 (24 พฤศจิกายน 2567)	นักท่องเที่ยวบางคนรู้ปริยัติมาก รู้จักรธรรมของครูบาอาจารย์ในประเทศไทย สนใจอ่านหนังสือในห้องสมุดของวัด แต่ยังขาดการปฏิบัติ ส่วนคนที่เคยปฏิบัติมาพอสมควรแล้วจะตั้งใจมาปฏิบัติธรรมด้วยการช่วยเหลืองานของวัด

ในกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่สนใจเรียนรู้พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทยที่ผู้วิจัยสัมภาษณ์นั้น อาจแบ่งย่อยลงไปได้อีก 3 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ไม่ได้นับถือศาสนาใดแต่สนใจศึกษาปฏิบัติพุทธวิธี ส่วนมากเป็นคนรุ่นใหม่อายุน้อย ไม่ได้นับถือศาสนาใดแต่เปิดใจเรียนรู้แนวคิดต่าง ๆ และลองปฏิบัติสิ่งใหม่ ๆ อย่างกว้างขวาง โดยคิดว่า เป็นส่วนหนึ่งของการใช้ชีวิตให้คุ้มค่าที่สุด ดังคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

ตารางที่ 4.8 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่ไม่ได้นับถือศาสนาใดแต่สนใจศึกษาปฏิบัติพุทธวิธี

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT2 (11 พฤศจิกายน 2567)	ตนตั้งใจมาเข้าร่วมอบรมที่สวนโมกขนิรนาชาติโดยเฉพาะ เพื่อยกระดับการปฏิบัติสมาธิภาวนาของตนให้สูงขึ้นเพื่อให้เกิดปัญญา ตนขอศึกษาพระพุทธศาสนาเพราะมีขั้นตอนในการเรียนรู้ชัดเจน
SMT5 (14 พฤศจิกายน 2567)	ตนมาร่วมอบรมเพื่อหาความหมายและความสุขของชีวิตจากแนวคิดของพระพุทธศาสนา
SMT10 (18 พฤศจิกายน 2567)	ตนเคยนั่งสมาธิแบบอานาปานสติและเมตตาภาวนามาบ้าง แต่ไม่สม่ำเสมอ ได้ข้อมูลเกี่ยวกับสวนโมกขนิรนาชาติจากวัดป่าอมราวดีที่ลอนดอน เมื่อได้พักร้อน 1 เดือนตั้งใจว่าจะมาศึกษาและปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาที่วัดป่านานาชาติอันเป็นต้นสายของวัดป่าอมราวดี แต่ในเว็บไซต์ของวัดป่า

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
	นานาชาติแนะนำไว้ว่า ควรเข้าอบรมที่สวนโมกขนิเวศานานาชาติก่อน เพราะที่วัดป่านานาชาติไม่มีการสอนแต่ให้ปฏิบัติเอง ตนมาเพื่อจะปฏิบัติให้มากที่สุด เพื่อให้เกิดปัญญาขึ้นในตนเอง
TWT1 (26 พฤศจิกายน 2567)	ตนเคยได้ยินว่า การนั่งสมาธิต่อร่างกายและจิตใจ จึงลองฝึกสมาธิดูเอง แต่ไม่ประสบความสำเร็จ เคยคิดหาครูสอนอยู่แล้ว ตนทราบเรื่องการอบรมที่วัดป่าอ้อแก้วจากเพื่อนนักเดินทางด้วยกันตอนอยู่ที่อำเภอปาย จากนั้นตัดสินใจขับรถมอเตอร์ไซด์มาเลย และอยู่จนครบสิบวันเท่าที่ทางวัดอนุญาต เพราะรู้สึกว่าได้เรียนรู้มากมายเกินความคาดหมาย
TWT8 (2 ธันวาคม 2567)	ตนสนใจการทำสมาธิและการดำเนินชีวิตวิถีพุทธ เคยฝึกสมาธิแบบอานาปานสติผ่านแอปพลิเคชัน ถึงตอนนี้อยากเรียนรู้พระพุทธศาสนามากขึ้นด้วย
TWT10 (3 ธันวาคม 2567)	ตนต้องการเรียนรู้พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย เมื่อหาข้อมูลทางอินเทอร์เน็ตพบวัดป่าอ้อแก้ว ตนรู้สึกว่ายากมาทันที ปกติคนอเมริกันต้องการความสะดวกสบายเวลาไปเที่ยว แต่ตนอยากเรียนรู้สิ่งใหม่เพื่อพัฒนาตนเองและต้องการท้าทายตัวเองว่า จะทำสิ่งที่ยากลำบากได้หรือไม่
TWT11 (3 ธันวาคม 2567)	ตนได้อ่านหนังสือเรื่อง I may be wrong โดยนักเขียนชาวสวีเดน อดีตพระสายวัดป่า (Björn Natthiko Lindeblad, ผู้วิจัย) ทำให้สนใจที่จะเรียนรู้พระพุทธศาสนา และอยากลองอาหารมังสวิรัต กินวันละสองมื้อ และลองใช้ชีวิตแบบไม่มีโทรศัพท์มือถือ

กลุ่มนักท่องเที่ยวต่างชาติที่ปฏิบัติพุทธวิธীর่วมกับศาสนาเดิมของตน มีบางคนที่นับถือศาสนาอื่น เช่น คริสต์ และอิสลาม แต่ต้องการเรียนรู้พระพุทธศาสนาด้วย พระอาจารย์ทั้งที่สวนโมกขนิเวศานานาชาติและวัดป่าอ้อแก้วเน้นย้ำเสมอว่า ครูอาจารย์ในพระพุทธศาสนาไม่ได้มีเจตนาเปลี่ยนศาสนาของใคร ที่สวนโมกขนิเวศาราม ท่านพุทธทาสภิกขุฝากปณิธาน 3 ข้อ คือ 1) ให้พุทธศาสนิกชนหรือผู้ศรัทธาในศาสนาใดเข้าถึงความหมายลึกซึ้งที่สุดแห่งศาสนาของตน 2) ส่งเสริมความเข้าใจที่ระหว่างศาสนา 3) ช่วยดึงเพื่อนมนุษย์ให้ออกมาจากวัตถุนิยม ที่วัดป่าอ้อแก้วในช่วงตอบคำถามมีนักท่องเที่ยวถามว่า “พระอาจารย์อยากให้พวกเราทุกคนบวชในพระพุทธศาสนาหรือไม่” พระอาจารย์ตอบว่า “ไม่ใช่ แต่ต้องการให้ทุกคนกลับประเทศแล้วฝึกปฏิบัติตามคำสอนในศาสนาของตนอย่างดี พร้อมทั้งพิจารณาจิตใจของตนไปด้วย” นักท่องเที่ยวเหล่านี้เมื่อเข้ามาลองปฏิบัติแล้วเกิดความมั่นใจว่า สามารถทำได้จริงโดยไม่เกิดความขัดแย้งในจิตใจตน

ทั้งนี้ ตรงกับคำให้สัมภาษณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิ EX1 (2567, ตุลาคม 6) ที่ว่า สิ่งที่น่าประทับใจที่สุดตอนอยู่ในช่วงการเดินทางแสวงหาคือความจริงที่ว่า ศาสนาพุทธไม่ได้ต้องการเปลี่ยนศาสนาของผู้ใด ทำให้ตนเกิดความสนใจที่จะศึกษาพระพุทธศาสนาโดยไม่มีใครชักชวนหรือบังคับ

ดังคำให้สัมภาษณ์จากนักท่องเที่ยวยุโรปต่างชาติต่อไปนี้

ตารางที่ 4.9 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่ศึกษาพุทธวิธีร่วมกับศาสนาเดิมของตน

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
TWT6 (1 ธันวาคม 2567)	ตนนับถือศาสนาคริสต์นิกายคาทอลิก ไม่ได้เคร่งมากและเปิดใจเรียนรู้ศาสนาอื่นด้วย ตนเชื่อว่า ศาสนาต่าง ๆ นั้นแท้จริงก็คือวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตของคนเรา ตนเคยฝึกสมาธิจากยูทูบ เคยเข้าวัดในศาสนาพุทธที่ประเทศของตนประมาณ 6 ปีแล้ว และต้องการมาเรียนรู้พระพุทธศาสนาในประเทศไทย เพราะมีวัฒนธรรมน่าสนใจ อาหารอร่อย ผู้คนใจดี ตนต้องการมีประสบการณ์การปฏิบัติในวัดร่วมกับพระสงฆ์และผู้มีแนวคิดเดียวกัน การฝึกสมาธิทำให้ได้กลับมาอยู่กับตัวเอง อยากเรียนรู้วิถีปัสสนาเพราะคิดว่า ช่วยจัดการกับปัญหาชีวิตของตนได้ ตนคิดว่า การปฏิบัติตนวิถีพุทธที่วัดนี้ไม่มีอะไรขัดแย้งกับศาสนาของตน พระอาจารย์ที่นี่พูดว่า ให้ทุกคนกลับไปปฏิบัติศาสนาเดิมของตน และปฏิบัติสมาธิวิปัสสนาไปด้วย ตนได้ฟังแล้วรู้สึกดีใจมาก
TWT7 (1 ธันวาคม 2567)	ตนเติบโตมาในครอบครัวมุสลิม ชอบการท่องเที่ยว สนใจเรื่องวัฒนธรรมและชอบเรียนรู้ปรัชญาทางศาสนาโดยทั่วไป ชอบเที่ยวชมวัดในที่ต่าง ๆ และต้องการมีประสบการณ์ตรงในศาสนาพุทธ เมื่อตนเดินทางมาถึงอำเภอปาย ได้ยินชื่อวัดป่าถ้ำแก้วจากนักเดินทางด้วยกัน จึงค้นคว้าทางอินเทอร์เน็ตแล้วตัดสินใจมาร่วมอบรมทันที ตนเชื่อว่า ทุกศาสนามีคำสอนที่ดี และมีความอยากรู้ อยากเห็นคำสอนในพระพุทธศาสนา อีกทั้งต้องการฝึกสมาธิเพื่อหาความสุขจากชีวิตประจำวันที่ยุ่งเหยิง
TWT9 (2 ธันวาคม 2567)	พื้นฐานของตนนับศาสนาคริสต์ แต่ชอบการเรียนรู้แนวคิดและทดลองปฏิบัติในศาสนาอื่นด้วย ตนเคยอยู่ในอาศรมฮินดูที่อินเดีย และเคยสวดมนต์เป็นภาษาสันสกฤต ปัจจุบันสนใจศึกษาศาสนาพุทธ ได้เข้าอบรมที่วัดป่าถ้ำแก้วแล้วในเดือนสิงหาคม 2567 และอบรมที่ทีปภาวันทีเกาะสมุยในเดือนกันยายน 2567 ตนต้องการหาที่ปฏิบัติ และเห็นว่า วัดป่าถ้ำแก้วเป็นสถานที่ที่มีพลังงานดีมาก ๆ ทำให้ตนนั่งสมาธิแล้วจิตรวมลงได้รวดเร็วและสงบราวกับเป็นอัตโนมัติ ตนจึงได้กลับมาอีกครั้ง ตนสนใจเรียนรู้ให้ลึกลงไปว่าพระสงฆ์ปฏิบัติตนอย่างไร

กลุ่มนักท่องเที่ยวที่นับถือศาสนาพุทธ มีชาวต่างชาติที่ปฏิบัติตามพุทธวิถีมหายาน หรือทิเบตอยู่แล้ว นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มักต้องการหาสถานที่ปฏิบัติธรรมและเลือกสถานที่ที่ตนชอบใจ โดยส่วนใหญ่เข้าร่วมกิจกรรมอย่างเต็มที่และอาสาช่วยงานด้วยความเต็มใจ ที่สวนโมกขนิมิตานาชาติ ผู้เข้าร่วมอบรมจะต้องปฏิบัติภาวนาตามแนวทางของท่านพุทธทาสภิกขุในช่วงสิบวัน ส่วนวัดป่าอ้อว้ายินดีต้อนรับทุกคนตราบดีที่เข้าร่วมกิจกรรมตามที่วัดกำหนด ดังคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

ตารางที่ 4.10 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่นับถือศาสนาพุทธ

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT4 (12 พฤศจิกายน 2567)	ตนปฏิบัติสมาธิตามแนวพระพุทธศาสนานิกายเซน เคยปฏิบัติจนได้สภาวะบางอย่างแล้ว และต้องการมาปฏิบัติที่สวนโมกขนิมิตานาชาติโดยเฉพาะ เพราะชอบความเป็นธรรมชาติที่นั่น
TWT2 (26 พฤศจิกายน 2567)	ตนปฏิบัติแบบพระพุทธศาสนาในทิเบต มีเพื่อนแนะนำให้มาที่วัดป่าอ้อว้ายิน พบว่า ที่นี่มีธรรมชาติที่งดงาม และมีท่านเจ้าอาวาสผู้มีความเมตตาสูง เวลาตนทำงานจิตอาสาที่นั่นเป็นเวลาที่ได้ปฏิบัติจิตตัวเองไปด้วย ตนชอบฟังธรรมและเรียนรู้วิปัสสนา และได้เห็นหลายคนตื่นรู้จากที่นี่ เห็นได้ชัดว่า วัฒนธรรมไทยที่มีความอ่อนโยนนั่นย่อมมาจากคำสอนในศาสนาพุทธแน่แท้
TWT3 (27 พฤศจิกายน 2567)	ตนปฏิบัติตามพระพุทธศาสนาแบบทิเบต เมื่อมาประเทศไทยมีเพื่อนแนะนำให้มาวัดป่าอ้อว้ายิน พบว่า เป็นที่ที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติมาก จึงหาโอกาสมาที่นี่ทุกปี
TWO6 (28 พฤศจิกายน 2567)	ประเทศไทยเป็นประเทศที่เหมาะสมในการเรียนรู้พระพุทธศาสนา เพราะคนไทยมีความเข้าใจและช่วยเหลือเกื้อกูลพระพุทธศาสนาอย่างเป็นธรรมชาติ
TWO7 (10 ธันวาคม 2567)	ที่วัดป่าอ้อว้ายินมีนักปฏิบัติธรรมในศาสนาพุทธสายต่าง ๆ ขอมาใช้ห้องพักอยู่เสมอ และทางวัดก็เต็มใจสนับสนุนถ้าเข้าร่วมกิจกรรมตามตารางการปฏิบัติที่วัดจัดไว้ หากไม่เข้าร่วมกิจกรรมของวัดจะไม่ได้รับอนุญาตให้เข้าพัก เพราะต้องเก็บห้องไว้ให้ผู้ที่ต้องการศึกษาปฏิบัติกับทางวัดเป็นหลัก

ผู้วิจัยสรุปจำนวนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติตามจุดมุ่งหมายการเข้าร่วมอบรมได้ดังนี้

ตารางที่ 4.11 จำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติแยกตามจุดมุ่งหมายของการเข้าอบรม

จุดมุ่งหมายของการเข้าอบรมของผู้ให้สัมภาษณ์		จำนวน (คน)	ผู้ให้สัมภาษณ์ (11 พฤศจิกายน – 3 ธันวาคม 2567)
1) ฝึกสมาธิภาวนา (9)	เพื่อพัฒนาตนเอง	5	SMT6, SMT9, SMT11, TWT4, TWT5
	เพื่อฟื้นฟูจิตใจก่อนเริ่มต้น ชีวิตใหม่	4	SMT3, SMT7, SMT8, SMT10
2) เรียนรู้ พระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมไทย (13)	ไม่ได้นับถือศาสนาใด	7	SMT2, SMT5, SMT10, TWT1, TWT8, TWT10, TWT11
	นับถือศาสนาของตนอยู่แล้ว (คริสต์ อิสลาม)	3	TWT6, TWT7, TWT9
	นับถือพระพุทธศาสนา	3	SMT4, TWT2, TWT3
รวมทั้งหมด		22	

จะเห็นว่า นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่สนใจเรียนรู้พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทยมีจำนวนมากที่สุด และส่วนใหญ่ไม่ได้นับถือศาสนาใด ผู้วิจัยเห็นว่า การเรียนรู้พระพุทธศาสนาของผู้ที่มีศาสนาของตนอยู่แล้วนั้นสามารถทำได้ เพราะหลักพุทธธรรมเป็นความจริงทางธรรมชาติที่นำมาใช้ใน ชีวิตและกลมกลืนกับวัฒนธรรมไทย จึงไม่ขัดแย้งกับความเชื่อเดิม ดังที่ พระปัญญา จิตยาโน, เขตต์พนธ์ วิชชรังษี และพรประทาน ชูโต (2562) สรุปรว่า พุทธศาสนาเป็นแม่แบบวัฒนธรรมที่งดงาม ของไทย และแยกจากสังคมไทยไม่ได้เพราะเป็นรากฐานที่แท้จริง และดังที่ พระนิพนธ์ โสภโณ ผู้ศึกษาเรื่อง “พุทธวิธีในการปฏิบัติต่อบุคคลต่างศาสนา” พบว่า พระพุทธศาสนาเผยแผ่ผ่านประเพณี วัฒนธรรมหลากหลาย โดยไม่ขัดแย้งกับวัฒนธรรมเดิมหากไม่ก่อความเดือดร้อนหรือรุนแรง และเมื่อ เกิดความขัดแย้งก็ไม่โกรธแค้น แต่ใช้ความดีและเมตตาเอาชนะ

ส่วนการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้พระพุทธศาสนาของผู้ที่นับถือศาสนาพุทธนั้น ยืนยัน แนวคิดการเดินทางไปฟังธรรมที่มีตั้งแต่สมัยพุทธกาล ดังเช่น พาหิยะทารุจิริยะ ที่เดินทางจากท่า สุปารกะไปเมืองสาวัตถีเพื่อฟังธรรม (ขุ.อ. 25/10/183-187)

ผลการศึกษาภาคสนามที่พบว่า นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเดินทางเข้ามาในประเทศไทยเพื่อ ศึกษาพระพุทธศาสนานั้น เป็นไปในทางเดียวกับผลจากการศึกษาเอกสารที่ว่า ชาวต่างชาติเข้ามา ศึกษาพระพุทธศาสนาเพราะมีความทุกข์และต้องการดับทุกข์ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์, 2560, หน้า 24-25) แสวงหาความจริงของชีวิต (Amaro Bhikku, 1991) คนไทยมีจิตใจดีทำให้เหมาะสมใน การพัฒนาจิตใจ (แจ๊คสัน, 2556, หน้า 45) และมีครูอาจารย์ที่ดี (วัดหนองป่าพง, 2556) และเป็นไป

ในทางเดียวกับ **แผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี** ฉบับแรก (พ.ศ. 2561-2580) (ราชกิจจานุเบกษา, 2561) ที่เห็นศักยภาพของการท่องเที่ยววิถีพุทธว่า อาจเสริมสร้าง “ให้ประเทศไทยเป็นจุดหมายของการท่องเที่ยววิถีพุทธของโลก” จากการสังเกตยังพบว่า มีนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติอีกมากที่สนใจเรียนรู้ พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย

สรุปได้ว่า นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมีจุดมุ่งหมายและความสนใจที่ต่างกันในการเข้าร่วมอบรม ดังนั้น การจัดอบรมจึงควรมีเป้าหมายชัดเจน ดังที่ **พระศรีสังฆม ขยานวทโธ (ธนาวงษ์)** (2561) สรุปว่า การท่องเที่ยวเชิงพุทธในไทยมี 2 รูปแบบหลัก คือ วัดที่เป็นแหล่งชมความงามของพุทธศิลป์และทำบุญร่วมกิจกรรมประเพณี กับวัดที่เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม ซึ่งได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวไทยและต่างชาติอย่างต่อเนื่อง

4.1.3. สรุปการศึกษาเรื่องแนวคิดวัฒนธรรมการท่องเที่ยว

วัฒนธรรมการท่องเที่ยวหมายถึง ค่านิยมทางสังคมอันเกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่บุคคลเรียนรู้จากสังคมของตน วัฒนธรรมการท่องเที่ยวในโลกตะวันตกเริ่มจากการค้า แสงบุญ รักษาโรค และเยี่ยมญาติ ต่อมาพัฒนาเป็นความต้องการพักผ่อนและแสวงหาประสบการณ์แปลกใหม่ รวมถึงการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ยุคท่องเที่ยว 4.0 ใช้เทคโนโลยีหลายมิติให้ข้อมูลรวดเร็วและเสมือนจริง ทำให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจได้ตรงตามความต้องการและคาดหวังบริการมากขึ้น ในประเทศไทย การท่องเที่ยวเริ่มจากชนชั้นสูงและมีชนชั้นนารีสมัยรัชกาลที่ 3 เมื่อการคมนาคมดีขึ้นและภาครัฐส่งเสริมการท่องเที่ยวเติบโตกลายเป็นอุตสาหกรรมสำคัญทางเศรษฐกิจ ส่วนการท่องเที่ยวในพระพุทธศาสนามีประวัติยาวนานตั้งแต่สมัยพุทธกาลเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา ฟังธรรม และสักการะสังเวชนียสถาน

วัฒนธรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือการท่องเที่ยวโดยผู้มาเยือนมีแรงจูงใจเรียนรู้ เก็บประสบการณ์ และกลมกลืนกับชุมชนท้องถิ่น เปิดรับความแตกต่างทั้งรูปธรรมและนามธรรม สำหรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในประเทศไทยไม่สามารถแยกออกจากการท่องเที่ยววิถีพุทธได้ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธ คือการชมความงามของพุทธสถานและพุทธศิลป์ ร่วมกิจกรรมตามความเชื่อและประเพณี และศึกษาปฏิบัติธรรมพัฒนาจิตใจ โดยเจ้าบ้านใช้หลักปฏิสันถารเชิญชวนชมภายนอกและเข้าใจธรรมภายใน

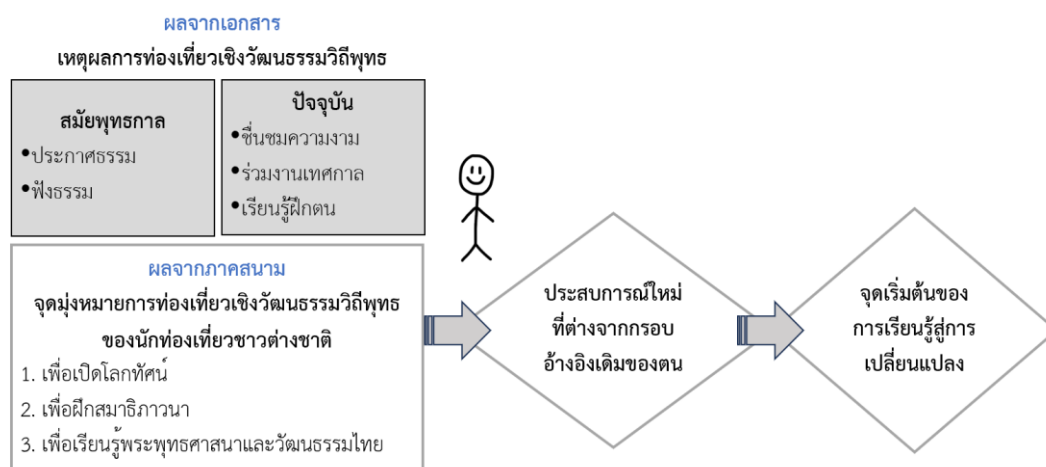
จากการศึกษาภาคสนามพบว่า ประเทศไทยยังคงเป็นจุดหมายท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวต่างชาติ ด้วยเหตุผลหลักคือ ประเทศไทยมีภูมิประเทศสวยงาม มีวัฒนธรรมที่สืบทอดมายาวนานและเป็นเอกลักษณ์ นักท่องเที่ยวชื่นชอบนิสิตคนไทย รวมทั้งค่าครองชีพถูกกว่าประเทศตะวันตกมาก การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธในไทยแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ เพื่อเปิดโลกทัศน์ เพื่อฝึกสมาธิภาวนา และเพื่อเรียนรู้พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย

โดยรวมแล้ว เมื่อมองในแง่ของ **ทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงของ แจ็ค เมซิโรว์ (Jack Mezirow)** (Mezirow, 1991) จุดมุ่งหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธในประเทศไทย โดยเฉพาะการเข้าร่วมปฏิบัติธรรมนั้นมีส่วนส่งเสริมการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมาก ด้วยการท่องเที่ยวทั้ง 3 จุดประสงค์คือ เพื่อเปิดโลกทัศน์ การฝึกสมาธิภาวนา และการเรียนรู้พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทยนั้นเป็นการทำให้ได้พบกับสิ่งที่แตกต่างจากกรอบแนวคิดเดิม เป็นการได้รับประสบการณ์ใหม่ (experience) อันเป็นจุดเริ่มต้นของการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง เมื่อข้อมูลหรือเหตุการณ์ใหม่นั้นขัดแย้งกับกรอบอ้างอิงของตน (frame of reference) นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติจำเป็นต้องปรับกรอบอ้างอิงเดิม หากประสบการณ์นั้น ๆ มีความสำคัญและขัดแย้งกับกรอบอ้างอิงเดิมอย่างมากแล้ว ประสบการณ์นั้น จะเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณ อันเป็นหัวใจของกระบวนการปรับเปลี่ยนกรอบอ้างอิงเดิมต่อไป

ผลการศึกษาเป็นไปในทางเดียวกับการศึกษาของ **พระราชปริยัติมุนี พระมหาสุหสันต์ สุขวพฺถโน และ อยุษกร งามชาติ (2561)** ในการวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธสู่การเปลี่ยนแปลงภายใน” ที่จัดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงภายในโดยจัดประสบการณ์การฝึกภาวนาในสถานที่ที่ไม่คุ้นเคย และใช้เครื่องมือ คือ การตั้งคำถามให้เกิดกระบวนการคิดใคร่ครวญภายใน และการสนทนาด้วยเหตุผล ผลพบว่า มีการเปลี่ยนแปลงในมิติการสร้างคามหมายใหม่ และมิติโลกทัศน์ที่พาบุคคลไปสู่การมองโลกแบบใหม่ เป็นการเปลี่ยนแปลงภายในที่ลึกซึ้งในระดับที่แตกต่างกันนั้นขึ้นอยู่กับความพร้อมของแต่ละบุคคลว่า มีความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะเข้ากระบวนการเรียนรู้หรือไม่

เห็นได้ชัดว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธในประเทศไทยมีส่วนส่งเสริมการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงตามพุทธวิถี คนไทยในฐานะเจ้าบ้านควรเตรียมการแบ่งปันความรู้วิถีพุทธแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติอย่างเป็นระบบและชัดเจน เพราะเป็นโอกาสดีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ผู้สนใจและมาเยือนประเทศไทยซึ่งเป็นถิ่นฐานสำคัญของพระพุทธศาสนา

ผู้วิจัยสรุปความเชื่อมโยงระหว่างการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธกับการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงได้ ดังภาพ

ภาพที่ 4.1 การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธสู่จุดเริ่มต้นของการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง

4.2. การบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ

4.2.1. นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติกับการศึกษาพระพุทธศาสนา

ชาวยุโรปและอเมริกาสนใจพระพุทธศาสนาจากหนังสือ Description of the World ของ มาร์โค โปโล ผู้เดินทางไปประเทศจีน (นวม สงวนทรัพย์, 2544, คำนำ) ส่วนในทวีปเอเชีย นั้น พระอนิลมาน ธมฺมสากิโย (2548) ระบุว่า ชาวตะวันตกที่เดินทางเพื่อมาขเรียนในพระพุทธศาสนาเป็น คนแรก ๆ คือ 1) Gordon Douglas ชาวอังกฤษ ได้รับการอุปสมบทที่กรุงโคลัมโบ ประเทศศรีลังกา ในปี ค.ศ. 1899 2) Charles Henry Allan Bennett ชาวอังกฤษ ได้รับการอุปสมบทที่กรุงโคลัมโบ ประเทศศรีลังกาในปี ค.ศ. 1902 3) J.P. M'Kechnie ชาวอังกฤษ ได้รับการอุปสมบทที่ประเทศพม่า ในปี ค.ศ. 1904 4) Anton Walter Florus Gueth ชาวเยอรมัน ได้รับการอุปสมบทที่ประเทศ ศรีลังกาในปี ค.ศ. 1905 มีฉายาว่า ภิกษุญาณติโลกะ ท่านนี้ได้แปลและพิมพ์คัมภีร์ต่างมากมาย ที่สำคัญคือ The Word of Buddha พิมพ์ครั้งแรกในปี ค.ศ. 1906 ได้รับการแปลออกเป็นหลายภาษา

ส่วนในประเทศไทยนั้น ริชาร์ด แรนดัล (Randall, 1990) เล่าในหนังสือ Life as a Siamese Monk ว่าตนเป็นชาวอังกฤษและเป็นพระสงฆ์ชาวตะวันตกรูปแรกที่อุปสมบทในประเทศไทย โดยอุปสมบทเป็นภิกษุที่วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ มีพระภิกษุโกศลหรือหลวงพ่อด เป็นพระ อุปัชฌาย์ ในปี พ.ศ. 2497 (ค.ศ. 1954) รวมทั้งเล่าความเป็นมาตั้งแต่ก่อนสนใจพระพุทธศาสนาและ แรงจูงใจในการเข้ามาปฏิบัติกับหลวงพ่อด และการกลับไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ประเทศอังกฤษ

ผู้วิจัยศึกษาสาเหตุของการศึกษาพระพุทธศาสนาของชาวต่างชาติ ผลพบว่า สามารถแบ่ง ได้เป็น 4 ข้อใหญ่ ๆ คือ

1) **เห็นทุกข์และต้องการดับทุกข์** ส่วนใหญ่เริ่มศึกษาพระพุทธศาสนาจากหนังสือจากบทเรียนในชั้นมัธยมศึกษา และจากพระภิกษุ โดยสนใจการปฏิบัติสมาธิมากที่สุด รองลงมาคือสนใจทั้งด้านปริยัติและปฏิบัติ หลักธรรมที่พระฝรั่งส่วนใหญ่สนใจ ได้แก่ อริยสัจสี่ ปฏิจจนุปบาท และกรรมฐาน (พระอนิลมาน ธมฺมสากิโย, 2548) ชาวต่างชาติที่เข้ามาศึกษาพุทธธรรมส่วนมากมีจิตใจวุ่นวาย ขาดพลังและความสงบ จึงหวังว่า การฝึกปฏิบัติทางจิตจะช่วยให้ควบคุมจิตได้บ้าง (รัฐจวน อินทรคำแหง, 2539, หน้า 168) ประเทศทางตะวันตกมีธรรมชาติที่โหดร้ายและวิถีชีวิตที่บีบคั้น ส่งผลให้ผู้คนต้องดิ้นรน แข่งขัน ยึดถือปัจเจกนิยม และใช้กิเลสเป็นเครื่องมือในระบบสังคม ทำให้คนมุ่งหาความสุขส่วนตนโดยละเลยผู้อื่นและธรรมชาติ จนเกิดการเบียดเบียนและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม จำเป็นต้องหวนคืนสู่ระบบแห่งสติปัญญาและความไม่ประมาท (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2545, หน้า 99–120) แม้ว่าอเมริกาจะมีความเจริญทางวัตถุสูงจนได้ชื่อว่า เป็นสังคมมั่งคั่ง แต่ผู้คนกลับไม่พบความสุข เพราะมีความทุกข์ในจิตใจ ความเครียด หวาดระแวง ซึมเศร้า และเบื่อหน่ายสังคม (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์, 2560, หน้า 24–25)

2) **การแสวงหาความจริงของชีวิต** อมโรภิกขุ (Amaro Bhikku, 1991) กล่าวว่า มีคำถามมากมายที่ศาสนาคริสต์ไม่สามารถตอบได้ เมื่อไปที่วัดปานานาชาติได้พบว่า พระพุทธศาสนาสามารถตอบคำถามได้ทั้งหมด ความรู้ทางปรัชญาและประสบการณ์ทางศาสนาที่เคยสั่งสมมาประสานกันอย่างมีหลักการ พระพุทธศาสนาชี้ให้เห็นถึงเหตุแห่งปัญหาและแนวทางแก้ไข ทำให้มั่นใจว่า ได้พบกับเส้นทางที่แสวงหามานาน

3) **คนไทยมีจิตใจดีและพระภิกษุไทยเป็นตัวอย่างที่ดี** ชาวตะวันตกรู้สึกว่าการพัฒนาจิตใจ เพราะคนไทยมีจิตใจเมตตา พระพุทธศาสนาในไทยมั่นคง คณะสงฆ์เคร่งครัดในพระธรรมวินัย และมีวัดที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรม (แจ๊คสัน, 2556, หน้า 45) ชาวตะวันตกประทับใจความเอื้อเฟื้อของคนไทย และชื่นชมความเรียบง่ายของพระภิกษุที่จนทำให้สนใจศึกษาพระพุทธศาสนา และได้พบว่า เป็นแนวปฏิบัติที่นำไปสู่ความสุข ไม่ว่าจะเป็นชนชาติใดก็ตาม (กอร์คคอม, 2559, คำนำ)

4) **การได้พบครูบาอาจารย์ดีในประเทศไทย** ตัวอย่างพระอาจารย์ผู้บ่มเพาะพุทธวิถีกว่า ชาวต่างชาติที่โดดเด่น คือ พระโพธิญาณเถร หรือหลวงพ่อบุชา สุภทฺโท แห่งวัดหนองป่าพง เป็นพระเถระผู้ทรงธรรมวินัยและศีลาจารวัตรอันงดงาม มีชาวต่างชาติศรัทธามาชอบวชและปฏิบัติธรรมจำนวนมาก ท่านไม่แยกปฏิบัติต่อศิษย์ต่างชาติเป็นพิเศษ แต่ใช้การทำให้ดูเป็นตัวอย่าง วางรากฐานด้วยศีล และเคร่งครัดในพระธรรมวินัย ท่านใช้อุบายแยบคายในการสอนที่เหมาะสมกับแต่ละบุคคล เน้นการดูจิตและชี้ตรงไปยังประสบการณ์ความทุกข์เพื่อให้เกิดการหลุดพ้น (หนองป่าพง, 2566; ศูนย์เผยแผ่มรดกธรรมฯ, 2545, หน้า 107)

เมื่อมีนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติสนใจการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธมากขึ้น จึงมีบางกลุ่มต้องการศึกษาพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้งมากกว่าการเที่ยวชมวัดทั่วไป โดยต้องการสัมผัสวิถีพุทธอย่างใกล้ชิดผ่านการปฏิบัติธรรมเต็มรูปแบบและพักอาศัยในวัด โดยใช้ภาษาอังกฤษเป็นสื่อกลาง แม้ประเทศไทยมีสถานปฏิบัติธรรมจำนวนมาก แต่ไม่ใช่ทุกแห่งจะสามารถรองรับชาวต่างชาติได้

เชดเน็ค (Schedneck, 2015) พบว่า สำนักปฏิบัติธรรมที่รองรับชาวต่างชาติในประเทศไทยมีความหลากหลาย ทั้งในเรื่องขนาด ลักษณะที่พัก จำนวนผู้ร่วมปฏิบัติ เทคนิคการสอน ครูผู้สอน การจัดการ และอื่น ๆ แนวการสอนที่พบมาก คือ สติปัฏฐาน 4 ตามแนวของท่านพุทธทาสภิกขุ อาจารย์ทอง สิริมงคล และธรรมกาย ผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่เป็นชาวยุโรปและอเมริกาเหนือซึ่งมีพื้นฐานความรู้ด้านพระพุทธศานาน้อย การอบรมมีทั้งแบบแยกกลุ่มไทย-ต่างชาติ และแบบรวมกัน ชาวต่างชาติจึงอาจมีโอกาสรู้จักจากชาวไทยบ้าง แต่โดยทั่วไปเมื่อถึงช่วงปฏิบัติก็แยกกลุ่ม เนื่องจากมีความต่างกันในเรื่องภาษาและพื้นฐานความเข้าใจ โดยมากจะเน้นเฉพาะการฝึกสมาธิ โดยละเว้นบริบททางศาสนา เช่น ไตรสรณคัมภีร์ การกราบ การสวดมนต์ หรือพิธีกรรม ซึ่งอาจทำให้ชาวต่างชาติไม่เข้าใจความหมายที่แท้จริงของการปฏิบัติธรรม โดยสำนักที่เปิดรับชาวต่างชาตินั้นมีบทบาทสำคัญมากในการถ่ายทอดความเชื่อและวัฒนธรรมของท้องถิ่น

ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อศึกษาสภาพการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติในประเทศไทย โดยได้เข้าร่วมการอบรมอานาปานสติแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติของสวนโมกขนิมิตานานาชาติ ระหว่างวันที่ 29 พฤศจิกายน – 13 พฤศจิกายน พ.ศ. 2567 และเข้าร่วมปฏิบัติธรรมที่วัดป่าถ้ำวัว ระหว่างวันที่ 23 พฤศจิกายน – 4 ธันวาคม พ.ศ. 2567 ผู้วิจัยจัดผลการศึกษาเป็น 3 ด้าน คือ ด้านบุคคล ด้านวิธีการ และด้านสิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ดังรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.2.2. การอบรมอานาปานสติสำหรับชาวต่างชาติที่สวนโมกขนิมิตานานาชาติ

1) ด้านบุคคล

ผู้วิจัยศึกษาทั้งด้านผู้จัดการอบรม ซึ่งรวมถึงผู้ประสานงาน พระอาจารย์ ธรรมวิทยากร และอาสาสมัครด้านต่าง ๆ และศึกษาข้อมูลของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้วย ดังต่อไปนี้

(1) ผู้จัดการอบรม ผู้นำและทีมงาน การอบรมอานาปานสติแก่ชาวต่างชาติที่สวนโมกขนิมิตานานาชาตินำโดยท่านพุทธทาสภิกขุร่วมกับพระราชวัชรโพธิคุณ (โพธิ์ จนทสโร) และทีมงาน โดยในสมัยแรกนั้นท่านพุทธทาสภิกขุสอนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้วยตนเองและใช้ล่ามช่วยแปล โดยมีปณิธานว่า จะส่งเสริมเพื่อนมนุษย์ให้เข้าใจถึงหัวใจแห่งศาสนาของตน ส่งเสริมความเข้าใจระหว่างศาสนา และนำเพื่อนมนุษย์ออกจากอำนาจของวัตถุนิยม ในสมัยปัจจุบัน นายเมตตา พานิช ประธานมูลนิธิธรรมทานยังคงปณิธานของท่านพุทธทาสไว้ และจัดการอบรมเรื่อยมา โดยปัจจุบันใช้คลิปเสียงในการสอนหลักธรรมและวิธีการปฏิบัติเพื่อให้มีมาตรฐานเดียวกันกับของเดิม โดยมี

อาสาสมัครทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติหมุ่นเวียนกันมาช่วยในการอบรม ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2567 นั้น มีผู้ประสานงานการอบรมเป็นฆราวาสชาวเยอรมัน และมีทีมงานในการจัดอบรมเป็นชาวฝรั่งเศส 1 คน ชาวรัสเซีย 1 คน พระภิกษุไทย 1 รูป และพระภิกษุชาวเกาหลี 1 รูป ผู้ดูแลหอพัก 1 คน ด้านบัญชีธุรการ 1 คน และด้านบริการอาหารและสถานที่ 6 คน

คุณสมบัติของผู้สอน คุณสมบัติของผู้สอนของสวนโมกขนิมิตานานาชาติ นั้น ในอุดมคติแล้ว ควรเป็นผู้ที่มีความรู้แตกฉานในหลักพุทธธรรม มีประสบการณ์การปฏิบัติธรรมด้วยตนเอง ปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น มีแรงจูงใจในการช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยความเมตตา สามารถสื่อสารเป็นภาษาอังกฤษได้ หรือใช้ล่ามที่มีคุณสมบัติเหมาะสม เข้าใจวัฒนธรรมตะวันตก สามารถเชื่อมโยงหลักธรรมที่สอนในแต่ละวันเข้ากับภาพรวมใหญ่ได้ สามารถสร้างบรรยากาศอบรมโดยรวมให้เป็นไปด้วยดี โดยทักษะพิเศษที่จำเป็น คือ การพูดสอนตามแนวของสวนโมกข์ และไม่จำเป็นต้องเป็นพระสงฆ์เท่านั้น อย่างไรก็ตาม ในสถานการณ์ปัจจุบันนี้ ผู้สอนที่มีคุณสมบัติทั้งหมดดังกล่าวหาได้ยากมาก ทำให้ไม่สามารถจัดการสอนสดที่เป็นมาตรฐานเดียวกันได้ทุกครั้ง เพื่อแก้ปัญหานี้ จึงลงมติให้ใช้การเปิดคลิปเสียงเพื่อสอนหลักธรรมและการปฏิบัติเป็นวิธีหลัก และจัดให้พระอาจารย์หรือธรรมวิทยากรช่วยสรุปเสริมและสอนสดในบางช่วง ดังคำให้สัมภาษณ์ของผู้จัดการอบรม ดังนี้

ตารางที่ 4.12 คำให้สัมภาษณ์จากผู้จัดการอบรมของสวนโมกขนิมิตานานาชาติเรื่องผู้สอน

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMO1 (5 พฤศจิกายน 2567)	ในการอบรมนั้นการสอนสดหน้าห้องจะดีกว่าการเปิดคลิปเสียง แต่การหาผู้สอนที่มีความสามารถสมบูรณ์ทั้งปริยัติและปฏิบัติ มีทักษะภาษาอังกฤษ และสามารถสอนตามแนวสวนโมกข์ได้นั้นไม่ใช่เรื่องง่าย สมัยก่อนมีท่านสันติกโรช่วยสอนสดอยู่ แต่หลังจากนั้นเป็นการเปิดคลิปเสียงและอาสาสมัครช่วยสรุปประเด็นจากคลิปแต่ละวัน อาจยกตัวอย่างจากเหตุการณ์ปัจจุบันเพิ่มเติมและปูพื้นฐานไว้สำหรับวันต่อไป เพื่อช่วยในการเชื่อมโยงเรื่องราวและให้เห็นภาพรวม เมื่อถึงวันสุดท้ายก็จะเข้าใจพระพุทธศาสนาอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ อาจารย์ที่เป็นพระสงฆ์หรือฆราวาสนั้นสอนธรรมได้เหมือนกันและไม่มีความแตกต่าง เพราะขึ้นอยู่กับการนำไปปฏิบัติให้ได้ประโยชน์ อย่างไรก็ตาม ตนเชื่อว่าการเผยแผ่พระพุทธศาสนา นั้นไม่ควรเป็นรูปแบบของการจ้างงาน และควรคงความเป็นอาสาสมัครไว้ ผู้เข้าร่วมปฏิบัติที่เคยมาแล้วหลายครั้งจะยินดีช่วยงานบางอย่าง เช่น เป็นผู้ดูแลหอพัก หรือครูสอนโยคะ เป็นต้น

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMO4 (29 ตุลาคม 2567)	ผู้สอนใหม่มักสอนสิ่งที่ทำให้ผู้เรียนชอบ แต่ที่จริงแล้วจะต้องสอนเรื่องที่ควรสอน ให้ใช้ภาษาง่าย ๆ เปลี่ยนอักขระชัดเจน หากพูดภาษาอังกฤษเป็นภาษาแม่จะได้เปรียบเพราะจะทำให้ผู้เรียนเข้าใจได้ง่ายกว่า
SMO6 (13 พฤศจิกายน 2567)	สิ่งสำคัญคือ ผู้สอนต้องเป็นตัวอย่างที่ดี มีความเบิกบานตื่นรู้ สร้างและดูแลบรรยากาศการอบรมโดยรวมให้ดำเนินไปด้วยดี มีความเข้าใจว่า คนแต่ละคนไม่เหมือนกัน มาจากพื้นเพและพื้นฐานต่างกัน ต้องใจกว้าง ไม่เอามุมมองวิธีของตนไปตัดสิน ผู้สอนต้องเข้าถึงหลักปรีชาปฏิบัติ ลงมือปฏิบัติ และแสดงให้เห็นผลคือปฏิเวธได้ มีวินัยในตนเอง มีความเมตตา
SMO7 (4 พฤศจิกายน 2567)	ปัจจุบันนี้มีบุคลากรไม่พร้อมจึงใช้วิธีเปิดคลิปเสียง และเพื่อความเป็นมาตรฐาน อาจารย์โพธิ์เคยเป็นผู้อธิบายสรุปและเพิ่มเติมให้ แต่ตอนนี้ท่านชราภาพมากแล้ว

ผู้เป็นอาสาสมัครควรต้องผ่านการอบรมมาแล้วอย่างน้อย 2 ครั้ง เพื่อให้มั่นใจว่า เข้าใจแนวทางการอบรมของสวนโมกข์ และสามารถสื่อสารด้วยภาษาอังกฤษได้ดีพอสมควร

ในการอบรมแต่ละเดือน ทีมงานจะประชุมกันล่วงหน้าหนึ่งวันก่อนวันที่นักท่องเที่ยวนำเข้า ในการอบรมเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2567 นั้นประชุมกันวันที่ 30 ตุลาคม 2567 เวลา 14:00 น. เป็นการแนะนำตัวอาสาสมัคร วางแผนงาน อธิบายงานและแบ่งหน้าที่ หากต้องการอาสาสมัครเพิ่มเติมในเดือนใด ผู้ประสานงานจะขอให้ผู้เข้าร่วมอบรมในเดือนนั้นที่เคยมาร่วมอบรมมาแล้วให้ช่วยตามคุณสมบัติของแต่ละคน เช่น ช่วยสอนโยคะ เปิดคลิปเสียง หรือทำหน้าที่ผู้ดูแลหอพัก เป็นต้น

ความคิดเห็นต่อผู้จัดการอบรมของนักท่องเที่ยวยาวต่างชาติ นักท่องเที่ยวยาวต่างชาติส่วนมากรู้สึกประทับใจในความเสียสละของผู้สอนและอาสาสมัครทุกคน เห็นว่าอาสาสมัครมีบุคลิกน่าเลื่อมใส มีความนิ่ง มีเมตตา พูดจาถ่อมตนและให้กำลังใจ การมีผู้สอนเป็นพระสงฆ์ทำให้ได้เรียนรู้วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับพระสงฆ์ด้วย ภาษาอังกฤษเป็นส่วนสำคัญในการอธิบายแนวคิดที่ลึกซึ้งให้เข้าใจได้ และเห็นว่า ผู้สอนและอาสาสมัครทุกท่านควรทำตามคำสอนและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เองด้วย เช่น การรักษาความเงียบ ดังคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

ตารางที่ 4.13 ความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยวยาวต่างชาติต่อผู้จัดการอบรมที่สวนโมกชนานาชาติ

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT2 (11 พฤศจิกายน 2567)	การอธิบายหลักธรรมที่ลึกซึ้งให้กลุ่มคนที่มีพื้นเพต่างกันและพูดภาษาต่างภาษานั้นเป็นเรื่องที่ทำหายมาก โดยเฉพาะเมื่อผู้อธิบายไม่ได้ใช้

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
	ภาษาอังกฤษเป็นภาษาแม่ ทำให้มีข้อมูลตกหล่นไปในการแปลภาษา ทำให้สื่อสารได้ไม่กระจ่างชัดเท่าที่ควร อาจารย์อาสาสมัครทุกท่านดีมาก ให้ความช่วยเหลือดีและมีความเป็นมิตร
SMT3 (11 พฤศจิกายน 2567)	ตนทราบว่า บุคลากรในการอบรมเป็นอาสาสมัคร โดยตนสังเกตเห็นว่า ผู้นำในการนั่งสมาธิบนตั่งอาสนะบางครั้งเป็นผู้ที่ทำงานด้านอื่น เช่น ผู้คุม หอพัก หรือผู้ตีระฆัง เป็นต้น ทำให้ยอมรับได้ว่า บางครั้งผู้นำปฏิบัติไม่จำเป็นต้องเป็นผู้มีประสบการณ์มาก แต่เป็นเสมือนเพื่อนร่วมปฏิบัติไปด้วยกัน ในภาพรวมการจัดอบรมที่สวนโมกข์มีระบบเป็นขั้นตอนดีมาก แต่อาจเพิ่มการสื่อสารระหว่างผู้จัดและผู้เข้าร่วมอบรมด้วยกันให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นมากขึ้น
SMT7 (16 พฤศจิกายน 2567)	ตนทราบว่าผู้ จัดการอบรมเป็นอาสาสมัครที่เข้ามาช่วยสอนโดยไม่มีผลประโยชน์อะไร และอาจได้รับการต่อว่าหากมีสิ่งใดขัดใจอีกด้วย การเสียสละเช่นนี้เป็นสิ่งที่หายากมากในปัจจุบัน เพราะคนส่วนมากต้องการหาผลประโยชน์ใส่ตนเท่านั้น ตนชอบลักษณะวิธีการพูดของผู้สอนที่ทำให้ทุกอย่างเป็นเรื่องธรรมดา ไม่มีอะไรเป็นเรื่องใหญ่โต ผู้สอนมีบุคลิกถ่อมตน ไม่เสแสร้งว่า การสอนของตนดีที่สุดในชุดพูดตรงไปตรงมาแต่แฝงไปด้วยความเมตตา ไม่ได้บอกว่า ขั้นตอนการปฏิบัติเป็นเรื่องง่ายแต่ให้กำลังใจว่า หากตั้งใจปฏิบัติแล้วก็จะผ่านไปได้
SMT8 (17 พฤศจิกายน 2567)	ตนเคารพและศรัทธาในผู้ที่เสียสละตนเพื่อผู้อื่นดังเช่นอาจารย์และอาสาสมัครของสวนโมกข์ และมีความเชื่อมั่นในความรู้และประสบการณ์ของท่านเหล่านี้มาก
SMT9 (18 พฤศจิกายน 2567)	สิ่งที่ตนประทับใจในตัวผู้สอนคือจริยวัตรที่ดี บุคลิกน่าเลื่อมใส มีความน้อมมีสมาธิในทุกอิริยาบถ แม้แต่ท่านที่ยังหนุ่มอยู่ ทำให้รู้สึกว่ หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาและการอบรมนี้มีความจริงจังและไม่ใช่ว่าเรื่องเล่น ๆ

(2) นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติผู้เข้าร่วมอบรม

ข้อมูลทั่วไป ผู้เข้าร่วมการอบรมอานาปานสติภาวนาสำหรับชาวต่างชาติของสวนโมกข์นานาชาติ เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2567 มีดังนี้

ตารางที่ 4.14 จำนวนผู้เข้าอบรมที่สวณโหมกษณานาชาตล เดือนพฤศจิกายน 2567 แยกตามทวีป/
ภูมิภาค และประเทศ

ทวีป/ ภูมิภาค	ประเทศ	จำนวน	รวม /ร้อยละ
ยุโรป	เยอรมนี	8	27 (71%)
	รัสเซีย	4	
	อังกฤษ	3	
	ฝรั่งเศส	3	
	อิตาลี	3	
	สเปน	2	
	เนเธอร์แลนด์	2	
	สวิตเซอร์แลนด์	1	
	ออสเตรีย	1	
อเมริกาเหนือ	สหรัฐอเมริกา	3	5 (13%)
	แคนาดา	1	
	จาเมกา	1	
เอเชีย	มาเลเซีย	2	2 (5%)
อเมริกาใต้	อาร์เจนตินา	1	2 (5%)
	บราซิล	1	
ตะวันออกกลาง	อิหร่าน	1	1 (3%)
โอเชียเนีย	ออสเตรเลีย	1	1 (3%)
รวม 6	17	38	38 (100%)

จากตารางแสดงว่า มีจำนวนผู้เข้าร่วมรับการอบรมทั้งสิ้น 38 คน มาจาก 6 ทวีป/
ภูมิภาค รวม 17 ประเทศ โดยมาจากทวีปยุโรปมากที่สุด คือ 27 คน คิดเป็นร้อยละ 71 มาจาก
ประเทศเยอรมนีมากที่สุด คือ 8 คน คิดเป็นร้อยละ 21

ตารางที่ 4.15 จำนวนผู้เข้าอบรมที่สวณโหมกษณานาชาตล เดือนพฤศจิกายน 2567 แยกตามเพศ

เพศ	จำนวน	ร้อยละ
ชาย	26	68
หญิง	12	32
รวม	38	100

จากตารางแสดงว่า นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติผู้เข้าอบรมที่สวนโมกษณานาชาติในเดือนพฤศจิกายน 2567 เป็นเพศหญิง 12 คน คิดเป็นร้อยละ 32 เป็นเพศชาย 26 คน คิดเป็นร้อยละ 68

ตารางที่ 4.16 จำนวนผู้เข้าอบรมที่สวนโมกษณานาชาติ เดือนพฤศจิกายน 2567 แยกตามอายุ

กลุ่มอายุ	จำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติ	ร้อยละ
19-29	12	31.58
30-39	10	26.32
40-49	5	13.16
50-59	5	13.16
60-69	5	13.16
70-75	1	2.63
รวม	38	100

จากตารางแสดงว่า นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติส่วนใหญ่อายุต่ำกว่า 30 ปี คือ มีจำนวน 12 คน คิดเป็นร้อยละ 31.58 โดยนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่มีอายุน้อยที่สุด คือ 19 ปี และมากที่สุด คือ 75 ปี อายุเฉลี่ยอยู่ที่ 40 ปี

นอกจากนั้นยังมีข้อมูลอื่น ๆ จากใบลงทะเบียนเข้าอบรมของสวนโมกษณานาชาติ โดยสรุปได้ดังนี้ มีประสบการณ์เคยนั่งสมาธิมาก่อน ร้อยละ 84 เคยเข้าอบรมที่สวนโมกษณานาชาติมาแล้ว ร้อยละ 29 เคยร่วมอบรมภาวนาที่อื่นมาแล้ว ร้อยละ 45 เดินทางมาร่วมอบรมคนเดียว ร้อยละ 82 และเดินทางมากับเพื่อนเพศเดียวกัน ร้อยละ 18 มีผู้ออกก่อนกำหนดเป็นจำนวน 10 คน หรือร้อยละ 26 โดยออกวันที่ 7 จำนวน 2 คน ออกวันที่ 8 จำนวน 1 คน ออกวันที่ 9 จำนวน 5 คน และออกวันที่ 10 จำนวน 2 คน หลังจากจบการอบรมแล้วมีการจัดพาผู้เข้าร่วมอบรมไปเที่ยวชมวัดธารน้ำไหล โดยเน้นที่โรงมหรสพทางวิญญาณและเขาพุทธทอง ในวันที่ 11 พฤศจิกายน 2567 นั้น มีผู้เข้าร่วมเที่ยวชม 12 คน หรือร้อยละ 32 มีการเชิญชวนให้ผู้สนใจอยู่ปฏิบัติด้วยตัวเอง ผู้ชายให้พักที่เขตดอนเคี่ยม วัดธารน้ำไหล ส่วนผู้หญิงพักที่อาศรมมาตา โดยไม่มีค่าใช้จ่าย ในวันที่ 11 พฤศจิกายน 2567 มีผู้อยู่ปฏิบัติที่ดอนเคี่ยมจำนวน 2 คน

ผู้จัดการอบรมให้ความเห็นเกี่ยวกับจำนวนผู้เข้ารับการอบรมว่า แม้สวนโมกษณานาชาติจะสามารถรองรับได้ถึง 200 คนตามจำนวนห้องที่มี แต่มีนโยบายรับมากที่สุดเพียง 180 คน เพื่อไม่ให้แออัดจนเกินไป และจำนวนที่เหมาะสมที่สุด คือ 50 คน เดือนที่มักจะมีนักท่องเที่ยวมากที่สุด คือเดือนกุมภาพันธ์ มีผู้ที่ออกจากอบรมก่อนกำหนดเฉลี่ยร้อยละ 20 ดังคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

ตารางที่ 4.17 คำให้สัมภาษณ์เรื่องจำนวนผู้เข้ารับการอบรม สวนโมกษนานาชาติ

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMO1 (5 พฤศจิกายน 2567)	จำนวนผู้เข้าอบรมที่เหมาะสมที่สุดคือ 50 คน เพราะจะจัดให้เข้าพักแบบห้องเว้นห้องเพื่อไม่ให้เสียงรบกวนกัน ในแต่ละเดือนนั้นส่วนมากมีผู้ร่วมอบรมเพศชายมากกว่าหญิง อาจเป็นเพราะโดยทั่วไปมีนักท่องเที่ยวชายมากกว่า
SMO2 (29 ตุลาคม 2567)	ปี พ.ศ. 2567 นี้ มีนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเข้าร่วมมากขึ้น แต่ยังไม่มากเท่าช่วงก่อนโควิด ซึ่งคือเดือนละประมาณ 100 คน เดือนที่มีผู้เข้าร่วมมากที่สุดคือเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี และโดยภาพรวมแล้วประมาณร้อยละ 20 เป็นผู้ที่มีประสบการณ์การปฏิบัติสมาธิมาก่อน และต้องการต่อยอด และร้อยละ 80 ไม่ยังมีความรู้มากนัก จำนวนผู้ออกจากการอบรมก่อนกำหนดโดยเฉลี่ยอยู่ที่ร้อยละ 20 และอัตราการออกก่อนนี้จะลดลงในช่วงนอกฤดูท่องเที่ยว เพราะผู้ที่เข้ามาอบรมในช่วงนอกฤดูท่องเที่ยวมักเป็นผู้ที่มีความตั้งใจมากกว่า ในเดือนมกราคมของทุกปีเป็นเดือนที่มีผู้เข้าร่วมอบรมตั้งใจปฏิบัติมากที่สุด เพราะเป็นการเลือกระหว่างการฉลองปีใหม่และการปฏิบัติธรรม ตนเชื่อว่าผู้เข้าอบรมทุกคนจะได้พื้นฐานการปฏิบัติที่สามารถต่อยอดได้ในอนาคต หากคิดจะปฏิบัติต่อไปอย่างจริงจัง และหากกลับมาอีกครั้งจะได้ผลมากขึ้น จากการอ่านข้อคิดเห็นของนักท่องเที่ยวพบว่า การเข้าอบรมที่สวนโมกข์มีผลต่อชีวิตของพวกเขา

จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมพบว่า นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติส่วนใหญ่แสดงความตั้งใจในการเรียนรู้และปฏิบัติตามคำสอน วันสุดท้ายเมื่อจบการเข้าเฝ้าแล้วมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันเป็นอย่างมาก อีกทั้งมีการสร้างกลุ่มในแอปพลิเคชัน WhatsApp เพื่อสร้างเป็นเครือข่ายสังคมในการพูดคุยและแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นกันต่อไปอีกด้วย

2) ด้านวิธีการอบรม

(1) รูปแบบการอบรม การอบรมอานาปานสติสำหรับชาวต่างชาติที่สวนโมกษนานาชาติเป็นการจัดชั้นเรียนอย่างเป็นกิจลักษณะในสถานที่ที่กำหนดไว้ คือฝั่งสวนโมกษนานาชาติที่อยู่ตรงข้ามกับวัดธารน้ำไหล ในบริเวณมีเฉพาะผู้ที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเท่านั้น และไม่อนุญาตให้นักท่องเที่ยวทั่วไปหรือชาวบ้านเข้า มีการกำหนดวันเริ่มและสิ้นสุดการอบรมที่แน่นอน คือเริ่มต้นตอนเช้าตรู่วันที่ 1 ของทุกเดือนและสิ้นสุดในเช้าวันที่ 11 ของทุกเดือน ผู้เข้าร่วมต้องเข้ามาลงทะเบียนหนึ่งวันล่วงหน้า ก่อนเวลา 15:00 น. เพื่อเข้าร่วมการปฐมนิเทศในเวลา 16:00 น. มีค่าที่พักและอาหาร 2000 บาท ใช้เสื้อผ้าสุภาพ ไม่จำเป็นต้องสืขาว หลักสูตรเนื้อหาของการอบรมที่ได้เริ่มมา

ตั้งแต่สมัยท่านพุทธทาสภิกขุนั้นได้ผ่านการลองผิดลองถูกมายาวนานจนลงตัวสมบูรณ์ ทั้งด้านเนื้อหา เอกสาร และอุปกรณ์การสอน มีการจัดเตรียมการไว้อย่างเป็นระบบสำหรับใช้ในการอบรมแต่ละวัน

(2) **ด้านวิธีการอบรม การสอนปริยัติ** การให้ความรู้ในการอบรมนั้น มีการให้ข้อมูลล่วงหน้าทางเว็บไซต์ของวัด (<https://www.suanmokkh-idh.org/>) ในระหว่างการอบรมใช้การเปิดคลิปเสียงเป็นหลัก และมีการสอนสดเสริมบ้าง รวมทั้งการให้อ่านหนังสือและข้อมูลจากบอร์ดหน้าห้องอาหาร จุดเด่นของหลักพุทธธรรมที่สวนโมกขนาถาสนาใช้สอนคือ เรื่องที่สามารถเห็นผลได้ในชาตินี้ เช่น ภพภูมิและสังสารวัฏภายในใจ นิพพานขมิทอง ปฏิจ্ঞสมุปบาท และ อานาปานสติ เป็นต้น

การสอนโดยการเปิดคลิปเสียงนั้นเป็นประเด็นที่ผู้รับการอบรมกล่าวถึงกันมาก เนื่องจากเป็นวิธีให้ข้อมูลหลักและมีผลต่อผู้เข้ารับการอบรมแตกต่างกัน ซึ่งอาจแบ่งได้เป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มที่ใช้ภาษาอังกฤษได้ดีหรือเป็นเจ้าของภาษา จะสามารถจับใจความและเข้าใจเนื้อหาของคำสอนจากคลิปเสียงได้ดี ส่วนกลุ่มที่ใช้ภาษาอังกฤษได้ไม่คล่องนั้นจะมีปัญหาในการจับใจความจากคลิปเสียง ยังผลให้เข้าใจคำสอนได้ไม่ชัดเจน หากมีผู้ช่วยสรุปสาระสำคัญและยกตัวอย่างเพิ่มเติม หรือให้มีการสอบถามหลังการฟัง น่าจะช่วยให้เข้าใจดีขึ้น หนังสือที่แจกหลังจากอบรมมีประโยชน์มาก และทุกคนกล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่า การอ่านหนังสือหรือการฟังคำสอนในภาษาของตนเองจะทำให้เข้าใจได้มากที่สุด ดังคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

ตารางที่ 4.18 คำให้สัมภาษณ์จากนักท่องเที่ยวยาวต่างชาติเรื่องคลิปเสียงที่สวนโมกขนาถาสนา

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT1 (11 พฤศจิกายน 2567)	ตนชอบเสียงผู้แปลคำสอนในคลิป เพราะพูดภาษาอังกฤษได้คล่อง เข้าใจง่าย และน้ำเสียงน่าฟังมาก คลิปเสียงที่เปิดให้ฟังนั้นดีมาก อยากฟังมากกว่านี้ อาจเพิ่มจำนวนคลิปธรรมในการอบรม และตนอ่านหนังสือที่จัดให้ตอนพักกลางวันอย่างละเอียดทั้งในภาษาอังกฤษและภาษาสเปนเพื่อให้เข้าใจมากที่สุด พบว่า ภาษาสเปนทำให้เข้าใจมากกว่าเล็กน้อย
SMT2 (11 พฤศจิกายน 2567)	ตนไม่มีปัญหาในการทำความเข้าใจในปริยัติ คลิปเสียงที่เปิดให้ฟังนั้นหากมีสมาธิและเปิดใจก็สามารถเข้าใจได้ อาจจะเป็นเพราะตนมีความรู้พื้นฐานมาก่อน ตนคิดว่า การให้ความรู้ในการอบรมทำได้ดีและมีประโยชน์มาก ทำให้ตนเข้าใจในขั้นตอนการปฏิบัติอานาปานสติ 16 ขั้น มีความมั่นใจที่จะเดินต่อไปในทางสายนี้มากขึ้น ทำให้มีความสุขสบายใจ
SMT8 (17 พฤศจิกายน 2567)	หนังสือที่ให้อ่านตอนกลางวันมีเนื้อหาคล้าย ๆ กับในคลิปเสียงที่เปิดให้ฟัง ส่วนหนังสือที่แจกวันสุดท้ายมีประโยชน์มาก ตนชอบเรื่อง Mindfulness with Breathing และเรื่องปฏิจ্ঞสมุปบาทมาก

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT10 (18 พฤศจิกายน 2567)	ตนคิดว่า คลิปเสียงมีความชัดเจน แต่น่าจะมีผู้ช่วยสรุปสาระจากคลิปเสียงจากการฟังในแต่ละครั้งด้วย จะช่วยให้เข้าใจมากขึ้น
SMT3 (11 พฤศจิกายน 2567)	ตนจับใจความวิธีการปฏิบัติอานาปานสติ 16 ขั้นไม่ได้ เพราะไม่มีสมาธิในการฟังคลิปเสียง และมีศัพท์ภาษาบาลีมาก เหมือนเสียงลอยอยู่ในอากาศ และจับต้องอะไรเป็นขึ้นเป็นอันไม่ได้ ตนเป็นคนชอบเรียนรู้ทางรูปภาพมากกว่าฟังเสียง ตนเข้าใจการปฏิบัติแค่ขั้นที่ 1 เท่านั้นและไม่ค่อยได้ความรู้เพิ่มเติมในทางปริยัติมากนัก น่าจะมีอาจารย์สรุปคำสอนให้ฟังสด และเป็น การเพิ่มความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์กับผู้เข้าอบรมด้วย
SMT4 (12 พฤศจิกายน 2567)	ภาษาอังกฤษของตนไม่ค่อยดีนักจึงฟังตามคำสอนเรื่องการปฏิบัติอานาปานสติ 16 ขั้นไม่ทัน และเนื่องจากมีคำบาลีแทรกอยู่มาก ทำให้ตนสับสน น่าจะมีการทำโน้ตสรุปสั้น ๆ แจกให้ดู หรือให้ข้อมูลล่วงหน้าก่อนเข้าร่วมปฏิบัติ ตนพลาดข้อมูลเรื่องมีหนังสือให้อ่านหลังอาหารกลางวัน รู้สึกว่าน่าเสียดาย แต่ตนได้หนังสือในวันสุดท้ายและมีประโยชน์มาก
SMT9 (18 พฤศจิกายน 2567)	ตนฟังคำสอนจากคลิปเสียงไม่ค่อยเข้าใจ เพราะภาษาอังกฤษไม่ค่อยดี มีคำศัพท์ยาก บางครั้งฟังได้ไม่ชัด บางตอนคุณภาพเสียงไม่ค่อยดี และบางครั้งไม่มีสมาธิ เรื่องอ่านหนังสือที่จัดให้อ่านหลังอาหาร วันแรก ๆ ไม่ได้ อ่านเพราะเหนื่อยกับกิจกรรมต่าง ๆ และมีเวลาเหลือส่วนตัวน้อย วันที่ 8 และ 9 จึงได้อ่านและรู้สึกเสียดายว่า หากได้อ่านก่อนหน้านี้อาจจะช่วยให้เข้าใจและปฏิบัติได้ดีขึ้น หนังสือเป็นภาษาเยอรมันทำให้ตนเข้าใจมากขึ้นกว่าภาษาอังกฤษ ตนก็ปฏิบัติสมาธิไปเรื่อย ๆ ตามที่เข้าใจ หากมีการอธิบายสดเพิ่มเติมหลังฟังคลิปเสียงด้วยก็จะดีมาก ๆ วันสุดท้ายได้หยิบหนังสือที่แจกเป็นภาษาเยอรมันมาไว้อ่านเพิ่มเติมด้วย

การสอนปฏิบัติ การอบรมให้ความสำคัญและให้เวลาสำหรับการปฏิบัติและอยู่กับตัวเองมาก โดยกำหนดให้เข้าเฝ้าตลอดระยะเวลาการอบรมและพูดได้เฉพาะเรื่องจำเป็นกับผู้ประสานงานหรืออาสาสมัครและในช่วงถามตอบเท่านั้น มีเวลาสำหรับการนั่งสมาธิและเดินจงกรมในแต่ละวัน ประมาณ 5 ชั่วโมง 30 นาที แบ่งเป็นช่วงละ 30-45 นาที มีช่วงเวลากถามตอบ การทำงานจิตอาสา การผ่อนคลายด้วยการฝึกโยคะและแช่ตัวในบ่อน้ำร้อน

การฝึกปฏิบัติสมาธิ เริ่มในวันแรกหลังจากที่ได้ฟังคลิปการสอนแรกเกี่ยวกับการปฏิบัติขั้นต้นแล้ว โดยให้ผู้เข้าอบรมนั่งปฏิบัติเองในศาลาทราย อาจใช้เบาะนั่งหรือเก้าอี้ไม่รองนั่งได้ มีผู้นำปฏิบัตินั่งบนแท่นด้านหน้า และเป็นผู้ให้สัญญาณระฆังเริ่มต้นและจบช่วงเวลา การเดินจงกรมตอนกลางวันให้เดินในสถานที่โล่งแจ้งที่ได้แจ้งกำหนดขอบเขตไว้ หากฝนตกให้เดินในศาลาที่มีอยู่หลายหลัง โดยให้กำหนดระยะเองตามที่เห็นสมควร การเดินจงกรมในตอนกลางคืนให้เดินตามผู้นำไปรอบสระน้ำเป็นแถวตอนเรียงหนึ่ง ไม่สวมรองเท้า มีตะเกียงจุดไว้เป็นระยะ

การเข้าเฝ้า ที่สวนโมกขนานาชาตินั้น ในวันแรกที่เดินทางมาถึง ผู้ร่วมอบรมมีโอกาสได้พูดคุยกันก่อนเวลาปฐมนิเทศ คือช่วงเวลา 16:00-19:00 น. และเริ่มการเข้าเฝ้าเวลา 19:00 น. โดยผู้เข้าร่วมอบรมต้องฝากโทรศัพท์มือถือ อุปกรณ์สื่อสารทุกชนิด รวมทั้งหนังสือ ไว้ที่สำนักงานพร้อมกับพาสปอร์ต ทั้งนี้เพื่อให้ผู้รับการอบรมได้มีโอกาสอยู่กับตัวเอง และใคร่ครวญหลักธรรมความรู้ใหม่ที่ได้รับ และได้พูดคุยกันอีกครั้งในวันสุดท้ายคือวันที่ 11 เวลา 7:00 น. เป็นต้นไป

การสอบถามและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น มีช่วงเวลาให้ซักถามในตอนบ่ายวันที่ 3, 4, 5, 6 โดยผู้เข้ารับการอบรมสามารถลงชื่อเพื่อเข้าพบอาจารย์หรือพระอาจารย์ท่านที่ตนต้องการได้ ให้เวลาในการพูดคุย 15 นาทีต่อคน เพื่อช่วยแก้ปัญหาที่ข้องใจในการปฏิบัติ ในเรื่องการพูดคุยแลกเปลี่ยนกันในหมู่ผู้เข้าอบรมนั้น สวนโมกขนานาชาติเคยให้แต่ละคนออกมาแบ่งปันความรู้สึกลงในคืนวันที่ 10 ของการอบรม ซึ่งนักท่องเที่ยวยุคต่างชาตินิยมมาก แต่ในช่วงหลังมีการพูดเป็นเรื่องตลกเฮฮาทำให้เกิดความฟุ้งซ่าน ผู้จัดจึงมีมติให้เลิกกิจกรรมนี้ จากการสังเกตในเช้าวันที่ 11 หลังจากออกจากการเข้าเฝ้าแล้ว นักท่องเที่ยวยุคต่างชาตินิยมจับกลุ่มพูดคุยแบ่งปันประสบการณ์กันทุกคน ทั้งยังมีการสร้างกลุ่มใน WhatsApp แอปพลิเคชัน สร้างเป็นเครือข่ายสนทนาธรรมและการปฏิบัติต่อไป

การให้ทำงานอาสาสมัคร เป็นวิธีการบูรณาการการปฏิบัติสมาธิภาวนากับการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยให้ผู้เข้ารับการอบรมเลือกลงชื่องานที่ต้องการทำในวันที่เข้ามาลงทะเบียนและทำงานนั้น ๆ ทุกวันอย่างมีสติตลอดระยะเวลาการอบรม เช่น ทำความสะอาดที่พัก และห้องรับประทานอาหาร กวาดใบไม้ เฝ้าขยะ เป็นต้น นอกจากนั้น ผู้ที่มาปฏิบัติแล้วหลายครั้งอาจได้รับเลือกให้เป็นอาสาสมัครช่วยงานอบรม เช่น เป็นผู้ดูแลหอพัก เป็นผู้เปิดคลิปเสียงในแต่ละวัน เป็นต้น

การผ่อนคลายร่างกายและกล้ามเนื้อ ทุกเช้ามีกิจกรรมการฝึกโยคะ เพื่อช่วยให้นักท่องเที่ยวยุคต่างชาตินั่งทำสมาธิได้ง่ายขึ้น สอนโดยผู้ประสานงานการอบรม หลังอาหารเช้าและหลังดื่มน้ำปานะในช่วงหัวค่ำมีกิจกรรมแช่น้ำพุร้อนตามอัธยาศัย โดยแยกเป็นบ่อชายและหญิง น้ำมีอุณหภูมิพอเหมาะสำหรับการแช่ตัวเพื่อสุขภาพ ทำให้รู้สึกผ่อนคลายกล้ามเนื้อและข้อ ทำให้นั่งในท่าสมาธิได้ง่ายขึ้น

3) ด้านสิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์

สวนโมกข์นานาชาติอยู่ตรงข้ามถนนสายเอเชีย (ถนนหมายเลข 41) จากวัดธารน้ำไหล เข้าซอยประมาณ 1.2 กิโลเมตร สามารถสรุปลักษณะเด่นทางภูมิศาสตร์ได้ ดังนี้

(1) **มีการคมนาคมสะดวก** ไม่ไกลจากชุมชนมากนัก รถสองแถวแล่นผ่านบนถนนสายเอเชีย อยู่ห่างจากสถานีรถไฟไชยาประมาณ 5 กิโลเมตร และห่างจากสนามบินสุราษฎร์ธานีประมาณ 34 กิโลเมตร ภายในจังหวัดเดียวกันและจังหวัดใกล้เคียงมีสถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงของประเทศไทย เช่น เกาะสมุย เกาะพะงัน เป็นต้น ทำให้มีนักท่องเที่ยวผ่านไปมาจากการสังเกตพบว่า นักท่องเที่ยวส่วนมากเดินทางมาสวนโมกข์นานาชาติโดยรถยนต์ โดยการเช่าหรือเช่าขับมาเอง บางส่วนใช้รถโดยสารประจำทางหรือรถจักรยาน หรือเดินทางมาจากฝั่งวัดธารน้ำไหลที่พักอยู่ก่อนแล้ว

(2) **มีความเป็นธรรมชาติมาก** มีบริเวณกว้างขวาง มีต้นไม้ใหญ่ร่มรื่น สงบเงียบ ร่มเย็น และมีลำธารน้ำพุร้อนธรรมชาติไหลผ่าน ในพื้นที่ไม่ได้อนุญาตให้นักท่องเที่ยวทั่วไปเข้า ทำให้มีความสัปปายะ สงบเงียบ มีสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน มีความปลอดภัย เหมาะแก่การปฏิบัติภาวนา นอกจากเขตสวนโมกข์นานาชาติแล้ว ยังมีบริเวณธรรมชาติร่มรื่นอยู่ติดกัน ใช้สำหรับอบรมพระธรรมทูตชาวต่างประเทศโดยเฉพาะ มีต้นไม้หนาแน่นคล้ายป่า ผู้จัดการอบรมเห็นตรงกันว่า การปฏิบัติธรรมต้องอยู่ในที่ใกล้ธรรมชาติมากที่สุด ด้วยธรรมชาติช่วยให้คนเข้าใจสภาวะความเป็นจริงตามธรรมชาติได้ ไม่ให้เตลิดไปในความหลงผิด พระพุทธองค์ท่านตรัสรู้ในป่า ดังนั้น หากเราจะเรียนรู้คำสอนก็น่าจะใช้ชีวิตแบบใกล้เคียงกัน

(3) **สภาพอากาศเย็นสบาย** ที่สวนโมกข์ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2567 มีอากาศเย็นสบาย มีแดดออกดี มีฝนตกบ้างเล็กน้อย ผู้จัดมีร่มและอุปกรณ์กันฝนไว้ให้ยืมใช้ มียู่งและแมลงบ้าง

เรื่องความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติต่อการอบรมพบว่า นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเห็นว่า ตนได้รับประโยชน์จากการอบรมโดยได้รับความรู้เรื่องหลักพุทธธรรมที่สามารถปรับใช้ในชีวิตให้มีความทุกข์น้อยลงได้ ได้พบว่า การทำสมาธิทำให้จิตใจสงบขึ้น มีสติและระงับการแสดงออกทางกายมากขึ้น ได้ฝึกความอดทน ได้ตระหนักรู้ถึงธรรมชาติรอบตัวและกฎของธรรมชาติ ทำให้มีความระมัดระวังในการปฏิบัติต่อธรรมชาติมากขึ้น มีสุขภาพจิตดีขึ้น รู้สึกขอบคุณและรู้คุณค่าของสิ่งที่ตนมี บางคนคิดว่า น่าจะมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนและผู้เรียนมากขึ้นและลดชั่วโมงการฝึกลงบ้าง ดังคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

ตารางที่ 4.19 ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติต่อการอบรมที่สวนโมกข์นานาชาติ

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT1 (11 พฤศจิกายน 2567)	ชอบการเรียนรู้สิ่งใหม่และรู้สึกขอบคุณที่การอบรมได้ให้ความรู้พื้นฐานทางด้านพระพุทธศาสนาและหลักธรรมแก่นั่น ตนเคยเรียนเกี่ยวกับ

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
	พระพุทธรูปจากโรงเรียนแต่เป็นการสอนในแง่ปรัชญา แต่จากการมาที่นี้พบว่า พระพุทธรูปเป็นวิถีชีวิตที่คนปฏิบัติจริง ๆ
SMT2 (11 พฤศจิกายน 2567)	หลังการอบรม ตนมีความมั่นใจว่า พระพุทธรูปเป็นเส้นทางที่ถูกต้องแล้ว ทำให้ทราบว่า ตอนนี้ปฏิบัติอยู่ในระดับใดและจะต้องก้าวไปถึงจุดไหน และตอบคำถามที่ตนมีอยู่ในใจไปได้มาก
SMT4 (12 พฤศจิกายน 2567)	การท่องเที่ยววิถีพุทธหมายถึง การเดินทางเข้ามาร่วมปฏิบัติธรรม ออกจากการใช้ชีวิตปกติประจำวันช่วงหนึ่งเพื่อศึกษาหาความรู้ทั้งจากด้านนอกและจากด้านในตัวเอง ตนเองมาที่สวนโมกข์เป็นครั้งที่ 2 เคยมีความรู้สึกถึงความปิติ 3 ครั้งจากการนั่งสมาธิที่นี่
SMT6 (16 พฤศจิกายน 2567)	การมาอยู่แบบพอเพียงทำให้เรารู้สึกขอบคุณในสิ่งที่เรามีมากขึ้น มีความสงบและทำให้มีสุขภาพจิตที่ดีขึ้น
SMT7 (16 พฤศจิกายน 2567)	การทำสมาธิเป็นสิ่งที่ดี ทำให้จิตใจสงบขึ้น มีสติและระงับการแสดงออกทางกายมากขึ้น แม้ว่าที่นอนจะไม่ค่อยสบาย นอนไม่หลับ ทิวทัศน์กลางคืน เมื่อเย็นหลัง แต่ก็พบว่า ตนเองสามารถอดทนและผ่านไปได้ และไม่ออกกลางคืน ทำให้มั่นใจว่า จะสามารถจัดการกับปัญหาชีวิตได้เช่นกัน การเข้าอบรมครั้งนี้ทำให้ได้ตระหนักถึงกฎธรรมชาตินี้มากขึ้น แม้ว่า สิ่งต่าง ๆ ในชีวิตจะเปลี่ยนไปแต่กฎของธรรมชาติก็ยังเป็นเช่นเดิม ทำให้มีความสงบใจมากขึ้น
SMT8 (17 พฤศจิกายน 2567)	ตนพบว่า สมอคนเราทำงานหนักมากตลอดเวลา และไม่สามารถหยุดความคิดได้เลย ตนเข้าใจเรื่องอริยสัจ 4 และอนิจจังลึกซึ้งมากขึ้น และมั่นใจว่าเป็นธรรมที่แท้จริงสามารถใคร่ครวญน้อมเข้ามาใส่ตนเพื่อลดความทุกข์ในชีวิตได้
SMT9 (18 พฤศจิกายน 2567)	ตนได้ตระหนักถึงการมีอยู่ของสัตว์เล็ก ๆ เช่น แมลงและแมงต่าง ๆ มีสติในการปฏิบัติต่อสิ่งรอบตัวและเกื้อกูลต่อสิ่งแวดล้อมมากขึ้น
SMT10 (18 พฤศจิกายน 2567)	ตนพบว่า สิ่งที่ได้จากการอบรมคือ นั่งสมาธิได้ดีขึ้นมาก นั่งได้นิ่งมากขึ้น ไม่ขยับไปมาเหมือนก่อน บางครั้งเห็นนิมิต แต่ไม่เกิดปิติ เมื่ออบรมจบแล้วรู้สึกถึงความสงบในจิตใจตนเอง ตนวิตกกังวลในเรื่องต่าง ๆ น้อยลง มีความสบายใจ แม้จะรู้สึกว่าฝึกหนักเกินไปในแต่ละวันและมีความเจ็บที่ยาวนาน ตนคิดว่าน่าจะมีกิจกรรมอื่นเพิ่มขึ้น การนั่งนิ่ง ๆ และเดินจงกรมมาก ๆ ทำให้ตนอดอัด สอนโมกข์มีการปฏิบัติที่เป็นระบบแล้ว แต่ตนอยากให้ปฏิบัติสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนและผู้เรียนมากขึ้น และลดชั่วโมงการฝึกลงบ้างเล็กน้อย

ผู้วิจัยสรุปการบ่มเพาะพุทธวิธีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่สวนโมกข์นานาชาติในแต่ละองค์ประกอบได้ ดังนี้

ตารางที่ 4.20 สรุปการอบรมอานาปานสติสำหรับชาวต่างชาติที่สวนโมกข์นานาชาติ

หัวข้อ	สรุปลักษณะที่พบ
ผู้นำและทีมงาน	ท่านพุทธทาสภิกขุเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์มองเห็นประโยชน์ของการพุทธวิธีให้ชาวต่างชาติเพื่อประโยชน์ต่อสังคมโลก มีการคัดเลือกผู้สอนและอาสาสมัครผู้มีความรู้ทั้งปริยัติและปฏิบัติ ประพฤติตนเป็นตัวอย่างที่ดี มีทักษะการใช้ภาษาอังกฤษ และสามารถสื่อสารแนวคิดที่ลึกซึ้งให้เข้าใจได้ มีอาสาสมัครที่พูดภาษาอื่นนอกจากภาษาอังกฤษ คือ เยอรมัน รัสเซีย
นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ	มาจากทวีปยุโรปและมีชาวเยอรมันมากที่สุด ส่วนมากเป็นเพศชาย เดินทางมาคนเดียว อายุในช่วง 19-29 ปี และเคยนั่งสมาธิมาก่อน
วิธีการอบรม	จัดให้เข้ามาอยู่ในสถานที่ กำหนดเดือนละหนึ่งครั้งเป็นเวลา 10 วัน ใช้เสื้อผ้าแบบสุภาพ สวมใส่สบาย มีค่าที่พักและอาหาร 2000 บาท การสอนปริยัติ มีตารางอบรมที่แน่นอนเป็นมาตรฐาน ใช้การเปิดคลิปเสียงและให้อ่านหนังสือตามที่ได้จัดไว้ การสอนปฏิบัติ ให้หลักอานาปานสติ เดินจงกรม นั่งสมาธิ เข้าใจแบบมีช่วงเวลาถามตอบ ทำงานอาสาสมัคร และมีกิจกรรมผ่อนคลายกล้ามเนื้อ
สิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์	มีการคมนาคมสะดวก ไม่ไกลชุมชนเกินไป มีความร่มรื่นเป็นธรรมชาติ มีน้ำพุร้อนไหลผ่าน และมีสภาพอากาศเย็นสบาย

4.2.3. การอบรมปฏิบัติธรรมที่วัดป่าอ้อวั

1) ด้านบุคคล

(1) ผู้จัดการอบรม ผู้นำและทีมงาน

พระครูวิมลภาวนานุศาสน์ (สายหยุด ปณฺธโร) เจ้าอาวาสวัดป่าอ้อวัเป็นผู้มีวิสัยทัศน์กว้างไกลและเปิดรับนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เข้ามาทุกคนเสมือนลูกหลาน ท่านทำหน้าที่บริหารจัดการวัดด้วยตัวเองในทุกด้านด้วยความเรียบง่ายและเมตตาเพื่อให้วัดป่าอ้อวัสามารถรับรองเกื้อหนุนผู้มาเยือนได้อย่างราบรื่นโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย ท่านตั้งใจให้ทุกคนได้เรียนรู้หลักพุทธธรรมเพื่อความพ้นทุกข์เท่าเทียมกันหมดโดยไม่เลือกเชื้อชาติศาสนา ท่านกล่าวเสมอว่า “เมตตาธรรมค้ำจุนโลกโลกทั้งผองพี่น้องกัน” หรือ “Loving kindness cements the people of the world. All the

people are the same family.” ท่านเรียนรู้ภาษาอังกฤษด้วยตัวเองเพื่อที่จะได้ทักทายและสอนธรรมแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติได้ เห็นได้ชัดว่า ความมุ่งมั่นตั้งใจในการทำงานเพื่อพระพุทธศาสนา และความเมตตาของท่านเป็นตัวอย่างที่ดีแก่พระเถระ อาสาสมัคร ชาวบ้าน และพนักงานของรัฐในทุกภาคส่วน ท่านเป็นผู้นำทางจิตใจที่ทำให้อาสาสมัครทุกคนมีความสามัคคีและร่วมมือกันในการจัดอบรมปฏิบัติธรรมแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ

พระครูวิมลภาวนานุศาสน์เล่าว่า ท่านได้ฝึกปฏิบัติธรรมกับครูบาอาจารย์หลายท่านจนเกิดความมั่นใจ ท่านเดินธุดงค์เท้าเปล่าทั่วประเทศไทยเมื่อกว่า 30 ปีก่อนจนมาถึงแม่ฮ่องสอน ชาวบ้านถวายที่ดินและช่วยพัฒนาจนเป็นสำนักสงฆ์ วันหนึ่งมีอาจารย์ชาวต่างชาติพานักศึกษาจากมหาวิทยาลัยศิลปากรมาสำรวจโบราณวัตถุและขอฝึกสมาธิ ท่านต้อนรับอย่างเต็มใจ จัดเต็นท์ให้อยู่ และแบ่งอาหารกันบาตรให้ ต่อมามีการบอกเล่าปากต่อปาก จนบรรณาธิการหนังสือพิมพ์จากเนเธอร์แลนด์มาอยู่ปฏิบัติกับท่าน และเขียนเรื่องของท่านลงหน้าแรกของหนังสือพิมพ์ ตั้งแต่นั้นมาก็มีชาวต่างชาติมาเข้าพักอยู่เสมอ จากเดิม 5-6 คน จนปัจจุบันมีวันละร้อยกว่าคน ในการอบรมช่วงเพล ท่านจะกล่าวต้อนรับผู้มาใหม่และสอนธรรมะสำคัญผ่านเรื่องเล่า ทำให้สนุก เพลิดเพลิน และได้ข้อคิด โดยไม่รู้ตัว ท่านกล่าวว่า ชาวต่างชาติมีความพร้อมทางวัตถุแต่ขาดศรัทธาภายใน จึงสอนให้มีความเมตตา ความกตัญญู ไม่โลภ ทำความดี สร้างกุศล ทำให้ใจให้แจ่มใส และเห็นความไม่แน่นอนของชีวิตเพื่อลดละความยึดมั่นถือมั่น

ณ เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2567 วัดป่าถ้ำวัวมีพระสงฆ์ 7 รูป โดยทุกรูปมีส่วนในการอบรมและมีปฏิสัมพันธ์กับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติทางใดทางหนึ่ง พระอาจารย์ที่ทำหน้าที่หลักในการอบรม มี 3 รูป คือ ท่านเจ้าอาวาส พระอาจารย์ผู้บรรยายตอนเช้า และพระอาจารย์ผู้บรรยายช่วงบ่ายพร้อมนำสวดมนต์เย็น มีลูกจ้าง 6 คน ทำหน้าที่ด้านอาหาร ซักเสื้อผ้าชุดขาวและเครื่องนอน ทำความสะอาดสถานที่ และขายของที่ร้านสวัสดิการ นอกจากนั้นมีอาสาสมัครทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติสลับเปลี่ยนกันมาช่วยงานต้อนรับและดูแลผู้ปฏิบัติธรรมอยู่ไม่ขาด โดยในช่วงที่ผู้วิจัยลงเก็บข้อมูลระหว่างวันที่ 23 พฤศจิกายน – 4 ธันวาคม พ.ศ. 2567 นั้น มีอาสาสมัครหญิง 4 คน เป็นชาวเยอรมัน 1 คน ชาวจีน 1 คน และชาวไทย 2 คน อาสาสมัครชาวเยอรมันมาช่วยงานที่วัดทุกปี และอยู่ครั้งละหลายเดือน โดยรับมอบหมายให้ช่วยด้านงานต้อนรับและดูแลอำนวยความสะดวกให้นักท่องเที่ยวเพราะมีชาวเยอรมันเข้ามาเป็นจำนวนมาก

คุณสมบัติของผู้สอนและทีมงาน จากการสังเกตและสัมภาษณ์พบข้อมูลตรงกันว่า คุณสมบัติของพระอาจารย์ผู้สอนแก่ชาวต่างชาติ คือ มีความรู้ทั้งในปริยัติและปฏิบัติ และสามารถอธิบายธรรมเป็นภาษาอังกฤษ เข้าใจคำถามของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติและสามารถตอบให้เข้าใจได้ พอสมควร และบางครั้งได้เรียนรู้ไปพร้อมกับผู้เรียน มีความเสียสละและความเมตตาต่อทุกคนโดยไม่แบ่งเชื้อชาติศาสนา ปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน ทำจรรยาวัตรให้เป็นที่ยอมรับว่าสมเป็นเหล่า

กของพระพุทธเจ้า เป็นผู้มีความสุขและเบิกบาน นอกจากนั้นยังพบว่า การเรียนรู้จากผู้ที่พูดภาษาแม่และมีวัฒนธรรมเดียวกับผู้เรียนทำให้เรียนรู้ได้ง่ายขึ้นมาก

นักท่องเที่ยวผู้รับการอบรมทุกคนมีความประทับใจในตัวพระอาจารย์และทีมงานที่จัดให้มีการอบรมตลอดทั้งปีไม่มีวันหยุด นักท่องเที่ยวมองพระอาจารย์เป็นบุคคลตัวอย่าง ผู้สร้างแรงบันดาลใจในการปฏิบัติ และเรียนรู้พุทธวิถีให้ลึกซึ้งมากขึ้น ตระหนักถึงความเมตตาที่ท่านมอบให้ทุกคนอย่างไม่เลือกเชื้อชาติศาสนา ทราบว่าพระอาจารย์ทุกท่านผ่านการปฏิบัติสมาธิภาวนามาก และสามารถสอนด้วยประสบการณ์ตรงของตนเอง มีข้อสังเกตว่า การเรียนรู้พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทยผ่านชาวตะวันตกด้วยกันหรือภาษาแม่เดียวกันทำให้เข้าใจได้ดีขึ้น

ตรงกับความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ EX2 (2567, ตุลาคม 6) ที่ว่า อาสาสมัครควรเป็นผู้ที่ต้องการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ให้สามารถแก้ปัญหาหรือลดความทุกข์ของตนเองได้ ควรมีความสามารถสื่อสารภาษาอังกฤษ ยิ่งมากก็ยิ่งดี ได้เรียนรู้ไปกับผู้เข้าอบรม เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ดังตัวอย่างคำให้สัมภาษณ์จากนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติต่อไปนี้

ตารางที่ 4.21 คำให้สัมภาษณ์จากนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติต่อผู้จัดการอบรมที่วัดป่าแก้ว

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
TWT1 (26 พฤศจิกายน 2567)	ท่านเจ้าอาวาสมีความสุขกับทุกสิ่งที่เกิดขึ้นรอบตัว ท่านเล่าเรื่องไปหัวเราะไป ทุกครั้งไม่ว่าเนื้อเรื่องจะเป็นอย่างไร ท่านสามารถหัวเราะในเรื่องที่ยากลำบากได้ การมีอยู่ของท่านเป็นเครื่องพิสูจน์ให้เห็นว่า หากปฏิบัติให้มากแล้วจะสามารถเข้าถึงสภาวะที่มีความสุขตลอดเวลาได้เช่นเดียวกับท่าน แม้บางครั้งตนจะไม่เข้าใจเรื่องที่ท่านเล่า แต่ก็รู้สึกมีความสุขและยินดีฟังท่านตลอดถึงแม้ว่าจะใกล้เวลารับประทานอาหารกลางวันแล้วก็ตาม เวลาตนเห็นท่านเดินไปมารอบวัด และทักทายผู้คนอย่างมีความสุขนั้นตนสามารถสัมผัสความเมตตาของท่านได้ แม้ว่าท่านจะไม่ได้คุยด้วยมากนักแต่นักท่องเที่ยวรู้สึกอบอุ่นเมื่อมีท่านอยู่ในบริเวณวัด ทำให้รู้สึกว่าการปฏิบัติธรรมที่วัดนี้น่าเชื่อถือ และทำให้ตนมีจุดมุ่งหมายโดยมีท่านเป็นแบบอย่าง ผู้สอนการทำสมาธิและวิปัสสนาได้จะต้องเป็นผู้ปฏิบัติและมีประสบการณ์จริง ไม่เหมือนกับวิชาอื่น ๆ ที่ครูจ๋ามาสอนจากตัวหนังสือแต่ไม่เคยปฏิบัติเองเลย ดังนั้น อาจารย์สอนสมาธิและวิปัสสนาจึงมีความน่าเชื่อถือน่าเคารพมากกว่าอาจารย์ทางวิชาการในโรงเรียน อนึ่ง ตนได้มีโอกาสพูดคุยกับพระอาจารย์ชาติเดียวกัน และด้วยมุมมองของท่านทำให้เรื่องยากเป็นง่ายและสามารถเข้าถึงได้

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
TWT2 (26 พฤศจิกายน 2567)	ท่านเจ้าอาวาสมีความเมตตาสูงมาก ท่านยินดีต้อนรับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติทุกคน ทั้ง ๆ ที่บางคนไม่รู้จักและไม่ได้ให้ความเคารพพระสงฆ์ ท่านดูแลเอาใจใส่ทุกคนเหมือนลูกหลาน เป็นเรื่องน่าทึ่งมากที่ท่านไม่ได้สะสมเงินทองแต่สามารถสร้างและบำรุงสถานที่แบบนี้ได้
TWT6 (1 ธันวาคม 2567)	ท่านเจ้าอาวาสไม่ใช่แค่ให้ความรู้แก่พวกเราเท่านั้นแต่ยังส่งพลังงานแห่งความเมตตาและความดีมาให้ด้วย เวลาที่ท่านพูดนั้นตนจะสามารถสัมผัสได้ถึงความเมตตา แม้จะไม่เข้าใจที่ท่านพูดภาษาไทย แต่เมื่อท่านมาอยู่ใกล้ ๆ นั้นตนรู้สึกถึงพลังงานอันดีงามของท่าน และช่วงก่อนเพลที่ท่านลงเทศน์นั้นเป็นช่วงเวลาที่ดีที่สุดของวันเลยทีเดียว ตนชอบที่พระอาจารย์ตอนบ่ายมีความจริงใจในการสอน เช่น หากไม่เข้าใจคำถามก็บอกตรง ๆ ว่าไม่เข้าใจ และให้ผู้อื่นช่วยถามแทน เป็นต้น ท่านไม่เสแสร้งทำเป็นว่าเข้าใจ บางครั้งท่านบอกว่า ให้ผู้เรียนที่สนใจเรื่องเดียวกันไปคุยแลกเปลี่ยนกันเอง ตนเป็นครูและได้เรียนรู้วิธีการสอนนี้จากท่าน
TWT7 (1 ธันวาคม 2567)	ตนชอบช่วงถามตอบปัญหาเพราะคำถามน่าสนใจและพระอาจารย์ผู้ตอบมีความรู้และมีความมั่นใจในการตอบจากประสบการณ์จริงของตนโดยไม่ได้จินตนาการขึ้นมาเอง ทำให้พระอาจารย์เป็นผู้น่านับถือมาก
TWT9 (2 ธันวาคม 2567)	ท่านเจ้าอาวาสมีวิธีการของตัวเองในการพูดคุยกับผู้คน ท่านสามารถแบ่งปันความสงบและอารมณ์ขัน ทำให้คนรู้สึกผ่อนคลายก่อนที่ท่านจะเริ่มสอน ส่วนผู้เข้าอบรมนั้นมีคำถามมากมาย ตนเห็นพระอาจารย์ผู้สอนตอนบ่ายตั้งใจตอบแบ่งปันความรู้ ตนชอบฟังเพราะมีคำถามคำตอบที่น่าสนใจมาก ท่านสามารถอธิบายด้วยคำพูดง่าย ๆ ให้ทุกคนเข้าใจได้ แม้มักจะให้ผู้เข้าอบรมแสดงความเคารพพระสงฆ์ แต่พระท่านเองไม่ได้เคร่งครัดเรื่องนี้มากนัก เช่น เมื่อเดินจงกรมผ่าน ท่านโบกมือว่า ไม่ต้องหยุดไหว้ท่าน ท่านไม่โกรธเมื่อเราทำผิด เมื่อเรานั่งชี้เท้าไปด้านหน้า หรือถามคำถามโง่ ๆ ซ้ำ ๆ ซาก ๆ
TWT11 (3 ธันวาคม 2567)	ตนเห็นท่านเจ้าอาวาสเดินตรวจงานรอบวัดและทักทายผู้คนตลอด ท่านดูมีความสุขตลอดเวลาและยิ้มแย้มเสมอ พระอาจารย์ทุกท่านเสียสละมากที่เปิดอบรมเช่นนี้ทุกวันมาเป็นเวลานานอย่างไม่น่าเชื่อว่าจะมีผู้ใดทำได้ ตนไม่อยากจะเชื่อว่าพระอาจารย์มีชีวิตอย่างนี้ได้หลาย ๆ ปี สำหรับตนแล้วแม้สัปดาห์ยังยากตนชอบช่วงถามตอบมาก เสียตายมีอุปสรรคเรื่องภาษาบ้าง พระอาจารย์ท่าน

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
	ฉลาดและมีความรู้มาก แต่เราดึงความรู้จากท่านไม่ได้เท่าที่อยากให้ เป็น ต้น ต้องการเวลาพูดคุยมากกว่านี้ และเราต้องมีการเตรียมคำถามให้ท่านเข้าใจได้
TWO4 (25 พฤศจิกายน 2567)	การเรียนรู้พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทยผ่านชาวตะวันตกด้วยกันเป็นการมองจากมุมมองเดียวกัน ทำให้เห็นภาพตรงกันและเข้าใจกันมากขึ้น อีกทั้งการพูดภาษาเดียวกันทำให้สามารถอธิบายแนวคิดที่ลึกซึ้งได้ดังที่ต้องการ
TWO6 (28 พฤศจิกายน 2567)	ตนไม่ทราบเรื่องพระวินัยมาก่อน พอได้รู้ว่า พระสงฆ์มีวินัย 227 ข้อก็รู้สึกทึ่งและเคารพพวกท่านมาก อีกทั้งท่านเจ้าอาวาสและพระอาจารย์ผู้สอนทุกท่านทำงานทุกวันอย่างไม่มีวันหยุด พวกท่านมีความเมตตาสูงมาก

(2) นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติผู้เข้าร่วมอบรม

ข้อมูลทั่วไปของผู้เข้าร่วมอบรม วัดป่าแก้ววชิรญาณักท่องเที่ยวเข้าร่วมปฏิบัติธรรมทุกวัน โดยต้องเดินทางมาถึงวัดก่อนเวลา 16:00 น. และสามารถอยู่ได้ไม่เกิน 10 วัน ดังนั้น จำนวนผู้รับการอบรมจึงแตกต่างกันไปในแต่ละวัน จากข้อมูลในสมุดลงทะเบียนเข้าร่วมปฏิบัติธรรมของชาวต่างชาติ พบว่า ในระหว่างวันที่ 1-30 พฤศจิกายน พ.ศ. 2567 มีนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเข้ามาทั้งหมด 708 คน ดังรายละเอียดในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4.22 จำนวนผู้เข้าอบรมที่วัดป่าแก้ว 1-30 พฤศจิกายน 2567 แยกตามทวีป/ ภูมิภาค และประเทศ

ทวีป/ ภูมิภาค	ประเทศ	จำนวนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ	รวม/ ร้อยละ
ยุโรป	เยอรมนี	112	471 (66.53%)
	อิตาลี	62	
	ฝรั่งเศส	45	
	เนเธอร์แลนด์	40	
	อังกฤษ	39	
	รัสเซีย	31	
	สเปน	29	
	โปแลนด์	21	
	สวีเดน	18	
	เบลเยียม	11	
	ออสเตรีย	10	

ทวีป/ ภูมิภาค	ประเทศ	จำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติ	รวม/ ร้อยละ
	ฟินแลนด์	7	
	สวีเดน	7	
	โปรตุเกส	5	
	ไอร์แลนด์	5	
	โรมาเนีย	4	
	นอร์เวย์	4	
	สาธารณรัฐเช็ก	3	
	กรีซ	3	
	สโลวีเนีย	2	
	สโลวาเกีย	2	
	ฮังการี	2	
	ลิทัวเนีย	2	
	เซอร์เบีย	1	
	เอสโตเนีย	1	
	เดนมาร์ก	1	
	มอลตา	1	
	อาเซอร์ไบจาน	1	
	ยูเครน	1	
	ลัตเวีย	1	
เอเชีย	จีน	49	78 (11.02%)
	ญี่ปุ่น	8	
	ฮ่องกง	5	
	อินเดีย	5	
	มาเลเซีย	4	
	ไต้หวัน	2	
	เมียนมา	1	
	สิงคโปร์	1	
	ฟิลิปปินส์	1	
	อินโดนีเซีย	1	

ทวีป/ ภูมิภาค	ประเทศ	จำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติ	รวม/ ร้อยละ
	เกาหลีใต้	1	
อเมริกาเหนือ	สหรัฐอเมริกา	52	64
	แคนาดา	12	(9.04%)
ตะวันออกกลาง	อิสราเอล	38	43
	ตุรกี	3	(6.07%)
	จอร์แดน	1	
	สหรัฐอเมริกา ฮาวาย	1	
อเมริกาใต้	อาร์เจนตินา	12	38
	เม็กซิโก	11	(5.37%)
	ชิลี	6	
	โคลอมเบีย	5	
	เปรู	3	
	บราซิล	1	
โอเชียเนีย	ออสเตรเลีย	11	13
	นิวซีแลนด์	2	(1.84%)
แอฟริกา	แอฟริกาใต้	1	1
			(0.14%)
รวม 7 ทวีป/ ภูมิภาค	58 ประเทศ	จำนวน 708 คน	708 (100%)

จากตารางแสดงว่า ในเดือนพฤศจิกายน 2567 มีนักท่องเที่ยว 708 คน จาก 7 ทวีป หรือภูมิภาคทั่วโลก จาก 58 ประเทศ มาจากประเทศเยอรมนีมากที่สุด คือ 112 คน คิดเป็นร้อยละ 16 ประเทศอิตาลีมากเป็นอันดับสอง คือ 62 คน คิดเป็นร้อยละ 9 และสหรัฐอเมริกาเป็นอันดับสาม คือ 52 คน คิดเป็นร้อยละ 7 เนื่องจากนักท่องเที่ยวต่างชาติมาจากหลากหลายประเทศทั่วโลกและไม่ได้ใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาแม่ทุกคน ดังนั้น จึงมีความสามารถในการสื่อสารภาษาอังกฤษแตกต่างกัน จากการสังเกตพบว่า ส่วนมากเดินทางคนเดียวและมีความต้องการพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนกับนักท่องเที่ยวอื่นโดยธรรมชาติ

ตารางที่ 4.23 จำนวนผู้เข้าอบรมที่วัดป่าอ้อว้าว 1-30 พฤศจิกายน 2567 แยกตามเพศ

เพศ	จำนวน	ร้อยละ
หญิง	376	53
ชาย	332	47
รวม	708	100

จากตารางพบว่า มีนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ เป็นเพศหญิง จำนวน 376 คน คิดเป็นร้อยละ 53 เพศชาย จำนวน 332 คิดเป็นร้อยละ 47

ตารางที่ 4.24 จำนวนผู้เข้าอบรมที่วัดป่าอ้อว้าว 1-30 พฤศจิกายน 2567 แยกตามกลุ่มอายุ

กลุ่มอายุ	จำนวนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ	ร้อยละ
12-29	368	51.98
30-39	234	33.05
40-49	54	7.63
50-59	30	4.24
60-69	17	2.40
70-79	2	0.28
ไม่ได้ระบุอายุ	3	0.42
รวม	708	100

จากตารางแสดงว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่อายุต่ำกว่า 30 ปี คือ มีจำนวน 368 คน คิดเป็นร้อยละ 51.98 โดยนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่มีอายุน้อยที่สุด คือ 12 ปี และมากที่สุด คือ 79 ปี อายุเฉลี่ย 31 ปี

เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลด้านจำนวนวันที่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเข้าร่วมปฏิบัติธรรมพบว่า จำนวนวันที่น้อยที่สุด คือ 2 วัน และมากที่สุด คือ 65 วัน โดยเฉลี่ย คือ 5 วัน

ผู้จัดการอบรมให้ความเห็นเกี่ยวกับจำนวนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติว่า วัดป่าอ้อว้าวมีจำนวนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเข้ามาอบรมมากที่สุดในประเทศไทย เป็นนักท่องเที่ยวจากทวีปยุโรปมากที่สุดและมาจากเกือบทุกประเทศ การจัดการอบรมแบบเข้าได้ทุกวันทำให้มีนักท่องเที่ยวเข้ามา มาก สาเหตุที่นักท่องเที่ยวชาวเยอรมันเข้าอบรมมากที่สุดน่าจะเป็นเพราะเยอรมนีเป็นประเทศที่รักสงบ และชาวเยอรมันปฏิบัติตัวได้เรียบร้อยดีเมื่ออยู่ในวัดอีกด้วย ดังคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

ตารางที่ 4.25 ความคิดเห็นของผู้จัดการอบรมเกี่ยวกับจำนวนผู้เข้ารับการอบรมที่วัดป่าถ้ำวัว

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
TWO1 (23 พฤศจิกายน 2567)	การจัดการอบรมแบบเข้าได้ทุกวันทำให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเป็นจำนวนมาก ไม่เหมือนการจัดแบบเปิดรับเป็นรอบ ๆ แม้ผู้ปฏิบัติในระดับสูงขึ้นไปแล้วจะสามารถเข้าเียบและวิปัสสนาเองได้ที่นี้
TWO2 (24 พฤศจิกายน 2567)	ในปี 2567 มีนักท่องเที่ยวจากทวีปยุโรปมากที่สุดและมาจากเกือบทุกประเทศ
TWO3 (27 พฤศจิกายน 2567)	วัดป่าถ้ำวัวมีจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติมากที่สุดในประเทศไทย
TWO7 (10 ธันวาคม 2567)	ตนคิดว่า การที่มีนักท่องเที่ยวชาวเยอรมันมาอบรมปฏิบัติธรรมมากที่สุด น่าจะเป็นเพราะเยอรมนีเป็นประเทศที่รักสงบ และตนเห็นว่า ชาวเยอรมันปฏิบัติตัวได้เรียบร้อยดีเมื่ออยู่ในวัดอีกด้วย

จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม พบว่า นักท่องเที่ยวต่างชาติส่วนใหญ่มีความพึงพอใจกับบรรยากาศภายในวัดและกิจกรรมที่เข้าร่วม ผู้วิจัยสังเกตเห็นความแตกต่างระหว่างนักท่องเที่ยวที่เพิ่งมาถึงกับผู้ที่ผ่านมาการอบรมแล้ว โดยกลุ่มหลังมีลักษณะสงบและดูมีความสุขมากกว่า รวมทั้งแสดงออกถึงความเข้าใจในวัฒนธรรมไทย เช่น การไหว้หรือกราบพระสงฆ์ และการนั่งอย่างสำรวม ไม่ชี้เท้าไปทางพระ เป็นต้น

2) ด้านวิธีการอบรม

(1) รูปแบบการอบรม การอบรมปฏิบัติธรรมที่วัดป่าถ้ำวัวมีลักษณะเป็นธรรมชาติเหมือนเช่นที่คนไทยเข้ามาอยู่ในวัดชั่วคราวเมื่อต้องการปฏิบัติธรรม พระสงฆ์ในวัดปฏิบัติกิจของสงฆ์ตามปกติ เช่น บิณฑบาต สวดมนต์ทำวัตร แสดงธรรม และทำงานวัด เป็นต้น นักท่องเที่ยวต่างชาติจะได้เรียนรู้โดยการอยู่ในบริบทของวัด และเห็นความเป็นไปของวิถีชีวิตตามปกติของวัด โดยสามารถเข้าร่วมปฏิบัติธรรมได้ทุกวันตั้งแต่เช้าจนถึงเวลา 16:00 น. ไม่ต้องลงทะเบียนล่วงหน้า ไม่มีการกำหนดวันเริ่มและสิ้นสุดการอบรมที่ตายตัว แต่อนุญาตให้อยู่ได้ไม่เกิน 10 วันเพราะมีผู้ที่สนใจจำนวนมาก มีการจัดปฐมนิเทศเวลา 16:00 น. ของทุกวัน ไม่บังคับให้ถือศีล 8 แต่ให้ใช้เสื้อผ้าสีขาว ทางวัดมีกุฏิที่พัก อาหารวันละ 2 มื้อ เสื้อผ้าสีขาวเตรียมไว้ให้ยืม โดยไม่เก็บค่าใช้จ่ายใด ๆ จากผู้เข้าร่วมอบรม แต่สามารถบริจาคร่วมบุญใส่ในตู้ได้

(2) ด้านวิธีการอบรม การสอนปริยัติ มีการให้ข้อมูลล่วงหน้าทางเว็บไซต์ของวัด (<https://www.wattamwua.com/>) การให้ความรู้ในการอบรมนั้นมีการให้อ่านหนังสือ คือ Walk to

be the Knower และข้อมูลในหนังสือสวดมนต์ของวัดเป็นเล่มหลัก ใช้การสอนสดโดยพระอาจารย์ทุกวัน โดยพระอาจารย์เตรียมบทเรียนไว้สำหรับ 10 วัน มีการอธิบายเนื้อหาที่เป็นพื้นฐานซ้ำทุกวันสำหรับผู้มาใหม่และสอนเนื้อหาที่ลึกซึ้งเพิ่มเติมสำหรับผู้ที่อยู่มาก่อนแล้วด้วย ทั้งนี้มีการยืดหยุ่นตามคำถามและความสนใจของผู้รับการอบรม เนื้อหาหลักที่อบรมในช่วงที่ผู้วิจัยลงพื้นที่ คือ สมถะ วิปัสสนา ไตรลักษณ์ กรรม ภพภูมิ สังสารวัฏ นิพพาน เป็นต้น โดยมีเสริมเรื่อง ความกตัญญู ความเมตตา และหลักธรรมอื่น ๆ ตามโอกาส

การสอนปฏิบัติ ในการอบรมมีการฝึกนั่งสมาธิ นอนสมาธิ เดินจงกรมวันละประมาณ 4 ชั่วโมง มีการพุดนำสมาธิในช่วงเริ่มต้น จากนั้นให้นั่งเอง มีการกราบพร้อมกัน มีการถามตอบประมาณ 30 นาที มีการสวดมนต์แผ่เมตตา และมีการให้ทำงานอาสาสมัคร ดังรายละเอียด ดังนี้

การฝึกปฏิบัติสมาธิ เริ่มต้นด้วยการเดินจงกรมรอบบริเวณวัดในเวลา 8:00-9:00 น. โดยเป็นการเดินจงกรมหมู่เป็นแถวยาว นำโดยพระอาจารย์ ตามด้วยพระสงฆ์ ผู้ปฏิบัติธรรมชาย และผู้ปฏิบัติธรรมหญิง จากนั้นกลับมาที่ศาลาเพื่อนั่งสมาธิและนอนสมาธิต่อประมาณหนึ่งชั่วโมง ตอนบ่ายเป็นการเดินจงกรมหมู่เป็นแถวเรียงกันเช่นเดิม และเดินขึ้นเขาไปที่บริเวณถ้ำวัว ใช้เวลาประมาณหนึ่งชั่วโมง แล้วกลับมานั่งสมาธิและนอนสมาธิอีกประมาณหนึ่งชั่วโมง ช่วงค่ำมีการปฏิบัติสมาธิภาวนาหลังการสวดมนต์ประมาณครึ่งชั่วโมง การสอนสติปัฏฐาน 4 ที่วัดป่าถ้ำวัวเป็นไปตามแนวทางของพระราชมุนีอาจารย์ หรือ หลวงปู่ดูลย์ อตุโล แห่งวัดบูรพาราม จ.สุรินทร์ ที่เน้นการดูจิต

การเข้าเฝ้า นักท่องเที่ยวสามารถเลือกได้ว่า ในวันใดตนต้องการเข้าเฝ้าเพื่อฝึกดูจิตของตัวเองอย่างเข้มข้น โดยให้ติดป้าย “Silent” ไว้ที่หน้าอก มีการแบ่งอาณาเขตของผู้ที่ต้องการเฝ้า และไม่เฝ้าอย่างชัดเจนในการรับประทานอาหาร และแม้ผู้ที่ไม่เลือกเข้าเฝ้าก็ไม่ควรพูดคุยเสียงดังและพยายามพูดให้น้อยที่สุด การเข้าเฝ้าไม่ได้เป็นข้อจำเป็นสำหรับการฝึกสติ แต่เป็นกุศโลบายในการควบคุมไม่ให้ผู้ปฏิบัติพูดคุยกันเรื่องสภาวะที่แต่ละคนได้ เพราะแท้จริงแล้วยังมีการสื่อสารกับตัวเองอยู่เพียงแต่ผู้อื่นไม่ได้ยิน จากการสังเกตพบว่า มีนักท่องเที่ยวติดป้ายเข้าเฝ้ามากพอสมควร

การสอบถามและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ที่วัดป่าถ้ำวัวไม่มีการสอบถามเดี่ยว เนื่องจากมีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก จึงใช้การถามตอบเป็นกลุ่มในตอนบ่ายของทุกวัน โดยใช้เวลาประมาณ 30 นาที จากการสังเกตพบว่า มีนักท่องเที่ยวประมาณหนึ่งในสามเข้าล้อมวงถามคำถามต่อพระอาจารย์อย่างตั้งใจ บางครั้งนักท่องเที่ยวยกประเด็นขึ้นมาแล้วมีนักท่องเที่ยวอื่น ๆ ให้ความสนใจโต้ตอบด้วย และพระอาจารย์ได้แนะนำให้ไปคุยกันเองนอกรอบต่อไป นักท่องเที่ยวส่วนมากชอบช่วงเวลาถามตอบนี้มาก

การให้ทำงานอาสาสมัคร เป็นวิธีการบูรณาการการปฏิบัติสมาธิภาวนากับการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยนักท่องเที่ยวสามารถทำงานในบริเวณวัดที่ตนเห็นว่าสมควร เช่น ช่วยเป็นลูกมือใน

ครัวในตอนเช้า ช่วยยกอาหารจากครัวมาที่ห้องรับประทานอาหาร ช่วยจัดอาสนะ จัดหนังสือธรรมะ กวาดใบไม้ กวาดทางเดินจงกรม เป็นต้น

ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเกี่ยวกับวิธีการสอนพบว่า ชื่นชอบช่วงเวลาถามตอบมากเป็นพิเศษ เพราะทุกคนมีคำถามในชีวิตของตนที่ต้องการคำตอบ การมีประสบการณ์ตรงในการปฏิบัติเป็นสิ่งสำคัญ และการเข้าเฝ้าเป็นเรื่องยากสำหรับบางคน ดังคำให้สัมภาษณ์ดังนี้

ตารางที่ 4.26 คำให้สัมภาษณ์เรื่องวิธีการอบรมที่วัดป่าแก้ว

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
TWT10 (3 ธันวาคม 2567)	ตนชอบช่วงเวลาถามตอบมาก ได้เรียนรู้มาก หากมีช่วงเวลาถามส่วนตัวก็จะมีประโยชน์ ตนไม่เคยเข้าเฝ้าเพราะคิดว่า ยากไปสำหรับคนที่ฝึกวิปัสสนาเป็นครั้งแรก แต่ตนคิดว่า แต่ละคนชอบไม่เหมือนกัน หากผู้เข้าอบรมไม่ได้ติดป้ายเข้าเฝ้า เราก็สามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในเรื่องการปฏิบัติได้
TWT11 (3 ธันวาคม 2567)	ตนได้เข้าเฝ้าบ้างแต่ทำไม่ได้มาก เพราะเป็นคนชอบพูดคุย พอติดป้ายเฝ้าที่หน้าอกแล้วตนสงบได้มากขึ้น หากไม่ติดจะรู้สึกกระสับกระส่ายและอยากรู้ อยากเห็นว่าคนอื่น ๆ เขารู้สึกอย่างไรกัน
TWO4 (25 พฤศจิกายน 2567)	การสอนต้องดูตามจริตของผู้เรียน และหาจุดเชื่อมโยงระหว่างพระพุทธศาสนา กับเรื่องราวในชีวิตของเขา เพื่อให้เกิดความสนใจและช่วยแก้ปัญหาให้ได้

วิธีการอบรมเป็นไปในทางเดียวกับความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ EX3 (2567, ตุลาคม 17) ที่ว่า ควรเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้พูดคุยกับเจ้าบ้านคือพระสงฆ์ในวัดหรือฆราวาสผู้มีความรู้ในพระพุทธศาสนา และได้ถามคำถามที่อาจมีเกี่ยวกับวัดหรือพระพุทธศาสนา เพราะนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติส่วนมากแล้วมีความอยากรู้และมีความสงสัยมากและไม่สามารถหาคำตอบได้ และยังเป็นโอกาสให้พระสงฆ์ไทยได้ฝึกการสนทนาเป็นภาษาอังกฤษอีกด้วย

ผู้ทรงคุณวุฒิ EX2 (2567, ตุลาคม 14) เสนอว่า หากทางวัดต้องการดึงดูดนักท่องเที่ยวมากขึ้น อาจทำได้โดยการเสนอเป้าหมายที่น่าสนใจสำหรับชาวต่างชาติ เช่น การลดทุกข์เพิ่มสุขในปัจจุบัน มุ่งแก้ปัญหาของคนด้วยการให้มีประสบการณ์ตรงในการปฏิบัติก่อน หากเห็นผลแล้วก็จะปฏิบัติต่อไปเองโดยอัตโนมัติ เทียบกับการดูสูตรการทำอาหารกับการได้ชิมอาหารย่อมได้ผลไม่เหมือนกัน

3) ด้านสิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์

(1) **มีการคมนาคมสะดวก** วัดป่าแก้วตั้งอยู่ที่บ้านแม่สุยะ หมู่ 6 ตำบลห้วยผา อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ด้านหน้าวัดติดกับทางหลวงสาย 1095 แม่ฮ่องสอน-เชียงใหม่ ซึ่งเป็น

เส้นทางสำคัญที่เชื่อมต่อชุมชนและแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ห่างจากสนามบินแม่ฮ่องสอนและตัวเมืองประมาณ 40 กิโลเมตร ห่างจากอำเภอปายอันเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงในหมู่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติประมาณ 70 กิโลเมตร จากการสังเกตพบว่า นักท่องเที่ยวส่วนมากเดินทางมาวัดโดยรถสองแถวสาธารณะ และใช้บริการรถตู้และซีรจักรยานยนต์มาเองบ้าง

(2) **มีความเป็นธรรมชาติมาก** วัดป่าถ้ำว้าวอยู่ในระหว่างหุบเขาซึ่งมีสภาพแวดล้อมสวยงาม ร่มรื่น อากาศบริสุทธิ์ มีต้นไม้เขียวชอุ่ม ในบริเวณวัดมีลำธารผ่านและมีน้ำไหลต่อเนื่องตลอดปี ด้านที่เป็นเชิงเขาเมื่อลำธารไหลผ่านทำให้เกิดน้ำตกขนาดเล็กตามธรรมชาติอยู่เป็นระยะ ทำให้ได้ยินเสียงน้ำไหลทำให้รู้สึกเย็นสดชื่นและผ่อนคลาย วัดมีเนื้อที่ประมาณ 100 ไร่ ด้านหลังวัดติดกับอุทยานแห่งชาติซึ่งมีภูเขาและถ้ำน้อยใหญ่ พืชพันธุ์และสัตว์ป่ามากมาย ทางวัดให้ความสำคัญกับการดูแลรักษาสถานที่ให้สะอาดและเป็นระเบียบเรียบร้อยอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้วัดเป็นรมณีสถานเจริญตาเจริญใจสำหรับผู้ปฏิบัติธรรมและผู้พบเห็นทั่วไป

(3) **บริเวณวัดมีบรรยากาศและพลังงานดี** อาสาสมัครและนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติทุกคนให้ความเห็นตรงกันว่า วัดป่าถ้ำว้าวมีบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่สวยงามและอากาศสดชื่นมาก หลายคนกล่าวว่า บริเวณวัดมีพลังงานที่ดีที่ตนสามารถรู้สึกได้เมื่อก้าวเท้าเข้ามา และสามารถนั่งสมาธิได้ดีและสงบกว่าที่อื่น ดังคำสัมภาษณ์ของนักท่องเที่ยวต่อไปนี้

ตารางที่ 4.27 คำให้สัมภาษณ์ชาติเรื่องบรรยากาศของวัดป่าถ้ำว้าว

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
TWT1 (26 พฤศจิกายน 2567)	วัดมีบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่ดีและน่าประทับใจมาก
TWT9 (2 ธันวาคม 2567)	ตนเคยปฏิบัติธรรมมาหลายที่ แต่เฉพาะที่วัดป่าถ้ำว้าวนี้ตนรู้สึกว่าการนั่งสมาธิได้ง่ายเพราะว่ามีพลังงานดีช่วยหนุนนำมากกว่าที่อื่น แคล้งนั่งก็สงบได้โดยอัตโนมัติ ตนคิดว่า เป็นเพราะมีพระที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบอยู่ในที่นี้
TWT10 (3 ธันวาคม 2567)	ที่นี่ทำให้ความรู้ที่ตนมีอยู่ได้ตกผลึกและได้ฝึกปฏิบัติในสถานที่ที่มีพลังดี
TWO6 (28 พฤศจิกายน 2567)	ตนเชื่อว่า ที่วัดนี้มีพลังงานที่ดีมากและตนสามารถสัมผัสและรับรู้ได้

นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเห็นว่า ตนได้รับความรู้ความเข้าใจในหลักพุทธธรรมและแนวทางปฏิบัติอันเป็นมุมมองใหม่ในชีวิต โดยได้ร่วมกิจกรรมที่ไม่มีโอกาสและไม่เคยทำในประเทศของตน เช่น การตักบาตร การสวดมนต์กับพระสงฆ์ การได้ใช้ชีวิตเรียบง่าย การได้อยู่กับตัวเอง เป็นต้น ทำให้เกิดแรงบันดาลใจในการนั่งสมาธิภาวนา ได้เพื่อนใหม่ที่มีความสนใจใกล้เคียงกัน ดังคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

ตารางที่ 4.28 คำให้สัมภาษณ์เรื่องประโยชน์จากการอบรมปฏิบัติธรรมที่วัดป่าแก้ว

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
TWT7 (1 ธันวาคม 2567)	ตนนั่งสมาธิเพราะต้องการความสงบสุข ได้เข้าใจว่า วิปัสสนานี้แตกต่างจากสมณะ และเห็นว่า เป็นเรื่องยากสำหรับผู้เริ่มต้นใหม่อย่างตน ต้องใช้เวลาในการฝึก ตนมีชีวิตประจำวันที่ยุ่งเหยิงมากจึงอยากหาความสงบก่อน
TWT10 (3 ธันวาคม 2567)	ตนได้เรียนรู้จากที่นี่ว่าตนเองนี้แหละที่ทำให้ชีวิตไม่มีความสุข จากการปรุงแต่งเรื่องราวให้ใหญ่โตขึ้น และจากการแก้ปัญหาภายนอกแทนที่จะแก้ภายในตน ตอนนี้ตนตั้งใจจะนั่งสมาธิทุกวัน อย่างน้อยวันละ 15-20 นาที อยากฝึกการปล่อยวาง ไม่ยึดติด และยังสามารถใช้ชีวิตต่อไปโดยไม่ต้องบวชแต่มีความตระหนักรู้ในการกระทำมากขึ้น ตนได้ตระหนักรู้แล้วว่าที่ผ่านมาตนเป็นคนยึดติดมากเพียงใด ที่จริงข้อมูลความรู้เหล่านี้ตนเคยได้ยินมาแล้ว แต่เพิ่งมาตกผลึกที่นี่ เพราะมีการปฏิบัติในสถานที่ที่มีพลัง มีความเป็นธรรมชาติ มีคนอื่น ๆ ร่วมปฏิบัติอยู่ด้วย การไม่มีโทรศัพท์ทำให้ได้ตัดสิ่งรบกวนออกไป ได้อยู่กับตัวเอง ได้อ่านหนังสือ ฟังพระอาจารย์สอน พุทศุขแลกเปลี่ยน แม้แต่สวดมนต์ที่ตนไม่ชอบ แต่ก็ทำเพื่อฝึกความอดทน บางครั้งความตระหนักรู้ผุดขึ้นมาในขณะที่นั่งสมาธิบ้าง ในช่วงเวลาสิบวันติดต่อกันนั้นตนมีความตระหนักรู้เพิ่มขึ้นวันละเล็กละน้อย
TWT11 (3 ธันวาคม 2567)	ตนเคยฝึกสมาธิมาก่อนผ่านแอปพลิเคชันที่มีเพลงบรรเลงและผู้อ่านนำทำให้เกิดความสงบ ตอนนี้ตนรู้แล้วว่า ที่ตนปฏิบัติมาเรียกว่า สมณะ เพราะมีความสุขและความสงบอยู่ในภวังค์ ตนเป็นคนมีความวิตกกังวลมากและการทำสมาธิช่วยตนได้มาก การเข้าอบรมครั้งนี้ตนไม่หวังอะไรมาก แค่อยากลองใช้ชีวิตที่ไม่ฟุ้งซ่านและมีสติมากขึ้นเพราะตนเป็นคนวอกแวกง่าย อีกทั้งอยากลองกินมังสวิรัต ลองกินอาหารเพียงวันละสองมื้อ ลองชีวิตที่ไม่มีโทรศัพท์ด้วย วันแรก ๆ ยังงุนงงและพยายามปรับตัวจนดีขึ้น และบางทีก็กลับไปงงอีก อาจเป็นเพราะตนเป็นคนสมาธิสั้นและถูกเร้าได้ง่ายมาก ช่วงวันท้าย ๆ ดีขึ้นเยอะ ตนได้เรียนรู้มากจากการร่วมปฏิบัติครั้งนี้
TWO5 (25 พฤศจิกายน 2567)	วัดป่าแก้วเป็นสำนักปฏิบัติธรรมอันดับที่ 1 ฝ่ายธรรมยุติกของจังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นเรื่องที่น่ายินดีและน่าภูมิใจที่มีนักท่องเที่ยวจากทั่วโลกมาร่วมปฏิบัติธรรมที่วัดป่าแก้ว ชาวบ้านทุกคนร่วมอนุโมทนากับทางวัดและให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่และเห็นว่า เป็นหน้าตาของจังหวัดแม่ฮ่องสอน

ผู้วิจัยสรุปการอบรมปฏิบัติธรรมที่วัดป่าถ้ำวัวในแต่ละองค์ประกอบได้ ดังนี้

ตารางที่ 4.29 สรุปการอบรมปฏิบัติธรรมที่วัดป่าถ้ำวัว

วัดป่าถ้ำวัว	สรุปลักษณะที่พบ
ผู้นำและทีมงาน	ผู้นำที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีความเมตตาที่จะต้อนรับทุกคนเหมือนลูกหลาน สามารถบริหารจัดการวัดได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีทีมงานสนับสนุนที่ดี มีความรู้ปรีชา และมีประสบการณ์การปฏิบัติ มีความเมตตาและตั้งใจจริงที่จะอบรมนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ มีอาจารย์และอาสาสมัครที่พูดภาษาอื่นนอกจากภาษาอังกฤษ เช่น เยอรมันและจีน
นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ	ส่วนมากแล้วมาจากทวีปยุโรป เป็นชาวเยอรมันมากที่สุด ส่วนมากเป็นเพศหญิง อายุในช่วง 19-29 ปี
วิธีการอบรม	ให้เข้ามาพักอยู่ในวัดและปฏิบัติตัวเช่นเดียวกับคนไทยที่เข้ามาปฏิบัติธรรมทั่วไป เข้าร่วมได้ทุกวัน อยู่ไม่เกิน 10 วัน ใช้เสื้อผ้าสีขาว ไม่มีค่าใช้จ่าย สอนปรีชา ใช้การสอนสดทุกวัน ให้อ่านหนังสือ การปฏิบัติ เติมน้ำมันรอบวัด และเดินจงกรมขึ้นเขา นั่งสมาธิ นอนสมาธิ การเข้าเฝ้าที่เลือกเวลาเองได้ มีการถามตอบและให้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน และ ทำงานอาสาสมัคร
สิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์	มีการคมนาคมสะดวก ไม่ไกลชุมชน ไม่ไกลจากแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง มีความเป็นธรรมชาติมาก มีถ้ำ และลำธารไหลผ่านบริเวณวัด สภาพอากาศเย็นสบาย มีบรรยากาศและพลังงานดี

4.2.4. สรุปการศึกษาการบ่มเพาะพุทธวิธีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ

ชาวต่างชาติสนใจศึกษาพระพุทธศาสนาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2442 โดยชาวอังกฤษเข้ารับการอุปสมบทที่ประเทศศรีลังกา และจากนั้นมามีหลักฐานการศึกษาพระพุทธศาสนาของชาวต่างชาติมาจนถึงปัจจุบัน สาเหตุของการศึกษาพระพุทธศาสนาของชาวต่างชาติ คือ การเห็นทุกข์และต้องการดับทุกข์ การแสวงหาความจริงของชีวิต คนไทยมีจิตใจดีและพระภิกษุไทยเป็นตัวอย่างที่ดี และการได้พบครูบาอาจารย์ดีในประเทศไทย ในประเทศไทยมีสถานที่ปฏิบัติธรรมในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธสำหรับชาวต่างชาติในประเทศไทยหลายแห่ง แต่ละสำนักมีความคล้ายคลึงและแตกต่างกันไปในแง่มุมต่าง ๆ เช่น วิธีการสอน การจัดกิจกรรม เนื้อหา สื่อการสอน ตัวผู้สอน และสถานที่ เป็นต้น

จากผลการวิเคราะห์เนื้อหาข้อมูลทั้งจากสวนโมกขนิมิตานาชาตและที่วัดป่าถ้ำวัว ผู้วิจัยสรุปเป็นการบ่มเพาะพุทธวิธีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติในประเทศไทยได้ดังนี้

1) ด้านบุคคล

การจัดการบ่มเพาะพุทธวิถีก่อนนักท่องเที่ยวยุวชนต่างชาติในประเทศไทยต้องมีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล เล็งเห็นความสำคัญของการบ่มเพาะพุทธวิถีก่อนนักท่องเที่ยวยุวชนต่างชาติอย่างจริงจัง มีความเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ มีความสามารถในการบริหารจัดการสถานที่ให้เป็นระเบียบเรียบร้อย มีทีมสนับสนุนที่ดี ผู้สอนมีความรู้ด้านปริยัติและปฏิบัติ สามารถสื่อสารกับผู้เรียนเป็นภาษาอังกฤษ สามารถตอบคำถามที่ข้องใจได้ พระอาจารย์มีวัตรปฏิบัติที่น่าเลื่อมใส มีความสงบเย็นภายใน เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้ปฏิบัติธรรม ในการสนทนากลุ่มเฉพาะ ผู้เชี่ยวชาญ FD1 (2568, มกราคม 13) และผู้เชี่ยวชาญ FD4 (2568, มกราคม 13) ยืนยันว่า เจ้าบ้านต้องปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดี นอกจากนั้น ผู้เชี่ยวชาญ FD2 (2568, มกราคม 13) ได้ชี้ประเด็นว่า บางครั้งผู้สอนก็ได้เรียนรู้ไปพร้อมกับผู้เรียน ซึ่งตรงกับแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เจ้าบ้านเรียนรู้ไปกับนักท่องเที่ยวด้วย

ด้านนักท่องเที่ยวยุวชนต่างชาติที่เข้าร่วมปฏิบัติธรรมนั้นส่วนมากมาจากคำบอกเล่าปากต่อปากและจากในเว็บไซต์ของวัด ส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุต่ำกว่า 30 ปี มาจากทวีปยุโรปและประเทศเยอรมนีมากที่สุด จึงเห็นได้ว่าทั้งสวนโมกขนิมิตและวัดป่าอ้อจ้าวมีอาสาสมัครชาวเยอรมนีอยู่เกือบตลอดเวลา นักท่องเที่ยวยุวชนมาจากหลากหลายประเทศทั่วโลกและมีความสามารถในการสื่อสารภาษาอังกฤษแตกต่างกัน ส่วนมากเดินทางคนเดียวและต้องการพูดคุยแลกเปลี่ยนกับนักท่องเที่ยวอื่น

ผลการศึกษาด้านบุคคลนี้ เป็นไปในทางเดียวกับผลการศึกษาของ พระสมุห์เกียรติกร กิตติเวที และ นายศุภกร ณ พิบูล (2566) เรื่อง “การศึกษาแนวทางการเผยแผ่ธรรมแก่ชาวต่างชาติของพระนิสิต วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย” ที่พบว่า ผู้สอนควรมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมอย่างถ่องแท้ ฝึกฝนปฏิบัติตนเคร่งครัดตามพระธรรมวินัย มีจริยวัตรเป็นแบบอย่างที่ดี มีทักษะภาษาสื่อสารสามารถตอบข้อสงสัยอย่างถูกต้อง

ผลการศึกษาเรื่องความสามารถในการสื่อสารกับผู้เรียนเป็นภาษาอังกฤษนั้นเป็นไปในทางเดียวกับผลการศึกษาของ เบญจวรรณ วงศ์ชูแก้ว (2560) ผู้ศึกษาเรื่อง “รูปแบบการอบรมอานาปานสติแก่ชาวต่างชาติ: กรณีศึกษาสวนโมกขพลาราม” ที่พบว่า ครูผู้สอนต้องมีความรู้หลักพุทธธรรมอย่างดี มีคุณธรรม มีความเข้าใจวิถีชีวิตสังคมใหม่โดยเฉพาะแนวคิดของชาวตะวันตก มีทักษะภาษาอังกฤษในระดับที่สามารถถ่ายทอดความรู้ได้ดีพอสมควร และ ผลการศึกษาของ ชัยนันท บุษยพิโย, นิเทศ สนั่นนารี, สุนทร สายคำ และพระอธิการบุญช่วย โชติวิโส (2564) เรื่อง “รูปแบบเผยแผ่พุทธธรรมด้วยภาษาอังกฤษของสำนักปฏิบัติธรรมนานาชาติในประเทศไทย” ที่ว่าภาษาอังกฤษมีความสำคัญ หากผู้ฝึกอบรมสามารถใช้ภาษาอังกฤษได้ก็มอบหมายให้นำปฏิบัติตามกำหนดเวลา แต่หากจำเป็นสามารถใช้ล่ามช่วย โดยเลือกล่ามที่มีความรู้ทั้งด้านธรรมด้านปฏิบัติ และมีการเชิญชาวต่างชาติผู้มีประสบการณ์มาเป็นผู้ช่วยสอนและบรรยายเสริมบ้าง

2) ด้านวิธีการ

เป็นการจัดให้เข้าพักในสถานที่ที่กำหนดไว้ชัดเจน มีกฎเกณฑ์การแต่งกายทำให้รู้สึกต่างจากชีวิตเดิมและเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนวัด จัดให้ความรู้หลักพุทธธรรมด้วยการอธิบาย การให้อ่านข้อมูล และการฝึกปฏิบัติสมาธิภาวนาด้วยตัวเอง มีการเข้าเฝ้า มีเวลาให้สอบถามข้อข้องใจ และมีเวลาแบ่งปันประสบการณ์ในระหว่างหรือหลังจากอบรมเสร็จแล้ว มีให้ทำงานอาสาเพื่อฝึกบุรณการ การปฏิบัติเข้ากับชีวิตประจำวัน มีการแจกหนังสือให้ศึกษาต่อไปหลังจบการอบรม ผู้เชี่ยวชาญร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ **FD1** (2568, มกราคม 13) ยืนยันว่า ควรให้ความรู้ความเข้าใจในพระพุทธศาสนา ให้ได้มีโอกาสพัฒนาจิตใจ และ มีโอกาสทำกิจกรรมของวัดที่สร้างประโยชน์ต่อวัดและชุมชน

ผลการศึกษาเรื่องวิธีการอบรมนี้ เป็นไปในทางเดียวกับผลการศึกษาเรื่อง “ศึกษาวิธีการสอนวิปัสสนาภาวนาของสำนักปฏิบัติธรรมวัดรำเปิง (ตโปทาราม) อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่” ของ **พระสิทธิชาติ สุภาจาโร** (2564) ที่พบว่า ผู้ปฏิบัติธรรมเกิดความรู้ความเข้าใจจาก 3 ทาง คือ 1) สุตมยปัญญาจากการฟังและการอ่าน การสาธิต และตอบคำถามจากพระวิปัสสนาจารย์ในช่วงสอบอารมณ์ 2) จินตมยปัญญาจากการคิดทบทวนหรือสอบถามข้อสงสัย และจากการคิดพิจารณาในการสอบอารมณ์ 3) ภวนามยปัญญาจากการเริ่มฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง

3) ด้านสิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์

สถานปฏิบัติธรรมสำหรับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติควรตั้งอยู่ในที่ที่มีการคมนาคมสะดวก แต่ยังห่างจากชุมชนพอสมควร มีความเป็นธรรมชาติ สวยงาม รื่นรมย์ สงบเงียบ สามารถรักษาสถานที่ให้สะอาดเรียบร้อยได้ มีสภาพอากาศที่ดี ไม่ร้อนไม่หนาวจนเกินไป การมีลำน้ำตามธรรมชาติไหลผ่านทำให้มีบรรยากาศผ่อนคลาย ดั่งเช่นที่สวนโมกขนิมิตานานาชาติมีน้ำพุร้อนธรรมชาติผ่านในพื้นที่ และที่วัดป่าถ้ำวามีลำธารที่มีน้ำไหลตลอด และบางส่วนเป็นน้ำตกธรรมชาติไหลผ่านกลางวัดอีกด้วย ผู้เชี่ยวชาญร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ **FD4** (2568, มกราคม 13) ยืนยันว่า สถานที่ในการฝึกปฏิบัติธรรมต้องสะอาด ร่มรื่น เพราะความสงบเย็นภายนอกจะส่งเสริมความสงบเย็นภายใน

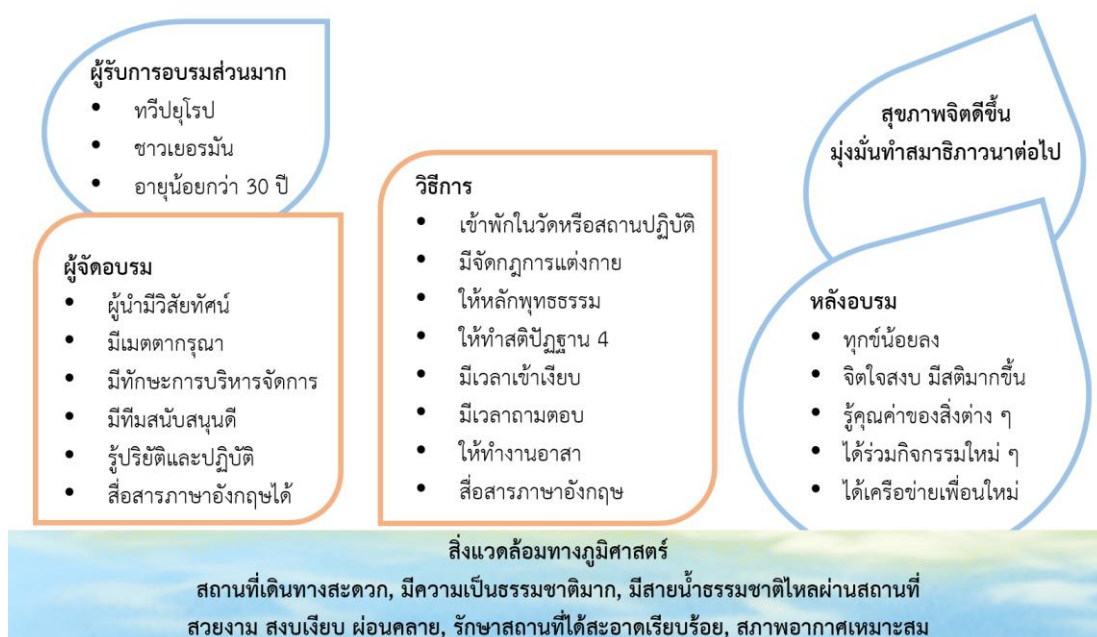
สภาพแวดล้อมที่รมย์มีผลต่อชีวิตการศึกษาภาวนา ดังในพระไตรปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ **มหาโคสิงคสูตร** กล่าวถึงสมัยที่พระพุทธเจ้าประทับที่ป่าโคสิงคสาละวัน วันหนึ่งพระสาวกกลุ่มหนึ่งชวนกันไปหาพระสารีบุตรเพื่อฟังธรรม พระสารีบุตรเมื่อเห็นพระอานนท์มาแต่ไกล ได้กล่าวทักทายว่า “ท่านอานนท์ จงมาเถิด ท่านอานนท์ผู้เป็นอุปัฏฐากของพระผู้มีพระภาค ผู้อยู่ใกล้พระผู้มีพระภาค ได้มาดีแล้ว ป่าโคสิงคสาละวัน เป็นสถานที่น่ารื่นรมย์ ราตรีแจ่มกระจ่าง ไม้สาละบานสะพรั่งทั่วทุกต้น กลิ่นดอกกลิ่นทิพย์ย้อมฟุ้งไป ท่านอานนท์ ป่าโคสิงคสาละวันจะฟังงามด้วยภิกษุเช่นไร” (ม.ม.12/332/366) **สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต)** (2560, หน้า 29-30) อธิบายว่า ในสมัยพุทธกาลในหมู่พระสงฆ์ที่เดินทางไปมาหาสู่กันนั้นมีธรรมเนียมว่า พระที่เป็นเจ้าบ้านจะปฏิเสธการโดยถามถึงความเป็นอยู่และกล่าวต้อนรับโดยบอกว่า “ถิ่นที่นั่นเป็นรมย์” เหมาะที่ท่านผู้

มาเยือนจะเข้าพักอาศัย จากคำกล่าวต้อนรับของพระสารีบุตรนี้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของสภาพ รมณียต่อชีวิตแห่งการศึกษาภาวนาของพระ และเป็นการเตือนตัวพระว่าต้องเอาใจใส่ดูแลรักษาวัด และถิ่นอาศัยให้เป็นที่รมณียที่จะกล่าวต้อนรับอาคันตุกะได้

ผลการศึกษาเป็นไปในทางเดียวกับที่ **เบญจวรรณ วงศ์ชูแก้ว** (2560) ผู้ศึกษาเรื่อง “รูปแบบการอบรมอานาปานสติแก่ชาวต่างชาติ: กรณีศึกษาสวนโมกขพลาราม” ได้กล่าวว่า การจัด สถานที่และสภาพแวดล้อมให้สัปปายะเอื้อต่อการฝึกปฏิบัติเป็นสิ่งจำเป็นยิ่งในการอบรม คือ การจัด สถานที่พักและปฏิบัติธรรม การคมนาคม สภาพภูมิอากาศ สิ่งแวดล้อม ครูผู้สอนและ อาหาร และสอดคล้องกับผลการศึกษาของ **พระสุภาพร เตชธโร และ นคร จันทราช** (2564) เรื่อง “การส่งเสริมกระบวนการทางธรรมปฏิบัติแก่นักท่องเที่ยวของพระสงฆ์สายวัดป่าในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ” ที่พบว่า สภาพแวดล้อมมีผลและเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างแรงจูงใจและ ดึงดูดนักท่องเที่ยว การส่งเสริม คือ การพัฒนาวัดให้สะอาดร่มรื่นเหมาะสมแก่เข้ามาท่องเที่ยวศึกษา ธรรมและปฏิบัติธรรม รวมถึงการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวที่สะดวก

นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมีความคิดเห็นต่อการอบรมว่า ได้ประโยชน์ คือ 1) ความรู้เรื่อง หลักพุทธธรรมและแนวทางปฏิบัติอันเป็นมุมมองใหม่ในชีวิตที่สามารถปรับใช้ในชีวิตให้มีความทุกข์ น้อยลงได้ 2) ได้ประสบการณ์การปฏิบัติสมาธิภาวนา ทำให้จิตใจเกิดความสงบขึ้น มีสติและระงับการ แสดงออกทางกายมากขึ้น มีความอดทนมากขึ้น 3) ได้รู้คุณค่าของสิ่งที่ตนมี รู้สึกขอบคุณอาหารที่ รับประทานและสิ่งแวดล้อมที่อยู่ ตระหนักถึงธรรมชาติรอบตัวและกฎของธรรมชาติ เกิดความ ระมัดระวังในการปฏิบัติต่อธรรมชาติมากขึ้น 4) ได้ร่วมกิจกรรมที่ไม่มีโอกาสและไม่เคยทำในประเทศ ของตน เช่น การตักบาตร การสวดมนต์กับพระสงฆ์ การได้ใช้ชีวิตเรียบง่าย การอยู่กับตัวเองในความ เงียบ เป็นต้น 5) ได้เครือข่ายกัลยาณมิตรที่มีความสนใจใกล้เคียงกันที่จะได้แลกเปลี่ยนเรื่องราวของ การปฏิบัติธรรมในอนาคต โดยรวมแล้วมีสุขภาพจิตดีขึ้นและมีแรงบันดาลใจที่จะนั่งสมาธิภาวนาต่อไป

ผู้วิจัยสรุปการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติในประเทศไทยเป็นภาพ ดังนี้

ภาพที่ 4.2 สรุปการบ่มเพาะพุทธวิธีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติในประเทศไทย

4.3. รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิธีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้านศีลธรรม

ในการอบรมปฏิบัติธรรมที่สวนโมกขนิมิตาสนาและที่วัดป่าอัมพวัน มีเนื้อหาพุทธวิธีทางด้านศีลธรรมอันมีรากฐานมาจากพระพุทธานุญาตอย่างเข้มข้น โดยเฉพาะในเรื่องกรรม ภาพภูมิสังสารวัฏ ไตรลักษณ์ และนิพพาน อันเป็นความเชื่อหลักในพระพุทธศาสนา ตามหลัก **ศรัทธา 4** **อัปมาคารวตา** และ**สติปัฏฐาน 4** และผู้อบรมทั้งสองวัดมุ่งเน้นและให้เวลามาก ผู้วิจัยสรุปเนื้อหา (what) และวิธีการอบรม (how) ของแต่ละหัวข้อ ดังต่อไปนี้

4.3.1. การบ่มเพาะความเชื่อเรื่องกรรม

ผลพบว่า การบ่มเพาะความเชื่อเรื่องกรรมแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติสามารถแบ่งได้เป็น 2 ส่วน คือ การบ่มเพาะความเชื่อในกุศลกรรมและอกุศลกรรม และการบ่มเพาะความเชื่อเรื่องกรรมอันเป็นไปเพื่อการสิ้นกรรมสำหรับผู้แสวงหาการดับทุกข์ที่แท้จริงคือพระนิพพาน ดังต่อไปนี้

1) การบ่มเพาะความเชื่อในกุศลกรรมและอกุศลกรรม

เนื้อหาในการบ่มเพาะความเชื่อในกุศลกรรมและอกุศลกรรมที่สำคัญคือ แนวคิดเรื่องบุญ วงจรของกรรม และการให้ผลของกรรม (วัฏฏะ 3) โดยใช้วิธีการคือ การอธิบายและให้ซักถาม ดังนี้

(1) **แนวคิดเรื่องบุญ** ต้องมีการอธิบายแนวคิดเรื่อง “บุญ” หรือ “กุศล” หรือ “merit” เพราะนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติส่วนมากไม่เข้าใจเรื่องนี้ เน้นว่า การทำบุญนั้นไม่จำเป็นต้องใช้เงินเสมอไป อาจทำได้ด้วยการใช้ร่างกาย เช่น ช่วยทำงาน เปิดปิดไฟในศาลา เป็นต้น วิธีทำบุญที่ดีที่สุดคือ

การวิปัสสนาอันเป็นความดีที่จะลดตัวตนและละกิเลสได้ ในการอธิบายแนวคิดที่เป็นนามธรรมนั้นต้องใช้คำพูดหลายแบบ เพื่อสื่อความหมายให้เข้าใจที่สุด เพราะไม่มีคำใดคำหนึ่งที่จะสื่อความหมายได้ตรงเท่ากับภาษาบาลี เรื่องบุญในสังคมไทยเป็นดังที่ **ณัฐพล โสติกธรรมาภรณ์** (2562, หน้า 1-20) อธิบายไว้ว่า แนวคิดเรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดนั้นปรากฏให้เห็นในสังคมไทยในการยอมรับภาวะของชีวิตที่เกิดขึ้นในลักษณะที่ต่างกันตามบุญบาปมี วาสนา หรือคุณความดีที่ได้สั่งสมมาแต่ชาติปางก่อน หากเป็นผู้มีบาปมีสูง ภาวะชีวิตของบุคคลนั้นก็จะมีมั่งมี มีอำนาจ เป็นชนชั้นสูง ดังในสำนวนไทยว่า “แข่งเรือแข่งพายแข่งได้ แข่งบุญวาสนาแข่งไม่ได้”

(2) วงจรของกรรม (วัฏฏะ 3) อธิบายวงจรกรรมที่หมุนเวียนไปอย่างต่อเนื่องคือ กิเลสเป็นตัวผลักดันการกระทำดีหรือชั่ว เกิดผลของกรรมตามความดีหรือชั่วที่ได้กระทำ และกลับมาสร้างกิเลสต่ออีก เป็นการอธิบายด้วยเหตุผลตามหลักวิทยาศาสตร์เพื่อสร้างศรัทธาจากความเชื่อด้วยเหตุผลที่มีปัญญารองรับ โดยมุ่งให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเปิดใจรับแนวคิด นำมาไตร่ตรอง และลงมือปฏิบัติเพื่อพิสูจน์ความจริงด้วยตัวเองก่อนที่จะตัดสินใจเชื่อ เป็นดังที่ **สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์** (2564, หน้า 187-188) อธิบายวัฏฏะ 3 ไว้ว่าวัฏฏะ 3 ที่หมุนเวียนต่อเนื่องนั้นเป็นปัจจัยอุดหนุนแก่กันทำให้วงจรแห่งชีวิตดำเนินไปไม่ขาดสาย คือ 1) กิเลสเป็นตัวสาเหตุผลักดันให้คิดปรุงแต่งการกระทำต่าง ๆ เรียกว่า กิเลสวัฏฏ์ (อันเกิดจากอวิชชา ตัณหา อุปาทาน) 2) กรรม คือ กระบวนการกระทำ หรือกรรมทั้งหลายที่ปรุงแต่งชีวิตให้เป็นไปต่าง ๆ (สังขาร กรรมภพ) เรียกว่า กรรมวัฏฏ์ 3) วิบาก คือ สภาพชีวิตที่เป็นผลแห่งการปรุงแต่งของกรรม และกลับเป็นปัจจัยเสริมสร้างกิเลสต่อไปได้อีก เรียกว่า วิปากวัฏฏ์ (วิญญาน นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา)

(3) การให้ผลของกรรม อธิบายเรื่องการให้ผลของกรรมและเน้นในชาตินี้ และยกตัวอย่างบุคคลจริงและผลของกรรมในชาตินี้ ด้วยว่ามีผู้ที่ยังไม่เชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดแต่เห็นด้วยกับความมีเหตุผลของกฎแห่งกรรม ให้เน้นเรื่องการกระทำของตนที่จะมีผลในอนาคต ไม่นับเรื่องกรรมในอดีตที่แก้ไม่ได้แล้ว

การอธิบายเป็นไปดังที่ผู้จัดการอบรม **SMO6** (2567, พฤศจิกายน 13) กล่าวว่า ปัจจุบันเป็นผลมาจากอดีตซึ่งแก้ไขอะไรไม่ได้ แต่อนาคตสามารถวางแผนได้จากเจตนาและการกระทำในปัจจุบัน คนเราต้องรับผิดชอบการกระทำของเราโดยการยอมรับการกระทำในอดีต และพยายามเปลี่ยนกรรมสำหรับอนาคตโดยการเรียนรู้และสร้างกุศลให้มากขึ้น และดังที่ผู้จัดการอบรม **TWO7** (2567, ธันวาคม 10) กล่าวว่า พระอาจารย์ท่านสอนเรื่องเหตุและผลของการกระทำ สำหรับชาวต่างชาติแล้ว ท่านสอนเน้นผลในชาตินี้และไม่เน้นนิพพาน เช่น การให้แก่ผู้ที่เดือดร้อนคือความสุขที่แท้จริง ตรงกับความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ **EX3** (2567, ตุลาคม 17) ที่ว่า ชาวตะวันตกไม่ค่อยสนใจเรื่องชาติหน้าและสนใจแต่คำสอนเกี่ยวกับในชาตินี้ เช่น การแผ่เมตตาทำให้จิตใจผ่องแผ้วทันที การให้หรือการช่วยเหลือผู้อื่นทำให้ผู้ให้มีความสุขใจ ความโกรธทำให้จิตใจขุ่นมัวตกต่ำ เป็นต้น

วิธีการหลักคือ การอธิบายและการเปิดโอกาสให้ซักถาม เพราะนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมักมีความสงสัยเกี่ยวกับแนวคิดความเชื่อในพระพุทธศาสนา และต้องการคำอธิบาย และเนื่องจากมีภูมิหลังหรือมุมมองที่แตกต่างจากคนไทย จึงมีคำถามที่คนไทยอาจนึกไม่ถึงและไม่ได้รวมไว้ในการอธิบายในกลุ่มใหญ่

ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเรื่องความเชื่อในกุศลกรรมและอกุศลกรรม แบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มที่เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมเพราะเห็นว่า มีเหตุผลตามหลักวิทยาศาสตร์และสามารถเห็นผลได้ด้วยตัวเอง 2) กลุ่มที่เชื่อบางส่วน หลายคนอยากเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมเพราะมีเหตุผลแต่เพราะพิสูจน์ได้ยากจึงเลือกเชื่อเฉพาะที่เกี่ยวกับชาตินี้เท่านั้น

ตารางที่ 4.30 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT3 (11 พฤศจิกายน 2567) TWT9 (2 ธันวาคม 2567)	เรื่องกรรมน่าสนใจมากเพราะสิ่งที่เราทำมีผลต่อตัวเราเองในอนาคต การควบคุมการกระทำของตัวเองนั้นทำได้ยากเพราะเราไม่ได้มีสติตลอดเวลา ดังนั้น จึงต้องฝึกปฏิบัติให้มากเพื่อจะได้ทำแต่กรรมดี
SMT7 (16 พฤศจิกายน 2567)	ตนเชื่อในกฎแห่งกรรมและทำให้เชื่อมั่นในพระพุทธศาสนา
SMT8 (17 พฤศจิกายน 2567)	ตนเชื่อเรื่องกรรมเพราะมีเหตุผลตามหลักวิทยาศาสตร์
SMT10 (18 พฤศจิกายน 2567)	ตนทราบเรื่องกฎแห่งกรรมมาก่อนการอบรมและเชื่อว่า เป็นความจริง
TWT5 (29 พฤศจิกายน 2567)	ก่อนอบรมไม่ทราบเรื่องกฎแห่งกรรมมาก่อน ตอนนั้นตนคิดว่า เป็นเรื่องที่มีเหตุผล
TWT6 (1 ธันวาคม 2567)	ความเชื่อเรื่องกรรมทำให้คนเรากลัวการทำความบาปและทำให้คนทำชื่อน้อยลง เป็นกฎสังคมที่ดี คล้ายคลึงกับในศาสนาคริสต์ที่สอนเรื่องการทำบาป เช่น หากฆ่าคนก็จะตกนรกไปช่วงเวลาหนึ่งเช่นกัน
TWT10 (3 ธันวาคม 2567)	ตนคิดว่า เรื่องบุญเป็นเรื่องสำคัญเรื่องหนึ่งในศาสนาพุทธ ตนเทียบเองว่าเหมือนการฝากเงินในธนาคาร พอเกิดก็ยกยอดมา ในชีวิตสามารถเพิ่มลดเงินได้ และเมื่อตายก็ปิดยอดและเป็นหนึ่งในปัจจัยนำเกิดในภพหน้า เรื่องกรรมให้ผลกับเราแม้เราจะจำไม่ได้ว่าเคยทำอะไรไว้ก็ตาม ตนเรียนรู้ข้อนี้จากการฟังพระอาจารย์ การอ่านหนังสือ และการพูดคุยกับเพื่อนร่วมปฏิบัติที่วัดนี้

ตารางที่ 4.31 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่เชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมบางส่วน

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT8 (17 พฤศจิกายน 2567)	ตนชอบและเชื่อในแนวคิดในเรื่องกรรมที่ให้ผลในชาตินี้
TWT7 (1 ธันวาคม 2567)	คิดว่า เป็นแนวคิดที่มีเหตุผลและอยากจะเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม แต่ยังไม่สามารถพิสูจน์ได้ ตนคิดว่า อาจจะใช้ไม่ได้กับทุกกรณี เช่น เรื่องการยกโทษ คิดว่า จะได้ผลก็ต่อเมื่อคนส่วนมากในสังคมเห็นด้วยในแนวคิดนี้ หากเราเป็นคนเดียวยกโทษให้คนอื่นก็จะโดนคนอื่นเอาเปรียบ ตนอยากอยู่ในสังคมที่คนมีแนวคิดแบบนี้ แต่ไม่มีในโลกตะวันตก
TWT8 (2 ธันวาคม 2567)	ตนชอบเรื่องกฎแห่งกรรมแต่ไม่เชื่อเรื่องภพชาติ ตนเชื่อว่า หากทำความดีจะได้รับผลของความดีนั้นทันที เช่น การให้ทานทำให้รู้สึกดีทันที และดีกว่าการเป็นคนรับเงินนั่นเองเสียอีก
TWT11 (3 ธันวาคม 2567)	คนในประเทศของตนหรือในทวีปยุโรปนั้นมีแนวคิดเรื่องความดีความชั่วอยู่ แต่อาจไม่เหมือนในประเทศไทย คนที่นั่นคิดทำอะไรด้วยเหตุด้วยผลและแยกแยะสิ่งดีชั่วด้วยตนเอง เช่น การทิ้งขยะในที่สาธารณะเป็นสิ่งไม่ดีและไม่ทำ ไม่ใช่เพราะกลัวผลของกรรมชั่ว แต่เป็นทัศนคติที่ได้เรียนรู้มาจากสิ่งแวดล้อมและที่พ่อแม่สอนมาและใช้เป็นเข็มทิศชีวิตของตน เมื่อได้มาเรียนรู้เรื่องกรรมทำให้ตนเกิดความรู้สึกกลัวผลของอกุศลกรรมขึ้นมา เช่น ตนไม่ทราบว่าควรจะต้องบริจาคเงินให้วัดดีหรือไม่ และจำนวนเท่าไรจึงเหมาะสม เพราะตามวัฒนธรรมของตนแล้วหากขึ้นป้ายว่าฟรีแล้วก็จะไม่มีการให้เงินเลย แต่ตนกลัวว่าหากทำไม่ถูกต้องจะเกิดกรรมติดตัวไป และตนไม่รู้ว่าจะถามใคร

2) การบ่มเพาะเรื่องกรรมที่เป็นไปเพื่อการสิ้นกรรม

การบ่มเพาะเรื่องกรรมที่เป็นไปเพื่อการสิ้นกรรม คือ การบ่มเพาะวิถีตามอริยมรรคมีองค์ 8 ที่พระพุทธองค์ทรงค้นพบ อันเป็นไปตามคติ “ตถาคตโพธิสัทธา” ในหลักศรัทธา 4 เพราะสุดท้ายแล้ว ทั้งกรรมดีและกรรมชั่วก็เป็นสิ่งที่ยังผูกพันให้เวียนว่ายตายเกิดอยู่ หากต้องการ “สิ้นกรรม” จะต้องบรรลुพระนิพพานอันเป็นการพ้นจากวงจรกรรมโดยสิ้นเชิง ดังที่พระพุทธองค์ทรงค้นพบและทรงนำมาสั่งสอน และที่ผู้เชี่ยวชาญร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ FD2 กล่าวว่า “หากไม่เชื่อข้อนี้ก็ยากจะศึกษาต่อไปได้ยาก” ทั้งสวนโมกขนิมิตและวัดป่าอ้อวัชใช้ “หลักสติปัญญา” ในการอบรม โดยใช้วิธีให้ความรู้ทางปริยัติ และเน้นให้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง โดยมีรายละเอียดต่อไปนี้

(1) สอนโมกขนานาชาติ - สติปัฏฐาน 4 ตามหลักอานาปานสติ 16 ขั้น

มีวิธีการให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ ดังนี้

ตารางที่ 4.32 วิธีให้ข้อมูลในการอบรมสติปัฏฐาน 4 สอนโมกขนานาชาติ

(ที่มา: ผู้วิจัย)

วิธีการให้ข้อมูล	รายละเอียด
บอกจุดประสงค์	ต้องอธิบายจุดประสงค์ก่อนทุกครั้งว่า สติปัฏฐาน 4 เป็นทางสายเอกสู่พระนิพพาน เป็นการฝึกให้มีสติเพื่อให้มีวิชาและขจัดอวิชชา ในอานาปานสติมีทั้งสมถะและวิปัสสนาอยู่ในตัว สามารถพิจารณาไตรลักษณ์อันเป็นหัวใจของการปฏิบัติได้
ไม่ส่งเสริมความคาดหวัง	ไม่ให้ผู้ปฏิบัติคาดหวังอะไร เพราะความคาดหวังเป็นตัวปิดกั้นผลที่จะเกิดขึ้น ผู้จัดการอบรม SMO2 (29 ตุลาคม 2567) มักบอกทุกคนเสมอว่า “อย่าคาดหวัง” และให้เปิดใจกว้างรับสิ่งใหม่ ให้ฟังคำสอนและทำตามที่สอน ในการปฏิบัติสมาธินั้นหากคาดหวังผลมากแล้ว ความต้องการนั้นจะกลายเป็นตัวขัดขวางผลที่จะพึงได้ไปเสีย
สอนสั่งให้เข้าใจง่าย	ใช้คำพูดง่าย ๆ ที่ใช้อยู่ในชีวิตประจำวันและเข้าใจได้เลย เช่น ไล่ตามลมหายใจตลอดเวลา (constantly chasing after) หรือ จุดดักขุมโจมตี (waiting in ambush at one place) เป็นต้น
ใช้การอุปมาอุปไมย	เปรียบเทียบให้เข้ากับสิ่งที่นักท่องเที่ยวต่างชาติรู้จัก เช่น การตามลมหายใจสำหรับผู้เริ่มฝึกใหม่นั้นไม่ใช่เรื่องง่าย แต่หากทำได้แล้วจะได้ผลเกินความคาดหมายทั้งทางร่างกายและจิตใจ ดังนั้นเราจึงต้องฝึกอยู่เรื่อย ๆ อย่างสม่ำเสมอจนเป็นเหมือนการเล่นกีฬาที่เราชอบ หรือ การไล่ตามลมหายใจตลอดเวลาเปรียบได้กับการที่แม่ไกวเปลกล่อมลูกและในช่วงแรกต้องหันหน้าตามเปลเพื่อให้ลูกเห็นหน้าอยู่ตลอดเวลา หรือ การดักขุมโจมตีเปรียบได้กับช่วงที่ลูกเคลิ้มใกล้หลับแล้ว แม่ก็แคะมองลูกเฉพาะช่วงที่เปลแกว่งเข้ามาใกล้ใบหน้าแม่เท่านั้น
ให้แหล่งค้นคว้าเพิ่มเติม	-จัดหนังสือเกี่ยวกับการปฏิบัติให้อ่านในช่วงการอบรมและแจกหลังจบการอบรมแล้ว เช่น หนังสือ The A, B, C of Buddhism โดย Buddhādāsa Bhikkhu -ให้อ่านหนังสือเรื่อย ๆ ผู้จัดการอบรม SMO1 (2567, พฤศจิกายน 5) กล่าวว่า การหาความรู้จากหนังสือเป็นการเรียนรู้ที่ดี เพราะสามารถอ่านซ้ำได้

วิธีการให้ข้อมูล	รายละเอียด
	ตลอด บางครั้งต้องอ่านหลายรอบจึงจะเข้าใจ โดยไม่ต้องให้ใครมาบอก การอ่านอย่างเดียวไม่พอ จะต้องนำมาตรวจสอบ ใคร่ครวญพิจารณา โดยจิตเข้าไปตามพิจารณาตามสภาวะที่เกิดขึ้น ไม่ใช่เป็นความคิด

เนื้อหาและวิธีการอบรมอานาปานสติ 16 ขั้น มาจากพระไตรปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ อานาปานสติสูตร (ม.อ. 14/148/187-191) และฝึกปฏิบัติตามแนวทางของท่านพุทธทาสภิกขุ โดยผู้วิจัยสรุปเนื้อหาและวิธีการปฏิบัติอานาปานสติของสวนโมกขนิเวศานาชาตได้ ดังนี้

ตารางที่ 4.33 เนื้อหาและวิธีการฝึกอานาปานสติ 16 ขั้น สวนโมกขนิเวศานาชาติ

(ที่มา: ผู้วิจัย)

หมวด 1 กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน		
ขั้น	จุดมุ่งหมาย	วิธีการฝึก
1	รู้จักลมหายใจยาว	ดูลมหายใจยาวว่าเป็นอย่างไร เกิดขึ้นแล้วเป็นอย่างไร มีอิทธิพลต่อร่างกายเราอย่างไร
2	รู้จักลมหายใจสั้น	ดูลมหายใจสั้นว่าเป็นอย่างไร เกิดขึ้นแล้วเป็นอย่างไร มีอิทธิพลต่อร่างกายเราอย่างไร ต่างจากลมหายใจยาวอย่างไร
3	รู้จักลมหายใจปรุงแต่งร่างกายว่า กายทั้งปวงมี 2 รูปแบบที่มีผลต่อกัน คือ ร่างกายและลมหายใจ	ดูลมหายใจที่ปรุงแต่งร่างกายว่าลมหายใจที่ต่างกัน ส่งผลต่อร่างกายต่างกัน หากลมหายใจหยาบร่างกายก็จะหยาบคือกระสับกระส่าย หากลมหายใจละเอียดร่างกายก็ละเอียดคือสงบราบเรียบ
4	ลมหายใจให้รางวัลลง ๆ จนเป็นสมาธิ เรียกว่าปฐมฌานอันประกอบด้วย วิตก วิจาร์ ปีติ สุข เอกัคคตา	-ฝึกการ “วิ่งตาม” ลมหายใจเข้าออกระหว่างปลายจมูกและสะดือด้านในเพื่อช่วยกำหนดจิตให้ง่ายขึ้น -ฝึกการ “เฝ้าดู” กำหนดสติเฝ้าดูลมหายใจที่ช่องจมูก -สร้างอุคคหนิมิตขึ้นตรงจุดที่เฝ้าดูเพื่อกำหนดชั้นละเอียดขึ้น -สร้างปฏิภาณนิมิตเพื่อฝึกบังคับจิต โดยบังคับนิมิตให้เปลี่ยนแปลงลักษณะและเคลื่อนไหวได้

หมวด 2 เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน		
ชั้น	จุดมุ่งหมาย	วิธีการฝึก
5	รู้จักปิติหรือความพอใจ	เอาปิติมาไว้ในใจ หายใจเข้าออกอยู่ด้วยความรู้สึกรู้จักปิติ ดูว่าปิติคืออะไร มีลักษณะอย่างไร มีอิทธิพลอย่างไร
6	รู้จักความสุข	เอาความสุขมาไว้ในใจ หายใจเข้าออกอยู่ด้วย ความรู้สึกรู้จักสุข ดูว่าสุขคืออะไร มีลักษณะอย่างไร มีอิทธิพลอย่างไร
7	รู้จักเครื่องปรุงแต่งจิต คือปิติ และสุข หรือเรียกว่า “เวทนา”	ดูเวทนาที่ปรุงแต่งจิต เวทนาที่เป็นสุขปรุงแต่งจิต อย่างไร เวทนาที่เป็นทุกข์ปรุงแต่งจิตอย่างไร
8	ทำเครื่องปรุงแต่งจิตให้ถอย กำลังลง	พิจารณาว่าปิติและความสุขไม่เที่ยง เป็นมายา ไม่ปล่อยให้จิตปรุงแต่งไปในทางกิเลสหรือยึดมั่นถือมั่น
หมวด 3 จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน		
ชั้น	จุดมุ่งหมาย	วิธีการฝึก
9	รู้ว่าจิตกำลังเป็นอย่างไร เช่น กำลังมีปิติ มีโลภะ โทสะ เป็นต้น	กำหนดดูที่ตัวจิตว่ากำลังเป็นอย่างไรในทุกลมหายใจ เข้าออก
10	ให้จิตปราโมทย์อย่างเดียว	บังคับจิตให้ปราโมทย์ทุกลมหายใจเข้าออก
11	ให้จิตหยุด ให้จิตตั้งมั่น	บังคับให้จิตหยุดในทุกลมหายใจเข้าออก
12	ให้จิตเปลื้องอารมณ์ที่เกาะออก	ดึงจิตออกจากอารมณ์ทุกลมหายใจเข้าออก
หมวด 4 ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน		
ชั้น	จุดมุ่งหมาย	วิธีการฝึก
13	เห็นแจ้งแห่งอนิจจังของสังขารทั้ง ปวง *** ขั้นตอนนี้สำคัญมาก ***	ดูความไม่เที่ยงของสังขาร เช่น ลมหายใจยาวสั้น ไม่เที่ยง จิตสังขารไม่เที่ยง ปฐมณานไม่เที่ยง อะไร ๆ ในกายล้วนไม่เที่ยง เป็นต้น
14	เห็นความยึดมั่นถือมั่นจางคลาย ลง	กำหนดความจางคลายของความยึดมั่นถือมั่นให้ชัดเจน ในใจในทุกลมหายใจเข้าออก
15	เห็นความยึดมั่นถือมั่นดับลง กิเลสดับไป ความทุกข์ดับไป	ดูความดับลงของความยึดมั่นถือมั่น กิเลส และความ ทุกข์ทุกลมหายใจเข้าออก
16	เห็นความสลัดคืน	ดูความสลัดคืนทุกลมหายใจเข้าออก

เนื่องจากการปฏิบัติแบบ 16 ขั้นนั้นโดยปกติสำหรับคนทั่วไปแล้วใช้เวลานานพอสมควร โดยมากแล้วบุคคลทั่วไปผู้เริ่มต้นใหม่ไม่ได้ใช้เวลาฝึกเข้มข้นเท่ากับนักบวช ท่านพุทธทาสยังได้สอนวิธีปฏิบัติอานาปานสติแบบลัดสั้น 3 ขั้นตอน ดังนี้

ตารางที่ 4.34 วิธีการฝึกอานาปานสติแบบลัดสั้นของสวนโมกขนิเวศนาราม

(ที่มา: ผู้วิจัย)

ขั้น	จุดมุ่งหมาย	วิธีการฝึก
1	ทำจิตให้เป็นสมาธิพอสมควร ให้จิตสบาย ปลอดโปร่ง เข้มแข็ง มีกำลัง ได้ความสุข	ดูลมหายใจยาวและสั้นว่าเป็นอย่างไร เกิดขึ้นแล้วเป็นอย่างไร มีอิทธิพลต่อร่างกายเราอย่างไร ต่างจากลมหายใจยาวอย่างไร (ขั้นที่ 1-2)
2	เห็นความไม่เที่ยง	ดูสิ่งต่าง ๆ ในตัวเรา ให้เป็นอนิจจังทุกลมหายใจเข้าออก ทุกธาตุอายตนะเป็นอนิจจัง (ขั้นที่ 13)
3	เกิดความเบื่อหน่ายคลายกำหนด คลายความยึดมั่นถือมั่น พันทุกข์ได้พอสมควร	ดูความดับลงของความยึดมั่นถือมั่น กิเลส และความทุกข์ทุกลมหายใจเข้าออก เห็นอนิจจังได้เท่าไรก็จะคลายออกและหลุดพ้นไปเท่านั้น (ขั้นที่ 14-16)

โดยการจัดกิจกรรมการฝึกปฏิบัติของสวนโมกขนิเวศนารามมีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ 4.35 กิจกรรมการฝึกปฏิบัติของสวนโมกขนิเวศนาราม

(ที่มา: ผู้วิจัย)

กิจกรรม	รายละเอียด
ให้ฝึกปฏิบัติตลอดวัน	-มีชั่วโมงให้ฝึกปฏิบัติ 4 ช่วงในแต่ละวัน คือ เช้ามีดื่อก่อนอาหารเช้า (นั่งสมาธิ 2 รอบ) ช่วงสาย (นั่งสมาธิ เดินจงกรม) ช่วงบ่าย (นั่งสมาธิ เดินจงกรม) และช่วงค่ำ (นั่งสมาธิ เดินจงกรม) โดยในช่วงค่ำเป็นการเดินจงกรมหมู่ มีผู้นำเปิดไฟฉายเล็ก ๆ พาเดินรอบสระน้ำ ผู้ร่วมอบรมไม่สวมรองเท้าและไม่เปิดไฟฉายหรือตะเกียง ใช้เวลาประมาณ 30 นาที -ผู้จัดการอบรม SMO1 (2567, พุทธศักราช 5) และ SMO2 (2567, ตุลาคม 29) กล่าวว่า ตารางการปฏิบัตินั้นผ่านการทดลองถูกผิดมา ยาวนาน จบพบตารางที่คิดว่าลงตัวแล้ว
มีช่วงเวลาให้ถาม	-จัดในตอนบ่ายของวันที่ 3, 4, 5, 6 ให้ลงชื่อพบอาจารย์ที่ต้องการคนละ 15 นาที เน้นการสอบถามปัญหาที่ข้องใจในการปฏิบัติ

กิจกรรม	รายละเอียด
	-ในการอบรมเดือนพฤศจิกายน 2567 ผู้ตอบเป็นชาวเยอรมัน ฝรั่งเศส และเกาหลี มีความสามารถในการใช้ภาษาอังกฤษได้ดี -ผู้ตอบคำถามจะตอบในแนวทางที่ให้ความสำคัญในการปฏิบัติต่อไป
มีกิจกรรมเสริม	-ฝึกโยคะ 90 นาทีในตอนเช้า และให้แช่ตัวในบ่อน้ำพุร้อนหลังอาหารเช้าและช่วงค่ำหลังดื่มน้ำปานะแล้ว เพื่อช่วยให้นั่งขัดสมาธิได้ดีขึ้น -ให้ทำงานจิตอาสาอย่างมีสติเพื่อเชื่อมโยงกับการนำกลับไปใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ทำความสะอาดห้องอาหาร ทำความสะอาดศาลาปฏิบัติธรรม ห้องน้ำ การเผายขยะ เป็นต้น -ให้ทุกคนเข้าเฝ้าและให้เก็บอุปกรณ์สื่อสารทั้งหมดไว้ในออฟฟิศ เพื่อเน้นการปฏิบัติอยู่กับตัวเอง

ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวยุโรปชาวต่างชาติเรื่องการบ่มเพาะอานาปานสติของสวนโมกขนิมิตานาชาติ จากการสังเกตพบว่า นักท่องเที่ยวยุโรปชาวต่างชาติผู้เข้าอบรมส่วนมากตั้งใจฝึกปฏิบัติมีเพียงส่วนน้อยประมาณ 20% ที่ไม่ค่อยตั้งใจ สัมผัสดูโน่นนี่ เดินไปมาอย่างไม่มีจุดหมาย หรือเดินกลับไปห้องพัก จากการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวยุโรปชาวต่างชาติพบว่า การสอนปฏิบัติสมาธิทำได้ดีมาก ส่วนมากพอใจในตารางการปฏิบัติในการอบรมและเห็นว่า การฝึกโยคะและการแช่น้ำพุร้อนมีส่วนช่วยในการนั่งสมาธิได้มาก มีส่วนน้อยที่ไม่พอใจตารางการอบรมและเห็นว่า ควรปรับปรุง และมีส่วนกล่าวว่าฟังภาษาอังกฤษจากคลิปคำสอนไม่ค่อยเข้าใจ ดังคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

ตารางที่ 4.36 ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวยุโรปชาวต่างชาติเรื่องการอบรมอานาปานสติ

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT1 (11 พฤศจิกายน 2567)	การปฏิบัติอานาปานสติ 16 ขั้นนี้ช่วยให้ทุกคนได้พัฒนาจิตใจและทำให้มีความสุขขึ้น สำหรับตนไม่ได้คิดว่า เป็นวิธีการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาแต่อย่างใด ตนชอบมากที่การอบรมนี้ไม่มีพิธีกรรมทางศาสนา ตนตั้งใจปฏิบัติมากเพราะเป็นการเรียนรู้อย่างเป็นรูปแบบครั้งแรก วันแรก ฟังชันมากและไม่สามารถอยู่กับลมหายใจได้ ตนพูดภาษาสเปนและใช้ภาษาอังกฤษได้ดีพอสมควร แต่พบว่า การอธิบายอานาปานสติ 16 ขั้นยังไม่ชัดเจนนักสำหรับตน
SMT3 (11 พฤศจิกายน 2567)	ตนจับใจความวิธีการปฏิบัติอานาปานสติ 16 ขั้นไม่ได้เพราะไม่มีสมาธิในการฟังคลิปเสียง เข้าใจแค่ขั้นที่ 1 เท่านั้น แต่เมื่อมีพระนำทำสมาธิอีกรูปแบบหนึ่งคือการสแกนร่างกายและมีความรู้ตัวทั่วพร้อมในร่างกายของตัวเอง ตนรู้สึกเข้าใจ

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
	และสามารถทำตามได้ ในช่วงโม่งปฏิบัติเดินจงกรมตามจังหวะของตัวเองนั้นตนสังเกตว่า ผู้เข้าอบรมหลายคนเดินไปมาอย่างไม่มีจุดมุ่งหมายและไม่มีที่ยึดเหนี่ยว บางคนกลับไปที่พัก ในวันท้าย ๆ หลายคนไม่เข้านั่งสมาธิกลุ่ม และบางคนลุกออกไปจากศาลาปฏิบัติก่อนครบเวลา ตนคิดว่าระบบนี้ไม่ได้ผล และน่าจะปรับตารางการปฏิบัติ ตนเองคิดว่าตารางแน่นเกินไปตั้งแต่สี่สัปดาห์ถึงสามทุ่ม
SMT4 (12 พฤศจิกายน 2567)	โดยรวมคิดว่า ตารางการอบรมจัดไว้ดีแล้ว ตนได้ปฏิบัติอานาปานสติมากในการร่วมอบรมครั้งนี้ และคิดว่า โดยรวมปฏิบัติได้ดีขึ้น อยู่กับลมหายใจเข้าออกได้มากขึ้น ตารางการอบรมที่แน่นแบบนี้ทำให้เราต้องต่อสู้กับจิตของเราเองมาก
SMT5 (14 พฤศจิกายน 2567)	การจัดเวลาในการอบรมกำลังดี เปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติแต่ละคนทำตามรูปแบบ และจังหวะของตนเอง อาจมีเพิ่มแนะนำวิธีการปฏิบัติมากขึ้นอีกได้สำหรับผู้ปฏิบัติใหม่ เช่น เสนอเทคนิคการทำสมาธิในรูปแบบอื่น และให้ผู้ปฏิบัติเลือกเองว่าแบบไหนเหมาะกับตน เช่น สิบนาทีก่อนนอนไม่ขยับตัวทำได้ไหม
SMT6 (16 พฤศจิกายน 2567)	การสอนปฏิบัติสมาธิทำได้ดีมาก มีขั้นตอนที่ละเอียดชัดเจน เข้าใจได้ง่าย การนั่งสมาธิทั้งวันตั้งแต่เช้าตรู่จนค่ำทำให้เมื่อยล้า ตนนั่งสมาธิได้ดีที่สุดหลังจากช่วงโม่งโยคะ และเมื่อออกจากกรอบการอบรมแล้วยังทำโยคะก่อนนั่งสมาธิอยู่
SMT7 (16 พฤศจิกายน 2567)	การทำโยคะในตอนเช้าช่วยในการนั่งสมาธิได้มาก ผู้สอนไม่ได้มีอัตราสูงเหมือนครูสอนโยคะทั่วไป แต่สอนเพื่อมุ่งช่วยในการนั่งสมาธิ และให้ทำอย่างมีสติ
SMT8 (17 พฤศจิกายน 2567)	ตนปรับร่างกายให้อยู่ในท่าที่สบายขึ้นทำให้สามารถทำสมาธิได้ดีมากขึ้น โดยหลังจากการฝึกโยคะแล้วจะนั่งสมาธิในท่าที่ยากที่สุดก่อนเพราะโยคะทำให้ร่างกายยืดหยุ่นได้ดีขึ้นมาก
SMT10 (18 พฤศจิกายน 2567)	ตนมีปัญหาในการนั่งนาน ๆ ในช่วงแรก ในวันที่ 4 สามารถปรับตัวได้โดยการปรับท่านั่ง แต่หลังจากวันที่ 5 มีความฟุ้งซ่าน เหน็ดเหนื่อยในจิต รู้สึกเหมือนอยู่ในคุกและเหงา อยากออกไปใช้ชีวิตปกติที่มีกิจกรรมอื่น ๆ ด้วย ตนพยายามปฏิบัติและทำใจให้สงบลงได้บ้าง

จากการสังเกตพบว่า ในช่วงสอบถามมีนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติให้ความสนใจลงชื่อทุกวัน จากการสัมภาษณ์ผู้จัดอบรมพบว่า คำถามส่วนมากเป็นปัญหาทั่วไป เช่น ความเมื่อยล้า ความคิดฟุ้งซ่าน นาน ๆ จึงจะมีคำถามในการปฏิบัติที่ลึกซึ้งบ้าง หากไม่จำเป็นก็ไม่ควรลงชื่อเพราะเป็นการทำลายความเงียบและอาจกลับไปเจ็บอีกได้ยาก ดังคำให้สัมภาษณ์ของผู้จัดการอบรม SMO2

(2567, ตุลาคม 29) ที่ว่า ส่วนมากผู้ร่วมอบรมถามเรื่องความคิดที่ฟุ้งซ่าน เรื่องความปวดเมื่อยทางร่างกายจากการปฏิบัติ ผู้ตอบคำถามจะต้องตอบในแนวทางที่ให้กำลังใจในการปฏิบัติต่อไป ผู้มีประสบการณ์ปฏิบัติมากอาจมีคำถามที่ลึกซึ้งบ้างเป็นครั้งคราว SMO4 (2567, ตุลาคม 29) กล่าวว่า บางครั้งการถามก็เป็นการทำลายสมาธิ เพราะเมื่อคนเราได้พูดแล้วจะกลับมาเจิบอีกได้ยาก

จากการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวยาวต่างชาติพบว่า ทุกคนเห็นว่า การให้สอบถามนั้นมีประโยชน์ แม้หลายคนไม่ได้ลงชื่อเพราะไม่มีปัญหาอะไรก็ตาม ดังคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

ตารางที่ 4.37 ความคิดเห็นเรื่องการสอบถามที่สวนโมกขนาถาสนา

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT1 (11 พฤศจิกายน 2567)	ในวันแรก ๆ ตนฟุ้งซ่านมาก คิดโน่นนี่ตลอดเวลาไม่สามารถอยู่กับลมหายใจได้ ตนพูดภาษาสเปนและใช้ภาษาอังกฤษได้ดีพอสมควร แต่พบว่า การอธิบายอานาปานสติ 16 ขั้นยังไม่ชัดเจนนัก จึงต้องไปลงชื่อเพื่อขอคำแนะนำเพิ่มเติม
SMT8 (17 พฤศจิกายน 2567)	ตนเมื่อยและต้องเปลี่ยนท่านั่งหลายครั้ง และไม่แน่ใจว่า ควรมีความอดทนต่อความปวดเมื่อยมากแค่ไหน ได้คำตอบจากพระอาจารย์ว่า ให้ลองฝึกอยู่กับความปวดเมื่อยดูก่อน และท้ายสุดแล้วก็จัดให้อยู่ในท่าที่สบายขึ้น เมื่อได้รับการยืนยันว่าวิธีคิดของตนถูกต้องจึงมีความสบายใจและสามารถทำสมาธิได้ลึกมากขึ้น
SMT10 (18 พฤศจิกายน 2567)	-ตนนั่งสมาธิแล้วเห็นนิมิต จึงได้ลงชื่อไป และได้รับคำปรึกษาที่มีประโยชน์ -น่าจะมึนนักจิตวิทยาให้คำปรึกษาหรือผู้มีประสบการณ์เพื่อช่วยเหลือผู้เกิดความสับสนหรือมีความขัดข้องทางจิตจากการเข้าเฝ้าและการปฏิบัติสมาธิ เพราะในการอบรมจัดว่า เป็นการฝึกที่หนัก มีตารางการปฏิบัติแน่น และแตกต่างจากในชีวิตจริง การสอบถาม 15 นาทีเน้นที่การปฏิบัติสมาธิเท่านั้นและไม่ได้ดูแลถึงจิตใจโดยทั่วไป เช่น การต่อสู้กับความรู้สึกของตัวเองและความเกียติยศ เป็นต้น

(2) ฝึกสติปัฏฐาน 4 แบบวัดป่าถ้ำวัว

การให้ข้อมูลเบื้องต้นแก่นักท่องเที่ยวยาวต่างชาติของวัดป่าถ้ำวัว ผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ 4.38 วิธีให้ข้อมูลในการอบรมสติปัฏฐาน 4 ที่วัดป่าถ้ำวัว

(ที่มา: ผู้วิจัย)

วิธีการให้ข้อมูล	รายละเอียด
บอกจุดประสงค์	อธิบายจุดประสงค์ก่อนว่า การปฏิบัติวิปัสสนาเป็นทางนำสู่พระนิพพาน ทำให้หมดทุกข์โดยสิ้นเชิง

วิธีการให้ข้อมูล	รายละเอียด
ใช้การบรรยายสด	พระอาจารย์บรรยายสดในศาลาปฏิบัติธรรมทุกวัน ใช้ภาษาอังกฤษแบบง่ายให้ผู้ที่ไม่ใช่เจ้าของภาษาเข้าใจได้
ให้เอกสารล่วงหน้า	มีหนังสือหลักที่ใช้ในการอบรมในเว็บไซต์ของวัด สามารถอ่านล่วงหน้าหรือกลับไปทบทวนเองได้ คือ Walk to be the Knower และ Chanting Book

การสอนปฏิบัติสติปัฏฐาน 4 ที่วัดป่าอ้อว้านั้น เป็นไปตามแนวทางของ (พระราชวุฒาจารย์) หรือ หลวงปู่ดูลย์ อตุโล แห่งวัดบูรพาราม จ.สุรินทร์ ที่เน้นการดูจิต โดยที่วัดใช้เทคนิคขั้นตอนในการฝึก ดังนี้

ตารางที่ 4.39 เทคนิคและขั้นตอนการฝึกปฏิบัติสติปัฏฐาน 4 ที่วัดป่าอ้อว

(ที่มา: ผู้วิจัย)

ขั้น	จุดมุ่งหมาย	วิธีการฝึก
1	รู้จักและได้ฝึกสมณะสมาธิ เพื่อให้มีจิตใจสงบลง มีความสบายใจขึ้น	-นั่งกำหนดจิตให้อยู่กับลมหายใจที่ปลายจมูก หายใจเข้า-ออก “พุท” หายใจออก “โธ” -ฝึกเดินจงกรมให้จิตจับอยู่ที่เท้า ก้าวเท้าขวา “พุท” ก้าวเท้าซ้าย “โธ” เมื่อคล่องแล้วเปลี่ยนเป็น ยกเท้า “พุท” วางเท้าลง “โธ” -TWO2 (24 พฤศจิกายน 2567) กล่าวว่า ควรทำให้ผู้ฝึกมีจิตผ่องคลายและสงบลง ให้สบายใจหายฟุ้งซ่านเสียก่อน แล้วจึงสอนหลักธรรมและนั่งทำสติปัฏฐานดูกายและจิต
2	รู้จักการทำวิปัสสนาและได้จิตผู้รู้ (Knower) ที่เปรียบได้กับการยืนอยู่บนฝั่งและดูน้ำในแม่น้ำที่กำลังไหลไป	-ฝึกดูจิตที่กำหนดแนบแน่นอยู่กับพุทโธ หากจิตคิดอะไรก็รู้ (จิตที่เป็นผู้รู้จะเป็นจิตผู้คิดในขณะเดียวกันไม่ได้) -ฝึกดูร่างกายโดยการสแกนร่างกายทีละส่วนตั้งแต่ศีรษะลงไปที่ปลายเท้าและจากปลายเท้ากลับไปหาศีรษะ -ฝึกดูจิตที่รู้ตัวทั่วพร้อมของร่างกายในทุกอิริยาบถ เช่น ยืน เดิน นั่ง นอน เป็นต้น -ให้ฝึกทั้งในรูปแบบและฝึกในชีวิตประจำวันด้วย
3	ได้จิตมั่นคง (Stable Mind)	ฝึกขั้นที่สองซ้ำ ๆ จนกระทั่งได้จิตที่ตั้งมั่น สามารถสังเกตปรากฏการณ์รอบตัวได้ เกิดประสบการณ์จิตแยกออกจากร่างและเห็นร่างกำลังนั่งหายใจและอยู่กับพุทโธ

ชั้น	จุดมุ่งหมาย	วิธีการฝึก
4	แยก रूपนามได้	ฝึกดูชั้น 5 คือ 1) รูปกายอันประกอบด้วยธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ 2) นามที่ประกอบด้วยเวทนาคืออารมณ์ความรู้สึก สัญญาคือ ความทรงจำ สังขารคือความคิดปรุงแต่ง และวิญญาณคือจิต -พิจารณาว่า ร่างกายนี้เป็นเพียงการประกอบกันของชั้นทั้ง 5 และไม่ควรยึดว่า เป็นตัวตนของเรา
5	เห็นแจ้งแห่งไตรลักษณ์ เกิดความเบื่อหน่ายคลาย กำหนด มีจิตรับรู้ที่เป็น กลาง เมื่อฝึกไปเรื่อย ๆ จะ เข้าถึงกระแสพระนิพพาน	พิจารณาไตรลักษณ์ของชั้น 5 โดยเมื่อแยก रूपนามได้แล้วจะ เห็นว่าชั้นแต่ละส่วนทำหน้าที่ของตนเองและเปลี่ยนแปลง ไปตลอดเวลา มีการเกิดและดับอย่างรวดเร็วจนดูเหมือนว่า เป็นความต่อเนื่อง เป็นจุดเริ่มต้นของการเห็นถูกและเริ่มเห็น ความไม่มีตัวตน และเห็นความเบื่อหน่ายคลายกำหนดเกิดขึ้น

ผู้วิจัยสรุปการจัดกิจกรรมการฝึกปฏิบัติที่วัดป่าอ้อว้าวได้ ดังนี้

ตารางที่ 4.40 กิจกรรมการฝึกปฏิบัติที่วัดป่าอ้อว้าว

กิจกรรม	รายละเอียด
ให้ฝึกปฏิบัติตลอดวัน	-มีชั่วโมงให้ฝึกปฏิบัติภาวนา 3 ช่วงในแต่ละวัน คือ หลังอาหารเช้า (เดินจงกรมรอบวัด นั่งสมาธิ นอนสมาธิ) ช่วงบ่าย (เดินจงกรมขึ้นเขานั่งสมาธิ) และช่วงค่ำ (นั่งสมาธิ) รวมประมาณ 4.5 ชั่วโมง
มีพระอาจารย์นำปฏิบัติสด	มีพระอาจารย์มานำการปฏิบัติทุกวัน ใช้ภาษาอังกฤษแบบง่าย ให้ผู้ที่ไม่ใช่เจ้าของภาษาเข้าใจได้
เปิดโอกาสให้ซักถามทุกวัน	-มีเวลาให้สอบถามประมาณ 30 นาที ในตอนบ่ายของทุกวัน เป็นการถามตอบแบบกลุ่มตามความสนใจ -TWO3 (2567, พฤศจิกายน 27) กล่าวว่า ท่านเน้นให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติทราบความแตกต่างระหว่างสมณะและวิปัสสนา และการช่วยแก้ไขปัญหในชีวิต

ผู้ทรงคุณวุฒิ EX3 (2567, ตุลาคม 17) ยืนยันว่า การให้เวลาซักถามหรือการเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้พูดคุยกับเจ้าบ้าน คือพระสงฆ์ในวัด หรือฆราวาสผู้มีความรู้ในพระพุทธศาสนานั้นเป็นกิจกรรมที่เหมาะสม ช่วยคลายความสงสัยเกี่ยวกับวัดหรือพระพุทธศาสนา เพราะฉะนั้นนักท่องเที่ยว

ชาวต่างชาติส่วนมากมีความอยากเรียนรู้ มีข้อสงสัยมาก และไม่สามารถหาคำตอบเองได้ และยังเป็นโอกาสให้พระสงฆ์ไทยได้ฝึกการสนทนาเป็นภาษาอังกฤษและเผยแผ่พระธรรมได้กว้างไกลขึ้นอีกด้วย

ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวยุโรปชาวต่างชาติเรื่องการอบรมสติปัฏฐาน 4 ที่วัดป่าแก้ว
จากการสังเกตพบว่า ผู้เข้าอบรมส่วนมากตั้งใจฝึกปฏิบัติ จากการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวยุโรปชาวต่างชาติพบว่า การให้ข้อมูลวันละเล็กน้อยและให้ฝึกปฏิบัติทุกวันทำให้เข้าใจมากขึ้น และเวลา 10 วันเหมาะสมดี บางคนเรื่องฟังภาษาไม่เข้าใจแต่การอ่านหนังสือตามช่วยได้มาก ดังคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

ตารางที่ 4.41 คำให้สัมภาษณ์เรื่องการอบรมสติปัฏฐาน 4 ที่วัดป่าแก้ว

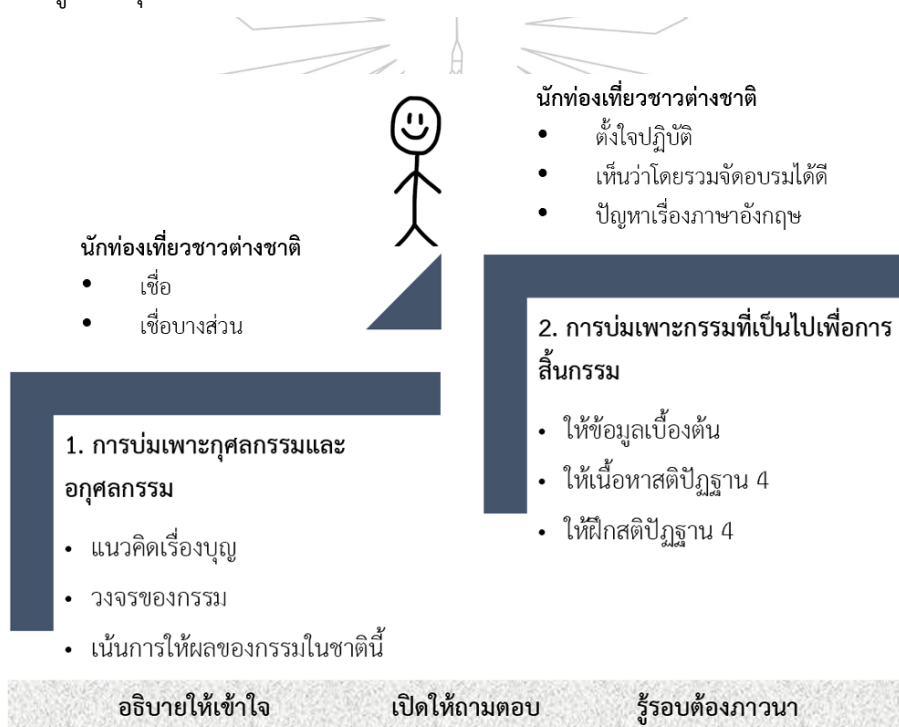
ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
TWT2 (26 พฤศจิกายน 2567)	บางครั้งตนช่วยแปลภาษาให้พระอาจารย์ในช่วงถามตอบ เพราะนอกจากปัญหาเรื่องความเข้าใจภาษาอังกฤษแล้วยังมีเรื่องของวัฒนธรรมอีกด้วย เช่น คำว่า mind ปกติคนยุโรปจะเข้าใจว่าเป็น “ความคิด” ไม่ใช่ “จิต” เป็นต้น การสอนวันละ 10 นาทีนี้เพียงพอแล้ว เวลาที่เหลือให้ปฏิบัติ
TWT4 (27 พฤศจิกายน 2567)	ตนมีอุปสรรคเรื่องภาษาบ้างและเห็นว่า ทุกคนควรเรียนเป็นภาษาของตัวเองจะดีที่สุด ในขณะที่ให้นั่งภาวนานั่นตนเห็นว่า อาจมีการพูดเตือนสติบ้าง จะได้ไม่คิดฟุ้งซ่านไปเรื่อย ในช่วงรอรับการปฐมนิเทศอาจให้อ่านข้อมูลเรื่องสมาธิจะเป็นการอ่านจากเว็บไซต์ หรืออ่านจากเล่มที่หน้าประชาสัมพันธ์ก็ได้
TWT5 (29 พฤศจิกายน 2567)	สอนการฝึกสติวันละเล็กน้อย แต่ให้เข้าใจและฝึกไปด้วย พอรอบ 10 วันก็กำลังดี ตนเองชอบธรรมชาตินี้มาก ชอบเดินจงกรมเพราะฝึกสติได้ง่ายกว่าการนั่ง
TWT7 (1 ธันวาคม 2567)	ตนอยากฝึกสมาธิทุกวัน โดยเฉพาะตอนกระวนกระวายหรือโกรธ อยากจะนั่งวันละ 10-15 นาที ทุกวัน เพราะได้เห็นแล้วว่าประโยชน์ต่อตัวเองจริง ๆ ตนเป็นคนขี้วิตกกังวล ปั่นป่วน คิดมาก ฟุ้งซ่าน มีความกลัว และอยากเป็นคนดี

การสอนหลักสติปัฏฐาน 4 ของทั้งสองวัด เป็นไปตามพระไตรปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวรรค **มิตตสูตร** ที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงอนุเคราะห์คนเหล่าใด และคนเหล่าใดจะเป็นมิตร อามาคย ญาติ สาโลหิตกัตามให้มีความสำคัญค่าที่ควรรับฟัง เธอทั้งหลายพึงชักชวนคนเหล่านั้นให้ตั้งมั่น ให้ดำรงอยู่ในการเจริญสติปัฏฐาน 4 ประการ” (ส.ม.19/414/271)

ผู้ทรงคุณวุฒิ **EX3** (2567, ตุลาคม 17) ให้ความเห็นว่า อาจสอนสติปัฏฐานแบบเน้นประโยชน์ในปัจจุบันมากกว่านิพพาน วิธีสอนต้องอธิบายเหตุผลของการปฏิบัติในแต่ละฐาน และไม่ใช้

แค่บอกว่าเพราะเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าเท่านั้น อานาปานสติ เป็นหลักที่ง่ายที่สุด สามารถลองปฏิบัติได้เลย เป็นสิ่งที่น่าจะได้ดูชาวต่างชาติให้เข้ามาได้ก่อน

สรุปการบ่มเพาะพุทธวิธีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเรื่องความเชื่อเรื่องกรรมได้ว่า ควรมีเนื้อหาเรื่องกุศลกรรมและอกุศลกรรมในเรื่องบุญ วงจรของกรรม และการให้ผลของกรรมในชาตินี้ ควรมีเนื้อหาเรื่องกรรมที่เป็นไปเพื่อการสิ้นกรรมโดยใช้หลักสติปัฏฐาน 4 ใช้วิธีการอธิบาย การถามตอบ และการปฏิบัติด้วยตนเอง นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติส่วนมากตั้งใจปฏิบัติ และเห็นว่า จัดการอบรมได้ดีในภาพรวม บางส่วนมีปัญหาในเรื่องความเข้าใจภาษาอังกฤษ นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมีทั้งเชื่อเรื่องกรรมและเชื่อบางส่วน ผู้วิจัยเห็นว่า การบ่มเพาะความเชื่อเรื่องกรรมเป็นเรื่องละเอียดอ่อน ต้องใช้เวลา จึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่ไม่สามารถทำให้ทุกคนเชื่อทั้งหมดในช่วงที่เข้าร่วมปฏิบัติธรรมที่วัดได้ ผู้วิจัยสรุปเรื่องการบ่มเพาะเรื่องกรรมแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเป็นภาพได้ ดังนี้

ภาพที่ 4.3 สรุปการบ่มเพาะความเชื่อเรื่องกรรมแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ

4.3.2. การบ่มเพาะความเชื่อเรื่องภพภูมิและสังสารวัฏ

ในการบ่มเพาะความเชื่อเรื่องภพภูมิและสังสารวัฏเป็นไปตามหลัก **กัมมสัทธา วิปากสัทธา และกัมมัสสกตาสัทธา** โดยสามารถแบ่งเนื้อหาได้เป็น 2 แนวคิด คือภพภูมิและสังสารวัฏภายนอก และภพภูมิและสังสารวัฏภายใน ทั้งนี้ผู้สอนจะสอนตามที่สำนักของตนเน้นให้ความสำคัญ โดยมีรายละเอียดเนื้อหา วิธีการ และความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ ดังต่อไปนี้

1) การบ่มเพาะเรื่องภพภูมิและสังสารวัฏภายนอก

เนื้อหาและวิธีการบ่มเพาะเรื่องภพภูมิและสังสารวัฏภายนอกที่สำคัญ คือ การเวียนว่ายตายเกิด ภพภูมิ 31 ชั้น การพิสูจน์เรื่องการเกิดใหม่ และสิ่งที่มักเข้าใจผิด โดยวิธีการ คือ การอธิบายและการเปิดโอกาสให้สอบถาม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

(1) การเวียนว่ายตายเกิด เน้นว่า เมื่อสัตว์หมดอายุขัยสำหรับภพภูมิหนึ่ง ๆ แล้ว หากยังมีเชื่อคือกิเลสอยู่ จะยังไม่บรรลุนิพพาน และจะกลับมาเกิดในภพภูมิต่าง ๆ อีก การสอนเรื่องภพภูมิและสังสารวัฏเป็นสิ่งที่จำเป็น เพราะทำให้เห็นภาพรวมของความเชื่อในพระพุทธศาสนา และไม่ใช่มีเพียงแค่การทำสมาธิเท่านั้น หากเลือกทำเพียงเท่านั้นอาจเสี่ยงต่อการถูกอิทธิพลตะวันตกแปรเปลี่ยนวัฒนธรรม โดยการเลือกเชื่อเฉพาะสิ่งที่ตนเห็นชอบ จะทำให้พระพุทธศาสนาเกิดความบิดเบือน (whitewashing-misappropriation) การอบรมเรื่องนี้ทำให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเข้าใจความคิดและวัฒนธรรมของคนไทยมากขึ้น เช่น คนไทยชอบทำบุญทำทาน ใจดี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ด้วยแนวคิดการสั่งสม “บุญ” ไว้สำหรับชาติหน้า ส่งผลประเทศไทยเป็นสังคมที่น่าอยู่

(2) ภพภูมิ 31 ชั้น อธิบายโดยเน้นสรุปย่อเป็น 6 ภูมิ คือ นรก (ภูมิของความทุกข์ทรมานที่สุด) เปรต (ภูมิของผู้มีความหิวกระหาย ทรมานจากความอยาก) อสุรกาย (ภูมิของอสุรกายที่มีความเดือดร้อน คุร้าย) สัตว์เดรัจฉาน (ภูมิของสัตว์ที่ไม่มีปัญญา) มนุษย์ เทวดา และพรหม พร้อมทั้งอธิบายถึง “เหตุ” และ “ผล” แห่งกรรม สภาพและอายุขัยของสัตว์ในภพภูมิต่าง ๆ พอสังเขป เช่น มีความสุขสบายอย่างไรบนสวรรค์ และมีความทุกข์ทรมานอย่างไรในนรก เป็นเวลาเท่าไร เป็นต้น

การอธิบายตรงกับในพระไตรปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ มหากัมมวิภังคสูตร ที่กล่าวถึงการไปอบาย-สวรรค์ภายหลังความตายว่า ขึ้นอยู่กับปัจจัย คือ 1) กรรมชั่วหรือกรรมดีในกาลก่อน 2) กรรมชั่วหรือกรรมดีในกาลภายหลัง (ชาติปัจจุบัน) 3) มิจฉาทิฏฐิหรือสัมมาทิฏฐิเวลาใกล้ตาย ดังนั้นคนที่ทำชั่วหรือคนทำดีในชาตินี้ก็ยังไม่แน่ว่าจะไปสวรรค์หรือนรกเสมอ เพราะยังมีกรรมเก่าในกาลก่อนและจิตก่อนตายเป็นตัวแปรในการส่งผลด้วย ขึ้นอยู่กับว่ากรรมชนิดใดส่งผลก่อน ดังนั้นจึงทำให้มีบุคคล 4 ประเภท คือ 1) ทำชั่วแล้วไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก 2) ทำชั่วแล้วไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ 3) ทำดีแล้วไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ 4) ทำดีแล้วไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก (ม.อ.14/298/357-303)

(3) การพิสูจน์เรื่องการเกิดใหม่ ผู้สอนต้องตระหนักว่า ด้วยความที่ภพภูมิและสังสารวัฏเป็นเรื่องที่พิสูจน์ได้ยาก นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติส่วนใหญ่จึงไม่สามารถปักใจเชื่อได้ทันที และต้องการเวลาในการพิจารณาและหาข้อมูลเพื่อเติม ทั้งนี้ อาจเล่าเรื่องบุคคลที่มีความพิเศษคือสามารถระลึกชาติได้และได้รับการพิสูจน์อย่างเป็นระบบ หรือเล่าเรื่องราวจากท้องถิ่น เช่น TWO3 (2567, พุทธศักราช 27) เล่าว่า ตนมั่นใจเรื่องการตายแล้วเกิดเพราะประสบด้วยตนเอง คือตนมีปานตั้งแต่ตอนเกิด พ่อแม่ได้เล่าให้ฟังว่า เคยมีบุตรชายที่เสียชีวิตด้วยโรคท้องเสียตั้งเป็นทารกอายุได้

3 เดือน พ่อได้อธิษฐานว่า ให้มาเกิดเป็นลูกอีกและทำสืบปายเป็นสัญลักษณ์ไว้ เวลาผ่านไป 6 ปี มีบุตรชายอีกคือท่านเอง และมีปานในตำแหน่งนั้นติดมาด้วย นอกจากนั้น TWO4 (2567, พฤศจิกายน 25) กล่าวว่า สามารถใช้การอนุมานตามหลักเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ว่า สิ่งอื่น ๆ ที่พระพุทธรองค์ทรงสอนนั้นพิสูจน์ได้ว่าเป็นเรื่องจริง ดังนั้น เรื่องนี้ย่อมเป็นจริงด้วย

(4) สิ่งที่ยังคงเข้าใจผิด ผู้สอนควรทราบภูมิหลังของผู้เรียน และให้ตระหนักว่า เรื่องภพภูมิและสังสารวัฏเป็นแนวคิดใหม่สำหรับนักท่องเที่ยวยุคใหม่ที่ส่วนมากคิดว่า คนเรามีชีวิตเพียงครั้งเดียว และไม่มีการเกิดใหม่ ในศาสนาอื่นมักเชื่อว่า เมื่อขึ้นสวรรค์แล้วจะได้อยู่กับพระเจ้า ชั่วนิรันดร์ คนมุสลิมเชื่อว่ามีสวรรค์และนรกเช่นกัน คนต้องทำความดี เช่น สวดมนต์ ไม่ดื่มแอลกอฮอล์ อดอาหาร ช่วยเหลือคน แล้วจะได้ไปสวรรค์ และอยู่ที่นั่นตลอดกาล ในการสอนให้เน้นว่า สวรรค์ไม่ใช่จุดมุ่งหมายในพระพุทธศาสนา และไม่ใช่อะไรเดียวกับพระนิพพาน

ที่วัดป่าถ้ำวัวเปิดโอกาสให้สอบถามข้อข้องใจได้ประมาณ 30 นาที ทุกวันในตอนบ่าย เป็นการถามตอบแบบกลุ่มตามความสมัครใจ นักท่องเที่ยวยุคใหม่ที่สนใจเข้ามาล้อมวงฟังใกล้ ๆ พระอาจารย์ และยกมือสอบถามกันมาก จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมพบว่า นักท่องเที่ยวยุคใหม่ที่สนใจมีความสนใจเรียนรู้เกี่ยวกับภพภูมิ สังสารวัฏ และเรื่องที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ มาก และได้ตั้งคำถามกับพระอาจารย์ เช่น สัตว์ในภพภูมิอื่นมีความเป็นอยู่อย่างไร สามารถสื่อสารกับมนุษย์ได้หรือไม่ และหากไม่มีตัวตนแล้วอะไรคือสิ่งที่ไปเกิดใหม่ เป็นต้น ช่วงเวลาสอบถามเป็นโอกาสอันดีที่จะช่วยคลายความสงสัยและความเข้าใจผิดของนักท่องเที่ยวยุคใหม่ที่สนใจได้

ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวยุคใหม่ที่สนใจเรื่องภพภูมิและสังสารวัฏภายนอก แบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มที่เชื่อ เป็นกลุ่มผู้มีประสบการณ์ทางจิตวิญญาณที่ตนสัมผัสได้ ผู้ที่เคยศึกษาและเชื่อเรื่องกรรม และผู้ที่ศรัทธาในพระพุทธศาสนา 2) กลุ่มที่เชื่อบางส่วน เป็นกลุ่มที่เชื่อในบางเรื่องเท่านั้น เช่น เชื่อเรื่องการเกิดใหม่ในภพมนุษย์เท่านั้น และบางเรื่องยังต้องใช้เวลาไตร่ตรองหาข้อมูลเพิ่มเติม 3) กลุ่มที่ไม่เชื่อ เพราะเห็นว่าไม่เป็นวิทยาศาสตร์และพิสูจน์ไม่ได้ ดังคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

ตารางที่ 4.42 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่เชื่อเรื่องภพภูมิและสังสารวัฏภายนอก

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT2 (11 พฤศจิกายน 2567)	ตนเองเชื่อเรื่องกรรม การเวียนว่ายตายเกิดและสังสารวัฏมาก่อนอยู่แล้ว แต่ไม่แน่ใจว่า ควรนำมาสอนในการอบรมหรือไม่ เพราะเป็นสิ่งที่พิสูจน์ได้ยากและอาจทำให้เกิดการต่อต้านจากชาวตะวันตกที่เข้ามาเรียนรู้ใหม่ ๆ แต่ก็อาจเป็นการคัดกรองคนออกโดยการให้ความรู้เรื่องนี้อย่างละเอียดลึกซึ้งไปเลยก็ได้

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
TWT2 (26 พฤศจิกายน 2567)	ตนเข้าใจเรื่องภพภูมิและสังสารวัฏดี ทุกเรื่องที่ได้เรียนรู้จากพระพุทธเจ้า เป็นสิ่งที่ถูกต้อง ตนรู้จักคนหลายคนที่ย่อจากร่างไปเยือนภพภูมิอื่น ทุกคนต้องแล่นไปตามวิถีสงสารนอกจากบรรลธรรมแล้วเท่านั้น ตนรู้จัก ลามะทิเบตหลายท่านที่อธิษฐานขอกลับมากเกิดเป็นมนุษย์อีกเพื่อ ช่วยเหลือผู้อื่น เช่น ริมโปเซหลาย ๆ ท่าน ตนเห็นว่า เป็นเรื่องที่ควรสอน ให้ชาวต่างชาติได้รู้ไว้ เชื้อหรือไม่กี่พิจารณาตนเอง อนึ่ง ชีวิตในโลก ตะวันตกตอนนี้ก็เหมือนกับอยู่ในภูมินรกอยู่แล้ว คนมีแต่ความกลัว ความเห็นแก่ตัว และไม่ทำอยู่
TWT4 (27 พฤศจิกายน 2567)	เชื่อเรื่องภพภูมิ เชื่อว่ามีเทวดานางฟ้าจริงเพราะตนเคยสัมผัสได้ เชื่อว่า ทุกคนมีเทวดานางฟ้าบรรพบุรุษคอยปกป้อง
TWT5 (29 พฤศจิกายน 2567)	ตนเป็นคนไม่มีศาสนา วันแรก ๆ ที่มานั้น ตนไม่สนใจพระพุทธศาสนาเลย และตั้งใจมาฝึกสมาธิเท่านั้น แต่พอตนได้ยินเรื่องภพภูมิและสังสารวัฏก็เกิด ความสนใจ และเห็นว่า เรื่องกรรมและการเกิดใหม่ในภพภูมิต่าง ๆ มีความเป็นไปได้
TWT6 (1 ธันวาคม 2567)	การให้ผลของกรรมและภพภูมิเป็นเรื่องมีเหตุผล เป็นเรื่องที่ต่างจากศาสนา ตนที่ว่าเมื่อตายแล้วจะได้ไปอยู่กับพระเจ้าหรือว่าลงนรกตลอดไป แต่ตนก็ เปิดใจรับและคิดว่าพระเจ้าทรงมีเมตตาและเปิดใจให้การเรียนรู้ของตน เช่นกัน ความรู้เรื่องนี้ทำให้ตนเปลี่ยนการมองโลก การมาที่วัดป่าแก้วและ ได้เห็นคนจำนวนมากที่มีความเชื่อเช่นนี้ทำให้ตนเกิดความมั่นใจมากขึ้น
TWO4 (25 พฤศจิกายน 2567)	ตนไม่มีหลักฐานว่ามีการเกิดใหม่ ในขณะที่เดียวกันก็ไม่มีหลักฐานว่าไม่มีการ เกิดใหม่เช่นกัน สิ่งที่อ่านจากพระไตรปิฎกที่ตนพบนั้นเป็นเรื่องจริงทั้งหมด ดังนั้น จึงคิดว่าสิ่งอื่น ๆ ที่พระพุทธองค์ตรัสสอนย่อมเป็นจริงด้วย เป็นการ อนุমানตามหลักเหตุผลทางวิทยาศาสตร์
TWO6 (28 พฤศจิกายน 2567)	ตนเคยเรียนพระพุทธศาสนามาจากเยอรมัน ตนเชื่อเรื่องวิญญาณที่ ล่องลอยไป (homeless creatures) เพราะมีเหตุการณ์ให้เชื่อเกิดขึ้นที่วัด นี้ คือวันหนึ่งหกล้มหัวเกือบขาดแต่รู้สึกเหมือนมีอะไรมาช่วยรับไว้ ทำให้ เชื่อว่ามีสิ่งที่มองไม่เห็น

ตารางที่ 4.43 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่เชื่อเรื่องภพภูมิและสังสารวัฏภายนอกบางส่วน

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT4 (12 พฤศจิกายน 2567)	ตนเชื่อมั่นเรื่องการตายแล้วเกิดใหม่ แต่เชื่อว่า จะเกิดอีกเป็นมนุษย์เท่านั้น ไม่มีภพภูมิอื่น เป็นความเชื่อที่มีมาก่อนแล้ว
SMT7 (16 พฤศจิกายน 2567)	ตนเชื่อว่า บางคนต้องไปเกิดใหม่เพื่อเรียนรู้สิ่งที่ยังไม่ข้ามพ้น แต่บางคนอาจจะไม่ต้องไปเกิดใหม่ แต่ก็ยังไม่ชัดเจนนักในเรื่องนี้
TWT1 (26 พฤศจิกายน 2567)	ภพภูมิและการเกิดใหม่ในศาสนาพุทธสามารถอธิบายเรื่องกรรมได้อย่างสอดคล้องกันดี ถึงแม้ว่าจะไม่สามารถพิสูจน์ว่าจริงได้ก็ตาม
TWT4 (27 พฤศจิกายน 2567)	คนเราตายแล้วเกิดใหม่เป็นมนุษย์อีก แต่ไม่เชื่อในภพภูมิอื่นเพราะพิสูจน์ไม่ได้
TWT7 (1 ธันวาคม 2567)	ดีที่ได้เรียนรู้เรื่องนี้แต่ยังปลงใจเชื่อ คนมุสลิมเชื่อว่ามีสวรรค์และนรกเช่นกัน ต้องทำความดี เช่น สวดมนต์ ไม่ดื่มแอลกอฮอล์ อดอาหารช่วยเหลือคน แล้วจะได้ไปสวรรค์และอยู่ที่นั่นตลอดกาล ชีวิตมนุษย์นั้นสั้นนักและความสุขในโลกมนุษย์จึงไม่ใช่สิ่งสำคัญ ควรเน้นที่การทำความดีเพื่อประโยชน์สุขสำหรับชีวิตในสวรรค์ อย่างไรก็ตามตนคิดว่า คนเราควรทำความดีโดยไม่หวังผลมากกว่า
TWT9 (2 ธันวาคม 2567)	รู้สึกชอบที่ได้รู้เรื่องภพภูมิ ตนเชื่อว่า ท่านสอนเรื่องจริงและน่าสนใจมาก เพียงแต่มั่นแปลกจากแนวคิดในศาสนาของตนมาก จึงยังต้องหาข้อมูลเพิ่มเติม
TWT10 (3 ธันวาคม 2567)	ตนยังต้องใช้เวลาในการทำความเข้าใจเรื่องภพภูมิและสังสารวัฏ เพราะเป็นเรื่องใหม่และต้องใช้เวลาไตร่ตรอง ยังไม่เชื่อทั้งหมดแต่ทำให้เข้าใจคนไทยมากขึ้น เป็นเรื่องที่ควรสอน ทำให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาไม่ใช่มีแค่ทำสมาธิเท่านั้น หากเลือกทำเพียงเท่านั้นเป็นการถูกอิทธิพลตะวันตกแปรเปลี่ยนวัฒนธรรม (whitewashing-misappropriation) ที่จะเลือกเรียนเลือกเชื่อเฉพาะวัฒนธรรมที่ตนชอบ และภายหลังจะทำให้พระพุทธศาสนาบิดเบี้ยวไปในสายตาชาวตะวันตก แต่เห็นว่า ควรสอนทั้งภาพรวมของพระพุทธศาสนาในไทย เช่น บางคนซื้อพระพุทธรูปมาตั้งไว้ในสวนเพราะเห็นว่าสงบ แต่ไม่มีความรู้ในพระพุทธศาสนาอย่างอื่นเลย

ตารางที่ 4.44 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่ไม่เชื่อเรื่องภพภูมิและสังสารวัฏภายนอก

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT5 (14 พฤศจิกายน 2567)	นักท่องเที่ยบบางคนไม่เชื่อเรื่องตายแล้วเกิดใหม่เลย หากชวนให้เชื่อจะไม่กลับมาปฏิบัติอีก ดังนั้น ต้องเน้นอธิบายว่า นี่เป็นความเชื่อส่วนมากของคนไทย และการเชื่อตามหรือไม่นั้นก็แล้วแต่วิจารณญาณของแต่ละคน
TWT1 (26 พฤศจิกายน 2567)	ตนสนใจเรียนรู้ว่า คนไทยเชื่อแบบไหน แต่เมื่อคิดตามแนววิทยาศาสตร์แล้วมันไม่ค่อยเข้ากัน เรื่องฤทธิ์บางอย่างที่สามารถเห็นได้ เช่น การเสียบเหล็กที่ตัวนั้นตนสามารถเชื่อได้ แต่เรื่องการตายแล้วเกิดใหม่ในภพภูมิอื่นนั้น ยังไม่อาจปักใจเชื่อเพราะพิสูจน์ไม่ได้
TWT8 (2 ธันวาคม 2567)	ตนไม่ใช่คนชอบศาสนาแต่ชอบการเรียนรู้ ชอบฟังเรื่องราว ตนดีใจที่ได้เรียนรู้ตนชอบพระธรรมคำสอนต่าง ๆ แต่ไม่เชื่อเรื่องภพภูมิและสังสารวัฏ เพราะเชื่อในวิทยาศาสตร์และคิดว่าตัวเลขของการกลับชาติมาเกิดเป็นไปได้ เช่น จำนวนแมลงเยอะมาก และตนคิดว่า กายและจิตเป็นสิ่งเดียวกันและไม่อาจแยกกันได้ จิต (mind) คือสมองของตนนั่นเอง เมื่อสิ้นชีวิตทั้งร่างกายและสมองหรือจิตก็ดับลงไปด้วยกัน คนเรามีแค่ชีวิตเดียว ดังนั้น จึงต้องใช้ชีวิตให้คุ้มค่าที่สุด ได้ทำในสิ่งที่อยากทำ และทำสิ่งที่มีประโยชน์ทิ้งไว้ให้คนรุ่นหลัง
TWT11 (3 ธันวาคม 2567)	ตนเชื่อเรื่องทางวิทยาศาสตร์เท่านั้น เชื่อว่า คนเรามีชีวิตเดียวและต้องใช้ให้คุ้มค่าที่สุด ตนเชื่อว่า เมื่อคนตายนั้ร่างกายจะกลับคืนสู่แผ่นดินเป็นผุยผง สมองไม่ทำงาน หัวใจไม่ทำงาน และจิตจะไม่มีเหลือเพราะตายไปกับร่างกาย อย่างไรก็ตาม เมื่อได้มาเห็นพระอาจารย์ผู้นำเลื่อมใสท่านมีความมั่นใจในแนวทางปฏิบัตินี้มาก ทำให้ตนอยากเรียนรู้มากขึ้น

การที่นักท่องเที่ยวต่างชาติไม่เชื่อในเรื่องภพภูมิและสังสารวัฏนั้น ตรงกับความเห็นของผู้เชี่ยวชาญร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ FD5 (2568, มกราคม 13) ที่ว่า จากประสบการณ์ของตน ชาวตะวันตกไม่เชื่อเรื่องภพภูมิและไม่เข้าใจวัฒนธรรมไทยที่เกี่ยวข้องกับภพภูมิ และตรงกับข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ EX3 (2567, ตุลาคม 17) ที่ว่า ชาวตะวันตกส่วนมากไม่เชื่อว่า มีชาติหน้า ดังนั้น จะต้องเน้นสอนให้เข้าใจว่า “คนไทย” เชื่อว่า เมื่อตายแล้วจิตมีการสืบเนื่อง ทำให้มีการเกิดอีก และให้ยกตัวอย่างของคนที่เกิดมาเป็นแบบไหนเพราะอะไร และเป็นสาเหตุให้คนไทยทำความดีเพื่อสะสมบุญไว้ชาติหน้า การเปลี่ยนความเชื่อเป็นเรื่องที่ต้องใช้เวลาและไม่สามารถบังคับได้

สรุปเรื่องการบ่มความเชื่อเรื่องภพภูมิและสังสารวัฏภายนอกได้ว่า มีเนื้อหาที่สำคัญ คือ การเวียนว่ายตายเกิดตามกรรม ภพภูมิย่อ 6 ชั้น การพิสูจน์เรื่องการเกิดใหม่ และสิ่งที่มักเข้าใจผิดโดยวิธีการ คือ การอธิบายและการเปิดโอกาสให้สอบถาม นักท่องเที่ยวชาวต่างชาตินั้นมีความเห็นแตกต่างกัน คือ เชื่อ เชื่อเป็นบางส่วน และไม่เชื่อ

2) การบ่มเพาะเรื่องภพภูมิและสังสารวัฏภายใน

เนื้อหาและวิธีการบ่มเพาะเรื่องภพภูมิและสังสารวัฏภายในที่สำคัญ คือ ความหมายของภพภูมิและสังสารวัฏภายใน และการพิสูจน์ได้ด้วยตนเอง โดยวิธีการ คือ การอธิบาย และการให้ลงมือพิสูจน์ด้วยตนเอง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

(1) ความหมายของภพภูมิและสังสารวัฏภายใน อธิบายว่า การเวียนว่ายในภพภูมิในสังสารวัฏนั้นอยู่ในจิตใจของคนเราในชาตินี้เอง ไม่ใช่ชาติก่อนหรือชาติหน้าที่ยังมาไม่ถึง อธิบายว่าภพภูมิเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในจิตของคนเราจากการปรุงแต่งจากผัสสะ การยึดมั่นถือมั่นทำให้เกิดภพชาติในแต่ละวันเปลี่ยนภพภูมิได้หลายครั้งหลายหน หากสามารถฝึกจิตให้ทันต่อผัสสะและตระหนักกว่าเป็นสักแต่ว่าผัสสะเท่านั้น จิตก็จะมีแต่ความสงบเย็น ตัวอย่างเช่น จิตที่วิตกกังวลจิตก็ร้อนรนเหมือนถูกไฟนรกไหม้ จิตโลภก็คือเปรตที่หิวโหยอยู่ตลอดไม่เคยพอใจ จิตอัมบุญก็เป็นเทวดา จิตที่ทำกรรมตามสัญชาตญาณคือสัตว์เดรัจฉาน เป็นต้น เช่นกับที่สุภาจิตไทยเปรียบไว้ว่า “สวรรค์ในอก นรกในใจ” คือคนเราจะสุขหรือจะทุกข์ก็ขึ้นกับความคิดและทัศนคติของตัวเราเป็นผู้กำหนดเลือกที่จะเป็นหากคิดทางบวกก็จะเกิดสุข หากคิดทางลบก็จะเป็นทุกข์แก่ตนเอง (สุภาจิตไทย, 2567)

(2) การพิสูจน์ด้วยตนเอง สามารถแนะนำให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติทดสอบด้วยการดูจิตใจของตนเองในทุกขณะจิตที่เปลี่ยนไป เป็นการพิสูจน์ด้วยหลักการทางวิทยาศาสตร์ เป็นที่ชื่นชอบ และเข้าใจได้ง่ายสำหรับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ ดังคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

ตารางที่ 4.45 คำให้สัมภาษณ์จากผู้จัดการอบรมเรื่องภพภูมิและสังสารวัฏภายใน

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMO1 (5 พฤศจิกายน 2567)	เรื่องภพภูมิที่คนไทยส่วนใหญ่เข้าใจกันนั้นเป็นเรื่องการตายและเกิดใหม่ข้ามภพข้ามชาติ แต่ท่านพุทธทาสเห็นว่าพระพุทธศาสนาสอนปัจจุบันธรรม การเวียนว่ายตายเกิดจึงไม่ได้หมายถึงทางร่างกาย แต่หมายถึงในจิตใจที่ได้ปรุงแต่งขึ้นมาจากผัสสะ เช่น ตาเห็นรูป หูได้ยินเสียง แล้วเกิดการปรุงแต่งเวทนา ตัณหา อุปาทาน และเกิดภพคือเริ่มเป็นภาวะความรู้สึกเป็นตัวเราขึ้นมา เมื่อเป็นตัวตนเต็มทีครั้งหนึ่งก็เรียกว่าชาติหนึ่ง ทั้งหมดนี้เกิดขึ้นในจิตเกิดมีชาติเมื่อใดก็มีความทุกข์เมื่อนั้น เช่น การโกรธครั้งหนึ่งก็เกิดแล้วชาติหนึ่งและเป็นชาติที่มีไฟเผาไหม้อยู่ในใจเช่นไฟนรก เมื่อคนเราตายแล้วไม่

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
	สามารถรู้ได้ว่าไปไหน เพราะไม่สามารถพิสูจน์ได้ จึงไม่จำเป็นต้องไปมุ่งเน้นในส่วนนั้น แต่การเกิดภพชาติในการดำเนินชีวิตปัจจุบันสามารถพิจารณาจิตตัวเองและพิสูจน์ผลได้
SMO2 (29 ตุลาคม 2567)	ตนไม่เชื่อในโลกหน้าหรือการเวียนว่ายตายเกิดเพราะพิสูจน์ไม่ได้ และไม่ควรไปเน้นตรงนั้น ควรให้ความสำคัญกับชาติปัจจุบันมากกว่า
SMO4 (29 ตุลาคม 2567)	วิธีการสอนของท่านพุทธทาสต่างไปจากคนส่วนมากและเป็นรูปแบบที่แหวกแนว เป็นเรื่องของเหตุและผลตามหลักจิตวิทยา ที่ส่วนมากไม่ได้สอนเรื่องการตายแล้วกลับมาเกิดใหม่ ไม่สอนว่า หากทำดีแล้วชาติหน้าจะเกิดเป็นอะไร หรือหากทำชั่วแล้วชาติหน้าจะเกิดเป็นอะไร เชื่อว่าการตายเป็นการกลับไปสู่ธรรมชาติและเป็นปรากฏการณ์ของธรรมชาติ สังสารวัฏเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในจิตใจของเราเองในชาตินี้ มีการเกิดดับนับไม่ถ้วนภายในจิตใจของเรา การยึดมั่นถือมั่นทำให้เกิดภพชาติตลอดเวลา ตนไม่สามารถกล่าวถึงเรื่องภพภูมิและสังสารวัฏนอกจากชาตินี้ได้เพราะยังไม่ประสบด้วยตนเอง และไม่มีใครเคยกลับมาบอก การที่คนไทยส่วนมากเชื่อเรื่องตายแล้วเกิดใหม่ในภพภูมิทั้ง 31 นั้นทำให้มีการทำบุญกันมากและมีศีลธรรม ช่วยทำให้ประเทศไทยน่าอยู่และเป็นเครื่องมือสำคัญในการอยู่ร่วมกันในสังคมซึ่งไม่มีข้อเสียอะไร
SMO5 (30 ตุลาคม 2567)	ที่ส่วนมากสอนเรื่องภพภูมิตามหลักวิทยาศาสตร์ คนเราอาจตายและเกิดใหม่หลายๆหนในจิตใจภายในเวลาวันเดียว ชีวิตในปัจจุบันสำคัญมากกว่าชีวิตที่จะเกิดใหม่ในอนาคต ดังนั้น จึงเน้นสอนให้ทำความดีในปัจจุบันเพื่อชาติปัจจุบัน

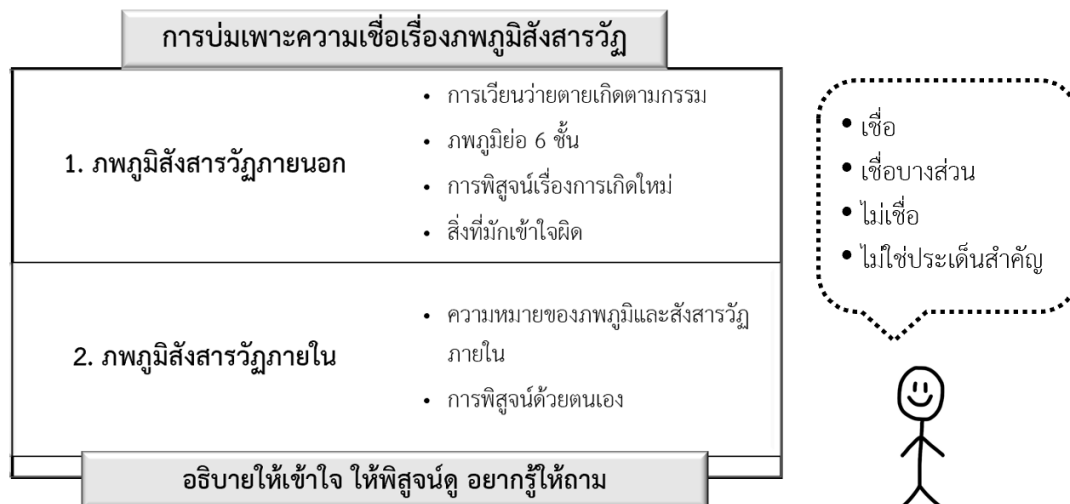
ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวดังกล่าวต่างชาติเรื่องภพภูมิและสังสารวัฏภายใน แบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มที่เห็นด้วยกับแนวคิดภพภูมิและสังสารวัฏภายใน เพราะสามารถพิสูจน์ได้ 2) กลุ่มที่ไม่แน่ใจเพราะยังมีข้อมูลไม่เพียงพอ 3) กลุ่มที่เห็นว่า ไม่ใช่ประเด็นสำคัญและไม่จำเป็นต้องเน้นในการอบรม ดังคำให้สัมภาษณ์ในตารางรวม ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4.46 คำให้สัมภาษณ์จากนักท่องเที่ยวยุโรปต่างชาติเรื่องภพภูมิและสังสารวัฏภายใน

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT1 (11 พฤศจิกายน 2567)	ในการอบรมไม่ได้กล่าวถึงกล่าวเกิดใหม่หรือภพภูมิอย่างชัดเจน แต่เน้นการปฏิบัติอานาปานสติมากกว่า ตนเองยังมีคำถามอีกมากมายเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เกี่ยวกับพระสงฆ์ และวัฒนธรรม แต่ไม่มีการกล่าวถึง
SMT3 (11 พฤศจิกายน 2567)	ตนคิดว่า สังสารวัฏนั้นยาวนานไม่มีเริ่มต้นไม่มีจุดจบ ตนเน้นการอยู่กับปัจจุบันเท่านั้น และไม่คิดถึงชาติภพอื่น เพราะไม่สามารถหาคำตอบที่พิสูจน์ได้
SMT5 (14 พฤศจิกายน 2567)	ตนเห็นด้วยกับภพชาติในใจที่อยู่ในชาตินี้
SMT6 (16 พฤศจิกายน 2567)	เรื่องภพภูมิไม่ควรเน้นในการอบรมและต้องมุ่งที่การปฏิบัติมากกว่า
SMT8 (17 พฤศจิกายน 2567)	ในการอบรมไม่ได้สอนเรื่องภพภูมิมากนัก ตนเองไม่มีความรู้เรื่องนี้และสนใจมากแต่คิดว่า มีเวลาไม่พอและมีหลักธรรมที่สำคัญกว่าเรื่องนี้ที่ต้องสอน คนเราเมื่อตายแล้วไม่มีใครรู้ว่าจะเป็นอย่างไร และไม่ได้คิดหรือติดใจอะไรในเรื่องนี้
SMT9 (18 พฤศจิกายน 2567)	ตัวเองไม่ค่อยชัดเจนในเรื่องภพภูมิจากการอบรมและไม่มีความคิดเห็นในเรื่องนี้
SMT10 (18 พฤศจิกายน 2567)	ตนชอบเรื่องการเกิดใหม่ในจิตใจของตนเอง เพราะเห็นและควบคุมได้ในปัจจุบัน ไม่ควรเน้นการเกิดใหม่จากการตาย ตนไม่มีความรู้เรื่องชาติหน้าและพิสูจน์ไม่ได้

สรุปได้ว่า การอบรมควรประกอบด้วยเนื้อหาเรื่อง ความหมายของภพภูมิและสังสารวัฏภายใน พร้อมการพิสูจน์ด้วยตนเอง ใช้วิธีการอธิบาย และให้ทดลองปฏิบัติเพื่อพิสูจน์ด้วยตนเอง นักท่องเที่ยวยุโรปต่างชาติมีทัศนคติหลากหลาย บางคนเห็นด้วยเพราะพิสูจน์ได้ บางคนไม่แน่ใจเนื่องจากข้อมูลไม่พอ และบางคนมองว่าไม่ใช่ประเด็นสำคัญ ไม่จำเป็นต้องเน้นในการอบรม

สรุปการบ่มเพาะพุทธรูปเรื่องความเชื่อในภพภูมิและสังสารวัฏได้ว่า ผู้ให้การอบรมสามารถเลือกเน้นภายนอกหรือภายใน โดยแสดงภาพรวมภพภูมิ 6 ชั้น พร้อมเหตุแห่งการเกิดในแต่ละภพ ใช้การอธิบาย การพิสูจน์ด้วยตนเอง และเปิดให้ซักถาม นักท่องเที่ยวยุโรปมีทั้งผู้ที่เชื่อทั้งหมด เชื่อบางส่วน ไม่เชื่อ หรือเห็นว่าไม่สำคัญ ผู้วิจัยจึงสรุปภาพรวมไว้ ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 4.4 สรุปการบ่มเพาะความเชื่อเรื่องภพภูมิและสังสารวัฏแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ

4.3.3. การบ่มเพาะความเชื่อเรื่องไตรลักษณ์

เนื้อหาสำคัญในการบ่มเพาะความเชื่อเรื่องไตรลักษณ์ที่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติได้รับ คือ ความหมายของความไม่เที่ยง ความทุกข์ ความไม่มีตัวตนที่แท้จริง ไตรลักษณ์ในหลัก ปฏิจจสมุปบาท และสิ่งที่มีก่เข้าใจผิด โดยวิธีการคือ การอธิบาย การให้ซักถาม และการให้ปฏิบัติ ภาวนาเพื่อให้รู้แจ้งด้วยตนเองตามหลัก **สติปัฏฐาน 4** ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) ความหมายของความไม่เที่ยง (อนิจจัง) อธิบายว่า สิ่งต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงตามเหตุ และปัจจัยอยู่ตลอดเวลา ยกตัวอย่างในชีวิตประจำวันที่ได้เห็นได้ชัดเจน ใช้ภาษาง่าย ๆ เช่น ท่านเจ้าอาวาสกล่าวว่า แต่ก่อนเป็นพระหนุ่มตอนนี้เป็นพระแก่ เป็นต้น จิตเป็นของไม่เที่ยง เกิดขึ้นแล้วดับไป มีจิตดวงใหม่เกิดขึ้นสืบทอดหรือเป็นสันตติ ไม่ใช่คงเที่ยงแท้ ดังเช่นเปลวเทียนในแต่ละขณะไม่ใช่เปลวเทียนดวงเดียวกัน แต่เป็นที่ยอมรับว่าเป็นสิ่งเดียวกัน ยกตัวอย่างการสืบทอดที่เป็นรูปธรรมอันเห็นได้ชัด เช่น เซลล์ในร่างกายมนุษย์มีการผลัดเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา จากเด็กทารกมีการเปลี่ยนแปลงในเซลล์ร่างกายอย่างค่อยเป็นค่อยไปมาจนถึงปัจจุบัน แต่คนเราไม่รู้สึกรู้สีกตัว อาการทางกายเช่นนี้เป็นอาการ เช่นเดียวกับความสืบทอดทางจิตด้วย เน้นย้ำเรื่องความไม่ประมาทเพราะสิ่งต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา คนเราสามารถใช้ประโยชน์จากความไม่เที่ยง เช่น สามารถพัฒนาตนเองได้ดีขึ้นได้ เปลี่ยนจากไม่รู้เป็นรู้ สอนให้เกิดความพยายามก้าวไปข้างหน้า หากเราขยันเราก็มีความก้าวหน้าได้ เป็นต้น

2) ความหมายของความทุกข์ (ทุกขัง) อธิบายว่า ทุกสิ่งทุกอย่างอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ เมื่อเราพยายามยึดกับสิ่งต่าง ๆ ย่อมเป็นทุกข์ เช่น ความทุกข์จากการเกิด ความชรา ความเจ็บป่วย ความตาย การได้สิ่งที่ไม่ชอบใจ การพรากจากสิ่งที่รัก การเปลี่ยนแปลงไปหรือความไม่เที่ยงของสิ่ง

ชอบใจ การไม่ได้สิ่งที่ต้องการ เป็นต้น ยกตัวอย่างในชีวิตประจำวันที่เราเห็นได้ชัดเจน ใช้ภาษาง่าย ๆ เช่น ในการนั่งนั้นหากไม่ขยับเลยก็เป็นทุกข์ ไม่อาบน้ำกินข้าว ไม่เข้าห้องน้ำก็เป็นทุกข์ คนเราไม่เคยพอใจอะไรอยู่นาน จะมีความต้องการใหม่อยู่เรื่อย ๆ กฎธรรมชาติมีอยู่และหากเราอยากผืนกฎก็จะเป็นทุกข์ ดังนั้นจึงควรเรียนรู้กฎของธรรมชาติ

3) ความหมายของความไม่มีตัวตนที่แท้จริง (อนัตตา) อธิบายความหมายสั้น ๆ ง่าย ๆ ว่า เราไม่สามารถเลือกร่างกายของเราเองได้ในตอนเกิดมาว่าให้มีร่างกายที่สวยงามแข็งแรง เราไม่สามารถบังคับควบคุมร่างกายที่เราอยากให้เป็นได้ เช่น ไม่สามารถบังคับไม่ให้แก่ ไม่ให้เจ็บ ไม่ให้ตายได้ สิ่งทั้งปวงเมื่อแยกย่อยลงไปเรื่อย ๆ แล้วจะไม่มีอะไรเป็นตัวตนที่แท้จริง เช่น ดิถี แยกออกเป็น อิฐ หิน ปูน ทราย ไม้ น้ำ ตะปู เป็นต้น ร่างกายของมนุษย์ประกอบด้วยชั้น 5 คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ไม่มีอะไรที่เรียกว่าเราโดยแท้จริง แนวคิดเรื่องความไม่มีตัวตนนี้เป็นเรื่องที่น่าสนใจได้ยาก แต่เป็นเรื่องที่สำคัญอันจะละเลยเสียไม่ได้ ดังคำให้สัมภาษณ์ของผู้จัดการอบรม SMO1 (2567, พฤศจิกายน 5) ว่า เรื่องความไม่มีตัวตนนี้จะเข้าใจได้ถ่องแท้ก็ด้วยการเห็นการเกิดดับด้วยตนเองจากการปฏิบัติวิปัสสนาเท่านั้น คนธรรมดาไม่สามารถเห็นได้เพราะความสับสนเนื่องมาจากจิตทำให้เข้าใจว่า เรามีตัวตน เปรียบเสมือนผู้ที่อยู่บนยอดเขาพยายามอธิบายภาพวิวทิวทัศน์จากด้านบนให้คนข้างล่างฟัง แต่คนข้างล่างก็ไม่สามารถเข้าใจได้ถูกต้องทั้งหมด แม้กระนั้นก็ต้องมีการบอกกล่าวให้ทราบถึงแนวคิดนี้ไว้ SMO2 (2567, ตุลาคม 29) กล่าวว่า ไตรลักษณ์เป็นหนึ่งในหลักธรรมที่สำคัญที่สุดในพระพุทธศาสนา เป็นหนึ่งในคำสอนหลักของสวนโมกขนิมิตานาชาติ การเห็นความว่างและการเห็นไตรลักษณ์คือเรื่องเดียวกัน

4) ไตรลักษณ์ในหลักปฏิจจสมุปบาท แสดงความสัมพันธ์ของเหตุและผลโดยการอธิบายว่า สรรพสิ่งล้วนอิงอาศัยกันอยู่และไม่มีสิ่งใดเลยที่ไม่อิงอาศัยสิ่งอื่นเกิดขึ้น ความเป็นอยู่ของพวกเราเกิดมีขึ้นจาก 1) แรงผลักดันของกิเลส อันประกอบด้วยอวิชชา ตัณหา และอุปาทาน 2) กรรมหรือการกระทำที่มีเจตนา ประกอบด้วยสังขารและกรรมภพ 3) วิปากคือสภาพตามผลของกรรม ประกอบด้วยวิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ที่แสดงออกเป็นภพชาติ ชรา มรณะ อันก่อให้เกิดกิเลสต่อไปอีก ดังนั้น สิ่งต่าง ๆ จึงไม่เที่ยงและไม่มีตัวตนที่แน่นอน เพราะการเกิดขึ้นขึ้นอยู่กับสิ่งอื่น ๆ หากเราไปยึดติดว่าเที่ยงและเป็นของของเราแล้วมีแต่จะทำให้เกิดความทุกข์ ทำให้เข้าใจในเหตุแห่งทุกข์ เป็นการอธิบายตามหลักเหตุผลตามแนววิทยาศาสตร์ อาจใช้อุปกรณ์เป็นภาพสีขนาดใหญ่แสดงวงจรปฏิจจสมุปบาทเพื่อประกอบการอธิบาย

การอธิบายไตรลักษณ์โดยใช้เหตุผลตามปฏิจจสมุปบาทนั้นเป็นดังที่ **วคิน อินทสระ** (2558, หน้า 98) อธิบายว่า วัฏฏะหรืออาการวนเวียนแห่งชีวิตที่ดำเนินไปเป็นเหตุเป็นผลกัน 3 อย่าง คือ 1) กิเลสวัฏ คือ แรงผลักดันของกิเลสทำให้คนเรากระทำสิ่งต่าง ๆ 2) กรรมวัฏ คือ การกระทำต่าง ๆ ที่มีเจตนา 3) วิปากวัฏ คือ สภาพชีวิตหรือความเป็นไปอันเป็นผลของกรรม วนเวียนกันอยู่อย่างนี้

เมื่อสิ่งต่าง ๆ เกิดขึ้นโดยการอิงอาศัยกันจึงเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุและปัจจัยอยู่ตลอด และไม่มีตัวตนที่แน่นอน ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่จริงอย่างเด็ดขาด และไม่ใช่ไม่จริงอย่างเด็ดขาด และเป็นตามที่ **รัฐจวนอินทรกำแหง** (2539, หน้า 224-225) กล่าวไว้ว่า กฎอภิปัจจยตาเป็นกฎธรรมชาติที่แสดงให้เห็นชัดเจนว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงทั้งรูปธรรมและนามธรรมย่อมเป็นไปตามเหตุปัจจัยของมันทั้งสิ้น และเกิดต่อเนื่องกันเป็นกระแสตามเหตุปัจจัยนั้นๆอย่างไม่มีที่สิ้นสุด มนุษย์จึงควรสำเหนียกว่า ไม่มีสิ่งใดให้ยึดมั่นถือมั่นอย่างจริงจังได้ว่าเป็นฉัน เป็นเรา เป็นเขา เป็นท่าน หรือเป็นมันได้เลยสักอย่างเดียว ดังนั้น มนุษย์พึงประกอบเหตุปัจจัยให้ถูกต้องอยู่เป็นประจำเพื่อควมมีชีวิตที่เบิกบานผ่องใสอยู่เนื่องนิตย์

5) สิ่งที่มักเข้าใจผิด ผู้อบรมควรอธิบายเรื่องที่คนส่วนมากจะเข้าใจผิด เช่น เข้าใจว่าชีวิตเป็นสุข เข้าใจว่าคนเรามีตัวตนเพราะต้องเป็นผู้รับกรรมที่ได้ทำไว้ หรือเมื่อร่างกายดับสิ้นแล้ววิญญาณเดิมออกจากร่างไปเกิดในร่างใหม่ อันเป็นความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ เป็นต้น จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมพบว่า นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเข้าใจเรื่องเหล่านี้ได้ยาก แต่อย่างน้อยก็ได้ทราบว่าคุณค่าความเชื่อไม่ใช่คำสอนที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา

เรื่องไตรลักษณ์เป็นแนวคิดที่ลึกซึ้ง ดังนั้น ผู้สอนเรื่องไตรลักษณ์ควรมีความเข้าใจและมีประสบการณ์ตรงในการปฏิบัติ ควรมีทักษะในการสื่อสารภาษาอังกฤษที่ดีและชัดเจนพอสมควรสามารถใช้คำพูดที่หลากหลาย เพราะไม่มีคำใดคำหนึ่งที่สามารถสื่อความหมายได้ตรงเท่ากับภาษาบาลี เช่น การสื่อคำว่า ทุกข์ ในภาษาอังกฤษ ควรใช้หลาย ๆ คำ เพราะเข้าใจไม่เหมือนกัน เช่น “suffering” หรือ “unsatisfactoriness” เป็นต้น ควรใช้ภาษาที่คนทุกระดับเข้าใจได้ เพราะผู้รับการอบรมไม่ได้ใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาแม่ทุกคน ควรมีความอดทนและเมตตา เพราะการอธิบายต้องใช้เวลามาก และต้องใช้เวลาในการตอบคำถามด้วย **SMO4** (2567, ตุลาคม 29) กล่าวว่า ในการสอนเรื่องไตรลักษณ์นั้น ตนใช้วิธีอธิบาย และให้เขียนคำถามส่งมาหากไม่เข้าใจ

ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเรื่องไตรลักษณ์

1) **ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเรื่องความไม่เที่ยง** จากการสัมภาษณ์พบว่า ส่วนมากเข้าใจเรื่องอนิจจัง และเห็นว่าเป็นเรื่องสำคัญและมีประโยชน์ในการอบรม

ตารางที่ 4.47 คำให้สัมภาษณ์จากนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเรื่องความไม่เที่ยง

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT7 (16 พฤศจิกายน 2567)	ชอบเรื่องอนิจจังและรู้สึกขอบคุณที่ได้เรียนรู้เรื่องอนิจจังในครั้งนี้ เพราะตรงกับชีวิตของตนในตอนี้ที่มีหลายอย่างเปลี่ยนไป ทำให้ความทุกข์ลดลงได้
SMT8 (17 พฤศจิกายน 2567)	ตนมีพื้นฐานเกี่ยวกับศาสนาพุทธมาบ้าง หลังจบการอบรมมีความเข้าใจเรื่องอริยสัจ 4 และอนิจจังลึกซึ้งขึ้น และมั่นใจว่าเป็นธรรมที่แท้จริง สามารถ

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
	ใคร่ครวญน้อมเข้ามาใส่ตนเพื่อลดความทุกข์ในชีวิตได้ การอบรมเน้นความสำคัญของหลักอนิจจังมากแต่ไม่ได้อธิบายขยายความมากนัก คำสอนอาจจะน้อยไปสำหรับผู้ไม่มีพื้นฐานมาก่อนและไม่มีโอกาสให้ซักถาม
TWT1 (26 พฤศจิกายน 2567)	ความไม่เที่ยงเห็นได้ง่ายแต่ยอมรับได้ยาก ทุกศาสนาพยายามอธิบายว่าคนเราตายแล้วไปไหน แต่ตนคิดว่า แนวคิดเรื่องอนิจจังและการเกิดใหม่นั้นฟังดูขัดแย้งกันเอง ตนยังไม่เข้าใจว่า หากไม่มีอะไรแน่นอนและไม่มีตัวตนแล้วคนเราจะกลับมาเกิดได้อย่างไร
TWT6 (1 ธันวาคม 2567)	เรื่องไตรลักษณ์เป็นเรื่องใหม่มากสำหรับตน ยังจับต้นชนปลายไม่ได้ รู้ว่าทุกสิ่งเปลี่ยนแปลง แต่ยังไม่เข้าใจจับมารวมเป็นแนวคิด แต่คิดว่าเป็นเรื่องสำคัญมาก
TWT7 (1 ธันวาคม 2567)	ตนเคยคิดมาก่อนแล้วว่า ทุกอย่างเปลี่ยนแปลงเสมอ สิ่งที่เรารักอาจจากไป แนวคิดนี้ช่วยบรรเทาความทุกข์ได้หากเตรียมใจไว้ดีแล้ว เมื่อได้ยินเรื่องนี้จากพระอาจารย์ที่นี้ทำให้ตนดีใจมากที่มีความเข้าใจถูกต้อง
TWT8 (2 ธันวาคม 2567)	เรื่องนี้คล้ายคำพูดของนักปรัชญากรีกชื่อ Heraclitus ที่พูดไว้ว่า “You could not step twice into the same rivers; for other waters are ever flowing on to you.” (เราไม่สามารถลงไปแม่น้ำเดียวกันสองครั้งได้ เพราะมีสายน้ำใหม่ ๆ ถูกตัวเราอยู่เสมอ) เป็นเรื่องที่มีเหตุผลและช่วยให้ชีวิตดีขึ้น ทุกข์น้อยลง
TWT9 (2 ธันวาคม 2567)	ความไม่เที่ยงเป็นเรื่องที่สำคัญมากและควรสอนอย่างยิ่ง
TWT10 (3 ธันวาคม 2567)	ไตรลักษณ์เป็นเรื่องสำคัญมาก ตนเข้าใจอนิจจังว่าทุกสิ่งในโลกจะไม่คงทน จึงไม่ควรยึดติดกับมัน
TWT11 (3 ธันวาคม 2567)	เข้าใจเรื่องอนิจจังและคำสอนที่ว่าไม่ให้ยึดติด เป็นคำเตือนที่มีคุณค่ามาก ทั้งความสุขและความทุกข์ก็จะผ่านไปทั้งสิ้นสำหรับทุกคน แม้จะไม่ได้นับถือพระพุทธศาสนาก็ตาม

2) **ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวยุโรปต่างชาติเรื่องความทุกข์** นักท่องเที่ยวยุโรปต่างชาติมีความคิดเห็นแตกต่างกัน ส่วนมากเห็นว่าชีวิตคือความทุกข์และบางส่วนคิดว่าชีวิตมีทั้งทุกข์และสุข

ตารางที่ 4.48 คำให้สัมภาษณ์จากนักท่องเที่ยวยาวต่างชาติเรื่องความทุกข์

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
TWT2 (26 พฤศจิกายน 2567)	ชาวตะวันตกไม่ชอบแนวคิดที่ว่า ชีวิตคือความทุกข์และหลายคนมักเข้าใจว่าอารมณ์ (เวทนา) คือชีวิตของเรา หากไม่มีเวทนาแล้วจะอยู่อย่างไร ตนเองเข้าใจว่า คนเราทุกข์เพราะไม่เข้าใจคำว่า อนิจจังและอนัตตา หากเข้าใจก็ไม่ทุกข์ ในแนวคิดเรื่องความไม่มีตัวตนนั้นร่างกายเป็นเพียงระบบ ๆ หนึ่งเท่านั้น เราเพียงแค่อัดรูปร่างกายให้ดี แต่ไม่ได้เป็นเจ้าของ
TWT10 (3 ธันวาคม 2567)	ชีวิตเป็นทุกข์เพราะเป็นธรรมชาติของชีวิต การเข้าไปยึดติดกับสิ่งต่าง ๆ ทำให้เพิ่มความทุกข์ขึ้นอีก
TWT11 (3 ธันวาคม 2567)	เชื่อว่า ชีวิตมีความทุกข์ เช่น ตนเพิ่งเลิกกับแฟน และโลกมีสงคราม โรคภัยต่าง ๆ ความยากจน แต่กระนั้นตนก็เชื่อว่ามีความสุขด้วย เช่น การได้กระโดดลงจากเครื่องบิน ตนคิดว่า เราเลือกได้ว่าจะทำให้ชีวิตของเราเป็นอย่างไร

3) ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวยาวต่างชาติเรื่องความไม่มีตัวตน สำหรับนักท่องเที่ยวยาวต่างชาติแล้วเรื่องความไม่มีตัวตนเป็นเรื่องที่เข้าใจยากที่สุด เพราะขัดกับแนวคิดในวัฒนธรรมเดิมของชาวตะวันตกส่วนมาก ดังคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

ตารางที่ 4.49 คำให้สัมภาษณ์จากนักท่องเที่ยวยาวต่างชาติเรื่องความไม่มีตัวตน

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT1 (11 พฤศจิกายน 2567)	เคยได้ยินเรื่องอนิจจังมาก่อน แต่เพิ่งมาเข้าใจจากการฟังคลิปเสียงที่สวนโมกข์นี้ อนัตตาเป็นเรื่องที่เข้าใจยากที่สุดและยังต้องการฟังคำอธิบายเพิ่มเติมอีก ตนคิดว่า ไตรลักษณ์เป็นหลักธรรมที่สำคัญมากสำหรับทุกคน
SMT2 (11 พฤศจิกายน 2567)	จากการอบรมตนมีความเข้าใจเรื่อง อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตาสึกซึ้งมากขึ้น รวมถึงความเป็นเช่นนั้นเองของสิ่งต่าง ๆ ในการอบรมให้ความสำคัญกับเรื่องอนิจจังมาก แต่เรื่องอนัตตาเป็นเรื่องเข้าใจยากสำหรับคนทั่วไป
SMT4 (12 พฤศจิกายน 2567)	ตนได้ตระหนักถึงความไม่แน่นอน ความทุกข์ และเข้าใจเรื่องการยึดติดกับตัวตนมากขึ้น และมีผลกับการดำรงชีวิตมาก เป็นหลักธรรมที่เหมาะสมที่ควรสอน
SMT9 (18 พฤศจิกายน 2567)	ตนเองเข้าใจเรื่องทุกข์และอนิจจัง และมีสติไตร่ตรองเรื่องนี้มากขึ้น และนำไปใช้ในชีวิตได้ แต่ไม่ค่อยเข้าใจเรื่องอนัตตา

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
TWT1 (26 พฤศจิกายน 2567)	ยังเข้าใจเรื่องอนัตตาได้ไม่ชัดเจน ในชีวิตที่ผ่านมาคิดเสมอว่า ทุกคนมีตัวตน คิดว่า ต้องประสบด้วยตนเองจึงจะเข้าใจแต่ตนยังไม่ถึงขั้นนั้น
TWT2 (26 พฤศจิกายน 2567)	ชาวตะวันตกมักเข้าใจว่า อารมณ์คือชีวิตของตน หากไม่มีอารมณ์แล้ว จะอยู่ไม่ได้
TWT5 (29 พฤศจิกายน 2567)	เรื่องความไม่มีตัวตนยากที่สุด ตนเริ่มเข้าใจแต่อธิบายไม่ได้ เป็นเรื่องที่ควรสอนชาวต่างชาติมากแม้จะยาก ช่วยให้รู้ว่าความคิดและความรู้สึกไม่ใช่เรา
TWT6 (1 ธันวาคม 2567)	ยอมรับว่ายังไม่เข้าใจเรื่องความไม่มีตัวตน เพราะที่ประเทศตนสอนกันว่า You are what you think. You are what you feel. (ความคิดและความรู้สึกคือตัวตนของเรา) แต่เมื่อมาที่นี่ ความคิดและความรู้สึกกลับไม่ใช่ตัวของเรา
TWT7 (1 ธันวาคม 2567)	แนวคิดเรื่องความไม่มีตัวตนนี้ใหม่มากสำหรับตนและกำลังพยายามทำความเข้าใจอยู่ ตนถูกสอนมาว่าหากเมื่อมีความรู้สึกใดเกิดขึ้นนั่นคือตัวตนของตัวเองที่ไม่เหมือนใครและต้องยอมรับมัน แต่ที่นี้สอนตรงกันข้ามคือสอนว่า หากมีความรู้สึกหรืออารมณ์ขึ้นมาให้เพียงแต่ดูและให้รู้ว่าไม่ใช่ตัวตนของเรา
TWT8 (2 ธันวาคม 2567)	ตนเชื่อว่ากายและใจเป็นสิ่งที่แยกกันไม่ได้เลย แต่ที่ชอบแนวคิดนี้คือเพราะว่า หากเราโกรธ เราสามารถแยกตัวตนออกมาแล้วบอกว่าเราไม่ได้โกรธ แต่ร่างกายต่างหากที่โกรธ และเป็นการลดอีโก้ของตนเองได้
TWT10 (3 ธันวาคม 2567)	ชอบคำอธิบายที่ว่าจิตอาศัยร่างกายอยู่ คนตะวันตกคิดว่าทุกสิ่งในร่างกายตนคือตัวตน แต่พระพุทธศาสนาสอนว่ามันแยกกันอยู่
TWT11 (3 ธันวาคม 2567)	ตนไม่เข้าใจคำว่า “อนัตตา” ตนเข้าใจว่า ร่างกายไม่ใช่ของเรา ส่วนเราคือจิตหรือไม่ นั่นก็ยังไม่แน่ใจ

4) ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวยุโรปต่างชาติเรื่องการอธิบายไตรลักษณ์ด้วยหลักปฏิจจสมุปบาท มีความคิดเห็นต่างกัน บางคนสามารถเข้าใจและนำไปประยุกต์ใช้ได้ บางส่วนไม่เข้าใจ แต่สนใจศึกษาเพิ่มเติม ดังคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

ตารางที่ 4.50 คำให้สัมภาษณ์จากนักท่องเที่ยวยุโรปต่างชาติเรื่องไตรลักษณ์ในหลักปฏิจจสมุปบาท

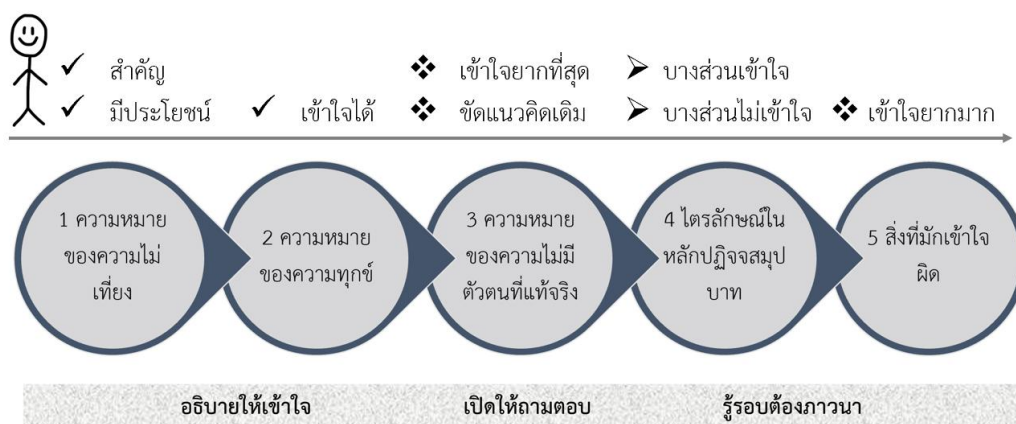
ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT1 (11 พฤศจิกายน 2567)	ตนได้เรียนรู้เรื่องกรรมและหลักปฏิจจสมุปบาทจากสวนโมกข์ และพบว่า วิถีชีวิตของตนคล้ายกับแนวคิดนี้อยู่แล้ว เพียงแต่ไม่ได้เรียกชื่ออย่างนี้ ตนเชื่อว่า ทุกสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตของคนเรานั้นมีเหตุผลทั้งหมด และไม่ใช่เป็นเรื่อง

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
	บังเอิญ การมองสิ่งต่าง ๆ ให้เห็นความเป็นเช่นนั้นเองและไม่ยึดติดกับมัน ทำตัวเองให้ผ่อนคลายจากสิ่งนั้น ๆ ได้ และในการอธิบายเรื่อง ปฏิจสุปปาบทนั้น เนื่องจากทั้งผู้สอนและผู้เรียนไม่ได้ใช้ภาษาอังกฤษเป็น ภาษาแม่ จึงอาจเข้าใจไม่ตรงกัน เพราะเป็นหัวข้อที่ลึกซึ้งเป็นอย่างมาก
SMT2 (11 พฤศจิกายน 2567)	ในการอบรมครั้งนี้ตนมีความเข้าใจเรื่องปฏิจสุปปาบทและอริยสัจ 4 ลึกซึ้ง มากยิ่งขึ้นและเป็นการย้ำความเข้าใจของตนที่เคยมีมาก่อนด้วย
SMT6 (16 พฤศจิกายน 2567)	คำสอนในการอบรมที่ทำให้ตัวเองเปลี่ยนไปในทางที่ดีคือคำสอนว่าให้ “ปล่อยวาง” จากสิ่งทั้งหลาย ทำจิตให้ว่าง และมีสติอยู่กับปัจจุบัน จะทำให้ ได้ยินเสียงจากธรรมชาติมากขึ้น ตนเข้าใจว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงมีความสัมพันธ์ กันหมด แม้แต่การปฏิบัติธรรมของตนก็มีผลต่อผู้อื่นในสังคมด้วย
SMT8 (17 พฤศจิกายน 2567)	หลังจากการอบรมสามารถประยุกต์ใช้ความรู้เรื่องปฏิจสุปปาบทในชีวิตได้ แม้จะสอนสั้นไปหน่อยและตนอยากเรียนรู้รายละเอียดมากขึ้น
SMT9 (18 พฤศจิกายน 2567)	ยอมรับว่าไม่ค่อยเข้าใจเรื่องปฏิจสุปปาบทมากนักเพราะว่าตนฟังภาษาไม่ ค่อยเข้าใจ แต่ดูว่ามีความสำคัญและน่าสนใจควรแก่การศึกษาเพิ่มเติม
SMT10 (18 พฤศจิกายน 2567)	ที่สวนโมกข์สอนเรื่องปฏิจสุปปาบทอันเป็นเรื่องที่ละเอียด ตนเห็นว่าเป็น เรื่องที่ควรสอนและสอนได้ดี ทำให้เข้าใจมากขึ้น

สรุปการบ่มเพาะพุทธรูตินแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเรื่องความเชื่อเรื่องไตรลักษณ์ได้ว่า ควรมีการอธิบายความหมายของความไม่เที่ยง ความทุกข์ ความไม่มีตัวตนที่แท้จริง อธิบายไตรลักษณ์ ในหลักปฏิจสุปปาบท และสิ่งที่มักเข้าใจผิด โดยใช้วิธีอธิบาย ให้โอกาสถาม และการให้ปฏิบัติภาวนา ตามหลัก**สติปัฏฐาน 4** นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติทุกคนเข้าใจเรื่องความไม่เที่ยง เห็นว่าสำคัญและมี ประโยชน์ สามารถเข้าใจเรื่องความทุกข์ แต่เห็นว่า เรื่องความไม่มีตัวตนที่แท้จริงเข้าใจได้ยากและขัด กับแนวความคิดตะวันตก บางส่วนเข้าใจการอธิบายไตรลักษณ์ในหลักปฏิจสุปปาบท แต่ประเด็นที่คน มักเข้าใจผิดเป็นเรื่องที่เข้าใจได้ยากมาก

ผู้วิจัยเห็นว่า หลักธรรมเรื่องไตรลักษณ์นี้เป็นเรื่องที่ลึกซึ้ง แม้แต่คนไทยเองยังต้องใช้ เวลาทำความเข้าใจ ต้องได้ยินได้ฟังบ่อย ๆ และนำมาใคร่ครวญจนเกิดการตระหนักรู้ผ่านการปฏิบัติ ด้วยตัวเอง ดังนั้น ผู้ให้การอบรมจึงไม่ได้คาดหวังว่า นักท่องเที่ยวต่างชาติจะเข้าใจเรื่องไตรลักษณ์ ได้ในช่วงการอบรมปฏิบัติธรรม 10 วันนี้ แต่จะต้องมีการแสดงให้ได้ยินได้ฟังบ่อย ๆ และขาดเสียมิได้

โดยผู้วิจัยสรุปการบ่มเพาะเรื่องไตรลักษณ์เป็นภาพได้ ดังนี้

ภาพที่ 4.5 สรุปการบ่มเพาะความเชื่อเรื่องไตรลักษณ์แก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ

4.3.4. การบ่มเพาะความเชื่อเรื่องนิพพาน

ในการบ่มเพาะเนื้อหาของพระนิพพานแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ นั้น เป็นไปตามหลัก **ตถาคตโพธิสัทธา หลักอปปมาคารวตา และหลักสติปัฏฐาน 4** และอาจอธิบายได้ 2 แนวคิด คือนิพพานชั่วคราว (นิพพานขิมลอง) และนิพพานโดยสิ้นเชิง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) การบ่มเพาะเรื่องนิพพานชั่วคราว (นิพพานขิมลอง)

เนื้อหาและวิธีการบ่มเพาะที่สำคัญ คือ ความหมายของพระนิพพาน สิ่งที่มักเข้าใจผิด และทางเดินสู่พระนิพพาน โดยวิธีการ คือ การอธิบาย และการให้ปฏิบัติสมาธิภาวนาเพื่อให้รู้แจ้งด้วยตนเอง โดยพระอาจารย์ผู้สอนมีความเชื่อมั่นในนิพพานชั่วคราว ดังต่อไปนี้

(1) **ความหมายของพระนิพพาน** อธิบายว่า นิพพานเป็นเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา เป็นภาวะที่ไม่มีกิเลสและไม่มี การเกิดภพชาติอีก นิพพานชั่วคราวหรือนิพพานขิมลอง คือ “ความเย็นหรือความโปร่งโล่งสบายจากการที่ไม่มีกิเลสในชั่วขณะจิตหนึ่ง” เป็นภาวะที่สามารถเกิดขึ้นได้ ที่นี้ เตี่ยนี้ แม้จะยังไม่ถาวร แต่เป็นโอกาสให้ได้ลองชิมรสชาติของนิพพาน ทำให้เกิดความเบิกบานในจิตใจ และเกิดกำลังใจในการฝึกปฏิบัติต่อไป ความสุขจากวัตถุนิยมนั้นเป็นสิ่งหลอกลวง แต่ความสุขจากการหมดกิเลสแม้เพียงชั่วคราวนั้นเป็นความสุขที่เหนือกว่าจนเทียบไม่ได้

(2) **สิ่งที่มักเข้าใจผิด** เน้นย้ำว่า นิพพานไม่ใช่สถานที่ ไม่ใช่ที่ที่ดวงจิตพระอรหันต์มาอยู่รวมกัน ไม่ใช่สวรรค์ และไม่จำเป็นต้องตายก่อนจึงจะนิพพานได้ การบรรลุนิพพานในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ได้เรียกว่า สอุปาทิเสสนิพพาน และเมื่อตายแล้วจะไม่มีเชื้อให้เกิดอีกเรียกว่า อนุปาทิเสสนิพพาน

(3) **ทางเดินสู่พระนิพพาน** อธิบายทางเดินสู่พระนิพพาน คือ ศีล สมาธิ ปัญญา และเน้นที่การฝึกอานาปานสติ หากปฏิบัติต่อไปเรื่อย ๆ ก็จะเข้าถึงพระนิพพานโดยสิ้นเชิงได้ โดยมี

ความศรัทธา มีฉันทะและไม่คาดหวัง ที่สำคัญจะต้องปฏิบัติด้วยตนเอง ไม่มีผู้ใดทำให้ผู้ใดไปถึงพระนิพพานได้ ดังคำให้สัมภาษณ์ของผู้จัดการอบรมต่อไปนี้

ตารางที่ 4.51 คำให้สัมภาษณ์จากผู้จัดการอบรมเรื่องนิพพานชั่วคราว

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMO1 (5 พฤศจิกายน 2567)	นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติจะเปลี่ยนแปลงตนเองได้หลังจากได้รับความสงบจากการทำสมาธิภาวนา ได้อยู่ในสภาวะที่กิเลสไม่รบกวน เกิดความสบาย ต้องได้ลองปฏิบัติและได้รับประสบการณ์นั้น ๆ ได้นิพพานชิมลอง คือว่างจากกิเลสชั่วคราว อาจจะไม่เกินนาที จะเข้าใจว่าความสุขจากวัตถุนิยมเป็นสิ่งหลอกลวง แต่ความสุขจากการหมดกิเลสแม้เพียงชั่วคราวเป็นความสุขที่เหนือกว่าจนเทียบไม่ได้ เมื่อกลับไปก็มีโอกาสเปลี่ยนวิถีชีวิตได้ หลักธรรมทุกอย่างเป็นเรื่องเดียวกัน คือ ความทุกข์ การออกจากทุกข์ และการป้องกันไม่ให้เกิดทุกข์
SMO2 (29 ตุลาคม 2567)	นิพพานเป็นเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา และเป็นสภาวะสำหรับชาตินี้ มิใช่ชาติหน้า การเดินทางสู่นิพพานเปรียบเสมือนการปีนเขาที่ทุกคนสามารถฝึกและเริ่มปีนได้ ยิ่งขึ้นไปสูงขึ้นก็จะเห็นภาพในมุมสูงมากขึ้น เช่น เห็นภาพในมุม 360 องศา เช่นเดียวกับการมีปัญญามากขึ้นและสามารถใช้ชีวิตได้อย่างชาญฉลาดมากขึ้น ผู้ที่สามารถขึ้นถึงยอดเขาก็จะอยู่ที่นั่นได้ตลอด ผู้เข้าร่วมอบรมจะเข้าใจมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับภูมิหลังของแต่ละคน
SMO3 (11 พฤศจิกายน 2567)	เป็นไปได้ที่จะเข้าถึงนิพพานชิมลองใน 10 วันที่เข้าอบรม โดยลำดับขั้นแห่งการปฏิบัติเพื่อหลุดพ้น มีดังนี้ 1) ฉันทะมูลกามีความพอใจอันเป็นเหตุให้มาอบรม 2) มนสิการสัมภวา การทำไว้ในใจ 3) ผัสสสมุทยา ผัสสะที่ประกอบด้วยอวิชา นิวรรณ 5 อันเป็นอาหารของอวิชา 4) เวทนาสมุสสรณา การประชุมของอารมณ์ 5) สมาธิปมฺหา สมาธิเป็นประมุข 6) สตาธิปเตยยา สติเป็นอธิบดี 7) ปัญญุตตรา ปัญญาเป็นสิ่งสูงสุด 8) วิมุตติสारा มีวิมุตเป็นแก่น 9) อมโตะธา มีอมตะเป็นที่หยั่งลง 10) นิพพานปริโยสานา พรหมจรรย์นี้มีนิพพานเป็นที่สิ้นสุด ปัจจัยที่ทำให้ประสบความสำเร็จในการเรียนรู้คือความศรัทธา ฉันทะ และต้องอย่าคาดหวัง
SMO4 (29 ตุลาคม 2567)	นิพพานคือความเย็น ไม่ร้อนไปด้วยกิเลส เชื่อว่านิพพานอยู่ในชาตินี้แน่ และไม่จำเป็นต้องตายแล้วจึงจะนิพพาน นิพพานไม่ใช่สถานที่ นิพพานกับการบรรลุธรรมเป็นเรื่องเดียวกัน นิพพานเป็นสภาพที่ไม่มีกิเลส (และไม่

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
	จำเป็นต้องเป็นสภาพที่มีความสุขสบาย) นี่คือการอธิบายตอนที่สอนอยู่ที่สวนโมกข์ การปฏิบัติธรรมเป็นขบวนการทางจิตวิทยาที่จะขัดเกลาจิตใจมนุษย์ให้อยู่ในสภาวะที่สมบูรณ์หรือนิพพานนั่นเอง
SMO5 (30 ตุลาคม 2567)	ที่สวนโมกข์สอนตามหลักวิทยาศาสตร์ สอนหลักอริยสัจ 4 และปัจจุสมุพบาทที่อธิบายการเกิดขึ้นของความทุกข์ และสอนการปฏิบัติอานาปานสติ หากเข้าใจและมุ่งมั่นปฏิบัติก็อยู่ในภาวะนิพพานชั่วคราวได้ และหากปฏิบัติต่อไปเรื่อย ๆ ก็จะเข้าถึงพระนิพพานโดยสิ้นเชิงได้
SMO6 (13 พฤศจิกายน 2567)	ผู้เข้ารับการอบรมจะเปลี่ยนแปลงตนได้ก็ต่อเมื่อมีความตระหนักรู้เกิดขึ้นในตนเองและปรารถนาที่จะปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต

ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวนักต่างชาตเรื่องนิพพานชั่วคราว จากการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวนักต่างชาตพบว่า ผู้ที่เข้าใจเนื้อเรื่องนิพพานชั่วคราวยอมรับและพอใจในคำอธิบาย เพราะว่ามีเหตุผล เป็นไปตามหลักวิทยาศาสตร์ และสามารถพิสูจน์ได้ ทำให้เข้าใจและยอมรับหลักการได้ง่าย และนิพพานชั่วคราวเป็นเป้าหมายที่บุคคลเชื่อว่า อยู่ในความสามารถที่จะทำได้ อย่างไรก็ตาม มีนักท่องเที่ยวนักต่างชาตที่ไม่เข้าใจเรื่องนิพพานจากการอบรมด้วยอุปสรรคทางภาษา

ตารางที่ 4.52 คำให้สัมภาษณ์จากนักท่องเที่ยวนักต่างชาตเรื่องนิพพานชั่วคราว

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT1 (11 พฤศจิกายน 2567)	ตนเข้าใจมาจากโรงเรียนมัธยมว่า นิพพานคือการเข้าถึงความสุขขั้นสูงสุด แต่จากการอบรมที่สวนโมกข์พบว่า มันไม่เชิงเป็นความสุข ตนจึงพบว่าการเรียนแต่ในห้องเรียนนั้นไม่เพียงพอ ต้องเรียนรู้จากอาจารย์ชาวพุทธผู้ปฏิบัติจริง ตอนนี้อย่างยังไม่ชัดเจนว่าใครบรรลุนิพพานบ้าง และเมื่อใดคนเราจึงบรรลุนิพพาน จากการอบรมเข้าใจว่าต้องปฏิบัติอานาปานสติ 16 ขั้นเพื่อเข้าถึงนิพพาน แต่ตนยังไม่ชัดเจนว่านิพพานคืออะไร และสนใจหาความรู้เพิ่มเติม
SMT2 (11 พฤศจิกายน 2567)	เคยคิดว่านิพพานเป็นเรื่องไกลตัวมาก การอบรมที่สวนโมกข์ทำให้เข้าใจว่า นิพพานเป็นเรื่องใกล้ตัวที่ทุกคนสามารถทำได้โดยไม่ต้องวิ่งไปค้นหาในที่ไกล ๆ เพราะนิพพานอยู่ในตัวเราเอง หากไม่ทำความชั่ว ทำความดี และทำจิตใจให้บริสุทธิ์ห่างไกลจากกิเลส ซึ่งเกิดขึ้นชั่วคราวได้เรื่อย ๆ จนกว่าจะบรรลุธรรมที่แท้จริงในที่สุด ทำให้มีกำลังใจในการปฏิบัติมากขึ้น

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT4 (12 พฤศจิกายน 2567)	ได้ความรู้เรื่องนิพพานจากการเข้าร่วมการอบรมที่สวนโมกข์ครั้งแรกในเดือนพฤษภาคม 2567 และการปฏิบัติอานาปานสติเป็นวิธีการเข้าถึงนิพพาน ตนคิดว่ามีเหตุผลและเชื่อถือได้
SMT5 (14 พฤศจิกายน 2567)	เห็นด้วยกับแนวคิดนิพพานชั่วคราวและนิพพานชาตินี้เป็นอย่างดีเพราะทำให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเข้าใจและยอมรับได้ง่าย
SMT7 (16 พฤศจิกายน 2567)	จากการอบรมตนเข้าใจว่า นิพพานเป็นความสงบเย็น ไม่รู้สึกถึงความทุกข์ ความสุข ตนคิดว่า ยังต้องการมีความรู้สึกทุกข์สุขอยู่และชอบภาวะขึ้นลงของชีวิต จึงไม่ต้องการนิพพาน
SMT8 (17 พฤศจิกายน 2567)	เพิ่งได้เรียนรู้เรื่องนิพพานอย่างจริงจังที่สวนโมกข์นี้ นิพพานเป็นจุดมุ่งหมายในพระพุทธศาสนาและการอธิบายว่า นิพพานคือความเย็น (coolness) ดุจมีเหตุผลดี เพราะความทุกข์และความยึดมั่นถือมั่นเป็นของร้อน เมื่อกำจัดให้สิ้นไปก็เป็นความเย็น ตนไม่ได้ใส่ใจหรือคาดหวังว่าจะต้องบรรลุนิพพานเพราะดูไกลมาก แต่มุ่งปฏิบัติให้ลดความทุกข์ในชีวิตได้วันละเล็กละน้อยเท่านั้น นิพพานชั่วคราวเป็นเรื่องที่มีเหตุผลและมีความเป็นไปได้ พระนิพพานที่แท้จริงน่าจะทำได้ยากมาก
SMT10 (18 พฤศจิกายน 2567)	จากการอบรมเข้าใจว่า เมื่อปล่อยวางความยึดติดในตัวตน ละความโลภ โกรธ หลง และอยู่กับปัจจุบันได้ก็จะเข้าถึงนิพพาน เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ในชาตินี้และอาจเกิดขึ้นชั่วคราวได้ ชาวตะวันตกส่วนมากไม่มีแนวคิดเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดและภพภูมิ ดังนั้น แนวคิดเรื่องนิพพานชาตินี้จึงสามารถเข้าใจได้ง่ายกว่าเพราะมีเหตุผลและมีความเป็นไปได้
SMT11 (21 พฤศจิกายน 2567)	ตนจับใจความเรื่องนิพพานไม่ได้ และยังไม่เข้าใจว่านิพพานคืออะไรและสนใจหาความรู้เพิ่มเติม

2) การบ่มเพาะเรื่องนิพพานโดยสิ้นเชิง

นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติได้รับการบ่มเพาะคติเรื่องนิพพานโดยสิ้นเชิงที่สำคัญคือความหมายของพระนิพพาน สิ่งที่มีักเข้าใจผิด และทางเดินสู่พระนิพพาน ตามหลัก โดยมีวิธีการคือการอธิบายและการให้ปฏิบัติสมาธิภาวนาเพื่อให้รู้แจ้งด้วยตนเอง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

(1) **ความหมายของพระนิพพาน** การอธิบายว่า นิพพานคืออะไรนั้นเป็นสิ่งที่เกินคำพูดของมนุษย์จะบรรยายได้ ต้องใช้วิธีอธิบายหลาย ๆ แบบเพราะไม่มีคำใดคำหนึ่งสื่อความหมายได้ตรง

เท่ากับภาษาบาลี อาจต้องใช้คำเปรียบเทียบ เช่น การดับไม่เหลือของไฟแห่งกิเลส เป็นสถานะที่หมดกิเลส ไม่มีความโลภ ความโกรธ ความหลง อีกต่อไป และเมื่อตายแล้วจะไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีก เป็นการดับสิ้นไม่เหลือ เปรียบกับกองไฟที่หมดเชื้อฟืน ไม่มีอากาศ และไม่มีความร้อน ไฟนั้นก็จะมอดดับไปไม่เหลือ และไฟก็ไม่ได้ไปรวมกันอยู่ ณ สถานที่ใด นิพพานเป็นเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา เป็นสถานะที่หมดกิเลสโดยสิ้นเชิงโดยไม่เหลือเชื้อเพื่อการออกจากสังสารวัฏและไม่ต้องการเกิดอีกเพราะการเกิดและการเวียนว่ายในสังสารวัฏนั้นเป็นทุกข์ ความสุขจากวัตถุนิยมนั้นเป็นสิ่งหลอกลวง แต่ความสุขจากพระนิพพานนั้นเป็นความสุขที่เหนือกว่าจนเทียบไม่ได้ พระนิพพานมีเฉพาะในพระพุทธศาสนา การบ่มเพาะความเชื่อเรื่องนิพพานต้องทำคู่กับหลักทศกัณฐ์ที่เชื่อว่ามนุษย์สามารถนิพพานได้ เช่นเดียวกับที่พระพุทธเจ้าทำให้ดูเป็นตัวอย่างแล้ว

อนึ่ง นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติส่วนมากไม่เข้าใจคำว่า “Nibbāna” และต้องใช้คำภาษาสันสกฤตว่า “Nirvana” จึงเข้าใจว่า คือเป้าหมายของพระพุทธศาสนา

(2) อธิบายสิ่งที่มักเข้าใจผิด เน้นย้ำว่า นิพพานไม่ใช่สถานที่ ไม่ใช่ที่ที่ดวงจิตพระอรหันต์อยู่รวมกัน ไม่ใช่สวรรค์ และไม่จำเป็นต้องตายก่อนจึงจะนิพพานได้ การบรรลุนิพพานในขณะที่มีชีวิตอยู่ได้เรียกว่า “สุปปาติเสสนิพพาน” และเมื่อตายแล้วจะไม่มีเชื้อให้เกิดอีกเรียกว่า “อนุปปาติเสสนิพพาน”

(3) ทางเดินสู่พระนิพพาน อธิบายว่า การฝึกอานาปานสติคือทางสายเอกสู่พระนิพพานและให้ฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง ดังรายละเอียดในหัวข้อ 4.3.1 การบ่มเพาะเรื่องกรรมที่เป็นไปเพื่อการสิ้นกรรม อนึ่ง ผู้เชี่ยวชาญร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ FD2 (2568, มกราคม 13) เน้นว่า ผู้สอนต้องตระหนักว่า การบ่มเพาะความเชื่อเรื่องพระนิพพานต้องใช้เวลาในการใคร่ครวญ เพราะเป็นการเปลี่ยนความเชื่อที่สำคัญมาก

ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเรื่องนิพพานโดยสิ้นเชิง ส่วนมากเคยได้ยินคำว่านิพพานมาก่อนแต่ไม่ค่อยเข้าใจมากนัก เมื่อมาอบรมแล้วบางส่วนเข้าใจมากขึ้น และมีผู้เข้ารับการอบรมหลายคนที่ยังไม่เข้าใจเรื่องนิพพานเลย ดังคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

ตารางที่ 4.53 คำให้สัมภาษณ์จากนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเรื่องนิพพานโดยสิ้นเชิง

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT3 (11 พฤศจิกายน 2567)	ตามความเข้าใจเดิมของตนนั่นนิพพานเป็นการบรรลุธรรมแบบถาวรและคิดว่าเป็นเรื่องยาก ตนเองและฆราวาสส่วนมากไม่น่าทำได้
TWT1 (26 พฤศจิกายน 2567)	แนวคิดเรื่องนิพพานน่าสนใจ เชื่อว่าการเข้าถึงนิพพานนั้นต้องใช้ความพยายามอย่างมากและเป็นจุดมุ่งหมายของชีวิต แต่ตนยังไม่ถึงขั้นนั้นเลยไม่ค่อยได้สนใจ

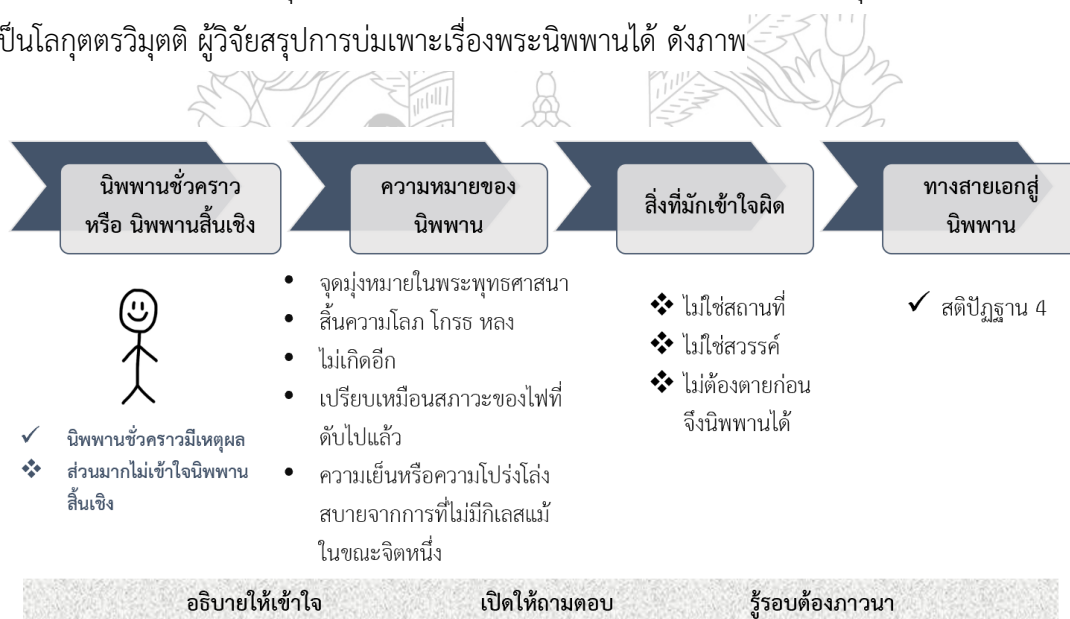
ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
TWT4 (27 พฤศจิกายน 2567)	ไม่เข้าใจแนวคิดเรื่องนิพพานมากนัก
TWT6 (1 ธันวาคม 2567)	เข้าใจว่านิพพานเหมือนสวรรค์ ที่จิตไปอยู่รวมกันตลอดไป
TWT7 (1 ธันวาคม 2567)	ตนเชื่อในแนวคิดเรื่องนิพพาน เพราะมาปฏิบัติเพียงไม่กี่วันก็เห็นผล หากปฏิบัติติดต่อกันหลายสิบปีคงจะมีผลมาก
TWT8 (2 ธันวาคม 2567)	ตนเข้าใจว่านิพพานเป็นที่ที่วิญญาณผู้บรรลุนิพพานอยู่รวมกัน เป็นที่ที่สมบูรณ์ที่สุด มีแต่ความสุข ไม่มีกาย มีแต่จิต ตนไม่ได้อยากเข้าถึงนิพพานจึงไม่ต้องวิปัสสนา การทำวิปัสสนาต้องใช้พลังงานมาก ตนจึงเพียงเดินชมธรรมชาติ
TWT9 (2 ธันวาคม 2567)	นิพพานเป็นเรื่องใหม่มากสำหรับตน ผู้บรรลุแล้วเข้าถึงนิพพาน ตายแล้วจะไม่เกิดอีก ตนต้องการบรรลุนิพพานแต่คิดว่าต้องใช้เวลานานมาก พระพุทธเจ้าคงทำกรรมดีไว้จึงเกิดในตระกูลดี และได้ปฏิบัติธรรม ต้องมีเหตุและปัจจัยหลายอย่างในการบรรลุนิพพาน ตนเองเป็นชาวคริสต์และคิดว่าไม่จำเป็นต้องเรียกว่าเป็นพุทธมามกะจึงจะบรรลุนิพพานได้
TWT10 (3 ธันวาคม 2567)	จากการอบรมและการพูดคุยกับผู้ร่วมอบรมทำให้เข้าใจว่า การบรรลุนิพพานคือนิพพาน เมื่อตายแล้วจะไม่เกิดอีก ชาวตะวันตกมักคิดว่า สวรรค์คือที่สุดของชีวิตหลังความตาย และจะไม่แปรเปลี่ยนเพราะมักเห็นในภาพยนตร์ ทำให้เข้าใจเช่นนั้นเรื่องสวรรค์ของพระพุทธศาสนาด้วย จึงต้องย่ำว่า สวรรค์ของคนไทยนั้นแม้จะยาวนานแต่ก็มีเวลาสิ้นสุด และไม่ใช่นิพพาน ชาวตะวันตกชอบตัวเลขและสถิติที่ชัดเจน เช่น ปฏิบัติกี่ปีถึงบรรลุ ในประเทศไทยมีผู้บรรลุนิพพานกี่คน เป็นต้น
TWT11 (3 ธันวาคม 2567)	ตนไม่เข้าใจคำว่า Nibbāna แต่เข้าใจคำว่า Nirvana ว่าเป็นความจริงสูงสุด เมื่อบรรลุแล้วจะรู้ด้วยตัวเอง และไม่มีความทุกข์ ไม่ยึดติดอะไรเลยเพราะเข้าใจธรรมชาติของชีวิต เป็นจุดหมายสูงสุดของพระสงฆ์

การอธิบายความหมายของพระนิพพานนั้นเป็นเรื่องยาก วิธีเปรียบเทียบพระนิพพานกับกองไฟที่หมดเชื้อแล้วและดับลงนั้น สอดคล้องกับการอุปมาในพระไตรปิฎก พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน **ทุติยทัตพสูตร** ว่าด้วยพระทัตพมัลลบุตร สูตรที่ 2 ที่กล่าวถึงพระนิพพานไว้ว่า “ไฟที่ลุกโพล่ง ถูกช่างใช้ค้อนเหล็กตีก็ค่อย ๆ มอดดับสนิทลงไป ใคร ๆ รู้ไม่ได้ว่าไฟนั้นไปอยู่ที่ใด ฉันทิ พระอรหันต์ทั้งหลายผู้หลุดพ้นโดยชอบ ข้ามโอฆะเครื่องผูกพันในกามได้หมดแล้ว บรรลุถึง

ความสุขที่ไม่หวั่นไหว ย่อมไม่มีคติที่จะบัญญัติให้รู้กันได้ ฉะนั้น” (ขุ.อุ. 25/80/343) จากการสังเกตพบว่า นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติสามารถเข้าใจการเปรียบเทียบพระนิพพานกับไฟที่ดับแล้ว และตระหนักว่า ใคร ๆ มิเคยสงสัยเลยว่า ไฟที่ดับแล้วนั้นอยู่ในสภาวะใดหรือไปอยู่ ณ ที่ใด และเข้าใจได้ดีว่า ไม่สามารถอธิบายสภาวะนั้นเป็นคำพูดได้

เรื่องความเข้าใจผิดเรื่องพระนิพพานนั้น สอดคล้องกับผลการวิจัยของ **ประพัฒน์ ศรีกุลกิจ** (2561) เรื่อง “อิทธิพลความเชื่อเรื่องพระนิพพานที่มีผลต่อสังคมไทย” ซึ่งพบว่า กลุ่มตัวอย่างแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ 1) กลุ่มที่เชื่อว่าพระนิพพานเป็นสถานที่จริง เป็นเมืองที่แยกจากโลกมนุษย์ และเป็นที่พำนักของวิญญาณผู้ทำความดีขั้นสูง 2) กลุ่มที่เข้าใจถูกต้องว่า พระนิพพานคือภาวะจิตที่ดับกิเลสและตัณหาทั้งปวงโดยสิ้นเชิง เป็นสภาวะของพระอรหันต์ และเมื่อตรัสรู้แล้วจะสิ้นสุดการเวียนว่ายตายเกิด และ 3) กลุ่มที่เชื่อว่าพระนิพพานคือเมืองแก้วหรือเมืองสวรรค์บริสุทธิ เป็นสถานที่สถิตของพระอรหันต์หลังนิพพาน แม้กลุ่มตัวอย่างในงานวิจัยดังกล่าวจะเป็นชาวไทย แต่ลักษณะของความเข้าใจคลาดเคลื่อนมีแนวโน้มคล้ายกับที่พบในหมู่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ ดังนั้น ผู้อบรมสามารถใช้ข้อมูลนี้ในการเตรียมแนวทางอธิบายเพื่อปรับความเห็นผิดในเรื่องพระนิพพานได้

การสอนเรื่องนิพพานชั่วคราวและนิพพานโดยสิ้นเชิงนั้นเทียบได้กับ **หลักวิมุตติ 5** ที่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2559, หน้า 379) อธิบายไว้ วิมุตติ คือความหลุดพ้น ความพ้นจากกิเลส มี 5 อย่าง คือ 1) ตทังควิมุตติ พ้นด้วยธรรมคู่ปรับหรือพ้นชั่วคราว 2) วิกขัมภณวิมุตติ พ้นด้วยข่มหรือสะกดได้ 3) สมุจเฉทวิมุตติ พ้นด้วยตัดขาด 4) ปฏิปัสสัทธิวิมุตติ พ้นด้วยสงบ 5) นิสสรณวิมุตติ พ้นด้วยออกไป โดย 2 อย่างแรก เป็นโลกิยวิมุตติและ 3 อย่างหลังเป็นโลกุตตรวิมุตติ ผู้วิจัยสรุปการบ่มเพาะเรื่องพระนิพพานได้ ดังภาพ

ภาพที่ 4.6 สรุปการบ่มเพาะความเชื่อเรื่องนิพพานแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ

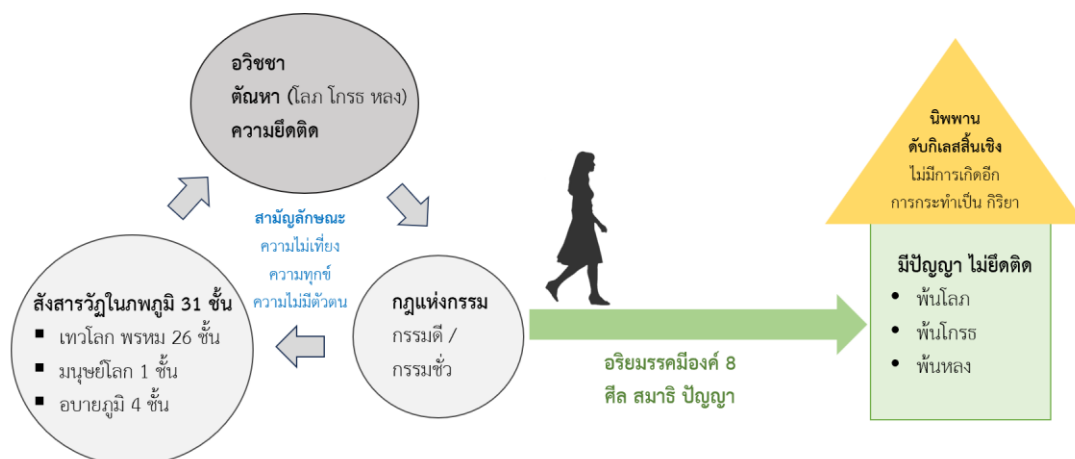
4.3.5. สรุปรูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้านศีลธรรม

จากการศึกษาเรื่องการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้านศีลธรรมทั้งจากการทบทวนเอกสารและการเก็บข้อมูลภาคสนาม สรุปผลได้ว่า **เนื้อหาที่ใช้บ่มเพาะ** คือ เรื่องกรรม ภาวภูมิ สังสารวัฏ ไตรลักษณ์ และนิพพาน อันมีรากฐานจากพุทธธรรมคือ **หลักศรัทธา 4 อัปมาทการวตา และ สติปัฏฐาน 4** โดยไม่เลือกสอนเฉพาะส่วนที่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติชอบ เช่น สมณะสมาธิเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อป้องกันไม่ให้แนวคิดของพระพุทธศาสนาเกิดการบิดเบือนจากการเลือกปฏิบัติ และเชื่อในสิ่งที่ชอบเท่านั้นจากคนบางกลุ่ม (whitewashed Buddhism) และที่สำคัญคือทำให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเข้าใจในความเป็นมาของวิถีชีวิตของคนไทยอย่างชัดเจน

การให้ความรู้เรื่องเป้าหมายของพระพุทธศาสนาคือพระนิพพาน เป็นสิ่งสำคัญ เพราะเป็นสิ่งที่ทำให้พระพุทธศาสนาแตกต่างจากศาสนาอื่น และมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนไทย ดังที่ **พระปัญญา จิตตภาณ, เขตต์พนธ์ วิชขุรังษี, และพรประทาน ชูโต** (2562) กล่าวว่า คนไทยมีค่านิยมพุทธ เช่น ทาน เมตตา ถิ่นทะ และมีอุดมการณ์พุทธคือการพ้นจากกิเลสตัณหา สู่พระนิพพาน ขณะที่ **พิน ดอกบัว** (2557) ผู้วิจัยเรื่อง “แนวความคิดเกี่ยวกับสังสารวัฏ” สรุปไว้ว่า ไม่ว่าภวภูมิใดก็ล้วนมีทุกข์ต่างกันเพียงระดับ มีแต่निพพานเท่านั้นที่เป็นสุขยิ่ง ผู้เข้าถึงคือสิ้นทุกข์ ไม่ต้องเวียนว่ายอีก ผู้ปรารถนานิพพานต้องบำเพ็ญสมณวิปัสสนา เจริญอริยมรรคมีองค์ 8 จนบรรลุอรหัตต

คติความเชื่อของคนไทยที่มีรากฐานจากพระพุทธศาสนาในเรื่องกรรม สังสารวัฏ ภาวภูมิ และไตรลักษณ์ ล้วนเกี่ยวพันกันอย่างแยกไม่ออก ดังที่ **สุภาพรรณ ณ บางช้าง** (2535 ก) ศึกษาไว้ว่า ความเชื่อเรื่องกรรม วัฏสงสาร และนิพพาน ส่งผลให้คนไทยยึดมั่นในพระรัตนตรัย ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา ใฝ่ทำทาน เมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และมีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ นอกจากนี้ยังสรุปจากหนังสือไตรภูมิว่า ชีวิตดำเนินตามกฎแห่งกรรมและไตรลักษณ์ สรรพชีวิตควรกระทำความดีเพื่อพ้นจากกระแสไตรภูมิ สู่พระนิพพาน พระพุทธศาสนาเป็นแนวทางให้พัฒนาชีวิตในกระแสไตรภูมิ และก้าวสู่ชีวิตเหนือไตรภูมิ โดยคติไตรภูมิเป็นพื้นฐานโลกทัศน์ของคนไทย 4 ประการ คือ 1) ขั้นตอนและเป้าหมายของชีวิต คือการทำความดีเพื่อยกระดับชีวิตและลูถึงภาวะเหนือไตรภูมิ 2) คุณค่าของพระรัตนตรัยในฐานะเครื่องมือพัฒนาชีวิต 3) การยอมรับการมีอยู่ของสรรพชีวิตในภวภูมิอื่น 4) ความเชื่อในอำนาจที่สัมพันธ์กับชีวิตอันเป็นเหตุปัจจัยแก่กัน (สุภาพรรณ ณ บางช้าง, 2535 ข, หน้า 24, 312–313)

ผู้วิจัยได้สร้างตัวอย่างสื่อเพื่อทดลองใช้อธิบายภาพรวมของพุทธวิถีด้านศีลธรรมแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ และได้ทดลองนำไปใช้อธิบายให้กับนักท่องเที่ยว 6 คนที่วัดป่าอ้อว้าว คือ **TWT1 TWT4 TWT7 TWT8 TWT10 และ TWT11** (2567, ธันวาคม 3) ผลพบว่า ทุกคนกล่าวว่า สื่อภาพนี้ช่วยให้ตนเข้าใจพุทธวิถีด้านศีลธรรมของคนไทยได้ดีขึ้น ผู้วิจัยนำมาแสดงเป็นภาษาไทย ดังนี้

ภาพที่ 4.7 สื่อทดลองการบ่มเพาะพุทธวิธีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้านศีลธรรม

(ที่มา: ผู้วิจัย)

วิธีการบ่มเพาะพุทธวิธีด้านศีลธรรม ต้องมีการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ เพราะเป็นเรื่องของนามธรรม จับต้องไม่ได้ แสดงให้ดูไม่ได้ โดยใช้วิธีการ ดังนี้

1) **อธิบายด้วยภาษาอังกฤษที่เชื่อมโยงกับหลักธรรมได้อย่างถูกต้องครบถ้วน** โดยอธิบายด้วยภาษาง่าย ๆ อธิบายหลาย ๆ แบบเพื่อให้ผู้ที่มีภูมิหลังและที่มาต่างกันเข้าใจได้มากที่สุด ให้ผู้ที่ไม่ใช่เจ้าของภาษาเข้าใจได้ ภาษาอังกฤษเป็นสื่อที่สำคัญอันจะขาดเสียมิได้ ดังที่ เช็ดเนค (Schedneck, 2015, pp. 62-63) ได้กล่าวถึงผู้สอนชาวต่างชาติในสถานปฏิบัติธรรมในประเทศไทยไว้ว่ามี 2 แบบ คือ พระเถระผู้เรียนรู้ภาษาอังกฤษด้วยตัวเองจากนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ และพระหนุ่มที่มีพื้นฐานภาษาอังกฤษดี นอกจากนั้น ยังมีฆราวาสไทยและต่างชาติเข้ามาช่วย ส่วนพระอาจารย์ที่เป็นชาวต่างชาตินั้นสามารถสอนได้โดยไม่มีอุปสรรคเรื่องภาษา

2) **อธิบายด้วยเหตุผลตามหลักวิทยาศาสตร์** เช่น อธิบายตามหลักปฏิจจสมุปบาท ยกตัวอย่างเรื่องราวในชาติปัจจุบันและใช้กรณีตัวอย่างจากท้องถิ่นหากมี ไม่สอนให้เชื่อแบบงมงายไร้เหตุผล การตรวจสอบข้อมูลจาก การสนทนากลุ่มเฉพาะ พบว่า ผู้เชี่ยวชาญ FD3, FD5 และ FD6 (2568, มกราคม 13) ยืนยันว่า ในการอบรมให้ความรู้แก่ชาวต่างชาตินั้นต้องอธิบายเหตุผลให้เข้าใจด้วย **พิน ดอกบัว** (2557) ให้แนวทางการอธิบายว่า ทางพระพุทธศาสนาถือว่า มีสังสารวัฏอย่างแน่นอนด้วยมีกิเลสคืออวิชชา ตณฺหาอุปาทานเป็นเหตุให้คนทำกรรมและได้รับผลของกรรม แล้วเกิดกิเลสอีก วนเวียนอย่างนี้ ให้พิสูจน์ด้วยตนเอง เช่น ให้พิสูจน์ด้วยแนวคิดของภพภูมิภายใน ประเด็นเรื่องการพิสูจน์นั้นเป็นไปในทางเดียวกันกับผลการศึกษาของ **พระศราวุธ ยาวิชัย (ตปสีโล)** (2566) เรื่อง “แนวความคิดของชาวต่างชาติที่มีต่อศาสนาพุทธ” ที่ว่า ชาวต่างชาติสนใจหลักปฏิบัติและคำ

สอนของพระพุทธเจ้าเพราะสามารถพิสูจน์ได้ด้วยตัวเองและเป็นความจริงตามธรรมชาติ และศาสนาพุทธเป็นศาสนาแห่งการปฏิบัติ ผู้ปฏิบัติเท่านั้นจึงจะรู้จริงถึงคำสอนของพระพุทธองค์

ผู้ทรงคุณวุฒิ EX1 (2567, ตุลาคม 6) ระบุว่า สิ่งที่ไม่ควรทำ 2 ข้อ คือ ไม่พุดจูงใจให้เปลี่ยนศาสนา เพราะจะทำให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติส่วนมากเกิดการปิดกั้นและต่อต้านทันทีไม่ควรบังคับให้เชื่อ แต่ให้พิจารณาไตร่ตรองด้วยตนเองก่อน ซึ่งตรงกับวิธีการประยุกต์ใช้ **ทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง** ที่ว่า ผู้สอนต้องไม่พยายามบังคับให้ผู้เรียนยอมรับโน้มน้าวของตน

3) ให้เวลาตอบคำถามเพื่อความเข้าใจแจ่มแจ้ง นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติส่วนมากมีข้อสงสัยมากและกระหายที่จะสอบถามความรู้ความคิดเห็นในประเด็นที่ตนไม่เข้าใจกับพระอาจารย์หรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้ร่วมอบรมด้วยกัน ทั้งนี้การสอบถามพูดคุยมีประโยชน์ทำให้ลบล้างความเข้าใจที่ผิดอยู่ให้กระจ่างแจ้งชัดเจน เป็นไปในทางเดียวกับที่ **พระศราวุธ ยาวิชัย (ตปสโล)** (2566) ผู้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า หลังฝึกปฏิบัติเสร็จแล้วชาวต่างชาติจะจับกลุ่มพูดคุยถึงข้อสงสัยต่าง ๆ และเป็นดังที่ **วศิน อินทสระ** (2558, หน้า 23) อธิบายว่า ความคิดความเชื่อของบุคคลล้วนไม่ได้เกิดขึ้นมาเองโดยไม่มีที่มาที่ไป แต่เป็นผลมาจากการหล่อหลอมของประสบการณ์ สิ่งแวดล้อม และอิทธิพลจากคนรอบข้าง เมื่อเราได้พบเจอข้อมูลใหม่หรือมีปฏิสัมพันธ์กับผู้คนที่มีมุมมองต่างออกไป ความคิดและความเชื่อก็อาจเปลี่ยนไปได้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ความคิดความเชื่อของเราไม่มีตัวตนที่แท้จริงหรือเป็นแก่นสารคงที่ (อนัตตา) แต่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปตามเหตุและปัจจัยต่าง ๆ

การอธิบายธรรมดังกล่าวตรงกับอานิสงส์ของการฟังธรรมในพระไตรปิฎก **อัมมัสสวนสูตร** ที่พระพุทธองค์ตรัสว่า การฟังธรรมมีอานิสงส์ 5 ประการ คือ “1) ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง 2) เข้าใจชัดสิ่งที่ได้ฟังแล้ว 3) บรรเทาความสงสัยเสียได้ 4) ทำความเห็นได้ตรง 5) จิตของผู้ฟังธรรมย่อมเลื่อมใสภิกษุทั้งหลาย การฟังธรรมมีอานิสงส์ 5 ประการนี้แล” (อง.ปณจก. 22/202/344)

4) ให้เวลาใคร่ครวญคตินิยมด้วยการปฏิบัติภาวนา การบ่มเพาะความเชื่อเป็นเรื่องที่ต้องใช้เวลาคิดพิจารณาใคร่ครวญและไม่สามารถทำให้เชื่อได้ทันที ผู้เชี่ยวชาญร่วมการสนทนากลุ่ม **FD2** (2568, มกราคม 13) ยืนยันว่าการบ่มเพาะความเชื่อนั้นต้องใช้เวลา การปฏิบัติภาวนาสติปัฏฐาน 4 และเข้าเียบเป็นแนวทางการให้เวลาพิจารณาสิ่งใหม่ที่ได้เรียนรู้มาเพื่อตรวจสอบอารมณ์ความรู้สึกของตนเองต่อสิ่งนั้น ๆ

ผู้วิจัยสรุปเป็น “รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิธีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้านคตินิยม” ในบริบทของวัดหรือสถานปฏิบัติธรรมได้ว่า ควรมีเนื้อหาเรื่อง กรรม ภพภูมิ สังสารวัฏ ไตรลักษณ์ นิพพาน และมีวิธีการ คือ การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ได้แก่ มีทักษะภาษาอังกฤษ สอนด้วยหลักเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ ให้โอกาสถามตอบจนเข้าใจแจ่มแจ้ง และให้เวลาสำหรับใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณ โดยสรุปเป็นภาพได้ ดังนี้

สรุปการบ่มเพาะพุทธวิธีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้านคติธรรม

ภาพที่ 4.8 สรุปการบ่มเพาะพุทธวิธีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้านคติธรรม

(ที่มา: ผู้วิจัย)

4.4. รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิธีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้านเนติธรรม

การบ่มเพาะพุทธวิธีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้านเนติธรรมแบ่งเนื้อหาได้เป็น 3 ส่วน คือ การบ่มเพาะจารีตประเพณีการปฏิบัติต่อสถาบันทางสังคม การบ่มเพาะขนบประเพณีการปฏิบัติต่อผู้อยู่ในภพภูมิอื่น และการบ่มเพาะเรื่องพิธีกรรม อันมีรากฐานมาจากหลัก ทศ 6 ดังนี้

4.4.1. การบ่มเพาะจารีตประเพณีการปฏิบัติต่อสถาบันทางสังคม

1) การบ่มเพาะการปฏิบัติต่อกันระหว่างอาจารย์และศิษย์

นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติได้รับการบ่มเพาะจารีตประเพณีการปฏิบัติของอาจารย์ต่อศิษย์ ในบริบทวัดหรือสถานที่ปฏิบัติธรรม ดังนี้

(1) **ความตั้งใจให้ความรู้ด้วยด้วยความเมตตา** ได้เข้ามาเห็นตัวอย่างการปฏิบัติตนของอาจารย์ในสถานการณ์จริง เช่น จัดการอบรมเป็นประจำสม่ำเสมอและต่อเนื่อง มาสอนตรงเวลาทุกวัน จัดเตรียมอุปกรณ์และสถานที่ล่วงหน้าพร้อมทุกครั้ง จัดกิจกรรมเสริมให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติได้ร่วมงานในพระพุทธศาสนาและประเพณีไทย เช่น การเวียนเทียนในวันวิสาขบูชา และการลอยกระทงในสระในวันลอยกระทง เป็นต้น กล่าวสอนวัฒนธรรมประเพณีไทยเสริมให้เมื่อมีโอกาส เช่น การกล่าวสวัสดี และขอบคุณ เป็นต้น และปฏิบัติตนน่าเลื่อมใส ทำให้ศิษย์เกิดแรงบันดาลใจ ผลการศึกษาเป็นไปในทางเดียวกับที่ เกียรติศักดิ์ ไชยพัฒนะพฤกษ์ (2564) ผู้ศึกษาเรื่อง

“แนวทางการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ: กรณีศึกษา วัดป่าอ้อวู้ จังหวัดแม่ฮ่องสอน” พบว่า วัดป่าอ้อวู้ใช้ “หลักเมตตาธรรม” ทำให้นักท่องเที่ยวสัมผัสถึงความเมตตาและเรียนรู้ที่จะส่งมอบความเมตตาให้แก่ผู้อื่นบ้าง

(2) **การให้ความสำคัญต่อศิษย์** พระอาจารย์และผู้จัดการอบรมมาร่ำลาผู้รับการอบรมด้วยตนเองในวันสุดท้ายก่อนเดินทางกลับทุกครั้ง บางครั้งมีการแจกของที่ระลึกในวันสุดท้าย เพื่อให้เด็กถึงและฝึกปฏิบัติต่อไปเมื่อกลับบ้านแล้ว เช่น สายสร้อยพระ หรือหนังสือธรรม เป็นต้น ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจ จดจำพระอาจารย์ และระลึกถึงคำสอนมากขึ้น

นอกจากนี้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติยังได้รับการบ่มเพาะจารีตประเพณีการปฏิบัติของศิษย์ต่ออาจารย์ ที่สำคัญ ดังนี้

(1) **การแสดงความเคารพครูอาจารย์** ได้อยู่ในบริบทที่มีการแสดงความเคารพครูอาจารย์ให้เห็นเป็นประจำ เช่น ครูอาจารย์กราบพระพุทธเจ้าผู้เป็นบรมครูก่อนเริ่มการอบรม พระสงฆ์กราบเจ้าอาวาสทุกครั้งก่อนเข้าและออกจากศาลาปฏิบัติธรรม แม้บางครั้งท่านจะไม่ได้นั่งอยู่ตรงนั้นก็ตาม พระสงฆ์นั่งและเดินเรียงกันตามลำดับพรรษาเสมอ เจ้าอาวาสเป็นผู้นำทำกิจก่อนทุกครั้ง เช่น เดินรับบิณฑบาต เดินไปตักอาหารเพล เป็นต้น มีการอธิบายวัฒนธรรมไทยเกี่ยวกับการแสดงความเคารพและมีหนังสือเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทยไว้ในห้องสมุด และมีการให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติร่วมแสดงความเคารพครูอาจารย์เมื่อท่านเข้ามาสอนโดยมีผู้นำให้กล่าวและกราบด้วยท่าวันทา อัญชลี อภิวาท ทำให้เกิดความซึมซับทางวัฒนธรรมอย่างเป็นธรรมชาติในทุก ๆ วัน

(2) **ครูอาจารย์และศิษย์มีความเป็นกัลยามิตรต่อกัน** อาจารย์เป็นผู้นำทางศิษย์ด้วยความเมตตากรุณาและศิษย์เป็นผู้ปฏิบัติตามเพื่อให้เห็นจริงด้วยตนเอง เมื่อศิษย์ปฏิบัติจนเห็นผลแล้วจะเกิดความเคารพอาจารย์ออกจากใจเอง มีผู้ให้ความเห็นว่า ความเคารพครูอาจารย์อาจนำไปใช้ในทางที่ผิดได้ ดังคำให้สัมภาษณ์ของผู้จัดการอบรมต่อไปนี้

ตารางที่ 4.54 คำให้สัมภาษณ์จากผู้จัดการอบรมเรื่องการแสดงความเคารพต่ออาจารย์

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMO1 (5 พฤศจิกายน 2567)	ที่สวนโมกขนิมิตานานาชาตินั้นความสัมพันธ์ระหว่างครูและศิษย์จะใช้คำว่า “กัลยาณมิตร” ไม่เน้นการนอบน้อมคารวะ แต่เป็นการปฏิบัติต่อกันแบบเพื่อน ที่ดี เป็นผู้นำทาง และผู้เรียนพยายามปฏิบัติตาม เมื่อได้ผลแล้วจะเกิดความศรัทธาและการแสดงความเคารพจะเกิดโดยอัตโนมัติออกมาจากใจ ไม่ใช่เพียงยกมือไหว้ตาม ๆ กันไปตามธรรมเนียมเท่านั้น

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMO2 (29 ตุลาคม 2567)	ตนเองเห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์ในวัฒนธรรมไทยมีทั้งข้อดีและข้อเสียเหมือนกับเรื่องอื่น ๆ หากครูดีก็ไม่มีปัญหา แต่หากครูไม่ดีก็อาจมีการฉวยโอกาสหรือเอาเปรียบศิษย์ได้

(3) การดูแลบำรุงอาจารย์ด้วยความกตัญญูรู้คุณ มีการทำให้ดูเป็นตัวอย่างทุกวัน เช่น พระสงฆ์เข้ามารับบาตรของเจ้าอาวาสหลังบิณฑบาตเสร็จแล้วเพื่อช่วยนำไปที่หอฉัน อุบาสกและอุบาสิกาชาวไทยนำอาหารและสิ่งของจำเป็นมาถวายที่วัด มีการอธิบายวัฒนธรรมไทยเกี่ยวกับการดูแลอุปฐากครูอาจารย์ เพราะว่าเป็นแนวคิดที่งดงามลึกซึ้งและแตกต่างจากวัฒนธรรมตะวันตกมาก ทำให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติไม่อาจเข้าใจได้ด้วยการเพียงแต่มองดู มีกล่าวอบรมเรื่องความกตัญญูแก่ผู้ให้ความอนุเคราะห์เรามา แม้แต่การให้ข้าวเมล็ดเดียวก็ต้องรู้คุณและตอบแทน เมื่อกลับบ้านไปแล้วให้ดูแลบิดามารดา ให้แสดงความเคารพและกตัญญูต่อครูอาจารย์ผู้อบรมสั่งสอนเราให้มีความรู้ที่วัดมีหนังสือเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทยไว้ในห้องสมุดให้ผู้สนใจค้นคว้าเพิ่มเติม มีการให้ลงมือปฏิบัติเอง เช่น ให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติช่วยอุ้มบาตรในช่วงการถวายอาหารเพล เป็นต้น

ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเรื่องการปฏิบัติต่อกันระหว่างอาจารย์และศิษย์ นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติส่วนมากสามารถสัมผัสความเมตตา และความดีงามของครูอาจารย์ได้ แม้ส่วนมากจะไม่เข้าใจจารีตประเพณีการแสดงความรัก และการอุปฐากครูอาจารย์ของศิษย์ เพราะว่าเป็นสิ่งที่ไม่มีในวัฒนธรรมของตน แต่เมื่อเข้าใจแล้วเห็นว่า เป็นสิ่งที่สวยงาม ในวัฒนธรรมตะวันตกนั้นการช่วยเหลือครูอาจารย์บางครั้งอาจถูกมองในแง่ร้ายว่า พยายามมีอิทธิพลต่อการให้คะแนนของครูอาจารย์ ชาวตะวันตกจะแสดงออกถึงความเคารพครูบาอาจารย์ด้วยการเคารพกฎกติกา การเข้าเรียนตรงเวลา และพยายามเรียนรู้อย่างตั้งใจ ดังคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

ตารางที่ 4.55 คำให้สัมภาษณ์จากนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเรื่องการปฏิบัติของอาจารย์ต่อศิษย์

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
TWT6 (1 ธันวาคม 2567)	ท่านเจ้าอาวาสไม่ใช่แค่ให้ความรู้แก่พวกเราเท่านั้น แต่ท่านยังส่งพลังงานแห่งความเมตตาและความดีงามให้ด้วย เมื่อท่านพูด ตนจะสามารถสัมผัสได้ถึง ความเมตตา แม้จะไม่เข้าใจเพราะท่านพูดภาษาไทย แต่การที่ท่านอยู่ใกล้ ๆ นั้นทำให้ตนได้รู้สึกถึงพลังงานอันดีงามของท่าน และตอนก่อนเพลที่ท่านลงเทศน์เป็นช่วงเวลาที่ดีที่สุดของวัน ตนรู้สึกซาบซึ้งในบุญคุณของท่านมาก

ตารางที่ 4.56 คำให้สัมภาษณ์จากนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเรื่องการแสดงความเคารพต่ออาจารย์

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT3 (11 พฤศจิกายน 2567)	ที่สวนโมกข์น่าจะมีการเพิ่มโอกาสปฏิสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์กับผู้เข้าอบรมมากขึ้น เพราะการให้ความรู้ในการอบรมนี้ส่วนมากเป็นคลิปเสียง
SMT4 (12 พฤศจิกายน 2567)	การทำตามกฎระเบียบเป็นการแสดงความเคารพครูวิธีหนึ่ง ตนเห็นว่าที่สวนโมกข์ควรสอนวิธีแสดงความเคารพครูเพิ่มเติม เช่น การไหว้หรือการกราบ เป็นต้น
SMT5 (14 พฤศจิกายน 2567)	ที่สวนโมกข์ควรสอนการแสดงความเคารพพระพุทธรูปเจ้าในฐานะบรมครู และแบ่งปันความรู้ให้กับมนุษย์ทั้งหลาย แม้ท่านเองจะไม่เคยบอกว่าต้องแสดงความเคารพท่าน
SMT7 (16 พฤศจิกายน 2567)	รู้สึกขอบคุณอาจารย์ทุกคนที่ให้การอบรมในครั้งนี้ทั้งฆราวาส และพระสงฆ์ มีรู้สึกเชื่อมโยงกัน มีความเคารพในตัวผู้สอน ตนแสดงความเคารพผู้สอนคือการเข้าอบรมตรงเวลา และทำตามกฎระเบียบที่ตั้งไว้
SMT8 (17 พฤศจิกายน 2567)	ตนไม่ได้แสดงเคารพครูอย่างเป็นรูปแบบ เพราะไม่ทราบวิธีการ แต่ได้ทำตามมารยาทสังคมโดยทั่วไป และทำตามกฎเกณฑ์ของการอบรม ในวันท้าย ๆ เริ่มมีการพูดคุยมากขึ้น และตนรู้สึกว่าเป็นการไม่เคารพอาจารย์
SMT9 (18 พฤศจิกายน 2567)	ตนมีความเคารพอาจารย์ทุกคนทั้งฆราวาสและพระสงฆ์ ทุกครั้งที่เห็นท่านรู้สึกประทับใจในจริยวัตรที่มีความน่าเลื่อมใส มีความนิ่ง เป็นสมาธิในทุกอิริยาบถ ทำให้รู้สึกว่ วัฏจักรธรรมและการอบรมนี้มีความจริงจัง และไม่ใช่วางเรื่องเล่น ๆ ตนแสดงความเคารพอาจารย์ด้วยการพยายามปฏิบัติตามคำสอนและกฎระเบียบ
TWT5 (29 พฤศจิกายน 2567), TWT7 (1 ธันวาคม 2567)	ตนสังเกตเห็นพระเดินและนั่งเรียงลำดับเหมือนเดิมเสมอ แต่ไม่เข้าใจเหตุผล
TWT9 (2 ธันวาคม 2567)	ตนสังเกตเห็นพระหนุ่มให้ความเคารพพระอาวุโสกว่า และตั้งใจมากเวลาฟังเวลาท่านพูด ตนชอบบรรยากาศแบบนี้
TWT11 (3 ธันวาคม 2567)	สังเกตเห็นว่า เจ้าอาวาสเป็นผู้เดินนำเสมอ เห็นพระสงฆ์กราบเจ้าอาวาส แต่ไม่ทราบเหตุผล ตนเองมีความเคารพพระอาจารย์มาก วัฒนธรรมไทยเป็นเรื่องน่าสนใจเรียนรู้ แม้บางอย่างอาจไม่นำไปใช้ในประเทศตนก็ตาม

ตารางที่ 4.57 คำให้สัมภาษณ์จากนักท่องเที่ยวยาวต่างชาติเรื่องการดูแลบำรุงอาจารย์

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
TWT1 (26 พฤศจิกายน 2567)	ตนจะรู้สึกเป็นเกียรติอย่างยิ่งหากมีโอกาสช่วยพระอาจารย์อุ้มบาตรเพราะคงเป็นความรู้สึกที่ดีงาม แต่ตนเองไม่ได้ช่วยเพราะต้องไปยกหม้ออาหารหนักจากครัวมาที่ห้องอาหารในช่วงนั้น แต่หากมองในระบบของโรงเรียนทางตะวันตกแล้วการช่วยเหลือครูอาจารย์แบบนี้อาจมีผลต่อการให้คะแนน เพราะการช่วยเหลือนั้นอาจอยู่ในจิตใจได้สำนึกของครู ตนคิดว่าโดยทั่วไปแล้วศิษย์ควรมีจิตช่วยเหลือครูอาจารย์เองและไม่เป็นการบังคับ
TWT5 (29 พฤศจิกายน 2567) TWT7 (1 ธันวาคม 2567)	ตนเห็นพระรูปที่สองมารับบาตรจากเจ้าอาวาสทุกวัน แต่ไม่เข้าใจเหตุผลเบื้องหลัง ตนสนใจวัฒนธรรมการปฏิบัติต่อกันระหว่างพระสงฆ์และอยากเรียนรู้มากขึ้น
TWT6 (1 ธันวาคม 2567)	ตนไม่ได้สังเกตเห็นแนวทางการปฏิบัติต่อครูอาจารย์เลย แต่เมื่อได้รับคำอธิบายก็เกิดความประทับใจเพราะตัวเองเป็นครู
TWT8 (2 ธันวาคม 2567)	ตนได้มีโอกาสเข้าไปช่วยอุ้มบาตรในช่วงเพล ไม่เข้าใจเหตุผลและคิดเอาเองว่า เป็นส่วนหนึ่งของการถวายอาหาร ตนทราบว่า พระหยิบอาหารไปฉันเองไม่ได้ เมื่อเข้าใจว่าเป็นการช่วยเหลือครูอาจารย์แล้วรู้สึกชอบแนวคิดมาก การบ่มเพาะเรื่องความกตัญญูเป็นสิ่งดีงาม ชาวตะวันตกไม่ค่อยมีความกตัญญู คนไทยนั้นแม้ไม่ค่อยมีอะไรมาก แต่มีแนวปฏิบัติที่นำความสุขใจมาให้ ชาวตะวันตกยังต้องเรียนรู้อีกมาก ควรมีคำอธิบายเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทยที่ได้พบเห็นในการปฏิบัติธรรมที่นี่ เพราะชาวต่างชาติไม่สามารถเข้าใจเองได้จากการเห็นเท่านั้น
TWT9 (2 ธันวาคม 2567)	ตนสังเกตเห็นพระหนุ่มช่วยอุ้มบาตรให้พระอาจารย์ด้วยความอ่อนน้อมมาก
TWT11 (3 ธันวาคม 2567)	ตนได้ช่วยพระอุ้มบาตรตอนเพลและคิดว่าได้ช่วยถวายอาหารและได้ช่วยถือของหนัก รู้สึกดีใจมากที่ได้ช่วยเหลือท่านบ้างเพราะรู้สึกว่าท่านเสียสละมากที่มาสอนพวกเราทุกวัน ๆ ตนมีความเคารพและอยากช่วยเหลือ

ผลการศึกษาในเรื่องการบ่มเพาะจริตประเพณีการปฏิบัติต่อกันระหว่างอาจารย์และศิษย์ เรื่องการแสดงความเคารพ ความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในฐานะที่เป็นกัลยาณมิตร และการดูแลบำรุง

อาจารย์นั้น เป็นไปในทางเดียวกับหลัก **ทศ 6** ในพระไตรปิฎก ที่ขนิทาย ปาฎิกวรรค **สิงคาลกสูตร** เรื่องทศเปื้องขวา ที่ว่า

ทศเปื้องขวา คือครูบาอาจารย์ แนวทางปฏิบัติต่อท่านคือ 5 ประการ คือ
 1) ลูกขึ้นยืนรับ 2) เข้าไปคอยรับใช้ 3) เชื้อฟุ้ง 4) ดูแลปรนนิบัติ 5) เรียนศิลปวิทยา
 โดยเคารพ ส่วนอาจารย์นั้นอนุเคราะห์ศิษย์ด้วยหน้าที่ 5 ประการ คือ 1) แนะนำ
 ให้เป็นคนดี 2) ให้เรียนดี 3) บอกความรู้ในศิลปวิทยาทุกอย่างด้วยดี 4) ยกย่องให้
 ปรากฏในมิตรสหาย 5) ทำความป้องกันในทิศทั้งหลาย (ที.ปา. 11/268/213)

นอกจากนั้น ยังเป็นไปตามที่ **คุณ โทษณ์** (2545, หน้า 95-98) ได้สรุปหน้าที่อันศิษย์พึงปฏิบัติต่ออาจารย์ คือการให้เกียรติและแสดงความเคารพโดยการลุกขึ้นยืนรับตามความเหมาะสมของสถานที่ การกราบไหว้หรือคำนับ การช่วยทำกิจธุระของอาจารย์ การเชื้อฟุ้งคำแนะนำสั่งสอน การอุปัฏฐากตามโอกาสอันควร และตั้งใจเล่าเรียนด้วยความเคารพ ทั้งนี้เพื่อให้ศิษย์สำนึกในหน้าที่ มีความเคารพ กตัญญู มีน้ำใจ มีความรับผิดชอบ อ่อนน้อมว่าง่าย และยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น อาจารย์กับศิษย์ต้องมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในฐานะที่เป็นกัลยาณมิตร ประรณาดิต่อกันและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

2) การบ่มเพาะการปฏิบัติต่อกันระหว่างพระสงฆ์และฆราวาส

บทบาทของฝ่ายสงฆ์ต่อฆราวาสที่นักท่องเที่ยวต่างชาติได้เห็นเด่นชัดในทุกวัน ได้แก่

(1) **การออกบิณฑบาต** พระสงฆ์เดินรับบิณฑบาตในวัดจากนักท่องเที่ยว และให้นักท่องเที่ยวบางส่วนติดตามพระสงฆ์ไปบิณฑบาตในหมู่บ้าน ทั้งนี้ต้องมีการอธิบายถึงเหตุผลเพราะชาวต่างชาติไม่ได้มีศรัทธาและพื้นฐานความรู้มาก่อนเหมือนคนไทย

(2) **การแสดงธรรม** การสอนหลักธรรมที่เหมาะสมกับผู้ฟัง การสอนการปฏิบัติหลักทาน ศีล และภาวนาเพื่อดำเนินชีวิตที่ดีขึ้นและพ้นจากทุกข์ การไปสอนศีลธรรมที่โรงเรียนในหมู่บ้าน เปิดโอกาสให้สอบถามปัญหาเป็นกลุ่มได้

(3) **การเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ฆราวาสในการปฏิบัติธรรม** ประพฤติตนอยู่ในธรรมวินัย นำเลื่อมใส ทำให้เกิดแรงบันดาลใจในการปฏิบัติธรรม

การบ่มเพาะจารีตประเพณีการปฏิบัติของฆราวาสต่อพระสงฆ์ที่เห็นได้ชัด คือ

(1) **การเกื้อกูลสงฆ์ด้วยปัจจัย 4** นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติได้เห็นชาวบ้านเข้ามาทำบุญถวายข้าวของเครื่องใช้ที่วัดอยู่เนือง ๆ ได้เห็นชาวบ้านใส่บาตร มีการแจกหนังสือมีข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทยและการปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์ ให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติได้ร่วมตักบาตร และได้ร่วมทำบุญกับทางวัดในวันสุดท้ายก่อนกลับออกไปด้วย

(2) การช่วยทำงานในวัด ให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติช่วยทำงานให้วัดเป็นประจำทุกวันในระหว่างการอบรมเป็นเวลาวันละ 1 ชั่วโมงในตอนบ่าย

นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติส่วนใหญ่ไม่เข้าใจในเรื่องการปฏิบัติต่อกันระหว่างพระสงฆ์และฆราวาส เมื่อทราบแล้วคิดว่าเป็นสิ่งดีงามและต้องการเรียนรู้วัฒนธรรมไทยมากขึ้น

ตารางที่ 4.58 คำให้สัมภาษณ์จากนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเรื่องการปฏิบัติต่อกันระหว่างพระสงฆ์กับฆราวาส

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT1 (11 พฤศจิกายน 2567)	ตนได้ไปช่วยงานกวาดใบไม้ที่ตอนเคี่ยมและได้เห็นพระชาวตะวันตกอยู่ที่นี่ มีความประทับใจในวิถีชีวิตที่พระรูปนั้นเลือกมาก
SMT4 (12 พฤศจิกายน 2567)	หลังจบการอบรม 10 วันแล้วตนได้อยู่ปฏิบัติที่ตอนเคี่ยมและได้เดินตามพระไปบิณฑบาต ได้เห็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้าน ตนเห็นว่า เป็นสิ่งที่ดีงามมาก ในยุโรปนั้นทุกอย่างเป็นเงินทองมีค่าและจะไม่มีมาให้กันเปล่า ๆ หากนักท่องเที่ยวเข้าใจเหตุผลของการกระทำของคนไทยจะทำให้การท่องเที่ยวในประเทศไทยมีความหมายมากขึ้น การอบรมอาจเพิ่มข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทยมากขึ้นเพราะน่าสนใจมาก
TWT10 (3 ธันวาคม 2567)	ตนคิดว่าวัฒนธรรมไทยเรื่องนี้เป็นเรื่องที่ควรสอนให้ชาวต่างชาติได้รู้ อาจทำเป็นแผ่นพับหรือโปสเตอร์ หรือ วิดีโอก็ได้

ผลการศึกษาการบ่มเพาะจารีตประเพณีการปฏิบัติต่อกันระหว่างพระสงฆ์และฆราวาสเรื่อง บทบาทของสงฆ์และบทบาทของฆราวาสนั้น เป็นไปในทางเดียวกับ **หลักทศ 6** ในพระไตรปิฎก ที่มณฑล ปาฏิกวรรค **สิงคาลกสูตร** เรื่องทศเบื่องบน ดังนี้

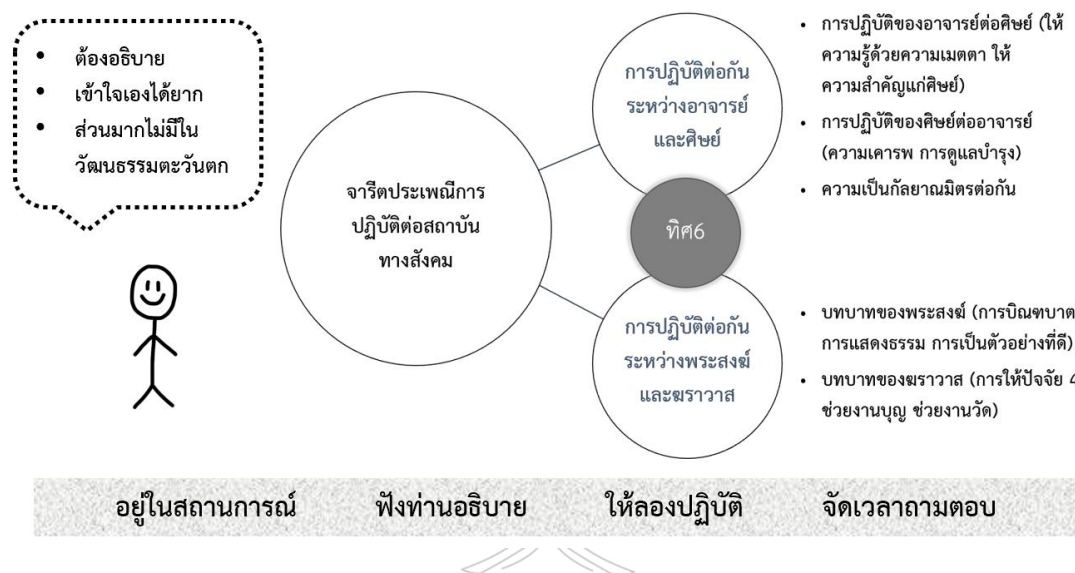
ทศเบื่องบน คือสามเณร ภิกษุ ภิกษุณีผู้มีศีลอันสูงกว่า หน้าที่ 5 ประการ ต่อท่าน คือ 1) จะทำสิ่งใด ก็ทำด้วยเมตตา 2) จะพูดสิ่งใด ก็พูดด้วยเมตตา 3) จะคิดสิ่งใด ก็คิดด้วยเมตตา 4) เปิดประตูต้อนรับ 5) ถวายปัจจัยเครื่องยังชีพ ส่วนเณร ภิกษุ ภิกษุณีย่อมอนุเคราะห์ฆราวาสด้วยหน้าที่ ประการ คือ 1) ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว 2) ให้ตั้งอยู่ในความดี 3) อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันดีงาม 4) ให้ได้ฟังสิ่งที่ไม่เคยฟัง 5) อธิบายสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง 6. บอกทางสวรรค์ให้ (ที.ปา. 11/272/216)

การเกื้อกูลซึ่งกันและกันนี้เป็นดังที่ **พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)** (2560, 7-8, 24) กล่าวไว้ว่า ที่ชาวบ้านอุปถัมภ์พระสงฆ์ด้วยปัจจัย 4 นั้น เรียกว่า ถวายอามิสทานเพื่อให้ท่านมี

พละกำลังในการศึกษาและสั่งสอนธรรม และการที่พระสงฆ์บอกธรรมแก่ชาวบ้านเรียกว่าให้ธรรมทาน เป็นความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกันเพื่อลดความชั่วร้ายและความทุกข์ และถึงประโยชน์สุขร่วมกัน การถวายทานแบบมีปัญญานั้นจะไม่ยึดติดอยู่กับพระรูปที่ถวาย แต่ให้มองเห็นว่าเป็นการถวายสงฆ์โดยรวมในพระพุทธศาสนา และมองไปถึงสันติสุขของโลก เป็นบุญกุศลที่แท้จริงเรียกว่าสังฆทาน

สรุปเรื่องการบ่มเพาะจารีตประเพณีการปฏิบัติต่อสถาบันทางสังคมได้ว่า นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติได้รับการบ่มเพาะให้เข้าใจบทบาทของอาจารย์ที่สอนด้วยเมตตาและใส่ใจศิษย์ รวมถึงบทบาทของศิษย์ในการแสดงความเคารพ ดูแลบำรุงครู และความเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน นอกจากนี้ยังมีการเรียนรู้บทบาทของพระสงฆ์ต่อฆราวาส และการปฏิบัติของฆราวาสต่อพระสงฆ์ การบ่มเพาะควรเกิดจากการอยู่ในสถานการณ์จริง เห็นแบบอย่าง มีคำอธิบาย ลองปฏิบัติเอง และเปิดโอกาสให้สอบถาม นักท่องเที่ยวส่วนมากสัมผัสได้ถึงเมตตาและคุณธรรมของครู แม้ในตอนแรกจะไม่เข้าใจการเคารพและดูแลอาจารย์ซึ่งไม่มีในวัฒนธรรมของตน แต่เมื่อเข้าใจแล้วมองว่า เป็นสิ่งที่ดีงาม นักท่องเที่ยวหลายคนไม่รู้จักพระสงฆ์มาก่อน จึงสนใจชีวิตความเป็นอยู่ วินัย และกิจวัตรของพระสงฆ์ ซึ่งเมื่อได้เห็นพระที่ปฏิบัติ ก็ทำให้เกิดความเลื่อมใสอย่างลึกซึ้ง

ผู้วิจัยสรุปการบ่มเพาะจารีตประเพณีการปฏิบัติต่อสถาบันทางสังคมเป็นภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 4.9 สรุปการบ่มเพาะจารีตประเพณีการปฏิบัติต่อสถาบันทางสังคมแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ

4.4.2. การบ่มเพาะชนบประเพณีการปฏิบัติต่อผู้อยู่ในภพภูมิอื่น

1) การบ่มเพาะเรื่องการอุทิศบุญ

เนื้อหาและวิธีการบ่มเพาะ ในการอบรมที่สวนโมกขนิมิตานานาชาตินั้นไม่ได้เน้นเรื่องการอุทิศบุญมากนัก เพราะต้องการมุ่งสอนหลักธรรมและการปฏิบัติอานาปานสติ ที่วัดป่าอ้อไร่เวลานั้น นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติได้รับการบ่มเพาะชนบประเพณีการอุทิศบุญแก่ผู้อยู่ในภพภูมิอื่น ดังนี้

(1) **ความหมายของ “บุญ” และ “ภพภูมิ”** ในการบ่มเพาะเรื่องการอุทิศบุญนั้น จะต้องอธิบายแนวคิดเรื่องบุญ และวิธีการทำบุญก่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในเรื่องปัตติทานมัย หรือการเฉลี่ยส่วนความดีให้ผู้อื่น และปัตตานุโมทนามัย หรือความยินดีในความดีของผู้อื่น เพราะว่าชาวต่างชาติไม่มีพื้นฐานแนวคิดในเรื่องนี้เลย นอกจากนั้น ยังต้องอธิบายความเชื่อเรื่องภพภูมิภายนอก ดังในหัวข้อ 4.3.2 และอธิบายเรื่องเปรตบางจำพวกที่สามารถมาอนุโมทนาบุญได้ด้วย

(2) **จุดประสงค์ของการอุทิศบุญ** อธิบายว่า เป็นการแสดงความกตัญญูต่อพ่อแม่ ญาติพี่น้อง และมิตรสหายที่ล่วงลับไปแล้ว เพื่อให้พวกเขาได้อนุโมทนาบุญ ดังปรากฏใน **หลักทศ 6** ใน **สังคาลสูตร** ที่ว่า บุตรพึงกระทำต่อบิดามารดา เช่น เลี้ยงดูท่าน ตอบแทนบุญคุณ ดำรงวงศ์ตระกูล และเมื่อท่านล่วงลับไปแล้วให้ทำบุญอุทิศให้ (ที.ปา. 11/267/212)

ในการอบรม ผู้สอนอธิบายคำถามที่พบบ่อย เช่น “ถ้าทุกคนมีกรรมเป็นของตนเองแล้ว จะอุทิศบุญให้กันได้อย่างไร” โดยอ้างหลัก บุญกิริยาวัตถุ 10 ที่ **สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์** (ป.อ. ปยุตโต) (2559, หน้า 184) อธิบายไว้ ได้แก่ 1) ทานมัย ทำบุญด้วยการให้ 2) สีลมัย ทำบุญด้วยการรักษาศีลและประพฤติดี 3) ภาวนามัย ทำบุญด้วยการเจริญภาวนา 4) อปจายนมัย ด้วยการประพาศิธก่อนนอน 5) เวยยาวัจจมัย ด้วยการช่วยชวนชวนรับใช้ 6) ปัตติทานมัย ด้วยการเฉลี่ยส่วนความดีให้ผู้อื่น 7) ปัตตานุโมทนามัย ด้วยความยินดี ความดีของผู้อื่น 8) ธัมมัสสวนมัย ด้วยการฟังธรรม 9) ธัมมเทศนามัย ด้วยการสั่งสอนธรรม 10) ทิฏฐุชุกัมม ด้วยการทำความเห็นให้ตรง อีกทั้งได้ยกตัวอย่างจากอรรถกถาเรื่อง **ติโรกฐทเขตวัตถุ** ที่ว่า พระเจ้าพิมพิสารถวายสวนไม้แด่พระพุทธเจ้าโดยไม่ได้อุทิศทาน ญาติผู้ล่วงลับซึ่งเป็นเปรตรอคอยบุญจึงมาร้องให้คร่ำครวญในพระราชวัง เมื่อพระองค์ทราบจากพระพุทธเจ้าจึงได้ถวายทานเพื่ออุทิศบุญ เหล่าเปรตจึงพ้นจากความทุกข์ ได้เสวยสุขในสุคติโลก และมาปรากฏกายแสดงความขอบคุณก่อนจากไป (ขุ.เปต.อ. 49/90/28-46)

(3) **วิธีการอุทิศบุญ** ให้ทุกคนสวดอุทิศสนาธิฐานคาถาเพื่อตั้งจิตอุทิศบุญกุศลหลังการปฏิบัติสมาธิภาวนา หลังจากตักบาตร ถวายเพล หรือบุญอื่น ๆ ทุกวัน โดยให้สวดเป็นภาษาบาลี และแปลเป็นภาษาอังกฤษ ผู้ทรงคุณวุฒิ EX2 (2567, ตุลาคม 14 เห็นว่า วัฒนธรรมการทำบุญอุทิศบุญ และการกรวดน้ำเป็นสิ่งที่ควรสอนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ เพราะแสดงถึงความเชื่อของคนไทยเรื่องผู้อยู่ภพภูมิอื่น และคนไทยมีความเมตตาต่อสรรพสัตว์ทั้งหลายในทุกภพภูมิ แม้จะไม่รู้จักกัน

ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวยุโรปต่างชาติดูแลผู้จัดการอบรมเรื่องการศึกษา แบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่เข้าใจและชื่นชม กลุ่มที่ไม่เข้าใจ และกลุ่มที่เห็นว่าไม่จำเป็นต้องสอนเรื่องการศึกษา ดังคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

ตารางที่ 4.59 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่เข้าใจและชื่นชมการศึกษา

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT10 (18 พฤศจิกายน 2567), TWO6 (28 พฤศจิกายน 2567)	ตนเชื่อเรื่องภพภูมิ และได้สวดอุทิศบุญให้ผู้ที่อยู่ในภพภูมิอื่นด้วย
TWT3 (27 พฤศจิกายน 2567)	ตนเชื่อว่า เราสามารถอุทิศบุญให้ผู้อยู่ในภพภูมิอื่นได้
TWT6 (1 ธันวาคม 2567)	ตนร่วมสวดมนต์บทอุทิศกุศลแต่ไม่เข้าใจความหมาย เมื่อได้รับคำอธิบายแล้วจึงเข้าใจและคิดว่า เป็นการกระทำที่งดงามมาก
TWT7 (1 ธันวาคม 2567)	เข้าใจว่า การอุทิศบุญเป็นวัฒนธรรมเชิงพุทธ และตนได้อุทิศบุญให้กับมนุษย์ทุกคน

ตารางที่ 4.60 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่ไม่เข้าใจเรื่องการศึกษา

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
TWT5 (29 พฤศจิกายน 2567), TWT9 (2 ธันวาคม 2567)	ตนยังไม่แน่ใจว่าบุญคืออะไร ไม่เข้าใจเรื่องการศึกษา และสวดไปอย่างนั้นเอง ไม่ได้มีความหมายอะไรกับตนเลย
TWT10 (3 ธันวาคม 2567)	ตนไม่เข้าใจแนวคิดเรื่องการทำบุญ ไม่เข้าใจว่า การนั่งสมาธิเป็นการทำบุญอย่างไร และจะแบ่งปันกับผู้อื่นอย่างไร พระอาจารย์สอนว่า สัตว์ในทุกภพภูมิเข้าใจภาษาบาลี เราจึงควรสวดเป็นภาษาบาลีด้วย เป็นเรื่องใหม่มากสำหรับตน แม้ว่าตนจะเคยมีช่วงเวลาที่นึกถึงญาติที่ตายไปแล้ว แต่วิธีทำไม่เหมือนกันเลย และภาษาก็แตกต่างกัน
TWT11 (3 ธันวาคม 2567)	ตนเข้าใจว่า บุญคือสิ่งที่ดี ตนก็สวดตามไป แต่ไม่ได้เข้าใจว่า การอุทิศบุญเป็นอย่างไร

ตารางที่ 4.61 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่เห็นว่าไม่จำเป็นต้องสอนเรื่องการอุทิศบุญ

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMO4 (29 ตุลาคม 2567)	ที่สวนโมกขนาถาสนาไม่ได้กล่าวถึงการทำบุญอุทิศให้ผู้อยู่ในภพภูมิอื่น เพราะชาวตะวันตกไม่ได้สนใจในเรื่องชีวิตหลังจากตายไปแล้ว จึงสอนเน้นหลักธรรมที่จะนำไปแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันของคน การทำให้ถึงความสงบ ไม่ฟุ้งซ่าน การสอนให้เข้าถึงวัฒนธรรมไทยตรงนี้จะต้องใช้เวลาและอาจจะมีความสำคัญน้อยเมื่อเทียบกับหัวข้ออื่น อีกทั้งสวนโมกข์ไม่เน้นในเรื่องการทำบุญทำทาน ไม่ได้มุ่งก่อสร้างวัดให้ใหญ่งามวิจิตร แต่เน้นเรื่องการเข้าถึงและเข้าใจธรรมชาติซึ่งอาจเรียกได้ว่า เป็นพระเจ้าของชาวพุทธหรือหลักปรัชญาสมุปบาทนั่นเอง
SMT5 (14 พฤศจิกายน 2567)	ตนคิดว่า เรื่องการปฏิบัติต่อผู้อยู่ในภพภูมิอื่นนั้นไม่ค่อยสำคัญ อาจจะไม่ต้องสอน เพราะนักท่องเที่ยวจะเข้าใจเรื่องนี้ได้ยาก

การอุทิศบุญนั้นตรงกับคำสอนในพระพุทธศาสนาเรื่อง **การใช้โภคทรัพย์ (โภคาทียะ 5)** ที่ว่าคนเราควรหาโภคทรัพย์ด้วยความขยันและสุจริต และใช้ทรัพย์นั้นเพื่อ 1) เลี้ยงตัว มารดาบิดา บุตรภรรยา และคนในปกครองทั้งหลายให้เป็นสุข 2) บำรุงมิตรสหายและผู้ร่วมกิจการงานให้เป็นสุข 3) ป้องกันภัยอันตราย 4) ทำพลี 5 อย่าง คือ ญาติพลี (สงเคราะห์ญาติ) อดิพลี อนุพพลี (ทำบุญอุทิศให้ผู้ล่วงลับ) ราชพลี เทวตาพลี (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2553, หน้า 232)

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธที่นักท่องเที่ยวต่างชาติได้มีโอกาสทำบุญและอุทิศบุญนั้นตรงกับความหมายของการท่องเที่ยวเชิงพุทธที่ **ภัทรสุภา สีสานภาพรรณ** (2551, หน้า 9) ให้ความหมายไว้ว่า การเดินทางไปท่องเที่ยวยังพุทธสถานใด ๆ เพื่อบำเพ็ญบุญกุศลวิเวก 10 หรืออย่างใดอย่างหนึ่งตามคติทางพระพุทธศาสนา คือ ทานมัย ศีลมัย ภวณามัย อปจายนมัย เวชยวัจจมัย ปัตติทานมัย ปัตตานุโมทนามัย ธัมมัสสวนมัย ธัมมเทศนามัย และทิวชุกัมม และเป็นดังที่ **พระสุธีรัตนบัณฑิต (สุทิตย์ อาภากร)**, **พระมหาสุรไกร ชินพุทธสิริ**, และ**พระมหาสุรศักดิ์ ปจจนตเสโน** (2560, หน้า 59) กล่าวว่า การบ่มเพาะชนบประเพณีจากการร่วมทำกิจกรรมที่ใหม่สำหรับตนร่วมกับคนในท้องถิ่นเป็นจุดเด่นของนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือสนใจเข้ามาพบปะใกล้ชิด ปฏิบัติตัวกลมกลืนกับผู้คนในท้องถิ่น และมีใจเปิดรับสิ่งที่แตกต่างจากวัฒนธรรมเดิมของตน

2) การบ่มเพาะเรื่องการแผ่เมตตา

นักท่องเที่ยวต่างชาติได้รับการบ่มเพาะชนบประเพณีการแผ่เมตตาแก่ผู้อยู่ในภพภูมิอื่นที่สำคัญ คือ

(1) **ความหมายของ “เมตตา”** อธิบายว่า เมตตาคือความปรารถนาให้เป็นสุข ฝึกความใจกว้างและนึกถึงผู้อื่น การแผ่เมตตาเป็นการให้ทานอย่างหนึ่ง โดยเริ่มจากการแผ่ให้ตัวเอง และไปสู่ผู้อื่นอย่างไม่มีประมาณ การให้หรือทานถือว่าเป็นฐานการเริ่มปฏิบัติธรรม

(2) **จุดประสงค์ของการแผ่เมตตา** ต้องอธิบายความหมาย และจุดประสงค์ของการกระทำเพื่อให้ได้ประโยชน์ที่แท้จริง ไม่เช่นนั้นจะกลายเป็นไสยศาสตร์ อธิบายว่า การแผ่เมตตาเป็นกุศโลบายเพื่อฝึกการให้ ฝึกลดความเห็นแก่ตัว ฝึกความใจกว้างและนึกถึงผู้อื่น แปรเปลี่ยนพลังงานลบของความโกรธให้เป็นพลังงานบวกของความเมตตา ฝึกการลดกิเลส และทำให้จิตมีความโลภน้อยลง ช่วยให้ผู้นั้นมีความสุข สบายใจ ลดความโกรธ ลดความอิจฉาริษยา ลดความคิดร้ายต่อผู้อื่น

(3) **วิธีการปฏิบัติ “แผ่เมตตา”** หลังจากสวดมนต์แล้วมีการนำแผ่เมตตาทุกครั้ง โดยใช้บทแผ่เมตตาแบบย่อ อาจให้ทำเมตตาสมาธิ โดยต้องอธิบายวิธีจินตนาการ และนำทางเป็นขั้นตอนที่ชัดเจน นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติส่วนมากมักไม่ทราบ หรือไม่เชื่อเรื่องภพภูมิ ดังนั้น จึงควรเน้นไปที่การให้แผ่เมตตาให้ตัวเองก่อน ตามด้วยคนที่ตัวเองรัก สัตว์โลก สิ่งแวดล้อมในโลก และจักรวาล อธิบายว่า การแผ่เมตตาที่ดีจะต้องออกมาจากหัวใจของตน ไม่ได้อยู่ที่คำพูดที่เปล่งออกมา ใช้วิธีชักชวนให้ลองปฏิบัติดูแต่ไม่บังคับให้ทำ บางครั้งเมื่อปฏิบัติสมาธิแล้วจิตใจสงบ และจะตระหนักขึ้นมาได้เองว่า เคยทำอะไรไม่ดีต่อผู้อื่นไว้ และอาจแผ่เมตตาให้ผู้นั้น

เรื่องการแผ่เมตตาให้ตัวเองก่อนนั้นตรงกับที่ **พระราชสังวรญาณ (หลวงพ่อดุริต ฐานโย)** (2535, หน้า 103-105) สอนไว้ว่า หลังจากสวดมนต์แล้วให้เจริญพรหมวิหารโดยสวดให้ตัวเองก่อน จากนั้นแผ่เมตตาแก่สัตว์ทั้งหลาย ตามด้วยบทกรุณา บทอุเบกขา ถือว่าเป็นยอดแห่งการสวดมนต์ และตรงกับข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ EX2 (2567, ตุลาคม 14 ที่ยืนยันว่า โดยรวมแล้ว ชาวตะวันตกชอบการแผ่เมตตา แต่ต้องเริ่มจากการแผ่ให้มนุษย์ด้วยกันก่อน

ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเรื่องการแผ่เมตตา นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติสามารถเข้าใจการแผ่เมตตาได้ง่ายกว่าการอุทิศบุญกุศล เพราะการแผ่เมตตาไม่ต้องใช้แนวคิดเรื่องบุญ ความคิดเห็นเรื่องการแผ่เมตตาแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มที่ชื่นชอบการแผ่เมตตา 2) กลุ่มที่แผ่เมตตาให้เฉพาะผู้อยู่ในภพภูมิที่มองเห็นเท่านั้นเพราะไม่เชื่อ ไม่มีความรู้ หรือไม่เข้าใจวิธีแผ่ไปให้ผู้อยู่ในภพภูมิอื่นที่มองไม่เห็น 3) กลุ่มที่ไม่ชอบการแผ่เมตตาบางวิธี ดังคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

ตารางที่ 4.62 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่ชื่นชอบการแผ่เมตตา

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT2 (11 พฤศจิกายน 2567), TWT4	ตนชอบการแผ่เมตตามาก เพราะเป็นการเปิดใจให้กว้างถึงผู้อื่น อยากปฏิบัติมากกว่านี้ และฝึกให้ออกมาจากใจจริง ๆ ตนเริ่มแผ่ให้ตัวเอง

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
(27 พฤศจิกายน 2567)	ก่อน ต่อด้วยคนที่รัก มีบุญคุณ ญาติพี่น้อง คนที่ไม่ชอบ ศัตรู สรรพสัตว์โลก และจักรวาล
TWT1 (26 พฤศจิกายน 2567)	เป็นแนวคิดมีประโยชน์ การแผ่ความเมตตาไปให้คนที่เราไม่ชอบทำได้ยาก แต่เป็นการฝึกการไม่โกรธที่ดีมาก
TWT6 (1 ธันวาคม 2567)	เห็นว่า การแผ่เมตตาต่างดงามมาก ตนชอบบทสวดมนต์บทนี้
TWT11 (3 ธันวาคม 2567)	ตนลองแผ่เมตตาไปสู่คนรอบตัว ครอบครัว สัตว์ ญาติที่ตายไป เป็นสิ่งที่ดี ทำให้เห็นว่าคนไทยเป็นคนอ่อนโยน ใจดี แบ่งปัน ตนเข้าใจแล้วว่า พระพุทธศาสนามีผลต่อคนไทยอย่างไร และอยากให้คนเดนมาร์กเป็นเช่นนี้บ้าง

ตารางที่ 4.63 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่แผ่เมตตาให้เฉพาะผู้อยู่ในภพภูมิที่มองเห็นเท่านั้น

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT1 (11 พฤศจิกายน 2567)	ตนชอบการแผ่เมตตามากเพราะตนห่างจากบ้านมานาน การแผ่เมตตาทำให้ตนรู้สึกใกล้ชิดกับครอบครัว เช่น มารดา ตนตั้งใจจะปฏิบัติแผ่เมตตาไปเรื่อย ๆ เมื่อตนต้องเดินทางห่างจากบ้าน ตนแผ่เมตตาให้มนุษย์และสัตว์ในโลกต่าง ๆ ทั้งคนที่ชอบและไม่ชอบ แต่ไม่ได้คิดถึงภพภูมิอื่น
SMT4 (12 พฤศจิกายน 2567)	การสวดมนต์แผ่เมตตาเป็นเรื่องสำคัญ เพราะคนเราทั้งปวงมีความเกี่ยวเนื่องกันทั้งสิ้น ตนแผ่ให้มนุษย์ สัตว์ และธรรมชาติในโลกและจักรวาล แต่ไม่เชื่อว่ามิภพภูมิอื่นที่ต้องแผ่ให้ด้วย
SMT7 (16 พฤศจิกายน 2567)	ชอบการแผ่เมตตามาก เกิดการตระหนักรู้หลายอย่างในช่วงนั้น เป็นช่วงเวลาที่ดีที่สุดของวัน ตนได้แผ่เมตตาไปทั่วจักรวาลถึงมนุษย์ สัตว์ ภูเขาทะเล ธรรมชาติ แต่ไม่ได้นึกถึงสิ่งมีชีวิตในภพภูมิอื่นหรือมิติอื่นเพราะไม่ทราบว่ามีอยู่จริงหรือไม่
SMT8 (17 พฤศจิกายน 2567)	ชอบการแผ่เมตตามาก เป็นช่วงเวลาที่ดีหลังการสวดมนต์นั่งสมาธิ เหมือนเป็นกิจกรรมที่เป็นธรรมชาติ เมื่อเราหยุดการตัดสินคนอื่นความเมตตาก็จะเข้ามาเอง ในการแผ่เมตตาตนนึกถึงตนเอง เพื่อน ๆ และพยายามแผ่ให้ผู้ที่ทำร้ายผู้อื่นด้วย เพราะคิดว่า คนเหล่านี้คงผ่านประสบการณ์ร้าย ๆ มาก่อน จึงทำใจแผ่เมตตาให้ได้ แต่ตนไม่ได้แผ่ให้ผู้ที่อยู่ในภพภูมิอื่น เพราะไม่ทราบว่าผู้อยู่ที่นั่นหรือไม่

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT9 (18 พฤศจิกายน 2567), SMT10 (18 พฤศจิกายน 2567)	ชอบการแผ่เมตตาไปให้เพื่อน ๆ และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ แต่ไม่เคยแผ่ไปให้ผู้ที่อยู่ในภพภูมิอื่น เพราะไม่มีความรู้ในเรื่องนั้น
TWT5 (29 พฤศจิกายน 2567)	ตนแผ่เมตตาให้แต่ตัวเองเท่านั้น
TWT7 (1 ธันวาคม 2567)	ชอบการสวดแผ่เมตตา ตนแผ่ให้มนุษย์ทั้งหลาย สัตว์ ธรรมชาติ แต่ไม่ได้ให้ผู้อยู่ในภพภูมิอื่นเพราะยังไม่ได้ปักใจเชื่อ
TWT8 (2 ธันวาคม 2567)	การแผ่เมตตาเป็นประโยชน์แก่ผู้แผ่เองมากกว่า เป็นความคิดที่ดีที่คิดจะให้ผู้อื่น ตนคิดว่า ในความเป็นจริงแล้วแผ่ไม่ได้ ตนลองพยายามแผ่เมตตาแต่คิดถึงได้แค่คนเดียวเท่านั้น เป็นแนวคิดที่ใหม่มากสำหรับตนและไม่เข้าใจเหตุผลอย่างลึกซึ้ง แต่เมื่อได้รับการอธิบายจนเข้าใจแล้วรู้สึกชอบมาก
TWT9 (2 ธันวาคม 2567)	ชอบบรรยากาศการแผ่เมตตา แต่ตนแผ่ให้เฉพาะผู้ที่อยู่ในโลกมนุษย์ และไม่ได้แผ่ให้ผู้อยู่ในภพภูมิอื่นเพราะไม่แน่ใจว่าต้องทำอะไร ไม่มีคำอธิบายที่ชัดเจน

ตารางที่ 4.64 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่ไม่ชอบการแผ่เมตตาบางวิธี

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT3 (11 พฤศจิกายน 2567)	ตนไม่ชอบคลิปเสียงที่นำเมตตาภาวนา เพราะเหมือนเป็นการเสแสร้งไม่จริงใจ หากเมื่อตนเองไม่มีความสุข มอบความสุขให้ผู้อื่นได้อย่างไร ตนคิดว่า การสวดมนต์มีประโยชน์กว่าการปฏิบัติเมตตาภาวนาแบบนั้น เมื่อพระท่านสอนการทำเมตตาภาวนาด้วยตัวท่านเอง โดยให้มีสติอยู่กับร่างกายของตัวเองนั้น ตนคิดว่าดีกว่ามาก
SMO6 (13 พฤศจิกายน 2567)	หากพิจารณาแล้วจะพบว่า คนที่ไม่ชอบการแผ่เมตตาคือคนที่สมควรต้องปฏิบัติที่สุด นั่นคือ เป็นคนที่มีความโกรธในจิตใจมากนั่นเอง

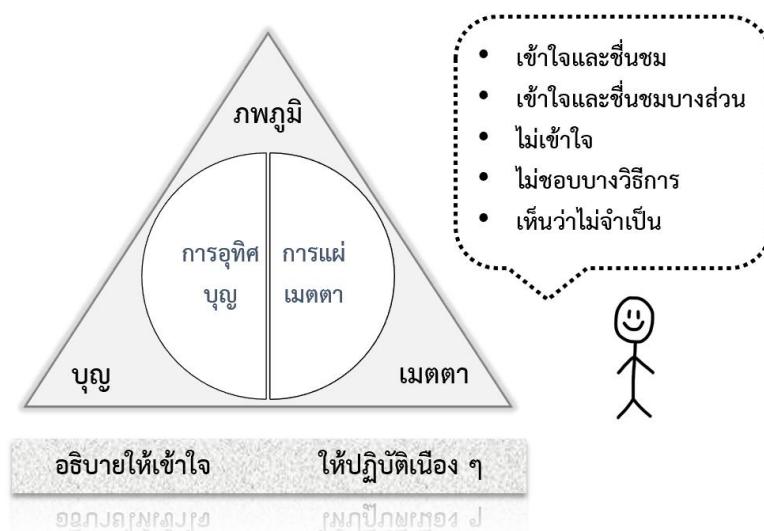
การบ่มเพาะเรื่องประโยชน์ของการแผ่เมตตานี้ตรงกับที่ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2559, หน้า 254) กล่าวถึงอานิสงส์ของการแผ่เมตตา ได้แก่ 1) หลับเป็นสุข 2) ตื่นเป็นสุข 3) ไม่ฝันร้าย 4) เป็นที่รักของมนุษย์และอมมนุษย์ 5) เทวดาคุ่มครอง 6) พ้นภัยจากไฟ ยาพิษ หรืออาวุธ 7) จิตเป็นสมาธิง่าย 8) หน้าตาผ่องใส 9) ใจสงบเมื่อยตาย 10) หากยังไม่บรรลุขั้นสูงกว่านี้ ก็เข้าถึงพรหมโลกได้

การที่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติได้ร่วมกิจกรรมการอุทิศบุญและแผ่เมตตาได้นั้นสอดคล้องกับแนวคิดของการท่องเที่ยวแนวพุทธ ซึ่ง พระสุธีรัตนบัณฑิต, พระมหาสุรไกร และพระมหาสุรศักดิ์ (2560) กล่าวว่า คือการเดินทางเพื่อพัฒนาจิตใจและปฏิบัติอย่างถูกต้องต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อม ก่อให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลต่อสรรพสิ่ง โดยเรียนรู้จากสิ่งที่เห็นภายนอก เช่น ธรรมชาติ และศิลปวัฒนธรรม แล้วนำไปสู่ความเข้าใจเชิงนามธรรมและการปฏิบัติอย่างเกื้อกูล

นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติสามารถเข้าใจและชื่นชมแนวคิดเรื่องการแผ่เมตตาได้ โดยต้องเริ่มต้นที่ตนเองและเน้นที่ภพภูมิที่มองเห็นได้ ส่วนแนวคิดเรื่องการอุทิศบุญนั้นเข้าใจได้ยากกว่าเพราะนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติไม่มีพื้นฐานเรื่องบุญและเรื่องภพภูมิ

ผู้วิจัยสรุปเรื่องการบ่มเพาะชนบประเพณีการปฏิบัติต่อผู้อยู่ในภพภูมิอื่นได้ว่า ควรมีเนื้อหาเรื่องการอุทิศบุญและการแผ่เมตตา โดยวิธีการอธิบายปูพื้นฐานเรื่องบุญ การอนุโมทนาบุญ ความเมตตา ภพภูมิ สังสารวัฏ และการเชิญชวนให้ปฏิบัติร่วมกันเป็นประจำ

ผู้วิจัยสรุปการบ่มเพาะชนบประเพณีการปฏิบัติต่อผู้อยู่ในภพภูมิอื่นเป็นภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 4.10 สรุปการบ่มเพาะชนบประเพณีการปฏิบัติต่อผู้อยู่ในภพภูมิอื่นแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ

4.4.3. การบ่มเพาะพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา

ผลการศึกษาพบว่า การบ่มเพาะเรื่องพิธีกรรมสำหรับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติในบริบทของการอบรมปฏิบัติธรรม คือ การตักบาตร การสวดมนต์ และการร่วมพิธีในวันสำคัญ ดังนี้

1) การบ่มเพาะเรื่องพิธีการตักบาตร

เนื้อหาและวิธีการบ่มเพาะ ในการอบรมที่สวนโมกขนาถาสนาชาตินั้นไม่ได้เน้นสอนเรื่องพิธีกรรมมากนักเพราะต้องการมุ่งสอนหลักธรรมและการปฏิบัติอานาปานสติ ที่วัดป่าถ้ำวาวนั้นนักท่องเที่ยวต่างชาติได้รับการบ่มเพาะเรื่องพิธีการตักบาตร ดังนี้

(1) ความหมายและจุดประสงค์ของการตักบาตร ให้ข้อมูลในช่วงปฐมนิเทศว่าตามพระวินัยแล้วพระไม่สามารถฉันอาหารที่ไม่มีผู้ถวายให้ และไม่สามารถหุงต้มอาหารฉันเองได้ การตักบาตรเป็นการฝึกการให้และยังเป็นการให้แก่ผู้ที่ควรให้อีกด้วย ตามธรรมชาติแล้วคนเราย่อมยินดีพอใจในการได้รับสิ่งของจากผู้อื่น ดังนั้น จึงคิดกลับว่า หากการได้รับทำให้เรามีความสุข เราก็ควรให้แก่ผู้อื่นด้วย เป็นไปดังที่ **สุวรรณ สุวรรณโว** (2546, หน้า 301) อธิบายไว้ว่า ตามหลักหน้าที่ของชาวพุทธนั้นอุบาสกอุบาสิกาต้องช่วยกันบำรุงประศาสน์และสงเคราะห์พระสงฆ์ด้วยปัจจัย 4 ได้แก่ การถวายอาหารบิณฑบาต ถวายผ้าจีวร ถวายเสนาสนะ และถวายคิลานเภสัช

การตักบาตรนั้นเป็นไปในทางเดียวกับ **หลักทศ 6** ในพระไตรปิฎก ที่มกนิกาย ปาฏิภรรค **สิงคาลกสูตร** เรื่องทิศเบื้องบน ดังนี้

ทิศเบื้องบน คือสามเณร ภิกษุ ภิกษุณีผู้มีศีลอันสูงกว่า หน้าที่ 5 ประการ
ต่อท่าน คือ 1) จะทำสิ่งใด ก็ทำด้วยเมตตา 2) จะพูดสิ่งใด ก็พูดด้วยเมตตา
3) จะคิดสิ่งใด ก็คิดด้วยเมตตา 4) เปิดประตูต้อนรับ 5) **ถวายปัจจัยเครื่องยังชีพ**
(ที.ปา. 11/272/216)

(2) วิธีการตักบาตร ที่วัดป่าถ้ำวาว พระสงฆ์บางส่วนจะบิณฑบาตในวัด นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติทุกคนจะได้ร่วมใส่บาตรทุกวัน มีการอธิบายสั้น ๆ ในช่วงปฐมนิเทศ ทางโรงครัวจะเตรียมข้าวสวยไว้ให้ทุกเช้า นักท่องเที่ยวจะหยิบจานข้าวไปนั่งเรียงแถวอย่างสงบในศาลา เมื่อพระสงฆ์มาถึง นั่งคุกเข่า ยกจานข้าวเสมอหน้าผาก ใช้ช้อนแบ่งข้าวใส่บาตรตามลำดับอย่างเคารพ จากนั้นนั่งรอจนเสร็จ และฟังพระอาจารย์แสดงธรรมเรื่อง การให้ อนุโมทนาบุญ และอุทิศบุญ วิธีการตักบาตรที่วัดป่าถ้ำวาวนั้น เป็นไปตามหลักที่กรมศาสนาแนะนำ คือ 1) ไม่เจาะจงพระรูปใดรูปหนึ่ง 2) ยกอาหารเสมอหน้าผากก่อนใส่บาตร 3) ใส่อาหารด้วยอาการสำรวม 4) ยกมือไหว้พระ 5) กรวดน้ำอุทิศบุญให้บรรพบุรุษหลังใส่บาตร (สวตมณต์ข้ามปี, ม.ป.ป.)

ส่วนที่สวนโมกขนาถาสนาชาตินั้น หากนักท่องเที่ยวอยู่ปฏิบัติต่อก็จะได้ตามพระออกไปบิณฑบาตในหมู่บ้านทุกวัน ผู้ทรงคุณวุฒิ EX2 (2567, ตุลาคม 14) เห็นว่า การได้เห็นผู้อื่นด้วย เห็นชาวบ้านใส่บาตร จะได้เรียนรู้วัฒนธรรมชาวพุทธมากขึ้น แต่อาจจะได้สมาธิน้อยลง การอบรมที่ไม่เห็นกิจกรรมของคนอื่นเลยนอกจากกลุ่มผู้ปฏิบัติด้วยกันเท่านั้น จะได้ฝึกปฏิบัติมากกว่า

ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเรื่องการตักบาตร แบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่เข้าใจแนวคิดของการใส่บาตร กลุ่มที่ไม่เข้าใจ ดังคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

ตารางที่ 4.65 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่เข้าใจพิธีการใส่บาตร

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
TWT1 (26 พฤศจิกายน 2567)	การตักบาตรที่วัดเลียนแบบการตักบาตรจริงในหมู่บ้าน เราได้ฝึกแสดงความเคารพโดยการก้มศีรษะก่อนใส่อาหารลงในบาตร เป็นการเรียนรู้วัฒนธรรมที่ดี แต่ในเรื่องประสิทธิภาพแล้วไม่ค่อยดี เพราะใช้เวลามากและได้อาหารน้อย
TWT6 (1 ธันวาคม 2567)	ตนเข้าใจว่า เราต้องตักบาตรเพื่อให้พระมีอาหารฉัน แต่ข้าวที่ใส่นั้นน้อยมาก และกังวลว่า ท่านจะไม่พอฉัน อยากให้มีข้าวมากกว่านี้
TWT9 (2 ธันวาคม 2567)	ตนชอบการตักบาตรมาก เห็นว่าเป็นกิจกรรมที่ดีสำหรับทุกคน เป็นการฝึกการแบ่งปันและได้ให้กับพระซึ่งมีศีลสูงกว่าคนทั่วไป ท่านเป็นผู้ปฏิบัติมาแล้ว นำมาสอนเรา บางคนอาจคิดว่าเป็นแค่เกม แต่ตนคิดว่า ความตั้งใจในการให้เป็นของจริงและเป็นพลังงานที่ดี ตนเคยเห็นพระบิณฑบาตมาก่อนจึงเข้าใจ
TWT10 (3 ธันวาคม 2567)	การปฐมนิเทศ มีประโยชน์มาก เพราะตอนมาใหม่ ๆ ไม่รู้อะไรเลย และตอนนี้ก็ยังมีอีกหลายเรื่องที่ยังไม่รู้ อาจทำโปสเตอร์ แผ่นพับ หรือวิดีโอให้ดูเอง จะได้ช่วยประหยัดเวลาให้อาสาสมัคร ควรอธิบายเหตุผลของการตักบาตร เพราะบางคนไม่เข้าใจ เป็นการเรียนรู้พระวินัยที่ดี และทำให้ทุกคนได้ฝึก “การให้” ด้วย

ตารางที่ 4.66 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่ไม่เข้าใจพิธีการใส่บาตร

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
TWT4 (27 พฤศจิกายน 2567)	ตนไม่ค่อยชอบการตักบาตรแต่คิดว่า ควรมีความกตัญญูและเป็นการแสดงความเคารพต่อพระอาจารย์
TWT5 (29 พฤศจิกายน 2567)	ตนไม่เข้าใจว่าที่วัดให้ทุกคนใส่บาตรด้วยข้าวซ้อมเล็ก ๆ เพื่ออะไร คิดเอาเองว่าเป็นการฝึกความอดทน ฝึกสติก่อนรับประทานอาหารเช้า และได้พิจารณาถึงคุณค่าของอาหารและคิดถึงผู้เตรียมอาหาร เพราะท่านเจ้าอาวาสฝึกให้คิดกตัญญูเสมอ ขั้นตอนก่อนการรับประทานอาหารนั้นยาวนานทำให้เห็นคุณค่าของอาหารมากขึ้น ตนไม่ได้รับการอธิบายเหตุผลของการใส่บาตรเลย
TWT7 (1 ธันวาคม 2567)	ตนแปลกใจมากเพราะคิดว่าการตักบาตรมีในสมัยพุทธกาลเท่านั้น ไม่รู้ว่ามีในปัจจุบันด้วย น่าสนใจมาก เหมือนการทำสมาธิอย่างหนึ่ง
TWT8 (2 ธันวาคม 2567)	ตนชอบการตักบาตร แต่รู้สึกเศร้าใจที่พระได้ฉันแต่ข้าวเปล่าเท่านั้นไม่มีกับข้าว และตนยังไม่เข้าใจว่าทำไมต้องประเคนก่อนที่พระจะฉันได้

การดักบาตรพระสงฆ์เป็นการทำบุญที่คนไทยนิยมมาก เป็นพิธีที่นักท่องเที่ยวต่างชาติสามารถพบเห็นได้ทั่วไป แต่อาจไม่เข้าใจความหมาย เมื่อได้เข้ามาอยู่ในบริบทของการอบรมปฏิบัติธรรมนั้น เป็นโอกาสอันดีที่ได้รับคำอธิบาย และได้ลองปฏิบัติด้วยตนเองร่วมกับเจ้าบ้าน เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมปฏิสัมพันธ์กับเจ้าบ้าน ดังที่ องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO, 2006, pp. 27-38) ได้ให้แนวทางกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมไว้ 6 ข้อ และหนึ่งในนั้นคือ Tourist – Host Encounters การเปิดเวทีให้นักท่องเที่ยวได้พบปะและมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนเจ้าบ้านผู้มีวัฒนธรรมที่แตกต่าง ซึ่งเป็นการสื่อสารที่ก่อให้เกิดการรับรู้และเข้าใจวัฒนธรรมอื่นและลดอคติที่อาจมี และเป็นดังที่ พระสุธีรัตนบัณฑิต (สุทธิย์ อาภากร), พระมหาสุรไกร ชินพุทธิสิริ, และพระมหาสุรศักดิ์ ปจฺจนตเสโน (2560, หน้า 59) กล่าวไว้ว่า จุดเด่นของนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมคือ มีความสนใจเข้ามาพบปะใกล้ชิดกลมกลืนกับผู้คนในท้องถิ่น และมีใจเปิดรับสิ่งที่แตกต่างจากวัฒนธรรมของตน

ผู้ทรงคุณวุฒิ EX3 (2567, ตุลาคม 17) ระบุว่า สิ่งหนึ่งที่ประทับใจนักท่องเที่ยวต่างชาติทุกคน คือการได้เห็นคนไทยดักบาตรในตอนเช้า เพราะชาวต่างชาติโดยเฉพาะชาวตะวันตกไม่ค่อยมีแนวคิดเรื่อง “การให้” มากนัก การได้เห็นพุทธศาสนิกชนชาวไทย “ให้” กันมากมายเป็นการทำให้ได้ระลึกถึงตัวเองว่า มีการ “ให้” เพียงพอแล้วหรือไม่

สรุปเรื่องการบ่มเพาะพิธีกรรมเรื่องพิธีดักบาตรได้ว่า ใช้การอธิบายความหมาย จุดประสงค์ และวิธีการ เพราะนักท่องเที่ยวต่างชาติส่วนมากไม่มีพื้นฐานความรู้ในเรื่องนี้ เมื่อได้มาเห็นและลองปฏิบัติเองแล้ว มีบางกลุ่มที่เข้าใจแนวคิดของการใส่บาตร และมีบางกลุ่มที่ไม่เข้าใจ

2) การบ่มเพาะการสวดมนต์

(1) บอกความหมายและจุดประสงค์ของการสวดมนต์ ในการปฐมนิเทศและในวันแรกของการอบรมมีการอธิบายว่า การสวดมนต์เป็นแบบแผนการปฏิบัติของพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชน เพื่อแสดงความเคารพและระลึกถึงพระคุณของพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ และขอขมาหากได้พลาดพลั้งล่วงเกินไป เป็นการฝึกจิตใจให้สงบและทบทวนระลึกถึงหลักธรรมเพื่อนำไปปฏิบัติ การสวดมนต์เสมือนการล้างหน้าที่ต้องทำทุกวัน การสวดมนต์เป็นการล้างจิตใจทุกวัน หากวันใดไม่ได้ล้างก็จะรู้สึกไม่ค่อยสบาย การสวดมนต์ออกเสียงพร้อมกันทำให้เกิดความความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การอ่านภาษาที่ตนไม่เข้าใจยังเป็นการทำสมาธิวิธีหนึ่งด้วย

(2) วิธีการสวดมนต์ ประเทศไทยสวดมนต์เป็นภาษาบาลีและภาษาไทยเป็นหลัก แต่ในการอบรมนักท่องเที่ยวต่างชาติ นั้น ต้องมีบทแปลเป็นภาษาอังกฤษด้วย เพื่อให้เข้าใจความหมาย และจะสวดภาษาไทยด้วยหรือไม่ก็ได้ หากจะสวดด้วยต้องเขียนคำอ่านด้วยอักษรโรมันไปด้วย ทั้งที่สวนโมกขนิมิตานาชาตและที่วัดป่าอัมพวันมีพิธีสวดมนต์วันละหนึ่งครั้งคือในตอนเย็น พระอาจารย์ผู้นำสวด

อาจนำกราบพระ 3 ครั้ง บอกให้นั่งตัวตรงและตั้งใจสวดมนต์ นอกจากบทพระสุทนต์ของพระรัตนตรัยแล้ว พระอาจารย์ผู้นำสวดจะเลือกบทสวดมนต์ที่จะสวดในวันนั้น ๆ และอาจอธิบายข้อธรรมในบทนั้นเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด และจบลงด้วยบทแผ่เมตตา นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเข้าร่วมพิธีการสวดมนต์ตามความสมัครใจ และไม่บังคับ ผู้ที่ไม่ต้องการสวดให้นั่งสมาธิในศาลาร่วมกันได้

ทั้งสองวัดมีหนังสือสวดมนต์เตรียมไว้อย่างเพียงพอสำหรับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติทุกคน หนังสือสวดมนต์ของสวนโมกขนาถาสนาเป็นภาษาบาลีและภาษาอังกฤษ โดยไม่มีภาษาไทย หน้าแรกมีอธิบายประโยชน์ของการสวดมนต์คือ ทำให้ใจสงบ ผิดสติรู้ตัว ทำสมาธิจดจ่ออยู่ที่บทสวด ทำให้เข้าใจหลักธรรมที่สวด เกิดศรัทธาจากการสะท้อนคิด บ่มเพาะวิริยะ ปราโมทย์ และขันติ เกิดความเมตตาต่อสรรพสิ่ง เตรียมจิตใจให้พร้อมเพื่อการทำสมาธิภาวนา เป็นต้น หน้าต่อไปมีบอกวิธีออกเสียงของอักษรในภาษาบาลี เพื่อให้ออกเสียงได้ตรงกันทุกคน ส่วนหนังสือสวดมนต์ของวัดป่าอ้อวัณมี 3 ภาษา คือ ภาษาบาลี ภาษาไทย และภาษาอังกฤษ โดยใช้อักษรโรมันทั้งหมด ด้านหน้าของหนังสือมีคำอธิบายเรื่องพระพุทธศาสนา คำอธิบายเกี่ยวกับพระรัตนตรัย และวิธีการฝึกสติด้วยการกราบ ด้านหลังของหนังสือเป็นคำอธิบายเรื่องการฝึกสติปัฏฐาน 4 ทั้งนี้ ยังมีหนังสือสวดมนต์ในภาษาอื่นด้วย เช่น ภาษาจีน ภาษาเยอรมัน เป็นต้น

(3) สิ่งที่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมักเข้าใจผิด การสวดมนต์ในพระพุทธศาสนาที่แท้จริงแล้วนั้นไม่ใช่การสวดเพื่ออ้อนวอนร้องขอสิ่งใดจากผู้ใด ไม่ได้ทำเพื่อความขลังหรือศักดิ์สิทธิ์ในการอบรมควรใช้คำว่า “chanting” ที่สื่อถึงการท่องบทสวดซ้ำ ๆ และไม่ใช่ “praying” ในบริบทนี้

ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเรื่องการสวดมนต์ แบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มที่ชอบการสวดมนต์ 2) กลุ่มที่ชอบการสวดมนต์เฉพาะในบางภาษา 3) กลุ่มที่ไม่ชอบการสวดมนต์ ดังคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

ตารางที่ 4.67 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่ชอบการสวดมนต์

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT8 (17 พฤศจิกายน 2567)	ชอบบทสวดมนต์สรรเสริญคุณของพระพุทธเจ้ามาก เพราะให้ความรู้สึกที่ดี
SMT9 (18 พฤศจิกายน 2567)	ตนรู้จักภาษาบาลีจากที่นี่ ชอบการออกเสียงสวดมนต์ คำแปลภาษาอังกฤษทำให้เข้าใจความหมาย การได้สวดมนต์ทำให้เข้าใจวัฒนธรรมชาวพุทธมากขึ้น
TWT1 (26 พฤศจิกายน 2567)	ตนอ่านคำแปลบทสวดมนต์และรู้ว่าเป็นการสวดเพื่อแสดงความเคารพและมีการกราบกัมมัสระด้วย
TWT5 (29 พฤศจิกายน 2567)	ตอนแรกไม่ชอบเลยแต่ตอนหลังกลับชอบเพราะค้นพบว่า หากตนมีความคิดด้านลบพอมาสวดมนต์แล้วจะหายไป การสวด 3 ภาษาเป็นการฝึกสมาธิที่ดี

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
TWT7 (1 ธันวาคม 2567)	ตอนแรกตนไม่ชอบการสวดมนต์ เพราะเสียงเหมือนเสียงสวดในพิธีปลงศพของชาวมุสลิม และตนเพิ่งสูญเสียคนในครอบครัวไป แต่ในวันรุ่งขึ้นเมื่อได้อ่านความหมายภาษาอังกฤษทำให้เข้าใจ และเริ่มชอบ การสวดเป็นเหมือนกับการทำสมาธิ เพราะต้องประสานกันหมดระหว่างความคิด วาจา และทำนอง
TWO6 (28 พฤศจิกายน 2567)	ตนชอบการสวดมนต์ เพราะเป็นโอกาสในการแสดงความเคารพพระรัตนตรัย บทสวดมีการสอนเรื่องขันธห้าทำให้ได้ความรู้

ตารางที่ 4.68 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่ชอบการสวดมนต์เฉพาะในบางภาษา

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT2 (11 พฤศจิกายน 2567)	การสวดมนต์เป็นภาษาบาลีสลับกับภาษาอังกฤษฟังดูแปลกประหลาด อาจจะเปลี่ยนเป็นการอ่านภาษาอังกฤษให้เข้าใจก่อนแล้วค่อยสวดบาลี การสวดมนต์ช่วยตอกย้ำความเข้าใจในหลักธรรม และเป็นกิจกรรมที่มีประโยชน์ วันหนึ่ง ๆ อาจจะเน้นแค่บางบท แต่อธิบายให้เข้าใจความหมายอย่างลึกซึ้งมากขึ้น
SMT3 (11 พฤศจิกายน 2567)	ชอบการสวดมนต์และเสียงสวดมนต์เป็นภาษาบาลี แม้จะไม่เข้าใจความหมาย เมื่อสวดภาษาอังกฤษร่วมด้วยแล้ว รู้สึกว่าท่วงทำนองไม่ค่อยสิ้นไหล ที่มาเลเซียมีพิธีกรรมในศาสนาพุทธมหายานและเต๋า มาก จึงมีความคุ้นเคย และคิดว่าวัฒนธรรมในศาสนาเป็นสิ่งสำคัญ และเป็นสิ่งที่นำคนมาทำกิจกรรมร่วมกัน เกิดความรู้สึกเป็นกลุ่มก้อนในสังคม มีความอบอุ่นและปฏิสัมพันธ์ต่อกัน
SMT7 (16 พฤศจิกายน 2567)	ตนชอบสวดมนต์ร่วมกันเป็นภาษาบาลี แต่ไม่ชอบอ่านออกเสียงภาษาอังกฤษ คิดว่าอ่านในใจก็พอ การอ่านบาลีเป็นการทำสมาธิที่ดี เพราะเป็นคำยากและต้องตั้งใจมาก ไม่สามารถคิดฟุ้งซ่านไปเรื่องอื่นได้
SMT8 (17 พฤศจิกายน 2567)	ชอบการสวดมนต์เพราะช่วยในการทำสมาธิด้วย เช่น เรื่อง Verses on a single night (ภัทเทกะรัตตะคาถา) ให้อยู่กับปัจจุบัน ชอบการสวดภาษาบาลี แต่ไม่ชอบอ่านออกเสียงภาษาอังกฤษ เพราะท่วงทำนองไม่เท่ากัน ตนชอบการอ่านออกเสียงบาลี และจะอ่านภาษาอังกฤษในใจ

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT10 (18 พฤศจิกายน 2567)	การสวดมนต์ทำให้ได้ร่วมกิจกรรมกับพระสงฆ์ผู้เป็นบุคคลจริง ๆ และไม่ใช้คลิปเสียง ทำให้รู้สึกอบอุ่น ยินดีสวดเป็นภาษาบาลีเพราะท่วงทำนองไพเราะ การสวดภาษาอังกฤษฟังดูแปลก ๆ น่าจะสวดในใจมากกว่า
TWT4 (27 พฤศจิกายน 2567)	คิดว่าสวดยาวเกินไปเพราะมีถึง 3 ภาษา คิดว่าบางวันอาจจะยกเว้นบางภาษาได้บ้าง ตนชอบท่วงทำนองและเสียงสวดมนต์ของหมู่พระสงฆ์ไทย
TWT8 (2 ธันวาคม 2567)	ตนไม่เคยสวดมนต์มาก่อนและคิดว่ายาวเกินไป ตนชอบสวดภาษาบาลีกับอังกฤษเพราะเข้าใจความหมาย ไม่ชอบสวดภาษาไทยแต่ก็เข้าใจว่าทำไมต้องสวด ตนเห็นว่าไม่เหมือนการสวดอ่อนน้อมพระเจ้าแต่เป็นเหมือนการระลึกถึงบุญคุณซึ่งเป็นสิ่งที่ดีงามมาก บทแปลภาษาอังกฤษนั้นสั้นเกินไปทำให้เข้าใจยาก วันที่ 3 รู้สึกว่าการสวดมนต์เหมือนกับทำสมาธิ
TWT9 (2 ธันวาคม 2567)	ตนชอบเรียนรู้วัฒนธรรมและพิธีกรรม ชอบสวดมนต์ภาษาบาลีและภาษาไทยด้วย โดยการฟังเสียงพระสวดและพยายามสวดตามให้ถูก การสวดภาษาอังกฤษฟังดูแปลก ๆ แต่ทำให้เข้าใจความหมาย คิดว่าควรสวดในใจเพื่อประหยัดเวลา

ตารางที่ 4.69 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่ไม่ชอบการสวดมนต์

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT1 (11 พฤศจิกายน 2567)	ตนไม่สนใจการสวดมนต์นัก เพราะเป็นพิธีการในวัฒนธรรมอื่นที่ไม่ใช่ของตน แต่ทำไปตามตารางเท่านั้น ตนชอบอ่านหลักธรรมเจียบๆ เองมากกว่า
SMT4 (12 พฤศจิกายน 2567)	การสวดมนต์มีประโยชน์ทำให้เข้าใจหลักพุทธธรรม แต่การอบรมที่สวนโมกข์เป็นการเข้าเจียบ การสวดมนต์ได้ทำลายความเจียบ จึงดูขัดแย้งกันเอง
TWT6 (1 ธันวาคม 2567)	บทสวดออกเสียงยากและสับสนระหว่างสระในภาษาอังกฤษและสระในภาษาสเปน และมีบางตัวออกเสียงไม่เหมือนภาษาอะไรเลย เช่น ตัว C ออกเสียง “จะ” เป็นต้น ตนเข้าใจว่าต้องสวดด้วยใจน้อม ไม่ใช่แค่อ่านตัวหนังสือ และการสวดมนต์เป็นวัฒนธรรม หากอยู่นานกว่านี้คงจะซาบซึ้งมากขึ้น
TWT10 (3 ธันวาคม 2567)	การสวดมนต์มีคุณค่าแม้ไม่ค่อยชอบก็พยายามอดทน ทำนองสวดภาษาบาลีเหมาะสมดี แต่ทำนองภาษาอังกฤษเสียงเหมือนหุ่นยนต์และฟังไม่ค่อยรู้เรื่อง คิดว่าน่าจะอ่านภาษาอังกฤษในใจได้ จะทำให้การสวดสั้นลงด้วย

วิธีการสวดมนต์ของวัดทั้งสองแห่งสอดคล้องกับที่ **วรลักษณ์ ผ่องสุขสวัสดิ์ และพันตรีวิรัช นุโยค** (2561) กล่าวไว้ว่า การสวดมนต์ที่นำไปสู่กุศลประกอบด้วย 1) การไหว้กราบ และนั่งด้วยอิริยาบถที่เหมาะสม เป็นความดีทางกาย 2) การเปล่งเสียงชัตถ้อยสรรเสริญพระรัตนตรัย เป็นความดีทางวาจา 3) การตั้งจิตเป็นสมาธิระลึกถึงคุณของพระรัตนตรัย เป็นความดีทางใจ ส่วนขั้นตอนการสวดมนต์ของทั้งสองวัด เป็นไปตามที่ **สุวรรณ สุวรรณเวช** (2546, หน้า 302–303) กล่าวไว้ คือ เริ่มด้วยนะโม 3 จบ กล่าวพุทธคุณ ธรรมคุณ และสังฆคุณ แล้วจึงสวดบทต่าง ๆ ตามเวลา และจบด้วยการแผ่เมตตาให้สรรพสัตว์ทั้งปวง

สรุปเรื่องการบ่มเพาะพิธีกรรมเรื่องพิธีสวดมนต์ได้ว่า ต้องมีการอธิบายความหมาย จุดประสงค์ วิธีการ และจุดที่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมักเข้าใจผิด โดยใช้วิธีการคือการอธิบายและเชิญชวนให้ร่วมปฏิบัติแบบไม่บังคับ มีนักท่องเที่ยวบางกลุ่มชอบการสวดมนต์ บางกลุ่มชอบแต่ไม่ชอบสวดมนต์ในบางภาษา และบางกลุ่มไม่ชอบการสวดมนต์

3) การบ่มเพาะเรื่องพิธีกรรมในวันสำคัญ

ในการอบรมที่สวนโมกขนาถาสนาได้นั้นไม่ได้สอนเรื่องการร่วมพิธีในวันสำคัญ เพราะต้องการมุ่งสอนหลักธรรม และการปฏิบัติอานาปานสติ ที่วัดป่าอ้อว้านั้น นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติได้รับการบ่มเพาะการร่วมพิธีในวันสำคัญต่าง ๆ ที่ทางวัดจัดขึ้น เช่น พิธีทอดกฐิน พิธีการในวันวิสาขบูชา เป็นต้น มีการอธิบายให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติได้ทราบความหมายและจุดประสงค์ของพิธี และให้มีประสบการณ์ในการร่วมพิธี อนึ่ง ในช่วงที่ผู้วิจัยลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลนั้นทางวัดไม่ได้มีพิธีในวันสำคัญ และได้รับข้อมูลจากพระอาจารย์ผู้จัด ดังรายละเอียดต่อไปนี้

นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติได้รับการบ่มเพาะให้มีส่วนร่วมในพิธีกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ผ่านกระบวนการดังนี้

(1) **อธิบายความหมายและจุดประสงค์ของพิธี** ก่อนเข้าร่วมพิธี นักท่องเที่ยวจะได้รับ การอธิบายว่า วันสำคัญนั้นคือวันอะไร มีความหมายและจุดประสงค์อย่างไร เช่น วันวิสาขบูชา วันลอยกระทง หรืองานบุญกฐิน รวมถึงความสำคัญทางพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทยที่เกี่ยวข้อง

(2) **ให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเข้าร่วมพิธี** พระสงฆ์เป็นผู้แสดงวิธีปฏิบัติเป็นตัวอย่าง ก่อน จากนั้นนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติจะได้เข้าร่วมพิธีตามความเหมาะสม เช่น การคัดเลือกตัวแทนชาย 10 คน หญิง 10 คน เพื่อถวายผ้าไตรในงานบุญกฐิน หรือในบางพิธี นักท่องเที่ยวทุกคนสามารถเข้าร่วมได้ เช่น การเดินเวียนเทียนในวันวิสาขบูชา หรือการลอยกระทงในสระน้ำ ผู้เชี่ยวชาญร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ **FD6** (2568, มกราคม 13) ได้เน้นย้ำว่า ควรชี้แจงให้นักท่องเที่ยวเข้าใจว่า แม้จะมีใช้ชาวพุทธก็สามารถเข้าร่วมพิธีกรรมได้ เพื่อสร้างความมั่นใจและลดความกังวล

(3) การเปิดโอกาสให้ซักถาม เนื่องจากนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ไม่มีพื้นฐานเรื่องพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา จึงอาจเกิดข้อสงสัยหรือต้องการคำอธิบายเพิ่มเติม ทางวัดจึงจัดให้มีช่วงเวลาสำหรับการซักถามแบบกลุ่ม เพื่อเปิดโอกาสให้แลกเปลี่ยนเรียนรู้และทำความเข้าใจพิธีกรรมในเชิงลึก

ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเรื่องการร่วมพิธีในวันสำคัญ แบ่งได้เป็น 2 กลุ่มตามความคิดเห็นเรื่องการร่วมพิธี คือกลุ่มที่ต้องการให้อบรมเรื่องพิธีกรรมและวัฒนธรรมเพิ่มเติม และกลุ่มที่ไม่สนใจพิธีกรรม ดังคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

ตารางที่ 4.70 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่ต้องการให้สอนเรื่องพิธีกรรมและวัฒนธรรมเพิ่มเติม

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT1 (11 พฤศจิกายน 2567)	อยากอบรมเรื่องพิธีกรรมและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนามากขึ้น ที่ตนเคยเห็นและสงสัย เช่น การบูชาพระพุทธรูปด้วยดอกไม้ อาหารเครื่องดื่ม หรือการบริจาคเงิน เป็นต้น ตารางการปฏิบัติที่สวนโมกข์เข้มข้นมาก หากมีการผ่อนคลายและทำในเรื่องอื่นบ้างก็อาจเป็นประโยชน์ต่อจิตใจ
SMT4 (12 พฤศจิกายน 2567)	พิธีกรรมมีความสำคัญสำหรับการอยู่ร่วมกันในสังคม ในการอบรมน่าจะสอนเรื่องนี้เพิ่มเพราะคิดว่าน่าสนใจ
SMT7 (16 พฤศจิกายน 2567)	ตนไม่ได้รับการสอนเรื่องพิธีกรรม คิดว่าน่าสนใจและอยากเรียนรู้เพิ่มเติม
SMT10 (18 พฤศจิกายน 2567)	ชอบการร่วมพิธีกรรม เช่นการเดินทางไปบิณฑบาตเป็นสิ่งที่น่าสนใจ

ตารางที่ 4.71 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่ไม่สนใจพิธีกรรม

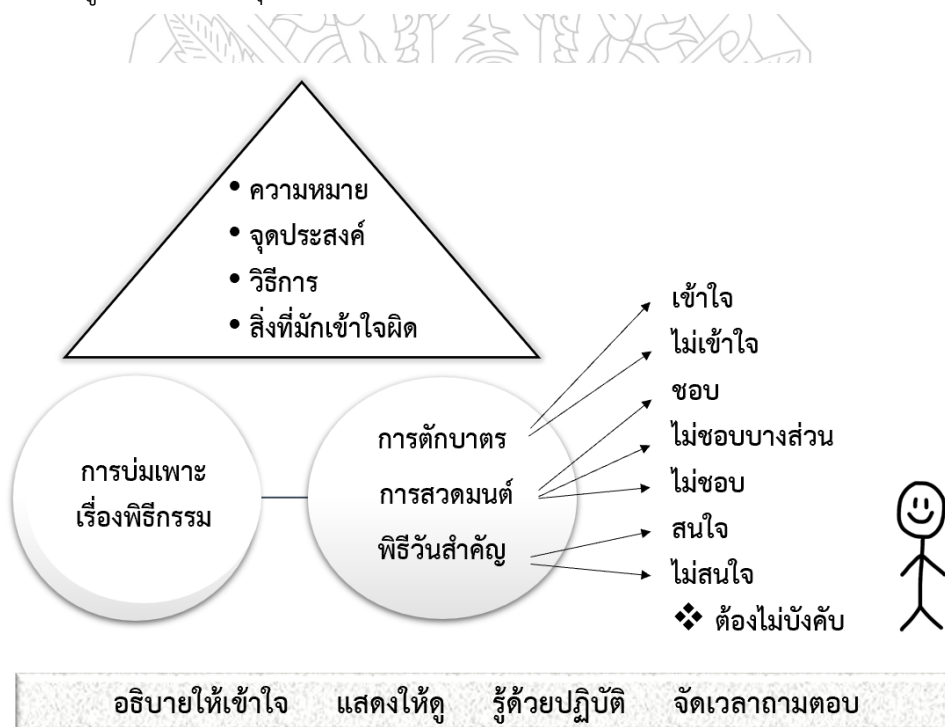
ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT1 (11 พฤศจิกายน 2567)	ตนไม่เห็นพิธีกรรมในการอบรมที่สวนโมกข์ อาจเป็นเพราะว่าที่นี่เรียบง่าย ตนชอบการอ่านหลักธรรมง่ายๆ เองมากกว่า
SMT5 (14 พฤศจิกายน 2567)	ความเจียบเป็นสิ่งที่งดงามมากและทำให้เกิดความรู้สึกที่ดี หากมีพิธีกรรมจะแตกต่างออกไป

นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่ได้ร่วมพิธีวันสำคัญในพระพุทธศาสนาถือว่าได้เรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นผ่านประสบการณ์ตรง พิธีกรรมเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่มีรากฐานจากความเชื่อทางศาสนา แสดงออกผ่านกายและวาจา และสืบทอดเป็นแบบแผนเพื่อความเรียบร้อยและงดงาม (ฝ่ายบริหารหอจดหมายเหตุฯ, ม.ป.ป.) ตรงกับที่ **อารี วิชาชัย** (2543) กล่าวว่า ศาสนพิธีมีบทบาท

สำคัญในวิถีชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย โดยมีกิจกรรมเป็นระเบียบขั้นตอน ในการปฏิบัติธรรมมีการ ตักบาตร การสวดมนต์ ซึ่งถือเป็นการฝึกวินัยในชีวิตประจำวัน ดังที่ **สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต)** (2565) อธิบายไว้ว่า พิธีกรรมเป็นเครื่องฝึกวินัยขั้นต้นที่ช่วยควบคุมกายวาจาให้อยู่ในความเรียบร้อย เป็นพื้นฐานของศีล และทำให้การทำกิจกรรมร่วมกันเกิดขึ้นอย่างพร้อมเพรียง

องค์การสหประชาชาติได้ประกาศให้วันวิสาขบูชาเป็นวันสำคัญของโลก ตามมติสมัชชาใหญ่ฯ วันที่ 15 ธันวาคม ค.ศ. 1999 โดยเห็นว่า หลักพุทธธรรมช่วยส่งเสริมสันติภาพในสังคม (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2568) การจัดกิจกรรมวันวิสาขบูชา และให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติได้มีส่วนร่วมในพิธีในวัดไทยจึงเป็นกิจกรรมที่เหมาะสมและมีคุณค่าเป็นอย่างยิ่ง

สรุปการบ่มเพาะเรื่องพิธีกรรมแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่อยู่ในบริบทการปฏิบัติธรรมได้ว่า นักท่องเที่ยวได้รับการบ่มเพาะผ่านประสบการณ์ตรง เช่น กุศลพิธี ผ่านการสวดมนต์ บุญพิธี ผ่านการตักบาตร ทานพิธี ผ่านการถวายผ้ากฐิน และ ปกิณกพิธีผ่านการเข้าร่วมพิธีในวันสำคัญ การบ่มเพาะควรมีการอธิบายความหมาย จุดประสงค์ วิธีการของพิธีกรรมนั้น ๆ พร้อมทั้งสาธิต อธิบายความเข้าใจผิดที่พบบ่อย เปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมจริง และให้เวลาซักถามข้อสงสัย โดยเน้นการมีส่วนร่วมอย่างสมัครใจ ไม่บังคับ เพราะนักท่องเที่ยวบางคนสนใจเรียนรู้พิธีกรรมไทย ขณะที่บางคนอาจไม่สนใจ ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นว่า เป็นเรื่องปกติที่คนเรามีความสนใจและมีจุดประสงค์ในการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน ผู้วิจัยสามารถสรุปการบ่มเพาะเรื่องพิธีกรรมแก่ชาวต่างชาติเป็นแผนภาพได้ ดังนี้

ภาพที่ 4.11 สรุปการบ่มเพาะเรื่องพิธีกรรมแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ

4.4.4. สรุปรูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีก่อนนักท่องเที่ยวยุวชนต่างชาติด้านเนติธรรม

จากการศึกษาเรื่องการบ่มเพาะพุทธวิถีก่อนนักท่องเที่ยวยุวชนต่างชาติด้านเนติธรรมทั้งจากการทบทวนเอกสารและการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยสามารถสรุปผลได้ว่า **เนื้อหาการบ่มเพาะที่สำคัญคือ จาริตประเพณีการปฏิบัติต่อสถาบันทางสังคม คือการปฏิบัติต่อกันระหว่างอาจารย์และศิษย์และพระสงฆ์กับฆราวาส ขนบประเพณีการปฏิบัติต่อผู้อยู่ในภพภูมิอื่น คือ การอุทิศบุญ การแผ่เมตตา และเรื่องพิธีกรรมคือ พิธีการตักบาตร การสวดมนต์ และพิธีในวันสำคัญ โดยมีรากฐานจากหลักทศ 6 และ วิธีการบ่มเพาะพุทธวิถีก่อนนักท่องเที่ยวยุวชนต่างชาติ สรุปได้ ดังนี้**

1) จัดการปฐมนิเทศเพื่อให้ข้อมูลตรงกันทุกคน

การปฐมนิเทศควรจัดก่อนเริ่มการอบรม เพื่อแจ้งให้ทุกคนทราบและเข้าใจกฎกติกาที่จะใช้ร่วมกันในบริบทของการปฏิบัติธรรม โดยกฎกติกาที่เกี่ยวข้องกับจาริตประเพณี ขนบประเพณี และพิธีกรรมนั้น มีผลใช้กับคนไทยทุกคน และนักท่องเที่ยวยุวชนต่างชาติได้เข้ามามีโอกาสเห็นและเรียนรู้จากสถานการณ์จริง การรับทราบแบบแผนการปฏิบัติตัวล่วงหน้านี้นักท่องเที่ยวยุวชนต่างชาติตระหนักถึงความคาดหวัง และตั้งใจทำตาม เช่น เมื่อถึงเวลาใส่บาตรก็มานั่งรออย่างตรงเวลาพร้อมเพรียงกัน เป็นต้น อนึ่ง มีข้อสังเกตว่า การปฐมนิเทศของทั้งสวนโมกขนิลาชาติ และวัดป่าแก้วทำโดยอาสาสมัครชาวเยอรมันผู้ที่พูดภาษาอังกฤษได้ดี ดังนั้น เป็นการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพและเปิดโอกาสให้สอบถามข้อข้องใจได้อย่างผ่อนคลาย โดยไม่ต้องกังวลเรื่องอุปสรรคทางภาษา

2) การเรียนรู้ผ่านการรับรู้ซ้ำ ๆ เพื่อให้เนื้อหาฝังในจิตใจ

เจ้าบ้านคือ พระสงฆ์ ผู้อบรม ชาวบ้าน อาสาสมัคร เป็นผู้ที่มีส่วนสำคัญในการแสดงบทบาทที่เกี่ยวข้องกับจาริตประเพณี ขนบประเพณี และพิธีกรรม ให้นักท่องเที่ยวยุวชนต่างชาติได้เห็นเป็นประจำ สม่ำเสมอ เพื่อให้การแสดงออกนั้น ๆ เป็นเรื่องปกติจนเคยชิน เช่น เห็นพระสงฆ์ออกเดินบิณฑบาตทุกวัน พระลูกวัดเข้ามาช่วยรับบาตรจากท่านเจ้าอาวาสทุกครั้งหลังบิณฑบาตเสร็จแล้ว พระสงฆ์กราบท่านเจ้าอาวาสทุกครั้งเมื่อเข้าและออกจากศาลาปฏิบัติธรรม แม้บางครั้งท่านจะไม่ได้นั่งอยู่ตรงนั้นด้วยก็ตาม และพระสงฆ์กล่าวนำการรอนมโหรีนาบุญทุกวัน เป็นต้น ดังที่ผู้เชี่ยวชาญร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ FD5 (2568, มกราคม 13) ได้ยืนยันข้อมูลว่า ในการบ่มเพาะพุทธวิถีนั้นควรให้เห็นผู้คนใช้ชีวิตในบริบทนั้นจริง ๆ ตามธรรมชาติ มีการ “ทำให้ดู อยู่ให้เห็น” อยู่เนื่อง ๆ ซึ่งจะนำไปสู่การปรับวิถีชีวิตของตนให้คล้อยตามได้ง่ายขึ้นมาก

3) การให้ฝึกปฏิบัติซ้ำ ๆ อย่างต่อเนื่อง

ในการบ่มเพาะเรื่องเนติธรรมนั้นต้องมีการสร้างโอกาสให้นักท่องเที่ยวยุวชนต่างชาติได้ฝึกปฏิบัติด้วยตนเองอยู่เป็นประจำทุกวัน เพื่อให้ติดเป็นนิสัยและเริ่มเห็นคุณค่าของสิ่งที่ทำ เช่น มีการสวดมนต์ อุทิศบุญ แผ่เมตตา ช่วยทำงานวัดเป็นประจำทุกวัน เป็นต้น ผลสรุปข้อนี้เป็นไปตามที่

นายแพทย์วิจารณ์ พานิช (2558, หน้า 19) สรุปจากทฤษฎีของการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงว่า ประสพการณ์การเรียนรู้ที่เอื้อต่อการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงคือประสพการณ์ที่มีมิติด้าน “คุณค่า” แทรกอยู่ มีกิจกรรมให้นักเรียนลงมือทำหรือสัมผัสจริง เพราะจะช่วยให้นักเรียนได้ฝึกทำความเข้าใจคุณค่าของกิจกรรมนั้น หากกิจกรรมนั้นทำให้เกิดความอึดอัดหรือได้รับประสพการณ์เชิงอารมณ์จะยิ่งมีโอกาสเกิดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงสูง หากมีการเยี่ยมสถานที่หรือร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง โอกาสเกิดการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ก็ยิ่งสูงตามไปด้วย

ผู้วิจัยสร้างภาพแนวคิดการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้านเนติธรรมดังนี้

บริบท : วัดหรือสถานปฏิบัติธรรมในประเทศไทย

ภาพที่ 4.12 สรุปการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้านเนติธรรม

(ที่มา: ผู้วิจัย)

4.5. รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้านสธรรม

4.5.1. การบ่มเพาะมารยาทการปฏิบัติตนในวัด

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเรื่องการบ่มเพาะมารยาทการปฏิบัติตนในวัดแบ่งเนื้อหาได้เป็น 2 ส่วนคือ การบ่มเพาะมารยาทต่อเจ้าบ้าน และมารยาทการอยู่ร่วมกัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) การบ่มเพาะมารยาทต่อเจ้าบ้าน

เนื้อหาและวิธีการบ่มเพาะมารยาทต่อเจ้าบ้านที่เห็นเด่นชัดคือ มารยาทการแสดงความเคารพพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ อันเป็นไปตาม **หลักคารวตา 6** โดยใช้วิธีการแสดงให้ดู การอธิบาย การให้ปฏิบัติ และการตักเตือน โดยผู้สอนต้องยืดหยุ่นและระลึกรู้เสมอว่า นักท่องเที่ยว

ชาวต่างชาติมีพื้นหลังทางวัฒนธรรมแตกต่างกันมาก และบางครั้งไม่เข้าใจแนวคิดทำให้แสดงอิริยาบถที่ไม่สุภาพโดยไม่ได้มีความตั้งใจ

(1) **มารยาทการแสดงความเคารพพระพุทธรูป** อธิบายว่า คนไทยแสดงความเคารพพระพุทธรูปอันเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธเจ้าด้วยการกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์และน้อมจิตระลึกถึงพระพุทธองค์ การกราบในพระพุทธศาสนาไม่ใช่การบูชาพระพุทธองค์เป็นพระเจ้าเหมือนอย่างในศาสนาอื่น แม้ไม่มีพระพุทธรูปตั้งอยู่ก็สามารถกราบลงได้ด้วยว่าความเคารพนั้นอยู่ในจิตใจที่สะอาด สว่าง สงบ โปร่งเบา เวลากราบจิตจะอ่อนโยน มีความนอบน้อมพร้อมที่จะรับพลังงานและคลื่นความดีมาสู่ตน การกราบเป็นการฝึกสมาธิอย่างหนึ่ง ผู้สอนสาธิตวิธีการนั่งและการกราบให้ดูก่อน นอกจากนั้น การเข้ามาในศาลาปฏิบัติธรรมเปรียบเสมือนการเข้ามาใกล้ที่ประทับของพระพุทธองค์ และควรอยู่ในอิริยาบถสำรวม ไม่ชี้เท้าไปที่พระพุทธรูป เพราะมารยาทไทยถือว่าไม่เหมาะสม

การแสดงความเคารพต่อพระพุทธรูปอันเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้าด้วยวิธีการกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์นั้น เป็นไปดังที่ **กรมศิลปากร** (2525, หน้า 68-69) ระบุไว้ว่า ตามประเพณีไทยแล้ว การแสดงความเคารพต่อพระพุทธรูปคือการอภิวาท หรือการกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ที่ประกอบด้วยองค์ 5 คือ เข่า 2 คอ 2 และหน้าผาก โดยให้อวัยวะทั้ง 5 นี้จรดลงกับพื้น หรือผู้หญิงอาจใช้ทาเทปิตาด้วยการนั่งหมอบเก็บเท้า ข้อศอกทั้งสองวางกับพื้นตลอดครึ่งแขนพนมมือตั้งเหนือพื้นก้มศีรษะไปหามือจนหน้าผากจรดนิ้วหัวแม่มือแล้วคว่ำมือลงกับพื้น ก้มศีรษะให้หน้าผากสัมผัสพื้น แล้วกลับรวบมือพนมอีก ทำจนครบสามครั้ง

การได้มาเห็นและร่วมแสดงความเคารพพระพุทธรูปทำให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติตระหนักว่า พระพุทธองค์เป็นบุคคลสำคัญที่จะพึงใส่ใจและปฏิบัติด้วยความเอื้อเฟื้อ หักเหน็ดจริงจัง และถูกต้องตามหลัก**สัตตการวาท** ด้วยท่านเป็นผู้ทรงพระคุณแก้วมลมนุษย์ ดังในพระไตรปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก **วัตถุปมสูตร** ที่กล่าวถึงพระพุทธคุณไว้ว่า “พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค” (ม.ม. 12/74-75/65-66)

(2) **มารยาทการให้ความเคารพพระธรรม**

นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติได้ฟังธรรมร่วมกันทุกวันในศาลาปฏิบัติธรรม และได้เห็นมารยาทที่ผู้อื่นปฏิบัติขณะฟังธรรม เช่น การเข้าฟังตรงเวลา ไม่มาสายกว่าพระหรือผู้อบรม ตั้งใจฟัง อยู่ในความสงบ ไม่คุยกัน ไม่ทำเสียงดังรบกวนผู้อื่น ไม่ลงนอนเหยียดยาว ไม่นั่งกอดเข่า เป็นต้น

การได้เห็นและฝึกมารยาทในการเคารพในพระธรรมด้วยวิธีต่าง ๆ ดังกล่าว เป็นการบ่มเพาะนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติตาม **หลักธัมมการวาท** เพื่อให้มองเห็นคุณค่าและความสำคัญของ

ธรรม และถือธรรมเป็นสิ่งสำคัญที่จะพึงใส่ใจและปฏิบัติด้วยความเอื้อเฟื้อ หนักแน่นจริงจัง ถูกต้องตามแนวปฏิบัติต่อพระธรรม ดังในพระไตรปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ สุตตันตปิฎก **กิงส์สูตร** ว่า

นรชนควรเป็นผู้ประพฤติด่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ ไม่ริษยา และควรรู้จักกาลที่จะเข้าไปหาครูทั้งหลาย รู้จักขณะที่จะพึงธรรมิกเถาที่ท่านกล่าว และตั้งใจฟังสุภาชิตอื่นๆ จากท่านโดยเคารพ ควรลดมานะ นบนอบอ่อนน้อม เข้าไปยังสำนักของครูตามเวลาเหมาะสม ตั้งใจระลึกถึงอรรถ ธรรม สังขมะ พรหมจรรย์ พร้อมทั้งยึดถือปฏิบัติตามนั้น ควรเป็นผู้พอใจธรรม ยินดีในธรรม ดำรงอยู่ในธรรม รู้จักพิจารณาธรรม ไม่ควรกล่าววาจาที่ประทุษร้ายธรรม ควรให้เวลาสิ้นไปกับสุภาชิตที่แท้ (ขุ.อิติ. 25/327-330, 575)

และตรงกับวิถีแสดงความเคารพพระธรรมในอรรถกถา สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ เทวทหรรค **สามคามสูตร** ว่า เมื่อมีประกาศแสดงธรรมก็ไปฟัง เรียนธรรมด้วยความเคารพ สอนธรรมด้วยความเคารพ ไม่นั่งหลับ ไม่นั่งคุยกัน เมื่อมีผู้ตักเตือนก็เชื่อฟัง (ม.อุ.อ. 22/93)

(3) มารยาทการแสดงความเคารพและเกื้อกูลพระสงฆ์ อธิบายว่า คนไทยแสดงความเคารพพระสงฆ์ด้วยการกราบ และสาธิตทำนั้งกราบของหญิงและชาย ให้ฝึกตามสมควรใจ อธิบายถึงการแต่งกายที่เหมาะสมตามวัฒนธรรมไทยในบริบทของการปฏิบัติธรรม คือไม่เปิดเผยช่วงหัวไหล่และเหนือเข่า เสื้อผ้าไม่บาง ไม่รัดรูป ไม่ใส่เครื่องประดับ ไม่ใส่น้ำหอม ไม่แต่งหน้า อาจเป็นสีขาวหรือสีสุภาพ ไม่ฉูดฉาด ให้เหตุผลว่า การปฏิบัติธรรมเป็นการฝึกขัดเกลาจิตใจละคลายกิเลส และการสวมเสื้อผ้าสีขาวจะเป็นเครื่องเตือนใจว่า กำลังอยู่ในช่วงการฝึกตน ทางวัดจัดเตรียมแต่งกายที่เหมาะสมไว้ให้หากนักท่องเที่ยวไม่มี ผู้อบรมควรตระหนักว่าผู้ หญิงชาวต่างชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวตะวันตก จะไม่พอใจหากมีกฎเกณฑ์แต่เฉพาะผู้หญิงว่าจะต้องแต่งกายอย่างไร ดังนั้น ควรต้องบอกกฎเกณฑ์สำหรับทุกคน (ทั้งชายและหญิง) ให้แต่งตัวสุภาพเรียบร้อยแบบเดียวกัน เพราะความเท่าเทียมกันเป็นประเด็นอ่อนไหวในสังคมตะวันตก อธิบายวินัยสงฆ์เบื้องต้นที่เกี่ยวข้องที่ควรทราบ เช่น พระสงฆ์ไม่สามารถรับประทานอาหารได้หากไม่มีการประเคนหรือการตักบาตรเสียก่อน พระสงฆ์ไม่รับประทานอาหารหลังเที่ยงวัน พระสงฆ์ไม่แต่งตัวสตรี พระสงฆ์ไทยต้องรับสิ่งของจากสตรีด้วยผ้ารับประเคนและไม่นั่งกับสตรีในที่ลับหลับตา เป็นต้น อธิบายการเกื้อกูลพระสงฆ์ด้วยการแต่งตัวเรียบร้อย การมีอิริยาบถเหมาะสม เมื่อพระสงฆ์เดินมาควรหยุดให้ท่านเดินผ่านไปก่อน พุดจากับพระสงฆ์ด้วยความอ่อนน้อมเคารพ เป็นต้น อนึ่ง การบ่มเพาะเรื่องการให้ความเคารพและเกื้อกูลพระสงฆ์นี้ควรมีพระสงฆ์ร่วมอยู่ในทีมผู้สอนด้วย

การได้มาเห็นและร่วมแสดงมารยาทการให้ความเคารพพระสงฆ์ด้วยวิธีต่าง ๆ ดังกล่าวเป็นการบ่มเพาะให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมองเห็นคุณค่าและความสำคัญของพระสงฆ์ และถือพระสงฆ์เป็นสิ่งสำคัญที่จะพึงใส่ใจและปฏิบัติด้วยความเอื้อเฟื้อ หนักแน่นจริงจัง ถูกต้อง

ตามหลัก **สังฆการวตา** ด้วยพระสงฆ์เป็นผู้มีอุปการะมากเพราะช่วยสั่งสอนให้รู้ธรรม ดังที่ **พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)** (2554, หน้า 267) กล่าวไว้ว่า พระสงฆ์เป็นชุมชนแห่งสามัคคี และความมีกัลยาณมิตรของผู้ที่ฝึกศึกษาพัฒนาตนแล้ว และที่กำลังก้าวไปในการฝึกพัฒนาตน ในพระไตรปิฎก อังคุตรนิกาย ติกนิบาติ **พหุการสูตร** สรุปไว้ว่า

บุคคลอาศัยบุคคลใดแล้วนับถือพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึก อาศัยบุคคลใดแล้วรู้ชัดในอริยสัจสี่ อาศัยบุคคลใดแล้วทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะ บุคคลนี้ชื่อว่ามียุพการะมากแก่บุคคลนี้ และการตอบแทนคือการกราบไหว้ การลูกรับ การประนมมือไหว้ การแสดงความเคารพ การให้ผ้าห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค ก็มีใช้จะทำได้โดยง่าย (อง.ติก. 20/24/172)

ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวยุวชนต่างชาติเรื่องมารยาทต่อเจ้าบ้าน แบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่เข้าใจเรื่องมารยาทต่อเจ้าบ้าน กลุ่มที่ไม่เข้าใจ และกลุ่มที่เห็นว่าการเลือกปฏิบัติดังคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

ตารางที่ 4.72 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่เข้าใจเรื่องมารยาทต่อเจ้าบ้าน

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT3 (11 พฤศจิกายน 2567)	ควรมีการสอนมารยาทการแสดงความเคารพพระรัตนตรัยผู้เปรียบเสมือนเป็นเจ้าบ้านของสถานที่นั้น ๆ เพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้เป็นการให้ข้อมูลและไม่ต้องบังคับให้ทุกคนทำตาม ส่วนมารยาทอื่น ๆ เช่นการแต่งกายหรือวิธีการนั่งให้สุภาพนั้นจำเป็นต้องทำตามอยู่แล้ว ผู้จัดได้สอนไว้ดีแล้ว
SMT4 (12 พฤศจิกายน 2567)	มารยาทตามวัฒนธรรมเป็นสิ่งสำคัญ คำแนะนำที่ให้นั้นชัดเจน สำหรับบางคนอาจเมื่อยและไม่ทันระวังจึงนั่งเหยียดเท้าทางพระข้างหน้า
SMT5 (14 พฤศจิกายน 2567)	ตนไม่ชอบเมื่อมีคนนั่งไม่สุภาพและทำตัวตามสบายเกินไป
SMT9 (18 พฤศจิกายน 2567)	ที่ประเทศเยอรมันมักมีคนใช้พระพุทธรูปเป็นเครื่องประดับสวน และยังวางไว้ที่พื้น ซึ่งตนคิดว่าไม่เหมาะสมอย่างยิ่ง
SMT10 (18 พฤศจิกายน 2567)	ตนมีความเคารพพระสงฆ์อยู่แล้ว เคยเห็นมารยาทการแสดงความเคารพต่อพระสงฆ์มาก่อนจากคนที่วัดอมราวดี ตนยกมือไหว้พระสงฆ์ตลอด
TWO5 (25 พฤศจิกายน 2567)	พื้นฐานวัฒนธรรมไทยที่ต้องมีคือ การกล่าวสวัสดี การยกมือไหว้ เป็นต้น การสอนวัฒนธรรมไทยให้ชาวต่างชาติควรต้องดูพื้นฐานเดิมของผู้รับการอบรมด้วย

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
TWT1 (26 พฤศจิกายน 2567)	การแต่งกายชุดขาวทำให้ทุกคนเท่าเทียมกัน
TWT2 (26 พฤศจิกายน 2567)	การให้ผู้หญิงนั่งแยกและอยู่ด้านหลังไกลจากพระนั้นเหมาะสมดีแล้ว การแต่งกายสีขาวดีที่สุดและดูสะอาดเรียบร้อย เป็นการเตือนตนที่กำลังฝึกอยู่และไม่ใช่วิตปกติ สีขาวยังเป็นสัญลักษณ์ของการเดินทางทางอริยมรรค เสื้อผ้าตัวเองไม่เรียบร้อย สกปรก ยับ เหม็น
TWT6 (1 ธันวาคม 2567)	การอยู่วัดต้องแต่งตัวต้องเรียบร้อย เมื่อทุกคนแต่งสีเดียวกันดูมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความบริสุทธิ์จากสีขาว
TWT7 (1 ธันวาคม 2567)	พื้นหลัณานอนพักผ่อน แต่ก็ยอมรับว่าไม่ควรนอน คิดว่าในเวลา 10 วันตนต้องทำได้ เมื่อคิดว่าที่นี่เป็นสถาบันทางศาสนา กฎนี้ก็เหมาะสมแล้ว เช่นเดียวกับโบสถ์ในศาสนาคริสต์และมุสลิมนั่นเอง การแต่งกายเหมือนกันหมดทำให้ดูเรียบร้อย และหากแต่งไม่สุภาพเป็นการรบกวนพระ การแต่งกายที่แตกต่างไปจากชีวิตประจำวันทำให้ตระหนักว่ากำลังอยู่ในช่วงฝึกตน
TWT8 (2 ธันวาคม 2567)	ตนคิดว่าห้ามชี้เท้าไปด้านหน้าเพราะเท้าสกปรก คิดว่ากฎทุกข้อมีเหตุผล และน่าจะมีการอธิบายวัฒนธรรมไทยให้นักท่องเที่ยวทราบให้ชัดเจนด้วย
TWT9 (2 ธันวาคม 2567)	ชอบกฎการแต่งตัวสีขาว คิดว่า เหมาะสมดี รู้สึกสะอาด เบา สบาย
TWT10 (3 ธันวาคม 2567)	ตนได้เรียนรู้วิธีแสดงความเคารพพระพุทธเจ้าคือการสวดมนต์บูชา ไม่ชี้เท้าไปที่พระพุทธรูป และเคยเห็นการถวายน้ำ และถวายเงินใส่กล่องในวัด ซึ่งตนคิดว่า เป็นสิ่งสำคัญสำหรับคนไทย แต่ตนไม่เคยทราบว่า ไม่ควรนอนบนหญ้า แม้ไม่ใช่วัฒนธรรมของตน แต่ก็ต้องเคารพ
TWT11 (3 ธันวาคม 2567)	ในประเทศเดนมาร์กนั้นผู้คนมักไม่มีศาสนา ตนไม่มีเพื่อนที่มีศาสนาเลย และไม่ทราบว่าต้องปฏิบัติตัวอย่างไร ตนได้เรียนรู้จากที่นี่ว่าเรากราบไหว้พระพุทธเจ้าเพราะท่านได้บรรลุธรรมและสั่งสอนธรรมแก่เรา เราแสดงความเคารพโดยทำ อัญชลี วันทา อภิวาท และสวดมนต์บูชาท่าน ไม่ชี้เท้าไปที่พระพุทธรูป ส่วนเรื่องสีขาวเป็นสิริมงคล เมื่อแต่งกายเหมือนกันทำให้รู้สึกเป็นกลุ่มก้อนสังคมเดียวกัน

ตารางที่ 4.73 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่ไม่เข้าใจเรื่องมารยาทต่อเจ้าบ้าน

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT1 (11 พฤศจิกายน 2567)	ตนไม่ชอบศาสนา เพราะเป็นเรื่องความเชื่อศรัทธา แต่พระพุทธศาสนาเป็นเหมือนปรัชญา เมื่อมีการบอกว่าต้องทำอย่างโน้นอย่างนี้ ตนรู้สึกต่อต้านโดยอัตโนมัติ เช่น การห้ามเอนกายลงนอน ทั้ง ๆ ที่การนอนหงายดูดาวบนหญ้าเป็นสิ่งที่น่ารื่นรมย์ ตนไม่เข้าใจว่าเป็นการไม่ให้ความเคารพได้อย่างไร ดูไม่มีเหตุผล การไม่ให้เหยียดเท้าไปข้างหน้าศาลาก็เช่นกัน แม้บัดนี้ตนก็ยังไม่เข้าใจเหตุผลของมารยาทเหล่านั้นว่าจะมีผลต่อการปฏิบัติอานาปานสติของตนอย่างไร
SMT2 (11 พฤศจิกายน 2567)	น่าจะมีการสอนวัฒนธรรมแนวพุทธเสริมเข้ามาด้วย เช่น การกราบพระ 3 ครั้ง ตนเห็นบางคนทำ แต่ไม่ทราบความหมาย และหากมีข้อมูลแบบนี้ล่วงหน้าก็จะได้ไม่สงสัย กติการมารยาทอธิบายได้ชัดเจน บางอย่างไม่ทราบเหตุผลแต่ก็พยายามทำตามเพราะเป็นการเคารพเจ้าบ้าน ตนไม่มีความรู้ว่าจะต้องปฏิบัติต่อพระสงฆ์ต่างจากฆราวาส หากในวัฒนธรรมท้องถิ่นมีการปฏิบัติที่ต่างออกไป ตนก็สนใจที่จะเรียนรู้เพื่อให้เข้าใจความหมายของการกระทำ
SMT7 (16 พฤศจิกายน 2567)	นักท่องเที่ยวต้องปฏิบัติตามวัฒนธรรมท้องถิ่น แม้ว่าจะไม่ใช่วัฒนธรรมของตนเองก็ตาม ควรบอกเหตุผลที่มามารยาทแต่ละข้อ แต่ตนเองไม่มีประเด็นอะไรและยินดีปฏิบัติตามแม้ไม่รู้เหตุผล แต่บางคนอาจไม่เป็นเช่นนั้นและต้องการคำอธิบาย คิดว่าในการปฐมนิเทศน่าจะมีการสอนเกี่ยวกับมารยาทการปฏิบัติต่อพระสงฆ์ และวิธีการปฏิบัติตนอื่น ๆ เพื่อเป็นความรู้พื้นฐานและปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง การนั่งแยกเพศชายหญิงเป็นสิ่งที่ดี
SMT8 (17 พฤศจิกายน 2567)	ควรสอนเรื่องมารยาท เช่น การกราบ เพื่อให้เข้าใจวัฒนธรรมท้องถิ่นและเหตุผล ตนจะตัดสินใจเองว่าจะทำตามหรือไม่ แต่เรื่องกฎระเบียบต้องทำตามแม้ไม่เข้าใจเหตุผลเบื้องหลัง เช่น การที่ผู้หญิงต้องนุ่งสไบในบ่อน้ำพุร้อน ข้อปฏิบัติต่อพระ ตนอยากรู้เกี่ยวกับพระมากขึ้น เช่น อาจจัดในวันที่ 10 หรือ 11 หรือจัดการอบรมต่างหากเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาหรือพระสงฆ์
SMT9 (18 พฤศจิกายน 2567)	ตนไม่มีความรู้เกี่ยวกับพระพุทธเจ้ามากนักและไม่ทราบมารยาทการแสดงความเคารพพระพุทธเจ้า แต่ทราบว่าไม่ควรใช้พระพุทธรูปสำหรับเป็นเครื่องตกแต่งสวนและไม่ควรวางไว้ต่ำระดับพื้นดิน ตนชอบที่ทุกคนแต่งตัว

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
	คล้ายกัน ไม่ห่วงเรื่องความสวยงาม ตนพยายามทำตามมายาทชาวพุทธที่ได้รับการบอกทั้งที่ไม่ได้เข้าใจเหตุผลที่มาแต่ต้องยอมรับวัฒนธรรมท้องถิ่นและสถานที่
SMT10 (18 พฤศจิกายน 2567)	ตนปฏิบัติตามที่บอกเพราะวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นสิ่งที่ต้องเคารพ แม้จะไม่ทราบเบื้องหลังความเป็นมาของมารยานั้นก็ตาม
TWT4 (27 พฤศจิกายน 2567)	ตนไม่เข้าใจว่าทำไมจึงชี้เท้าไปข้างหน้าไม่ได้ ไม่ได้มีการอธิบายเหตุผลสำหรับตนไม่มีปัญหาในการแต่งชุดขาว แต่ตนไม่ชอบที่ต้องแต่งกายแบบปกปิดร่างกายมาก เพราะทำให้รู้สึกเหมือนเป็นพยาบาลอยู่ในโรงพยาบาล
TWT5 (29 พฤศจิกายน 2567)	ตนยังไม่เข้าใจว่า ทำไมใส่เสื้อผ้าของตนเองไม่ได้ แต่ก็เคารพและทำตาม
TWT6 (1 ธันวาคม 2567)	ตนเคารพมารยาทที่ว่า ไม่ควรนอนบนหญ้าและไม่ชี้เท้าไปด้านหน้า คิดว่า มันต้องมีเหตุผล แม้นจะไม่เข้าใจก็ตาม
TWT10 (3 ธันวาคม 2567)	การให้แต่งกายเหมือนกันทำให้ไม่พึงชันจากการมองเสื้อผ้าของคนอื่น และไม่ต้องคิดว่า วันนี้จะใส่อะไรดี อย่างไรก็ตามตนเห็นว่า สีขาวอาจสื่อถึงการยกย่องคนผิวขาว และอาจโยงไปถึงการเหยียดผิวได้ หากสีขาวเป็นสีแห่งความบริสุทธิ์ คนผิวขาวก็ถือว่าบริสุทธิ์กว่าคนผิวดำด้วยหรือไม่

ตารางที่ 4.74 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่เห็นว่าการเลือกปฏิบัติในเรื่องมารยาทต่อเจ้าบ้าน

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT1 (11 พฤศจิกายน 2567)	เรื่องมารยาทการปฏิบัติต่อพระสงฆ์ เช่น การกราบนั้นตนไม่มีความรู้ และคิดว่า พระก็เป็นมนุษย์เหมือนกัน ไม่จำเป็นต้องปฏิบัติแตกต่าง อาจเป็นเพราะว่าตนไม่ใช่ชาวพุทธ และยังไม่มีความรู้เกี่ยวกับพระมากนักด้วย
TWT4 (27 พฤศจิกายน 2567)	การให้ผู้หญิงนั่งด้านหลังศาลาเป็นการเลือกปฏิบัติ ตนตกใจมากที่พบการปฏิบัติเช่นนี้ แต่ก็ยอมรับ คิดว่าน่าจะอธิบายเหตุผลให้ชัดเจนมากกว่านี้
TWT5 (29 พฤศจิกายน 2567), TWT7 (1 ธันวาคม 2567)	ตนไม่เข้าใจเหตุผลว่า ทำไมผู้หญิงจึงต้องนั่งอยู่ข้างหลังผู้ชายเสมอ
TWT6 (1 ธันวาคม 2567)	ตนเคารพการจัดให้ผู้หญิงนั่งด้านหลังแม้ที่จริงแล้วตนจะชอบการปฏิบัติแบบเท่าเทียมกันก็ตาม

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
TWT8 (2 ธันวาคม 2567)	มีเหตุผลที่ให้ผู้หญิงนั่งด้านหลังเพื่อให้ไกลพระสงฆ์ แต่การปฏิบัตินี้ใช้การมองเพียงแค่ร่างกายมนุษย์เท่านั้น ชาวตะวันตกคิดว่าผู้ที่เป็นพระแล้วน่าจะดูแลอารมณ์ของตัวเองได้ ตนคิดว่าน่าจะมีการอธิบายวัฒนธรรมส่วนนี้ให้นักท่องเที่ยวทราบมากขึ้น

สรุปได้ว่า นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติได้รับการบ่มเพาะพุทธวิธีด้านมารยาทต่อเจ้าบ้าน โดยเฉพาะการแสดงเคารพพระพุทธรูปเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ ซึ่งถือเป็นมารยาทตามวัฒนธรรมไทยที่มีรากฐานมาจาก **หลักครวตา 6** ผู้ที่เข้ามาอยู่ในบริบทควรปฏิบัติตนเช่นเดียวกับคนไทยเพื่อความกลมกลืน โดยวิธีการบ่มเพาะคือ การอธิบายความหมายของมารยาทดังกล่าว สาธิตให้ดู และเปิดโอกาสให้ฝึกปฏิบัติจริง การแสดงเคารพต่อพระรัตนตรัยเป็นสิ่งที่ทำให้วัดแตกต่างจากสถานที่ทั่วไป และเป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวต่างชาติที่ไม่ได้เป็นพุทธศาสนิกชนอาจไม่คุ้นเคย ผู้ให้การอบรมจึงควรมีความยืดหยุ่น เข้าใจความแตกต่างทางวัฒนธรรม และเข้าใจว่า นักท่องเที่ยวอาจแสดงอิริยาบถไม่เหมาะสมโดยไม่เจตนา นอกจากนี้ ผู้บ่มเพาะยังควรตระหนักว่า นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติให้ความสำคัญต่อ “ความเท่าเทียมทางเพศ” จึงควรหลีกเลี่ยงวิธีสื่อสารหรือการปฏิบัติที่อาจถูกมองว่า เป็นการ “เลือกปฏิบัติ” ต่อเพศใดเพศหนึ่ง

2) การบ่มเพาะมารยาทการอยู่ร่วมกัน

เนื้อหาและวิธีการบ่มเพาะมารยาทการอยู่ร่วมกันที่สำคัญคือการทำเพื่อส่วนรวม การรักษาความเงียบ และการแบ่งปันประสบการณ์ วิธีการคือ การแสดงให้ดู การอธิบาย การให้ลองปฏิบัติ และการซักถาม ทั้งนี้ ผู้สอนและอาสาสมัครจะต้องทำตามการสอนเองด้วย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

(1) **มารยาทการทำเพื่อส่วนรวม** มีการอบรมในช่วงปฐมนิเทศว่า ในการอยู่ร่วมกันให้นึกถึงผู้อื่นอยู่เสมอ เช่น ตักอาหารเท่าที่จะรับประทานหมด ตั้งใจล้างภาชนะที่ใช้แล้วให้สะอาดและคว่ำตากให้เรียบร้อย ทำความสะอาดห้องสุขาให้สะอาดเสมอหลังใช้แล้ว ในศาลาปฏิบัติธรรมหากต้องการใช้เก้าอี้ในการนั่งสมาธิ ควรนั่งด้านหลังเพื่อไม่ให้บังผู้อื่น ไม่พูดหรือใช้โทรศัพท์ ไม่ส่งเสียงดังเป็นต้น ให้ตั้งใจทำงานจิตอาสาเพื่อส่วนรวม เช่น งานทำความสะอาดสถานที่ทั้งในและนอกอาคาร จัดเตรียมอาหาร เติมน้ำดื่ม เลี้ยงปลา จัดตู้หนังสือ จัดเรียงเสื้อผ้าให้ถูกขนาด กวาดใบไม้ ให้รู้สึกว่าเป็นบ้านของตัวเองที่จะต้องช่วยกันดูแล ผู้เชี่ยวชาญร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ **FD1** (2568, มกราคม 13) ยืนยันว่า ผู้ร่วมปฏิบัติธรรมควรมีโอกาสทำกิจกรรมของวัดที่สร้างประโยชน์ต่อวัดและชุมชน

(2) **มารยาทการรักษาความเงียบ** ที่สวนโมกขนิมิตานานาชาติให้ทุกคนต้อง “เข้าเงียบ” ตลอดช่วงเวลาการอบรม หมายถึงไม่ให้มีการพูดคุยหรือปฏิสัมพันธ์ใด ๆ กับผู้อื่น หากจำเป็นต้องสื่อสารกับอาสาสมัครก็ทำได้เท่าที่จำเป็นและใช้เสียงเบา ๆ ไม่รบกวนผู้อื่น ผู้สอนอธิบายจุดมุ่งหมาย

ของการเข้าเจียบว่า เพื่อให้ได้อ่านหนังสือเล่มใน คือการพิจารณาจิตของตัวเอง ส่งเสริมอินทรีสังวรศีล อันส่งผลต่อการปฏิบัติอานาปานสติ การพูดคุยจะทำให้เกิดความฟุ้ง ความเจียบจะทำให้การฝึกสมาธิจะง่ายขึ้น เมื่อจิตใจสงบ ก็มีความสุข มีเวลาพิจารณาแยกแยะข้อมูล และดูอารมณ์ความรู้สึกของตัวเอง และจะได้เห็นการเปลี่ยนแปลงของตนเอง เจียบแล้วตัวตนจะน้อยลง คนที่แอบคุยคือคนที่ทำสมาธิไม่ได้ ต้องแก้ที่ใจ พิจารณาว่า ทำอย่างไรความเหงาจะดับไป ความเหงาไม่เที่ยง เดียวก็ดับไป เป็นการศึกษาอนิจจังของจริงคือตามดูการเกิดดับ อนึ่ง การให้มีความเจียบนี้เป็นการส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติได้มีการใคร่ครวญอย่างมีวิจยารณญาณหลังจากที่ได้รับประสบการณ์ที่ขัดกับแนวคิดเดิมของตน อันเป็นหนึ่งในเครื่องมือสำคัญในทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง ผู้รับการอบรมควรตั้งใจปฏิบัติตามและเรียนรู้ที่จะไม่ควรถ้าเสียดังรบกวนผู้อื่น

(3) มารยาทการแบ่งปันประสบการณ์ ผู้เข้าอบรมได้รับการบ่มเพาะการแบ่งปันประสบการณ์อย่างเหมาะสมด้วยการจัดช่องทางแบ่งปันประสบการณ์อย่างเป็นระบบตามความเหมาะสมของสถานปฏิบัติธรรมนั้น ๆ เพื่อผู้ปฏิบัติธรรมจะไม่พูดคุยเรื่องสภาวะธรรม เพราะอาจทำให้เกิดความเข้าใจผิดและยังเป็นการทำลายความเจียบ อาจจัดมีการสอบถาม โดยผู้สอนที่มีความรู้ทั้งปริยัติและปฏิบัติ สามารถเข้าใจภาษาอังกฤษสำเนียงต่าง ๆ ได้พอสมควร หรืออาจจัดเป็นช่วงเวลาถามตอบ ในแต่ละวัน การถามตอบควรใช้ภาษาง่าย ๆ และคำถามไม่ซับซ้อนเพื่อให้การตอบแต่ละข้อไม่ใช้เวลานานมากเกินไป การถามตอบเป็นการเปิดประเด็นทำให้คนได้พูดคุยกัน สร้างบรรยากาศการสนทนาธรรมและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ได้ดี หรือจัดเป็นการเล่าประสบการณ์ในกลุ่มใหญ่ต่อหน้าพระอาจารย์เพื่อเรียนรู้ร่วมกันและให้ความคิดเห็นแก่ผู้จัดอบรมด้วย แต่การจัดนี้ต้องทำวันสุดท้ายเท่านั้น และไม่ใช่ในช่วงที่เข้าเจียบ เพราะเมื่อพูดแล้วมีความตื่นเต้น ไม่สงบ และยากที่จะกลับมาเจียบได้อีก อนึ่ง การแบ่งปันประสบการณ์เป็นเครื่องมือสำคัญในการช่วยให้บุคคลเรียนรู้ความเชื่อหรือกรอบอ้างอิงของบุคคลอื่น และเกิดการยอมรับร่วมกันในทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง

ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเรื่องมารยาทการอยู่ร่วมกัน ส่วนมากเห็นด้วยกับการทำงานเพื่อส่วนรวม และชอบการแบ่งปันประสบการณ์ ดังคำให้สัมภาษณ์ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4.75 คำให้สัมภาษณ์จากนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเรื่องการทำงานเพื่อส่วนรวมและการแบ่งปันประสบการณ์

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT6 (16 พฤศจิกายน 2567)	ตนอยากแบ่งปันประสบการณ์ในวันสุดท้าย และได้บอกผู้ประสานงาน ได้รับการบอกว่าสามารถแบ่งปันกันได้ในวันที่ 11 หลังจากจบการอบรม
SMT7 (16 พฤศจิกายน 2567)	ที่สวนโมกข์ในปี ค.ศ. 2017 มีการเปิดให้แสดงความคิดเห็นในวันที่ 10 ของการอบรม ตนเห็นว่ามีประโยชน์มากเพราะเป็นการสะท้อนความคิด

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
	ความรู้สึกเกี่ยวกับประสบการณ์ใหม่ที่ได้รับ ทุกคนมีความสุขที่ได้ร่วมการอบรมจนจบและอยากแลกเปลี่ยนกับผู้อื่น ครึ่งนี้ตนเองตั้งใจว่าจะออกไปกล่าวแสดงความคิดเห็นในวันสุดท้ายแต่พบว่า ไม่มีกิจกรรมนี้แล้ว รู้สึกเสียตายนมาก
TWT1 (16 พฤศจิกายน 2567)	การตอบคำถามกลุ่มมีประโยชน์ แต่บางครั้งสื่อสารไม่เข้าใจกัน หากใช้ภาษาแม่เหมือนกันจะดีกว่ามาก การถามเป็นการเปิดประเด็นทำให้คนพูดกัน สร้างบรรยากาศการสนทนาธรรม และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ได้ดี
TWT6 (1 ธันวาคม 2567)	ตนชอบช่วงเวลาถามตอบมาก เพราะได้ฟังปัญหาของทุกคนและมีประโยชน์ ดี รู้สึกว่าเป็นการโชคดีที่ได้พบเจอผู้มีปัญญาสามารถสั่งสอนเราได้
TWT7 (1 ธันวาคม 2567)	ชอบช่วยงานในครัวและชอบกวาดใบไม้เพราะทำให้รู้สึกดีที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่มีน้ำใจและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งไม่เหมือนกับการอยู่ข้างนอกในชีวิตจริงของตน และเรื่องการแบ่งปันประสบการณ์

อย่างไรก็ตามนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมีความเห็นต่างกันในเรื่องการเข้าเเจียบ โดยสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มที่ชื่นชอบและเคร่งครัดในการเข้าเเจียบ มีนักท่องเที่ยวหลายคนมาอบรมที่สวนโมกข์เพราะต้องการความเเจียบโดยเฉพาะ นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้จะรู้สึกถูกรบกวนหากมีผู้ไม่เคารพกฎ 2) กลุ่มที่ไม่ชอบการเข้าเเจียบ คิดว่าการเข้าเเจียบ 10 วันนั้นยาวนานเกินไปและรู้สึกอึดอัดเหมือนอยู่ในคุก 3) กลุ่มที่เห็นว่าควรฝึกทั้งสองแบบแล้วแต่บุคคลด้วยภูมิหลัง ประสบการณ์ ความต้องการที่แตกต่างกัน ดังคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

ตารางที่ 4.76 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่ชื่นชอบและเคร่งครัดในการเข้าเเจียบ

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT1 (11 พฤศจิกายน 2567)	ตนตั้งใจปฏิบัติในครั้งนี้น่ามาก และไม่ได้พูดคุยกับใครเลยทั้ง 10 วัน ได้อยู่กับความคิดของตัวเอง มีความทรงจำเก่า ๆ กลับมาอย่างชัดเจนราวกับเพิ่งเกิดขึ้น การไม่อ่านหนังสือและไม่ใช้โทรศัพท์เป็นการส่งเสริมการปฏิบัติที่ดี
SMT2 (11 พฤศจิกายน 2567)	การเข้าเเจียบเป็นการช่วยพัฒนาสมองและจิตใจ และเป็นสิ่งที่ท้าทายมาก ตนได้พูดบ้างเล็กน้อยและมารู้สึกเสียตายนว่าไม่น่าพูดเลย เมื่อมีคนพูดเป็นการทำลายสมาธิของคนอื่นมากและเป็นตัวรบกวนให้อยากพูดบ้าง ตนคิดว่าน่าจะมีการเตือนหรือวิธีการจูงใจให้ไม่พูดมากกว่านี้

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT4 (12 พฤศจิกายน 2567)	การเข้าเฝ้าช่วยทำให้เราเข้าถึงความคิดและจิตใจของตนเอง และมีประโยชน์มาก ตนเห็นว่าในวันที่ 8 มีผู้เข้าร่วมพูดคุยกันถึง 7 คนในห้องรับประทานอาหาร ซึ่งเป็นการรบกวนผู้ที่ต้องการความเงียบ
SMT5 (14 พฤศจิกายน 2567)	ความเงียบเป็นสิ่งที่ตรงตามมาก และไม่ควรมีการทำลายความเงียบในการอบรม
SMT6 (16 พฤศจิกายน 2567)	การเข้าเฝ้าทำให้ความคิดของตนชัดเจนขึ้น ไม่ฟุ้งซ่านและเกิดการตกตะกอน ได้ยินข้อธรรมที่สอนชัดเจนและนำมาพิจารณาไตร่ตรองได้แยบคายมากขึ้น การเข้าเฝ้าไม่ยากและปกติขอหาเวลาอยู่กับตัวเองคนเดียวอยู่แล้ว ในการอบรมวันที่ 8 มีการเปิดให้สอบถามพระอาจารย์ได้ ทำให้เกิดการพูดคุยระหว่างผู้ร่วมปฏิบัติด้วยอย่างไม่เป็นทางการ ทำให้เป็นการรบกวนผู้ที่อยากจะเข้าเฝ้าอยู่
SMT7 (16 พฤศจิกายน 2567)	ตนมาร่วมอบรมเพราะต้องการความเงียบโดยเฉพาะเพื่อเยียวยาจิตใจ และใช้เวลาครุ่นคิดเกี่ยวกับชีวิต การฝึกไม่ใช้โทรศัพท์เป็นสิ่งที่ดี เมื่อออกจากสวนโมกข์แล้ว ตนใช้โทรศัพท์น้อยลง และนอนหลับได้เร็วขึ้นมาก
SMT8 (17 พฤศจิกายน 2567)	การเข้าเฝ้าทำให้ตระหนักว่าสมองของตนวิ่งพล่านคิดไปตลอดเวลา การไม่ได้พูดกับผู้อื่นทั้งไม่ได้จดโน้ตความคิดที่เกิดขึ้นของตนเองนั้นทำให้เกิดความเครียดสะสมภายใน ต่อมา ตนพบว่า การนั่งสมาธิสามารถปลดปล่อยความคิดวุ่นวายในสมองได้เช่นเดียวกับการพูดคุยกับผู้อื่น ในวันที่ 9 และ 10 ตนมีความสุข และอยู่กับลมหายใจได้นานขึ้น จึงคิดว่ากระบวนการที่ควรฝึกอย่างจริงจังคือ การให้สมาธิจัดการความคิดวุ่นวายในสมองให้สงบลงเองโดยไม่ต้องพูดคุยกับผู้อื่น เมื่อสมองสงบลงแล้วจะสามารถพิจารณาหลักธรรมได้แยบคายมากขึ้น
SMT9 (18 พฤศจิกายน 2567)	การเข้าเฝ้าช่วยให้การปฏิบัติสมาธิดีขึ้น ไม่ฟุ้งซ่านมากนัก
TWT5 (29 พฤศจิกายน 2567)	การเข้าเฝ้าทำให้มองเห็นจิตใจตนเองได้ การเข้าเฝ้าจะเป็นประโยชน์หรือไม่ขึ้นอยู่กับบุคคล ตนเองได้เข้าใจความหมายจริงของคำว่า สติ จากการอบรมที่นี่

ตารางที่ 4.77 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่ไม่ชอบการเข้าเเจียบ

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT3 (11 พฤศจิกายน 2567) SMT10 (18 พฤศจิกายน 2567)	ในวันหลัง ๆ หลายคนไม่สามารถเเจียบอยู่ได้และเริ่มพุดคุย โดยเฉพาะวันที่ 9 ที่มีคนออกไปหลายคน มีการร่ำลากันในห้องอาหาร มีอาสาสมัคร 2 คน มาเตือนแล้วก็ยังไม่หยุด และขอว่าเป็นโอกาสสุดท้ายที่จะได้เชื่อมมิตรภาพ และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน ส่วนตัวแล้วตนไม่ชอบการเข้าเเจียบ เพราะทำให้เหงา และไม่ใช้ลักษณะของมนุษย์จริง ๆ ที่อยู่ร่วมกันในสังคม
SMT10 (18 พฤศจิกายน 2567)	คิดว่าการเข้าเเจียบ 10 วันนั้นยาวนานเกินไป ตนเองได้ประโยชน์ในช่วง 3 วันแรกเท่านั้น หลังจากนั้นรู้สึกอึดอัดเหมือนอยู่ในคุก

ตารางที่ 4.78 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่เห็นว่าการเข้าเเจียบขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคล

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
TWT1 (26 พฤศจิกายน 2567)	การเข้าเเจียบทำให้ต้องแก้ปัญหาต่างๆ เอง ทำให้มีวินัยในตัวเอง ไม่ฟุ้งซ่าน ข้อเสียคือ ไม่ได้แลกเปลี่ยนความคิดจากผู้อื่น ตนคิดว่าควรแบ่งเวลาทำทั้ง สองอย่าง เช่น ทำสลับกัน 2-3 วัน โดยดูจิตตัวเองว่าวันนั้นต้องการอะไร
TWT4 (27 พฤศจิกายน 2567)	ตนจะแนะนำนักท่องเที่วที่เข้ามาใหม่ว่า หากยังไม่เคยปฏิบัติธรรมมาก่อน ยังไม่ควรเข้าเเจียบ เพราะยังไม่รู้ไม่เข้าใจอะไรมาก และถามผู้อื่นไม่ได้ ความเเจียบอาจทำให้เรื่องราวจากอดีตหวนกลับมา และเกิดความกลัว ตนคิดว่าหากอยู่ 10 วันควรเริ่มเข้าเเจียบหลังจากอยู่ได้ 5 วันไปแล้ว
TWT6 (1 ธันวาคม 2567)	ความเเจียบทำให้รู้ว่าตนมีอีโก้ ตนทำไม่ได้เพราะอยากคุยและเรียนรู้จากผู้อื่น ตนอยู่ห้องพักรวมและมีคนที่น่าสนใจ มีพลัง มีความฉลาด ทำให้ตื่นเต้นที่ได้ พบ แต่ก็อยากใช้เวลาสะท้อนคิดถึงสิ่งต่าง ๆ ด้วย ตนอาจจะทำทั้งสองอย่าง
TWT7 (1 ธันวาคม 2567)	ตนเลือกเข้าเเจียบเพราะอยากอยู่กับตัวเองมากที่สุดสักช่วงเวลาหนึ่ง มันไม่่ง่ายเลย แต่มีประโยชน์ และตั้งใจว่า 3 วันสุดท้ายจะเริ่มพุดกับผู้อื่น
TWT8 (2 ธันวาคม 2567)	ทุกวันตนจะลองเเจียบแต่ทำไม่ได้ตลอดวันเพราะปกติเป็นคนชอบพุดคุย และเรียนรู้จากผู้อื่น ทุกคนต้องลองด้วยตนเองว่าได้ประโยชน์หรือไม่

การรักษาความเเจียบและการแบ่งปันประสบการณ์นั้นเป็นขั้นตอนใน **ทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง** การอยู่ในความเเจียบนั้นส่งเสริมการใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณ มีการตั้งคำถามกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแบบแผนวิธีคิดและกรอบอ้างอิงในมุมมองต่างๆ ซึ่ง เมซีโรว์ (Mezirow) ถือว่า

เป็นหัวใจของกระบวนการของการปรับเปลี่ยนกรอบอ้างอิง ทั้ง 3 ระดับ คือการใคร่ครวญเนื้อหากระบวนการ และกระบวนการทัศน์ ส่วนการแบ่งปันประสบการณ์ถือได้ว่าเป็นการแลกเปลี่ยนทางความคิดอย่างมีเหตุผล อันเป็นเครื่องมือสำคัญในการทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนกรอบอ้างอิง เป็นการแลกเปลี่ยนทางความคิดเพื่อตรวจสอบความคิด ความเชื่อ ความรู้สึก และคุณค่าต่างๆของกันและกัน

สรุปได้ว่า เนื้อหาการบ่มเพาะเรื่องมารยาทการอยู่ร่วมกันคือ การทำเพื่อส่วนรวม การรักษาความเงียบ และการแบ่งปันประสบการณ์ ใช้วิธีการคือ การแสดงให้ดู การอธิบาย การให้ลองปฏิบัติ และการตักเตือนลงโทษที่เหมาะสม ทั้งนี้ผู้สอนต้องมีความยืดหยุ่นด้วยความตระหนักรู้ว่าเป็นมารยาทที่แปลกใหม่สำหรับนักท่องเที่ยวต่างชาติและต้องใช้เวลาในการปรับตัว นักท่องเที่ยวต่างชาติมีบางส่วนเข้าใจเรื่องมารยาทต่อเจ้าบ้าน บางส่วนไม่เข้าใจ และบางส่วนเห็นว่าการเลือกปฏิบัติ ส่วนมากชอบทำงานส่วนรวมและชอบการแบ่งปันประสบการณ์ และเห็นว่าควรเลือกเข้าเงียบเองได้ตามความเหมาะสม ผู้วิจัยสรุปการบ่มเพาะพุทธวิธีเรื่องมารยาทการปฏิบัติตนในวัดได้ ดังภาพ

ภาพที่ 4.13 สรุปการบ่มเพาะเรื่องมารยาทการปฏิบัติตนในวัดแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ

4.5.2. การบ่มเพาะการต้อนรับวิถีพุทธ

การบ่มเพาะพุทธวิธีเรื่องการต้อนรับวิถีพุทธแบ่งเนื้อหาได้เป็น 2 ส่วนคือ การบ่มเพาะการต้อนรับด้วยข้อมูลสิ่งของ และการบ่มเพาะการต้อนรับด้วยธรรม ตามหลัก **ปฏิสันถารการวต** การต้อนรับด้วยข้อมูลและสิ่งของช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยวต่างชาติ และทำให้เกิดความสนใจใน

ช่วงแรก แต่เมื่อกลับไปแล้วนั้น การต้อนรับโดยธรรมจะทำให้มีจิตใจสุขสงบขึ้นและมีพลังในการเรียนรู้ และปฏิบัติตามพุทธวิธีต่อไป นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่ได้เข้ามามีประสบการณ์ตรงในการเป็นผู้รับในประเทศไทยจะได้ซึมซับความรู้สึกเข้าไปในจิตใจ เมื่อมีโอกาสเหมาะสมจะแสดงผลออกมาได้เอง

1) การต้อนรับด้วยข้อมูลและสิ่งของ

เนื้อหาและวิธีการบ่มเพาะการต้อนรับด้วยข้อมูลและสิ่งของที่สำคัญคือการให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการเข้าร่วมปฏิบัติธรรม และการให้ปัจจัย 4 แก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ โดยใช้การให้เข้ามาอยู่ในสถานการณ์จริงและได้เห็นแนวทางปฏิบัติของวัด ดังรายละเอียดต่อไปนี้

(1) การให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการเข้าร่วมปฏิบัติธรรม นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ

ส่วนมากจะหาข้อมูลก่อนการเดินทางโดยสืบค้นจากอินเทอร์เน็ต สอบถามโดยตรงจากทางวัดหรือสถานที่ปฏิบัติธรรมที่ตนสนใจ และพูดคุยกับนักท่องเที่ยวที่เคยเข้าร่วมอบรมมาแล้ว ทั้งนี้การให้ข้อมูลทำได้หลายวิธี ดังตัวอย่างต่อไปนี้

การจัดทำเว็บไซต์ของวัดหรือแอปพลิเคชันออนไลน์ที่เหมาะสม ให้ข้อมูลที่จำเป็นอย่างครอบคลุมในทุกมิติสำหรับผู้สนใจ และมีการปรับปรุงข้อมูลให้ทันสมัยอยู่เสมอ เช่น กฎเกณฑ์การเข้าพัก การเดินทาง การแต่งกาย อาหาร ภาษาที่ใช้ และระดับความยากง่ายของการอบรม เป็นต้น ทั้งนี้สวนโมกขนิมิตานาชาติมีเว็บไซต์เป็นช่องทางหลัก โดยไม่เน้นการประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางอื่น แต่ใช้การบอกเล่าปากต่อปากเพื่อคัดกรองผู้สมัครโดยธรรมชาติ ให้เหลือเพียงผู้ที่สนใจการปฏิบัติจริง ไม่ใช่เพียงสนใจฉาบฉวย ซึ่งอาจส่งผลต่อผู้อื่น และยังช่วยลดจำนวนผู้ที่ออกกลางคันได้อีกด้วย

จัดช่องทางการติดต่อและตอบคำถามที่ผู้สนใจอาจมีและไม่ได้อยู่ในข้อมูลทั่วไป เช่น การติดต่อทางโทรศัพท์ อีเมล ทางข้อความผ่านแอปพลิเคชันต่าง ๆ และจัดมีผู้รับผิดชอบในการตอบคำถามโดยตรง จากการสัมภาษณ์ผู้รับผิดชอบพบว่า มีนักท่องเที่ยวถามเข้ามาตลอด ส่วนมากเกี่ยวกับการเดินทาง รายละเอียดในการปฏิบัติธรรม กฎเกณฑ์การเข้าพัก ประสบการณ์ที่ต้องมีมาก่อน เสื้อผ้า อาหาร หรือขอมาพักแต่ต้องการปฏิบัติเอง เป็นต้น

จัดการปฐมนิเทศในวันแรกของการเข้าร่วมการอบรม มีการบอกกล่าวถึงกฎเกณฑ์และมารยาทการปฏิบัติตนโดยต้องให้เหตุผลประกอบด้วย เป็นการปรับวิธียมองร่วมกัน เช่น การแสดงความเคารพด้วยการกราบ อิริยาบถที่เหมาะสมในศาลาปฏิบัติธรรม การปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์ การรักษาความเงียบ การแบ่งปันประสบการณ์ การเข้าเฝ้า การใช้โทรศัพท์ การเข้าร่วมกิจกรรมที่จัดให้ การแต่งตัว การกินอยู่ การใช้สถานที่ต่าง ๆ การทำงานอาสาสมัคร การเห็นแก่ส่วนร่วม เป็นต้น อนึ่ง ในการอธิบายและตอบคำถามแก่นักท่องเที่ยวชาวตะวันตกนั้นอาจมีประเด็นที่อ่อนไหวและต้องใช้ความระมัดระวังในการใช้คำพูด เช่น คำถามเรื่องการร่วมปฏิบัติธรรมของเกย์และเลสเบี้ยน เหตุผลที่ไม่มีพระผู้หญิงในวัด ทั้งนี้อาจมีการเชื่อมโยงไปถึงเรื่องความเท่าเทียมกันทางเพศ หรือการให้ใส่เสื้อผ้าสีขาวเพราะเป็นสีที่สะอาดบริสุทธิ์อาจโยงไปถึงเรื่องของการเหยียดสีผิว เป็นต้น

การจัดให้มีผู้ต้อนรับดูแลที่สามารถสื่อสารภาษาอังกฤษและภาษาอื่นได้ เพราะผู้ที่มาอยู่ต่างถิ่นจะต้องการความช่วยเหลือในเรื่องต่าง ๆ เช่น เป็นไข้ ท้องเสีย แผลงัดต่อย จนถึงอุบัติเหตุที่ต้องพาไปสถานรักษาพยาบาล เป็นต้น การได้ทราบว่า มีผู้ที่ต้นจะสามารถขอความช่วยเหลือได้หากมีปัญหานั้นทำให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติรู้สึกอุ่นใจและมีความสบายใจในการเข้าร่วมปฏิบัติธรรม ผู้ทำหน้าที่นี้ควรยิ้มแย้มแจ่มใสเป็นมิตร และช่วยเหลือด้วยความเต็มใจ อนึ่ง อาจเลือกให้อาสาผู้รับการอบรมที่เคยมาหลายครั้งแล้วให้ฝึกแสดงบทบาทเจ้าบ้านได้

จัดให้มีห้องสมุดที่มีหนังสือหลากหลายให้ผู้สนใจค้นคว้าได้เองในเวลาว่าง เช่น เกี่ยวกับมารยาทชาวพุทธในหลายภาษา โดยบอกกล่าวเรื่องห้องสมุดในการปฐมนิเทศเป็นเช่นเดียวกับหลาย ๆ วัดในประเทศไทยที่จัดทำแหล่งค้นคว้า เช่น วัดพระเชตุพนฯ มีหอสมุดสมเด็จพระว.พ.ต. มีหนังสือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและวัดพระเชตุพนมากมาย เป็นต้น

(2) การจัดปัจจัย 4 สำหรับผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรม ทางวัดจัดเตรียมเครื่องใช้จำเป็นในการปฏิบัติธรรมโดยไม่คิดมูลค่าหรือไม่แสวงหาผลกำไร เรื่องเสื้อผ้า มีการจัดเสื้อผ้าสีขาว สะอาดเหมาะสม ไว้ให้ยืมใช้ โดยมีแบบและขนาดหลากหลาย ทำเป็นห้องแขวนเสื้อผ้ามีราวแยกหญิงชาย และ แยกตามขนาด ให้เข้ามาเลือกเสื้อผ้าได้เอง เมื่อใช้แล้วนำมาคืน จัดเจ้าหน้าที่ซักผ้าอยู่ประจำที่วัดหรือจัดให้มีร้านขายเสื้อผ้าให้ในราคาไม่หวังผลกำไร ด้านที่พัก จัดกุฏิที่พักไว้ต้อนรับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติทุกคน โดยมอบหมายให้มีผู้ดูแลจัดการโดยเฉพาะ เน้นเรื่องความสะดวกของเครื่องนอน โดยซักเครื่องนอนทุกชิ้นทุกครั้งที่นักท่องเที่ยวออกไป จัดเตรียมบริเวณให้สะอาด เรียบร้อย ด้านอาหาร จัดเจ้าหน้าที่ทำอาหารให้นักท่องเที่ยวผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรมวันละ 2 มื้อ ที่สวนโมกขนาถาสนาและวัดป่าอัมพวันจัดเป็นอาหารมังสวิรัต ให้ตักเติมได้เองตามต้องการ ตอนเย็นอาจมีน้ำปานะด้านยารักษาโรค จัดยาสามัญประจำบ้านวางในตำแหน่งที่ผู้เข้าอบรมทุกคนมองเห็นได้ง่าย มีชื่อยาชัดเจน ให้หยิบใช้ได้ด้วยตัวเอง มีรถและอาสาสมัครที่สามารถพาไปส่งสถานพยาบาลได้ในยามฉุกเฉิน

ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเรื่องการต้อนรับด้วยข้อมูลสิ่งของ โดยภาพรวมแล้วแล้วมีความพอใจในเรื่องการต้อนรับด้วยข้อมูลสิ่งของ บางส่วนมีประเด็นเรื่องการจัดที่พัก และอาหารที่เผ็ดเกินไป ดังคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

ตารางที่ 4.79 คำให้สัมภาษณ์จากนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเรื่องการต้อนรับด้วยข้อมูลสิ่งของ

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT1 (11 พฤศจิกายน 2567)	การต้อนรับดีแล้ว สถานที่สงบ งดงาม เหมาะสมกับการทำสมาธิ
SMT2 (11 พฤศจิกายน 2567)	การต้อนรับดีแล้ว ทุกคนมีความเป็นมิตร

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT3 (11 พฤศจิกายน 2567)	การต้อนรับขับสู้ด้วยสิ่งของได้ดีตามสภาพ เพราะเป็นการจัดที่ ไม่ได้หวังผลกำไร
SMT7 (16 พฤศจิกายน 2567)	การจัดการต้อนรับดีแล้ว การบริหารงานลงตัว คำแนะและขั้นตอนในการลงทะเบียนเข้าอบรมชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษร ทำให้เข้าใจได้ง่ายว่าต้องทำอะไรบ้างก่อนหลัง ในการจัดการอาหาร ตนไม่มีปัญหากับอาหารเข้าที่เหมือนกันทุกวัน แต่อาหารบางอย่างเผ็ดไปเล็กน้อย ทำให้รู้สึกไม่ดีที่หัวแต่รับประทานไม่ได้ มีหลายคนที่ตนคุยด้วยก็ไม่ชอบเผ็ดเหมือนกัน
SMT10 (18 พฤศจิกายน 2567)	ตนมาถึงวัดธารน้ำไหลในวันที่ 30 ตุลาคมตามคำแนะนำในเว็บไซต์ แต่ได้รับการบอกว่าให้ข้ามมาที่สวนโมกขนาถาชาติ เมื่อมาถึงแล้วได้รับการบอกว่าต้องเช็คห้องดูก่อนว่าจะเข้าอยู่เลยได้ไหม เป็นการให้ข้อมูลที่ขัดแย้งกัน
TWT6 (1 ธันวาคม 2567)	ทางวัดให้การต้อนรับดีมาก
TWT7 (1 ธันวาคม 2567)	ตนชอบที่มีเสื้อผ้าสะอาดให้ใช้ มีฟูกให้นอน สะอาด สบาย พ้นแข็งเหมาะสมดีต่อหลัง แม้ตนจะนอนไม่ค่อยหลับ ตนรู้ว่าที่นี่ไม่ใช่โรงแรม และนักเดินทางต้องเป็นคนนอนง่ายอยู่ง่ายอยู่แล้ว
TWT8 (2 ธันวาคม 2567)	การต้อนรับด้วยสิ่งของในภาพรวมนั้นดี แต่ในการลงทะเบียนต้องรอนาน เพราะสามารถทำได้ทีละคน คนตะวันตกชอบความมีประสิทธิภาพ
TWT11 (3 ธันวาคม 2567)	ตนคิดว่าการที่วัดให้นักท่องเที่ยวอยู่กินฟรีเป็นเรื่องที่แปลกเอามาก ๆ เพราะในวัฒนธรรมตนไม่มีอะไรฟรี ที่ห้องรวมของตนมีผู้นอนกรนมาก จึงไปลองอยู่เต็นท์ แต่มีมดมาก เลยขออยู่กุฏิเดี่ยว ตนคิดว่าอาสาสมัครผู้จัดห้องน่าจะยิ้มแย้มกว่านี้
TWO6 (28 พฤศจิกายน 2567)	ตนทำหน้าที่ต้อนรับผู้เข้าใหม่ ลงทะเบียน ให้ข้อมูลพื้นฐาน พาไปกุฏิ ไปรับชุดขาว ให้การปฐมนิเทศ ดูแลการทำงานจิตอาสาให้มีความสมดุล ดูแลให้ทำตามกฎระเบียบและการเข้าร่วมกิจกรรม และช่วยแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ตนชอบทำงานนี้และรู้สึกอึ้งใจเมื่อเห็นนักท่องเที่ยวทั่วโลกสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ปัญหาที่มีคือนักท่องเที่ยวบางคนคิดว่าที่วัดเป็นโรงแรมและประพติตัวไม่เหมาะสม ทำให้ตนรู้สึกเศร้าใจเพราะไม่อยากจับผิดผู้อื่น ในการกำหนดห้องพักนั้นวิธีหนึ่งคือให้ผู้ที่ตั้งใจอยู่หลายวันอยู่ห้องเดี่ยว และผู้มาระยะสั้นอยู่ห้องรวม เพื่อช่วยประหยัดเวลาทำ

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
	ความสะอาด และให้ผู้สูงอายุอยู่ห้องเดียว หากจำเป็นจะอยู่กุฏิเดี่ยวสองคน ผู้ชายสามารถอยู่เดี่ยวได้ อาสาสมัครพยายามจัดอย่างยุติธรรมที่สุดแต่ไม่สามารถทำให้ได้ดังที่ทุกคนต้องการ
TWO7 (10 ธันวาคม 2567)	ตนจะทราบเบอร์ห้องที่ว่างจากกุฏิแฉ่งที่แม่บ้านที่ทำความสะอาดแล้ววางให้บนโต๊ะ การกำหนดห้องให้พักมีหลายวิธี วิธีหนึ่งคือให้ผู้ที่ต้องการอยู่สัปดาห์อยู่ห้องรวมก่อนแล้วจึงย้ายไปกุฏิเดี่ยว และผู้ที่มาระยะสั้นอยู่ห้องเดี่ยว วิธีนี้ทำให้ทุกคนเห็นบรรยากาศการอยู่ห้องเดี่ยวและได้มีโอกาสปฏิบัติธรรมอย่างสงบทั่วกัน

สรุปได้ว่า นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติผู้เข้ามาอยู่ในบริบทของการปฏิบัติธรรมได้เรียนรู้การต้อนรับด้วยข้อมูลสิ่งของด้วยประสบการณ์ตรงตั้งแต่เริ่มหาข้อมูล และเมื่อเดินทางถึงวัดได้รับการปฐมนิเทศและปัจจัย 4 และได้ประจักษ์ด้วยตนเองถึงแนวปฏิบัติด้านการต้อนรับของวัด ส่วนมากมีความประทับใจในการต้อนรับวิถีพุทธของคนไทยและอาสาสมัครชาวต่างชาติ บางส่วนมีประเด็นเรื่องการจัดที่พักและอาหารที่เผ็ดเกินไป เป็นดังที่ **อภิญญา ชูตระกูล (2562)** ผู้ศึกษาเรื่อง “แนวทางการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมของชาวต่างชาติที่วัดไร่ขิง (โตไปทาราม)” ให้ข้อเสนอแนะไว้ว่า การจัดอาหารสำหรับผู้ปฏิบัติธรรมชาวต่างชาติควรมีอาหารรสจืดอย่างน้อยหนึ่งเมนูทุกมื้อ

2) การต้อนรับด้วยธรรม

การต้อนรับด้วยธรรมหมายถึงการให้หลักธรรมคำสอนแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเพื่อช่วยแก้ไขปัญหาหรือบรรเทาความทุกข์ของพวกเขาด้วยความเมตตากรุณาอย่างจริงใจ ซึ่งแท้จริงแล้วเป็นจุดประสงค์หลักในการอบรมปฏิบัติธรรมเลยทีเดียว นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติได้รับการบ่มเพาะการต้อนรับด้วยธรรมในประเด็นสำคัญคือ การวางแผนการอบรมปฏิบัติธรรม การเตรียมบุคลากร การเตรียมสื่อและอุปกรณ์ในการอบรม โดยมีวิธีการคือ แสดงให้ดูและให้ลองปฏิบัติเอง ผู้อบรมหลักธรรมต้องมีความรู้ทั้งในด้านปริยัติและปฏิบัติ และสามารถอธิบายธรรมเป็นภาษาอังกฤษ มีความเสียสละ และความเมตตาต่อทุกคนโดยไม่แบ่งเชื้อชาติศาสนา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

(1) การวางแผนการอบรมปฏิบัติธรรม ก่อนการอบรมมีการประชุมวางแผนการอบรมเพื่อสรุปเนื้อหา ขั้นตอนการสอน กิจกรรม ตารางเวลา สื่อ อุปกรณ์ผู้รับผิดชอบ ทบทวนข้อคิดเห็นที่ได้รับจากนักท่องเที่ยวต่างชาติและนำไปปรับปรุง เป็นต้น นอกจากการให้ธรรมในหลักสูตรอบรมแล้ว ท่านเจ้าอาวาสวัดป่าแก้วยังสอนธรรมนอกเวลาอบรมในเรื่องการเป็นผู้ให้ การมีจิตใจเมตตา การอ่อนน้อมถ่อมตน มีสัมมาคารวะ มีความกตัญญู การทักทายกัน การพนมมือไหว้ สอนคำ

ภาษาไทยง่าย ๆ เช่น สวัสดิ์ และขอบคุณ สอนว่า คนในทุกศาสนาสามารถอยู่ด้วยกันได้อย่างสันติ โดยท่านจะสอดแทรกเรื่องเหล่านี้ในทุกโอกาสที่ได้พูดคุยกับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ

(2) การเตรียมบุคลากร กำหนดผู้สอนและอาสาสมัครให้เหมาะสมกับหน้าที่ด้านต่าง ๆ ที่สวนโมกขนาถาสนามีการประชุมบุคลากรทุกเดือน แม้จะจัดการอบรมมาแล้ว 36 ปีแล้วก็ตาม ให้โอกาสนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติผู้เคยเข้ารับการอบรมมาก่อนแล้วได้แสดงบทบาทเป็นเจ้าบ้าน โดยให้ทำหน้าที่ตามความสามารถและประสบการณ์ ในทีมงานมีอาสาสมัครที่พูดได้หลายภาษาและเข้าใจวัฒนธรรมตะวันตก เช่น ไม่ถามเรื่องส่วนตัว ไม่ให้คำแนะนำมากเกินไปหากไม่ได้ถาม เป็นต้น

(3) การเตรียมสื่อและอุปกรณ์ในการอบรม เตรียมเนื้อหาที่จะบ่มเพาะเป็นภาษาอังกฤษ จัดเตรียมหนังสือภาษาอังกฤษและภาษาอื่น ๆ ที่จะใช้ประกอบการสอน หนังสือสวดมนต์ หนังสือหรือเว็บไซต์ที่จะให้กลับไปอ่านที่บ้านต่อไป เป็นต้น ตรวจสอบอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ เช่น ไมโครโฟน ลำโพง อินเทอร์เน็ต การเชื่อมต่อต่าง ๆ คลิปเสียง เอกสารติดบอร์ด เป็นต้น จัดเตรียมอุปกรณ์ในการปฏิบัติ เช่น เบาะนั่ง เก้าอี้สำหรับผู้ที่ไม่สามารถนั่งท่าขัดสมาธิราบกับพื้นได้ หมอน เบาะรองกันที่ช่วยยกระดับกันให้สูงขึ้นจากระดับหัวเข่าเพื่อช่วยให้นั่งได้สบายขึ้น เป็นต้น

(4) การสร้างความรู้สึกร่วมกันและผ่อนคลาย ท่านเจ้าอาวาสวัดป่าแก้ววามโยบายต้อนรับนักท่องเที่ยวทุกศาสนาทุกศาสนาอย่างอบอุ่นตั้งแต่ลูกหลานด้วยความเมตตา ท่านไม่เก็บเงินค่าที่พัก อาหาร หรือเสื้อผ้าชุดขาว ท่านทำป้ายต้อนรับนักท่องเที่ยวขนาดใหญ่ไว้หน้าวัด ท่านกล่าวทักทายนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติอย่างเป็นทางการทุกวันในช่วงก่อนถวายเพล ท่านทักทายผู้ที่เข้ามาใหม่และรอส่งนักท่องเที่ยวกลับทุกวันหลังมีอาหารเช้า นักท่องเที่ยวสามารถสัมผัสได้และรู้สึกประทับใจในการต้อนรับที่ออกมาจากใจที่อยากให้ผู้อื่นมีความสุข มีการคัดเลือกและอบรมอาสาสมัครที่ทำงานต้อนรับเพื่อให้ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพตามมาตรฐานของวัด โดยทักษะภาษาที่ต้องการมากคือ ภาษาอังกฤษ เยอรมัน จีน และรัสเซีย มีความยิ้มแย้มแจ่มใส ให้ช่วยเหลือด้วยความเต็มใจ เดินออกมาต้อนรับถึงที่รถ เดินไปส่งที่รถเวลากลับ และอยู่ประจำที่ตลอดเวลาทำการที่กำหนด จัดให้มีการปฐมนิเทศพร้อมกันทุกวันเพื่อแจ้งกฎระเบียบต่าง ๆ สร้างความคุ้นเคย และเปิดโอกาสให้ซักถามหากมีข้อสงสัยอีกด้วย ทั้งนี้เป็นไปในทางเดียวกับผลการศึกษาของ **เกียรติศักดิ์ ไชยพัฒนะ พฤกษ์** (2564, หน้า 174) เรื่องแนวทางการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ: กรณีศึกษา วัดป่าแก้ว จังหวัดแม่ฮ่องสอน ที่พบว่า ทางวัดนำแนวคิดเรื่อง “เมตตาธรรมค้ำจุนโลก โลกทั้งผองพี่น้องกัน” มาใช้และทำได้สำเร็จในทุกมิติ

อนึ่ง ข้อมูลจากการสังเกตพบว่า อาสาสมัครของสวนโมกขนาถาสนาได้แสดงให้เห็นประจักษ์ถึงการต้อนรับผู้มาเยือนด้วยความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อ เช่น เมื่อนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเข้ามาวันที่ 30 ตุลาคม ซึ่งเป็นวันก่อนวันลงทะเลเบียน เจ้าหน้าที่อนุญาตให้เข้าพักก่อนได้และยังจัดให้รับประทานอาหารร่วมกับอาสาสมัครโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย อาสาสมัครในทุกตำแหน่งเมื่อมีเวลาว่างจะ

ร่วมกันกวาดใบไม้เพื่อรักษาความเรียบร้อยของสถานที่ และเมื่ออาสาสมัครในครัวเห็นว่าผู้เข้าร่วมอบรมหลายคนเป็นหวัด ไอ จาม คัดจมูกหลายคน จึงได้ต้มยาหม้อพื้นบ้านวางไว้ให้ที่โรงอาหารและติดป้ายเชิญชวนให้ดื่มเพื่อให้หายจากอาการไม่สบาย มีนักท่องเที่ยวต่างชาติให้ความสนใจดื่มกันหลายคน

ประเด็นเรื่องการสร้างความรู้สึกอบอุ่นและผ่อนคลายนี้เป็นไปในทางเดียวกับผลการศึกษาของ **ณิชนรี จิตต์พิพกุล (2563)** เรื่อง การวิเคราะห์องค์ประกอบคุณลักษณะการบริการที่ดีของพนักงานต้อนรับบนเครื่องบิน บริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน) ที่พบว่า องค์ประกอบคุณลักษณะการบริการที่ดี 3 ลำดับแรกคือ เห็นคุณค่าในน้ำใจที่ผู้อื่นมีต่อท่าน ให้ความสนใจในเรื่องความปลอดภัยบนเครื่องบิน และ มีความสุขที่ได้ทำให้อื่นพอใจ

ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่างชาติเรื่องการต้อนรับด้วยธรรม ส่วนมากเห็นว่าดีแล้ว บางส่วนมีประเด็นเรื่องการสื่อสารภาษาอังกฤษ ดังคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

ตารางที่ 4.80 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่ขอการต้อนรับโดยธรรมโดยรวม

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
STM2	ต้อนรับดีแล้ว อาสาสมัครทุกคนมีความเป็นมืออาชีพ
SMT7 (16 พฤศจิกายน 2567)	การจัดการต้อนรับดีแล้ว การบริหารงานลงตัว คำแนะนำและขั้นตอนการลงทะเบียนชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษร เข้าใจได้ง่ายว่าต้องทำอะไรก่อนหลัง
SMT8 (17 พฤศจิกายน 2567)	การต้อนรับทำได้ดี การสัมภาษณ์เข้าอบรมมีความจริงจัง เพื่อคัดเลือกคนที่ตั้งใจปฏิบัติ ตอนแรกตนตกใจเล็กน้อย แต่ภายหลังก็เข้าใจว่าเพราะการอบรม 10 วันต้องใช้ความอดทนมาก ขั้นตอนการลงทะเบียนเข้าการอบรมชัดเจนและมีระบบดีมาก ทราบว่าจะต้องทำอะไรที่ไหนเมื่อไร
SMT9 (18 พฤศจิกายน 2567)	การต้อนรับทำดีอยู่แล้ว อาสาสมัครยิ้มแย้มและพร้อมช่วยเหลืออยู่เสมอ ตนชอบเก้าอี้ไม้ที่จัดไว้ให้ เพราะมีประโยชน์มาก ตนสามารถนั่งบนเก้าอี้ไม้ได้นาน 30 นาทีแล้วจริงเปลี่ยนท่า
SMT10 (18 พฤศจิกายน 2567)	การต้อนรับน่าจะอบอุ่นกว่านี้ ตอนตนเข้ามาวันแรก ไม่พบใครพูดภาษาอังกฤษได้เลย
TWT6 (1 ธันวาคม 2567)	ทางวัดให้การต้อนรับดีมาก
TWT7 (1 ธันวาคม 2567)	วัดป่าถ้ำวู้วต้อนรับดีมาก ยิ้มแย้มเป็นมิตร ชอบที่ไม่ได้บังคับให้จ่ายเงินล่วงหน้า
TWT9 (2 ธันวาคม 2567)	รู้สึกเหมือนมีคนดูแลอย่างดี มีการสอบถามความต้องการ

ตารางที่ 4.81 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่มีประเด็นเรื่องการสื่อสารภาษาอังกฤษ

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT4 (12 พฤศจิกายน 2567)	การต้อนรับไม่มีปัญหาอะไร แต่น่าจะมีการแจกหนังสือสรุปหลักธรรมและการปฏิบัติทั้งหมดที่จะสอนในภาพรวม จะได้ช่วยให้เข้าใจมากขึ้นสำหรับผู้ที่ไม่ค่อยดีเช่นตน
SMT10 (18 พฤศจิกายน 2567)	ตนมาถึงล่วงหน้า คือวันที่ 30 ตุลาคม ตามคำแนะนำในเว็บไซต์ พอมาแล้ว ไม่พบใครพูดภาษาอังกฤษได้เลย
TWT5 (29 พฤศจิกายน 2567)	ตนหาน้ำยาทำความสะอาดไม่เจอ ถามแล้วไม่มีใครรู้หรือไม่เข้าใจภาษาอังกฤษ
TWT10 (3 ธันวาคม 2567)	วัดให้ต้อนรับอย่างอบอุ่น ตอบคำถามให้ตลอด ถึงแม้ภาษาอังกฤษไม่ค่อยได้

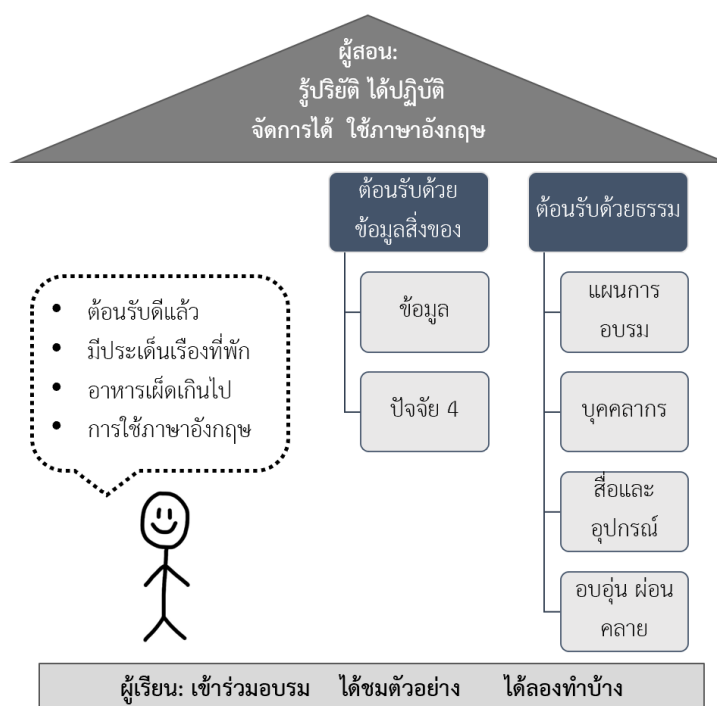
สรุปได้ว่า นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติผู้เข้ามาอยู่ในบริบทของการปฏิบัติธรรมได้เรียนรู้การต้อนรับด้วยธรรมด้วยประสบการณ์ตรงของตนเอง ได้เห็นภาพรวมของการจัดการปฏิบัติธรรม บุคลากร รวมถึงสื่อและอุปกรณ์ที่ใช้ และปัญหาที่อาจมี นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติบางคนยังได้มีส่วนช่วยในการอบรมโดยการอาสาทำงานต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับตนอีกด้วย

แนวทางการต้อนรับของสองวัดนี้เป็นไปตามหลัก **ปฏิสนธการคารวตา** ในพระไตรปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาต สันถารวรรค หมวดว่าด้วยการรับรอง ที่พระผู้มีพระภาคตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายถึงการต้อนรับ 2 ประเภท คือ “1) อามิสปฏิสนธการ (การต้อนรับด้วยอามิส) 2) ธรรมปฏิสนธการ (การต้อนรับด้วยธรรม) ปฏิสนธการ 2 อย่างนี้แล บรรดาปฏิสนธการ 2 อย่างนี้ ธรรมปฏิสนธการเป็นเลิศ” (อง.ทุก. 20/153/123)

ผลของการศึกษาเรื่องการต้อนรับวิถีพุทธพบว่า ได้ผลเช่นเดียวกับที่ **พระมหาสุทิตย อากาศโร (อบอุน)**, (2542, อ้างใน พระสุธีรัตนบัณฑิต (สุทิตย อากาศโร), พระมหาสุรไกร ชินพุทธิสิริ, และพระมหาสุรศักดิ์ ปัจจนตเสโน, 2560) กล่าวไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธที่จัดทั้งการชมความงามของวัดภายนอกและการสอนสมาธิวิปัสสนาอันเป็นการเรียนรู้ด้านจิตใจให้แก่นักท่องเที่ยวจะเป็นการต้อนรับทั้งอามิสปฏิสนธการและธรรมปฏิสนธการ อันจะเป็นการนำมาซึ่งความเจริญ ความสงบสุขและประโยชน์เกื้อกูลของทั้งสองฝ่าย

สรุปการบ่มเพาะการต้อนรับวิถีพุทธได้ว่า มีเนื้อหาเรื่องการต้อนรับด้วยข้อมูลสิ่งของการและการต้อนรับด้วยธรรมตาม **หลักปฏิสนธการคารวตา** โดยวิธีการคือ การให้เข้ามาอยู่ในสถานการณ์จริง ได้เห็นแนวการปฏิบัติของวัด การอธิบาย และให้ลองปฏิบัติบทบาทเจ้าบ้าน โดยพระอาจารย์

ผู้สอนต้องมีความรู้ทั้งในด้านปริยัติและปฏิบัติ สามารถบริหารจัดการการอบรมเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวต่างชาติได้ และสามารถอธิบายธรรมเป็นภาษาอังกฤษได้ นักท่องเที่ยวต่างชาติส่วนมากประทับใจในการต้อนรับวิถีพุทธของคนไทยและอาสาสมัครชาวต่างชาติ บางส่วนมีประเด็นเรื่องการจัดที่พัก อาหารที่เผ็ดเกินไป และการสื่อสารภาษาอังกฤษ ผู้วิจัยสรุปเป็นภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 4.14 สรุปการบ่มเพาะเรื่องการต้อนรับวิถีพุทธแก่นักท่องเที่ยวต่างชาติ

4.5.3. สรุปรูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวต่างชาติด้านธรรม

จากการศึกษาเรื่องการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวต่างชาติด้านธรรมทั้งจากการทบทวนเอกสารและการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยสามารถสรุปผลได้ว่า มี เนื้อหาการบ่มเพาะที่สำคัญคือ เรื่องมารยาทการปฏิบัติตนในวัดคือมารยาทการแสดงความเคารพพระพุทธรูป พระธรรม และพระสงฆ์ มารยาทการอยู่ร่วมกัน และเรื่องการต้อนรับวิถีพุทธคือการต้อนรับด้วยสิ่งของ และการต้อนรับด้วยธรรมตามหลัก **คารวตา 6** โดยใช้ **วิธีการบ่มเพาะ** ดังนี้

1) **ใช้กิจกรรมเพื่อสร้างความเป็นเอกภาพในกลุ่ม** เสริมสร้างความรู้สึกร่วมกันเป็นหมู่เหล่า ส่งผลให้เกิดการปฏิบัติตามกติกามารยาทร่วมกันและลดความรู้สึกแปลกแยก ดังเช่น การแต่งกายด้วยชุดสีขาวหรือแต่งสุภาพแบบเดียวกันช่วยให้เกิดความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน เมื่อมาร่วมเดินจงกรมหมู่เป็นแถวยาวไปด้วยกันทำให้เกิดเป็นพลังของความเป็นเอกภาพและความรู้สึกภาคภูมิใจในหมู่เหล่า

เช่นเดียวกับการที่พระอาจารย์กล่าวนำอัญชลี วันทา และอภิวาทพร้อมกัน ทั้งนี้ ผู้เชี่ยวชาญร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ FD5 (2568, มกราคม 13) ยืนยันว่า ความรู้สึกเป็นกลุ่มเป็นพวกมีความสำคัญทางจิตใจอย่างยิ่ง และมีส่วนช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้ง่ายขึ้น

2) มีความยึดหยุ่นและเข้าใจวัฒนธรรมที่แตกต่าง ผู้อบรมระลึกอยู่เสมอว่า นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมีพื้นหลังทางวัฒนธรรมแตกต่างมากและกำลังเรียนรู้ และบางครั้งไม่เข้าใจแนวคิดทำให้แสดงอิริยาบถที่ไม่สุภาพและดูเหมือนไร้มารยาทในสายตาชาวพุทธโดยไม่ได้ตั้งใจ เพราะเรื่องมารยาทเป็นข้อตกลงทางสังคมหนึ่ง ๆ ที่อาจไม่เหมือนในสังคมอื่น ๆ ไม่ควรคิดว่ากล่าวด้วยถ้อยคำรุนแรงหากจำเป็นเพียงตักเตือนให้ทราบ

3) ปฏิบัติด้วยประจัญตา ผู้นำและทีมงานของทั้งสองสถานที่ให้การต้อนรับนักท่องเที่ยวทุกชาติ ทุกศาสนาอย่างเต็มใจตั้งเช่นลูกหลาน จัดการอบรมให้ด้วยความเมตตากรุณาและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่หวังผลใด ๆ ตอบแทน และต้องการช่วยให้ก้าวไปสู่หนทางการปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์อย่างแท้จริง การต้อนรับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติแบบให้เปล่าหรือไม่หวังผลกำไรนี้ทำให้เกิดความประทับใจเป็นอย่างมาก ด้วยเป็นวัฒนธรรมที่แตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับทางตะวันตกที่ทุกอย่างต้องเป็นเงินเป็นทอง และทำให้ได้ฉุกคิดว่า ยังมีวัฒนธรรมอื่นที่แตกต่างที่น่ายกย่องต่อไป

อนึ่ง จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมที่วัดป่าแก้ว ผู้วิจัยพบว่า ท่านเจ้าอาวาสมีความโดดเด่นเรื่องเมตตาธรรมที่สูงกว่าคนทั่วไปอย่างชัดเจน โดยเห็นได้จากคำพูด น้ำเสียง แววตา ท่าทาง ภาษากาย และการกระทำที่มุ่งการให้ธรรมแก่ทุกคนเหมือนลูกหลานโดยไม่หวังผลตอบแทนใด ๆ ที่หน้าวัดมีป้ายขนาดใหญ่ เขียนต้อนรับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเป็นภาษาอังกฤษว่า Welcome to practice meditation and vipassana. Loving Kindness cements the People of the World. All people are in the same family. ผู้วิจัยตรวจสอบข้อมูลสามเสาจากมุมมองของผู้อื่นคือ “ผู้จัดการอบรม” และ “นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ” พบคำให้สัมภาษณ์ที่สรุปได้ตรงกัน ดังนี้

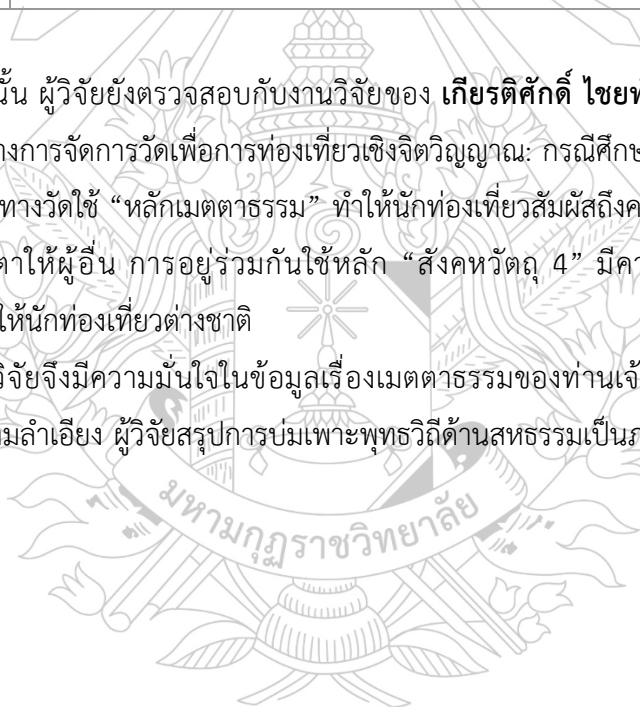
ตารางที่ 4.82 คำให้สัมภาษณ์เรื่องเมตตาธรรมของเจ้าอาวาสวัดป่าแก้ว

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
TWO6 (28 พฤศจิกายน 2567)	ท่านเจ้าอาวาสและพระอาจารย์ผู้สอนทุกท่านทำงานทุกวันอย่างไม่มีวันหยุด พวกท่านมีความเมตตาสูงมาก
TWT1 (26 พฤศจิกายน 2567)	เวลาตนเห็นท่านเดินไปมารอบวัดและทักทายผู้คนอย่างมีความสุขนั้นตนสามารถสัมผัสความเมตตาของท่านได้ แม้ว่าท่านจะไม่ได้คุยด้วยมากนักแต่นักท่องเที่ยวรู้สึกอบอุ่นเมื่อมีท่านอยู่ในบริเวณวัด

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
TWT2 (26 พฤศจิกายน 2567)	ท่านเจ้าอาวาสมีความเมตตาสูงมาก ท่านยินดีต้อนรับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติทุกคน ทั้ง ๆ ที่บางคนไม่รู้จักและไม่ได้ให้ความเคารพพระสงฆ์ ท่านดูแลเอาใจใส่ทุกคนเหมือนลูกหลาน
TWT6 (1 ธันวาคม 2567)	ท่านเจ้าอาวาสไม่ใช่แค่ให้ความรู้แก่พวกเราเท่านั้นแต่ยังส่งพลังงานแห่งความเมตตาและความดีมาให้อีกด้วย เวลาที่ท่านพูดนั้นตนจะสามารถสัมผัสได้ถึงความเมตตา แม้จะไม่เข้าใจที่ท่านพูดภาษาไทย แต่เมื่อท่านมาอยู่ใกล้ ๆ นั้นตนรู้สึกถึงพลังงานอันดีงามของท่าน
TWT11 (3 พฤศจิกายน 2567)	ตนเห็นท่านเจ้าอาวาสเดินตรวจดูงานรอบวัดและทักทายผู้คนอยู่ตลอดเวลา ท่านมีความสุขตลอดเวลาและยิ้มแย้มเสมอ พระอาจารย์ทุกท่านเสียสละมากที่เปิดอบรมเช่นนี้ทุกวันมาเป็นเวลานานอย่างไม่น่าเชื่อว่าจะมีผู้ใดทำได้
TWO6 (28 พฤศจิกายน 2567)	ท่านเจ้าอาวาสและพระอาจารย์ผู้สอนทุกท่านทำงานทุกวันอย่างไม่มีวันหยุด พวกท่านมีความเมตตาสูงมาก

นอกจากนั้น ผู้วิจัยยังตรวจสอบกับงานวิจัยของ เกียรติศักดิ์ ไชยพัฒนะพุกษ์ (2564) ผู้ศึกษาเรื่อง “แนวทางการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ: กรณีศึกษา วัดป่าอ้อว้าว จังหวัดแม่ฮ่องสอน” พบว่า ทางวัดใช้ “หลักเมตตาธรรม” ทำให้นักท่องเที่ยวสัมผัสถึงความเมตตาและเรียนรู้ที่จะมอบความเมตตาให้ผู้อื่น การอยู่ร่วมกันใช้หลัก “สังคหวัตถุ 4” มีความเป็นกัลยาณมิตรสร้างความประทับใจให้นักท่องเที่ยวต่างชาติ

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความมั่นใจในข้อมูลเรื่องเมตตาธรรมของท่านเจ้าอาวาสได้ว่าถูกต้องและไม่ได้เกิดจากความลำเอียง ผู้วิจัยสรุปการบ่มเพาะพุทธวิถีด้านสธรรมเป็นภาพได้ ดังนี้

บริบท : วัดหรือสถานปฏิบัติธรรมในประเทศไทย

ภาพที่ 4.15 สรุปการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้านธรรม

(ที่มา: ผู้วิจัย)

4.6. รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้านวัฒนธรรม

4.6.1. การบ่มเพาะเรื่องพุทธสถาน

การบ่มเพาะเรื่องพุทธสถานแบ่งเนื้อหาได้เป็น 3 ส่วนคือ ลักษณะของวัดหรือสถานปฏิบัติธรรม อาคารและสิ่งปลูกสร้างสำหรับการเรียนรู้ และอาคารและสิ่งปลูกสร้างสำหรับการดำรงชีพ มีวิธีการบ่มเพาะคือ การให้เข้ามาอยู่ในสถานที่ เจ้าบ้านแสดงให้ดู และการอธิบาย มีรายละเอียดดังนี้

1) ลักษณะของวัดหรือสถานปฏิบัติธรรม

(1) **แผนผังของสถานที่** อธิบายว่า วัดมีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลเพื่อใช้ประโยชน์เป็นสำคัญ เช่น เพื่อการจำพรรษา ปฏิบัติธรรม และเจริญสมาธิขัดเกลาจิตใจ มีการกำหนดพื้นที่ใช้สอยชัดเจน พุทธาวาส สังฆาวาส ธรณีสงฆ์ มีอาวาสสีมาเขตสถานที่จริง อธิบายกฎเกณฑ์การใช้สอยและข้อห้ามเกี่ยวกับศาสนสถานและศาสนวัตถุต่าง ๆ ได้เห็นตัวอย่างจริงในการใช้ศาสนวัตถุจากเจ้าบ้าน คือ พระสงฆ์ ชาวบ้าน และอาสาสมัครที่พักอยู่ที่วัดหรือสถานปฏิบัติธรรม

(2) **ความใกล้ชิดกับธรรมชาติ** สถานปฏิบัติธรรมควรมีสภาพแวดล้อมที่กลมกลืนกับธรรมชาติ เพราะการได้อยู่กับธรรมชาติทำให้จิตใจมีความสงบพอที่จะทำความเข้าใจกับความจริง แม้พระพุทธเจ้าเองก็ตรัสรู้ในป่า ศาสนวัตถุอันเป็นเสมือนเปลือกนอกที่ทำหน้าที่หุ้มแก่นเนื้อในของหลักธรรมคำสอนในศาสนาอยู่

(3) **ความเรียบง่าย** วัดและเสนาสนะสมัยพุทธกาลมีความเรียบง่าย เน้นการใช้สอยตามความจำเป็นโดยไม่ให้ความสำคัญกับการตกแต่งและความงามมากนัก สถานที่ที่มีแต่วัตถุจะทำให้จิตใจเตลิดออกไป สิ่งก่อสร้างที่สวนโมกชนานานาชาติมีรูปแบบเรียบง่าย ไม่ทาสี ไม่ตกแต่งเกินความจำเป็น เน้นการใช้งานที่สะดวก ดูแลรักษาง่าย การออกแบบเน้นความโล่งโปร่งสบาย เลียนแบบสมัยพุทธกาล ไม่จำเป็นต้องติดเครื่องปรับอากาศ ที่วัดป่าถ้ำวัวออกแบบและเลือกวัสดุก่อสร้างที่กลมกลืนไปกับสิ่งแวดล้อมและมีทางเดินเชื่อมต่อในวัดที่ร่มรื่นตามธรรมชาติ ผู้สอนและอาสาสมัครเองพอใจในความเป็นอยู่เรียบง่าย และมีความสุขกับสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่

ตารางที่ 4.83 คำให้สัมภาษณ์จากผู้จัดการอบรมเรื่องลักษณะของวัดหรือสถานปฏิบัติธรรม

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMO1 (5 พฤศจิกายน 2567)	ศาสนาวัตถุ เช่น โบสถ์ วิหาร พระพุทธรูป และ ศาสนพิธีนั้นเป็นเปลือกที่หุ้มธรรมอยู่ แต่คนบางพวกทำให้กลายเป็นของขลังสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไป บางคนติดอยู่ที่เปลือกและไม่เข้าถึงเนื้อในอย่างน่าเสียดาย ชาวต่างชาติเข้ามาสวนโมกข์เพราะสถานที่เป็นธรรมชาติ ได้มาลองดำรงชีวิตตามแนวพุทธตั้งเช่นในสมัยพุทธกาล เพื่อที่จะได้รับประสบการณ์ตรง และพิจารณาด้วยตัวเองว่าวัตถุธรรมที่พอเพียงเป็นอย่างไร ฝึกการใช้ปัจจัยสี่และความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย ได้ส่งเสริม “ปัจจัยสันนิสิตศีล” ฝึกละกิเลสในสถานปฏิบัติธรรมเพื่อเรียนรู้และนำไปประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิตในประเทศของตนได้ การปฏิบัติธรรมต้องอยู่ใกล้ชิดธรรมชาติ เพราะธรรมชาติช่วยให้คนเราเข้าใจสภาวะความเป็นจริงของธรรมชาติได้ ไม่ให้เตลิดไปในความหลงผิด พระพุทธเจ้าเองท่านตรัสรู้ในป่า ดังนั้น หากเราจะเรียนรู้คำสอนก็น่าจะใช้ชีวิตใกล้เคียงกับในสมัยพุทธกาล วิธีการบ่มเพาะเกี่ยวกับสิ่งก่อสร้างในวัดอย่างเป็นธรรมชาติที่สุดคือการใช้เข้ามาใช้ชีวิตอยู่ในวัดหรือสถานที่ปฏิบัติธรรมร่วมกับเจ้าบ้านคือคนไทยและพระภิกษุสามเณรในช่วงเวลาหนึ่ง ซึ่งจะทำให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติได้เห็นกิจวัตรประจำวันของภิกษุสามเณรและการใช้งานจริงของสิ่งก่อสร้างที่มีอยู่ อันเป็นวิธีการเรียนรู้วัฒนธรรมโดยการรับประสบการณ์ตรงที่แปลกไปจากชีวิตในปกติของตน ในช่วงพักอยู่ที่สถานปฏิบัติธรรมนี้นักท่องเที่ยวได้มีเวลาสำหรับการครุ่นคิดและได้สอบถามข้อมูลเพิ่มเติมที่สงสัยจากเจ้าบ้าน และได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเพื่อนร่วมอบรมด้วยกันอีกด้วย

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMO2 (29 ตุลาคม 2567)	ที่สวนโมกข์นานาชาติมีความเป็นอยู่อย่างง่าย หากอยู่จนจบจะได้ประสบการณ์และความคุ้นเคยกับการออกจากวัตถุนิยม และให้ความเคารพต่อธรรมชาติด้วย
SMO5 (30 ตุลาคม 2567)	การได้มาอยู่อย่างพอเพียงในลักษณะเดียวกับภิกษุสามเณรเป็นการฝึกร่างกายและจิตใจเข้มแข็ง

ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวนานาชาติเรื่องลักษณะของสถานปฏิบัติธรรม โดยเห็นว่า เหมาะสมและลงตัวดี ดังคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

ตารางที่ 4.84 คำให้สัมภาษณ์จากนักท่องเที่ยวนานาชาติเรื่องลักษณะของสถานปฏิบัติธรรม

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT7 (16 พฤศจิกายน 2567)	สวนโมกข์นานาชาติมีแผนผังพื้นที่ลงตัว แต่ละจุดไม่ห่างกันหรือใกล้กันจนเกินไป ทำให้การเดินทางไปกลับเพื่อทำกิจกรรมมีความเหมาะสม ชอบความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ และพอเพียง ได้ออกมาจากความเป็นอยู่อย่างสะดวกสบายที่บ้าน ตนเองเป็นคนชอบไปเที่ยวแบบแคมป์อยู่แล้วและชื่นชอบการอยู่แบบพอเพียงมาก เพราะทำให้ฝึกตนเองได้มากทางร่างกายและจิตใจ

จากการตรวจสอบข้อมูลสามเฝ้าจากฝ่าย ผู้เชี่ยวชาญร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ พบว่าข้อมูลเป็นไปในทางเดียวกัน โดยผู้เชี่ยวชาญ FD6 (2568, มกราคม 13) ยืนยันว่า ความเรียบง่ายสามารถเชื่อมโยงถึงหลักพุทธธรรมได้ ผู้เชี่ยวชาญ FD1 (2568, มกราคม 13) ย้ำว่า เจ้าบ้านต้องปฏิบัติตัวให้เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้มาเยือนในการดำรงอยู่ในพุทธสถาน อยู่กับความเรียบง่ายอย่างเบิกบาน ผู้เชี่ยวชาญ FD2 (2568, มกราคม 13) เน้นว่า ทั้งผู้อบรมและนักท่องเที่ยวต่างชาติควรใช้ปัจจัย 4 ตามหลักสันโดษ ใช้อย่างมีปัญญา เพื่อช่วยในการมุ่งไปถึงพระนิพพาน

ผลการศึกษาเรื่องลักษณะของสถานปฏิบัติธรรมที่ใกล้ชิดธรรมชาติและเรียบง่ายนั้นตรงกับคุณลักษณะของวัดในสมัยพุทธกาล ดังที่ สุรัชย์ จงจิตงาม (2564) ระบุว่า วัดมีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลเพื่อประโยชน์เป็นสำคัญ เช่น เพื่อการจำพรรษา ปฏิบัติธรรม และเจริญสมาธิ คุณลักษณะของวัดและเสนาสนะสมัยพุทธกาลมีความเรียบง่าย เน้นการใช้สอยตามความจำเป็น โดยไม่ให้ความสำคัญกับการตกแต่งและความงาม การดัดแปลงการใช้สอยในองค์ประกอบต่างๆ ของวัดตั้งอยู่บนพื้นฐานของพระธรรมวินัย และวัดในสมัยพุทธกาลมีสภาพแวดล้อมที่กลมกลืนกับธรรมชาติ

สรุปการบ่มเพาะเรื่องลักษณะของสถานปฏิบัติธรรมได้ว่า มีเนื้อหาคือแผนผังของสถานที่ ความใกล้ชิดธรรมชาติ และความเรียบง่าย โดยวิธีการคือ การได้มาใช้สถานที่จริง เจ้าบ้านแสดงให้ดู และการอธิบาย นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเห็นว่า ลักษณะของสถานปฏิบัติธรรมเหมาะสมและลงตัวดี

2) อาคารและสิ่งปลูกสร้างสำหรับการเรียนรู้

(1) **ศาลาแสดงธรรม** นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติได้เข้ามาเห็นและใช้ศาลาแสดงธรรม ด้วยตนเองในพิธีกรรมและฝึกปฏิบัติ ที่สวนโมกขนาถาสนามีศาลาหลายหลังและมีลักษณะแตกต่างกัน ศาลาหลักที่ใช้อบรมนักท่องเที่ยวนั้นเปิดโล่ง 4 ด้าน พื้นเป็นทราย มีแผ่นพลาสติก แผ่นกระสอบ เบาะนั่ง และม้านั่งทรงสี่เหลี่ยมให้เลือกใช้ เดินจงกรมได้ทั้งในและนอกศาลา โดยรอบเป็นพื้นที่หญ้า และมีทางเดินรอบสระน้ำ SMO1 (2567, พฤศจิกายน 5) กล่าวว่า ตั้งใจออกแบบพื้นทรายเพื่อให้ได้บรรยากาศธรรมชาติดูรู้สึกนุ่มสบาย ศาลาแสดงธรรมที่วัดป่าอ้อวัณมีลักษณะเปิดทั้ง 4 ด้านเช่นกัน อาคารถ่ายเทดี สร้างด้วยไม้หรือปูน พื้นด้วยกระเบื้อง มีพัดลมและระบบเสียงที่ได้ยินทั่วถึง ด้านหน้าศาลาตรงทางเข้ามีบ่อล้างเท้า และที่วางรองเท้า ภายในศาลามีพระพุทธรูปหลายองค์ ประดิษฐานด้านหน้า พร้อมตั้งหรือพื้นที่ยกสูงสำหรับพระสงฆ์และผู้แสดงธรรม มีที่จัดเก็บเบาะ เก้าอี้ สำหรับผู้ไม่สามารถนั่งกับพื้น และหนังสือสวดมนต์

(2) **หอระฆังและกลองเพล** นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติได้เข้ามาเห็นและใช้หอระฆังกับ กลองเพลด้วยตนเอง ที่สวนโมกขนาถาสนาไม่อนุญาตให้ใช้นาฬิกา โดยใช้เสียงระฆังบอกเวลากิจกรรม เพื่อช่วยลดความยึดติดในวัตถุนิยม หอระฆังตั้งอยู่ใกล้หอพักหญิง เสียงดังทั่วบริเวณ ผู้ที่ระฆังตีด้วยความตั้งใจ สติ และเคารพ โดยมีลีลาเหมาะสมตามช่วงเวลา ทำให้เสียงระฆังออกมาไพเราะมาก ที่วัดป่าอ้อวัณมีระฆัง และกลองเพล หลังศาลาต้อนรับ จากการสังเกตพบว่า ท่านเจ้าอาวาสมักกล่าวถึง เสียงกลองเพลบ่อย ๆ ว่า “ทุกวันเมื่อได้ยินเสียงกลองเพลดัง ตุ่ม ตุ่ม ตุ่ม ก็หมายความว่า ได้เวลา ถวายเพลแล้ว” หากระฆังหรือกลองมีประวัติที่น่าสนใจอาจนำมาเล่าได้ เช่น ระฆังที่สวนโมกขนาถาสนาทำจากชิ้นส่วนของลูกกระเบิด เป็นต้น SMO1 (2567, พฤศจิกายน 5) กล่าวว่า นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสปฏิบัติธรรมแบบนักบวช ใช้ชีวิตเรียบง่าย มีแต่ของจำเป็น เหมือนสมัยพุทธกาลที่ภิกษุอยู่ตามถ้ำ โดยไม่จำเป็นต้องใช้นาฬิกา หอระฆังจึงจำเป็นสำหรับความพร้อมเพรียงในการปฏิบัติ

ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเรื่องอาคารและสิ่งปลูกสร้างที่ใช้ในการเรียนรู้ ส่วนมากชอบศาลาปฏิบัติธรรม เสียงระฆัง และเสียงกลองเพล ดังคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

ตารางที่ 4.85 คำให้สัมภาษณ์เรื่องอาคารและสิ่งปลูกสร้างสำหรับการเรียนรู้

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT1 (11 พฤศจิกายน 2567)	ตนชอบเสียงระฆังมาก และตื่นได้โดยไม่ต้องใช้นาฬิกาเลย

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT9 (18 พฤศจิกายน 2567)	ชอบการออกแบบศาลาปฏิบัติธรรมของสวนโมกขนาถาสนาชาติ มีรูปทรงดูดี และตนชอบนั่งบนพื้นทราย และชอบเสียงระฆังมาก ออกมาแล้วก็ยังนึกถึง คิดอยากฟังอีก ฟังแล้วตื่นทันที เมื่อได้ยินระฆังแรกก็ลุกขึ้นและไปอาบน้ำ ภายในสองนาทีก่อน
SMT10 (18 พฤศจิกายน 2567)	ชอบลักษณะของศาลาปฏิบัติธรรม แม้ว่าการนั่งกับพื้นทำให้ปวดหลังบ้าง ตนสามารถตื่นตีสี่ได้ทุกวันจากเสียงระฆังนี้เอง

สรุปการสัมภาษณ์เรื่องอาคารและสิ่งปลูกสร้างที่ใช้ในการเรียนรู้ได้ว่า มีเนื้อหา คือ ศาลา แสดงธรรม หอระฆัง และกลองเพล โดยใช้วิธีคือ ให้ได้มาใช้สถานที่จริง ได้เห็นตัวอย่างจริงจาก เจ้าบ้าน และจากการอธิบาย นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติส่วนมากชื่นชอบศาลาปฏิบัติธรรม เสียงระฆัง และเสียงกลองเพล

3) อาคารและสิ่งปลูกสร้างสำหรับการดำรงชีพ

(1) **กุฏิที่พัก** นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรงว่า ที่พักในวัดหรือ สถานปฏิบัติธรรมในประเทศไทยเน้นความเรียบง่ายและใกล้ชิดธรรมชาติ กุฏิของภิกษุสามเณรอยู่ใน เขตสังฆาวาส มีป้ายบอกชัดเจน และฆราวาสไม่ควรเข้าไป ส่วนที่พักฆราวาสแยกเป็นชายหญิง มีทั้ง แบบห้องเดี่ยวและรวม ห้องน้ำในตัวหรือแยกต่างหาก โดยเน้นความพอเพียง มีเพียงของใช้จำเป็น ที่สวนโมกขนาถาสนาออกแบบที่พักเป็นแบบ “ถ้ำแถว” คล้ายยุคพุทธกาล เดิมไม่มีหน้าต่าง ภายหลัง เจาะเพิ่มเพราะอากาศร้อนขึ้น มีอาคารพัก 4 หลัง (ชาย 2 หญิง 2) พักได้ราว 180 คน เป็นตึก เรียบง่าย ไม่ทาสี ภายในเป็นห้องเดี่ยวขนาด 3x2 เมตร มีแผ่นซีเมนต์ยกสูงเป็นที่นอน เครื่องนอน ประกอบด้วยเสื่อ มุ้ง หมอนไม้ ราวแขวนผ้า หน้าต่างเปิดออกทางเดิน มีผ้า màn ไม่มีปลั๊กไฟหรือ เครื่องใช้อื่น เครื่องใช้ทุกชิ้นช่วยขัดเกลาตนเอง เช่น หมอนไม้เป็นศิลปะที่มีความโค้งพอดี เป็นการ นอนอย่างฝึกสติ ละทิ้งความสะดวกสบาย ที่วัดป่าถ้าว่ามีกุฏิเดี่ยวสำหรับหญิงและชายฝั่งละ 30 ห้อง ห้องรวมหญิงเล็ก 7 ห้อง ใหญ่ 1 ห้อง ห้องรวมชายใหญ่ 2 ห้อง และเตียงสำหรับผู้ชายฤดูหนาว ทุกหลังติดมุ้งลวด มีห้องน้ำในตัว บางหลังมีเตียง โต๊ะ เก้าอี้ บางหลังโล่งเพื่อจุคนได้มากขึ้น เครื่องนอนเป็นฟูกบาง หมอนนิ่มเล็ก ผ้าห่ม มีปลั๊กไฟ ราวพาดผ้า และราวตากผ้านอกอาคาร สามารถ ขอเครื่องนอนเพิ่มได้ตามต้องการ ทุกหลังมีอุปกรณ์ทำความสะอาดไว้ให้ทำได้ด้วยตนเอง

(2) **ห้องน้ำและห้องอาบน้ำ** นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติได้มีประสบการณ์ตรงในการใช้ ห้องน้ำและห้องอาบน้ำที่สร้างอย่างเรียบง่าย มีเฉพาะอุปกรณ์เท่าที่จำเป็น ห้องอาบน้ำมีทั้งแบบ ส่วนตัวและแบบรวม ที่สวนโมกขนาถาสนานั้น ห้องสุขาเป็นแบบรวมอยู่ส่วนมุมหอพัก เป็นโถนั่ง

ใช้ชั้นราดน้ำจากถัง ไม่มีกระดาดชำระ สายชำระ หรือถังขยะ ห้องอาบน้ำเป็นแบบรวม ผู้หญิงต้องนั่งโสร่ง ใช้ชั้นตักน้ำจากบ่อซีเมนต์ น้ำอุณหภูมิห้อง โดยออกแบบให้ใกล้เคียงกับสมัยพุทธกาล การตักน้ำอาบแต่ละชั้นเป็นการฝึกสติรู้ตัวตลอดเวลาที่น้ำไหลผ่านร่างกาย มีป้ายคำแนะนำการใช้ห้องน้ำและอาบน้ำเป็นภาษาอังกฤษติดไว้ที่ทางเข้า โถส้วมพับมีบ่อน้ำพุร้อนแยกชายหญิงสำหรับแช่ตัว ที่วัดป่าถ้าว่ามีห้องน้ำและอาบน้ำในกุฏิทุกหลัง และยังมีห้องน้ำรวมที่มีติดติด้านนอกหลายจุดด้วย จึงไม่มีปัญหาเรื่องการรอคิวแม้จำนวนคนมาก ทุกห้องมีเครื่องทำน้ำอุ่นเนื่องจากอากาศเย็นเกือบตลอดปี

(3) **โรงอาหาร** ผู้เข้าอบรมได้เรียนรู้ว่า โรงอาหารเป็นแบบศาลาเปิดโปร่งแบบเรียบง่าย มีโต๊ะเก้าอี้ที่ทำความสะอาดง่าย ขนาดเพียงพอสำหรับให้ผู้ร่วมอบรมทุกคนนั่งรับประทานอาหารพร้อมหน้ากันทุกมื้อ มีภาชนะที่ตักอาหารคือจานหรือถาดเพียงหนึ่งในที่ใส่อาหารทุกอย่างลงไปด้วยกัน มีพื้นที่ล้างจานด้วยตนเองไว้ด้านหนึ่งของโรงอาหาร มีการจัดระเบียบการนั่งแตกต่างกันไป เช่น แยกชาย หญิงคนละฝั่ง หรือแยกพื้นที่เดียวกับพื้นที่ที่คุ้ยได้เบา ๆ นอกจากนั้นโรงอาหารอาจใช้ในวัตถุประสงค์อื่น เช่น ห้องสมุด หรือสถานที่นั่งพักผ่อนได้อีกด้วย

ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเรื่องสิ่งปลูกสร้างที่ใช้ในการดำรงชีพ แบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มที่พอใจ และกลุ่มที่ไม่พอใจ ที่สวนโมกขนิมิตานานาชาติมีความไม่พอใจในเรื่องของลักษณะตึกที่ดูไม่อบอุ่น พื้นและหมอนแข็งเกินไป ที่วัดป่าถ้าว่ามีประเด็นเรื่องการรักษาความสะอาด และความสงบในห้องพักรวม ดังคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

ตารางที่ 4.86 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่พอใจในอาคารและสิ่งปลูกสร้างสำหรับการดำรงชีพ

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT2 (11 พฤศจิกายน 2567)	ตนไม่มีปัญหาเรื่องที่นอนและหลับได้สบายมากบนเสื่อ อาจเป็นเพราะความเหนื่อยจากกิจกรรมทั้งวัน เสียงระฆังทำให้ตื่นได้
SMT3 (11 พฤศจิกายน 2567)	ที่พักเดียวดีมาก ความเงียบเป็นสิ่งที่ต้องการมาก ทำให้เกิดความรู้สึกที่ดี สภาพแวดล้อมทั่วไปดีมาก
SMT4 (12 พฤศจิกายน 2567)	ตนไม่มีปัญหาเรื่องที่นอน ห้องน้ำ หรือวิธีอาบน้ำเลย ตนนอนหลับได้สบายดี เดือนพฤษภาคมอากาศร้อนมาก แต่เดือนพฤศจิกายนอากาศเย็นสบายขึ้น
SMT6 (16 พฤศจิกายน 2567)	การอยู่แบบพอเพียงทำให้เรารู้สึกขอบคุณในสิ่งที่เรามี มีความสงบและมีสุขภาพจิตดีขึ้น
SMT7 (16 พฤศจิกายน 2567)	ตนชอบการอาบน้ำรวมแบบตักอาบนี้มาก ชอบการซักผ้าในที่โล่ง มีวิวธรรมชาติสวยงาม ได้อยู่ใกล้ชิดธรรมชาติและทำให้รู้จักตนเองมากขึ้น และโดยปกติตนมีวิถีชีวิตเรียบง่ายอยู่แล้ว ชอบการไปแช่น้ำพุร้อนมาก

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT8 (17 พฤศจิกายน 2567)	ชอบความเป็นอยู่เรียบง่ายเช่นนี้ มีทุกสิ่งพื้นฐาน ที่วางกระเป๋ามุ้ง ชอบนอนเสื้อ ดึกว่าหอพักเยาวชนที่ อยู่แบบนี้ส่งเสริมการปฏิบัติดีด้วย
SMT9 (18 พฤศจิกายน 2567)	ตกใจมากเมื่อแรกเห็นว่าห้องน้ำไม่มีกระดาดชำระ เมื่อได้อ่านคำอธิบาย ที่ติดไว้ก็เข้าใจได้ หลังจากวันที่ 3 ก็ปรับตัวได้และกลายเป็นเรื่องปกติไป ส่วนการอาบน้ำนั้นไม่มีปัญหา ตอนอาบน้ำโดยตักน้ำเย็น ๆ ราดตัวจำนวนสิบ ชั้นทุกเช้าเมื่อได้ยินเสียงระฆังปลุกตอนตีสี่ ทำให้หายงัวเงียเป็นปกติทั้ง
SMT10 (18 พฤศจิกายน 2567)	ตนไม่มีปัญหาเรื่องห้องน้ำและวิธีการอาบน้ำเลย
TWT1 (26 พฤศจิกายน 2567)	ตนได้อยู่หอพักใหญ่ที่มีคนอยู่ด้วย 4-12 คน แต่ละวันไม่เท่ากัน มี ห้องน้ำ 2 ห้อง นอนเสื้อหรือฟูกที่บางมาก ๆ ซึ่งเพียงพอเหมาะสมดี ห้องพักที่เรียบ ง่ายนำเรากลับสู่ตัวตนที่ง่าย
TWT5 (29 พฤศจิกายน 2567)	ตนอยู่หอพักรวมมี 12 คน 2 ห้องน้ำ ฟูกบางราวกับผ้าห่ม วันแรก ๆ ตนนอนไม่หลับ แต่วันหลัง ๆ หลับเพราะง่วงมาก
TWT6 (1 ธันวาคม 2567)	ที่นอนสะอาด แต่ฟูกบางมาก ตนเข้าใจได้ว่าเป็นสถานที่ฝึกตน ไม่ใช่พักผ่อนที่ โรงแรม ห้องน้ำสะอาด ผู้ร่วมห้องช่วยกันทำความสะอาดและเทขยะ
TWT10 (3 ธันวาคม 2567)	การนอนพื้นแข็งนั้นสำคัญสำหรับการฝึกตน ไม่ตามใจตัวเองให้สบายเกิน
TWT11 (3 ธันวาคม 2567)	ที่นอนแข็งทำให้นอนไม่ค่อยหลับ ชอบที่หอพักมีตู้ให้ใส่ของมีค่าปิดกุญแจได้ จึงใส่โทรศัพท์ไว้ตลอด

ตารางที่ 4.87 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่ไม่พอใจในอาคารและสิ่งปลูกสร้างสำหรับการดำรงชีพ

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT1 (11 พฤศจิกายน 2567)	ที่สวนโมกข์ฝึกให้อยู่แบบเรียบง่ายมาก แต่หากเลือกเองได้ก็คงไม่เลือก เพราะนอนไม่ค่อยหลับและต้องเปลี่ยนท่าอยู่ตลอด น่าจะมีการปรับปรุงให้ มีฟูกนอน ตนไม่ได้นอนหมอนไม้แต่นอนหนุนเสื้อกันหนาวแทน
SMT3 (11 พฤศจิกายน 2567)	ที่นอนไม่เหมาะสำหรับผู้มีปัญหาเรื่องหลัง น่าจะปรับปรุงหรือมีทางเลือก ให้ใช้ที่นอนและหมอนนุ่มได้บ้าง การนอนไม่หลับมีผลต่อการปฏิบัติ ตนอยากให้ผู้จัดฟังข้อคิดเห็นของผู้เข้าอบรมคนอื่น ๆ ด้วย เพื่อปรับปรุง ตามเสียงส่วนมาก

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT9 (18 พฤศจิกายน 2567)	เมื่อแรกเห็นที่พักตนตกใจมากเพราะลักษณะเหมือนคุก มีตุ๊กแกในห้อง และมีแมงมุมอยู่ทุกหนแห่ง ตอนแรกตนคิดว่าอยู่ไม่ได้แน่ คืนแรกและคืนที่สองนอนไม่หลับเลยเพราะพื้นแข็งและหมอนแข็งมาก วันที่สามนอนหลับปกติเพราะเหนื่อยมาจากการปฏิบัติและการอดนอนช่วงแรก และตนได้เอาผ้ามาวางบนหมอนด้วย
SMT10 (18 พฤศจิกายน 2567)	ตึกที่พักแลดูเหมือนค่ายทหารหรือคุก น่าจะทำให้แลดูน่าอยู่และอบอุ่นมากขึ้น เช่น ทาสีให้ดูใหม่หน่อย
TWT1 (26 พฤศจิกายน 2567)	อาจลองแบ่งกุฏิสำหรับผู้เข้าเฝ้าและจัดสถานที่สำหรับคุยโทรศัพท์โดยเฉพาะ
TWT8 (2 ธันวาคม 2567)	เพื่อนร่วมห้องไม่ทำความสะอาดห้องแม้จะมีอุปกรณ์ให้แล้ว น่าจะมีป้ายบอกว่าให้ช่วยกันทำความสะอาดห้อง เพราะผู้ชายชาวตะวันตกมักสกปรกปล่อยให้ห้องน้ำสกปรกมีโคลนติดเพราะหลายคนเดินเท้าเปล่า
TWT11 (3 ธันวาคม 2567)	ห้องน้ำรวมสกปรกเพราะผู้ร่วมห้องบางคนไม่ทำความสะอาดเลย ในหนึ่งอาทิตย์น่าจะมีวันที่ทุกคนทำร่วมทำความสะอาดห้องพักตัวเอง ชาวตะวันตกผู้ชายส่วนมากสกปรกและขี้เกียจ

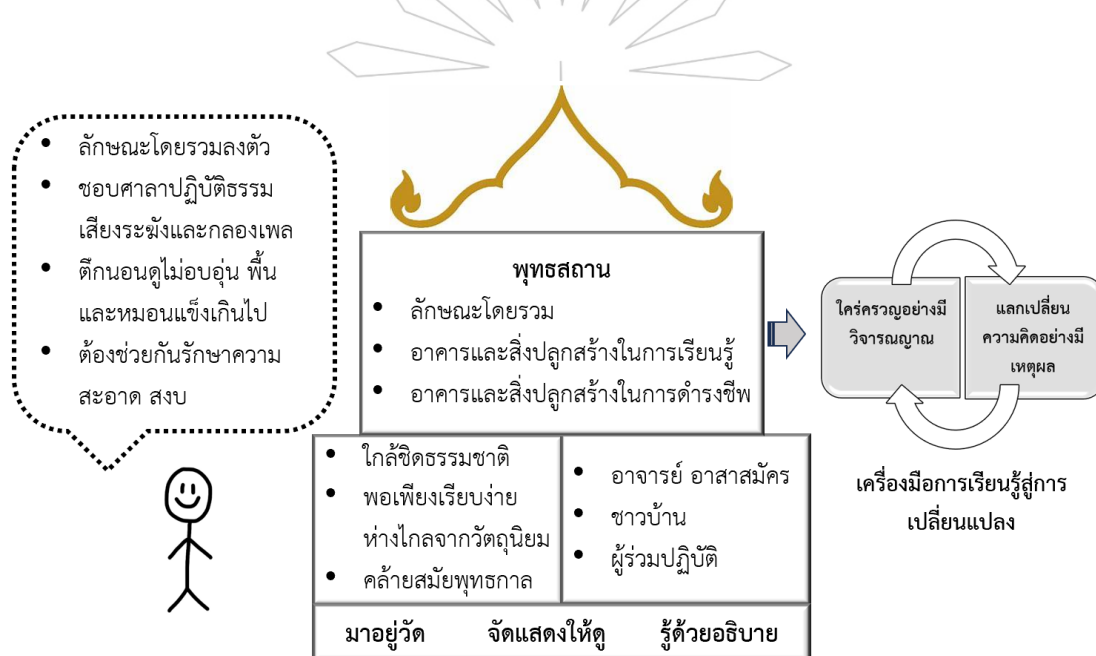
สรุปการบ่มเพาะเรื่องอาคารและสิ่งปลูกสร้างที่ใช้ในการดำรงชีพได้ว่า มีเนื้อหา คือ กุฏิที่พัก ห้องน้ำและห้องอาบน้ำ และโรงอาหาร โดยใช้วิธีให้มาใช้สถานที่จริง ได้เห็นตัวอย่างจากเจ้าบ้าน และการอธิบาย นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติบางส่วนไม่พอใจสิ่งก่อสร้างที่ใช้ในการดำรงชีพ ที่สวนโมกข นานาชาติเป็นเรื่องตลกที่ดูไม่อบอุ่น พื้นและหมอนแข็งเกิน ที่วัดป่าคำวัวเป็นการรักษาความสะอาดและความสงบในห้องพักรวม

การฝึกตนโดยเข้ามาใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย ใกล้ชิดธรรมชาติที่วัดหรือสถานปฏิบัติธรรมนั้น เป็นไปตามหลัก **สิกขาการวตา** และที่ **พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต)** (2554, หน้า 268) กล่าวไว้ว่า สิกขา 3 คือ ความสัมพันธ์และปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมทั้งด้านวัตถุและทางสังคมอย่างเกื้อกูลกัน ไม่ทำร้ายเบียดเบียน เอื้อต่อการพัฒนาจิตและปัญญา สมาธิเป็นการพัฒนาจิตใจให้มีคุณธรรม มีสมาธิและเป็นสุข ปัญญาเป็นการรู้ความจริงของสิ่งทั้งหลาย

ผู้วิจัยเห็นว่า การฝึกปฏิบัติในพระพุทธศาสนาเน้นความเป็นอยู่อย่างธรรมชาติและเรียบง่าย ซึ่งอาจจะไม่ได้สะดวกสบายเหมือนอยู่บ้าน ดังนั้น จึงเป็นเรื่องปกติที่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติจะรู้สึกลำบากและไม่คุ้นเคย และจะต้องใช้เวลาในการปรับตัวในระยะหนึ่ง อนึ่ง ความไม่คุ้นเคยกับ

ความเป็นอยู่นี้ เป็นขั้นตอนหนึ่งใน **ทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง** คือ ขั้นตอนการเผชิญกับสถานการณ์ที่ขัดแย้งกับมโนทัศน์ของตน อันจะทำให้เกิดการใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณ และการแลกเปลี่ยนความคิดกับผู้อื่นก็เป็นเครื่องมือสำคัญในการเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์ด้วย

สรุปการบ่มเพาะเรื่องพุทธสถานได้ว่า มีเนื้อหาในการบ่มเพาะคือ ลักษณะของวัดหรือสถานปฏิบัติธรรม อาคารและสิ่งปลูกสร้างสำหรับการเรียนรู้ และอาคารและสิ่งปลูกสร้างสำหรับการดำรงชีพ ทั้งหมดมีลักษณะเป็นธรรมชาติ เรียบง่าย ห่างไกลจากวัตถุนิยม คล้ายในสมัยพุทธกาล ใช้วิธีการบ่มเพาะคือ การเข้ามาใช้สถานที่จริงร่วมกับเจ้าบ้านและผู้ร่วมปฏิบัติอื่น ๆ ตามหลัก **สิกขาการวตา** เพื่อจะได้ซึมซับหน้าที่ของศาสนสถานและศาสนวัตถุที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นธรรมชาติจากสถานการณ์จริง พร้อมทั้งการอธิบายและแลกเปลี่ยนความคิด ผู้วิจัยสรุปเป็นภาพได้ ดังนี้

ภาพที่ 4.16 สรุปการบ่มเพาะเรื่องพุทธสถานแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ

4.6.2. การบ่มเพาะเรื่องพระพุทธรูป

เนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธรูปที่ควรบ่มเพาะแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติแบ่งเป็น 2 ข้อ คือ ความหมายและลักษณะของพระพุทธรูป และการไม่มีอยู่ของพระพุทธรูป ดังต่อไปนี้

1) ความหมายและลักษณะของพระพุทธรูป

(1) ความหมายของพระพุทธรูปที่มีต่อคนไทยทั่วไป ที่วัดป่าอ้อวามีพระพุทธรูปหลายองค์ประดิษฐานอยู่ทั้งในศาลาปฏิบัติธรรม สวน และถ้ำ โดยอธิบายความหมาย ดังต่อไปนี้

พระพุทธรูปเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธเจ้า ตามหลัก **ตถาคตโพธิสัตถา** คือความเชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า และมั่นใจในพระองค์ว่า ทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ทรงพระคุณ

9 ประการ ตรัสธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์คือเราทุกคนนี้ หากฝึกตนด้วยดีก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุด บริสุทธิ์หลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็น แบบอย่าง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2553) หรือกล่าวได้ว่า เป็นเครื่องเตือนใจให้ระลึกถึง พระพุทธคุณ 3 ประการ ได้แก่ พระปัญญาคุณที่ทรงตรัสรู้ความจริงและนำมาสอน พระวิสุทธิคุณที่ ทรงหลุดพ้นจากบ่วงทั้งปวง และพระกรุณาคุณที่ทรงช่วยสัตว์โลกให้พ้นทุกข์ ดังที่ **สมเด็จพระพุทธ โฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต)** (2561, หน้า 2) กล่าวว่า พระประธานในวัดเป็นเครื่องสื่อพุทธคุณ คือพระปัญญาคุณ พระวิสุทธิคุณ และพระมหากรุณาธิคุณ เมื่อได้เข้ามานมัสการทำให้จิตใจเบิกบาน ผ่องใส มีความสุข มีความอิ่มใจ มีความสงบ

พระพุทธรูปเป็นเครื่องเตือนให้ยึดมั่นในธรรมและความดี การนมัสการทำให้จิตใจ ผ่องใส เบิกบาน สงบ ก่อให้เกิดบุญกุศล และทำให้ระลึกถึงและตั้งใจในการทำความดี

พระพุทธรูปเป็นรูปเคารพ ในพิธีทางศาสนาและเป็นสัญลักษณ์วัฒนธรรมไทย แสดงถึง ความศรัทธาในพระพุทธเจ้าที่อยู่ในใจคนไทยทุกคน เป็นไปตาม**หลักสัตถุคารวตา** และในอรรถกถา มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ เทวทหวรรค **สามคามสูตร** ที่กล่าวถึงวิธีแสดงความเคารพพระศาสดาไว้ หลายอย่าง รวมถึงการแสดงความเคารพพระพุทธรูปด้วยการกราบไหว้ และการกราบไหว้ด้วยท่า เบญจางคประดิษฐ์ และการเปล่งวาจาด้วยถ้อยคำที่ระลึกถึงพระพุทธคุณ (ม.อ.อ. 22/92-93)

การสร้างพระพุทธรูปมีอันสงฆ์มาก ในช่วงตอบคำถาม นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมัก ถามว่า เหตุใดวัดในประเทศไทยจึงมีพระพุทธรูปมากมาย รวมทั้งที่วัดป่าแก้วด้วย พระอาจารย์ได้อธิบายว่า คนไทยเชื่อว่า การทำบุญด้วยการสร้างพระพุทธรูปเป็นกุศลกรรมที่มีอันสงฆ์มาก แท้จริง แล้วในวัดหนึ่ง ๆ มีพระพุทธรูปเพียงองค์เดียวเพื่อเป็นเครื่องระลึกถึงพระพุทธองค์ก็เพียงพอ ทั้งนี้ เป็นเหตุผลเดียวกับที่ **ศักดิ์ชัย สายสิงห์** (2554, หน้า 383-388) ระบุไว้ว่า การสร้างพระพุทธรูปใน สมัยโบราณส่วนใหญ่สร้างด้วยศรัทธาอุทิศถวายพระพุทธศาสนา พบหลักฐานจารึกที่กล่าวถึงการสร้าง ตั้งแต่สมัยทวารวดีเป็นต้นมา ปัจจุบันการสร้างพระพุทธรูปยังเป็นแนวคิดที่สืบมาแต่โบราณ คือการ ทำบุญเพื่อสืบทอดศาสนา เพื่ออุทิศส่วนกุศล และน่าจะขอพรตามและผู้สร้างปรารถนา และที่พระครู สิริรัตนานุวัตร (2560, หน้า 73-75) ระบุไว้ว่า ประติมากรรมในประเทศไทยนิยมการปั้นและการหล่อ พระพุทธรูปอันเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธเจ้า และถือว่าเป็นอุทเทสิกเจดีย์คือ เจดีย์ที่สร้างขึ้นโดย ตั้งใจอุทิศเป็นพุทธานุสรณ์

(2) ลักษณะของพระพุทธรูป ที่วัดทั้งสองไม่ได้มีการอบรมเรื่องลักษณะของ พระพุทธรูปโดยตรง แต่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมักมีคำถามเกี่ยวกับท่วงท่าอิริยาบถหรือที่เรียกว่า “ปาง” ของพระพุทธรูปอยู่เป็นประจำ โดยพระอาจารย์ที่วัดป่าแก้วอธิบายว่า พระพุทธรูปที่สร้างขึ้น ในประเทศไทยแบ่งออกได้เป็นหลายสมัย และนิยมสร้างเป็นลักษณะอิริยาบถต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับ พระพุทธประวัติ ปางที่นิยมสร้างมากในประเทศไทยคือปางมารวิชัยและปางสมาธิ ปางมารวิชัย

มีพระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระเพลา พระหัตถ์ขวาวางค้ำบนพระชานุ นิ้วพระหัตถ์ชี้ลงเพื่อเรียกแม่พระธรณี หมายถึงพระพุทธรูปประวัติตอนตรัสรู้ มีพญามารมาผจญ พระพุทธรูปองค์ทรงเรียกแม่พระธรณีมาเป็นพยานและปราบมาร เสร็จแล้วจึงเปลี่ยนมาแสดงปางสมาธิ อีกครั้งหนึ่งจนกระทั่งตรัสรู้ ส่วนปางสมาธินั้นพระอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ทั้งสองวางหงายซ้อน กันบนพระเพลา พระหัตถ์ขวาวางบนพระหัตถ์ซ้าย หมายถึงพระพุทธรูปประวัติตอนตรัสรู้ ที่วัดอาจมี หนังสือเกี่ยวกับพระพุทธรูปประวัติและพระพุทธรูปไว้ให้ค้นคว้าเองสำหรับผู้สนใจ

วิธีการการบมพะเอเรื่องความหมายและลักษณะของพระพุทธรูป มีดังนี้

ให้ความรู้เกี่ยวกับพุทธรูปประวัติ ในช่วงปฐมนิเทศมีการแนะนำให้อ่านหนังสือพระพุทธรูปประวัติ และผู้อบรมได้เล่าพระพุทธรูปประวัติอย่างย่อ ดังใน **โพธิราชกุมารสูตร** (ม.ม. 13/324-338/392-408) และเน้นว่า พระพุทธรูปไม่ใช่ตัวแทนของพระเจ้าผู้ประทานพร แต่มนุษย์ต้องปฏิบัติเองจึงจะเห็นผล และควรใช้คำว่า “pay respect” แทน “worship” ในกรณีที่มีการวางพานดอกไม้ธูปเทียน ควรอธิบายว่า เป็นวิธีแสดงความเคารพต่อครูในวัฒนธรรมไทย

การสวดมนต์บทสรรเสริญพุทธคุณ ในช่วงสวดมนต์ของทั้งสองวัดมีการให้สวดมนต์บทสรรเสริญพุทธคุณ เพื่อให้เข้าใจและซึมซับความหมายว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นผู้ไกลจากกิเลส ตรัสรู้ชอบโดยพระองค์เอง เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เป็นผู้ไปแล้วด้วยดี เป็นผู้รู้โลกอย่างแจ่มแจ้ง เป็นผู้สามารถฝึกบุรุษที่สมควรฝึกได้ อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า เป็นครูผู้สอนของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานด้วยธรรม และเป็นผู้มีความจำเริญจำแนกธรรมสั่งสอนสัตว์ โดยการสวดมนต์นั้นให้สวดเป็นภาษาบาลีและสวดคำแปลเป็นภาษาอังกฤษเพื่อให้เข้าใจความหมายด้วย ดังเช่นที่ **พระราชสังวรญาณ (หลวงพ่อพุธ ฐานิโย)** (2535, หน้า 103-105) ได้สอนให้พุทธศาสนิกชนสวดมนต์เองเป็นประจำเข้าเย็น โดยเริ่มต้นจากคำสวดบูชาพระรัตนตรัย สรรวมจิตกล่าวบทคุณของพระพุทธเจ้า คุณของพระธรรม และคุณของพระสงฆ์ ก่อนเสมอ

การได้เห็นตัวอย่างความศรัทธา ทั้งพระสงฆ์และชาวบ้านแสดงการกราบและปฏิบัติต่อพระพุทธรูปอย่างลึกซึ้งออกมาจากใจให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติได้เห็นอยู่เสมอ และหากเป็นพระสงฆ์ หรืออาสาสมัครชาวตะวันตกแล้วจะกระตุ้นความสนใจเพิ่มมากขึ้น การที่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติได้เห็นพระอาจารย์กราบพระพุทธรูปทุกวันก่อนเข้าและออกศาลาปฏิบัติธรรมด้วยกริยาอ่อนน้อมเคารพทำให้ได้ซึมซับวัฒนธรรมเข้าไปโดยไม่รู้ตัว ผู้เชี่ยวชาญร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ **FD4** (2568, มกราคม 13) ยืนยันว่า การได้เห็นคนไทยกราบพระพุทธรูปด้วยความนอบน้อมที่ออกมาจากใจนั้นทำให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติประทับใจมาก

ผลการศึกษาเป็นไปในทางเดียวกับที่ **คุณ โทชันท์** (2545, หน้า 133) กล่าวว่า พระพุทธรูปเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธเจ้าที่เป็นรูปธรรมมากที่สุด เพื่อเป็นพุทธานุสติให้รำลึกถึงพระพุทธรูป 3 ประการ คือพระปัญญาคุณที่พระองค์ทรงตรัสรู้ความเป็นจริงอันประเสริฐ แล้วทรง

นำมาเปิดเผยให้ชาวโลก พระวิสุทธิคุณที่ทรงพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงเป็นตัวอย่างที่ถูกต้องของสัตว์โลกอย่างแท้จริง และพระกรุณาคุณที่ทรงช่วยสัตว์โลกให้พ้นทุกข์ การได้กราบไหว้พระพุทธรูปด้วยปัญญาและศรัทธาอย่างถูกต้องจึงมีประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น พระพุทธรูปยังเป็นสิ่งแทนธรรมของพระพุทธองค์ เป็นเครื่องเตือนสติให้ยึดมั่นในธรรมและคุณความดี เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา และใช้ประกอบพิธีกรรมต่างๆ และเป็นสัญลักษณ์ของวัฒนธรรมไทย

ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ เรื่องการบ่มเพาะความหมายและลักษณะของพระพุทธรูปแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่เห็นว่า ควรมีพระพุทธรูปและสนใจเรียนรู้เพิ่มเติม และกลุ่มที่เห็นว่า พระพุทธรูปไม่มีผลต่อการปฏิบัติของตน ดังคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

ตารางที่ 4.88 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่เห็นว่าควรมีพระพุทธรูปและสนใจเรียนรู้เพิ่มเติม

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT2 (11 พฤศจิกายน 2567)	น่าจะมีความหมายและคำอธิบายความหมายสั้น ๆ เราเรียนรู้หลักธรรมของท่านจึงควรให้เกียรติผู้ค้นพบหลักธรรมด้วย การเห็นพระพุทธรูปช่วยเตือนใจให้มีสติ และเป็นเป้าหมายว่าวันหนึ่งเราจะบรรลุธรรมเหมือนท่าน สถานที่นี้สอนหลักธรรมในพระพุทธศาสนาจึงไม่น่ามีประเด็นเรื่องการมีพระพุทธรูป
SMT3 (11 พฤศจิกายน 2567)	น่าจะมีความหมายหน้าในศาลาปฏิบัติธรรมเพื่อเป็นสัญลักษณ์ของสถานที่เรียนรู้พุทธธรรม จะทำให้สถานที่ที่มีบรรยากาศแห่งความสงบ น่าเคารพ และเหมาะแก่การเรียนรู้ธรรม ช่วยให้ผู้ร่วมอบรมระลึกถึงที่จะมีมารยาทในการนั่งและสำรวมมากขึ้น ไม่เหมือนกับการนั่งตามสบายที่ขยาด คนบางกลุ่มยังไม่สามารถจินตนาการถึงคุณความดีของพระพุทธองค์ได้และต้องการตัวช่วย
SMT7 (16 พฤศจิกายน 2567)	น่าจะมีความหมายสั้น ๆ เรื่องพระพุทธเจ้าและพระพุทธรูปในการปฐมเทศาเพื่อเป็นพื้นฐานความรู้สำหรับผู้เข้ารับการอบรม
SMT9 (18 พฤศจิกายน 2567)	มีพระพุทธรูปมากมายในประเทศไทย ส่วนมากมีการบูชาด้วยเครื่องตีมีดและกล้วย ตนไม่ทราบเหตุผลจนกระทั่งทุกวันนี้ อาจจะมีการให้ข้อมูลสั้น ๆ เกี่ยวกับพระพุทธเจ้าและพระพุทธรูปเป็นการปูพื้นฐานสำหรับทุกคน
TWT4 (27 พฤศจิกายน 2567)	พระพุทธรูปทำให้นึกถึงคำสอนของพระพุทธเจ้า
TWT5 (29 พฤศจิกายน 2567)	ในตอนแรกนั้นพระพุทธรูปไม่มีความหมายอะไรสำหรับตนเลย แต่พอมาอบรมที่วัดนี้แล้วก็ได้รับความหมายว่าเป็นตัวแทนพระพุทธเจ้าผู้ตรัสธรรมและนำมาสั่งสอนเพื่อนมนุษย์ให้พ้นทุกข์ตาม

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
TWT6 (1 ธันวาคม 2567)	ในประเทศของตนไม่ค่อยมีพระพุทธรูป มีแต่ไม้กางเขนอันเป็นสัญลักษณ์ของความตาย ตนไม่มีความหมายของพระพุทธรูป แต่เมื่อตอนไปเที่ยววัดร่องขุน มีผู้อธิบายให้ฟังว่าพระเศียรเป็นทรงแหลมเป็นสัญลักษณ์ของพระปัญญาที่เฉียบแหลม พระเนตรหลุบต่ำคืออยู่กับปัจจุบัน และมีการเปลี่ยนเครื่องทรงด้วย ตนคิดว่าวัดในประเทศไทยสวยงาม และพระพุทธรูปมีเรื่องราวน่าสนใจ การมีพระพุทธรูปอยู่ทำให้สถานที่นั้น ๆ ดูน่าเคารพ เห็นแล้วสบายใจ แม้ว่าตนจะเป็นคาทอลิกก็ไม่มี ความขัดแย้งใด ๆ ตนมีความเคารพในทุกศาสนา
TWT7 (1 ธันวาคม 2567)	ตนรู้ว่า พระพุทธรูปเป็นตัวแทนพระพุทธเจ้า ตนยังเรียนรู้อยู่ และยังไม่ได้เปลี่ยนเป็นพุทธศาสนิกชน การได้มาเห็นพระพุทธรูปจริง ๆ ขนาดใหญ่ และมีคนเคารพกราบไหว้ในชีวิตจริงเป็นประสบการณ์ที่แปลกใหม่มาก ตนเคยเห็นแต่องค์เล็กๆ ในร้านเครื่องประดับ จึงตื่นเต้นมากและถ่ายรูปพระพุทธรูปไว้เต็มกล้อง เพราะในประเทศของตนไม่มี ตนสงสัยเกี่ยวกับพระพุทธรูปหลายอย่าง เช่น ทำไมอิริยาบถไม่เหมือนกัน แต่ละท่ามีความหมายอย่างไร ส่วนมากเห็นเป็นท่านั่งสมาธิ และท่าที่นั่งสมาธิแล้วนิ้วมือสัมผัสพื้น
TWT9 (2 ธันวาคม 2567)	เมื่อเห็นพระพุทธรูปตนนึกถึงพระพุทธเจ้า ตนเห็นพระพุทธรูปมีหลายลักษณะและบางองค์มีเครื่องประดับรอบศีรษะ ตนสงสัยว่าคืออะไร
TWT10 (3 ธันวาคม 2567)	ตนได้อ่านพระพุทธประวัติจากหนังสือสวดมนต์ที่วัด เห็นว่ามีประโยชน์ และควรสอนเรื่องพระพุทธเจ้าแบบสั้น ๆ การเห็นพระพุทธรูปเป็นโอกาสให้หยุดและฝึกมีสติแม้เพียงหนึ่งลมหายใจ นึกถึงพระคุณของพระองค์ที่ทรงพากเพียรเรียนรู้และทรงสั่งสอนเรา ตนได้เข้าพระพุทธรูปองค์เล็ก ๆ มีอายุ 100 ปี ทำด้วยโลหะหนัก ๆ และจะตั้งไว้ในห้อง
TWT11 (3 ธันวาคม 2567)	ตนสนใจและได้อ่านพระพุทธประวัติจากหนังสือของวัด ในการอบรมนี้ตนตั้งใจมากและนั่งแถวหน้าทุกวันเพราะเป็นคนสมาธิสั้น จึงได้เห็นพระพุทธรูปชัดเจน ตอนแรกตนคิดว่าพระพุทธเจ้าเป็นพระเจ้า ในห้องตนที่บ้านมีพระพุทธรูป 2 องค์เพราะตนอยากทำสมาธิ คนเดนมาร์กจะเชื่อมโยงพระพุทธรูปกับความสงบและสมาธิ ที่ประเทศตนมีพระพุทธรูปวางขายที่ซูเปอร์มาร์เก็ตอยู่เสมอแต่ไม่มีใครรู้จักจริงว่าพระพุทธเจ้าคือใคร แต่ใช้เป็นเครื่องตกแต่งที่ให้ความหมายเกี่ยวกับการทำสมาธิ ความสงบ ความสันติ ความสุข และความดีงาม

ตารางที่ 4.89 คำให้สัมภาษณ์จากกลุ่มที่เห็นว่าพระพุทธรูปไม่มีผลต่อการปฏิบัติ

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT1 (11 พฤศจิกายน 2567)	ตนไม่ชอบพระพุทธรูปเพราะทำให้ดูเหมือนเป็นสถานที่สอนศาสนา ซึ่งเป็นสิ่งที่ตนต่อต้าน ที่สวนโมกขนาถาชาตไม่มีพระพุทธรูปจึงเหมาะสมดีแล้ว
SMT4 (12 พฤศจิกายน 2567)	ที่สวนโมกขนาถาชาตไม่มีพระพุทธรูปและตนก็ว่าไม่มีผลอะไรต่อการปฏิบัติ
SMT10 (18 พฤศจิกายน 2567)	ตนมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับพระพุทธเจ้ามาก่อน ในการอบรมไม่ได้สอนเรื่องพระพุทธเจ้าแต่มีการสวดมนต์ ตนคิดว่าคนสามารถหาความรู้เรื่องนี้ได้จากที่อื่น เรื่องการปฏิบัติตามวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่น่าสนใจเพื่อให้เข้าใจคนท้องถิ่น แต่เมื่อกลับบ้านแล้วไม่ได้ปฏิบัติตามวัฒนธรรมนั้น ๆ ในการอบรมควรเน้นที่หลักธรรมมากกว่า ที่สวนโมกข์ไม่เน้นการสอนเรื่องพระพุทธเจ้า แต่เน้นที่พระธรรม การมีหรือไม่มีพระพุทธรูปไม่มีผลต่อการปฏิบัติของตน
TWT8 (2 ธันวาคม 2567)	ตนทราบว่าพระพุทธเจ้าเป็นมนุษย์ธรรมดาและไม่ใช้พระเจ้า พระองค์ได้ตรัสรู้เองโดยชอบ ตนชอบไปดูพระพุทธรูปใกล้ ๆ เพราะมีความสวยงาม มีหลายลักษณะ แต่ไม่มีความหมายพิเศษสำหรับตน แต่เข้าใจว่าคนไทยสร้างพระพุทธรูปเพื่อแสดงความเคารพพระพุทธรูป

สรุปการบ่มเพาะเรื่องความหมายและลักษณะของพระพุทธรูปได้ว่า มีเนื้อหาคือ พระพุทธรูปเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธเจ้า เป็นเครื่องเตือนให้ยึดมั่นในธรรมและความดีตามคำสอนของพระพุทธองค์ ใช้เป็นรูปเคารพในพิธีทางพระพุทธศาสนาและเป็นสัญลักษณ์ของวัฒนธรรมไทยตามหลัก **ตถาคตโพธิสัทธา และ สัตถุการวตา** วิธีการการบ่มเพาะเรื่องความหมายของพระพุทธรูป คือ การให้ความรู้เกี่ยวกับพุทธประวัติ การสวดมนต์ และการได้เห็นตัวอย่างศรัทธาของเจ้าบ้านทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติบางกลุ่มเห็นว่า ควรมีพระพุทธรูปและสนใจเรียนรู้เพิ่มเติม และบางกลุ่มที่เห็นว่า พระพุทธรูปไม่มีผลต่อการปฏิบัติของตน

2) การไม่มีอยู่ของพระพุทธรูป

ในศาลาปฏิบัติธรรมที่สวนโมกขนาถาชาตไม่มีพระพุทธรูปอยู่เลย และแทบจะไม่มีการกล่าวถึงพระพุทธรูปในช่วงการอบรม ด้วยมีแนวคิดที่ว่า พระพุทธรูปเป็นเพียงสัญลักษณ์เท่านั้น แม้ไม่มีพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ที่ตรงหน้า คนไทยก็สามารถกราบที่ว่างอย่างมีสติและระลึกถึงพระพุทธเจ้าในใจได้ โดยการตั้งจิตอธิษฐานที่จะนำพระธรรมคำสอนไปปฏิบัติเพื่อการดับทุกข์ การกราบที่ว่างโดยไม่ต้องมีพระพุทธรูปตั้งอยู่เป็นเสมือนการกราบธรรมที่ในจิตใจของตนเองอันมีความสะอาด สว่าง

สงบ โปร่งเบา สบาย กิริยาอาการสำรวมจะเกิดขึ้นเองจากจิตที่สงบลงโดยมิใช่จากการบังคับหรือกฎระเบียบ พระพุทธรูปประทับที่ใจโดยไม่จำเป็นต้องยึดถือวัตถุที่นำมาสร้างแทนพระพุทธรูปตามแนวทางที่ท่านพุทธทาสภิกขุวางไว้นั้น วัดไม่ควรมีลักษณะที่ร่ำรวยหรูหราแต่ควรเป็นสถานที่ที่เรียบง่ายที่สุดและไม่จำเป็นต้องมีสิ่งก่อสร้างและศาสนาวัตถุมากมาย ลักษณะแบบนี้ทำให้คนต่างศาสนามีความรู้สึกระส่ำระสายที่จะเข้าร่วมอบรมปฏิบัติภาวนาด้วย เช่น อิสลาม คริสต์ เป็นต้น

ในวันที่ 11 ของการอบรมมีการนำนักท่องเที่ยวนานาชาติไปชมวัดธารน้ำไหลซึ่งมีพระพุทธรูปอยู่ที่เนินเขาพุทธทอง ในโรงมหรสพทางวิญญาณมีภาพชุดจากจิตสู่จิต มีเรื่อง...ให้พระพุทธรูป โดยอธิบายว่า หากใจเราเชื่อมั่นแล้วแม้แต่ก้อนหินก็เป็นพระพุทธรูปได้ แต่พระพุทธรูปชนิดนี้ก็ยังเป็นของภายนอกจนเกินไป พระพุทธเจ้าที่แท้จริงนั้นอยู่ที่ใจของคนทั้งหมดความสงสัยลังเลต่อชีวิตแล้ว หากพบ “พระ” ในใจแล้ว “พระ” นั้นจะคุ้มครองในทุกแห่งหน ดังคำกลอนที่ว่า

“อาจารย์ข้าก่อนศิลาบ้านข้าเจ้า	ลุกขึ้นเดินเร้าเราน่าเลื่อมใส
ทำพุทธรูปกันเถิดหนาเลิศกว่าใคร	“เออ, ทำได้ แน่หนาท่านอาจารย์
“ถ้าอย่างนั้นไม่ได้แล้วไม่ได้แน่	เหตุว่าแกสงสัยไม่ฉลาดาน
ขึ้นทำไปไม่มันมันป่วยการ	พุทธรูปตายด้านเพราะลังเล.
ถ้าในใจเชื่อมั่นมันก็ได้	ถ้าในใจสงสัยมันก็เขว
เป็นพุทธจริงตรงที่ใจไม่เกเร	มันไหลเทออกจากใจข้างในเรา.
พุทธะจริงข้างในมีดีอยู่แล้ว	พุทธรูปหินหรือแก้วมักพาเขลา
มีพุทธจริงแล้วจะวิ่งเที่ยวหาเอา	อะไรเล่ามาหมอบไหว้ให้ยุ่งเหยิง.

(สวนโมกขพลาราม, ม.ป.ป., 15)

ดังคำให้สัมภาษณ์ของผู้จัดการอบรมเรื่องการไม่มีอยู่ของพระพุทธรูป ดังนี้

ตารางที่ 4.90 คำให้สัมภาษณ์จากผู้จัดการอบรมเรื่องการไม่มีอยู่ของพระพุทธรูป

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMO1 (5 พฤศจิกายน 2567)	ที่สวนโมกขนานานาชาติไม่มีพระพุทธรูปด้วยแนวคิดที่ว่า ในสมัยพุทธกาลไม่มีพระพุทธรูป แต่มีการใช้สัญลักษณ์ เช่น ดอกบัว แม้แต่ก้อนหินก็อาจใช้เป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธเจ้าได้ ภายหลังมีการสร้างพระพุทธรูปมากมายและเบี่ยงเบนไปในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ ความขลัง มีการกราบไหว้อ้อนวอนบวงสรวง เพื่อขอสิ่งที่ต้องการ แท้จริงแล้วการกราบพระพุทธรูปที่ถูกต้องควรทำเพื่อระลึกถึงบุญคุณของพระพุทธเจ้าและอธิษฐานว่า จะนำคำสั่งสอนไปปฏิบัติเพื่อดับทุกข์ เมื่อจิตใจเราไร้โลภะ โทสะ โมหะ แสดงว่าจิตเข้าถึงพระพุทธเจ้าแล้ว หากปฏิบัติที่นี้ครบ 10 วันจะได้ประสบการณ์และ

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
	ความคุ้นเคยกับการออกจากวัดญินยิม ที่นี้ไม่มีพระพุทธรูปและไม่มีพิธีกรรมอื่นใดนอกจากการสวดมนต์
SMO5 (30 ตุลาคม 2567)	ในช่วงแรก ๆ ที่วัดธารน้ำไหลใช้ก้อนหินเป็นตัวแทนพระพุทธรูป ก่อนเสด็จดับขันธปรินิพพานพระพุทธองค์ไม่ได้สั่งให้บุชารูปปั้นของพระองค์แต่สั่งให้เคารพพระธรรม พระพุทธรูปเริ่มมีมาจากจากประเทศกรีก ดังนั้น จึงมีรูปร่างเหมือนชาวกรีก และเผยแพร่ไปทั่วโลกดังเช่นทุกวันนี้ พระพุทธรูปทำให้เรานึกถึงพระพุทธคุณและไม่ใช่วางกายของพระองค์

ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวนานาชาติเรื่องการไม่มีอยู่ของพระพุทธรูป ส่วนมากนักท่องเที่ยวต่างชาติผู้ที่เห็นด้วยกับการไม่มีอยู่ของพระพุทธรูปนั้นเป็นผู้ที่ไม่ได้นับถือพระพุทธศาสนา ดังนั้น การมีหรือไม่มีพระพุทธรูปไม่มีผลต่อจิตใจ จากการสัมภาษณ์ไม่พบนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เข้าใจเรื่องการไม่มีอยู่ของพระพุทธรูปอย่างลึกซึ้งในระดับเดียวกับคนไทยผู้สามารถกราบที่ว่างอย่างมีสติและระลึกถึงพระพุทธรูปเจ้าในใจได้ ทั้งนี้ อาจตีความได้ว่านักท่องเที่ยวต่างชาติต้องใช้เวลาอันพอสมควรที่จะเข้าใจความหมายของพระพุทธรูปแบบเดียวกับที่มีความหมายต่อคนไทย ดังนั้น จึงเป็นการยากยิ่งกว่าที่จะระลึกถึงคุณของพระพุทธองค์ในใจโดยที่ไม่มีสัญลักษณ์หรือพระพุทธรูปอันเป็นรูปธรรมเป็นเครื่องช่วย ที่ใกล้เคียงที่สุดคือนักท่องเที่ยวที่เห็นว่าการเผยแพร่พระพุทธศาสนาควรเน้นที่หลักธรรมและไม่เน้นที่พิธีกรรมและวัตถุ ดังคำให้สัมภาษณ์ต่อไปนี้

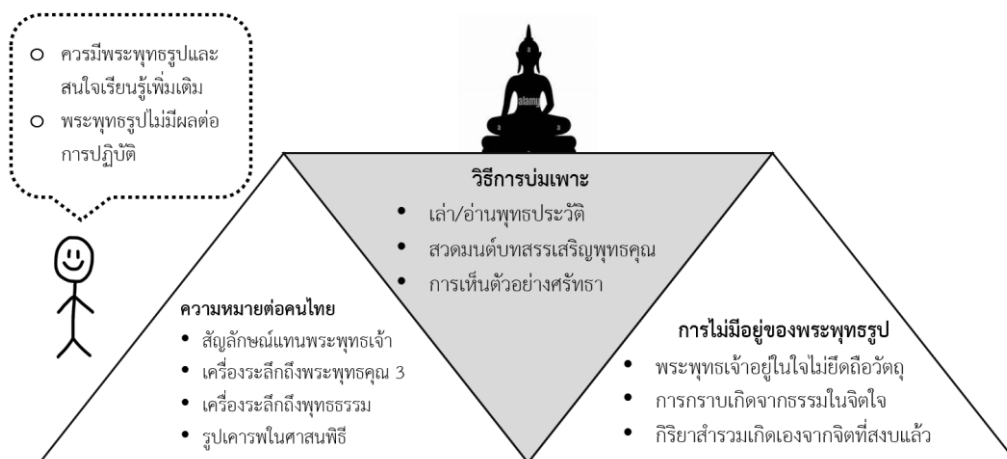
ตารางที่ 4.91 คำให้สัมภาษณ์จากนักท่องเที่ยวต่างชาติเรื่องการไม่มีอยู่ของพระพุทธรูป

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
SMT5 (14 พฤศจิกายน 2567)	ตนมาเข้าการอบรมเป็นครั้งที่ 8 มีพื้นฐานการปฏิบัติมาพอสมควร ตนเข้าใจว่าพระพุทธรูปเป็นที่ระลึกถึงพระพุทธรูปเจ้า พระพุทธรูปอาจทำให้คนติดอยู่กับรูปและความงดงามของรูปปั้น การสอนเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธรูปเจ้าอาจทำให้เกิดการเปรียบเทียบระหว่างศาสนา ตนคิดว่าทุกคนทราบเรื่องพระพุทธรูปเจ้ามาบ้างแล้ว เพราะมีในบทเรียนในชั้นประถมศึกษา การที่สวนโมกขนิมิตานานาชาติไม่มีพระพุทธรูปน่าจะเป็นการตัดสินใจที่ผ่านการไตร่ตรองดีแล้ว บางครั้งการนั่งสมาธิกลางคืนพระพุทธรูปทำให้เกิดเงาทำให้ไม่มีสมาธิ และแลดูน่ากลัว
SMT8 (17 พฤศจิกายน 2567)	ศาสนาคริสต์สอนให้เคารพและเชื่อพระเยซูแต่ไม่ได้มีรูปปั้นพระเยซูมากมาย ศาสนาพุทธสอนว่าไม่ให้เคารพในตัวบุคคลและพระพุทธรูปเจ้าเป็นคนธรรมดา แต่กลับมีพระพุทธรูปมากมายในประเทศไทย ตนคิดว่าเป็นเรื่องแปลก

ผู้ให้สัมภาษณ์	คำให้สัมภาษณ์
	เพราะจุดหมายหลักคือการเผยแพร่คำสอนและการปฏิบัติ ไม่เน้นเรื่องพิธีกรรมและวัตถุ อาจอธิบายเรื่องพระพุทธรูปและพระพุทธรูปเพิ่มเติมสำหรับผู้สนใจหลังจากอบรมจบแล้ว ตนไม่รู้จักพระพุทธรูป แต่ได้เรียนรู้และเห็นว่าคำสอนน่าเชื่อถือมาก สอนการลดความทุกข์และใช้ในชีวิตประจำวันได้ เช่น อานาปานสติ

สรุปได้ว่า การบ่มเพาะเรื่องพระพุทธรูปนั้นสามารถแบ่งได้เป็นสองระดับคือ ระดับความหมายต่อคนไทยทั่วไปที่ต้องการเห็นพระพุทธรูปอันเป็นรูปธรรมเพื่อเป็นเครื่องช่วยให้ระลึกถึงพระพุทธรูป และในระดับที่ลึกซึ้งกว่านั้นคือ การไม่มีอยู่ของพระพุทธรูป และใช้การระลึกถึงพระพุทธรูปในจิตใจ โดยทั้งสองระดับเป็นไปตามหลัก **ตถาคตโพธิสัทธา** และ **สัจจคารวตา** วิธีการบ่มเพาะทำโดยการให้ความรู้เรื่องพระพุทธรูปประวัติ การให้สวดมนต์บทสรรเสริญคุณ และการให้เห็นตัวอย่างศรัทธาทั้งจากคนไทยและชาวต่างประเทศ นักท่องเที่ยวชาวต่างชาตินั้นบางกลุ่มสนใจเรียนรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับพระพุทธรูปและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง แต่บางกลุ่มสนใจเฉพาะการทำสมาธิภาวนา และเห็นว่า การมีหรือไม่มีพระพุทธรูปไม่มีผลใดกับการปฏิบัติของตน

ผู้วิจัยสรุปเรื่องการบ่มเพาะพุทธรูปวิธีเรื่องพระพุทธรูปได้เป็นภาพ ดังนี้

ภาพที่ 4.17 สรุปการบ่มเพาะเรื่องพระพุทธรูปแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ

4.6.3. สรุปรูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้านวัฒนธรรม

จากการศึกษาว่าด้วยการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติในด้านวัฒนธรรมทั้งจากการทบทวนเอกสารและการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยสามารถสรุปผลได้ว่า **เนื้อหา**การบ่มเพาะมีเรื่องพุทธสถาน ที่ครอบคลุมถึงลักษณะของวัดหรือสถานปฏิบัติธรรม อาคารและสิ่งปลูกสร้างที่ใช้เพื่อการเรียนรู้ อาคารและสิ่งปลูกสร้างที่ใช้ในการดำรงชีวิต และเรื่องพระพุทธรูป ทั้งด้านความหมายและลักษณะของพระพุทธรูป และการไม่มีอยู่ของพระพุทธรูป **วิธีการบ่มเพาะ** มีแนวทางดังต่อไปนี้

1) การหล่อหลอมอัตลักษณ์แห่งความเรียบง่าย ให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเข้ามาใช้ชีวิตภายในวัดหรือสถานปฏิบัติธรรม ให้กลมกลืนกับสภาพที่เหมาะสมกับการฝึกตน รับประสบการณ์ตรงในการใช้ศาสนสถานและศาสนวัตถุ ได้ร่วมกัน นอน อยู่อาศัย และทำกิจกรรมภายในวัด ทำให้เกิดความเข้าใจหน้าที่ของศาสนสถานและศาสนวัตถุในการกล่อมเกลาคิดใจด้วยตนเอง และสามารถดำรงตนอยู่ในความเรียบง่ายได้อย่างไม่รู้สึกแปลกแยก แม้จะไม่ใช้คนไทยก็ตาม

การเข้ามาอยู่อย่างเรียบง่ายที่วัดหรือสถานปฏิบัติธรรมนั้น เป็นไปตามหลัก **สิกขาการวตา** และที่ **พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)** (2554, หน้า 268) กล่าวเรื่องสิกขา 3 ไว้ว่า คือความสัมพันธ์และปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมทั้งด้านวัตถุและทางสังคมอย่างเกื้อกูลกัน ไม่ทำร้ายเบียดเบียน เอื้อต่อการพัฒนาจิตและปัญญา สมารถเป็นการพัฒนาจิตใจให้มีคุณธรรม มีสามัคคีและ เป็นสุข ปัญญาเป็นการรู้ความจริงของสิ่งทั้งหลาย

การเข้ามาฝึกตนในวัดในประเทศไทยนี้ เป็นไปตามนิยามของ **องค์การท่องเที่ยวโลก (UN Tourism, 2017)** ที่ว่า นักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นผู้มีแรงจูงใจในการเรียนรู้ และเก็บเกี่ยวประสบการณ์จากแหล่งท่องเที่ยว ทั้งด้านรูปธรรม และนามธรรม โดยแรงจูงใจสำคัญประการหนึ่งคือ ปัญหาของคนในสังคมที่สะท้อนผ่านสถาปัตยกรรม และวิถีชีวิตทางวัฒนธรรม **พระสุธีรัตนบัณฑิต (สุทธิย อาภากร)**, **พระมหาสุรไกร ชินพุทธิสิริ**, และ**พระมหาสุรศักดิ์ ปัจจนตเสโน** (2560, หน้า 59) ชี้ว่า นักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีความสนใจในการพบปะและใช้ชีวิตกลมกลืนกับคนท้องถิ่น พร้อมเปิดใจยอมรับสิ่งที่ต่างจากวัฒนธรรมเดิมของตน **องค์การยูเนสโก (UNESCO, 2006, pp. 27-38)** ได้เสนอแนวทางการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวที่ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม เช่น การให้นักท่องเที่ยวได้มีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนเจ้าบ้านที่มีวัฒนธรรมแตกต่าง อันจะช่วยให้เกิดความเข้าใจและการเคารพต่อประเพณีท้องถิ่น รวมถึงการสื่อความหมายคุณค่าทางวัฒนธรรม ดังนั้น การเชิญชวนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเข้ามาใช้ชีวิตในวัดหรือสถานปฏิบัติธรรมไทยเพื่อเรียนรู้พุทธวิถีด้านวัฒนธรรม จึงเป็นแนวทางที่สามารถส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงตนเองได้

2) เจ้าบ้านเป็นผู้ถ่ายทอดวิธีการใช้ศาสนสถานและศาสนวัตถุอย่างถูกต้อง โดยมีผู้อบรมหรืออาสาสมัครเป็นผู้แสดงการใช้งานในสถานการณ์จริง เพื่อให้เห็นถึงประโยชน์และความหมายของ

สิ่งเหล่านั้นอย่างชัดเจน และสามารถเข้าใจได้โดยทันที เช่น การตีระฆังเพื่อบอกเวลาภัตตาหารเพล หรือ การปฏิบัติต่อพระพุทธรูป เป็นต้น ก่อให้เกิดความเข้าใจต่อความหมายของศาสนสถานและ ศาสนวัตถุอย่างแจ่มแจ้ง ปราศจากข้อสงสัย

3) **ใช้การสะท้อนคุณค่าของสัญลักษณ์ภายนอกออกจากภายใน** โดยการเห็นตัวอย่าง ศรัทธาที่ออกมาจากใจ การมีชาวต่างชาติดำรงตนอยู่ในพุทธสถาน โดยเฉพาะชาวตะวันตกที่มาจาก วัฒนธรรมอันแตกต่างอย่างชัดเจน จะช่วยกระตุ้นความสนใจและทำให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเปิด ใจรับพุทธวิถีได้ง่ายขึ้น นอกจากนั้น การได้เห็นความเลื่อมใสศรัทธาของคนไทยที่มีต่อพุทธสถานและ พระพุทธรูป เช่น การกราบพระพุทธรูปด้วยความซาบซึ้งที่ออกมาจากใจโดยไม่ได้ถูกบังคับ ส่งผลทาง จิตใจของนักท่องเที่ยวต่างชาติ และช่วยให้เกิดความเข้าใจในคุณค่าของสัญลักษณ์ต่อจิตวิญญาณ ของชาวไทยอีกด้วย

ศรัทธาที่ออกมาจากใจนั้น เป็นไปดังในพระไตรปิฎก อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต **ปธานียังคสูตร** เรื่องความเชื่อในปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคตที่ว่า “แม่เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาค พระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไป ด้วยดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค” (อง.ปญจก. 22/53/92)

ผู้วิจัยได้สรุปแนวคิดเรื่องการบ่มเพาะพุทธวิถีด้านวัตถุธรรมในภาพรวม ดังนี้

บริบท : วัดหรือสถานปฏิบัติธรรมในประเทศไทย

ภาพที่ 4.18 สรุปการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้านวัตถุธรรม

(ที่มา: ผู้วิจัย)

4.7. สรุปการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาเรื่องรูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรมได้วิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีวัฒนธรรมการท่องเที่ยว 2) เพื่อศึกษาการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ 3) เพื่อสร้างรูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม 4) เพื่อนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม ผลการวิเคราะห์ข้อมูลสรุปได้ดังนี้

4.7.1. แนวคิดวัฒนธรรมการท่องเที่ยว

วัฒนธรรมการท่องเที่ยวคือค่านิยมทางสังคมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวอันเป็นมาตรฐานพฤติกรรมที่บุคคลเรียนรู้ที่ละน้อยจากการเติบโตในสังคมหนึ่ง ๆ วัฒนธรรมการท่องเที่ยวในโลกตะวันตกเกิดจากการค้า การแสวงบุญ การรักษาโรคและการเยี่ยมญาติ ต่อมาเป็นความต้องการพักผ่อนและแสวงหาประสบการณ์แปลกใหม่ และต่อมา เกิดมีแนวคิดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ในยุคการท่องเที่ยว 4.0 นักท่องเที่ยวมีความความคาดหวังจากการท่องเที่ยวและบริการมากขึ้น การท่องเที่ยวในประเทศไทย เริ่มจากความต้องการเปลี่ยนอากาศของชนชั้นสูงและคณะมิชชันนารีในสมัยรัชกาลที่ 3 เมื่อการคมนาคมในประเทศไทยเจริญขึ้นประกอบกับการผลักดันจากภาครัฐ ทำให้การท่องเที่ยวในประเทศไทยเติบโตและได้รับความนิยมจากชาวต่างชาติมากขึ้นจนเป็นอุตสาหกรรมที่สำคัญทางเศรษฐกิจของไทย ส่วนการการท่องเที่ยวในพระพุทธศาสนาผลพบว่า สมัยพุทธกาลมีการเดินทางเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาและศาสนกิจ การเดินทางไปฟังธรรม และหลังสมัยพุทธกาลมีการเดินทางเพื่อไปสักการะสังเวชนียสถาน

วัฒนธรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมคือการท่องเที่ยวที่ผู้มาเยือนมีแรงจูงใจในการเรียนรู้เกี่ยวกับประสบการณ์และทำตัวกลมกลืนกับคนในท้องถิ่นและมีใจเปิดรับสิ่งที่แตกต่างจากวัฒนธรรมเดิมของตนทั้งด้านรูปธรรมและนามธรรม การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในประเทศไทยไม่สามารถแยกออกจากการท่องเที่ยววิถีพุทธได้ กล่าวคือ เป็นการท่องเที่ยวเพื่อชมความงามของพุทธสถานและพุทธศิลป์ เพื่อร่วมกิจกรรมตามคติความเชื่อและประเพณี และเพื่อศึกษาปฏิบัติธรรมเพื่อพัฒนาจิตใจตนเองและสร้างประโยชน์เกื้อกูลกับทุกฝ่าย โดยเจ้าบ้านใช้หลักการปฏิสันถารเชิญชวนให้ท่องเที่ยวชมความงดงามจากภายนอก และทำให้เกิดความเข้าใจซาบซึ้งถึงธรรมที่อยู่ภายใน การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธจึงเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างเป็นธรรมชาติ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธอาจแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม คือ การเที่ยวเพื่อชื่นชมและศึกษาวัตรธรรมในพระพุทธศาสนา การท่องเที่ยวเพื่อร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่เน้นศรัทธาและประเพณี และการท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้และฝึกตนในพระพุทธศาสนา

จากการการศึกษาภาคสนามพบว่า ประเทศไทยยังคงเป็นจุดหมายของการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวต่างชาติ โดยมีเหตุผลหลักคือ ประเทศไทยมีภูมิประเทศที่สวยงาม ประเทศไทยมีวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมายาวนานเป็นเอกลักษณ์ นักท่องเที่ยวต่างชาติชอบลักษณะนิสัยทั่วไปของคนไทย และประเทศไทยมีค่าครองชีพถูกกว่าประเทศทางแถบตะวันตกมาก ส่วนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธในประเทศไทยแบ่งได้เป็น 3 กลุ่มคือ เพื่อเปิดโลกทัศน์ เพื่อการฝึกสมาธิภาวนา และเพื่อเรียนรู้พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย

4.7.2. การบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวต่างชาติ

ชาวต่างชาติสนใจศึกษาพระพุทธศาสนามาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2442 โดยชาวอังกฤษเข้ารับการอุปสมบทที่ประเทศศรีลังกา จากนั้นมามีหลักฐานแสดงความสนใจศึกษาพระพุทธศาสนาของชาวต่างชาติมาจนถึงปัจจุบัน ด้วยสาเหตุคือการเห็นทุกข์และต้องการดับทุกข์ การแสวงหาความจริงของชีวิต คนไทยมีจิตใจดีและพระภิกษุไทยเป็นตัวอย่างที่ดี และการได้พบครูบาอาจารย์ดีในประเทศไทย มีสถานปฏิบัติธรรมสำหรับนักท่องเที่ยวต่างชาติในประเทศไทยหลายแห่ง แต่ละแห่งมีความคล้ายคลึงและแตกต่างกันในบางแง่มุม

ผลการศึกษาภาคสนามพบว่า ทั้งที่สวนโมกข์นานาชาติและวัดป่าอ้อวัณนั้นมีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์และมีความเมตตาสูง สามารถจัดการสถานที่ได้ดี มีทีมสนับสนุนและผู้สอนที่มีความรู้ทั้งด้านปริยัติและปฏิบัติ สื่อสารภาษาอังกฤษได้หรือมีล่ามช่วย และตอบข้อสงสัยผู้ปฏิบัติได้ พระอาจารย์และผู้สอนเป็นแบบอย่างที่ดีและมีวัตรปฏิบัติที่น่าเลื่อมใส นักท่องเที่ยวต่างชาติมักรู้จักวัดผ่านคำบอกเล่าและเว็บไซต์ ส่วนมากอายุต่ำกว่า 30 ปี มาจากยุโรป โดยเฉพาะเยอรมนี มีทักษะการใช้ภาษาอังกฤษต่างกัน มักเดินทางคนเดียวและต้องการพูดคุยแลกเปลี่ยนกับผู้อื่น

การบ่มเพาะพุทธวิถีมีรูปแบบการเข้าปฏิบัติธรรมและพักในวัดภายใต้กฎระเบียบของวัด มีข้อกำหนดเรื่องการแต่งกาย มีการเรียนรู้พุทธธรรมจากการบรรยาย การอ่าน และการฝึกปฏิบัติสมาธิ การเข้าเฝ้า การถามตอบ แลกเปลี่ยนความคิด และทำงานจิตอาสาเพื่อบูรณาการพุทธธรรมเข้ากับชีวิตประจำวัน พร้อมแจกหนังสือให้ศึกษาต่อไป ควรมีสถานที่ที่เดินทางได้สะดวก เงียบสงบ ห่างจากชุมชนพอสมควร มีธรรมชาติร่มรื่น อากาศดี และมีลำธารธรรมชาติ ซึ่งช่วยสร้างบรรยากาศผ่อนคลาย ประโยชน์ที่นักท่องเที่ยวได้รับคือ 1) เข้าใจพุทธธรรมและลดทุกข์ได้ 2) ฝึกสมาธิภาวนาทำให้ใจสงบและมีสติ 3) ตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งรอบตัว 4) ได้ร่วมกิจกรรมใหม่ ๆ 5) มีเครือข่ายกัลยาณมิตร โดยรวมแล้วสุขภาพจิตดีขึ้นและมีแรงบันดาลใจในการภาวนาต่อไป

4.7.3. รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้านศีลธรรม

การบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงศีลธรรมควรมี **เนื้อหา**จากพระพุทธศาสนาอันเป็นรากฐานของพุทธวิถีครบทั้ง 4 เรื่อง คือ กรรม ภพภูมิ สังสารวัฏ ไตรลักษณ์ และนิพพาน โดยอธิบายด้วยหลัก **ศรัทธา 4 อัปมாதคารวตา และสติปฏฐาน 4** ซึ่งจะทำให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเข้าใจในความเป็นมาของวิถีชีวิตของคนไทยอย่างครอบคลุมและชัดเจน การให้ความรู้เรื่องพระนิพพานเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้พระพุทธศาสนาแตกต่างจากศาสนาอื่น และมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนไทย การให้ความรู้และฝึกปฏิบัติตามหลักสติปฏฐาน 4 อันเป็นทางสายเอกสู่พระนิพพาน และเป็นแนวทางที่สถานปฏิบัติธรรมในประเทศไทยใช้กันมากที่สุด

วิธีการบ่มเพาะศีลธรรม ต้องมีการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ คือ 1) อธิบายด้วยภาษาอังกฤษที่เชื่อมโยงกับหลักธรรมได้อย่างถูกต้องครบถ้วน ใช้ภาษาง่าย ๆ อธิบายหลาย ๆ แบบเพื่อให้ผู้ที่มีภูมิหลังและที่มาต่างกันเข้าใจได้ 2) อธิบายด้วยการใช้เหตุผลตามหลักวิทยาศาสตร์ เช่น อธิบายตามหลักปัจจุสมุปบาท ยกตัวอย่างเรื่องราวในชาติปัจจุบันและใช้กรณีตัวอย่างจากท้องถิ่นหากมี ส่งเสริมให้พิสูจน์ด้วยตนเอง ไม่บังคับให้เชื่อเลย ไม่พูดจูงใจให้เปลี่ยนศาสนา 3) ให้ความสำคัญกับคำถามเพื่อความเข้าใจแจ่มแจ้ง 4) ให้ความสำคัญพิจารณา ให้ปฏิบัติภาวนาและเข้าเฝ้าเพื่ออยู่กับตัวเอง ได้พิจารณาทบทวนสิ่งใหม่ที่ได้เรียนรู้มา และเพื่อตรวจสอบอารมณ์ความรู้สึกของตนเอง

4.7.4. รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้านเนติธรรม

การบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้านเนติธรรมควรมี **เนื้อหา**เรื่อง จาริต ประเพณีการปฏิบัติต่อสถาบันทางสังคม การปฏิบัติต่อกันระหว่างอาจารย์และศิษย์ และพระสงฆ์กับฆราวาส เรื่องขนบประเพณีการปฏิบัติต่อผู้อยู่ในภพภูมิอื่น คือ การอุทิศบุญ การแผ่เมตตา และเรื่องพิธีกรรม คือ พิธีการตักบาตร การสวดมนต์ และพิธีในวันสำคัญ อันมีหลัก **ทศ 6** เป็นรากฐาน และเป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมีโอกาสเห็นและเรียนรู้จากในวัดหรือสถานที่ปฏิบัติธรรมในประเทศไทย

วิธีการบ่มเพาะเนติธรรม คือ 1) การจัดปฐมนิเทศก่อนเริ่มการอบรม เพื่อแจ้งให้ทุกคนทราบและเข้าใจกฎกติกาที่จะใช้ร่วมกันในบริบทของการปฏิบัติธรรม อันเกี่ยวข้องกับจาริต ประเพณี ขนบประเพณี และพิธีกรรม และนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติได้เข้ามามีโอกาสเห็น เรียนรู้ และปฏิบัติจากสถานการณ์จริง การรับทราบแบบแผนการปฏิบัติตัวล่วงหน้าจะทำให้เข้าใจถึงความคาดหวัง อนึ่ง การปฐมนิเทศของทั้งสวนโมกขนิลาชาติและวัดป่าอ้อว้าวทำโดยอาสาสมัครชาวเยอรมันผู้ที่พูดภาษาอังกฤษได้ดีด้วย ดังนั้น จึงถือว่าเป็นการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพและเปิดโอกาสให้สอบถามข้อข้องใจได้อย่างผ่อนคลาย โดยไม่ต้องกังวลเรื่องภาษา 2) การเรียนรู้ผ่านการรับรู้ซ้ำ ๆ เพื่อให้เนื้อหาฝังในจิตใจ เจ้าบ้าน คือ พระสงฆ์ ผู้อบรม ชาวบ้าน อาสาสมัคร เป็นผู้ที่มีส่วนสำคัญในการแสดงบทบาททางจาริตประเพณี ขนบประเพณี และพิธีกรรม ให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติได้เห็น

เป็นประจำ ทำให้การแสดงออกนั้น ๆ เป็นเรื่องปกติจนเคยชิน หรือเรียกว่า การ “ทำให้ดูอยู่ให้เห็น”
 3) การให้ฝึกปฏิบัติซ้ำ ๆ อย่างต่อเนื่อง สร้างโอกาสให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติได้ลงมือทำด้วยตนเอง
 อยู่เป็นประจำทุกวัน เพื่อให้ติดเป็นนิสัยและเริ่มเห็นคุณค่าของสิ่งที่ทำ หรือเรียกว่า “ให้เป็นเอง”

4.7.5.รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้านสธรรม

การบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้านสธรรมควรมี **เนื้อหา** เรื่องมารยาท
 การปฏิบัติตนในวัด คือ มารยาทการแสดงความเคารพพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ และมารยาทการ
 อยู่ร่วมกัน รวมทั้งเรื่องการต้อนรับวิถีพุทธ คือ การต้อนรับด้วยสิ่งของ และการต้อนรับด้วยธรรม
 ที่มีรากฐานมาจากหลัก **คารวตา 6**

วิธีการบ่มเพาะสธรรม คือ 1) ใช้กิจกรรมสร้างเอกภาพกลุ่ม ทำให้นักท่องเที่ยว
 ชาวต่างชาติเกิดความรู้สึกเป็นหมู่เหล่าเดียวกัน และทำให้เกิดวิถีการปฏิบัติด้วยกติการยาแบบ
 เดียวกันโดยปริยาย 2) ผู้อบรมเข้าใจวัฒนธรรมที่แตกต่างและมีความยืดหยุ่น ไม่ว่ากล่าวด้วยถ้อยคำ
 รุนแรงและเพียงตักเตือนอย่างสุภาพเมื่อจำเป็น 3) ปฏิบัติด้วยประจักษ์จักษุ ต้อนรับนักท่องเที่ยวทุก
 ชาติ ทุกศาสนาอย่างเต็มใจเช่นลูกหลาน จัดการอบรมให้ด้วยความเมตตากรุณา และความ
 เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่หวังผลใด ๆ ตอบแทน การต้อนรับแบบให้เปล่าหรือไม่หวังผลกำไรทำให้เกิด
 ความประทับใจ เพราะเป็นวัฒนธรรมที่แตกต่างกับทางตะวันตกอย่างมาก

4.7.6.รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้านวัตถุธรรม

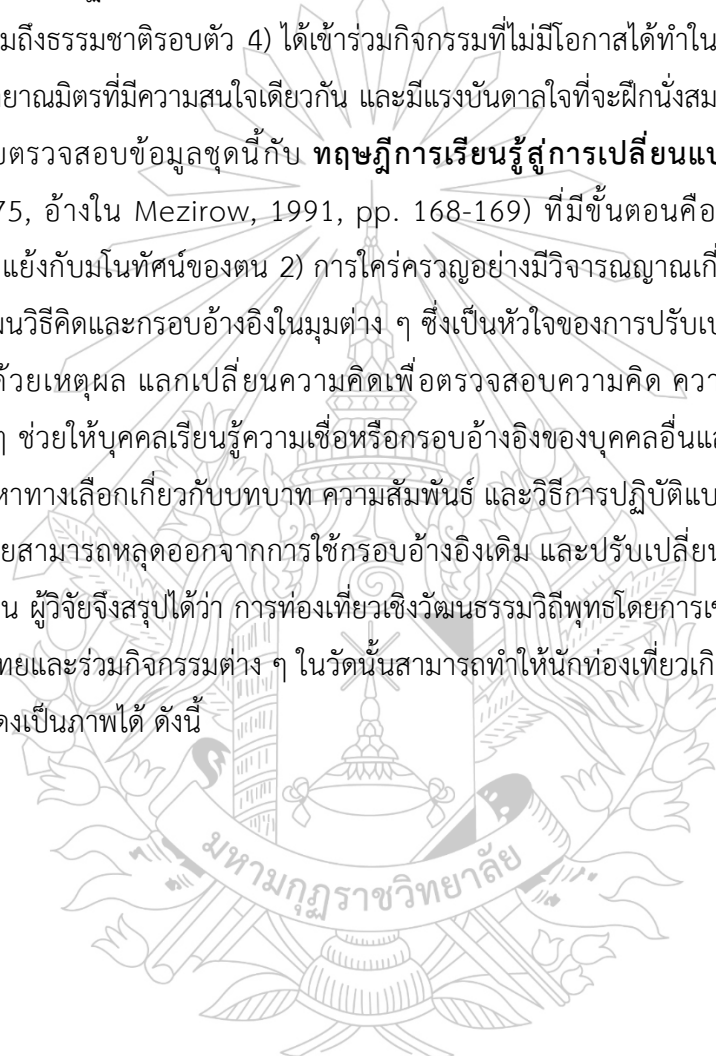
การบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้านวัตถุธรรมมี **เนื้อหา** เรื่องพุทธสถาน
 ได้แก่ ลักษณะของวัดหรือสถานปฏิบัติธรรม อาคารและสิ่งปลูกสร้างสำหรับการเรียนรู้ อาคารและสิ่ง
 ปลูกสร้างสำหรับการดำรงชีพ และเรื่องพระพุทธรูป ด้านความหมายและลักษณะของพระพุทธรูป
 และเรื่องการไม่มีอยู่ของพระพุทธรูป

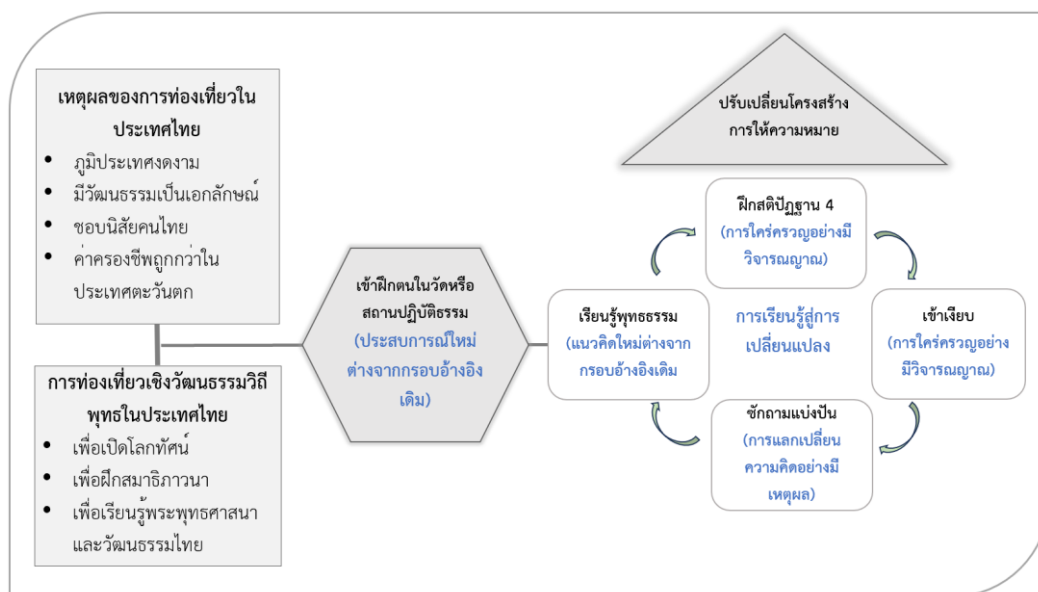
วิธีการบ่มเพาะวัตถุธรรม คือ 1) การหล่อหลอมอัตลักษณ์แห่งความเรียบง่าย เหมาะกับ
 การฝึกตน โดยการให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเข้ามาใช้ชีวิตภายในวัดหรือสถานปฏิบัติธรรม ทำตัว
 กลมกลืนเข้ากับสภาพการฝึกตนวิถีพุทธ ได้มีประสบการณ์ตรงในการใช้ศาสนสถานและศาสนวัตถุทำ
 ให้เข้าใจหน้าที่ในการกลม่อเกล่าจิตใจ และสามารถดำรงตนได้อย่างไม่รู้สึกแปลกแยก 2) เจ้าบ้านเป็น
 ผู้ถ่ายทอดวิธีการปฏิบัติต่อพุทธสถานและพระพุทธรูปอย่างถูกต้อง เพื่อให้เห็นถึงประโยชน์และ
 ความหมายของสิ่งเหล่านั้นอย่างชัดเจน 3) ใช้การสะท้อนคุณค่าของสัญลักษณ์ภายนอกออกจาก
 ภายใน โดยการมีชาวต่างชาติดำรงตนอยู่ในพุทธสถานจะช่วยกระตุ้นความสนใจและทำให้เปิดใจรับ
 พุทธวิถีได้ง่ายขึ้น และการได้เห็นความเลื่อมใสศรัทธาของคนไทยต่อพุทธสถานและพระพุทธรูปส่งผล

ทางจิตของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ ทำให้เกิดความเข้าใจในคุณค่าของสัญลักษณ์ต่อจิตวิญญาณของชาวไทยอีกด้วย ทั้งนี้เป็นไปตามหลัก**ลัทธิขาครวตา ตถาคตโพธิสัทธา และ สัตถุคารวตา**

การตรวจสอบข้อมูลสามเส้า จาก “การสังเกตแบบมีส่วนร่วม” และ “การสัมภาษณ์เชิงลึก” ได้ข้อมูลตรงกันว่า นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่เข้ามาฝึกตนในวัด ได้เรียนรู้พุทธธรรม ได้ฝึกปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน 4 ได้เข้าเจียบ ได้ซักถาม และได้พูดคุยกับเพื่อนร่วมปฏิบัติ เมื่อจบการอบรม 10 วัน แล้ว ประเมินไว้ว่า 1) ได้ความรู้พุทธธรรมที่สามารถประยุกต์ใช้ในชีวิต เพื่อลดทุกข์ มีสุขภาพจิตดีขึ้น 2) ได้ปฏิบัติภาวนาทำให้จิตใจสงบและมีสติมากขึ้น 3) เกิดความตระหนักรู้ในคุณค่าของสิ่งที่ตนมี รวมถึงธรรมชาติรอบตัว 4) ได้เข้าร่วมกิจกรรมที่ไม่มีโอกาสได้ทำในประเทศตน 5) ได้สร้างเครือข่ายกัลยาณมิตรที่มีความสนใจเดียวกัน และมีแรงบันดาลใจที่จะฝึกนั่งสมาธิภาวนาต่อไป

ผู้วิจัยตรวจสอบข้อมูลชุดนี้กับ **ทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง** ของ เมซิโรว (Mezirow, 1975, อ้างใน Mezirow, 1991, pp. 168-169) ที่มีขั้นตอนคือ 1) การเผชิญกับสถานการณ์ที่ขัดแย้งกับมโนทัศน์ของตน 2) การใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแบบแผนวิธีคิดและกรอบอ้างอิงในมุมต่าง ๆ ซึ่งเป็นหัวใจของการปรับเปลี่ยนกรอบอ้างอิง 3) การสนทนาด้วยเหตุผล แลกเปลี่ยนความคิดเพื่อตรวจสอบความคิด ความเชื่อ ความรู้สึก และคุณค่าต่าง ๆ ช่วยให้บุคคลเรียนรู้ความเชื่อหรือกรอบอ้างอิงของบุคคลอื่นและเกิดการยอมรับร่วมกัน ช่วยค้นหาทางเลือกเกี่ยวกับบทบาท ความสัมพันธ์ และวิธีการปฏิบัติแบบใหม่ 4) เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยสามารถหลุดออกจากการใช้กรอบอ้างอิงเดิม และปรับเปลี่ยนโครงสร้างการให้ความหมายของตน ผู้วิจัยจึงสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธโดยการเข้าร่วมปฏิบัติธรรมที่วัดในประเทศไทยและร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในวัดนั้นสามารถทำให้นักท่องเที่ยวเกิดการเปลี่ยนแปลงตัวเองได้ โดยแสดงเป็นภาพได้ ดังนี้

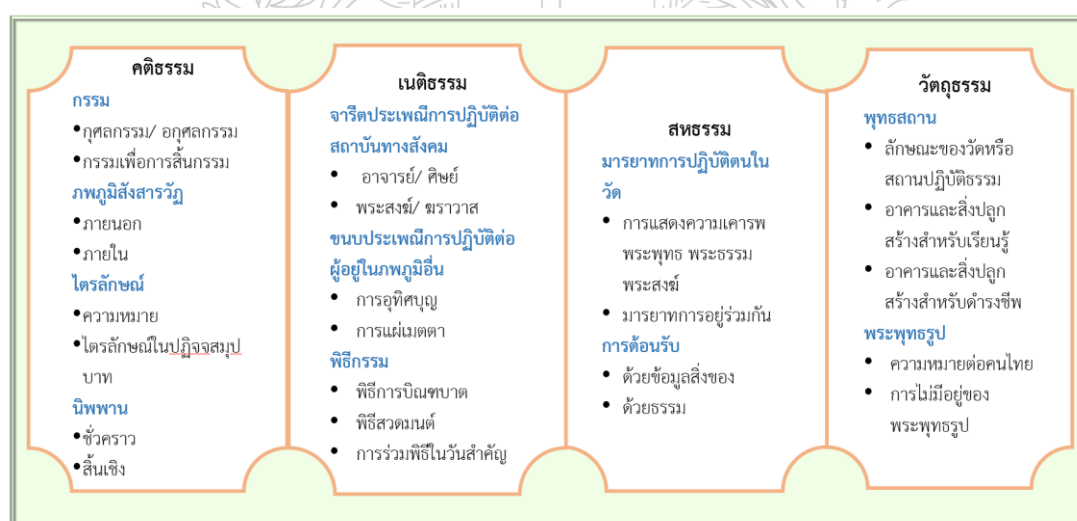

ภาพที่ 4.19 สรุปความเชื่อมโยงระหว่างการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธกับการเรียนรู้การเปลี่ยนแปลง

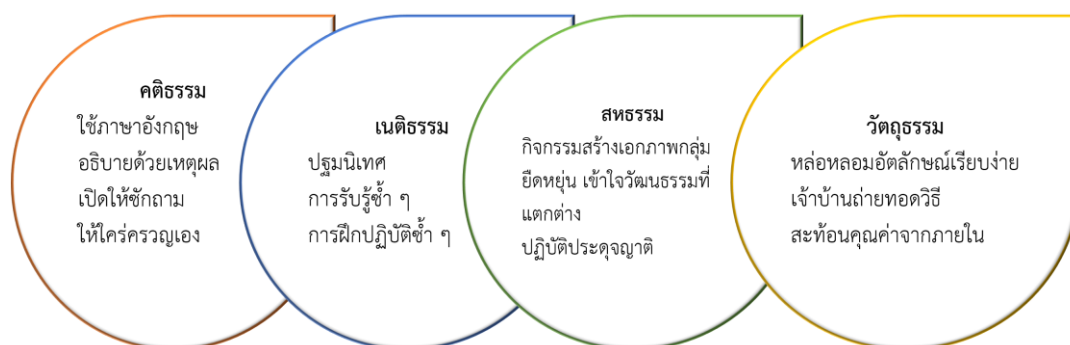
จากผลการวิจัยทั้งหมดนี้ ผู้วิจัยเห็นในภาพรวมว่า วัฒนธรรมไทยทั้ง 4 ด้านเหล่านี้แท้จริงแล้วเป็นเปลือกที่ห่อหุ้มพุทธธรรมอันประเสริฐที่เป็นแก่นแท้ของวัฒนธรรมเอาไว้นั่นเอง

ผู้วิจัยสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นความเชื่อมโยงระหว่างวัฒนธรรมไทย 4 ด้านกับ “เนื้อหา” (What) ของพุทธวิถีในการบ่มเพาะแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติได้ ดังนี้

ภาพที่ 4.20 สรุป “เนื้อหา” พุทธวิถีในการบ่มเพาะแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม

ผู้วิจัยสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลเรื่อง “วิธีการ” (how) ในการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติได้เชิงวัฒนธรรม 4 ด้าน ได้ดังภาพ

ภาพที่ 4.21 สรุป “วิธีการ” ในการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม

ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามมิติของ “องค์ประกอบ” ของการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม โดยสังเคราะห์เป็นภาพได้ ดังนี้

ภาพที่ 4.22 สรุป “องค์ประกอบ” ของการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม” นี้ผู้วิจัยได้ศึกษาทั้งข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ เพื่อสร้างกรอบแนวคิดและขอบเขตการวิจัย โดยมีวัตถุประสงค์ 4 ข้อ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีวัฒนธรรมการท่องเที่ยว 2) เพื่อศึกษาการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ 3) เพื่อสร้างรูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม 4) เพื่อนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) แบบวิจัยภาคสนาม (field work) ร่วมกับการวิจัยเชิงเอกสาร (documentary research) ดำเนินการภายใต้แนวทางปรากฏการณ์วิทยา (phenomenology) เก็บข้อมูลจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มเฉพาะ มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งสิ้น 45 รูป/คน ใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงธีม การวิเคราะห์สรุปอุปนัย และการเสริมสร้างความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย เพื่อสรุปเป็นองค์ความรู้ใหม่และสร้างรูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม นำเสนอในเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (descriptive analysis) และรูปแบบ (model)

5.1. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้อาศัยข้อมูลจากการศึกษาในทุกขั้นตอนตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อให้ทราบประเด็นในแต่ละด้าน แล้วนำมาวิเคราะห์ เชื่อมโยง สังเคราะห์ ตลอดจนสร้างเป็นองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ “รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม” สรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

5.1.1. แนวคิดวัฒนธรรมการท่องเที่ยว

วัฒนธรรมท่องเที่ยว คือ ค่านิยมทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นมาตรฐานพฤติกรรมที่บุคคลเรียนรู้ที่ละน้อยจากการเติบโตในสังคมนั้น ๆ วัฒนธรรมการท่องเที่ยวในโลกตะวันตกเริ่มจากการค้า การแสวงบุญ การรักษาโรค และการเยี่ยมญาติ ต่อมาพัฒนาเป็นความต้องการพักผ่อน การแสวงหาประสบการณ์แปลกใหม่ และแนวคิดการท่องเที่ยวยั่งยืน ในยุคการท่องเที่ยว 4.0 มีเทคโนโลยีหลายมิติที่ให้ข้อมูลได้รวดเร็วและเสมือนจริง ทำให้นักท่องเที่ยวมีความคาดหวังจากการท่องเที่ยวมากขึ้น การท่องเที่ยวในประเทศไทยเริ่มต้นจากความต้องการเปลี่ยน

อากาศของชนชั้นสูงและคณะมิชชันนารีในสมัยรัชกาลที่ 3 เมื่อระบบคมนาคมในประเทศไทยเจริญขึ้น ประกอบกับการผลักดันจากภาครัฐ ทำให้การท่องเที่ยวในประเทศเติบโตและได้รับความนิยมจากชาวต่างชาติมากขึ้น จนกลายเป็นอุตสาหกรรมที่สำคัญทางเศรษฐกิจของไทย การท่องเที่ยวในพระพุทธศาสนาพบว่า ในสมัยพุทธกาลมีการเดินทางเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาและปฏิบัติศาสนกิจ การเดินทางไปฟังธรรม และหลังสมัยพุทธกาลมีการเดินทางไปสักการะสังเวชนียสถานอีกด้วย

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือ การท่องเที่ยวที่ผู้มาเยือนมีแรงจูงใจในการเรียนรู้ เก็บเกี่ยวประสบการณ์ และปรับตัวให้กลมกลืนกับคนในท้องถิ่น พร้อมเปิดใจยอมรับสิ่งที่แตกต่างจากวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนทั้งในด้านรูปธรรมและนามธรรม ในประเทศไทยนั้น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไม่สามารถแยกออกจากการท่องเที่ยววิถีพุทธได้ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธคือการท่องเที่ยวเพื่อชมความงามของพุทธสถานและพุทธศิลป์ เพื่อร่วมกิจกรรมตามคติความเชื่อและประเพณี และเพื่อศึกษาปฏิบัติธรรมในการพัฒนาจิตใจตนเอง รวมถึงสร้างประโยชน์เกื้อกูลแก่ทุกฝ่าย โดยเจ้าบ้านใช้หลักการ “ปฏิสันถาร” เชิญชวนให้เที่ยวชมความงามจากภายนอก และทำให้เกิดความเข้าใจซาบซึ้งถึงธรรมที่อยู่ภายใน การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธ จึงเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างเป็นธรรมชาติ ซึ่งอาจจำแนกออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ การท่องเที่ยวเพื่อชื่นชมและศึกษาวัตถุธรรมในพระพุทธศาสนา การท่องเที่ยวเพื่อร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่เน้นศรัทธาและประเพณี และการท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้และฝึกตนในพระพุทธศาสนา

ปัจจุบันประเทศไทยยังคงเป็นจุดหมายปลายทางสำคัญของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ เนื่องจากมีภูมิประเทศสวยงามเหมาะแก่การพักผ่อน มีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ ชาวต่างชาติชอบลักษณะนิสัยทั่วไปของคนไทย และค่าครองชีพในประเทศไทยที่ถูกกว่าในประเทศแถบตะวันตก นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเข้ามาร่วมปฏิบัติธรรมในประเทศไทยเพราะต้องการเปิดโลกทัศน์ ร่วมฝึกสมาธิภาวนา และเรียนรู้พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย

5.1.2. การบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ

มีหลักฐานว่า ชาวต่างชาติสนใจและเดินทางมาศึกษาพระพุทธศาสนาในทวีปเอเชียมากกว่า 700 ปี ด้วยเหตุผลหลักคือ การเห็นทุกข์และต้องการดับทุกข์ การแสวงหาความจริงของชีวิต คนไทยโดยทั่วไปมีจิตใจดีงาม และพระภิกษุไทยเป็นแบบอย่างที่ดี ในปัจจุบันมีชาวต่างชาติสนใจเข้าปฏิบัติธรรมในประเทศไทยเพิ่มขึ้น สถานปฏิบัติธรรมหลายแห่งปรับตัวเพื่อรองรับชาวต่างชาติ แต่ละแห่งมีความความคล้ายคลึงและความแตกต่างกันในแนวทางการสอนและการดำเนินกิจกรรม

การอบรมอานาปานสติที่สวนโมกขนิมิตานานาชาติมีรูปแบบการจัดอบรมในลักษณะของ “โรงเรียน” ที่มีการวางหลักสูตร เนื้อหา กิจกรรม และสถานที่ไว้โดยเฉพาะ โดยแยกออกจากนักท่องเที่ยวทั่วไปที่มาเยี่ยมชมและชาวบ้านที่มาทำบุญตักบาตรที่วัดธารน้ำไหลซึ่งตั้งอยู่ฝั่งตรงข้าม

การอบรมมีการกำหนดวันเริ่มต้นและวันสิ้นสุดอย่างแน่นอน โดยมีค่าใช้จ่ายสำหรับที่พักและอาหารจำนวน 2,000 บาท ผู้เข้าอบรมต้องแต่งกายสุภาพ แต่ไม่จำเป็นต้องใส่ชุดสีขาว หลักสูตรเนื้อหาของ การอบรมซึ่งริเริ่มมาตั้งแต่สมัยท่านพุทธทาสภิกขุ นั้น ได้ผ่านกระบวนการพัฒนาและปรับปรุงมาอย่างยาวนาน ด้วยการลองผิดลองถูกจนกระทั่งลงตัวสมบูรณ์ ทั้งในด้านเนื้อหา เอกสารประกอบ อุปกรณ์ การสอน และระบบการเตรียมกิจกรรมสำหรับการอบรมในแต่ละวัน

การอบรมปฏิบัติธรรมที่วัดป่าอ้อวามีลักษณะเป็นธรรมชาติ คล้ายกับการที่ชาวไทยเข้ามา อยู่วัดชั่วคราวเมื่อต้องการปฏิบัติธรรม พระสงฆ์ในวัดปฏิบัติกิจของสงฆ์ตามปกติ เช่น บิณฑบาต สวดมนต์ทำวัตร แสดงธรรม และทำงานวัด เป็นต้น นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติได้เรียนรู้จากการอยู่ใน บริบทจริงของวัด และได้เห็นวิถีชีวิตตามปกติของพระสงฆ์และชาวบ้านที่เข้ามาวัด นักท่องเที่ยว สามารถเข้าร่วมการอบรมได้ทุกวันและไม่มีการกำหนดวันเริ่มต้นและสิ้นสุดของการอบรมที่ตายตัว แต่อนุญาตให้พำนักได้ไม่เกิน 10 วัน มีการจัดปฐมนิเทศทุกวัน ไม่บังคับให้ผู้เข้าอบรมถือศีล 8 กำหนดให้สวมใส่เสื้อผ้าสีขาว ทางวัดจัดเตรียมกุฏิที่พัก อาหารวันละ 2 มื้อ และเสื้อผ้าสีขาวไว้ให้ยืม โดยไม่มีการเก็บค่าใช้จ่ายใด ๆ จากผู้เข้าร่วมอบรม แต่สามารถร่วมทำบุญผ่านตู้บริจาคได้ตามศรัทธา

สรุปผลศึกษาจากทั้งสองสถานที่พบว่า มีปัจจัยแห่งความสำเร็จในการจัดการอบรมปฏิบัติ ธรรมแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ ที่คล้ายคลึงกันอยู่หลายประการ เริ่มจากการมีผู้นำที่โดดเด่นผู้มี วิสัยทัศน์กว้างไกล มีเมตตากรุณา และมีความสามารถบริหารจัดการให้สถานที่ที่เป็นระเบียบเรียบร้อย มีทีมสนับสนุนที่มีความรู้ทั้งปริยัติและปฏิบัติ สามารถสื่อสารภาษาอังกฤษได้ หรือมีล่ามที่เหมาะสม ผู้อบรมมีวัตรปฏิบัติที่น่าเลื่อมใส เป็นแบบอย่างที่ดี ผู้เข้าการอบรมส่วนใหญ่ทราบข่าวจากการบอกต่อ และเว็บไซต์ของวัด โดยมากเป็นผู้มีอายุต่ำกว่า 30 ปี มาจากทวีปยุโรป โดยเฉพาะประเทศเยอรมนี ทั้งนี้ผู้เข้าร่วมอบรมมีจุดประสงค์และระดับความสามารถในการใช้ภาษาอังกฤษแตกต่างกัน

ในการจัดอบรมต้องมีสถานที่ที่กำหนดแน่นอน มีกฎเกณฑ์การแต่งกายที่เหมาะสม ใช้หลัก สติปัฏฐาน 4 มีช่วงเวลาเข้าเฝ้า และจัดให้ทำงานอาสาสมัคร ดำเนินงานภายใต้หลักการไม่แสวงหา ผลกำไร เทคนิคที่ใช้ในการอบรม ได้แก่ การอธิบาย การสาธิต และการฝึกเดือนอย่างสุภาพ ผู้เข้า อบรมต้องพำนักอยู่ในสถานที่ที่กำหนดเพื่อฝึกปฏิบัติด้วยตนเองอย่างลึกซึ้ง ได้รับประสบการณ์ตรงใน การอยู่ร่วมกันในวัฒนธรรมแห่งพุทธวิธี มีเวลานั่งสมาธิภาวนา และครุ่นคิดไตร่ตรองแนวคิดใหม่ ตลอดจนมีโอกาสซักถาม และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้สอนและผู้ร่วมอบรม สถานที่ที่เหมาะสม ควรอยู่ในบริเวณที่เดินทางได้สะดวก แต่ยังห่างจากชุมชนพอสมควร มีสภาพแวดล้อมเป็นธรรมชาติ สวยงาม ร่มรื่น สงบ เรียบร้อย และมีอากาศดี อันจะช่วยสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการฝึกปฏิบัติธรรม

นักท่องเที่ยวนักปฏิบัติธรรมระบุประโยชน์ที่ได้รับจากการอบรม คือ 1) ได้รับความรู้ในหลัก พุทธธรรมที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อลดความทุกข์ 2) ได้ประสบการณ์ตรงจาก การปฏิบัติภาวนา ช่วยให้จิตใจสงบและมีสติมากขึ้น 3) เกิดความตระหนักรู้ในคุณค่าของสิ่งที่ตนมี

รวมถึงธรรมชาติรอบตัวและกฎของธรรมชาติ 4) ได้เข้าร่วมกิจกรรมที่ไม่มีโอกาสได้ทำในประเทศของตน 5) ได้สร้างเครือข่ายกัลยาณมิตรที่มีความสนใจในแนวทางเดียวกัน โดยสรุป นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความสุขจิตดีขึ้น และมีแรงบันดาลใจที่จะฝึกนั่งสมาธิภาวนาต่อไปในอนาคต

5.1.3. รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม

1) รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้านคตินิยม

ควรมี **เนื้อหาคตินิยม** เรื่อง กรรม ภพภูมิ สังสารวัฏ ไตรลักษณ์ และนิพพาน มีหลัก **ศรัทธา 4 อัปมาทการวตา และ สติปัญญา 4** เป็นพื้นฐาน เพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้าใจความเป็นมาของวิถีชีวิตไทยอย่างลึกซึ้ง ไม่เลือกสอนเฉพาะส่วนที่นักท่องเที่ยวชอบ เรื่องนิพพานเป็นเรื่องที่ต้องสอน เพราะเป็นสิ่งที่ทำให้พระพุทธศาสนาแตกต่างจากศาสนาอื่น และแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวไทย หลักสติปัญญา 4 เป็นแนวทางที่สถานปฏิบัติธรรมในประเทศไทยใช้อย่างแพร่หลาย และเนื่องจากคตินิยมเป็นนามธรรม การใช้สื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพจึงเป็นสิ่งจำเป็น โดยควรใช้ **วิธีการ** ดังนี้ 1) อธิบายด้วยภาษาอังกฤษที่เชื่อมโยงกับหลักธรรมได้อย่างถูกต้องครบถ้วน โดยอธิบายด้วยภาษาง่าย ๆ อธิบายหลาย ๆ แบบ เพื่อให้ผู้ที่มีภูมิหลังและที่มาต่างกันเข้าใจได้มากที่สุด และให้ผู้ที่ไม่ใช่เจ้าของภาษาเข้าใจได้ 2) ใช้เหตุผลทางวิทยาศาสตร์ เช่น การอธิบายตามหลักจิตวิทยาแบบองค์รวมอย่างเหตุการณ์จากชีวิตจริง โดยเฉพาะตัวอย่างในสมัยปัจจุบัน และกรณีศึกษาจากบริบทท้องถิ่นหากมี ส่งเสริมให้พิสูจน์ด้วยตนเอง ไม่บังคับให้เชื่อทันที และไม่ชักชวนให้เปลี่ยนศาสนา 3) เปิดโอกาสให้ซักถาม 4) จัดเวลาให้ได้พิจารณาใคร่ครวญคตินิยม เพราะการคิดพิจารณาจะช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากภายใน การฝึกสมาธิภาวนาและการเข้าเจียบจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้ผู้ปฏิบัติได้ทบทวนสิ่งที่ได้เรียนรู้ และได้ตรวจสอบอารมณ์และความรู้สึกของตนต่อสิ่งนั้น ๆ

2) รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้านเนติธรรม

ควรมี **เนื้อหาเนติธรรม** เรื่องจารีตประเพณีที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ในสังคมตามหลัก **ทศ 6** เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์กับศิษย์ และพระสงฆ์กับฆราวาส ขนบประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติต่อผู้อยู่ในภพภูมิอื่น เช่น การอุทิศบุญ และการแผ่เมตตา ตลอดจนพิธีกรรมต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้เป็นองค์ประกอบสำคัญของพุทธวิถีที่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมีโอกาสได้สัมผัส เรียนรู้ และซึมซับจากบริบทจริงในวัดหรือสถานปฏิบัติธรรมในประเทศไทย **วิธีการบ่มเพาะเนติธรรม** มี ดังนี้ 1) การปฐมนิเทศก่อนเริ่มการอบรม เพื่อแจ้งให้ผู้เข้าอบรมได้ทราบข้อมูลร่วมกันอย่างถูกต้อง เข้าใจกฎระเบียบที่ใช้ในบริบทของการปฏิบัติธรรม โดยเฉพาะในด้านจารีต ขนบธรรมเนียม และพิธีกรรมต่าง ๆ 2) การเรียนรู้ผ่านการรับรู้ซ้ำ ๆ จากบริบทจริงที่แสดงให้เห็นโดยเจ้าบ้าน เช่น การเดินบิณฑบาตของพระสงฆ์ทุกเช้า การกราบครูอาจารย์เมื่อเข้าและออกจากศาลา การสวดมนต์ และอนุโมทนาบุญประจำวัน เป็นต้น การเห็นซ้ำ ๆ ทำให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติรู้สึกคุ้นเคย และเกิด

ความเข้าใจวิถีชีวิตแบบพุทธ 3) การให้ได้ฝึกปฏิบัติเองเป็นประจำ เช่น สวดมนต์ แผ่เมตตา อุทิศบุญ เป็นต้น ช่วยให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเห็นคุณค่าและเข้าใจความหมายของสิ่งที่ทำด้วยตนเอง

3) รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้านสธรรม

ควรมี **เนื้อหาสธรรม** คือ มารยาทในการปฏิบัติตนในวัดตามหลัก **คารวตา 6** ได้แก่ การแสดงความเคารพต่อพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ และมารยาทการอยู่ร่วมกันในวัดหรือสถานปฏิบัติธรรม รวมถึง การต้อนรับวิถีพุทธ ทั้งการต้อนรับด้วยสิ่งของและด้วยธรรม **วิธีการบ่มเพาะสธรรม** ประกอบด้วย 1) ใช้กิจกรรมเพื่อสร้างเอกภาพกลุ่ม เพื่อให้เกิดความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียว และยอมรับในกติการ่วมกัน 2) มีความยืดหยุ่นและเข้าใจความแตกต่างทางวัฒนธรรม ไม่ควรตักเตือนด้วยคำพูดรุนแรง แต่ควรชี้แนะอย่างสุภาพเพื่อสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์ที่ดี 3) ปฏิบัติต่อนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติประจักษ์ชัดด้วยความเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ทุกชาติทุกศาสนา ให้พ้นจากทุกข์และก้าวสู่หนทางแห่งความสงบสุขอย่างแท้จริง มีการให้โดยไม่หวังผลตอบแทนด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

4) รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติด้านวัตถุธรรม

ควรมี **เนื้อหาวัตถุธรรม** คือ เรื่องพุทธสถาน ได้แก่ ลักษณะของวัดหรือสถานปฏิบัติธรรม อาคารและสิ่งปลูกสร้างสำหรับการเรียนรู้ อาคารและสิ่งปลูกสร้างสำหรับการดำรงชีพ และเรื่องพระพุทธรูป คือความหมายและลักษณะของพระพุทธรูป และการไม่มีอยู่ของพระพุทธรูป **วิธีการบ่มเพาะวัตถุธรรม** คือ 1) การหล่อหลอมอัตลักษณ์แห่งความเรียบง่ายให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเข้ามาใช้ชีวิตภายในวัดหรือสถานปฏิบัติธรรม ให้กลมกลืนกับสภาพการฝึกตนวิถีพุทธที่เรียบง่ายตามหลัก **สิกขาการวตา** รับประสบการณ์ตรงในการใช้ศาสนสถานและศาสนวัตถุ 2) เจ้าบ้านเป็นผู้ถ่ายทอดวิธีการใช้ศาสนสถานและศาสนวัตถุอย่างถูกต้อง เพื่อให้เห็นถึงประโยชน์และความหมายของสิ่งเหล่านั้นอย่างชัดเจน 3) ใช้การสะท้อนคุณค่าของสัญลักษณ์ภายนอกออกจากภายใน จากการแสดงตัวอย่างแห่งศรัทธาโดยชาวไทยและชาวต่างชาติ โดยเฉพาะชาวตะวันตก ด้วยการดำรงตนอยู่ในพุทธสถานและปฏิบัติต่อพุทธสถานและพระพุทธรูปด้วยความเลื่อมใสศรัทธาที่ออกมาจากใจ อันมีพื้นฐานมาจากหลัก **ตถาคตโพธิสัตว์ และสัตตการวตา**

5.2. อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม” ผู้วิจัยมีประเด็นในการอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

5.2.1 ผลการศึกษาในวัตถุประสงค์ข้อที่ 1

ผลการวิจัยพบว่า วัฒนธรรมการท่องเที่ยวของชาวตะวันตกเปลี่ยนแปลงตามบริบทสังคมและเศรษฐกิจ ในประเทศไทยการท่องเที่ยวเริ่มจากคณะมิชชันนารีในสมัยรัชกาลที่ 3 และต่อมา

กลายเป็นอุตสาหกรรมหลัก การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในประเทศไทยเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยววิถีพุทธ และผลการศึกษาภาคสนามพบว่า ประเทศไทยยังเป็นจุดหมายสำคัญของนักท่องเที่ยวต่างชาติ เพราะมีภูมิประเทศสวยงาม วัฒนธรรมโดดเด่น ค่าครองชีพต่ำ และคนไทยเป็นมิตร การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม คือเพื่อเปิดโลกทัศน์ เพื่อฝึกสมาธิ และเพื่อเรียนรู้ศาสนาและวัฒนธรรมไทย

ทั้งนี้อภิปรายได้ว่า เหตุผลหลักของการท่องเที่ยวประเทศไทยในปัจจุบันยังคงสอดคล้องกับจุดเริ่มต้นในสมัยรัชกาลที่ 3 กล่าวคือ การพักผ่อนตากอากาศ โดยเฉพาะในช่วงฤดูหนาวของประเทศตะวันตก นักท่องเที่ยวเดินทางมายังประเทศไทยในช่วงปลายปีเพื่อหลบหนาว นอกจากนี้ ความต้องการแสวงหาประสบการณ์แปลกใหม่ยังดำรงอยู่ และได้ขยายไปสู่ประสบการณ์ทางจิตวิญญาณ และการเรียนรู้ “ภายในตน” ซึ่งหาได้ยากในประเทศทางแถบตะวันตก ประเทศไทยจึงมีศักยภาพที่จะรองรับความต้องการนี้ได้ โดยเฉพาะผ่านกิจกรรมการปฏิบัติธรรมในวัด ซึ่งมีสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และหลักธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของเกียรติก้อง ไชยพัฒนะพฤษ (2564, หน้า 175) ที่ระบุว่า การจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณสามารถใช้การปฏิบัติธรรมตามแนวทางพุทธศาสนาเป็นแรงดึงดูดนักท่องเที่ยวต่างชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5.2.2 ผลการศึกษาในวัดอุประสงค์ข้อที่ 2

ผู้วิจัยมีประเด็นในการอภิปราย 4 ข้อ ดังนี้

1) ผลการศึกษาภาคสนามพบว่า รูปแบบการอบรมอานาปานสติที่สวนโมกขนิรชาตมีลักษณะคล้ายโรงเรียน มีเนื้อหาหลักสูตรเป็นมาตรฐานเหมือนกันทุกครั้งเพราะบรรยายโดยคลิปเสียง ส่วนการอบรมที่วัดป่าอ้อวามีลักษณะเป็นธรรมชาติเหมือนกับการเข้าร่วมปฏิบัติธรรมของคนไทย และนักท่องเที่ยวเรียนรู้ผ่านการใช้ชีวิตร่วมกับพระสงฆ์และฆราวาสในบริบทจริงของวัด

ทั้งนี้อภิปรายได้ว่า ระดับความเข้มข้นในการถ่ายทอดพุทธธรรม การปฏิบัติภาวนา และการเข้าเฝ้าของสวนโมกขนิรชาตและวัดป่าอ้อว้แตกต่างกัน ทั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่า ประเทศไทยมีวัดที่สามารถรองรับความต้องการและความสนใจที่แตกต่างกันของนักท่องเที่ยวต่างชาติได้ โดยผู้เริ่มต้นเรียนรู้ควรเริ่มจากวัดป่าอ้อว้ซึ่งเน้นการบ่มเพาะผ่านวิถีชีวิตจริงในบริบทวัดไทย เน้นสัมพันธไมตรีระหว่างผู้จัดการอบรมและนักท่องเที่ยวต่างชาติ ส่วนผู้ที่มีพื้นฐานบ้างแล้วหรือสนใจศึกษาหลักธรรมลึกซึ้ง อาจเข้าอบรมที่สวนโมกขนิรชาต ซึ่งมีหลักสูตรหลักพุทธธรรมที่เข้มข้นชัดเจนเป็นระบบ เน้นการอยู่กับตัวเองในความเงียบ ดังนั้น ข้อมูลเกี่ยวกับความเข้มข้นของการปฏิบัติจึงมีความสำคัญทำให้นักท่องเที่ยวต่างชาติสามารถเลือกสถานที่ที่เหมาะสมกับตน ทั้งนี้ สอดคล้องกับการศึกษาของ เชดเน็ค (Schedneck, 2015, p. 113) ว่า ข้อมูลเกี่ยวกับความเข้มข้นของการปฏิบัติทำให้นักท่องเที่ยวต่างชาติสามารถเลือกสถานที่ที่เหมาะสมกับตน และเตรียมตัวเตรียมใจไว้ล่วงหน้าไว้ได้

2) ผลการศึกษาเรื่อง **คุณสมบัติของผู้ให้การอบรม** พบว่า ควรมีความรู้ปริยัติอย่างลึกซึ้ง มีประสบการณ์ตรงในการปฏิบัติ มีจริยวัตรน่าเลื่อมใส และมีทักษะการใช้ภาษาอังกฤษ โดยการบ่มเพาะใช้เหตุผลเชิงวิทยาศาสตร์ เน้นปฏิบัติจริง การถามตอบ หลีกเลี่ยงการบอกให้เชื่อ พร้อมทั้งมีความเข้าใจสภาพสังคมวัฒนธรรม และเน้นข้อที่มักเข้าใจผิดของผู้รับการอบรม **สอดคล้องกับผลศึกษาของ พระสมุห์เกียรติกร กิตติเวที และศุภกร ณ พิกุล (2566)** ที่ชี้แนวทางเผยแผ่พุทธธรรมแก่ชาวต่างชาติว่า ผู้เผยแผ่ควรมีความรู้หลักธรรมชัดเจน มีจริยวัตรดีและทักษะภาษา เนื้อหาต้องเหมาะสม ใช้การอุปมาและพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์ หลีกเลี่ยงพิธีกรรมที่เป็นความเชื่อ และศึกษาสภาพสังคมวัฒนธรรมและข้อจำกัดของกลุ่มเป้าหมาย ส่วนพิธีกรรมในบริบทไทยเป็นสิ่งปกติที่นักท่องเที่ยวอาจเข้าร่วมได้ แต่หากอบรมแยกพื้นที่โดยไม่มีชุมชนท้องถิ่นร่วม ไม่จำเป็นต้องเพิ่มพิธีกรรมเฉพาะสำหรับนักท่องเที่ยวต่างชาติ

3) ผลการศึกษาพบว่า วิธีการบ่มเพาะพุทธวิธีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติประกอบด้วย **กิจกรรมหลัก** คือ การนั่งสมาธิ เดินจงกรม ทำวัตรสวดมนต์ แผ่เมตตา การเข้าเฝ้า ใช้เทคนิคการสอนแบบอธิบาย ตอบคำถาม สวดมนต์ ใช้คลิปเสียง และใช้เอกสารประกอบ **สอดคล้องกับงานวิจัยของ ชัยนัต บุญพิโย, นิเทศ สนั่นนารี, สุนทร สายคำ และพระอธิการบุญช่วย โชติวิโส (2564)** ที่พบว่า สำนักปฏิบัติธรรมนานาชาติในประเทศไทยใช้วิธีคล้ายกันนี้ โดยเน้นการสาธิต การสอบถาม การให้สื่อมัลติมีเดีย และกิจกรรมตามวัฒนธรรมไทย ทั้งนี้ กิจกรรมดังกล่าวเน้น **สอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงของ แจ็ค เมซิโรว์ (Jack Mezirow)** อย่างชัดเจน โดยการเข้ามาอยู่ในบริบทของการปฏิบัติธรรมในวัดเป็นประสบการณ์ทางวัฒนธรรมที่แตกต่าง การเข้าเฝ้า และการปฏิบัติภาวนาเปิดโอกาสให้ได้ใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณ และการซักถามพูดคุยทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนทางความคิดอย่างมีเหตุผล และในที่สุด จะก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนโครงสร้างการให้ความหมายในตัวของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ และเกิดความเปลี่ยนแปลงในตนในที่สุด

4) ผลการศึกษาพบว่า นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติได้สร้าง **เครือข่ายกัลยาณมิตร** ที่มีความสนใจใกล้เคียงกันเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันต่อไป ดังเช่น ผู้เข้าร่วมอบรมที่สวนโมกขนิมิตนานาชาติได้จัดตั้งกลุ่ม WhatsApp เพื่อสื่อสารและสนทนาธรรมอย่างต่อเนื่องหลังจากเสร็จสิ้นการอบรมไปแล้วหลายเดือน **สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาสิงห์ณรงค์ สิรินทรเมธี, พระวิมาน คมภิรปโย, เอกชัย ศรีบุรินทร์, เกียรติศักดิ์ บุตรราช, และนายไชยสิทธิ์ อุดมโชคนามอ่อน (2560)** ที่ระบุว่า การจัดการเรียนรู้ในวัดป่ามี 3 รูปแบบ ได้แก่ การทัศนศึกษา การปฏิบัติ และการสร้างเครือข่ายกัลยาณมิตร (learning by networking) ซึ่งส่งเสริมการเรียนรู้และประโยชน์ต่อชุมชน โดยเน้นการสนทนา แลกเปลี่ยนความรู้ และปฏิบัติร่วมกัน ส่งผลให้เกิดความยั่งยืนใน 4 มิติ คือ พัฒนาจิตใจ การเรียนรู้พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และเครือข่ายสังคม

5.2.3 ผลการศึกษาในวัตถุประสงค์ข้อที่ 3

ผู้วิจัยมีประเด็นในการอภิปราย 4 ข้อ ในแต่ละมิติของการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม ดังนี้

1) ผลการศึกษา **การบ่มเพาะด้านคตินิยม** พบว่า วิธีการบ่มเพาะเรื่องกรรมที่เป็นไปเพื่อการสิ้นกรรม คือ หลักสติปัฏฐาน 4 และหลักอานาปานสติ นั้น **สอดคล้องกับผลการศึกษาของ พระศรีสังคม ขยานวทูโธ (ธนาวงษ์) (2561)** ที่พบว่า วัดที่เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมมีการจัดการในระดับบนคือมหาเถรสมาคมดูแลภาพรวมให้มีมาตรฐานในการปฏิบัติวิปัสสนาตามแนวสติปัฏฐานสูตร และ การศึกษาของ บุญมี แก้วตา, พระบุญทรง บุญธโร, และพระครูปลัดณัฐพล จันทโก (2560) ที่พบว่า สำนักปฏิบัติธรรม 4 แห่ง ในจังหวัดเชียงใหม่ต่างใช้หลักสติปัฏฐาน 4 เหมือนกัน แม้รายละเอียดจะต่างกัน **และสอดคล้องกับที่ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต) (2564, หน้า 847-848)** กล่าวไว้ในหนังสือ “พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย” ว่า อานาปานสติภาวนาเป็นอารมณ์ประเภทรูปธรรมที่กำหนดได้ชัด เพียงมีสติกำหนดลมหายใจ ก็ใช้ได้ทั้งในทางสมถะและวิปัสสนา เป็นวิธีที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญมาก

2) ผลการศึกษา **การบ่มเพาะด้านเนติธรรม** พบว่า มีเนื้อหาที่สำคัญคือ การปฏิบัติต่อกันระหว่างอาจารย์และศิษย์และพระสงฆ์กับฆราวาส การปฏิบัติต่อผู้อยู่ในภพภูมิอื่น คือการอุทิศบุญและการแผ่เมตตา และเรื่องพิธีกรรมคือ พิธีการตักบาตร การสวดมนต์ และพิธีในวันสำคัญ **สอดคล้องกับผลการศึกษาของ พระมหาพรชัย สิริวิโร, พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี, ไช่มุก เหล่าพิพัฒนา และ เพ็ญพรรณ เพ็ญพลอย (2563)** ที่พบว่า อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในการท่องเที่ยวด้านจิตใจคือลักษณะแรงจูงใจที่เกิดจากศาสนาผลักดันให้เกิดวิถีชีวิตและวัฒนธรรมในการอยู่ร่วมกัน เช่น การทำบุญตักบาตร การเคารพผู้ใหญ่ เป็นต้น และได้วางรูปแบบตัวชี้วัดไว้ว่า มีบุคลิกเคารพผู้ใหญ่ อ่อนน้อมผู้อื่น มีจิตใจกล้าหาญ และชอบทำบุญตักบาตร แสดงให้เห็นว่า อัตลักษณ์เชิงเนติธรรมเหล่านี้เป็นสิ่งที่ดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติให้เข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทย ด้วยเป็นวัฒนธรรมที่แตกต่างจากในประเทศแถบตะวันตกเป็นอย่างมาก

3) ผลการศึกษา **วิธีการบ่มเพาะด้านสทธรรม** พบว่า ผู้อบรมต้องเข้าใจวัฒนธรรมที่แตกต่างและมีความยืดหยุ่น ไม่ว่ากล่าวด้วยถ้อยคำรุนแรงและเพียงตักเตือนอย่างสุภาพเมื่อจำเป็น **สอดคล้องกับผลการศึกษาของ พระสมุห์เกียรติกร กิตติเวที และ นายศุภกร ณ พิกุล (2566)** ที่พบว่า ควรมีการวิเคราะห์บริบทของผู้รับธรรม ผู้เผยแพร่ควรเข้าใจวัฒนธรรม ความเชื่อ และวิถีคิดของชาวต่างชาติ เพื่อนำเสนอธรรมให้สอดคล้องกับแต่ละกลุ่มเป้าหมาย อุปสรรคสำคัญ คือ ความแตกต่างทางวัฒนธรรมและความเชื่อ ซึ่งอาจทำให้การสื่อสารธรรมได้ผลไม่เต็มที่ หากไม่ปรับเนื้อหาและวิธีการให้เหมาะสม

4) ผลการศึกษา การบ่มเพาะด้านวัฒนธรรม พบว่า ใช้การหล่อหลอมอัตลักษณ์แห่งความเรียบง่าย โดยการให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเข้ามาใช้ชีวิตภายในวัดหรือสถานปฏิบัติธรรม อันเป็นสถานที่ที่ไม่คุ้นเคยและมีวัฒนธรรมที่แตกต่างจากวัฒนธรรมเดิมของตน สอดคล้องกับผลการศึกษาของ พระราชปริยัติมุนี, พระมหาสุขสันต์ สุขวพัฒโน, และอยุษกร งามชาติ (2561) ที่พบว่า การจัดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงภายในใช้วิธีจัดให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์ฝึกภาวนาในสถานที่ธรรมชาติดูหรือป่าเขา ซึ่งเป็นประสบการณ์ที่ไม่คุ้นเคย พร้อมกับฝึกการดำรงอยู่ด้วยวิถีแห่งสติ

5.2.4 ผลการศึกษาในวัตถุประสงค์ข้อที่ 4

ผลการศึกษาพบว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาตินั้น แท้จริงแล้วเป็นจุดเริ่มต้นของ การเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์ และกลายเป็นผู้เข้าใจหลักธรรมอย่างลึกซึ้ง

ผู้วิจัยเห็นว่า การจัดการอบรมปฏิบัติธรรมแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาตินั้นทำให้ผู้จัดการอบรมได้ตระหนักถึง “บทบาท” ที่สำคัญของตนว่า เป็นการช่วยเพื่อนมนุษย์ให้พ้นจากสังสารวัฏ ส่งผลให้เกิดความมุ่งมั่นในการทำงาน ดังในพระไตรปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค มิตตสูตร ว่าด้วยการชักชวนมิตรให้เจริญสติปัญญาน่าว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงอนุเคราะห์คนเหล่าใด และคนเหล่าใดจะเป็นมิตร อำมาตย์ ญาติ สาโลหิตกัตามให้มีความสำคัญค่าที่ควรรับฟัง เธอทั้งหลายพึงชักชวนคนเหล่านั้นให้ตั้งมั่น ให้ดำรงอยู่ในการเจริญสติปัญญาน่า 4 ประการ” (ส.ม. 19/414/271) และสอดคล้องกับการศึกษาของ เชตเน็ค (Schedneck, 2015) ที่ว่า สำนักปฏิบัติธรรมที่เปิดรับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการถ่ายทอดความเชื่อและวัฒนธรรมของท้องถิ่น

5.3. องค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ “รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม”

5.3.1. ที่มาขององค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม” คือ การบ่มเพาะพุทธวิถีเป็นการช่วยให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเกิดการเปลี่ยนแปลงการมองโลกหรือมโนทัศน์ของตน และกลายเป็นผู้ตระหนักรู้ความจริงของธรรมชาติ เช่นเดียวกับหนอนที่หลุดพ้นจากสภาพเดิมของตน กลายมาเป็นผีเสื้อที่งดงาม โดยมีขั้นตอน 4 ขั้นตอน คือ

1) การเข้าสู่รมณีสถาน (Serenity)

นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติได้เข้ามาใช้ชีวิตอยู่ในวัดหรือสถานปฏิบัติธรรมในประเทศไทยอันเป็นสถานที่ที่มีความสงบ ร่มรื่น ไกล่ชิดธรรมชาติ สวยงาม ผ่อนคลาย รักษาความสะอาดและพร้อมต้อนรับ ได้มีประสบการณ์การดำรงชีพอย่างเรียบง่าย ปราศจากวัตถุนิยม หรือที่เรียกได้ว่า สถานที่ “น่านิรมล” และเหมาะแก่การปฏิบัติธรรม อีกทั้งได้พบกัลยาณมิตรที่มีความสนใจใกล้เคียงกันใน

สถานที่อันประเสริฐ ได้สร้างเครือข่ายธรรมหลังจากเสร็จสิ้นการอบรมแล้ว เหล่านี้เป็นสิ่งที่เกื้อกูลการเรียนรู้ และการฝึกตนพระพุทธศาสนา และช่วยกระตุ้นให้ศึกษาต่อไปให้ลึกซึ้งมากขึ้น

2) การเห็นตัวอย่างอันเลิศ (Masterpiece)

นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติได้เห็นตัวอย่างอันเลิศจากวัดหรือสถานปฏิบัติธรรม กล่าวคือ

ผู้นำและผู้อบรม มีวิสัยทัศน์กว้างไกล เห็นความสำคัญของการบ่มเพาะพุทธวิถีสันติสุขของโลก มีจริยวัตรตรงดงาม น่าเลื่อมใส เป็นแรงบันดาลใจในการเปลี่ยนแปลงตนเอง มีความรู้พุทธธรรมลึกซึ้ง ชัดเจน และมีประสบการณ์ปฏิบัติจริง มั่นใจในแนวทาง มีความเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ และแสดงออกเป็นรูปธรรม สามารถบริหารจัดการวัดได้ดี และสื่อสารภาษาอังกฤษได้

การจัดการมีเป้าหมายที่ชัดเจน การต้อนรับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเข้าอบรมนั้นทำโดยไม่หวังผลกำไร และเกิดจากความเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ และต้องการช่วยให้พ้นทุกข์อย่างแท้จริง

ทั้งหมดนี้เป็นตัวแสดงให้ประจักษ์ถึงความแจ่มแจ้งในเนื้อธรรมของผู้อบรม การสมาทานนำไปปฏิบัติด้วยความอาจหาญมั่นใจ และความร่าเริงสุขใจในธรรม อันประทับใจนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติให้กลับมาร่วมอบรมซ้ำ และเกิดการบอกต่อกันไป

3) การถ่ายทอดความรู้อันทรงพลัง (Voice)

การถ่ายทอดความรู้อันทรงพลังสำหรับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติควรมีลักษณะ ดังนี้ อธิบายเป็นภาษาอังกฤษหรือภาษาของนักท่องเที่ยว จัดเรียงเนื้อหาเป็นขั้นตอนอย่างเหมาะสม อธิบายอย่างมีเหตุผล เข้าใจง่าย ท่วงทำนองพูดน่าสนใจ มีลีลาที่น่าฟังน่าติดตาม มีความเชื่อมั่นในธรรมที่สอน และมีความสุขในการแบ่งปัน ทำให้ดูน่าเชื่อถือและมีพลัง จัดสรรเวลาให้ผู้เรียนได้ใคร่ครวญธรรมที่ได้ฟัง ส่งเสริมให้เรียนรู้ผ่านการภาวนา การสังเกตกายใจของตนเอง เปิดโอกาสให้ซักถาม แสดงความคิดเห็น และแบ่งปันประสบการณ์ร่วมกันระหว่างผู้ปฏิบัติ เพื่อสร้างความเข้าใจที่ลึกซึ้งและมีความหมาย มีเอกสาร หนังสือ หรือสื่อต่าง ๆ ให้ศึกษาต่อเนื่องด้วยตนเองต่อไป

การถ่ายทอดความรู้ที่มีประสิทธิภาพในลักษณะนี้จะยังผลให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเห็นถึงประโยชน์ของธรรม และต้องการสมาทานปฏิบัติให้เห็นผลด้วยตัวเองด้วยความอาจหาญมั่นใจ และเกิดความร่าเริงและสุขใจในธรรมด้วยตนเองต่อไป

4) การฝึกปฏิบัติและใคร่ครวญธรรมอย่างลึกซึ้ง (Immersion)

การปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน 4 อย่างต่อเนื่องตลอดเวลา พร้อมทั้งใคร่ครวญหลักธรรมที่ได้ยินได้ฟังมา ในช่วงเวลานี้เองที่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติจะได้ดำรงอยู่ในความสงบลึกแห่งจิตใจ อันเป็นการพัฒนาจิตที่ทรงคุณพิเศษทั้งในเบื้องต้น เบื้องกลาง และเบื้องปลาย

การตื่นรู้สู่โลกทัศน์ใหม่ (Transformation)

เมื่อนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติได้มีประสบการณ์ครบทุกองค์ประกอบ คือ ได้เข้ามาปฏิบัติธรรมที่วัดในประเทศไทยอันเป็นรมณีสถาน ได้เห็นตัวอย่างอันเลิศ ได้รับการถ่ายทอดความรู้อันทรง

พลัง ได้ปฏิบัติภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 และใคร่ครวญธรรมอย่างลึกซึ้งแล้ว หากปฏิบัติอย่างต่อเนื่องจริงจัง จะเกิดการเปลี่ยนแปลงในตนเอง มีมุมมองต่อโลกแบบใหม่ เกิดความตระหนักรู้ความจริงของธรรมชาติ จิตใจคลายความฟุ้งซ่าน เกิดความผ่อนคลายและสงบสุขจากภายใน มีความร่าเริงและสุขใจที่เกิดจากการเข้าถึงธรรม และมีใช้ความสุขตามอารมณ์หรือสิ่งเร้าภายนอก แต่เป็นความสุขอันละเอียดที่เกิดจากการปล่อยวาง และเข้าใจธรรมชาติของชีวิต

5.3.2. รูปแบบองค์ความรู้ใหม่

ผลการศึกษาเรื่อง “รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม” สามารถใช้สัญลักษณ์แทนองค์ความรู้ใหม่ และสร้างรูปแบบ (model) ได้ ดังนี้

SMVIT Model

ภาพที่ 5.1 รูปแบบองค์ความรู้เรื่องการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม

ที่มา: ผู้วิจัย

ตารางที่ 5.1 สัญลักษณ์แทนองค์ความรู้ใหม่

ภาพ/ ตัวอักษร	ความหมาย	สื่อถึง
ภาพวงจรมายา Maya Butterfly	การเปลี่ยนแปลงจากสิ่งหนึ่งเป็น อีกสิ่งหนึ่งอย่างก้าวกระโดด	การเปลี่ยนแปลงในตัวบุคคลอย่าง สิ้นเชิง เปรียบกับการเปลี่ยนแปลงของ ตัวหนอนกลายเป็นผีเสื้อที่สวยงาม ดังการเปลี่ยนจากปุถุชนสู่อริยชน
ภาพวัชรมนฑล Vajra-maṇḍala	ขอบเขตของสายฟ้า หรือเพชร ความแข็งแกร่ง มั่นคง ความมหัศจรรย์ พลังแห่งปัญญา การเห็นประจักษ์	บรรยากาศแห่งจิตวิญญาณที่ได้รับการ ฝึกฝนและทำลายอวิชชาลงได้ จากการ ปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน 4 จนเกิด เป็นศรัทธาที่ไม่คลอนแคลน
ตัวอักษร S	Serenity “เชิณขรมณีสถาน” การสร้างสถานที่ให้เหมาะแก่การ ปฏิบัติทางจิตวิญญาณที่ต้องอาศัย รมณีสถานเป็นบรรยากาศในการ สร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติ	วัตรธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่ทำให้ คนได้ใกล้ชิดกับธรรมชาติ เหมาะแก่ การบ่มเพาะทางจิตใจ ทำให้เกิดการ ฝึกตนตามหลักสิกขาการวธาได้อย่าง กลมกลืนกับธรรมชาติจนเกิดความเชื่อ และศรัทธาต่อการตรัสรู้ของ พระพุทธเจ้า
ตัวอักษร M	Masterpiece “สืบสานตัวอย่างสุดยอด” การได้เห็นตัวอย่างบุคคลต้นแบบที่ สร้างแรงบันดาลใจให้เกิดขึ้นกับผู้พบ เห็นและผู้ปฏิบัติตาม รวมทั้งมีความ ตั้งใจในการบ่มเพาะให้แก่ผู้อื่นด้วย จิตเมตตา	การมีปฏิสัมพันธ์และเกื้อกูลกันระหว่าง ผู้ให้ธรรมและผู้ปฏิบัติธรรมร่วมกัน โดยต่างมีความเคารพต่อพระรัตนตรัย ต่อการศึกษา และการเอื้อเฟื้อต่อกัน ด้วยความเมตตากรุณา
ตัวอักษร V	Voice “ถ่ายทอดวิถีทรงพลัง” วิธีการถ่ายทอดอย่างมี ประสิทธิภาพ โดยคำนึงถึงความ แตกต่างทางวัฒนธรรม ตลอด จนอวัจนภาษา	กฎเกณฑ์ระหว่างผู้ถ่ายทอดและผู้รับ การถ่ายทอด ผ่านพิธีกรรมในกิจวัตร ประจำวัน อันนำไปสู่การรับรู้และการ ปฏิบัติซ้ำอย่างต่อเนื่อง จนซึมซับและ เกิดการเรียนรู้อย่างเป็นธรรมชาติ

ภาพ/ ตัวอักษร	ความหมาย	สื่อถึง
ตัวอักษร I	Immersion “จริงจังปฏิบัติใคร่ครวญ” การให้ผู้เข้าร่วมอบรมมีโอกาสได้ ไตร่ตรองหลักธรรมผ่านการภาวนา และการเข้าเียบจนเกิดภาวะลึกซึ้ง ในคำสอน	การบ่มเพาะความเชื่อที่ถูกต้องตาม หลักศรัทธา และ สติปัญญา ด้วยความ ตั้งใจที่จะปฏิบัติตนอยู่ด้วยความ ไม่ประมาท
ตัวอักษร T	Transformation “การตื่นรู้สู่โลกทัศน์ใหม่” เป็นการสร้างมโนทัศน์จาก วัฒนธรรมเดิมไปสู่วัฒนธรรมใหม่ ในพระพุทธศาสนา	การเปลี่ยนแปลงเชิงวัฒนธรรมอันเกิด จากการบ่มเพาะ จนเข้าใจความเป็น จริงตามธรรมชาติของชีวิต และปฏิบัติ ตามได้อย่างสอดคล้องกับธรรมชาติ จนเกิดความสุขที่ได้จากความเข้าใจ ธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา

5.3.3. แนวทางการใช้องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ เกิดจากค้นคว้า รวบรวม กลั่นกรอง วิเคราะห์ และสังเคราะห์จาก แนวคิด ทฤษฎี เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และที่สำคัญ คือ การถอดบทเรียนแห่งความสำเร็จจากสถานที่จริง ได้แก่ สวนโมกขนิมิตนาชาติ และ วัดป่าแก้ว ซึ่งเป็นสถานที่บ่มเพาะพุทธวิถีที่มีชื่อเสียงของประเทศไทย และได้รับความเชื่อถือจากนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติอย่างกว้างขวาง งานวิจัยนี้เสนอ “รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม” คือ “SMVIT Model” ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้ได้ทั้งในสองลักษณะ คือ

1) ใช้เป็นแนวทางในการจัดอบรม วัดหรือสถานปฏิบัติธรรมที่ต้องการเริ่มต้นเปิดรับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ สามารถใช้องค์ประกอบใน SMVIT Model เป็นกรอบแนวทางเริ่มต้น เช่น ในการเลือกหรือพัฒนาคุณลักษณะของผู้ให้การอบรม การออกแบบเนื้อหาและกิจกรรมในหลักสูตร วิธีการถ่ายทอดหลักธรรม ตารางการปฏิบัติภาวนา ตลอดจนการจัดสภาพแวดล้อมและสถานที่ที่จะส่งเสริมการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติได้มากที่สุด

2) ใช้เป็นเครื่องมือประเมินผลและพัฒนา สำหรับวัดหรือสถานปฏิบัติธรรมที่เปิดรับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติอยู่แล้วนั้น SMVIT Model จะมีบทบาทเป็น “แนวทางในการตรวจสอบ” เพื่อประเมินคุณภาพของการดำเนินงาน อันจะช่วยพัฒนาแต่ละองค์ประกอบให้สอดคล้องกับเป้าหมายของการบ่มเพาะพุทธวิถีอย่างแท้จริง

SMVIT Model ไม่เพียงแต่ให้กรอบความคิดที่ชัดเจนเท่านั้น แต่ยังเป็นรูปธรรมที่สามารถ “นำไปใช้ได้จริง” ด้วยตรวจสอบแล้วว่า เป็น “การบ่มเพาะพุทธวิถิ” ที่ครอบคลุม ถูกต้อง และตรงตามหลัก “พุทธธรรม” สอดคล้องกับ “ทฤษฎีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง” และสามารถเชื่อมโยงกับบริบทสากลในการถ่ายทอดสัจธรรมแก่ “นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ” หรือผู้ที่สนใจในระดับ “นานาชาติ” ได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

5.4. ข้อเสนอแนะ

5.4.1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) พัฒนาศักยภาพของวัดในประเทศไทยตามองค์ประกอบของ SMVIT Model เพื่อให้สามารถต้อนรับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเข้าร่วมปฏิบัติธรรมได้อย่างมีมั่นคง และมีวัดที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติได้มากขึ้น

2) พัฒนาทักษะภาษาอังกฤษและภาษาอื่น ๆ ให้พระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่ด้านการปฏิสังขาร เพื่อให้สามารถอธิบาย และตอบคำถามเกี่ยวกับพุทธวิถิเชิงวัฒนธรรมทั้ง 4 ด้าน คือ คติธรรม เนติธรรม สหธรรม และวัตรธรรม ให้เข้าใจได้อย่างชัดเจน แจ่มแจ้ง และมั่นใจ

3) จัดให้ความรู้เกี่ยวกับหลักพุทธธรรมแก่นักเทศก์ เพื่อให้สามารถอธิบายรากฐานของพุทธวิถิแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติได้อย่างชัดเจน แจ่มแจ้ง และมั่นใจ โดยเฉพาะในหลักศรัทธา 4 คารวตา 6 ทิศ 6 และสติปัฏฐาน 4

4) ให้ความรู้พุทธวิถิแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติตามระดับภูมิหลัง และความต้องการเฉพาะ เช่น กลุ่มที่ไม่มีพื้นฐานพุทธวิถิเลย กลุ่มที่ต้องการเนื้อหาธรรมที่ลุ่มลึก หรือกลุ่มที่ต้องการเรียนรู้วัฒนธรรมไทย เป็นต้น

5) จัดตั้งศูนย์บริการข้อมูลทางพระพุทธศาสนา เช่น สวนโมกข์กรุงเทพฯ สำหรับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ

5.4.2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

1) การวิจัยเพื่อศึกษาผลของการใช้ SMVIT Model ในวัดหรือสถานปฏิบัติธรรมอื่น ๆ ในประเทศไทย

2) การวิจัยเพื่อศึกษาประสิทธิภาพของ SMVIT Mode ในบริบทของวัดไทยหรือสถานปฏิบัติธรรมไทยในต่างประเทศ

3) การวิจัยเพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์ของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติผู้ผ่านการอบรมจากสวนโมกข์นานาชาติ หรือวัดป่าอ้อแว้ว ในระยะยาว

บรรณานุกรม

1. ภาษาไทย

ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. (2562). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์.

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. (2558). พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล 91 เล่ม ฉบับมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ เล่มที่ 20, 22, 26, 32, 33, 40, 44, 49. นครปฐม: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์.

พระพุทธรูป. (2562). คัมภีร์วิสุทธิมรรค (สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), แปลและเรียบเรียง) (พิมพ์ครั้งที่ 14). พิมพ์ในประเทศไทย.

ข้อมูลทุติยภูมิ

1) หนังสือ

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2556). คู่มือการปฏิบัติศาสนพิธีเบื้องต้น. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

กรมศิลปากร. (2525). ศิลปวัฒนธรรมไทย เล่มที่ 1 ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมกรุงรัตนโกสินทร์ (พิมพ์เนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี พุทธศักราช 2525). กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

คณะศึกษานิเทศน์. (2537). พุทธศาสนิกชนพึงรู้ 100 ข้อ. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.

คุณ โทษณ์. (2545). พุทธศาสนากับสังคมและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

ชาย โพธิ์สีดา. (2564). ศาสนาและศิลปะ การวิจัยเชิงคุณภาพ: คู่มือนักศึกษาและนักวิจัยสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด.

ชูสิทธิ์ ชูชาติ. (2544). อุตสาหกรรมท่องเที่ยว (พิมพ์ครั้งที่ 3). เชียงใหม่: ลานนาการพิมพ์.

เชษฐา ดิษฐกุล. (2566). สังคมนิยมและสถานที่สำคัญทางพุทธประวัติในอินเดีย-เนปาล. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

จิรัชญา มณีเนตร. (2553). ไทยศึกษาเพื่อการท่องเที่ยว (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

ณัฐพล โสภณศิริ. (2562). แนวคิดเกี่ยวกับโลกทัศน์ในสังคมไทย. เอกสารการสอนชุดวิชาโลกทัศน์ไทย (พิมพ์ครั้งที่ 2). นครปฐม: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

- ธนา นิลชัยโกวิทย์ และ อติศร จันทรสสุข. (2559). **ศิลปะการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง: คู่มือกระบวนการจิตตปัญญา** (พิมพ์ครั้งที่ 2). นครปฐม: โครงการผู้นำแห่งอนาคต คณะวิทยาการการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธนาภิต. (2543). **ประเพณี พิธีมงคล และวันสำคัญของไทย**. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: ปิรามิด.
- ธรรมสภา. (ม.ป.ป.). **สมุดภาพ ไตรภูมิพระร่วง: เล่าเรื่องภูมิทั้งสามอันเป็นที่อยู่ของสัตว์โลก**. กรุงเทพฯ: สถาบันบันลือธรรม.
- นวม สงวนทรัพย์. (2544). **เมธีตะวันตกชาวพุทธ เล่ม 1**. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- บุญยสฤษฎ์ อเนกสุข. (2559). **ยล เยี่ยม เยือน หย้า: แนวคิดและทฤษฎีว่าด้วยการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม** (ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- พญาลีไท. (2555). **ไตรภูมิภค หรือ ไตรภูมิพระร่วง** (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- พรสวรรค์ มโนพัฒนะ. (2547). **อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเบื้องต้น** (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: แผนกตำราและคำสอน มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2529). **กรรม ตามนัยแห่งพุทธธรรม** (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2556). **คำวัด**. กรุงเทพฯ: เลียงเชียง.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2539). **สืบสานวัฒนธรรมไทย: บทฐานแห่งการศึกษาที่แท้** (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- . (2542). **กรรม-นรกสวรรค์ สำหรับคนรุ่นใหม่** (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- . (2543). **ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติ**. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- . (2544). **กรรมและนรกสวรรค์สำหรับคนรุ่นใหม่** (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- . (2545). **พระธรรมทูตไทย เป้าทางสู่อารยธรรมใหม่** (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระธรรมโสภณ (สนธิ์ กิจจาโร). (2514). **เอกเทศสวดมนต์**. กรุงเทพฯ: วัดบวรนิเวศวิหาร.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2553). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม** (พิมพ์ครั้งที่ 18). กรุงเทพฯ: เพิ่มทรัพย์การพิมพ์.
- . (2554). **สยามสามไตร** (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- . (2555). **อิทธิปาฏิหาริย์เทวดา ทศนะของพระพุทธศาสนาต่อเรื่องเหนือสามัญวิสัย** (พิมพ์ครั้งที่ 15). กรุงเทพฯ: พิมพ์สวย.
- . (2556). **หลักสูตรอารยชน**. นครปฐม: เจริญดีมั่นคงการพิมพ์.
- . (2559). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์** (พิมพ์ครั้งที่ 27). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.

- . (2560). **มีวัดเป็นรมณีย์ มีกฎเป็นทีสบาย**. กรุงเทพฯ: โอ. เอส. พริ้นติ้ง เฮ้าส์.
- พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร). (2541). **กรรมทิปนี เล่ม 1**. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า.
- พระราชวรมนี. (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2527). **ลักษณะสังคมพุทธ**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- พระราชสังวรญาณ (หลวงพ่อดุจ จาณิโย). (2535). **วิถีจิต**. กรุงเทพฯ: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม.
- พระศรีวิสุทธิวงศ์ (ถาวร ตีสถานุกิจ), พระมหาสำเร็จ อาภสโร (สุรพล ชิตญาโณ), พระมหาวิเชียร สิริวิฑฒโน, และเคลือบ ขันดีวัฒนา. (2547). **วัดพระเชตุพล: ต้นแบบการจัดวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้**. กรุงเทพฯ: วัดพระเชตุพลวิมลมังคลาราม.
- พุทธทาส อินทปัญโญ. (ม.ป.ป.). **แก่นพุทธศาสตร์**. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- พุทธทาสภิกขุ. (2559). **วิปัสสนาถ้อยคำ**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.
- พิน ดอกบัว (2550). **วัดและพระสงฆ์ทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: บุรพาสาน.
- เพื่อ หริพิทักษ์. (2552). **เวียนเกิด** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ส่องสยาม.
- ยศ สันติสมบัติ. (2540). **มนุษย์กับวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- รัญจวน อินทรคำแหง, (2539). **สวนโมกข์ทำไม ? ทำไมสวนโมกข์ ?** (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: ต้นอ้อ แกรมี.
- วรรณดี สุทธิสารกร. (2560). **การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงและการวิจัยเชิงปฏิบัติการ**. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- วรรณสิทธิ ไวยะเสวี. (2560). **คู่มือการศึกษาพระอภิธรรมมัตถสังคหะ ปริเฉทที่ 6 รูปสังคหวิภาค และ นิพพานปรมาตม**. กรุงเทพฯ: ธนาเพลส.
- วริณัฐ พัทธกิจวงษ์วาน. (2565). **ภูมิทัศน์วัฒนธรรมกับการท่องเที่ยว**. เอกสารการสอนชุดวิชา วัฒนธรรมกับการท่องเที่ยว (พิมพ์ครั้งที่ 4). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- วสิน อินทสระ. (2558). **ไตรลักษณ์และปฏิจกสมุบาท** (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: ธรรมดา.
- วัดทองเนียม เขตหนองแขม กรุงเทพมหานคร. (2564). **หนังสือสวดมนต์** (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: คณะศึกษานาสิก.
- วารุณี โอสธามย์. (2565). **หลักการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไทย**. เอกสารการสอนชุดวิชาวัฒนธรรมกับการท่องเที่ยว หน่วยที่ 1-7 (ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 1) (พิมพ์ครั้งที่ 4). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- วิจารณ์ พานิช. (2558). **เรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสยามกัมมาจล.
- ศรัญญู นกแก้ว. (2555). **คู่มือเที่ยววัดฉบับจัดเต็ม**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์ธรรมะ อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2554). **พระพุทธรูปสำคัญและพุทธศิลป์ในแดนไทย**. กรุงเทพฯ: ฟิสส์เซ็นเตอร์.
- ศิริ ฮามโพธิ์. (2543). **สังคมวิทยาการท่องเที่ยว**. กรุงเทพฯ: โอ. เอส. พริ้นติ้ง เฮ้าส์.

ศูนย์เผยแผ่มรดกธรรม พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท). (2545). **ไถ้ร่มโพธิญาณ พระโพธิญาณเถร.**

นนทบุรี: มาตาการพิมพ์.

สมทรง ปุณฺณฤทธิ. (2544). **มารยาทชาวพุทธ** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. (2555). **อำนาจอันยิ่งใหญ่แห่งกรรม** (พิมพ์ครั้งที่ 12). ปทุมธานี: เอส. พี. การพิมพ์และบรรจุกัณฑ์.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน). (2558).

45 พระราชาของพระพุทธเจ้า (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2510). **ตำนานพระพุทธเจดีย์** (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2564). **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย** (พิมพ์ครั้งที่ 53). China.

สมพงษ์ จันทพันธ์. (2530). **จดหมายแสดงเจตจำนงของพระเทพวิสุทธิเมธี (พุทธทาสภิกขุ)**

ในฐานะผู้อำนวยการสำนักปฏิบัติธรรมสวนโมกขพลาราม, สวนโมกขนานาชาติ.

กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม. (2534). **ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการ**

ดำเนินงานด้านวัฒนธรรมและการพัฒนาชนบท (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.

สุชีพ ปุณฺณานุภาพ. (2540). **วัฒนธรรมวิทยา** (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย.

———. (2560). **พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน ย่อความจากพระไตรปิฎกฉบับบาลี 45 เล่ม.**

กรุงเทพฯ: มูลนิธิพระไตรปิฎกเพื่อประชาชน.

สุชีโว ภิกขุ. (2554). **หลักพระพุทธศาสนา คู่มือผู้เริ่มศึกษาพระพุทธศาสนา** (พิมพ์ครั้งที่ 24).

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย.

สุวรรณ สุวรรณเวโช. (2546). **พื้นฐานความเชื่อของคนไทย**. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ.

สวนโมกขพลาราม. (ม.ป.ป.). **ภาพจากจิตสู่จิตในโรงมหรสพทางวิญญาณ. ใน สวนโมกขพลาราม**

มรดกที่ขอฟากไว้แก่นุชยชาติ โรงมหรสพทางวิญญาณ. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์. (2503). **พระพุทธรูปสมัยต่าง ๆ ในประเทศไทย**. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงาน

ฉาปนกิจศพ นางบุญหลง เกสร.

หลวงพ่อสุมเมโธ. (2557). **ธรรมปรากฏ: ชีวิตประวัติพระราชสุเมธาจารย์ (หลวงพ่อสุมเมโธ).**

นครราชสีมา: คณะศิษย์วัดป่ารัตนวัน.

อารี วิชาชัย. (2543). **พุทธศาสนพิธี (ปณ. 213). เอกสารประกอบการสอน**. ภาควิชาปรัชญาและ

ศาสนา, คณะมนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรี

นครินทรวิโรฒ.

อำพิกา สวัสดิ์วงศ์ และ เรื่องวิทย์ ลิมปนาท. (2562). **โลกทัศน์ไทยในสังคมร่วมสมัย**. เอกสารการ
สอนชุดวิชาโลกทัศน์ไทย (พิมพ์ครั้งที่ 2). มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

2) หนังสือแปล

กอร์คคอม, นีน่า วัน. (2559). **Buddhism in daily life [พระพุทธศาสนาในชีวิตประจำวัน]**
(สุจินต์ บริหารวนเขตต์, แปล) (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่
พระพุทธศาสนา.

แจ๊คสัน, ปีเตอร์ เอ. (2556). **Buddhadasa: Theravada Buddhism and Modernist Reform
in Thailand [พุทธทาสภิกขุ พระพุทธศาสนานิกายเถรวาทและการปฏิบัติเชิงนวมัย
นิยมในประเทศไทย]** (มงคล เดชนครินทร์, แปล). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

ลินเดอบลอด, บเยิร์น. (2566). **I May Be Wrong: And Other Wisdoms from Life as a
Forest Monk [ฉันอาจจะผิดก็ได้ ปัญญาญาณจากชีวิตพระป่า]**. (สามชาย พนมขวัญ,
แปล). กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ

ฮาร์ท, วิลเลียม. (2554). **The Discourse Summaries: Talks from a Ten-Day Course in
Vipassana Meditation [ธรรมบรรยายหลักสูตร 10 วัน (ฉบับย่อ) โดย ท่านอาจารย์
โกเอ็นก้า]**. (สุทธิ ชโยดม, แปลและเรียบเรียง). (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.

3) บทความในหนังสือ

ชนัญ วงษ์วิภาค. (2547). การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน: ความหมาย
และขอบเขต. ใน อมรชัย คหกิจโกศล (บ.ก.), **การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อการ
ท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน**. (หน้า 77-123). กรุงเทพฯ: คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

4) ดุษฎีนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ ปริญญานิพนธ์ และสารนิพนธ์

เกียรติศักดิ์ ไชยพัฒนะพุกกะ. (2564). **แนวทางการจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ:
กรณีศึกษา วัดป่าอ้อว้าว จังหวัดแม่ฮ่องสอน**. ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต,
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

เบญจวรรณ วงศ์ชูแก้ว. (2560). **รูปแบบการอบรมอานาปานสติภาวนาแก่ชาวต่างชาติ: กรณีศึกษา
สวนโมกขพลาราม**. ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา,
บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ปณฺฐา อัญชลีกุล. (2548). **พัฒนาการของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) พ.ศ. 2502-
2545**, สารนิพนธ์ กศ.ม., มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

- พระศรีสังคม ชยานุกุลโธ (ธนาวงษ์). (2561). **การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา: รูปแบบและเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวของวัดในสังคมไทย**. ดุษฎีนิพนธ์ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาการพัฒนาสังคม, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ภัทร์สุภา ลีลานภาพรรณ. (2551). **การท่องเที่ยวเชิงพุทธ: ศึกษาเฉพาะกรณีแหล่งวัฒนธรรมในกรุงเทพมหานคร**. สารนิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพุทธศาสตร์ศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- อภิญา ชุตระกุล. (2562). **แนวทางส่งเสริมการปฏิบัติธรรมของชาวต่างชาติที่วัดไร่เปิง (ตโปทาราม) ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่**. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- อรรวรรณ ศรีอุดม. (2543). **การศึกษาเรื่องการท่องเที่ยวในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453-2468)**. ปริญญานิพนธ์ ศ.ม., มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

5) บทความในวารสาร

- ชยันต์ บุญพิโย, นิเทศ สนั่นนารี, สุนทร สายคำ และพระอธิการบุญช่วย โชติวิโส. (2564). รูปแบบเผยแผ่พุทธธรรมด้วยภาษาอังกฤษของสำนักปฏิบัติธรรมนานาชาติในประเทศไทย. **วารสารพุทธศึกษาและการวิจัย**, 7(2), 59-66.
- ชิดชงค์ ส. นันทนาเนตร. (2547). การเรียนรู้จากการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์. **วารสารสารานุกรมศึกษาศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ**, 32, 13-19.
- ณิชากรย์ จิตต์ทิพย์กุล. (2563). การวิเคราะห์องค์ประกอบคุณลักษณะการบริการที่ดีของพนักงานต้อนรับบนเครื่องบิน บริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน). **วารสารดุษฎีบัณฑิตทางสังคมศาสตร์**, 10(3), 788-801.
- ทัศนีย์ ปิยะเจริญเดช, พระพงษ์ศักดิ์ สนมมโน (เกษวงค์รอด) และกรกต ชาบัณฑิต. (2564). มุมมองการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธ. **วารสารบัณฑิตศึกษา**, 15(2), 264-273.
- ประพัฒน์ ศรีกุลกิจ. (2561). อิทธิพลความเชื่อเรื่องพระนิพพานที่มีผลต่อสังคมไทย. **วารสารวิชาการ มจร.บุรีรัมย์**, 3(2), 26-37.
- พระครูสังฆรักษ์วุฒิพงษ์ วุฑฒิวิโส. (2561). การพัฒนาวัดในประเทศไทยเป็นแหล่งเรียนรู้เชิงพุทธเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอาเซียน. **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์**, 6(4), 1594-1606.
- พระชลญาณมุนี (สมโภช ธมมโกชโช) และสรวิทย์ วงษ์สอาด. (2563). พระพุทธศาสนากับความเชื่อ. **วารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์**, 6(2), 99-115.
- พระนิพนธ์พิชัย โสภโณ. (2559). พุทธวิธีในการปฏิบัติต่อบุคคลต่างศาสนา. **วารสารพุทธจิตวิทยา**, 1(1), 95-110.

- พระปัญญา จิตภาโณ, เขตต์พนธ์ วิชชุรังษี และพรประทาน ชูโต. (2562). วัฒนธรรมไทยตามแนวพุทธศาสตร์. **วารสารปารมิตา**, 1(1), 55-66.
- พระมหาดนัยพัชร คมกัปปญโญ. (2562). อิทธิพลเรื่องบาปในอรรถกถาธรรมบทที่มีต่อสังคมไทย. **วารสารศึกษาศาสตร์ มมร. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย**, 7(1), 129-144.
- พระมหาพรชัย สิริวิโร, พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี, ไช้มุก เหล่าพิพัฒนา และเพ็ญพรรณ เพื่องฟูลอย. (2563). อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จังหวัดแม่ฮ่องสอน. **วารสารพุทธมคค์ ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวสุวิจิตราราม**, 5(1), 1-14.
- พระมหาวิเชียร ธมมวชิโร. (2567). พระวินัยกับคฤหัสถ์: แนวปฏิบัติ ตามพระวินัยเพื่อความเข้าใจที่ถูกต้อง. **วารสารสังคมศาสตร์บูรณาการ**, 4(10), 103-118
- พระศราวุธ ยาวิชัย (ตปสีโล). (2566). แนวความคิดของชาวต่างชาติที่มีต่อศาสนาพุทธ. **วารสารพุทธอาเซียนศึกษา**, 8(1), 28-51.
- พระสมรรัตน์ รตนสโม และประเวศ อินทองปาน. (2566). แนวทางการสาธยายพระพุทธรูปนตส่งเสริมการปฏิบัติธรรมของวัดคลองตาลอง ตำบลปากช่อง อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา. **วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์**, 9(1), 23-36.
- พระสมุห์เกียรติกร กิตติเวที และ นายศุภกร ณ พิกุล. (2566). การศึกษาแนวทางการเผยแผ่ธรรมะแก่ชาวต่างชาติของพระนิสิต วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย. **วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง**, 12(2), 177-189.
- พระสิทธิชาติ ศุภาจาโร. (2021). ศึกษาวิธีการสอนวิปัสสนาภาวนาของสำนักปฏิบัติธรรมวัดไร่เปิง (ตโปทาราม). **วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์**, 7(2), 109-118.
- พระสุภาพร เตชโร และนคร จันทราช. (2564). การส่งเสริมกระบวนการทางธรรมปฏิบัติแก่นักท่องเที่ยวของพระสงฆ์สายวัดป่าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. **วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์**, 6(1), 415-426.
- พัชรภรณ์ สุนทรวิบูลย์. (2561). นวัตกรรมสื่อสารกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวยุคประเทศไทย 4.0. **วารสารวิชาการนวัตกรรมสื่อสารสังคม**, 6(2), 200-210.
- ยรรยง เดชสะท้าน. (2561). ศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักการปฏิบัติธรรมตามแนวทาง ของพระโพธิญาณเถร (ชา สุภทโท) วัดหนองป่าพง อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี. **วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา**, 9(2), 106-114.
- ศศิธร รัตนประยูร และ จารุวรรณ แดงบุบผา). (2566). การร่วมสร้างสรรค์คุณค่าในการจัดประชุมการท่องเที่ยวเพื่อเป็นรางวัลและการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อชุมชนด้วยจิตบริการแบบไทย. **วารสารรัชตภาคย์**, 17(53), 309-330.

สวัสต์ อโณทัย. (2564). พุทธกระบวนทรรศน์ต่อการเคารพศาลพระภูมิเจ้าที่ของศาสนาชาวบ้าน
ในสังคมชาวพุทธไทย. วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์, 5(1), 1-15.

สุรัชย์ จงจิตงาม. (2564). วัดในสมัยพุทธกาล. วารสารปณิธาน, 17(1), 1-24.

6) ราชกิจจานุเบกษา

ประกาศ ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561-2580) (13 ตุลาคม 2561). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 135 ตอน 82 ก
หน้า 26-29. https://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2561/A/082/T_0001.PDF

7) รายงานการประชุมวิชาการ รายงานการวิจัย

คณะกรรมการธิการการศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมและการท่องเที่ยว สภานิติบัญญัติแห่งชาติ. (2561).

รายงานการพิจารณาการศึกษาเรื่องการส่งเสริมความมั่นคงของพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ
บุญมี แก้วตา, พระบุญทรง ปุณณโร และพระครูปลัดณัฐพล จันทิโก. (2560). การศึกษาแนวคิด

วิธีการปฏิบัติและการสื่อสารทางพุทธปัญญาของสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดเชียงใหม่.

สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

พระครูสิริรัตนาวตาร. (2560). รายงานการวิจัยเรื่องกระบวนการสร้างจิตสำนึกด้านศิลปวัฒนธรรม

เชิงพุทธในสังคมไทย. วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระใบฎีกาเสน่ห์ ญาณเมธี, และคนอื่น ๆ (2556). รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทาง

พระพุทธศาสนาในภาคเหนือ: กระบวนการเรียนรู้สู่การสร้างสรรค์เชิงประวัติศาสตร์

และวัฒนธรรม. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

พระมหาเสรีชน นริสสุโร, สายชน ปัญญชิต, และภูเบศ วณิชชานนท์. (2556). รายงานการวิจัยเรื่อง
การจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย.

พระมหาสิงห์ณรงค์ สิรินทรเมธี, พระวิมาน คมกัปปโย, เอกชัย ศรีบุรินทร์, เกียรติศักดิ์ บุตรราช,

และนายไชยสิทธิ์ อดมโชนามอ่อน. (2560). รายงานการวิจัยย่อยที่ 2 เรื่อง การพัฒนา

จิตใจและปัญญาของพระสงฆ์สายวัดป่าเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธในภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี.

พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอ่อน) และพระมหาเสรีชน นริสสุโร. (2556). การพัฒนารูปแบบและ

กระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย. รายงานการวิจัยฉบับ

สมบูรณ์ เสนอ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และ สำนักงานกองทุน

สนับสนุนการวิจัย (สกว.).

พระราชปริยัติมุนี, พระมหาสุขสันต์ สุขวฑฒโน, และอยุธยา งามชาติ. (2561). รายงานการวิจัยเรื่อง **การพัฒนาแบบแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวพุทธสู่การเปลี่ยนแปลงภายใน.** มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระสุธีรัตนบัณฑิต (สุทธิย์ อภากโร), พระมหาสุรไกร ชินพุทธิสิริ, และพระมหาสุรศักดิ์ ปัจจนตเสโน. (2560). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์เรื่องแผนงานการท่องเที่ยวนทางศาสนาและวัฒนธรรม: นโยบาย ผลกระทบ และการจัดการเชิงเครือข่ายเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของประชาคมอาเซียน. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ(วช.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

พระอนิลมาน ธมฺมสากิโย. (2548). รายงานการวิจัยเรื่องพระฝรั่งในประเทศไทย. โครงการวิจัยพุทธศาสนศึกษา, ศูนย์พุทธศาสนศึกษา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พิน ดอกบัว. (2557). รายงานการวิจัยเรื่องแนวความคิดเกี่ยวกับสังสารวัฏ: การเวียนว่ายตายเกิดในพระพุทธศาสนา (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: ศยาม.

แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม, และคนอื่น ๆ. (2556). รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กระบวนการเปลี่ยนแปลง “เส้นทางบุญสู่เส้นทางธรรม”. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สุภาพรรณ ณ บางช้าง. (2535 ก). พุทธธรรมที่เป็นรากฐานสังคมไทยก่อนสมัยสุโขทัยถึงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง. สถาบันไทยศึกษา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย ฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุภาพรรณ ณ บางช้าง. (2535 ข). ขนบธรรมเนียมประเพณี: ความเชื่อและแนวการปฏิบัติในสมัยสุโขทัยถึงสมัยอยุธยาตอนกลาง. สถาบันไทยศึกษา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย ฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

8) บทสัมภาษณ์โดยตรง

พระครูวิมลภาวนานุศาสน์ (สายหยุด ปญฺญารโ). (2566, พฤษภาคม 20). เจ้าอาวาสวัดป่าถ้ำวัว จังหวัด แม่ฮ่องสอน. สัมภาษณ์.

9) เอกสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์

ฝ่ายบริหารหอจดหมายเหตุและศูนย์ศิลปกรรมแห่งประเทศไทย สถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. (ม.ป.ป.). คู่มือศาสนพิธีและบทศาสนพิธีกร. สืบค้น พฤษภาคม 30, 2567 จาก <https://ir.swu.ac.th/jspui/bitstream/123456789/25077/1/คู่มือศาสนพิธีและบทศาสนพิธีกร.pdf>

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2551). **พิธีกรรม ใครว่าไม่สำคัญ**. สืบค้น มิถุนายน 9, 2567 จาก https://www.watnyanaves.net/th/book_detail/299

ราชบัณฑิตยสถาน. (2554). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554**. สืบค้น พฤษภาคม 30, 2567 จาก <https://dictionary.orst.go.th/>

วรลักษณ์ ผ่องสุขสวัสดิ์, และพันธุ์ วิรัช นุโยค. (2561, November 27). **สวดเป็นเห็นผลทันตา**. สืบค้น พฤษภาคม 31, 2567 จาก <https://Amarinbooks.Com/วิธีสวดมนต์ที่ถูกต้อง-ส/>

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2561). **บุญ กรรม นรก-สวรรค์ เลือกกันได้ทุกคน**. สืบค้น กรกฎาคม 2, 2567 จาก https://www.watnyanaves.net/th/book_detail/587

สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา. (2485). **พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช 2485**. สืบค้น มิถุนายน 19, 2568 จาก <https://www.openbase.in.th/files/view-document12.pdf>

10) ข้อความจากเว็บไซต์ของหน่วยงานและบริษัทต่าง ๆ

กรมประชาสัมพันธ์. (2566). **พระคติธรรม “ความกตัญญูกตเวที เป็นพื้นภูมิของคนดี”**. สืบค้น กรกฎาคม 11, 2567 จาก <https://www.prd.go.th/th/content/category/detail/Id/2119/Id/175023>

กรมการกงสุล กระทรวงการต่างประเทศ. (2567). **นักท่องเที่ยว (Tourist Visa)**. สืบค้น มิถุนายน 19, 2568 จาก <https://consular.mfa.go.th/th/publicservice/นักท่องเที่ยว-tourist-visa?page=5ddcb94a01330918812bbf22>

คณะวิทยาการการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (ม.ป.ป.). **การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (TRANSFORMATIVE LEARNING): คณะวิทยาการการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์ มธ.**, สืบค้น เมษายน 12, 2567 จาก <https://sed.tu.ac.th/published-message-content-26>

ธำพรณ์ กำเนิดศิริ. (2564). **หน้าที่ของพระสงฆ์ และการปฏิบัติต่อพระสงฆ์**. สืบค้น เมษายน 1, 2567 จาก <https://www.truelookpanya.com/learning/detail/34919>

ไทยศึกษา. (2018, กันยายน 29). **ภูมิสงฆ์**. สืบค้น ตุลาคม 10, 2567 จาก <http://www.thaistudies.chula.ac.th/2018/09/29/ภูมิสงฆ์/>

ธรรมทานมูลนิธิ. (2561, October 16). **ธรรมาศรมนานาชาติ**. สืบค้น เมษายน 1, 2566 จาก <http://www.Dhammadana.or.Th/Index.Php/2013-10-31-11-32-19>

เนตรชนก เจริญสุข. (2557). **การทำบุญตักบาตร**. สืบค้น เมษายน 15, 2567 จาก <https://www.Stou.Ac.Th/Schools/Shs/Booklet/Book571/Culture571.Pdf>

เนื้อเพลง เนื้อเพลงออนไลน์. (ม.ป.ป.). **เนื้อเพลง พิภพจักรวาล - ละคร ในอดีต**. สืบค้น ตุลาคม 7, 2567 จาก https://xn-72c9bva0i.meemodel.com/เนื้อเพลง/พิภพจักรวาล_ละคร%ในอดีต

- บทสวดมนต์. (2024). **บทสวด แผ่เมตตาให้ตัวเอง และ แผ่เมตตาให้แก่สรรพสัตว์**. สืบค้น ตุลาคม 9, 2567 จาก <https://monkatha.com/บทสวด-แผ่เมตตาให้ตัวเอง/>
- บรรณวิทย์ เล้าสุริพงษ์. (2022). **วัฒนธรรมไทย ป.4** [บทเรียนออนไลน์]. PubHTML5. สืบค้น กรกฎาคม 29, 2568 จาก <https://pubhtml5.com/bslb/ayke/basic/>
- พงศกร จินดาวัฒน์. (2024). **ท. เลียงพิบูลย์**. สืบค้น มิถุนายน 25, 2567 จาก <https://anowl.co/anowlrod/readclassic/part39/>
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2568). **UN มีมติรับรองวันวิสาขบูชาให้เป็นวันสำคัญสากลของโลก**. สืบค้น กุมภาพันธ์ 25, 2568 จาก <https://www.mcu.ac.th/pages/UNมีมติรับรองวันวิสาขบูชาให้เป็นวันสำคัญสากลของโลก>
- โรงเรียนกุหลาบวิทยา. (2564). **บทเรียนออนไลน์ วิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เรื่อง วัฒนธรรมและภูมิปัญญา**. สืบค้น กรกฎาคม 29, 2568 จาก <https://www.trueplookpanya.com/learning/detail/31669?utm>
- วรธาร ทัดแก้ว. (2561, October 14). **ไขที่มาวัดป่าถ้ำวัว วัดวิปัสสนานานาชาติ**. สืบค้น มิถุนายน 19, 2568 จาก <https://www.Posttoday.Com/Lifestyle/567548>
- วัดป่าถ้ำวัว. (2567). **วัดป่าถ้ำวัว**. สืบค้น พฤษภาคม 1, 2567 จาก <https://www.wattamwua.com/>
- วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร (2561). **วางแผนการเยี่ยมชม**. สืบค้น กรกฎาคม 9, 2567 จาก <https://watpho.com/th/contact/plan>
- วัดหนองป่าพง. (2566). **ข้อมูลทั่วไป**. สืบค้น พฤษภาคม 1, 2567 จาก <https://www.watnongpahpong.Org/>
- สุดใจ วงศ์ดี. (2020). **ไม่มีใครอยู่ค้ำฟ้า - สุเทพ วงศ์กำแหง** [Video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=8wLbeaTwmZA>
- สุทัศน์ ภูมิรัตนจิรินทร์. (ม.ป.ป.). **สังคมศึกษา**. สืบค้น กรกฎาคม 29, 2568 จาก https://www.etvthai.tv/download/Schedule_Document/03102554_1335314327.pdf?utm_source
- สุภาจิตไทย. (2567, มีนาคม 10). **คำสุภาจิต**. สืบค้น ตุลาคม 7, 2567 จาก www.สุภาจิต.com
- สวดมนต์ข้ามปี. (ม.ป.ป.). **วิธีการตักบาตรที่ถูกต้อง**. สืบค้น พฤษภาคม 22, 2567 จาก <https://www.Jertam.Com/Makemerit/Detail/497-วิธีการตักบาตรที่ถูกต้อง>
- สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.). (2560, กันยายน 21). **อุตสาหกรรม 4.0 (Industry 4.0) แนวทางของอุตสาหกรรมแห่งอนาคต**. สืบค้น พฤษภาคม 22, 2567 จาก https://www.nstda.or.th/home/knowledge_post/industry-4-0/
- หลวงพ่ोजรัญ จิตธมโม. (2532). **กรรมฐานแก้กรรมได้อย่างไร**. สืบค้น มิถุนายน 25, 2567 จาก <https://www.amphawan.net/กฎแห่งกรรม-เล่ม-๓/กรรมฐานแก้กรรมได้อย่างไร/>

- ห้องเรียนครูธิดา (2559 ก). **มารยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ**. สืบค้น ตุลาคม 7, 2567 จาก <https://tidada.wordpress.com/พอเพียง/หน่วยที่-๔-หน้าที่ชาวพุทธ/๔-๑-มารยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตน/#:~:text=การปฏิบัติตนที่เหมาะสม>
- ห้องเรียนครูธิดา (2559 ข). **หลักปฏิบัติตน การฟังพระธรรมเทศนา**. สืบค้น กุมภาพันธ์ 25, 2568 จาก <https://tidada.wordpress.com/พอเพียง/หน่วยที่-๖-วันสำคัญทางพร/๖-๒-หลักปฏิบัติตน-การฟัง/>
- ClassStart Books. (ม.ป.ป.). **สังขารไม่เที่ยง**. สืบค้น ตุลาคม 7, 2567, จาก <https://books.classstart.org/thai-proverbs/สุภาษิต/สังขารไม่เที่ยง.html>
- Ministry of Interior, Thailand. (2008). **ประวัติกระทรวงวัฒนธรรม**. สืบค้น มิถุนายน 19, 2567 จาก https://moi.gcc.go.th/index.php?Itemid=319&catid=261%3A2008-06-24-06-59-16&id=4351%3A2020-02-24-04-14-52&option=com_content&view=article&utm_source=chatgpt.com
- MusicATM. (2556, สิงหาคม 11). **เนื้อเพลง ทำดีได้ดี - อัสนี-วสันต์ โชติกุล**. สืบค้น ตุลาคม 7, 2567 จาก <https://www.musicatm.com/lyric/เนื้อเพลง-ทำดีได้ดี-30860.html>
- Siammelodies. (2022, กรกฎาคม 27). **มันบ่แนดอกนาย - มณีนุช เสมร สุต** [Video] Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=8n5klutwJfo&t=3s>
- Wordyguru. (2566). **180 สำนวนสุภาษิต พร้อมความหมาย**. สืบค้น ตุลาคม 7, 2567 จาก <https://www.wordyguru.com/article/180-สำนวนสุภาษิต>

2. ภาษาอังกฤษ

1) Books

- Amaro Bhikku. (1991). Journey into Silence. In Bhante S. Dhammika, **Encounters with Buddhism**, (pp. 27-33). Singapore: Graham Brash (Pte) Ltd.
- Cheekiwong, U. (2005). **Kan Thongthiao Choeng Niwet (Ecotourism)**. Bangkok: Starlight.
- Creswell, J. W. (2013). **Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches** (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Hart, W. (1991). **The Art of Living** (2nd ed.). India: Vipassana Research Institute.
- Jayasaro. (2013). Twain Shall Meet. In **Forest Path** (2nd ed.). Malaysia.
- . (2014). **Without and Within: Questions and Answers on the Teachings of Theravada Buddhism**. (2nd ed.). Bangkok: Panyaprateep Foundation.

Mezirow, J. (1975). **Educational for Perspective Transformation: Women's Re-entry Programs in Community College**. New York: Center for Adult Education, Teachers College, Columbia University.

———. (1991). **Transformative Dimensions of Adult Learning**. San Francisco: Jossey-Bass Inc.

O'Grady, R. (1982). **Tourism in the Third World: Christian Reflections**. USA: Orbis Books.

Randall, R. (1990). **Life as a Siamese Monk**. Aukana Publishing.

Schedneck, B. (2015). **Thailand's International Meditation Centers**. New York: Routledge.

Taylor, E. (1998). **The Theory and Practice of Transformative Learning: A Critical Review**. Columbus: OH:ERIC Clearinghouse on Adult, Career and Vocational Education, Ohio State University.

Wells, K. E. (1958). **History of Protestant Work in Thailand, 1828–1958**. Bangkok: Church of Christ in Thailand.

2) e-book

Lincoln, Y.S. & Guba, E.G. (1985). **Naturalistic Inquiry**. Sage Publications.
https://ethnographyworkshop.wordpress.com/wp-content/uploads/2014/11/lincoln-guba-1985-establishing-trustworthiness-naturalistic-inquiry.pdf?utm_source=chatgpt.com

Moustakas, C. E. (1994). **Phenomenological research methods**. SAGE Publications.
<https://methods.sagepub.com/book/mono/phenomenological-research-methods/toc>

3) Journal

Thongmalai, S., & Intongpan, P. (2020). The model of meditation course suitable for the sociocultural background of Americans. **Kasetsart Journal of Social Sciences**, 41(2), 382-388.

4) Document

UNESCO. (2006). **Tourism, Culture and Sustainable Development** (Document Number CLT/CPD/CAD-06/13).

United Nations General Assembly. (1999, December, 15). **Resolution Adopted by the General Assembly** (Document Number A/RES/53/115).

WTO General Assembly. (2001, December 21). **Global Code of Ethics for Tourism** (Document Number A/RES/56/212).

5) Websites

Braun, V., & Clarke, V. (2022). **Thematic Analysis: A Practical Guide**. Retrieved July 2, 2025 from <https://www.thematicanalysis.net/en.wikipedia.org+2thematicanalysis.net+2thematicanalysis.net+2>

Dipabhāvan Meditation Center - Koh Samui – Thailand. (2024). **Retreat Booking - English Programs**. Retrieved June 28, 2024 from <https://dipabhavan.weebly.com/retreat-booking.html>

CNN Travel. (2017, June, 15). **10 of the world's best meditation retreats**, CNN Travel. Retrieved September 18, 2024 from <https://edition.cnn.com/travel/article/best-meditation-retreats/index.html>

Kennedy, L. (2023, June 9). **The Prehistoric Ages: How Humans Lived Before Written Records**. Retrieved May 11, 2024 from <https://www.history.com/news/prehistoric-ages-timeline>

Schlender, B., & Tetzeli, R. (2015, November 3). **How Steve Jobs found Buddhism**. Lion's Roar. Retrieved May 11, 2024 from <https://www.lionsroar.com/how-steve-jobs-found-buddhism/>

Tourism Authority of Thailand. (2024 a). **Bangkok**. Retrieved July 10, 2024 from <https://www.tourismthailand.org/Destinations/Provinces/Bangkok/219>

Tourism Authority of Thailand (2024 b) **Thailand Welcomes Over 35 Million Visitors in 2024: A Milestone Paving the Way for 2025**. Retrieved June 17, 2025 from <https://www.tatnews.org/2024/12/thailand-welcomes-over-35-million-visitors-in-2024-a-milestone-paving-the-way-for-2025/>.

Travel + Leisure Southeast Asia Hong Kong & Macau. (2023, September 23). **Explore The Timeless Beauty Of Thailand's Most Famous Temples**. Retrieved July 10, 2024, from <https://www.travelandleisureasia.com/global/destinations/southeast-asia/most-beautiful-thailand-temples-you-must-visit/>

Trip Advisor. (2024). **Things to do in Thailand**. Retrieved July 10, 2024, from <https://www.tripadvisor.com/Attractions-g293915-Activities-Thailand.html>

- UN Tourism. (2017). **Tourism and Culture**. Retrieved May 11, 2024, from <https://www.unwto.org/Tourism-and-Culture>.
- UN Tourism. (2000). **Global Code of Ethics for Tourism**. Retrieved July 10, 2024, from <https://www.unwto.org/global-code-of-ethics-for-tourism>
- UN Tourism. (2024). **International Tourism to Reach Pre-Pandemic Levels in 2024**. Retrieved May 11, 2024, from <https://www.unwto.org/News/International-Tourism-to-Reach-Pre-Pandemic-Levels-in-2024>.
- UNESCO. (2001). **Cultures**. Retrieved May 11, 2024, from <https://policytoolbox.iiep.unesco.org/glossary/cultures/>
- United Nations. (2010). **International Recommendation for Tourism Statistics 2008**. https://unstats.un.org/unsd/publication/seriesm/seriesm_83rev1e.pdf#page=21.
- Vipassana Meditation. (2024). **Vipassana Meditation As taught by S.N. Goenka in the tradition of Sayagyi U Ba Khin**. Retrieved July 12, 2024 from <https://www.dhamma.org/en-US/index>
- Vipassana Research Institute. (2023). **Vipassana Meditation**. Retrieved June 6, 2023 from <https://www.vridhamma.org/Code-of-Discipline-for-Vipassana-Courses>
- Wat Pah Nanachat. (2024). **About**. Retrieved July 11, 2024, from <https://www.watpahnachat.org/>
- Wat Phradhatu Sri Chom Tong Voravihara. (2024). **Thailand Vipassana Insight Meditation**. Retrieved July 11, 2024 from <https://www.watchomtong.com/>
- Wat Suan Mokkh International Dharma Hermitage. (n.d.). **Registration**. Retrieved May 11, 2024, from <https://suanmokkh-idh.org/idh-registration.html>
- Wat Suan Mokkh International Dharma Hermitage. (2023). **Downloads**. Retrieved May 11, 2024 from <https://suanmokkh-idh.org/idh-downloads.html>

ภาคผนวก ก
รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

1. พระราชวินัยวชิรเมธี, ดร.

ตำแหน่ง ประธานกรรมการประจำหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสตร์ศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
รองอธิการบดีด้านกิจการคณะสงฆ์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
และผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดอาวุธวิกสิตาราม

คุณวุฒิ Ph.D. (Buddhist Studies)

ตรวจเครื่องมือ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2567

2. รศ.ดร.วุฒินันท์ กันทะเดียน

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

คุณวุฒิ Ph.D. (Buddhist Studies)

ตรวจเครื่องมือ 26 สิงหาคม พ.ศ. 2567

3. ดร. เสน่ห์ เดชะวงศ์

ตำแหน่ง อาจารย์พิเศษ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

คุณวุฒิ Ph.D. (Philosophy)

ตรวจเครื่องมือ 25 สิงหาคม พ.ศ. 2567

4. ดร. ขมพูนุช ช้างเจริญ

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

คุณวุฒิ Ph.D. (Buddhist Studies)

ตรวจเครื่องมือ 26 สิงหาคม พ.ศ. 2567

5. Assoc. Prof. Dr. Brooke Schedneck

ตำแหน่ง Department of Religious Studies, Rhodes College, USA

คุณวุฒิ Ph.D. (Religions of Asia)

ตรวจเครื่องมือ 27 สิงหาคม พ.ศ. 2567

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย โทร. ๑๐๕๘-๑๐๖๓

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๕๕๓

วันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขออนุมัติเป็นผู้อยู่ข่ายตรวจสอบเครื่องมือวิจัยคุณวุฒิ (CVI)

เรียน พระศรีวินยาภรณ์, ดร.

ด้วย นางฉัตรฤดี วิลคี เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๑๕๐๑๓๒๐๐๕ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อคุณวุฒิเรื่อง “รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม (A MODEL OF CULTIVATION OF BUDDHIST WAY OF LIFE IN CULTURAL APPROACH TO FOREIGN TOURISTS)” มีความประสงค์ขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิเชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย เพื่อเก็บข้อมูลเขียนคุณวุฒิ

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ จึงขออนุมัติให้ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัยดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขออนุมัติ

พระสุทธินิสาเรณี
(พระสุทธินิสาเรณี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

บรรณวิทย์
บรรณวิทย์
๒๕ ส.ค. ๖๗

ที่ อว ๗๔๐๕/ว ๐๖๘๖

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐
www.mbu.ac.th

๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัยคุณูปนิพนธ์ (CVI)

เจริญพร รศ.ดร.วุฒินันท์ กันทะเดียน

ด้วย นางฉัตรฤดี วิลคี เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๑๕๐๑๓๒๐๐๕ นักศึกษาหลักสูตร
ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
มหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อคุณูปนิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยว
ชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม (A MODEL OF CULTIVATION OF BUDDHIST WAY OF LIFE IN CULTURAL
APPROACH TO FOREIGN TOURISTS)” มีความประสงค์ขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิเชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ
วิจัย เพื่อเก็บข้อมูลเขียนคุณูปนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ จึงขอ
ความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัยดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อ
กับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

นางฉัตรฤดี วิลคี
บัณฑิตวิทยาลัย
(๖๕.๓.๐๑๕๐๑๓๒๐๐๕)
๒๐.๘.๖๗

พระสุทธิสารเมธี
(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘-๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๕๑

ผู้ประสานงาน : นางฉัตรฤดี วิลคี โทร. ๐๘ - ๑๙๒๓ - ๑๘๗๑

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๖๘๖

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๔๘ ถนนสาย-นครชัยศรี

ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

www.mbu.ac.th

๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัยดัชนีพันธ (CVI)

เจริญพร ดร.เสนห์ เดชะวงศ์

ด้วย นางฉัตรฤดี วิลคี เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๑๕๐๑๓๒๐๐๕ นักศึกษาหลักสูตร
ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
มหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดัชนีพันธเรื่อง “รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยว
ชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม (A MODEL OF CULTIVATION OF BUDDHIST WAY OF LIFE IN CULTURAL
APPROACH TO FOREIGN TOURISTS)” มีความประสงค์ขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิเชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ
วิจัย เพื่อเก็บข้อมูลเขียนดัชนีพันธ

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ จึงขอ
ความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัยดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อ
กับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนาจพร

(พระสุธีธรรมาภรณ์, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๕ ธ.ค. ๒๕๖๗

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘-๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

ผู้ประสานงาน : นางฉัตรฤดี วิลคี โทร. ๐๘ - ๑๙๒๓ - ๑๘๗๑

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย โทร. ๑๐๕๘-๑๐๖๓

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๕๕๓

วันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขออนุมัติขอเป็นผู้อยู่อาศัยตรวจสอบเครื่องมือวิจัยคุณวุฒิ (CVI)

เจริญพร ดร.ชมพูนุช ช่างเจริญ

ด้วย นางฉัตรฤดี วิลคี เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๑๕๐๑๓๒๐๐๕ นักศึกษาหลักสูตร
ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
มหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อคุณวุฒิเรื่อง “รูปแบบการบำเพ็ญพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยว
ชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม (A MODEL OF CULTIVATION OF BUDDHIST WAY OF LIFE IN CULTURAL
APPROACH TO FOREIGN TOURISTS)” มีความประสงค์ขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิเชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ
วิจัย เพื่อเก็บข้อมูลเขียนคุณวุฒิ

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ จึงขอ
ความอนุเคราะห์ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัยดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อ
กับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

ได้ทำการตรวจเรียบร้อยแล้ว

ช.ค.

(ดร.ชมพูนุช ช่างเจริญ)

๒๒ สิงหาคม ๒๕๖๗.

พระสุธีสารเมธี, ผศ.ดร.

(พระสุธีสารเมธี, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

Ref. No. 7905/0186

Mahamakut Buddhist University
248 Salaya-Nakhonchaisri Rd. Salaya, Phuttamonthon,
Nakhon Pathom 73170, Thailand
Tel. 66 (0) 2444-6000 Fax. 66 (0) 2444-6060

20th August 2023

Subject: Invitation to support in checking the in-depth interview of content validity index (CVI)
Dear, Assoc. Prof. Dr. Brooke Schedneck

Mrs. Chatreudee Wilkie, student number 6530150132005, is a student in the Doctor of Philosophy in Buddhist Studies Program at the Graduate School, Mahamakut Buddhist University. She has received an approval to work on the research topic of "A Model of Cultivation of Buddhist Way of Life in Cultural Approach to Foreign Tourists" She would like to request you to check the in-depth interview of content validity index (CVI) for data collection of her research work. The Graduate School acknowledges your expertise in this field to provide comments for this project.

Therefore, we would like to ask for your kind cooperative assistance to evaluate the consistency and validity of the in-depth interview form for data collection. For further information and appointment, the student will be in contact with you directly.

With Metta and Great Compassion

P. Suttisarnmethi
Phrasutthisarnmethi, Asst.Prof.Dr.
Dean, Graduate School
Mahamakut Buddhist University

Brooke Schedneck
CC. Assoc. Prof. Dr. Suvin Ruksat, Mobile: +66-899924791
Email: puzinnian@hotmail.com

ที่ จว. ๐๑๑๘/๒๕๖๗

เอกสารรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๑. ชื่อโครงการวิจัย

ชื่อเรื่อง: รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม

TITLE: A MODEL OF CULTIVATION OF BUDDHIST WAY OF LIFE IN CULTURAL APPROACH
TO FOREIGN TOURISTS

๒. ชื่อหัวหน้าโครงการวิจัย

นางฉัตรฤดี วิลคี่

๓. ผลการพิจารณาของคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ในการประชุมครั้งที่ ๗/๒๕๖๗ วันอังคารที่ ๒๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๗ มติที่ ๑๔๖/๒๕๖๗ ได้พิจารณาแล้วเห็นว่า โครงการวิจัยดังกล่าวเป็นไปตามหลักการของจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ โดยที่ผู้วิจัยเคารพสิทธิและศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ ไม่มีการล่วงละเมิดสิทธิ และไม่ก่อให้เกิดภัยอันตรายแก่ตัวอย่างการวิจัย กลุ่มตัวอย่าง และผู้เข้าร่วมในโครงการวิจัย

จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยในขอบข่ายของโครงการวิจัยที่เสนอได้ ตั้งแต่วันที่ออกเอกสารรับรองผลการพิจารณาการวิจัยในมนุษย์ฉบับนี้ จนถึงวันที่ ๒๖ เดือน กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๘

ออกให้ ณ วันที่ ๒๕ เดือน กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๗

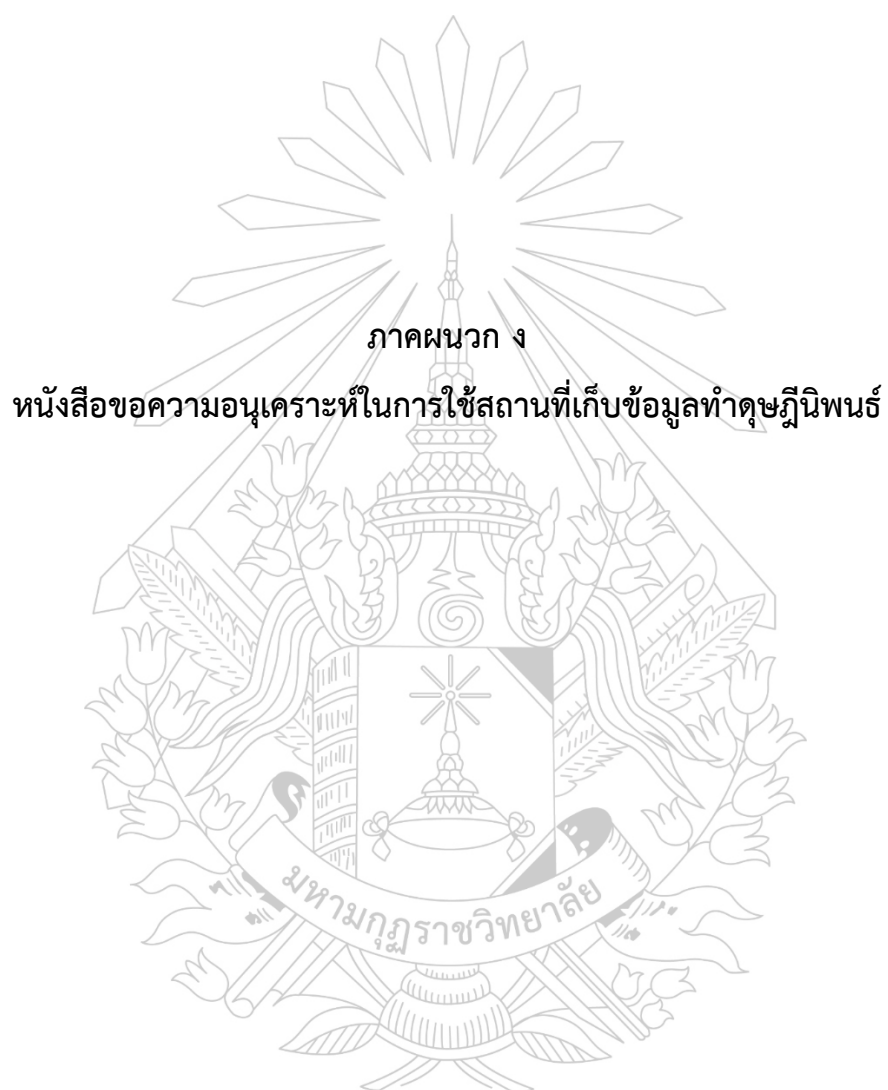
ลงนาม

(พระครูปลัดสุวัฒนวิสุทธิสารคุณ, ผศ.ดร.)

ประธานกรรมการ

คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๑๙๒

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๔๘ ถนนสายนาครชัยศรี

ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

www.mbu.ac.th

๒๙

สิงหาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ใช้สถานที่เพื่อเก็บข้อมูลในการทำดัชนีพนธ์

กราบเรียน พระราชวชิรโพธิคุณ วิ.

ด้วย นางฉัตรฤดี วิลคี่ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๑๕๐๑๓๒๐๐๕ นักศึกษาหลักสูตร
ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
มหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดัชนีพนธ์เรื่อง “รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยว
ชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม (A MODEL OF CULTIVATION OF BUDDHIST WAY OF LIFE IN CULTURAL
APPROACH TO FOREIGN TOURISTS)” มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์ใช้สถานที่ของท่านเพื่อเป็นข้อมูล
สำหรับการทำดัชนีพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงกราบเรียนมาขอความอนุเคราะห์ใช้สถานที่ของท่านเพื่อเป็นข้อมูล
สำหรับการทำดัชนีพนธ์ สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

กราบเรียนมาด้วยความเคารพ

(พระสุทธินสารเมธี, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พระครูปลัดน้อย สมณคุณ

อ.สุภาวดี

๑๑ พ.ย. ๒๕๖๗

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘-๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

ผู้ประสานงาน : นางฉัตรฤดี วิลคี่ โทร. ๐๘ - ๑๙๒๓ - ๑๘๗๑

ที่ อว ๗๙๐๕/๐๒๐๒

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี

ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

www.mbu.ac.th

๑๘ กันยายน ๒๕๖๗

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่ใช้สถานที่เพื่อเก็บข้อมูลในการทำดัชนีพันธุ์

เจริญพร นายเมตตา พานิช

ด้วย นางฉัตรฤดี วิลคี เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๑๕๐๑๓๒๐๐๕ นักศึกษาหลักสูตร
ศาสนศาสตร์ดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
มหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดัชนีพันธุ์เรื่อง “รูปแบบการบำเพ็ญพุทธวิถีก่อนนักท่องเที่ยว
ชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม (A MODEL OF CULTIVATION OF BUDDHIST WAY OF LIFE IN CULTURAL
APPROACH TO FOREIGN TOURISTS)” มีความประสงค์ขออนุญาตเผยแพร่ใช้สถานที่ของท่านเพื่อเก็บข้อมูล
สำหรับการทำดัชนีพันธุ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงกราบเรียนมาขออนุญาตเผยแพร่ใช้สถานที่ของท่านเพื่อเก็บข้อมูล
สำหรับการทำดัชนีพันธุ์ สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมมาเพื่อขออนุญาตเผยแพร่

ขออำนวยพร

อนุญาตให้ดำเนินการได้

(นาย เมตตา พานิช)

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ประธานกรรมการธรรมทานมูลนิธิ

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สวนโมกษณานาธาติ ก.ไชยา

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘-๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

ผู้ประสานงาน : นางฉัตรฤดี วิลคี โทร. ๐๘ - ๑๙๒๓ - ๑๘๗๑

ที่ อว ๗๔๐๔/ว ๐๑๙๗

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๑๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี

ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

www.mhu.ac.th

๒๙ สิงหาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่ใช้สถานที่เพื่อเก็บข้อมูลในการทำดัชนีพนธ์

เรียน พระครูวิมลภาวนานานาสน์

ด้วย นางฉัตรฤดี วิลคี เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๑๕๐๑๓๒๐๐๕ นักศึกษาหลักสูตร
ศาสนศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
มหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดัชนีพนธ์เรื่อง “รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยว
ชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม (A MODEL OF CULTIVATION OF BUDDHIST WAY OF LIFE IN CULTURAL
APPROACH TO FOREIGN TOURISTS)” มีความประสงค์ขออนุญาตเผยแพร่ใช้สถานที่ของท่านเพื่อเป็นข้อมูล
สำหรับการทำดัชนีพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย จึงเรียนมาขออนุญาตเผยแพร่ใช้สถานที่ของท่านเพื่อเป็นข้อมูล
สำหรับการทำดัชนีพนธ์ สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตเผยแพร่

เรียนมาด้วยความนับถือ

๐๒๙๗
พระครูวิมลภาวนานานาสน์

พระสุธีสารเมธี, ผศ.ดร.)
(พระสุธีสารเมธี, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘-๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๓

ผู้ประสานงาน : นางฉัตรฤดี วิลคี โทร. ๐๘ - ๑๙๒๓ - ๑๘๗๑

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึกและผู้ร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ

ผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึกจากสวนโมกขนาถาสนา 18 รูป/คน

#	ชื่อ	ตำแหน่ง	วันที่สัมภาษณ์
1	นาย เมตตา พานิช	ประธานกรรมการธรรมทานมูลนิธิ	5 พฤศจิกายน 2567
2	Mr. Werner Heisl	ผู้ประสานงานการอบรม ชาวเยอรมัน	29 ตุลาคม 2567
3	พระเมธี สุมะธโส	พระอาจารย์ชาวไทย	11 พฤศจิกายน 2567
4	Phra Kenneth Dhammavidu	อดีตพระอาจารย์ชาวอังกฤษ	29 ตุลาคม 2567
5	Phra Kei Pabhasaro	พระอาจารย์ชาวเกาหลีใต้	30 ตุลาคม 2567
6	ดร. แม่ชีเบญจวรรณ วงศ์ชูแก้ว	ธรรมวิทยากรชาวไทย	13 พฤศจิกายน 2567
7	นาง สุกัญญาทิพย์ เพือกปาน	อาสาสมัคร	4 พฤศจิกายน 2567
8	Mr. Mauricio Giraudo	นักท่องเที่ยวยุโรป	11 พฤศจิกายน 2567
9	Mr. Luke Wilson	นักท่องเที่ยวยุโรป	11 พฤศจิกายน 2567
10	Ms. Lee Pei	นักท่องเที่ยวยุโรป	11 พฤศจิกายน 2567
11	Mr. Johan Westenberg	นักท่องเที่ยวยุโรป	12 พฤศจิกายน 2567
12	Mr. Peter Kemball	นักท่องเที่ยวยุโรป	14 พฤศจิกายน 2567
13	Mr. Marlon Haselbach	นักท่องเที่ยวยุโรป	16 พฤศจิกายน 2567
14	Ms. Theresa Weigl	นักท่องเที่ยวยุโรป	16 พฤศจิกายน 2567
15	Mr. Keller Lampert	นักท่องเที่ยวยุโรป	17 พฤศจิกายน 2567
16	Mr. Marcel Hanowski	นักท่องเที่ยวยุโรป	18 พฤศจิกายน 2567
17	Mr. Matteo Oriani	นักท่องเที่ยวยุโรป	18 พฤศจิกายน 2567
18	Ms. Marion Sonaria	นักท่องเที่ยวยุโรป	21 พฤศจิกายน 2567

ผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึกจากวัดป่าแก้ว 18 รูป/คน

#	ชื่อ	ตำแหน่ง	วันที่สัมภาษณ์
1	พระครูวิมลภาวนานุศาสน์ (สายหยุด ปญฺญาโร)	เจ้าอาวาส	23 พฤศจิกายน 2567
2	พระธนินท์ธร ธนวฑฺฒโน	ผู้ช่วยเจ้าอาวาสด้านต่างประเทศ	24 พฤศจิกายน 2567
3	พระเอนก จานิสฺสโร	พระอาจารย์ ชาวไทย	27 พฤศจิกายน 2567
4	Phra Torsten Panyavaro	พระอาจารย์ ชาวเยอรมัน	25 พฤศจิกายน 2567
5	นาย ญัฐรุจี คำคุณเมือง	ผู้อำนวยการสำนักงาน พระพุทธศาสนาจังหวัด แม่ฮ่องสอน	25 พฤศจิกายน 2567
6	Ms. Stephanie Moeller	อาสาสมัคร ชาวเยอรมัน	28 พฤศจิกายน 2567
7	นาง อรปภา นาคประเสริฐ	อาสาสมัคร ชาวไทย	10 ธันวาคม 2567
8	Mr. Jannis Noah Merlin Hanke	นักท่องเที่ยวชาวเยอรมัน	26 พฤศจิกายน 2567
9	Mr. Josef Kubovsky	นักท่องเที่ยวชาวเช็ก	26 พฤศจิกายน 2567
10	Ms. Zheng Haizhu	นักท่องเที่ยวชาวจีน	27 พฤศจิกายน 2567
11	Ms. Blanca Maria Aguayo Siquier	นักท่องเที่ยวชาวสเปน	27 พฤศจิกายน 2567
12	Ms. Madison Guy	นักท่องเที่ยวชาวออสเตรเลีย	29 พฤศจิกายน 2567
13	Ms. Maria Fernanda Padilla Galicia	นักท่องเที่ยวชาวเม็กซิโก	1 ธันวาคม 2567
14	Ms. Nazrin Kynatidis	นักท่องเที่ยวชาวอาเซอร์ไบจาน	1 ธันวาคม 2567
15	Mr. Thom S.M. Tierolff	นักท่องเที่ยวชาวเนเธอร์แลนด์	2 ธันวาคม 2567
16	Ms. Anastasia Dokuchaeva	นักท่องเที่ยวรัสเซีย	2 ธันวาคม 2567
17	Ms. Sara Bengé	นักท่องเที่ยวชาวสหรัฐอเมริกา	3 ธันวาคม 2567
18	Mr. Jacob Kure	นักท่องเที่ยวชาวเดนมาร์ก	3 ธันวาคม 2567

ผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์เชิงลึก 3 รูป/คน

#	ชื่อ	ตำแหน่ง	วันที่สัมภาษณ์
1	พระพรหมพัชรญาณมุนี ดร. (ฌอน ชิเวอร์ตัน ชยสารโร)	ประธานมูลนิธิปัญญาประทีป บ้าน ไร่ทอสี จังหวัดนครราชสีมา	6 ตุลาคม 2567
2	Mr. Joe Cummings	ผู้เขียนหนังสือ Lonely Planet Thailand	14 ตุลาคม 2567
3	Associate Professor Dr. Brooke Schedneck	Department of Religious Studies, Rhodes College, USA	17 ตุลาคม 2567

ผู้เชี่ยวชาญร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ 6 รูป/คน วันที่ 13 มกราคม 2568

#	ชื่อ	ตำแหน่ง	ความเชี่ยวชาญ
1	พระมหาเกรียงไกร สิริวิฑฒโน (เพ็ชสังคาค)	หัวหน้าภาควิชาภาษาตะวันตก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย	ด้านการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาแก่ ชาวต่างชาติ
2	รศ.ดร. สานุ มัทธนาตุลย์	ผู้อำนวยการหลักสูตรดุขฎฐิบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (หลักสูตรนานาชาติ), วิทยาลัย พุทธศาสตร์นานาชาติ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย	
3	Venerable Nemeinda, Dr.	พระอาจารย์ วิทยาลัยพุทธศาสตร์ นานาชาติ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	
4	สิกขมานาธัมมนาถ (ดร.กาญจนา สุทธิกุล)	ประธานกรรมการมูลนิธิ พุทธสาวิกา	
5	ดร. พจนารถ ชีบังเกิด	ประธานกรรมการและผู้ก่อตั้ง Jimi The Coach Group	ด้านการเปลี่ยนแปลง
6	นาย อนุศักดิ์ วิริยะศิริพจน์	มัคคุเทศก์ Ayutthaya Boat & Travel, ETC, Octopus Travel	ด้านการท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรม

ภาคผนวก ฉ

หนังสือขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์เชิงลึก

ที่ อว ๗๔๐๕/ว ๐๒๑๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๔๘ ถนนสายยานครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐
www.mbu.ac.th

๕ ตุลาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขออนุญาตเป็นวิทยากรในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นายเมตตา พานิช

ด้วย นางฉัตรฤดี วิลคี เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๑๕๐๑๓๒๐๐๕ นักศึกษาหลักสูตร
ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
มหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยว
ชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม (A MODEL OF CULTIVATION OF BUDDHIST WAY OF LIFE IN CULTURAL
APPROACH TO FOREIGN TOURISTS)” มีความประสงค์ขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์
เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ
จึงขออนุญาตท่านในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่าน
ด้วยตนเอง

จึงเจริญพรามาเพื่อขออนุญาต

อนุญาตให้ดำเนินการได้

ขออำนาจพร

(นายเมตตา พานิช)

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)

ธรรมาศรณานาเขชาติ อ.ไชยา

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘-๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

ผู้ประสานงาน : นางฉัตรฤดี วิลคี โทร. ๐๘ - ๑๔๒๓ - ๑๘๗๑

Mahamakut Buddhist University

248 Salaya-Nakhonchaisri Rd. Salaya, Phuttamonthon,

Nakhon Pathom 73170, Thailand

Tel. 66 (0) 2444-6000 Fax. 66 (0) 2444-6060

Ref. No. 7905/3 0215

 4th October 2024

Subject: Invitation for In-depth Interview

Dear, Mr.Werner Heisl

Mrs. Chatreudee Wilkie, student number 6530150132005, is a student in the Doctor of Philosophy in Buddhist Studies Program at the Graduate School, Mahamakut Buddhist University. She has received an approval to work on the research topic of "A Model of Cultivation of Buddhist Way of Life in Cultural Approach to Foreign Tourists". As this is a Qualitative Research, the in-depth interview is a key to fulfill the study.

The Graduate School acknowledges your expertise in this field to provide input for this project. Therefore, we would like to request for your kind cooperation to have an interview with her

For further information and appointment, the student will be in contact with you directly.

With Metta and Great Compassion,

29-10-2024
W. Heisl
 WERNER HEISL

P. Prasutthisanmethi
 Phrasutthisanmethi, Asst.Prof.Dr.
 Dean, Graduate School
 Mahamakut Buddhist University

CC. Assoc. Prof. Dr.Suvin Ruksat, Mobile: +66-819231871

Email: puzinnian@hotmail.com

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๒๖๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถนนสาย-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

๕ ตุลาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขออนุญาตเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เรียน พระเมธี สุนทรโส

ด้วย นางฉัตรฤดี วิลคี เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๑๕๐๑๓๒๐๐๕ นักศึกษาหลักสูตร
ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
มหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อวิทยานิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยว
ชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม (A MODEL OF CULTIVATION OF BUDDHIST WAY OF LIFE IN CULTURAL
APPROACH TO FOREIGN TOURISTS)” มีความประสงค์ขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์
เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานวิทยานิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ
จึงขออนุญาตท่านในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่าน
ด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาต

เรียนมาด้วยความนับถือ

11.11.67

(พระสุทธินสารเมธี, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘-๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

ผู้ประสานงาน : นางฉัตรฤดี วิลคี โทร. ๐๘ - ๑๙๒๓ - ๑๘๗๑

Mahamakut Buddhist University

248 Salaya-Nakhonchaisri Rd. Salaya, Phuttamonthon,

Nakhon Pathom 73170, Thailand

Tel. 66 (0) 2444-6000 Fax. 66 (0) 2444-6060

Ref. No. 7905/ว 0215

 4th October 2024

Subject: Invitation for In-depth Interview

Dear Venerable, Phra Kenneth Dhammavidu

Mrs. Chatreudee Wilkie, student number 6530150132005, is a student in the Doctor of Philosophy in Buddhist Studies Program at the Graduate School, Mahamakut Buddhist University. She has received an approval to work on the research topic of "A Model of Cultivation of Buddhist Way of Life in Cultural Approach to Foreign Tourists". As this is a Qualitative Research, the in-depth interview is a key to fulfill the study.

The Graduate School acknowledges your expertise in this field to provide input for this project. Therefore, we would like to request for your kind cooperation to have an interview with her.

For further information and appointment, the student will be in contact with you directly.

With Metta and Great Compassion,

KBC
29.10.2024
Dhammavidu

P. Sutthisanmethi
Phrasutthisanmethi, Asst.Prof.Dr.
Dean, Graduate School
Mahamakut Buddhist University

CC. Assoc. Prof. Dr.Suvin Ruksat, Mobile: +66-819231871

Email: puzinnian@hotmail.com

Mahamakut Buddhist University

248 Salaya-Nakhonchaisri Rd. Salaya, Phuttamonthon,

Nakhon Pathom 73170, Thailand

Tel. 66 (0) 2444-6000 Fax. 66 (0) 2444-6060

Ref. No. 7905/1 0215

4th October 2024

Subject: Invitation for In-depth Interview

Dear Venerable, Phra Kei Pabhasaro

Mrs. Chatreudee Wilkie, student number 6530150132005, is a student in the Doctor of Philosophy in Buddhist Studies Program at the Graduate School, Mahamakut Buddhist University. She has received an approval to work on the research topic of "A Model of Cultivation of Buddhist Way of Life in Cultural Approach to Foreign Tourists". As this is a Qualitative Research, the in-depth interview is a key to fulfill the study.

The Graduate School acknowledges your expertise in this field to provide input for this project. Therefore, we would like to request for your kind cooperation to have an interview with her.

For further information and appointment, the student will be in contact with you directly.

With Metta and Great Compassion,

Interview on 30 October 2024
Bhikku Pabhasaro

Phrasutthisanmethi, Asst.Prof.Dr.

Dean, Graduate School

Mahamakut Buddhist University

CC. Assoc. Prof. Dr.Suvin Ruksat, Mobile: +66-819231871

Email: puzinnian@hotmail.com

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๒๑๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถนนสาย-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

๕ ตุลาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร ดร.แม่ชีเบญจวรรณ วงศ์ชูแก้ว

ด้วย นางฉัตรฤดี วิลคี เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๑๕๐๑๓๒๐๐๕ นักศึกษาหลักสูตร
ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
มหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยว
ชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม (A MODEL OF CULTIVATION OF BUDDHIST WAY OF LIFE IN CULTURAL
APPROACH TO FOREIGN TOURISTS)” มีความประสงค์ขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์
เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ
จึงขอความอนุเคราะห์ท่านในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่าน
ด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมหาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

ดร.แม่ชีเบญจวรรณ วงศ์ชูแก้ว

(ดร.แม่ชีเบญจวรรณ วงศ์ชูแก้ว)

พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘-๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

ผู้ประสานงาน : นางฉัตรฤดี วิลคี โทร. ๐๘ - ๑๙๒๓ - ๑๘๗๑

ที่ อว ๗๙๐๕/ว

๐๖๑๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๔๘ ถนนสายนาครชัยศรี

ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

www.mbu.ac.th

๕ ตุลาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นางสาวกัญญาทิพย์ เพือกปาน

ด้วย นางฉัตรฤดี วิลคี เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๑๕๐๑๓๒๐๐๕ นักศึกษาหลักสูตร
ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
มหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยว
ชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม (A MODEL OF CULTIVATION OF BUDDHIST WAY OF LIFE IN CULTURAL
APPROACH TO FOREIGN TOURISTS)” มีความประสงค์ขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์
เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ
จึงขอความอนุเคราะห์ท่านในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่าน
ด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนาจพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

A/11/67

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘-๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

ผู้ประสานงาน : นางฉัตรฤดี วิลคี โทร. ๐๘ - ๑๙๒๓ - ๑๘๗๑

Mahamakut Buddhist University

248 Salaya-Nakhonchaisri Rd. Salaya, Phuttamonthon,

Nakhon Pathom 73170, Thailand

Tel. 66 (0) 2444-6000 Fax. 66 (0) 2444-6060

Ref. No. 7905/ว 0215

 4th October 2024

Subject: Invitation for In-depth Interview

Dear Retreat Participant, Mr. Mauricio Giraudo

Mrs. Chatreudee Wilkie, student number 6530150132005, is a student in the Doctor of Philosophy in Buddhist Studies Program at the Graduate School, Mahamakut Buddhist University. She has received an approval to work on the research topic of "A Model of Cultivation of Buddhist Way of Life in Cultural Approach to Foreign Tourists". As this is a Qualitative Research, the in-depth interview is a key to fulfill the study.

As you have participated in the meditation retreat, the Graduate School acknowledges your experience to provide input for this project. Therefore, we would like to request for your kind cooperation to have an interview with her.

For further information and appointment, the student will be in contact with you directly.

With Metta and Great Compassion,

Interviewed:

 MAURICIO GIRAUDO
 11/11/2024

 Phrasutthisanmethi, Asst.Prof.Dr.
 Dean, Graduate School
 Mahamakut Buddhist University

CC. Assoc. Prof. Dr.Suvin Ruksat, Mobile: +66-819231871

Email: puzinnian@hotmail.com

Mahamakut Buddhist University

248 Salaya-Nakhonchaisri Rd. Salaya, Phuttamonthon,

Nakhon Pathom 73170, Thailand

Tel. 66 (0) 2444-6000 Fax. 66 (0) 2444-6060

Ref. No. 7905/ว 0215

4th October 2024

Subject: Invitation for In-depth Interview

Dear Retreat Participant, Mr.Luke Wilson

Mrs. Chatreudee Wilkie, student number 6530150132005, is a student in the Doctor of Philosophy in Buddhist Studies Program at the Graduate School, Mahamakut Buddhist University. She has received an approval to work on the research topic of "A Model of Cultivation of Buddhist Way of Life in Cultural Approach to Foreign Tourists". As this is a Qualitative Research, the in-depth interview is a key to fulfill the study.

As you have participated in the meditation retreat, the Graduate School acknowledges your experience to provide input for this project. Therefore, we would like to request for your kind cooperation to have an interview with her.

For further information and appointment, the student will be in contact with you directly.

With Metta and Great Compassion,

luke wilson
Luke Wilson

11/11/24

P.Sutthisanmethi
Phrasutthisanmethi, Asst.Prof.Dr.

Dean, Graduate School

Mahamakut Buddhist University

CC. Assoc. Prof. Dr.Suvin Ruksat, Mobile: +66-819231871

Email: puzinnian@hotmail.com

Mahamakut Buddhist University

248 Salaya-Nakhonchaisri Rd. Salaya, Phuttamonthon,

Nakhon Pathom 73170, Thailand

Tel. 66 (0) 2444-6000 Fax. 66 (0) 2444-6060

Ref. No. 7905/1 0215

 4th October 2024

Subject: Invitation for In-depth Interview

Dear Retreat Participant, Ms.Lee Pei Pei

Mrs. Chatreudee Wilkie, student number 6530150132005, is a student in the Doctor of Philosophy in Buddhist Studies Program at the Graduate School, Mahamakut Buddhist University. She has received an approval to work on the research topic of "A Model of Cultivation of Buddhist Way of Life in Cultural Approach to Foreign Tourists". As this is a Qualitative Research, the in-depth interview is a key to fulfill the study.

As you have participated in the meditation retreat, the Graduate School acknowledges your experience to provide input for this project. Therefore, we would like to request for your kind cooperation to have an interview with her.

For further information and appointment, the student will be in contact with you directly.

Interviewed.

Lee Pei Pei
11/11/2024

With Metta and Great Compassion,

P.Sutthisanmethi

Phrasutthisanmethi, Asst.Prof.Dr.

Dean, Graduate School

Mahamakut Buddhist University

CC. Assoc. Prof. Dr.Suvin Ruksat, Mobile: +66-819231871

Email: puzinnian@hotmail.com

Mahamakut Buddhist University

248 Salaya-Nakhonchaisri Rd. Salaya, Phuttamonthon,
Nakhon Pathom 73170, Thailand
Tel. 66 (0) 2444-6000 Fax. 66 (0) 2444-6060

Ref. No. 7905/ว 0215

4th October 2024

Subject: Invitation for In-depth Interview

Dear Retreat Participant, Mr. Johan Westenberg

Mrs. Chatreudee Wilkie, student number 6530150132005, is a student in the Doctor of Philosophy in Buddhist Studies Program at the Graduate School, Mahamakut Buddhist University. She has received an approval to work on the research topic of "A Model of Cultivation of Buddhist Way of Life in Cultural Approach to Foreign Tourists". As this is a Qualitative Research, the in-depth interview is a key to fulfill the study.

As you have participated in the meditation retreat, the Graduate School acknowledges your experience to provide input for this project. Therefore, we would like to request for your kind cooperation to have an interview with her.

For further information and appointment, the student will be in contact with you directly.

With Metta and Great Compassion,

Johan Westenberg
12-11-2024

Phrasutthisanmethi, Asst.Prof.Dr.
Dean, Graduate School
Mahamakut Buddhist University

CC. Assoc. Prof. Dr. Suvin Ruksat, Mobile: +66-819231871

Email: puzinnian@hotmail.com

Mahamakut Buddhist University

248 Salaya-Nakhonchaisri Rd. Salaya, Phuttamonthon,

Nakhon Pathom 73170, Thailand

Tel. 66 (0) 2444-6000 Fax. 66 (0) 2444-6060

Ref. No. 7905/ว 0215

 4th October 2024

Subject: Invitation for In-depth Interview

Dear Retreat Participant, Mr. Peter Kemball

Mrs. Chatreudee Wilkie, student number 6530150132005, is a student in the Doctor of Philosophy in Buddhist Studies Program at the Graduate School, Mahamakut Buddhist University. She has received an approval to work on the research topic of "A Model of Cultivation of Buddhist Way of Life in Cultural Approach to Foreign Tourists". As this is a Qualitative Research, the in-depth interview is a key to fulfill the study.

As you have participated in the meditation retreat, the Graduate School acknowledges your experience to provide input for this project. Therefore, we would like to request for your kind cooperation to have an interview with her.

For further information and appointment, the student will be in contact with you directly.

With Metta and Great Compassion,

PETER KEMBALL, 14 NOV 24

Phrasutthisanmethi, Asst.Prof.Dr.

 Dean, Graduate School
 Mahamakut Buddhist University

CC. Assoc. Prof. Dr. Suvin Ruksat, Mobile: +66-819231871

Email: puzinnian@hotmail.com

Mahamakut Buddhist University

248 Salaya-Nakhonchaisri Rd. Salaya, Phuttamonthon,

Nakhon Pathom 73170, Thailand

Tel. 66 (0) 2444-6000 Fax. 66 (0) 2444-6060

Ref. No. 7905/ว 0215

 4th October 2024

Subject: Invitation for In-depth Interview

Dear Retreat Participant, Mr.Marlon Haselbach

Mrs. Chatreudee Wilkie, student number 6530150132005, is a student in the Doctor of Philosophy in Buddhist Studies Program at the Graduate School, Mahamakut Buddhist University. She has received an approval to work on the research topic of "A Model of Cultivation of Buddhist Way of Life in Cultural Approach to Foreign Tourists". As this is a Qualitative Research, the in-depth interview is a key to fulfill the study.

As you have participated in the meditation retreat, the Graduate School acknowledges your experience to provide input for this project. Therefore, we would like to request for your kind cooperation to have an interview with her.

For further information and appointment, the student will be in contact with you directly.

Marlon Haselbach

With Metta and Great Compassion,

Interviewed 16/11/24

Phrasutthisanmethi, Asst.Prof.Dr.

Dean, Graduate School

Mahamakut Buddhist University

CC. Assoc. Prof. Dr.Suvin Ruksat, Mobile: +66-819231871

Email: puzinnian@hotmail.com

Mahamakut Buddhist University

248 Salaya-Nakhonchaisri Rd. Salaya, Phuttamonthon,

Nakhon Pathom 73170, Thailand

Tel. 66 (0) 2444-6000 Fax. 66 (0) 2444-6060

Ref. No. 7905/ว 0215

 4th October 2024

Subject: Invitation for In-depth Interview

Dear Retreat Participant, Ms.Theresa Weigl

Mrs. Chatreudee Wilkie, student number 6530150132005, is a student in the Doctor of Philosophy in Buddhist Studies Program at the Graduate School, Mahamakut Buddhist University. She has received an approval to work on the research topic of "A Model of Cultivation of Buddhist Way of Life in Cultural Approach to Foreign Tourists". As this is a Qualitative Research, the in-depth interview is a key to fulfill the study.

As you have participated in the meditation retreat, the Graduate School acknowledges your experience to provide input for this project. Therefore, we would like to request for your kind cooperation to have an interview with her.

For further information and appointment, the student will be in contact with you directly.

With Metta and Great Compassion,

Interviewed on
16.11.2024
Theresa Weigl

Phrasutthisanmethi, Asst.Prof.Dr.

Dean, Graduate School

Mahamakut Buddhist University

CC. Assoc. Prof. Dr.Suvin Ruksat, Mobile: +66-819231871

Email: puzinnian@hotmail.com

Mahamakut Buddhist University

248 Salaya-Nakhonchaisri Rd. Salaya, Phuttamonthon,

Nakhon Pathom 73170, Thailand

Tel. 66 (0) 2444-6000 Fax. 66 (0) 2444-6060

Ref. No. 7905/1 0215

 4th October 2024

Subject: Invitation for In-depth Interview

Dear Retreat Participant, Mr.Keller Lampert

Mrs. Chatreudee Wilkie, student number 6530150132005, is a student in the Doctor of Philosophy in Buddhist Studies Program at the Graduate School, Mahamakut Buddhist University. She has received an approval to work on the research topic of "A Model of Cultivation of Buddhist Way of Life in Cultural Approach to Foreign Tourists". As this is a Qualitative Research, the in-depth interview is a key to fulfill the study.

As you have participated in the meditation retreat, the Graduate School acknowledges your experience to provide input for this project. Therefore, we would like to request for your kind cooperation to have an interview with her.

For further information and appointment, the student will be in contact with you directly.

With Metta and Great Compassion,

Keller Lampert

Phrasutthisanmethi, Asst.Prof.Dr.

 Dean, Graduate School
Mahamakut Buddhist University

CC. Assoc. Prof. Dr.Suvin Ruksat, Mobile: +66-819231871

Email: puzinnian@hotmail.com

Mahamakut Buddhist University

248 Salaya-Nakhonchaisri Rd. Salaya, Phuttamonthon,

Nakhon Pathom 73170, Thailand

Tel. 66 (0) 2444-6000 Fax. 66 (0) 2444-6060

Ref. No. 7905/ว 0215

 4th October 2024

Subject: Invitation for In-depth Interview

Dear Retreat Participant, Mr.Marcel Hanowski

Mrs. Chatreudee Wilkie, student number 6530150132005, is a student in the Doctor of Philosophy in Buddhist Studies Program at the Graduate School, Mahamakut Buddhist University. She has received an approval to work on the research topic of "A Model of Cultivation of Buddhist Way of Life in Cultural Approach to Foreign Tourists". As this is a Qualitative Research, the in-depth interview is a key to fulfill the study.

As you have participated in the meditation retreat, the Graduate School acknowledges your experience to provide input for this project. Therefore, we would like to request for your kind cooperation to have an interview with her.

For further information and appointment, the student will be in contact with you directly.

With Metta and Great Compassion,

Marcel Hanowski
interviewed on 18th of November

Phrasutthisanmethi, Asst.Prof.Dr.

Dean, Graduate School

Mahamakut Buddhist University

CC. Assoc. Prof. Dr.Suvin Ruksat, Mobile: +66-819231871

Email: puzinnian@hotmail.com

Mahamakut Buddhist University

248 Salaya-Nakhonchaisri Rd. Salaya, Phuttamonthon,

Nakhon Pathom 73170, Thailand

Tel. 66 (0) 2444-6000 Fax. 66 (0) 2444-6060

Ref. No. 7905/ว 0215

 4th October 2024

Subject: Invitation for In-depth Interview

Dear Retreat Participant, Mr.Matteo Oriani

Mrs. Chatreudee Wilkie, student number 6530150132005, is a student in the Doctor of Philosophy in Buddhist Studies Program at the Graduate School, Mahamakut Buddhist University. She has received an approval to work on the research topic of "A Model of Cultivation of Buddhist Way of Life in Cultural Approach to Foreign Tourists". As this is a Qualitative Research, the in-depth interview is a key to fulfill the study.

As you have participated in the meditation retreat, the Graduate School acknowledges your experience to provide input for this project. Therefore, we would like to request for your kind cooperation to have an interview with her.

For further information and appointment, the student will be in contact with you directly.

With Metta and Great Compassion,

INTERVIEWED ON 18 NOV. '24

 MATTEO ORIANI

 Phrasutthisanmethi, Asst.Prof.Dr.
 Dean, Graduate School
 Mahamakut Buddhist University

CC. Assoc. Prof. Dr.Suvin Ruksat, Mobile: +66-819231871

Email: puzinnian@hotmail.com

Mahamakut Buddhist University

248 Salaya-Nakhonchaisri Rd. Salaya, Phuttamonthon,

Nakhon Pathom 73170, Thailand

Tel. 66 (0) 2444-6000 Fax. 66 (0) 2444-6060

Ref. No. 7905/ว 0215

4th October 2024

Subject: Invitation for In-depth Interview

Dear Retreat Participant, Ms.Marion Sonaria

Mrs. Chatreudee Wilkie, student number 6530150132005, is a student in the Doctor of Philosophy in Buddhist Studies Program at the Graduate School, Mahamakut Buddhist University. She has received an approval to work on the research topic of "A Model of Cultivation of Buddhist Way of Life in Cultural Approach to Foreign Tourists". As this is a Qualitative Research, the in-depth interview is a key to fulfill the study.

As you have participated in the meditation retreat, the Graduate School acknowledges your experience to provide input for this project. Therefore, we would like to request for your kind cooperation to have an interview with her.

For further information and appointment, the student will be in contact with you directly.

With Metta and Great Compassion,

MARION SONARIA

Phrasutthisanmethi, Asst.Prof.Dr.

Dean, Graduate School
Mahamakut Buddhist University

CC. Assoc. Prof. Dr.Suvin Ruksat, Mobile: +66-819231871

Email: puzinnian@hotmail.com

ที่ อว ๗๔๐๕/ว ๐๒๑๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๓๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐
www.mbu.ac.th

๔ ตุลาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เรียน พระครูวิมลภาวนานานาสาน์

ด้วย นางฉัตรฤดี วิลคี เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๑๕๐๑๓๒๐๐๕ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม (A MODEL OF CULTIVATION OF BUDDHIST WAY OF LIFE IN CULTURAL APPROACH TO FOREIGN TOURISTS)” มีความประสงค์ขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถจึงขอความอนุเคราะห์ท่านในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

พระครูวิมลภาวนานานาสาน์

พระสุทธิสารเมธี (พศ.ตร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘-๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

ผู้ประสานงาน : นางฉัตรฤดี วิลคี โทร. ๐๘ - ๑๙๒๓ - ๑๘๗๑

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๒๑๕

มหาวิทยาลัยมหามงกุฎราชวิทยาลัย

๒๔๘ ถนนสายนครชัยศรี

ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๕๕๔-๖๐๐๐ โทรสาร ๐๒-๕๕๔-๖๐๖๐

www.mbu.ac.th

๕ ตุลาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เรียน พระชนินทร์ ธนวิมลโน

ด้วย นางฉัตรฤดี วิลคี เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๑๕๐๑๓๒๐๐๕ นักศึกษาหลักสูตร
ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
มหามงกุฎราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยว
ชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม (A MODEL OF CULTIVATION OF BUDDHIST WAY OF LIFE IN CULTURAL
APPROACH TO FOREIGN TOURISTS)” มีความประสงค์ขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์
เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ
จึงขอความอนุเคราะห์ท่านในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่าน
ด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามงกุฎราชวิทยาลัย

สัมภาษณ์วันที่ 24 พ.ย. 2567

พระชนินทร์ ธนวิมลโน

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. ๐-๒๕๕๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘-๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๕๕๔-๖๐๕๑

ผู้ประสานงาน : นางฉัตรฤดี วิลคี โทร. ๐๘ - ๑๙๒๓ - ๑๘๗๑

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๒๑๔

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถนนศาลายา-นครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

๕ ตุลาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เรียน พระอเนก ฐานิสโร

ด้วย นางฉัตรฤดี วิลคี เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๑๕๐๑๓๒๐๐๕ นักศึกษาหลักสูตร
ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
มหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยว
ชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม (A MODEL OF CULTIVATION OF BUDDHIST WAY OF LIFE IN CULTURAL
APPROACH TO FOREIGN TOURISTS)” มีความประสงค์ขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์
เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ
จึงขอความอนุเคราะห์ท่านในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่าน
ด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

+ พระโอสถ ฐานิสโร
+ (พระโอสถ ฐานิสโร)

๒๗ พย ๒๕๖๗

พระสุทธิสารเมธี
(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘-๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

ผู้ประสานงาน : นางฉัตรฤดี วิลคี โทร. ๐๘ - ๑๙๒๓ - ๑๘๗๑

Mahamakut Buddhist University

248 Salaya-Nakhonchaisri Rd. Salaya, Phuttamonthon,

Nakhon Pathom 73170, Thailand

Tel. 66 (0) 2444-6000 Fax. 66 (0) 2444-6060

Ref. No. 7905/ว 0215

 4th October 2024

Subject: Invitation for In-depth Interview

Dear Venerable, Phra Torsten Panyavaro

Mrs. Chatreudee Wilkie, student number 6530150132005, is a student in the Doctor of Philosophy in Buddhist Studies Program at the Graduate School, Mahamakut Buddhist University. She has received an approval to work on the research topic of "A Model of Cultivation of Buddhist Way of Life in Cultural Approach to Foreign Tourists". As this is a Qualitative Research, the in-depth interview is a key to fulfill the study.

The Graduate School acknowledges your expertise in this field to provide input for this project. Therefore, we would like to request for your kind cooperation to have an interview with her.

For further information and appointment, the student will be in contact with you directly.

With Metta and Great Compassion,

Phra Panyavaro
Torsten Bischoff
25. Nov.

P. Sutthisamethi
Phrasutthisanmethi, Asst.Prof.Dr.
Dean, Graduate School
Mahamakut Buddhist University

CC. Assoc. Prof. Dr.Suvin Ruksat, Mobile: +66-819231871

Email: puzinnian@hotmail.com

ที่ อว ๗๔๐๕/ ๐๒๑๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลา-นครชัยศรี
ต.ศาลา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

๔ ตุลาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นายณัฐรุจี คำคุณเมือง

ด้วย นางฉัตรฤดี วิลคี เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๑๕๐๑๓๒๐๐๕ นักศึกษาหลักสูตร
ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
มหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยว
ชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม (A MODEL OF CULTIVATION OF BUDDHIST WAY OF LIFE IN CULTURAL
APPROACH TO FOREIGN TOURISTS)” มีความประสงค์ขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์
เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ
จึงขอความอนุเคราะห์ท่านในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่าน
ด้วยตนเอง

จึงเจริญพราเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

พระสุทธธรรมาจารย์
(พระสุทธธรรมาจารย์, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

นางสาวฉัตรฤดี วิลคี
และคณะผู้จัดทำ
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

(นายณัฐรุจี คำคุณเมือง)

ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดแม่ฮ่องสอน
25 พฤศจิกายน 25๖๗

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘-๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

ผู้ประสานงาน : นางฉัตรฤดี วิลคี โทร. ๐๘ - ๑๙๒๓ - ๑๘๗๑

Mahamakut Buddhist University

248 Salaya-Nakhonchaisri Rd. Salaya, Phuttamonthon,

Nakhon Pathom 73170, Thailand

Tel. 66 (0) 2444-6000 Fax. 66 (0) 2444-6060

Ref. No. 7905/ว 0215

 4th October 2024

Subject: Invitation for In-depth Interview

Dear, Ms.Stephanie Moeller

Mrs. Chatreudee Wilkie, student number 6530150132005, is a student in the Doctor of Philosophy in Buddhist Studies Program at the Graduate School, Mahamakut Buddhist University. She has received an approval to work on the research topic of "A Model of Cultivation of Buddhist Way of Life in Cultural Approach to Foreign Tourists". As this is a Qualitative Research, the in-depth interview is a key to fulfill the study.

The Graduate School acknowledges your expertise in this field to provide input for this project. Therefore, we would like to request for your kind cooperation to have an interview with her

For further information and appointment, the student will be in contact with you directly.

With Metta and Great Compassion,

 Stephanie Moeller
 28.11.2024

 Phrasutthisanmethi, Asst.Prof.Dr.
 Dean, Graduate School
 Mahamakut Buddhist University

CC. Assoc. Prof. Dr.Suvin Ruksat, Mobile: +66-819231871

Email: puzinnian@hotmail.com

ที่ อว ๗๙๐๕/ ๐๗๑๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
๒๔๘ หมู่ที่ ๑ ถ.ศาลา-นครชัยศรี
ต.ศาลา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗/๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

๔ ตุลาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

เจริญพร นางอรภา นาคประเสริฐ

ด้วย นางฉัตรฤดี วิลคี เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๑๕๐๑๓๒๐๐๕ นักศึกษาหลักสูตร
ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
มหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยว
ชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม (A MODEL OF CULTIVATION OF BUDDHIST WAY OF LIFE IN CULTURAL
APPROACH TO FOREIGN TOURISTS)” มีความประสงค์ขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์
เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ
จึงขอความอนุเคราะห์ท่านในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่าน
ด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

ดงพนา
อรภา นาคประเสริฐ
10/1๕/๖๗

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘-๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

ผู้ประสานงาน : นางฉัตรฤดี วิลคี โทร. ๐๘ - ๑๙๒๓ - ๑๘๗๑

Mahamakut Buddhist University

248 Salaya-Nakhonchaisri Rd. Salaya, Phuttamonthon,

Nakhon Pathom 73170, Thailand

Tel. 66 (0) 2444-6000 Fax. 66 (0) 2444-6060

Ref. No. 7905/1 0215

 4th October 2024

Subject: Invitation for In-depth Interview

Dear Retreat Participant, Mr.Jannis Noah Merlin Hanke

Mrs. Chatreudee Wilkie, student number 6530150132005, is a student in the Doctor of Philosophy in Buddhist Studies Program at the Graduate School, Mahamakut Buddhist University. She has received an approval to work on the research topic of "A Model of Cultivation of Buddhist Way of Life in Cultural Approach to Foreign Tourists". As this is a Qualitative Research, the in-depth interview is a key to fulfill the study.

As you have participated in the meditation retreat, the Graduate School acknowledges your experience to provide input for this project. Therefore, we would like to request for your kind cooperation to have an interview with her.

For further information and appointment, the student will be in contact with you directly.

With Metta and Great Compassion,

Jannis Noah Merlin Hanke
26.11.2024

Phrasutthisanmethi, Asst.Prof.Dr.

Dean, Graduate School

Mahamakut Buddhist University

CC. Assoc. Prof. Dr.Suvin Ruksat, Mobile: +66-819231871

Email: puzinnian@hotmail.com

Mahamakut Buddhist University

248 Salaya-Nakhonchaisri Rd. Salaya, Phuttamonthon,

Nakhon Pathom 73170, Thailand

Tel. 66 (0) 2444-6000 Fax. 66 (0) 2444-6060

Ref. No. 7905/ว 0215

4th October 2024

Subject: Invitation for In-depth Interview

Dear Retreat Participant, Mr. Josef Kubovsky

Mrs. Chatreudee Wilkie, student number 6530150132005, is a student in the Doctor of Philosophy in Buddhist Studies Program at the Graduate School, Mahamakut Buddhist University. She has received an approval to work on the research topic of "A Model of Cultivation of Buddhist Way of Life in Cultural Approach to Foreign Tourists". As this is a Qualitative Research, the in-depth interview is a key to fulfill the study.

As you have participated in the meditation retreat, the Graduate School acknowledges your experience to provide input for this project. Therefore, we would like to request for your kind cooperation to have an interview with her.

For further information and appointment, the student will be in contact with you directly.

With Metta and Great Compassion,

JOSEF KUBOVSKÝ
26. 11. 2024

Phrasutthisanmethi, Asst.Prof.Dr.
Dean, Graduate School
Mahamakut Buddhist University

CC. Assoc. Prof. Dr.Suvin Ruksat, Mobile: +66-819231871

Email: puzinnian@hotmail.com

Mahamakut Buddhist University

248 Salaya-Nakhonchaisri Rd. Salaya, Phuttamonthon,

Nakhon Pathom 73170, Thailand

Tel. 66 (0) 2444-6000 Fax. 66 (0) 2444-6060

Ref. No. 7905/ว 0215

 4th October 2024

Subject: Invitation for In-depth Interview

Dear Retreat Participant, Ms.Zheng Haizhu

Mrs. Chatreudee Wilkie, student number 6530150132005, is a student in the Doctor of Philosophy in Buddhist Studies Program at the Graduate School, Mahamakut Buddhist University. She has received an approval to work on the research topic of "A Model of Cultivation of Buddhist Way of Life in Cultural Approach to Foreign Tourists". As this is a Qualitative Research, the in-depth interview is a key to fulfill the study.

As you have participated in the meditation retreat, the Graduate School acknowledges your experience to provide input for this project. Therefore, we would like to request for your kind cooperation to have an interview with her.

For further information and appointment, the student will be in contact with you directly.

With Metta and Great Compassion,

ZHENG HAIZHU

27. NOV. 2024.

Phrasutthisanmethi, Asst.Prof.Dr.

Dean, Graduate School

Mahamakut Buddhist University

CC. Assoc. Prof. Dr.Suvin Ruksat, Mobile: +66-819231871

Email: puzinnian@hotmail.com

Mahamakut Buddhist University

248 Salaya-Nakhonchaisri Rd. Salaya, Phuttamonthon,

Nakhon Pathom 73170, Thailand

Tel. 66 (0) 2444-6000 Fax. 66 (0) 2444-6060

Ref. No. 7905/ว 0215

4th October 2024

Subject: Invitation for In-depth Interview

Dear Retreat Participant, Ms. Blanca Maria Aguayo Siquier

Mrs. Chatreudee Wilkie, student number 6530150132005, is a student in the Doctor of Philosophy in Buddhist Studies Program at the Graduate School, Mahamakut Buddhist University. She has received an approval to work on the research topic of "A Model of Cultivation of Buddhist Way of Life in Cultural Approach to Foreign Tourists". As this is a Qualitative Research, the in-depth interview is a key to fulfill the study.

As you have participated in the meditation retreat, the Graduate School acknowledges your experience to provide input for this project. Therefore, we would like to request for your kind cooperation to have an interview with her.

For further information and appointment, the student will be in contact with you directly.

Blanca Maria
Aguayo Siquier
27-11-2024

With Metta and Great Compassion,

Phrasutthisanmethi, Asst.Prof.Dr.

Dean, Graduate School

Mahamakut Buddhist University

CC. Assoc. Prof. Dr.Suvin Ruksat, Mobile: +66-819231871

Email: puzinnian@hotmail.com

Mahamakut Buddhist University

248 Salaya-Nakhonchaisri Rd. Salaya, Phuttamonthon,

Nakhon Pathom 73170, Thailand

Tel. 66 (0) 2444-6000 Fax. 66 (0) 2444-6060

Ref. No. 7905/ว 0215

4th October 2024

Subject: Invitation for In-depth Interview

Dear Retreat Participant, Ms.Madison Guy

Mrs. Chatreudee Wilkie, student number 6530150132005, is a student in the Doctor of Philosophy in Buddhist Studies Program at the Graduate School, Mahamakut Buddhist University. She has received an approval to work on the research topic of "A Model of Cultivation of Buddhist Way of Life in Cultural Approach to Foreign Tourists". As this is a Qualitative Research, the in-depth interview is a key to fulfill the study.

As you have participated in the meditation retreat, the Graduate School acknowledges your experience to provide input for this project. Therefore, we would like to request for your kind cooperation to have an interview with her.

For further information and appointment, the student will be in contact with you directly.

With Metta and Great Compassion,

MADISON GUY.

29/11/24

Phrasutthisanmethi, Asst.Prof.Dr.

Dean, Graduate School

Mahamakut Buddhist University

CC. Assoc. Prof. Dr.Suvin Ruksat, Mobile: +66-819231871

Email: puzinnian@hotmail.com

Mahamakut Buddhist University

248 Salaya-Nakhonchaisri Rd. Salaya, Phuttamonthon,

Nakhon Pathom 73170, Thailand

Tel. 66 (0) 2444-6000 Fax. 66 (0) 2444-6060

Ref. No. 7905/ว 0215

 4th October 2024

Subject: Invitation for In-depth Interview

Dear Retreat Participant, Ms.Maria Fernanda Padilla Galicia

Mrs. Chatreudee Wilkie, student number 6530150132005, is a student in the Doctor of Philosophy in Buddhist Studies Program at the Graduate School, Mahamakut Buddhist University. She has received an approval to work on the research topic of "A Model of Cultivation of Buddhist Way of Life in Cultural Approach to Foreign Tourists". As this is a Qualitative Research, the in-depth interview is a key to fulfill the study.

As you have participated in the meditation retreat, the Graduate School acknowledges your experience to provide input for this project. Therefore, we would like to request for your kind cooperation to have an interview with her.

For further information and appointment, the student will be in contact with you directly.

With Metta and Great Compassion,

Maria Fernanda Padilla Galicia

1.12.24.

P.Suttthisanmethi, Asst.Prof.Dr.

Dean, Graduate School

Mahamakut Buddhist University

CC. Assoc. Prof. Dr.Suvin Ruksat, Mobile: +66-819231871

Email: puzinnian@hotmail.com

Mahamakut Buddhist University

248 Salaya-Nakhonchaisri Rd. Salaya, Phuttamonthon,

Nakhon Pathom 73170, Thailand

Tel. 66 (0) 2444-6000 Fax. 66 (0) 2444-6060

Ref. No. 7905/๓ 0215

4th October 2024

Subject: Invitation for In-depth Interview

Dear Retreat Participant, Ms.Nazrin Kynatidis

Mrs. Chatreudee Wilkie, student number 6530150132005, is a student in the Doctor of Philosophy in Buddhist Studies Program at the Graduate School, Mahamakut Buddhist University. She has received an approval to work on the research topic of "A Model of Cultivation of Buddhist Way of Life in Cultural Approach to Foreign Tourists". As this is a Qualitative Research, the in-depth interview is a key to fulfill the study.

As you have participated in the meditation retreat, the Graduate School acknowledges your experience to provide input for this project. Therefore, we would like to request for your kind cooperation to have an interview with her.

For further information and appointment, the student will be in contact with you directly.

With Metta and Great Compassion,

Mae
Nazrin Kynatidis
01.12.24.

P. Sutthisanmethi
Phrasutthisanmethi, Asst.Prof.Dr.
Dean, Graduate School
Mahamakut Buddhist University

CC. Assoc. Prof. Dr.Suvin Ruksat, Mobile: +66-819231871

Email: puzinnian@hotmail.com

Ref. No. 7905/1 0215

Mahamakut Buddhist University

248 Salaya-Nakhonchaisri Rd. Salaya, Phuttamonthon,

Nakhon Pathom 73170, Thailand

Tel. 66 (0) 2444-6000 Fax. 66 (0) 2444-6060

4th October 2024

Subject: Invitation for In-depth Interview

Dear Retreat Participant, Mr.Thom S.M. Tierolff

Mrs. Chatreudee Wilkie, student number 6530150132005, is a student in the Doctor of Philosophy in Buddhist Studies Program at the Graduate School, Mahamakut Buddhist University. She has received an approval to work on the research topic of "A Model of Cultivation of Buddhist Way of Life in Cultural Approach to Foreign Tourists". As this is a Qualitative Research, the in-depth interview is a key to fulfill the study.

As you have participated in the meditation retreat, the Graduate School acknowledges your experience to provide input for this project. Therefore, we would like to request for your kind cooperation to have an interview with her.

For further information and appointment, the student will be in contact with you directly.

With Metta and Great Compassion,

Thomke

THOM S.M. TIEROLFF

2nd December 2024

P.Suttthisanmethi

Phrasutthisanmethi, Asst.Prof.Dr.

Dean, Graduate School

Mahamakut Buddhist University

CC. Assoc. Prof. Dr.Suvin Ruksat, Mobile: +66-819231871

Email: puzinnian@hotmail.com

Mahamakut Buddhist University

248 Salaya-Nakhonchaisri Rd. Salaya, Phuttamonthon,

Nakhon Pathom 73170, Thailand

Tel. 66 (0) 2444-6000 Fax. 66 (0) 2444-6060

Ref. No. 7905/ว 0215

 4th October 2024

Subject: Invitation for In-depth Interview

Dear Retreat Participant, Ms.Anastasia Dokuchaeva

Mrs. Chatreudee Wilkie, student number 6530150132005, is a student in the Doctor of Philosophy in Buddhist Studies Program at the Graduate School, Mahamakut Buddhist University. She has received an approval to work on the research topic of "A Model of Cultivation of Buddhist Way of Life in Cultural Approach to Foreign Tourists". As this is a Qualitative Research, the in-depth interview is a key to fulfill the study.

As you have participated in the meditation retreat, the Graduate School acknowledges your experience to provide input for this project. Therefore, we would like to request for your kind cooperation to have an interview with her.

For further information and appointment, the student will be in contact with you directly.

With Metta and Great Compassion,

Anastasia Dokuchaeva

02/12/24

Phrasutthisanmethi, Asst.Prof.Dr.

Dean, Graduate School

Mahamakut Buddhist University

CC. Assoc. Prof. Dr.Suvin Ruksat, Mobile: +66-819231871

Email: puzinnian@hotmail.com

Mahamakut Buddhist University

248 Salaya-Nakhonchaisri Rd. Salaya, Phuttamonthon,

Nakhon Pathom 73170, Thailand

Tel. 66 (0) 2444-6000 Fax. 66 (0) 2444-6060

Ref. No. 7905/ว 0215

 4th October 2024

Subject: Invitation for In-depth Interview

Dear Retreat Participant, Ms.Sara Benge

Mrs. Chatreudee Wilkie, student number 6530150132005, is a student in the Doctor of Philosophy in Buddhist Studies Program at the Graduate School, Mahamakut Buddhist University. She has received an approval to work on the research topic of "A Model of Cultivation of Buddhist Way of Life in Cultural Approach to Foreign Tourists". As this is a Qualitative Research, the in-depth interview is a key to fulfill the study.

As you have participated in the meditation retreat, the Graduate School acknowledges your experience to provide input for this project. Therefore, we would like to request for your kind cooperation to have an interview with her.

For further information and appointment, the student will be in contact with you directly.

With Metta and Great Compassion,

Sara Benge

3 December 2024

Phrasutthisanmethi, Asst.Prof.Dr.

Dean, Graduate School

Mahamakut Buddhist University

CC. Assoc. Prof. Dr.Suvin Ruksat, Mobile: +66-819231871

Email: puzinnian@hotmail.com

Mahamakut Buddhist University

248 Salaya-Nakhonchaisri Rd. Salaya, Phuttamonthon,

Nakhon Pathom 73170, Thailand

Tel. 66 (0) 2444-6000 Fax. 66 (0) 2444-6060

Ref. No. 7905/ว 0215

 4th October 2024

Subject: Invitation for In-depth Interview

Dear Retreat Participant, Mr.Jacob Kure

Mrs. Chatreudee Wilkie, student number 6530150132005, is a student in the Doctor of Philosophy in Buddhist Studies Program at the Graduate School, Mahamakut Buddhist University. She has received an approval to work on the research topic of "A Model of Cultivation of Buddhist Way of Life in Cultural Approach to Foreign Tourists". As this is a Qualitative Research, the in-depth interview is a key to fulfill the study.

As you have participated in the meditation retreat, the Graduate School acknowledges your experience to provide input for this project. Therefore, we would like to request for your kind cooperation to have an interview with her.

For further information and appointment, the student will be in contact with you directly.

With Metta and Great Compassion,

JACOB KURE 3/12-2024

Phrasutthisanmethi, Asst.Prof.Dr.

Dean, Graduate School

Mahamakut Buddhist University

CC. Assoc. Prof. Dr.Suvin Ruksat, Mobile: +66-819231871

Email: puzinnian@hotmail.com

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๒๑๕

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๔๘ ถนนสายนครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๕๕๔-๖๐๐๐ โทรสาร ๐๒-๕๕๔-๖๐๖๐
www.mbu.ac.th

๕ ตุลาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์

กราบเรียน พระเดชพระคุณพระพรหมพัชรญาณมุนี

ด้วย นางฉัตรฤดี วิลคี่ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๑๕๐๑๓๒๐๐๕ นักศึกษาหลักสูตร
ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
มหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการบมเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยว
ชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม (A MODEL OF CULTIVATION OF BUDDHIST WAY OF LIFE IN CULTURAL
APPROACH TO FOREIGN TOURISTS)” มีความประสงค์ขอความเมตตาอนุเคราะห์ให้พระเดชพระคุณเป็น
ผู้ทรงคุณวุฒิในการให้สัมภาษณ์ฯ เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย พิจารณาเห็นว่าพระเดชพระคุณเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้
ความสามารถ จึงขอความอนุเคราะห์พระเดชพระคุณในการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษา
จะเป็นผู้ไปติดต่อกับพระเดชพระคุณด้วยตนเอง

จึงกราบเรียนมาเพื่อขอความเมตตาอนุเคราะห์

กราบเรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

พระพรหมพัชรญาณมุนี
๖/๑๐/๖๗

พระสุทธิสารเมธี (พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. ๐-๒๕๕๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘-๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๕๕๔-๖๐๔๑

ผู้ประสานงาน : นางฉัตรฤดี วิลคี่ โทร. ๐๘ - ๑๙๒๓ - ๑๘๗๑

Ref. No. 7905/ว 0215

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี

ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

www.mbu.ac.th

4th October 2024

Subject: Invitation for In-depth Interview

Dear Sir, Mr. Joe Cummings

Mrs. Chatreudee Wilkie, student number 6530150132005, is a student in the Doctor of Philosophy in Buddhist Studies Program at the Graduate School, Mahamakut Buddhist University. She has received an approval to work on the research topic of "A Model of Cultivation of Buddhist Way of Life in Cultural Approach to Foreign Tourists". As this is a Qualitative Research, the in-depth interview is a key to fulfill the study.

The Graduate School acknowledges your expertise in this field to provide input for this project. Therefore, we would like to request for your kind cooperation to have an interview with her

For further information and appointment, the student will be in contact with you directly.

With Metta and Great Compassion,

Joe Cummings
INTERVIEW
ON 14 OCT 2024

P. Suttthisanmethi
Phrasutthisanmethi, Asst.Prof.Dr.
Dean, Graduate School
Mahamakut Buddhist University

CC. Assoc. Prof. Dr.Suvin Ruksat, Mobile: +66-819231871

Email: puzinnian@hotmail.com

Ref. No. 7905/0681

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี

ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๗๐๑๗๐

โทร. ๐๒-๕๕๔-๖๐๐๐ โทรสาร ๐๒-๕๕๔-๖๐๖๐

www.mbu.ac.th

4th October 2024

Subject: Invitation for In-depth Interview

Dear Madam, Associate Professor Dr. Brooke Schedneck

Mrs. Chatreudee Wilkie, student number 6530150132005, is a student in the Doctor of Philosophy in Buddhist Studies Program at the Graduate School, Mahamakut Buddhist University. She has received an approval to work on the research topic of "A Model of Cultivation of Buddhist Way of Life in Cultural Approach to Foreign Tourists". As this is a Qualitative Research, the in-depth interview is a key to fulfill the study.

The Graduate School acknowledges your expertise in this field to provide input for this project. Therefore, we would like to request for your kind cooperation to have an interview with her

For further information and appointment, the student will be in contact with you directly.

With Metta and Great Compassion,

P. Suttthisanmethi

Phrasutthisanmethi, Asst.Prof.Dr.

Dean, Graduate School

Mahamakut Buddhist University

CC. Assoc. Prof. Dr.Suvin Ruksat, Mobile: +66-819231871

Email: puzinnian@hotmail.com

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย โทร. ๑๐๕๘-๑๐๖๓

ที่ อว ๗๙๐๕/๐๖๘๑

วันที่ ๔ ตุลาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิเข้าร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group)

เรียน พระมหาเกรียงไกร สิริวิฑฒโน

ด้วย นางฉัตรฤดี วิลคี่ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๑๕๐๑๓๒๐๐๕ นักศึกษาหลักสูตร
ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
มหาจุฬารราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยว
ชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม (A MODEL OF CULTIVATION OF BUDDHIST WAY OF LIFE IN CULTURAL
APPROACH TO FOREIGN TOURISTS)” มีความประสงค์ขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการเข้าร่วมสนทนา
กลุ่ม เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ
จึงขอความอนุเคราะห์มายังท่านเพื่อเข้าร่วมสนทนากลุ่มของนักศึกษาดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะ
เป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

- อินดีเพ็ญ

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๒๑๖

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๔๘ ถนนสาย-นครชัยศรี

ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๓๐

โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

www.mbu.ac.th

๒ ตุลาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิเข้าร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group)

เจริญพร รศ.ดร.सानุ มหัทธนาตุลย์

ด้วย นางฉัตรฤดี วิลคี่ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๑๕๐๑๓๒๐๐๕ นักศึกษาหลักสูตร
ศาสนศาสตร์ดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
มหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุขฎิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยว
ชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม (A MODEL OF CULTIVATION OF BUDDHIST WAY OF LIFE IN CULTURAL
APPROACH TO FOREIGN TOURISTS)” มีความประสงค์ขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการเข้าร่วมสนทนา
กลุ่ม เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุขฎิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ
จึงขอความอนุเคราะห์มายังท่านเพื่อเข้าร่วมสนทนากลุ่มของนักศึกษาดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะ
เป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

(พระสุธีธรรมาธิ, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ปัทมาธิ

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘-๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

ผู้ประสานงาน : นางฉัตรฤดี วิลคี่ โทร. ๐๘ - ๑๙๒๓ - ๑๘๗๑

Ref. No. 7905/0216

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี

ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐

www.mbu.ac.th

4th October 2024

Subject: Invitation for In-depth Interview

Dear, Venerable Nemeinda

Mrs. Chatreudee Wilkie, student enrolled number 6530150132005, is a student in the Doctor of Philosophy in Buddhist Studies Program at the Graduate School, Mahamakut Buddhist University. She has received an approval to work on the research topic of "A Model of Cultivation of Buddhist Way of Life in Cultural Approach to Foreign Tourists". As this is a qualitative research, the in-depth interview is a key to fulfill the study.

The Graduate School, therefore, acknowledges your expertise in this field to provide outcome for this project. We would like to request you as a key informant to give her opportunity to have an in-depth interview for the essential information.

For further information and appointment, the student will be in contact with you directly.

Best Regards,

P. Sutthisanmethi
Phrasutthisanmethi, Asst.Prof.Dr.

Dean, Graduate School
Mahamakut Buddhist University

*I agree with
the Researcher*

[Signature]
15. 7. 2023.

CC. Assoc. Prof. Dr.Suvin Ruksat, Mobile: +66-819231871

Email: puzinnian@hotmail.com

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๕๖

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๔๘ ถนนสายนาครชัยศรี
ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐
www.mbu.ac.th

๕ ตุลาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิเข้าร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group)

เจริญพร ดร.กาญจนา สุทธิกุล

ด้วย นางฉัตรฤดี วิลคี เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๑๕๐๑๓๒๐๐๕ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม (A MODEL OF CULTIVATION OF BUDDHIST WAY OF LIFE IN CULTURAL APPROACH TO FOREIGN TOURISTS)” มีความประสงค์ขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการเข้าร่วมสนทนากลุ่ม เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ จึงขอความอนุเคราะห์มายังท่านเพื่อเข้าร่วมสนทนากลุ่มของนักศึกษาดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะเป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรามาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ม.ร.ว. กุญแจ

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘-๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

ผู้ประสานงาน : นางฉัตรฤดี วิลคี โทร. ๐๘ - ๑๙๒๓ - ๑๘๗๐

ที่ อว ๗๙๐๕/ว ๐๒๖๖

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๔๘ ถนนศาลายา-นครชัยศรี

ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๓๗๐

โทร. ๐๒-๕๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร ๐๒-๕๔๔-๖๐๖๐

www.mbu.ac.th

๒ ตุลาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขออนุญาตเป็นผู้นำทรงคุณวุฒิเข้าร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group)

เจริญพร ดร.พจนารถ ชีบังเกิด

ด้วย นางฉัตรฤดี วิลคี่ เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๑๕๐๑๓๒๐๐๕ นักศึกษาหลักสูตร
ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
มหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยว
ชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม (A MODEL OF CULTIVATION OF BUDDHIST WAY OF LIFE IN CULTURAL
APPROACH TO FOREIGN TOURISTS)” มีความประสงค์ขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการเข้าร่วมสนทนา
กลุ่ม เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ
จึงขออนุญาตหมายังท่านเพื่อเข้าร่วมสนทนากลุ่มของนักศึกษาดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะ
เป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรามาเพื่อขออนุญาต

ขออำนวยพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. ๐-๒๕๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘-๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๕๔๔-๖๐๔๑

ผู้ประสานงาน : นางฉัตรฤดี วิลคี่ โทร. ๐๘ - ๑๙๒๓ - ๑๘๗๑

ฉันได้เข้าร่วมใน
สนทนากลุ่มในวัน
กำหนด คือ ๑๓ ม.ค.
ปี ๒๕๖๘ (๑๘) ๙.๐๐ น.

พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.
๒๕๖๗ พุทธศักราช ๒๕๖๗

ที่ อว ๗๔๐๕/ว ๐๒๑๖

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒๔๘ ถ.ศาลายา-นครชัยศรี
 ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม ๗๓๑๗๐
 โทร. ๐๒-๔๔๔-๖๐๐๐ โทรสาร ๐๒-๔๔๔-๖๐๖๐
 www.mbu.ac.th

๕ ตุลาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิเข้าร่วมสนทนากลุ่ม (Focus Group)

เจริญพร นายอนุศักดิ์ วิริยะศิริพนธ์

ด้วย นางฉัตรฤดี วิลคี เลขทะเบียนนักศึกษา ๖๕๓๐๑๕๐๑๓๒๐๐๕ นักศึกษาหลักสูตร
 ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา (BUDDHIST STUDIES) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
 มหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับอนุมัติหัวข้อดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยว
 ชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม (A MODEL OF CULTIVATION OF BUDDHIST WAY OF LIFE IN CULTURAL
 APPROACH TO FOREIGN TOURISTS)” มีความประสงค์ขอให้ท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการเข้าร่วมสนทนา
 กลุ่ม เพื่อเป็นข้อมูลการเขียนงานดุษฎีนิพนธ์

ในการนี้ บัณฑิตวิทยาลัย พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิมีความรู้ความสามารถ
 จึงขอความอนุเคราะห์มายังท่านเพื่อเข้าร่วมสนทนากลุ่มของนักศึกษาดังกล่าว สำหรับวัน และเวลานักศึกษาจะ
 เป็นผู้ไปติดต่อกับท่านด้วยตนเอง

จึงเจริญพรมมาเพื่อขอความอนุเคราะห์

ขออำนวยพร

(พระสุทธิสารเมธี, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

(อนุศักดิ์ วิริยะศิริพนธ์)
 13 มกราคม 2568

สำนักงานคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

โทร. ๐-๒๔๔๔-๖๐๐๐ ต่อ ๑๐๕๘-๑๐๖๒ โทรสาร : ๐-๒๔๔๔-๖๐๔๑

ผู้ประสานงาน : นางฉัตรฤดี วิลคี โทร. ๐๘ - ๑๔๒๓ - ๑๘๗๑

ภาคผนวก ซ
แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม

แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม

ชื่อผู้สังเกต _____ วัน เวลาที่สังเกต _____

สถานที่ _____

การท่องเที่ยวเชิงพุทธ / สภาพทั่วไป

1) การเดินทางมาที่วัด

2) ช่องทางการติดต่อและการให้การต้อนรับของวัด

3) การแต่งกายขณะเข้าร่วมปฏิบัติธรรม

4) สภาพที่พักสำหรับการนอนและเวลานอน

5) อาหารและการรับประทานอาหาร

6) สภาพห้องน้ำและห้องอาบน้ำ

7) กิจกรรมในชีวิตประจำวันอื่นๆ

8) สภาพสถานที่โดยรวม

9) สภาพอากาศขณะปฏิบัติธรรม

สภาพการบ่มเพาะพุทธรวิถี

10) กิจกรรมที่ใช้ในการอบรมและความยืดหยุ่นในการเลือกกิจกรรม

11) เนื้อหาธรรมที่ใช้อบรม

12) อุปกรณ์ที่ใช้ในการอบรม

13) คุณลักษณะและจำนวนของอาจารย์ผู้สอนและบุคลากรในวัด

14) สถานที่ที่ใช้ในการอบรมและสิ่งอำนวยความสะดวก

นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติกับการศึกษาพระพุทธศาสนา

15) จำนวนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่ร่วมปฏิบัติ ทั้งเพศชาย และเพศหญิง และวัยโดยเฉลี่ย

16) สภาพการมีส่วนร่วมในแต่ละกิจกรรม

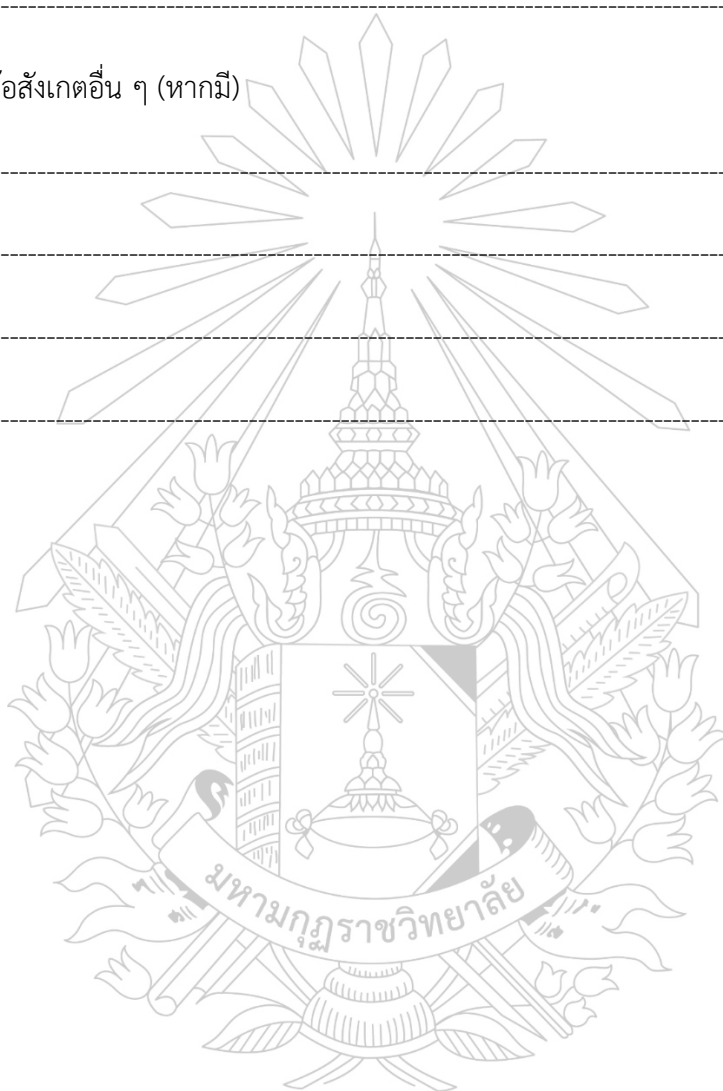
17) ทศนคติและความตั้งใจในการเรียนรู้และฝึกปฏิบัติ

18) ความเปลี่ยนแปลงที่สามารถสังเกตและรับรู้ได้

19) ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปฏิบัติธรรมชาวต่างชาติด้วยตนเอง

20) ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปฏิบัติธรรมชาวต่างชาติกับผู้สอนและบุคลากร

21) ข้อสังเกตอื่น ๆ (หากมี)

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

เรื่อง “รูปแบบการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม”

แบบสัมภาษณ์ชุดนี้เป็นการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างสำหรับผู้ให้ข้อมูลเชิงลึก เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลสำหรับงานวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด แบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ: นามสกุล..... พรรษา.....

อายุ.....ปี ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่/วัด..... หมู่ที่

ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....รหัสไปรษณีย์.....

ประเทศ สัญชาติ อาชีพ

ตำแหน่ง เบอร์โทรศัพท์

อีเมล.....ไลน์

WhatsApp สถานที่สัมภาษณ์

วันที่ให้สัมภาษณ์ วัน.....ที่.....เดือน.....พ.ศ. เวลา.....

ตอนที่ 2 การบ่มเพาะพุทธวิถีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม

1) ท่านคิดเห็นว่าวัฒนธรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธในประเทศไทยควรเป็นอย่างไร

.....

.....

2) ท่านคิดเห็นว่าการบ่มเพาะพุทธวิธีเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงตนเองแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติควรเป็นอย่างไร

3) ท่านมีความคิดเห็นว่าการบ่มเพาะพุทธวิธีเรื่อง ศรัทธา 4 คารวตา 6 ทิศ 6 และ สติปัญญา 4 มีความจำเป็นในการบ่มเพาะพุทธวิธีแก่นักท่องเที่ยวต่างชาติอย่างไร

คำถามเกี่ยวกับการบ่มเพาะพุทธวิธีด้านศีลธรรม

4) ท่านคิดเห็นว่าการบ่มเพาะพุทธวิธีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเรื่อง กรรม ภพภูมิ และ สังสารวัฏควรเป็นอย่างไร

5) ท่านคิดเห็นว่าการบ่มเพาะพุทธวิธีแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเรื่องไตรลักษณ์และนิพพาน ควรเป็นอย่างไร

คำถามเกี่ยวกับการบ่มเพาะพุทธวิถีด้านเนติธรรม

6) ท่านคิดเห็นว่าการบ่มเพาะพุทธวิถีด้านนักท่องเที่ยวยาวต่างชาติเรื่องจารีตประเพณีการปฏิบัติต่อกันระหว่างครูกับศิษย์ และพระสงฆ์กับฆราวาส ควรเป็นอย่างไร

7) ท่านคิดเห็นว่าการบ่มเพาะพุทธวิถีด้านนักท่องเที่ยวยาวต่างชาติเรื่องขนบประเพณีการปฏิบัติต่อผู้ที่อยู่ในภพภูมิอื่น ควรเป็นอย่างไร

8) ท่านคิดเห็นว่าการบ่มเพาะพุทธวิถีด้านนักท่องเที่ยวยาวต่างชาติเกี่ยวกับพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาควรเป็นอย่างไร

คำถามเกี่ยวกับการบ่มเพาะพุทธวิถีด้านสหธรรม

9) ท่านคิดเห็นว่าการบ่มเพาะพุทธวิถีก่อนนักท่องเที่ยวยุวชนต่างชาติเกี่ยวกับมารยาทการปฏิบัติตนในวัด ควรเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

10) ท่านคิดเห็นว่าการบ่มเพาะพุทธวิถีก่อนนักท่องเที่ยวยุวชนต่างชาติเรื่องการต้อนรับวิถีพุทธควรเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

คำถามเกี่ยวกับการบ่มเพาะพุทธวิถีด้านวัตถุธรรม

11) ท่านคิดเห็นว่าการบ่มเพาะพุทธวิถีก่อนนักท่องเที่ยวยุวชนต่างชาติเรื่องความสำคัญของสถาปัตยกรรมในวัด ควรเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

12) ท่านคิดเห็นว่าการบ่มเพาะพุทธวิถีก่อนนักท่องเที่ยวยุวชนต่างชาติในเรื่องการมีอยู่ของพระพุทธรูป ควรเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการบ่มเพาะพุทธวิถีก่อนที่นักท่องเที่ยวต่างชาติเชิงวัฒนธรรม

.....

.....

.....

ขอขอบพระคุณที่ท่านกรุณาให้คำสัมภาษณ์

นางฉัตรฤดี วิลคี่ ผู้สัมภาษณ์

นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนคุณิพนธ์

ชื่อ	ฉัตรฤดี วิลคี่
วัน เดือน ปี เกิด	14 กุมภาพันธ์ 2509
สถานที่เกิด	สุรินทร์
ประวัติการศึกษา	2531 ศิลปศาสตรบัณฑิต วิชาเอกภาษาอังกฤษ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (เกียรตินิยมอันดับสอง) 2532 รัฐศาสตรบัณฑิต วิชาเอกความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและการเมืองการปกครองเปรียบเทียบ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช 2543 ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต จิตวิทยาอุตสาหกรรมและองค์การ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2565 วิทยนตสาสมาธิ ออนไลน์ สถาบันพลังจิตตานุภาพ 2565 SP101 บาลีไวยากรณ์ 1 STOU CCDKM 2566 SP102 บาลีไวยากรณ์ 2 STOU CCDKM 2566 พระอภิธรรมหลักสูตรปรมัตถโกศล ชั้นจุฬอาภิธรรมมิกตรี และชั้นจุฬอาภิธรรมมิกโท (ออนไลน์) มุณินิธิพระอภิธรรม วัดศรีสุธาราม 2567 ธรรมศึกษาชั้นตรี อุดมศึกษา 2568 ธรรมศึกษาชั้นโท อุดมศึกษา 2568 ประโยคบาลีศึกษา 1-2
ที่อยู่ปัจจุบัน	228 ถนนบางแวก แขวงบางแวก เขตภาษีเจริญ กรุงเทพฯ 10160
ผลงานตีพิมพ์	Chompoonuch Changcharoen, Chatreudee Wilkie, Phrasutthisanmethi. (2024). An Analysis of the Alignment of the King's Philosophy Demonstrated in the Khao Hin Sorn Royal Development Study Center with the UN Sustainable Development Goals. The Journal of International Buddhist Studies College (JIBSC) , 10(1-2), 225-244
รางวัลที่ได้รับ	รางวัลวิทยานิพนธ์ดีเด่น - ฉัตรฤดี สุกปลั่ง (2543) ผลของบุคลิกภาพและเชาว์อารมณ์ที่มีต่อคุณภาพของการให้บริการตามการรับรู้ของหัวหน้างาน ของพนักงานส่วนหน้าของโรงแรมชั้นหนึ่งในกรุงเทพมหานคร ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต จิตวิทยาอุตสาหกรรมและองค์การ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์